

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

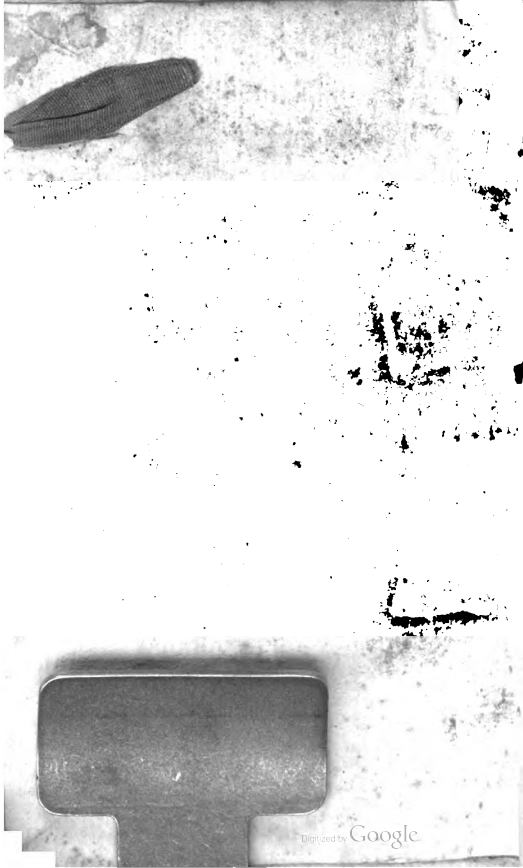
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

2.55.

Apiano Alexandrian

79-4

n° 28221

79-8

FLL

11.282

La Historia Romana pro Re. 11282

A P P I A N I

A L E X A N D R I -

N I S O P H I -

S T A E,

*

11282

De Ciuilibus Romanorum bellis hi-
storiarum libri quinque.

Eiusdem libri sex: Illyricus, Celticus,
Libycus, Syrius Parthicus, &
Mithridaticus.

VIRTUTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

L V G D V N I,
A P V D H A E R E D. S E B.
G R Y P H I I.

1560.

EORVM QVAE IN LI-

BRIS BELLORVM CI-

uiliū alijsq; Appiani historijs

continentur, brevis

enarratio.

*

LIBRO PRIMO CON-

TINENTVR.

Explicatio legis Agraria.

Gracchorum interitus.

Tribunitia potestatis immutatio.

Seditiones inter senatū, & equestre ordinem.

Bellum sociale.

Contentio inter Marium & Syllam.

Sylla monarchia.

*Quæ q; post eius obitum à Sertorio eo anno in
Hiberia, à Spartaco in Italia acta sunt.*

LIBRO II.

Catilina coniuratio & mors.

Cesaris probitas in Hiberia.

Seditiones eiusdem in Vrbe.

Clodij obitus.

Origo odij inter Casarem & Pompeium.

Principium ciuilis belli.

*Quæ à Casare in Hiberia contra Pompeij du-
ces gesta sunt.*

Belli Pharsalici Victoria à Casare.

*Quæ in Alexandria, Syria, Aphrica & Hi-
spania*

*Spania peregit Caesar.
Demum ipsius interitus, & tumultus in Vrbe
referuntur.*

L I B R O I I I .

*Discessus conspiratorum ex Vrbe.
Adventus Octauij Caesaris.
Contentiones eiusdem cum Antonio.
Trebonij mors à Dolabella.
Quemadmodum Antonius hostis indicatur.
Bellum Mutinense, & Antony conflictus.
Hircij & Pansa interitus.
Conciliatio Antony cum Lepido.
Consulatus occupatio ab Octauio.
Postremo Decimi Bruti finis refertur.*

L I B R O I I I I .

*Triumvirum conspiratio in senatum.
Tumultus, & clades Urbis.
Proscriptiones optimatum, & interitus.
Varij, & admirandi fortuna casus.
Qua à partiū fantoribus in Libya gesta sunt.
Dolabella mors.
Belli apparatus per Brutū, et Cassiū in Asia.
Octauij demū, et Antony in vtroq; victoria.*

L I B R O V .

*Novus senatorum apparatus in Octavianum,
& Antonium.
Quæ ab Antonio in Asia, à Casare in Italia in
promerēdis victricibus copijs agitata sunt.
Dissensio inter Octaviū, & Luciū Antoniū.*

Perusina fames.

Conciliatio iterum, & affinitas, orbisq; partitio inter Octavianum, & Antonium.

Conciliatio item cū Sexto Pōpeio ab utrisque.

Dissensio iterum, & navale bellum inter Sextum, & Octavianum.

Sexti fuga & mors subinde describitur.

LIBRO ILLYRICO,

Illyriorum situs, & eorundem origo populorum pertractata.

Quae ab Octavio in Illyrios, quae & ab alijs prius gesta referuntur.

LIBRO CELTICO,

Brevis explicatio Celtici belli &sq; in finem.

Romana historia proœmium, quo Romani imperij magnitudo describitur.

LIBYCO LIBRO,

Carthago à quibus & quando condita, & eius potestas ac imperium.

Primum Punicum bellum, quo primū Siciliā, ac deinde Sardiniam Romani Carthaginensibus adimunt, in quo & Atilius Regulus consul interit.

Secundum Punicum bellum, quo duce Cornelio Scipione maiore Iberia Carthaginensibus adempta est.

Tertium Punicū bellum, quo Scipione minore duce Carthago funditus eversa ac deleta est.

LIBRO

LIBRO SYRIO,

Antiochus Magnus Syriorum rex à Romanis victus, Europa omni atq; Asia excedere, atq; intra Taurū regnare iubetur. Cui succedens Seleucus filius, insidijs Heliodori cuiusdam sublatu, filium Antiochum novennem regni relinquit heredē: quo sublato, Demetrius Syriam inuadit, huic succedens Antiochus Eusebius Tigrans cedit: quo à Romanis superato, Syria in Rom. potestatem venit.

Macedonum regum series.

Satraparum institutio.

Seleuci nouercalis amor, ac de Seleucidis non pauca.

LIBRO PARTHICO,

Crassus Syriam provinciā nactus, in Parthos mouens, primum filium suum Crassum inuiorem amittit, mox ipse in hostium manus venit.

M. Antonius huic succedens, Ventidium in Syriam pramittit, qui mox Parthis tribus pralijs superatis, Pacorum etiam regis Orodis filium acie strauit. Igitur Antonius Ventidio Romam triumphatum remisso, principio rem male gerit, ac dolosis hostium assentationibus penè circumuentus, Six tandem in Armeniam fugitabundo quàm belligeranti similior euasit, Vnde Artaba-

xem

xem secū Alexandriā perductum in triumpho habuit.

MITHRIDATICO LIBRO,
Primum Mithridaticum bellum olympiade 180. Unde initium sumpserit.

*Secundum Mithridaticum bellum Murana
prouocante excitatum.*

Tertium Mithridaticum bellum, quod primum quidem Lucullo, deinde Pompeio delegatum, ab eo etiam est confectum.

Mithridatis mors.

Vrbes à Pompeio condita.

*Quatenus imperium Rom. Mithridatici belli
Victoria adauctum est.*

P. C A N

7

P. CANDIDI AD DI-

VVM ALPHONSVM, VTRIVSQ.

Sicilia regem, in Appiani Ale-

xandrini historiam bellorum

Civilium, è Græco in La-

tinum à se conuer-

sam Pra-

fatio.

ARTHORVM regem Et ab

Annao accepimus, sine mu-

nere salutare nemo potest.

Ego Verò, gloriosissime Rex,

cum tuam virtutem, humani-

tatemq; considero, tum ceteras natura dotes,

quibus inter atatis nostra principes vel in pri-

mis illustris es, sublime ingenium, summam

charitatem, summam continentiam, nulla ra-

tione adduci possum, Et non pleris apud te fi-

dem meam existimem, quàm & illas opes: quip-

pe cum te indigentibus, & veluti è naufragio

emersis, quāquàm ignotis, offerre & idē apias

manus. Ceterum nec sine munere ad te veni,

nec Vacuis (Et aiunt) manibus tuam mae-

statem sum adoraturus. Nam cum priores Ap-

piani libros, Libycum, Syrium, Parthicum, &

Mithridaticum Nicolao quinto summo Pon-

tifici, dum in humanis ageret, è Græco tran-

suliffem, reliquos Civilium bellorum comen-

a 4 tarios,

tarios, qua senatus, populusq; Romanus inuicem gessit, nondum editos aut perfectos à me, ad quem potius mitterem, quàm ad te, inuississime Princeps, Hispania pariter & Italia nostra decus? qui non minus optimarum artium studijs, et literis, quàm armis inclytus es, atq; memorandus. Accipies igitur nouum opus, nec indignum regio animo, regioq; conspectu tuo: sed quod cum priscis illis voluminibus ab his qui historias scripsere, posteritati traditis, facile conferri queat. Quod si in contrarium nonnulli refragentur, Et amulorum mos est, quem velint ex Latinis in medium adducant, siue Crispum, siue Casarem, siue Curtium, siue alia vulgata doctorum nomina, eorum qui historias scripserunt: nullos ex his, qui cum civilibus Appiani libris conferri possint, inuenient: si historia pulchritudine & Varietatem, si orationum copiam, si bellorum magnitudinem, et eorum qui gessere, gloria & fama, non eloquentia lenocinia metiri velint, cuius tamen nec hi quidem omnino expertes sunt. Deinde cum Romanorum facinora omnia Et magnifica & praeclara celebrentur, quid magnificentius, aut praeclarius ab illis actum asseremus, quàm cum exteris relictis inter se vertere manus? Et quanquam illa nefanda, & horrenda sint, illustrata tamen habebuntur, si ducum excellentiam, militum praestantiam praecipuam in perferendis rebus tolerantiam & prud

Et prudentiâ velimus recensere, Et in his quæ
 Mutina, quæ Perusij, quæ alijs in locis gesta
 Et transacta memorantur. Adde quod doctis,
 Et Ciceronis opera quotidie versantibus, aut
 aliorum qui de Romanis scripsere, nihil Stilius,
 aut necessariû magis dicet quispiam, quàm histo-
 riam per partes concisam. Et à varijs auctori-
 bus hinc inde dissectâ, vixq; quodammodo in-
 telligibile, ordine suo inspicere, Et quæ in Phœ-
 lippicis, quæ in familiaribus epistolis, Et ad
 Atticum à Cicerone perscribuntur intelligere.
 Ego medijsfidius dum hæc lego, non audire
 Romanorum gesta, Et hæcenus consueveram,
 Verum intelligere, nec intelligere tantum, sed
 interesse, mihi videor. Ita suo ordine singula
 appositæ Et descriptæ sunt. Quod à Græco ho-
 mine tam accuratè diligenterq; fieri potuisse.
 Utiq; admirarer, nisi iam perspectum haberem
 Et cognitum, quod luce clarius intueri datur,
 ex Augusti commentarijs, quos de Vita sua
 edidit, Et Suetonius refert, hos libros desum-
 ptos, Et exaratos extitisse. Sed hæc suo lo-
 co in Illyriorum bellis, quæ ab eodem
 gesta sunt, sexto huius operis aper-
 te describentur. Nunc civi-
 lium bellorum motus,
 qui à Romanis
 prodire, refe-
 remus.

A P P I A N I

A L E X A N D R I N I

HISTORIAE DE CIVI-
LIBVS ROMANO-
RVM BEL-
LIS.

LIBER I.

E' Græco tralatus, P. Candido
interprete.

ENATVS Populûsque Ro-
manus mutuis sæpenumero
contentionibus de legum la-
tione, vel siquando debitorum
abrogationes, agrorum & par-
titiones fierent, vel in comitijs vna ad-
fuerant, dissidebant. Non tamen armata manus opus
erat civile bellum: Verum dissidia ac turbatio-
nes duntaxat ex lege moderatè quieteq; inter
eos agitabantur. Quamobrem cum simili ex
dissensione plebs se aliquando in vnum contu-
lisset, non statim armis vsa est, Verum mon-
tem ascendens, qui ob hoc Sacer dicitur, nullo
prælio concitata magistratum à seipsa protulit,
quem Tribunatum appellavit, potissimum
ut Consulum conatibus obsisteret: quos Se-
natus eligebat, ne perfectam illi in Rep. ha-
berent potestatem. Ob id Verò hæc adinuicem
dignit

dignitates maiore inter se contentione ac favore subrogari capta, à Senatu populoque Romano per partes creabantur, ita ut per avaritiam, ac largitionem alter alterius inmitteretur potestati. Martius autem Coriolanus in huiusmodi dissensionibus præter ius eiectus Urbe, ad Volscos confugit, & patria subinde bellum intulit: quem primum dicit quispiam in seditionibus ad arma fecisse aditum, cum profugus existeret. Gladius nempe in concilio hæctenus à nemine exertus, aut civili in contentione illata cades, priusquam Tyberius Gracchus plebis fautor, & leges inferens, in seditione occisus est, & cum illo multi in Capitolio deprehensi, circa templum interiere. Quibus ex rebus minimè se cohibentibus dissidijs, diuisis inter eos aperte odijs, gladijs accincti sæpenumero inter sacra aut comitia, aut in foro, alicuius ex primoribus secuta nece, seu Tribuni per intervalla, seu ducis, siue consulis, aut alterius ad hoc designati, contentiones impudentissimas nullo ordine paulatim edidere: quas legum & iudiciorum contemptus insecutus est. Inualecente itaque in dies malo, insurrectiones manifestæ in Rempub. factæ sunt: exercitus quoque magni ac potentes per vim in patriam induciti, fugitivorum scilicet, ac damnatorum, aut ad magistratum aliquem exercitumque ad-
inui

inuicem certantium. Et iam Dynasta in plurimis, & seditionum principes, ac monarchici aderant, cum quidam sibi creditos à populo exercitus dimittere negarent, quidam sibi commissæ sine publica utilitate exteris impenderent, & quis prius urbem sibi vendicaret, pariter inter se contenderent, verbo in aduersantes gesturi bellum, re autem contra patriam pugnarent. Nam urbem & hostilem inuasærant, ac cades continua nefarieq; cum obuijs agitabantur, aliorum proscriptiones funesta: fuga que & onera assidua occurrebant, plurimorum tormenta ex odio indicta: nullum scelestum opus aberat, quoad vnus, seditionum caput, anno potissimum quinquagesimo à Gracchi Tribunatu, Cornelius Sylla malum malo mederi satagens, se principem in plurimis professus est, quem Dictatorem nominant, & in periculosis Reipubli. casibus per sex menses creari solitum, iam facere desierant. Verum Sylla si quidem ac necessitate, licet verbo ad Dictaturam perpetuam electus, cum demum potentia abunde fretus esset, primus ex omnibus, & mihi videtur, inuentus est qui tyrannidem deponeret, diceretque se eorum pœnas subire vellet, pro quibus damnaretur: priuatus quoque intuentibus cunctis per forum ambularet, & domum absque iniuria rediret, tanta
inspic

inspicientibus cum dignitatis reuerentia, & metus inerat, aut depositi muneris stupor, aut inferenda pena verecundia, aut alia benignitatis ratio, quasi ad utilitatem publicam conduceret tyrannis. Non multò deinde cum dissensiones in Syllam defecissent, eorúmque vindicta qua à Sylla erant perpetrata, denuo post illum emanarunt, donec C. Caesar principatum occupauit, magnam iam inde in Gallia adeptus gloriam. Senatu itaque iubente ut exercitum deponeret, causam in Pompeium referens, quasi non à Senatu, sed à Pompeio hoste oppugnaretur, qui exercitum per Italiam deduceret, & ad regnum aspiraret, pacis conditiones protulit, ut vel uterque eorum exercitus teneret ad reprimendas mutua inimicitia suspiciones, vel quos Pompeius haberet, mutuò deponeret, & pari modo sub legibus uterque priuatus degeret. Quorum cum neutrum esset assecutus, è Gallia deduxit, & in Pompeium vnàque in patriam inuectus, abeuntémque persecutus, in Thessalia demum illustri pugna superauit. Inde in Aegyptum post illum progressus, cum ab Aegyptiis occisum intelligeret, Romam redijt, & Aegypti rebus constitutis, tam diu immoratus est, donec reges ordinaret. Seditiosum admodum, cui ob gestarum rerum amplitudinem magni cognomen aderat, sic aperte bello profligauit.

uit, nemine sibi obistere quoquo modo audente, Et secundus post Syllam dictator perpetuus fieret, seditionesque comprimeret. Hunc deinde Brutus, Et Cassius, siue Zeloprincipatus ac potentia, siue patria charitate ducti in senatu interfecere, popularem maximè, dominandique experientissimum. Ex quo populus eum praeter ceteris cepit concupiscere, Et interfectores eius undique conquirere. Funus etiam medio in foro edidit, temploque constituto iuxta pyram veluti deo sacra exhibuit. Seditiones igitur denuo in maius adaucta ad summum perueniunt. Cades quoque, Et fuga, Et damnatorum proscriptiones cum Senatorum, tum Equitum ex eorum multitudine crebrò ab utrisque editae, seditiosis hostes se adinuicem praebeantibus, Et ob id suos negligentibus, siue amicos, siue fratres, adeò nativam charitatem contentio aduersa deuicerat, Et Romanorum imperium veluti possessionem propriam hi tres potissimum inter se partirentur Viri, Antonius, Et Lepidus, Et cui Octavius prius nomen fuit, ex Caesaris stirpe, Et ab illo in testamento positus, eamque ob rem Caesar appellatus. In hac igitur partitione rerum publicarum, non multò post inter se conuersi, Et similium mos est, Caesar Lepidum ingenio, Et experientia longe praecellens, cui Libya ex sorte obuenerat, dignitate stoliavit. Postea Antonium

nium circa Actium bello vicit, cui à Syria ad Ioniam usque sinum ademisti principatum. Ad hac igitur prater ea tam ingentia, & admiranda, qua omnes ferè in stuporem vertant, classe peruectus, Aegyptum cepit, qua & disuturnitate, & potentia post Alexandrum longè incluta regio, ad ea qua nunc continet, Romano imperio deesse videbatur. Ob has res Augustus quanquam in opere adhuc esset vocitatus, & primus à Romanis eo nomine quo Casar appellatus, Caio etiam potentioris patriae sese exhibuit, gentibusque vniuersis imperio praefuit, nullus deinceps electionis aut creationis, aut obsequij indigus. Procedente deinde tempore cum ad summum rerum peruenisset, ad omnia felix, ac tremendus, genus ex se, & heredes, qui imperio praesent, dereliquit. In hunc igitur modum varijs ex dissensionibus Romanorum Respub. ad concordiam tandem monarchiamq; peruenit. Hac omnia quemadmodum gesta sunt, ex ordine descripsi, qua admiratione potissimum digna habentur, in vnum colligens, Et contentionem virorum maximam, imperandi cupiditatem vehementissimam, & patientiam penè intolerabilem intelligere volentibus offerrem, formas quoque malorum infinitas explicarem, maxime cum mihi Aegyptiam historiam res antecedentes, deinde in eam finientes necessarium

sarium sit antè scribere. *Aegyptus* quippe per
dissensionem capta est *Antonio* *Cleopatra* feren-
te auxilia. Diuiduntur hac autem ob multitu-
dinem in hunc ferè modum. Quacunque supra
Cornelium Syllam à *Sempronio Graccho*, dein-
de qua ab his ad *Caij Caesaris* interitum: Re-
liqui *Ciuilium* bellorum libri, quacunque
Triumui adinuicem, & in *Romanos* gesse-
re, &que ad vltimum & maximum eorum fa-
cinus à *Casare* gestum circa *Actium* contra
Antonium simul & *Cleopatram* continent:
quod principium *Aegyptia* erit historia. *Romani*
Italiam per partes bello vendicantes,
telluris portiones inter se diuiserant, in his-
que vel condiderant vrbes, vel vbi condita
prius fuerant, ipsi colonos sorte deduxerant,
& has quidem praesidorum causa munierat.
Agros vero quos quisque bello adeptus esset, eo-
rum habitatoribus colendos dederant, vel pre-
tio illis attribuerant, vel mercedis causa con-
tulerant. Si qua autem tellus ingruentibus
bellis inculta remansisset, quò multitudine im-
pleretur, neutiquam per negligentiam sorde-
scere passi, in hunc modum proclamari iusse-
rant. Volentibus interim agros colere, annua ve-
ctigalia publicè esse pendenda, seminum par-
tem decimam, arborum vero quintam eorum
quos percepissent fructuum. Adhibitus etiam
pecoribus vectigalis exigendi modus, maiorum

mino

minorumq; armentorū, quæ vicissim illis pretio vendebant, quò plus virum ac roboris Italo adderetur generi aptissimo, Et eis videbatur, ad labores tolerandos, Et propugnatores domesticos haberent. Quod contra illis obuenit. Nam diuites telluris indiuisa portionem sibi magnam vendicantes, Et à nemine ob diuturnitatem auferri posse confisi. quacumq; ipsis finitima, in quæ permulta tenuiorum portiones inerant, partim suadendo, pretio ad se adsciscentes, partim per vim auferentes, immensa camporum spatia obsederant, agricolis in his emptis, Et pecoribus utentes. Liberos etiam ab agris ad militiam transire prohibebant huiusmodi possessionibus ingentes illis utilitates ex magna seruorum industria afferentibus, qui ob militia vacationem periculorum expertes, in immensum creuerant. Ob hac igitur potentes ditabantur maxime, Et seruorum multitudo vndique provinciam impleuerat. Itali Verò inopia pariter Et desidia torpebant, egestate, Vectigalibus, Et militia onere oppressi. Ex his plerique vacationem otio adiunxerant, omni tellure exclusi à potenti-
 bus, cum illi seruis liberorum loco ad colendos agros uterentur. Hac populus grauer ferre capit, cum ex propugnationibus Italia nihil utilitatis acciperet, neque aliqua illi sine periculo militia adesset ob seruorum multitudinem

directionem autem nullam intueretur, cum nec facile aut iustū videretur talibus viris per tantum temporis possessionem tam ingenti spatio adimere tellurē, arboribus, domibus, ceterisque apparatus proprijs munitam. Tandem populi Tribunis decernentibus edictum est, Neminem ultra quingenta telluris iugera habere posse, neque maiorum armentorum ultra centum, minorum quingenta duntaxat capita obtinere. Et in his liberorum addidere numerum quem possiderent, quibus hac custodire et referre iniunctum fuerat. Hac igitur ex lege statuentes, insiurandum quoque legi praeferre, penamque summam adhibuere, sperantes eos qui superessent agros paulatim ad inopes cessuros esse. Sed nec horum, legisve, aut insiurandi cura villa habebatur. Nam qui praeter ceteris hac observare et custodire debuerant, agros clanculum cum domesticis eorum particabantur, multi etiam vectigalia spernebant, donec Tyberius Gracchus vir illustris, et eloquio potens, fama potissimum cupiditate ductus, et propterea summo in honore habitus à ceteris Tribunis plebis orationem gravissimam de Italiae viris habuit, veluti bellicosissimis, et necessitudine consumptis populo Romano quod à paucis quibusdam opulentis absumerentur, et ad inopiam pusillanimitatemque truderentur, neque harum rerum directionem ullam sperare possent. Deinde

de servorum detestatus multitudinem, qui nec militiæ utiles, nec heri fidi esse consuevis-
sent, quæ nuper in Sicilia à servis in dominos
gesta essent edisserit, ipsis ex agricultura die-
tim succrescentibus, qualèq; in Romanos ges-
sissent bellum, non facile quidem aut breve,
caterum per varias periculorum mutationes
in longum tempus agitatum referebat. Quibus
explicitis, legem denno protulit, Nemini lice-
re ultra quingenta telluris ingera habere. Fi-
lijs autem eorum ad Veterem legem dimidiam
horum attribuit. Ad reliquos Verò diuiden-
dos agros tres viros praestantes elegit, qui per
singulos immutati annos, eos pauperibus im-
penderent. Hac lex præcipuè diuitibus ingra-
ta fuit, nequeuntibus illam ut prius euitare,
ob eos qui tellurem erant diuisuri, nec quicquā
ultra id quod sorte datum erat, vel precio in-
dipisci potētibus. Quippe hac animadvertens
Gracchus, huiusmodi venditionem in primis
cohibuerat. Diuites igitur per partes in unum
congregati, inter se querebantur, si tenuiori-
bus vetera eorum opera, arbores, domos, ac
pretium, plerisque etiam vicinitatē essent pra-
bituri, & si quid cum tellure vicissim consum-
ptum esset, paterna monumenta cum ipsa tel-
lure, diuisiones quoq; à patribus acceptas illis
traderent. Alij mulierum dotes in his con-
sumptas, & agros filijs ex sorte datos, sibi er-

pi deflebant. Fœneratores Verò debita, & alia
huiusmodi protulerant. Erat itaq; confusio qua
dam, & fletus ac querela. Tenuiores autem ex
aduerso lamenta proferebant, ex opulentia in
maximam cecidisse miseriam, ex hac in despe
rationem peruenisse. cum ad alendos filios im
potentes essent, quotidie per exercitus, & expe
ditiones maximas deduci & tellurem posside
rent. Palam itaq; lamentabantur, si eo quod cõ
mune illis esset, fraudarentur. Diuitibus pra
terea ad opprobrium obijciebant, qui liberorum
loco, ac ciuium militumque, seruos praeligerent
gentem infidam, & continue farentem, & ea
ex causa militiam detrectantem. Hac & hu
iusmodi inter se querelantium multitudo. & se
inuicem adhortatum, ex colonijs ac municipijs
& quisq; agrorum particeps, ex trepidatione
in vnum conuenerat, & separatim ad suo
rum partes se contulerat. Copia insuper & mul
titudine confisi, vndequaque accelerabant,
& seditiones nullo ordine inchoantes, appro
bationem legis expectabant: hi veluti nullo mo
do concessuri id ratum esse, illi Verò & ratum
& firmum habituri. Contentio igitur maxima
inter vtrosque ex huiusmodi necessitate inerat
& ad constitutam diem se quisque prepara
bat. Graccho quidem Senatus assensum prabe
bat, non tam ad sustinendam abundè causam,
quàm ad hilaritatem atq; confidentiam cum
euen

euentus Utilitatem suspensus expectaret, quasi nihil maius aut illustrius ob rei difficultatem in Italia geri posset. Nec multum contentionibus immoratus Gracchus, quò sententiam efferret, plura, nec minus popularia super his in longum retulit. Num iustum foret, qua communia sunt, communiter dividere? An nobilior seruo perpetuo sit ciuis? An Utilior miles viro imbellis? Et in publicis oneribus qui partem gereret acceptior? Iudicium quoque Ut inglorium non in longum abire passus, subinde patria spes metusque recensuit. Num plurimum telluris per vim ex bello detinentes, reliquam terrarum orbis spem abijcerent, Et omnia in discrimen ponere optarent potius, quàm per virtutem residua acquirere? An per socordiam Et inuidiam ab hostibus eripi mallerent? Horum itaque gloriam, Et Utilitatem, eorum autem periculum Et metum anteponeus, insit diuites hoc animo voluentes, a seipsis, si necesse foret, egenis parcere, agrosque in futuram spem nutriendis filios vltro impendere, ne de modico simul dissidentes maiora amitterent. Quippe laboris huius mercedem eos abunde relaturos, cum insignes agros absque onere essent habituri perpetuò manentes quingentorum iugerum. Filijs vero si cui adessent, dimidium vnusque horum traderetur. Hac Et huiusmodi plura cum locutus esset Gracchus, pauperes.

peres, & quicumque aderant, & opinione magis quam agrorum desiderio utebantur, incendens, scribam iussit legem recitare. At Verò Marcus Octavius Tribunus alter, ex possessorum numero, ad occurrendum paratus, continuéque apud Romanos in prohibendo assperior, scriba silentium imponit. In quem multum conquestus Gracchus, concionem insequentem diem imperat, & praesidijs abundè dispositis, quasi inuitum etiam coacturus Octavium, nutu, scriba ut ad populum legem referat, edicit. Verum idem cum referre cœpisset, Octavio prohibente conticuit. Contentione igitur inter Tribunos exorta, & legislatione confusa ex tumultu, qui potentiores aderant, Tribunis suadere incipiunt, ut de quibus inter se dissiderent, Senatum mutuo consularent. Itaque Gracchus arrepta lege, cum omnibus rite sentientibus accepta esset, in Senatum proficiscitur. Eò loci, ut inter paucos, contumelijs impetitus à ditioribus, rursus in forum delatus, insequentem diem de huiusmodi lege, & simul de Octavij abrogatione suffragia laturum se esse pronunciat, & an Tribunum plebi aduersantem, dignitatem retinere opus sit. Quod utrunque executus est. Qua ex re nihil territus Octavius, denuo aduersari cœpit. Tum Gracchus primùm de abrogatione eius ad populum retulit: ac prima tribu Octa-
vium

uium dignitatem deponere iubente, conuersus ad eum Gracchus, Et sibi incrementum gereret orabat. Recusante eo, reliquas tribus rogare pergit. Existentibus autem tribus omnibus quinque Et triginta, Et iam septem supra decem ob iram in eadem sententia manentibus, octaua quidem ac decima sortem latitura videbatur. At Gracchus demum in conspectu populi, tum vel maxime Octauij discrimine percepto, benignè illum admonere hortarique ne sanctissimum opus, Et toti Italia in primis Utillissimum prohibere velit, nec tantam populi frequentiam silitudinemque despicere. quæ Et ipsi moderatè Tribunatum deponenti assensura sit, Et dignitatem per vim sibi eripi haud contemneret. Hac cum loqueretur Gracchus, deos que testaretur inuito se collegam è Tribunatu eijci, nihilque proficeret, sortem protulit. Octavius igitur quamprimum Tribunatu eiectus, clanculum aufugit, Et Q. Murnius Tribunus in eius locum subrogatur, lexq; de agris statim editur: ad quos diuidendos tres in primis Viri, Gracchus ipse legislator, Et frater eiusdem nominis, necnon Appius Claudius Tyberij socer, consensu totius populi voce declaratur, metuentis ne legis promulgatio quoquo modo impediretur, ni Gracchus omnesque necessarii eius potestate fruerentur. Gracchus autem ob legem præcipuè exultans, multitu-

dine eum prosequente, quasi non *Unus* ciuitatis duntaxat, aut gentis, sed omnium qua in Italia erant nationum conditor esset, ac liberator, domum peruenit. Potentes vero ad agros, è quibus ad ista conuenerant, retro cessere: ac veluti potestate exuti, qua gesta erant gravior ferentes, inter se colloquebantur, non amplius electuros esse Gracchum, cumque priuatus extitisset, regnum quoddam erigentem, & Asylum, & seditionem tam immensam Italia inferentem. Iam aestas appropinquabat. & Tribunorum iussa ad ea qua agenda erant mittebantur. Et diuites exequenda legis instante tempore, palam Gracchi inimicos in dignitatem eius concitabant. At is cum rei decus adesse cerneret, Veritus ne in futurum minime Tribunus ab illis crearetur, omnes qui in agris fuerant, ad electionem eius conuocauit. Ipsis, ut in aestate cessantibus, & per modicum temporis spatium accitis, sequenti die ad populum, qui in urbem venerat confugit, separatimque vnumquemque conueniens, ut se tribunitia potestate decorarent precabatur. Eorum nempe causa se in discrimen venisse referebat. Cum Comitiorum adesset dies, dua statim tribus Graccho Tribunatum decernere. Diuitibus autem aduersantibus, nec ex lege fore dicentibus, si sibi tribunatus potestatur, Rubrioprater ea Tribuno concioni huiusmodi praesidere

praesidere formidante, atque addubitante, plurimum Mumius se Octavij loco in tribunatu praesidere ait, & ut sibi concionem dimittat edicit: quod ab illo factum est. Reliquis deinde Tribunus de eorum praesidentia electionem faciendam esse decernentibus, Rubrio vero sortitionem ad omnes circumferendam esse, seditione exorta, Gracchus favore destitutus, electionem insequentem diem differendam esse censuit: Desperatis igitur rebus, nullo mansuetudinis genere, quanquam Tribunus adhuc esset, abstinuit, ac reliquum diei per forum proficiscens, filium cunctis exhibuit, commendavitque, quasi sub hostibus confestim periturus. Ea ex re multorum commiseratio infecuta est, sibi ipsis praecaventibus egenis, Veluti non aequo iure Remp. tenerent, Verum ditioribus inferuire cogerentur. Pietas quoque ipsius Gracchi eos detinebat. Hac igitur Verentes atque paentes, lamentatione & fletibus circa Vesperam ad domum &que profecti, ut insequentem diem ad comitia descenderet, adhortati sunt. His suasionibus elatus Gracchus, nocte adhuc seditiones reliquos in unum congregans, & signum illis si praelio opus esset imponens, Capitolij templum innadit. Eo in loco electionem subiturus, concionis in medio conquisitus est quod à Tribunis, ac disiectis, ne sortiri posset impediretur. deinde signum protulit. Clamore igitur maxi-

mo à complicitibus simul edito, ad manus statim
 Ventum est. Pars itaque Gracchana conspira-
 tionis eum veluti satellites quidam circumste-
 terant: pars vestes accincti, virgas, lignaque è
 ministrorum manu rapientes, frangentesque,
 diuites è concione pepulerant, tanto tumultu
 Vulneribus illatis, Et reliqui Tribuni timore
 perciti, è medio profugerent, Et à sacerdotibus
 templum clauderetur. Fuga praterea multo-
 rum, ac discursus nullo ordine infecutus est,
 Nonnullorum quòd alios Tribunos à Graccho
 dignitate spoliatos existimarent, idque cum
 minime intuerentur, per errorem sibi finxe-
 rant. Quorundam Verò quòd seipsum in futu-
 rum tribunum sine ulla electione prestitisse cre-
 derent. His itaque sic se habentibus, Senatus
 in Fidei templum se contulit. Et profecto mi-
 rum mihi videtur sæpenumero in dubij re-
 bus, atque formidandis ab Unius principantis
 auctoritatem saluti redditos, eo in casu minime
 dictatorem elegisse. Verum prioribus longe Ut-
 lius id opus inuentum est, quod nec multis me-
 moria tunc fuerat, neque posterius contigit.
 Decretis igitur his quæ inter se consuluerant,
 in Capitolium statim ascenderunt. Horum è
 numero primus ac pontifex maximus Corne-
 lius Scipio cognomine Nasica iter arripit, ela-
 taq; voce, Si quis patriam saluam esse cupit,
 me sequatur inquit. Quibus dictis, inferiorem
 Vest

Vestis partem in caput retulit, siue hoc gestu plures excistaturus, siue ad cursum futurus aptior, siue belli signum his qui sequebantur prabiturus siue ut deos lateret ea factururus qua subinde operatus est. Cum templum ingressus esset, subito in Gracchanos concito cursu deferitur, cedentibus illi omnibus ob dignitatem tanquam viro optimo, & Senatum cum adhortatione insequentibus multis. Quidam ligna è Gracchanorum manibus eripientes, nonnulli sedilia, & reliqua ornamenta, ex quibus concio constiterat, una lacerantes eos insequi, & telis appetere ceperunt. Postremo præcipites è rupibus ad ima depellunt. Eo in tumultu multi è Gracchanis, & ipse in primis Gracchus circa templum deprehensus interficitur, non longe ab ipsis ianuis in conspectu regiarum statuarum. reliquos seditionis comites noctu in Tyberim necatos proiecerunt. In hunc modum Gracchus ille Gracchi bis consulis, & Cornelia Scipionis eius qui Carthaginiensibus imperium ademit sororis filius, ob optimum consiliu à potentioribus oppressus, Tribunus adhuc in capitolio occisus est. quod primum in Comitibus odium emicuit, nec prius quam simile infectum est, finem cepit. Separatim deinde civitas ob Gracchi necem ad luctum voluptatèque defluerat. Nonnulli quippe seipso, Gracchum quoque, & præsentia deslebant, quasi non ulte-

TIMO

rius Remp.habaturi, sed per vim & arma passuri omnia. Alij quòd ea qua maximè concupiscerent, facile se assequi posse letabantur. Hac autem gesta sunt cum Aristonicus in Asia cum Romanis de imperio bellum ageret. Interfecto Graccho, & Appio Claudio vicissim exempto rebus humanis, protinus ad diuisionem telluris Fuluius Flaccus, & Papyrius Carbo, vna cum iunior Graccho insurrexere. Negligentibus autem his qui agros possidebāt, eos accusatores praconis voce citari iusserant, ac statim causarum difficilium multitudo affuit. Quicunque alijs finitima mercati essent, aut inter socios diuisissent, secundum mensurā inquirebantur, quemadmodum ab illis habitā, aut alijs diuisa essent. Omnibus autem neque conuenta neque fortitiones proferre Valentibus, qua inuenta fuerant, et incerta ponebantur. Mensuratis insuper agris, nonnulli ex plantatis habitatisq; locis in vacua ablegabantur, nonnulli ex cultis ad neglecta, aut paludes, aut lacunas trudebantur, neque ab illis qua sub hasta vendita fuerant, principium diligenter assumentes, quod immensuratum esset per praconē inquirere velle pradiixerant. Erexit autem plurimos, quòd proxima ignorantes, agris in vñ confusis procedente tempore cuncta complanata essent. Quod distiorum crimen permagnum ferebatur, nec facile inquirei poterat. Non alia
itaq

itaque quàm omnium insurrectio facta est, hinc inde discurrentium, & ad aliena diuertitum. Hac igitur, & super his cēsentium impulsiones non ferentes Itali, Cornelium Scipionem, à quo Carthago funditus eversa est, rogare incipiunt, ut ipsis iniuria oppressis defensorem se patronumque praberet. Qui cum eisdem in bello Stilibus ac promptissimis usus esset, neutiquam eos deserere aquum duxit. Verum Senatum ingressu, Gracchi quidem legem minime contempsit populum in primis veritas: solum difficultatem eius referens, iustum sibi videri dixit, non à diuisoribus causas, tanquam ijs qui iudicarentur suspecti, sed ab alijs potius esse decernendas. quod optimè illis persuasisse visus est, veluti qui aqua diceret. Ea ex causa Turdianus Consul, iudex ad hac ipsa electus, cum opus aggressus, difficultatem eius intueretur, in Illyrios ad bellum profectus est, occasionem huiusmodi nactus, ne iudicium efferre cogeretur. Hi igitur tellurem diuidentes, nexine illis aduersante, per inertiam tempus agitabant. Et hinc odij origo simultasq; inter Scipionem plebeiosq; emanasse creditur, quod cum prius eum dilexissent, & plerunque ditioribus eius causa ad inuidiam usque aduersati esset, denique his Consulem prater leges effecissent, pro Italis in eos depugnantem intueretur. Qua animaduertentes hi qui Scipioni aduersabantur.

tur, palam criminari eū cōperant, quasi Gracchi legem omnino soluturus, Urbemque hac de causa in armis & cade esset positurus. Quibus auditis, populus maiori formidine correptus est, donec Scipio Vessere domum reuersus, tabula apud se deposita, qua nocte scripturus sedebatur qua populo essent referenda, sine vulnere in lecto mortuus inuentus est: Siue Cornelia Gracchi matris insidijs impetitus sit, ne Tyberij Gracchi lex dissolueretur, consentiente ad hac etiam Sempronia eius filia, qua Scipioni nupta, ob deformitatem ac stultitiam neque illum diligebat, neque ab illo diligebatur: Siue, ut nonnullis videtur, sponte excesserit e Vita, quod ea qua pollicitus fuerat, exequi non posset: Vtunque eius mors incerta est. Sunt qui dicant seruos eius in tormentis habitos dixisse ab exteris quibusdam noctu post domum latitantibus oppressum interijisse, idque intelligentes referre non ausos ob populum iratum ad huc, & necis eius conscium. In hunc modum Scipio extinctus est, neque publico funere dignus habitus, cum imperium populi Rom. in maius adauxisset. Sic confestim ira charitatem supergressa est, ac tanta res Utilitas, quasi nullius pretij sub Gracchi seditione peruiuit. Interim agrorum diuisionem qui eos possidebant occasionibus varijs in longum protrahebant. Nonnulli propugnatores omnes ad id induxe

duxerant. Quidam ex aduerso in Romanorum Remp. pro tellure se describi deposcebant, quod maiori charitate agros inter se essent diuisuri: quod Itali libenter admissuri videbantur, agris Rempub. pluris facientes. Hac in re Fuluius Flaccus pra caeteris operari visus, cum Consul tellurem vna partiretur. Senatus contra permolestè ferre, nec satis pati, si sibi subditi pari iure in Vrbe potirentur. In hunc modum igitur conatus omnis dissolutus est. Populus vero spe illa quam de tellure conceperat, exultans, denuo vereri cepit. His ita se habentibus, gratissimus omnium qui tellurem diuisuri essent, ad Tribunatum Caius Gracchus habebatur, Gracchi illius qui legem Agrariam primus edidit, frater, verum aetate iunior. qui cum ob fratris necem diu silentium apud omnes tenuisset, multus in Senatu aduersantibus, Tribunatum tandem petere perrexit: quem magnificè adeptus, confestim Senatoribus aduersum se praestitit. Frumentum quippe mensuratum vnicuique è plebe ex communi pecunia partiedum censuit, cum nulli prius erogari consueisset. Quibus ex causis populum in Rempub. vehementer extulit, assentiente illi Fulvio Flacco. Et continuo tunc quidem ac subinde ad Tribunatum gerendum constituitur. Nam lex quaedam promulgata fuerat, si Tribunus suffragijs egeret, populum ex omnibus eum eligere.

In

In hunc igitur modum Caius secundò ad Tribunatum electus est, utpote qui populum mercede sibi adsciscens, Equites etiam in sententiam suam deduxisset, qui mediam inter Senatum popularesque obtinebant dignitatem. Ob aliam igitur huiusmodi civilitatem iudicia qua largitiones redolere videbantur, à Senatoribus ad Equites translata, & qua noviora illis aderant obiecta, quoniam Cornelius Cotta, ac Salinator, et tertio Ultra hos Manius Acilius cum Asiam bello cepisset, publicè muneribus acceptis essent accusati, iudiciumque fraude pœnam evasissent. Legati nempe qui apud eos adhuc erant, non sine invidia hinc inde discurrentes, hac ipsa clamitabant. Qua ex causa, rubore concitus Senatus ad legem se convertit, populus Verò id ipsum confirmavit. Eoque modo iudicia à Senatu ad Equites translata sunt. Ferunt cum lex promulgaretur, Gracchum dixisse quod subito Senatum perpurgaret. Cùmque res experimento claruisset, maiorem adhuc eius verbis auctoritatem accessisse. Cum enim Romanis Italisque, atque ipsis Senatoribus quacumque ex causa ius dicere cepisset, siue de pecunijs, siue de ignominia, aut de fuga. Equites veluti principes quosdam supra illos extulit, Senatores Verò quasi obnoxios illis subdidit. Assidentes quippe Tribunis Equites, cùm magistratus crearentur, quac

quacunq; eis libuissent prius capientes, & in
 unum conspirantes, non mediocrem Senatui
 incusserant timorem. Parum itaque deesse vi-
 debatur ad convertendam Reipub potentiam,
 cum dignitatem duntaxat Senatus obtine-
 ret, Equites Verò potestate fruerentur. Prae-
 cedentes quidem non solum primores habe-
 bantur cum causa agitarentur, Verum aperte
 in Senatum opprobria ingerebant. Munera
 praeerea assumentes, & continuus allecti pra-
 miijs, turpius adhuc & frequentius illo abu-
 zebantur. Accusatores ad hac in diuites in-
 duxerant, & acceptorum munerum causas,
 instantes ipsi & Urgentes ad se transtule-
 rant, sic ut mos penè huiusmodi antiquaretur
 & seditionem aliam iudicialium legum non
 priore inferiorem propagarent. Gracchus ite-
 nera per Italiam ingentia constituit, ma-
 gnâ operariorum & artificum manum ad
 se alliciens paratam ad quacunque ei colli-
 buissent. Colonias quoque plures deduxit, in-
 ter quas Latinos praeteris Romanorum di-
 ci voluit, Et Senatus illis veluti cognatis hand
 honestè posset aduersari. Cateris autem quib;
 Roma suffragia in creandis magistrati-
 bus afferre non licebat, in hunc modum ferre
 concessit, Et qui tributa persoluisent, in crea-
 tione legum fierent participes. Quibus ex re-
 bus contentus Senatus, Consules adscribere

monuit, Et ex ijs qui suffragia ferre non possent, ex Urbe nemo egrederetur, nec ad quadraginta stadia ad futuram legum creationem propius accederet. Linium autem Drusum alterum Tribunum, Ut Gracchi legibus obsisteret adhortatus est, quod causas populo minime referret. Concessumque ipsi obsistenti nihil aduersari Cui decem colonias deducere Volenti, Senatus Ut populo placeret, Vitro acquieuit. His ex rebus latinitus populus, Gracchi legem facile contempsit. Itaque populari favore destitutus Gracchus, simul cum Fulvio Flacco, qui post Consulatum, Tribunitiam potestatem assuebat, in Libyam enauigauit ex sorte distributus colonias ijs qui consulto dilecti fuerant, Ut ex eorum profectioe à popularibus contentionibus quiesceret Senatus. Illi Verò colonià eò loci considerare, Vbi Carthago quondam fuerat, nihil pensi facientes. quod Scipio eam euer-tisset, meditatatus assidua ibi stabula futura oritur. Describere autem ex minoribus ad sex millia ea lege, Ut ex hac populum ad se allicerent. Deinde Romam reuersi ex omni Italia sex item millia dimitti postularunt, Quibus in Libyam deductis, cum Urbem designarent, luspitas ab Utrisque positae dispassse referuntur. Pradicentibus itaque auguribus coloniam eam infelicem fore, Senatus Ut legem solueret, con-cilium iussit convocari. Tum Verò Gracchus

ac

ac Fulvius scribundis similes Senatum emen-
tiri, nec quicquam ex ijs quæ de lupis fere-
batur, nunciatum esse clamitabat. Qui verò
ex plebeijs audaciores aderant, ipsis adhere-
re, & gladijs accincti Capitolum ingredi pro-
perant, & eo in loco ubi de colonia erat con-
sultandum, simulconvenire. Populo igitur in
vnum coeunte, & Fulvio ac his loqui incipi-
te, Gracchus Capitolum ascendit, undique ar-
matis circumseptus, permolestè ferens se ad-
versis oppugnari legibus. Convenientium itaq;
multitudinem evitans, in propinquam porti-
cum perambulabat: ingredientiæ continuè ob-
servans. His ita se habentibus, contemplatus
eum vir quidam popularis Attilius nomine,
ad eum accurrit, & manu apprehensum, sine
quid suspicaretur, sine mentem eius præsentifi-
ceret, sine alijs rationibus ad id induceretur,
deprecari cepit, Ut patria ignesceret. Verum
ille conturbatus, despicienti q;
similis toruo lu-
mine in eum conversus nihil respondit. Quod
animadvertens quispiam ex ijs qui vna ade-
rant, non signo ullo dato, non iubente aliquo,
ex solo Gracchi intuitu tempus adesse ratus,
& in primis ipse gratificari studens, exerto
ense Attilium inuadit. Vociferatione itaque
insecuta, & demortui corpore in medium al-
lato, intuentis res cunctis, & similem casum
sibi præcauentibus, fuga ex templo facta est.

Gracchus forum ingressus, & se apud omnes purgare cupiens, de his verba facturus videbatur. Nemine vero adhibente aures, cum facinus quisque abhorreret, una cum Flacco desperatis rebus, & tempus quod armis praevenire satagebat amittens, domum perfugit. Et qui cum illis conspirauerant, in unum abeunt. Reliqua autem multitudo circa mediam noctem instanti periculo territa, forum inuadit, Consulum alter Optimus nomine, ut in trepidatione mos est, nonnullos cum armis in Capitolium festinare imperat, Senatumque per praenem conuocari. Ipse omnium medius, Castoris in templo ac Pollucis rei euentum quietus expectabat. Hac enim in hunc modum acta erant. Senatus Gracchum, ac Fulvium, quod obiectum crimen perpurgarent, ex eorum domibus citari iusserat. Illi assumptis armis Auentinum montem properè ascenderant, rati, cum illum occupassent, facilius Senatum cum ipsis ad fœdera venturum esse. Decurrētes quoque, seruos in libertatem conuocarant. Nemine ex illis apparente, cum his qui eos circumsteterant, Diana templum inuadentes, per vim retinere conabantur. Quintum insuper Flacci filium ad Senatū premittentes, & conciliationē & concordiam supplices ab eo deposcebant. Senatus depositis armis ad consionem accedere eos iubet, & qua libuissent palā loqui, aut neminem

Vlter

Ulterius ad eum mittere. Ea ex causa cum
 Quintum denuo misissent, Opimius consul de-
 tineri eum iussit. Ad eos vero qui Gracchum
 circumsteterant, milites subito emittit. Gra-
 chus per pontem ligneum ad alteram fluminis
 euectus partem, unico comitante seruo in sil-
 vam aufugit, à quo subinde confodis se impera-
 vit. Flaccus in taberna quadam delitescens,
 cum eum persequentes locum ignoraret, omnemq;
 angiportum, ni ipse traderetur, incensuros mi-
 narentur, traditus supplicem se profiteri renuit,
 alium vero pro se iussit supplicare: ob idq; ca-
 ptus interficitur. Gracchi & Fulvii capita à
 nonnullis Opimio allata, pro quibus superbe
 admodum Opimius aurum impendi statuit.
 Domus eorum à populo direpta, complices car-
 ceri inclusi, Opimij mandato suffocati sunt.
 Flacci filio concessum, ut genus mortis elige-
 ret. Quibus peractis, consul urbem à caede per-
 purgavit. Senatus Concordia templum in foro
 sibi erigi mandavit. In hunc igitur modum se-
 cundi Gracchi seditio extincta est. Lex autem
 non multo post edita, ut tellurem, de qua inui-
 cem contenderent, possidentibus vendere fas
 esset. Id enim à superiore Graccho prohibitum
 fuerat, ac statim diuites ab egenis illam mer-
 cabantur, aut ex huiusmodi occasione per vim
 auferbant: quod tenuioribus adhuc deterius
 videbat. Tandem Spurius Borius Tribunus

plebis legem tulit, Tellurem & alterius non esse
 diuidendam, Verum possidentibus omittendam
 esse. Vectigalia autem populo Romano pro ea
 pendenda, pecuniamq; ex his in distributio-
 nes redigendam fere. Quae res ut consolationem
 quandam ob distributionem populo attulit,
 ita ad abundantem multitudinem nihil satis-
 tatis afferre poterat. Semel quippe ex sopo-
 smatibus huiusmodi soluta Gracchana lege,
 ceteris qua inueniri poterant & illo-
 brioreq; non multo post Vectigalia ipsa ab Tri-
 buno alio sublata sunt, & confestim populus
 ab omnibus excidit: ob id quae adhuc magis sen-
 mulcinium & militum spes, tellurisq; reddi-
 tus, ac distributiones legeq; cessare, quon-
 que & decem annis à Graccho legislatore po-
 tissimum elapsis: & à controuersijs ad acium
 delati sunt. Ea tempestate Scipio Consul thea-
 trum dissecit, quod Lucius Cassius inchoauer-
 rat. Et iam contentionum finis aderat, cū alia
 denno emergere, adeo non utile Romanis fuit
 Gracchorū abuti illecebris. Quintus Cecilius
 Metellus, cum Censuram gereret, Glauciam
 Virum Senatorium, & Apuleium Saturni-
 num, qui Tribunatum ceperat, ob Vita turpitu-
 dinis dignitate summouere conatus, aduersus
 te collega repulsus est. Non multo post Apo-
 leius, ut Metelli & ciferetur iniuriam Tribu-
 natum petens, Glauciam Praetorem obsecrare
 cepit

capit *Tribunorum electioni presidentem*. *Ceterum Nonius* vir illustris in *Apuleium* successo, & *Glanciam* accusans, *Tribunatum* adeptus est. Veriti igitur *Apuleius* & *Glancia*, ne *tribunus effectus* in eos insurgeret, turbam quondam satchitum à concione abeunti cum tumultu immisere, & in *dinersorium* fugientem interficiunt. Casus autem crudelitatem miserrantisbus omnibus qui *Glancia* adhaerebant, nondum populo in *Forum* coëunte, confestim *Apuleium* *Tribunum* creare. In hunc modum *Nonij* cades ob *Apuleij* *Tribunatum* silentio suppressa, cum eum redarguere nemo auderet. Expulsus & *Metellus* est ab ijs qui *Casum Marium* sequebantur, sextū gerentem *Consulatum*, cum illi inimicus esse videretur. In hunc itaque modum omnes inuicem turbati sunt. Quippe *Apuleius* legem tulit, *Tellurem* omnem quacumq; *Romanorum* ditioni subiecta esset, fore diuidendam ea in *provincia* que *Galatia* appellabatur, *Cimbri* nempe *Celtarum* genus eam occuparant, quam *Marius* recens adeptam, quasi non *Elterius* ad *Galatias* spectaret, *Romanis* attribuerat. Instabat autem legis promulgationi populus ipse, ac *Senatum* prefixo quinque dierum termino in legem iurare, aut iusjurandum non praestantes, *Senatus* amovere cogebat, & *Elterius* *viginti talentorum* pena populo saluenda eos con-

demnare , arbitratus eo modo de his qui sibi
aduersabantur, vltisci posse, Et potissimum de
Cecilio Metello, qui ob animi fiduciam elatus,
in primis insurandum detrectabat. Lex igitur
ita se habuit. Apuleius diem approbatio
nis sue proposuerat, nuntios quoque ad eos qui
in agris erat pramiserat, quibus maxime sub
Mario expertis in bello confidebat. Verum ita-
lis ea ex lege plurimum sibi vendicantibus,
populus agrè ferebat. Seditione igitur in Curia
exorta, quicumq; Tribuno, ac legibus aduersa-
bantur, comitijs impetiti, ad Apuleium sta-
tim è Tribunali decurrunt. Cuius deinde mul-
titudo tanta voce in comitijs exclamare cepit,
Ut de cælo intonasse videretur, quo incidente
nihil ex lege Romanis statuere fas fuit. Vrgen-
tibus demum per vim his qui Apuleium cir-
cumsederant, ciues vestes accincti, Et occur-
rentia quaq; ligna capientes, agricolas inua-
dunt. Illi denique ab Apuleio conuocati, cum li-
gnis Et ipsi ciuibus occurrunt. Eoq; modo per
vim tulere legem. Mario itaq; Consule confe-
ssim statuente, Senatus insurandum cepit in-
quirere, Metellum quoq; robusto animo, Et ad
quacunque libuisset constantem intuens, si loqui
præuenisset. Marius in medium sententiã pro-
tulit, huiusmodi astutia usus, ac sic effari ce-
pit. Metellum insurandum non vtiq; sponte
subisse, quod ipse prestisset. Assentiente ad
hac

hac Metello, & ceteris id ipsum collaudantibus, Marius concionem dissoluit. Quinta demum die, qua postrema iuxta legem ad perhibendum insurandum videbatur, horam circa decimam omnes cum festinatione convocari imperat. Populum igitur ad legem inconsultè properantem, se admodum vereri dixit. Hanc autem solertiâ, & sopsissima solum intueri iurare videlicet, si lex est, legi assensendum esse. In hunc modum qui ex agris convenissent, dissolvendos fore. Sequenti die nullâ esse legē haud difficulter ostendi posse, quæ per vim longe insuper tonante contra patrios mores lata esset. Hac effatus, nullo expectato fine, silentibus adhuc cunctis, veluti subita quadam eruptione ab insidijs facta, nullo temporis spatio intermisso ad cogitandum, in Saturni templum se contulit, in quo Censores insurandum subire oportuerat: & prior cum amicis illud præstitit, idem & reliqui fecere timore ducti. Metellus autē non solum insurandum tenuit, sed et prius instituerat, constanti animo. & intrepido perstitit. Postridie Apuleius listorem ad eum mittens è Senatu eduxit. Accurrentibus ceteris Tribunis, Glaucia & Apuleius ad eos qui ex agris convenierant, se transulere, fassus neq; legem illis, neque tellurem esse integram, nisi Metellus eiceretur. Hac ex re, accusacionem fuga illi decrevere, & Consules per pro-

conem annunciare iubent, Metello igni & aqua, tectisq; ab omnibus interdicens eſſe. Ad approbationem vero huiusmodi decreti diem unicam duntaxat praſcripſere. Consequentibus maxime de his ciuibus, & Metellum continue armis circumſectum praemitterentibus, Metellus eos complexus, & electionem plurimum commendans, haud equum ſibi videri, eius cauſa diſcrimen aliquod inferri patriae. His dictis ciuitatem egreſſus eſt. Decretum vero ab Apuleio confirmatis, qua ex decreto viciſſim Marini publicari iuſſit. His ex cauſis Metellus vir praestantiſſimus Urbe electus, & poſt eum Apuleius tert. Tribunatus potitus eſt, & quidam cum eo fugitiuus habitus Gracchum antiquiore parentem ſibi aſſerens, Quamobrem multitudo omnis cum eo ad electionem maxime operata eſt Gracchi deſiderio. Propoſitis autem conſulum comitijs, Marcus Antonius alteram in partem dubius electus eſt. Reliquam Glaucia, Memmiusq; in diuerſum traduxere. Sed cum Memmius dignior exiſteret, Verſitillu Glaucia & Apuleius, nonnullos ad eum cum lignis in ipſa electione praemittunt, qui Memminum vulneribus aggreſſi, inſpectantibus cunctis interfecere. Hac ex re conturbata concio ſtatim diſſoluta eſt, nullis legibus aut iudiciis, aut Verecundia eque calubente. Populus ira & indignati

gno:ione accensus, sequenti die Veluti Apo-
 leium interfectorum accurrit. Ex hoc cetera
 multitudo ex agris deuoluta cum Glauia, Ca-
 ioq; Saphinio Censore Capitolium inuadit. Se-
 natu eos interfici mādante, turbatus Marius
 nonnullos armis instruxit: Verum tarditate eo
 alij aquarum fistulas, qua ad templum con-
 fluebant, incident. Saphinius tēplo ignem im-
 misit, ex sese mortuum autumans. Glau-
 cia & Apuleius Marium sibi auxilio adesse
 arbitrati, in primis se tradidere, & post eos Sa-
 phinius. Marius omnibus ut eos occideret in-
 clamantibus, in Senatu conclusit quasi lega-
 lius eam rem executurus. Hi occasionem ad-
 esse arbitrati trāsennam à Senatu sustulere,
 & qui circa Apulium erant, precipitauere
 omnes, quoad Censorem, Tribunū, Praetoremq;
 interfecerunt. Principatus consilia adhuc as-
 sidentes ciues, ceteraq; multitudo ex dissen-
 sione confunduntur. Et Tribunus alius, qui
 Gracchi filius esse putabatur, primum ea dō
 Tribunatum gessit, cum nulla vltius liber-
 tatis, aut Reipublicae, aut legum, aut dignita-
 tis, aut principatus esset utilitas. Ex quo Tri-
 bunus capto stus ad delictorum penas, popu-
 liq; subsidia Veluti sacrosancta quondam con-
 stituta, in hunc modū deiecta est, taliaq; per-
 pessa. Interfecto à Tribunis Apuleio, Sena-
 tu, populusque Romanus vna voce clamare
 occipi

occipiunt, Metellum esse reuocandum. Ceterum Publius Furius Tribunus plebis non libero sed libertinopatre genitus, audacter admodum ac constanter illis resistebat, Et neque Metelli filij precibus in conspectu populi suppliciter eum deprecantis, Et ad pedes eius prouoluit lacrymatisque flecti potuerit. Qua ex causa puer idem ab huiusmodi prospectu pius subinde cognominatus est. In sequenti anno Caius Cornelius Tribunus Furium ipsum hac de causa in iudicium vocauit. Populus non expectato Furij responso, in conspectu omnium statim ibidem deprehensum lacerauit. Sic assidue vniuersusque odium in foro eminebat. Metello tandem reditus concessus est. Ferunt diem illi non suffecisse, dum ad portas Urbis obuios quosque complecteretur. Ex hoc tertium ciuile bellum Apuleij cum duobus Gracchis fuisse constat, in quo tam multa in Romanos perpetrata sunt. His ita se habentibus, Sociale bellum multarium per Italiam gentium principium assumpsit. Quod subito exurgens, ad summum tandem usque peruenit, seditionesque ex Urbe ob timorem sustulit. Verum finiens longe ampliores turbulentioresque excitauit. Seditionum quoque principes potentissimos erexit, quique non legum lationibus, plebeysque tumultibus inter se, verum exercitiis immixtis, subitisque grassarentur. Id autem hinc historia

in se

inferere visum est, cum ex Romana seditione principium assumens, maiores adhuc tumultus, dissensionesque conciuerit. Ortum autem sumpsit in hunc ferè modum. Fulvius Flaccus Consulatum gerens, primus Italos palàm exci- tasse dicitur, Et in ciuitate assumerentur, Et ex subditis participes fierent dignitatù. Quam opinionem inducens idem, cum in ea constanter diutiusque perseveraret, à Senatu in expeditionem missus est. In qua consumptam iam dignitate consulari, Tribunatum eligere maluit, eumque cum Graccho iuniore adipisci studuit, hac Et alia quadam cum eo etiam in Italia meditante. Ambobus autem interfectis, Et à nobis superius dictum est, multo magis Ital- lis elati sunt. Non enim in subditorum nume- ro pro communi portione esse sustinebant, Et Flaccum, Gracchumque ipsis praesidentes ta- lia perpeffos haud facile perferre poterant. Ex quo Livius Drusus Tribunus plebis, Vir illustris, rogantibus Italis, legem illis de ciui- litate allaturum se promiserat. Hanc enim praecipue exoptabant, quasi subinde ex subditis futuri duces. Is igitur hac in re populo sub- blandiens, colonias plures in Italia Et Sicilia, qua iampridem decreta, nondum tamen con- dita fuerant, deducere suavit. Senatum Verò, Et Equites qui iudiciorum causa iampride in- ter se dissidebant, communi lege cōiungere ten-
tavit.

tacuit. Cumq; iudicia haud apertè ad Senatũ
 tradere liceret, ad virosque in hunc modum
 deferre conatus est. Cum Senatores ob diffen-
 siones ad tercentum ferè creuissent numerum,
 totidem alios ex equestri ordine eligi potissi-
 mum illis persuaserat, qui omnes in futurum
 iudicia exponerent. Exactiones etiam mu-
 nerum ab his fieri pro crimine conscripsit, cum
 iam ex more quodammodo largitio haud mul-
 ti fieret, qua sine rubore questum faceret. Hac
 igitur ad virosque meditatus est. Qua res illi
 in contrarium cecidit. Quippe Senatus moleste
 admodum perferre visus, tot subito sibi admi-
 sceri viros, & ex Equitum numero ad sum-
 mam vehi dignitatem, non absurde arbitra-
 tus, cum Senatores effecti essent, longe poten-
 tius primis illis seditionem in se concitatu-
 ros esse: contra Equites non mediocri suspi-
 cione tenebantur, si ob hanc rem iudicia in
 futurum ab ipsis sublata ad Senatum defer-
 rentur. Cum enim ingentia lucra potestatemq;
 gustassent, haud facile ea suspitione carere
 poterant. Ob multitudinem præterea eorum
 in desperationem, pariter ac suspitionem in-
 ter se venturos esse, cuius digniores vide-
 rentur ad tercentum eligi numerum: ac cæte-
 ris inuidiam gigni erga meliores. Super omnia
 Verò intra se querebantur, nouum in largitio-
 nibus exorsum crimen, quod à se perfuriter
 explo

explosum esset. Hunc igitur in modum Equites Senatorcsque, etsi aliàs inter se discordes essent, in Drusum pariter fixere odia. Solus populus Coloniarum deductione latabatur. Ita li partim pro his, ob quæ Drusus hac in primis commentus fuerat, partim pro coloniarum deductione veretur, quasi publica Romanorum tellus, qua immensurata adhuc erat, haberetur. Itaque quidam Si, nonnulli clam, quæ sibi statim eriperentur intrasere agros. Ex ea re plurimum propria tellure vexati Tyrrheni atque Umbri, Et ob hac Itali metuentes, Et Videbatur, ad consules in Urbem delati sunt, requidem, Et Drusum interficerent, Verbo autem Et in legem conclamarent: còque modo constitutara diem expectabant. Id presens Drusus, raro in publicum progrediebatur, Verum in deambulatorio loco parum habente lucis continuè ius dicebat. Cum igitur circa Vesperam multitudinem emitteret, subito se percussum esse conclamavit, Vixque finito clamore in terram concidit. Repertus deinde futoris gladius femori eius infixus. Eòque modo Drusus et ipse Tribunus occiditur. Equites itaque calumnia principum aduersus amulius ex illius dignitate meditati, Quantum Valerium ad tribunatum induci suadebant: Iudicium esse in Italos quarendum, qui in Rempublicam aperte aut occultè auxilia præstabant.

bant, sperantes eo modo potentes omnes inmi-
dia crimine circumventuros esse, se verò fore
Iudices, hisqueiectis facile Urbis imperium
adipisci posse. Recusantibus itaque ceteris Tri-
bunis proferre legem, Equites ensibus nudis
circumstantes eam protulere. Quaalata confe-
ssim Senatorum prestantissimis accusatores
adscripsere, quibus Vistius haud obediens spon-
te profugit, veluti seipsum non traditurus in
manus hostium. Post illam Cottæ in iudicium
venit. Cum autem elatè admodum proijs qua
in Republica gessisset loqueretur, & Equites
reprehenderet, priusquam decreto Urbe eijce-
retur, egressus est. Munius Gracia captæ ab
Equitibus eum soluere pollicentibus, insidijs
petebatur. Qua ex causa turpiter iudicio fu-
gere compulsus, in Delo vitam egit. Incre-
brescente itaq; dictum malo in optimos quoq;
populus trislarî capît, talibus, tantisque sibi
ereptis ingemiscens viris. Itali quoque Drusi
clade perceptæ, aliorumque ad fugam occasio-
nem intuentes, haud facile ea tolerare posse ra-
ti, si illis subditi ea pati cogerentur, nec aliam
in Republica degendi formam ulterius spera-
rent, à Romanis deficere, bellumq; in illos a-
criter inferre statuunt. Clam verò inter se fir-
dera ineucentes, obsides ad fidem mutuâ hac de
caussa tradidere. Quares permultû temporis
Romanos ob dissensiones & iudicia in Urbe la-
tuit.

fuit. Cum autem animadversa effes, nonnullos
 ad Urbes demisere qui hac secreto à complo-
 cibus exquirere. Ex his cum quidam ado-
 lescentem ex Asculi Urbe obsidem datum, &
 ad aliam delatum Urbem intueretur, statim
 Servilio proconsuli circa ea loca prasidentino-
 tum facit. Erant quippe & videtur, Italia
 proconsules per partes prasidentes, quos multo
 deinde tempore imitatus Hadrianus cum prin-
 ceptis extitisset, Romanis innovare studuit: qui
 ordo post illum brevis permansit. Servilius igitur
 ira accensus, arrepto cursu ad Asculum
 venit, civibusque in publico solennia agentibus
 grauter insultans, occisus est. Cunctis itaque
 eos despicientibus, Fonteius post illum legatio-
 nis causa demissus, & ipse interfectus est. Sic
 enim illos qui gentibus prasunt, & à Senatu
 ad subsidia mittuntur, legatos solent appella-
 re. Occumbentibus his, neque ceteris Romano-
 rum Senia ulla adhibebatur, sed omnibus apud
 se moram ducentibus, insurgentes Asculani
 vitam ademerunt, bona eorum praeda expo-
 suerunt. Patefacta iam tandem defectione
 omnium, quicunque Asculanis finitimi fue-
 re, ad arma concurrunt, Marfi scilicet, Ma-
 lini, Vistini, Maruceni, & Ultrahos Picentes,
 Ferentani, Hirpini, Pompeiani, Venusini, Ia-
 pyges, Lucani, & Samnites, quæ gens prius
 aduersa admodum & grauis Romanis fuerat,

d &

Et quicumque alij à Lario flumine, qui (Sa-
 mihi videtur) ad Liternum defluit, Et qui-
 quid ad Ionium sinum pedestri maritimòque
 itinere patet, hi omnes legatos ad Romanos mi-
 sere, apud eos conquerentes, quod omnia ad
 principatum illorum in diti, haud digni eo-
 rum Republica habiti fuissent. Quibus Sena-
 tus acerbè respondit: Si eorum quæ egissent, il-
 los pæniteret, legatos ad se mitterent: sin mi-
 nus, mittere desisterent. Illi desperatis rebus,
 ad bellandum sese præparant: quibus exercitus,
 ex Urbibus in commune affuere, equitum unus,
 peditum reliquos usque ad certum millium nu-
 merum. Romani aequalem illis ex adverso sta-
 tuere, partim à seipsis, partim à socijs Italiae
 Urbibus Et adhuc in fide manentibus collecti.
 Romanis Sextus Iulius Caesar, Et Publius Ru-
 tilius Lupus consules præerant, ambobus tan-
 quam ad magnum Et finitimum egressis bel-
 lum, cum reliqui portas inaniæque tuerentur.
 Quemadmodum autem domestico Et vicino
 maxime opere. Et circa leges eorum dissidente
 Variarumque partium adhibentes animum Prae-
 tores consulibus ex optimis quibuscunque addi-
 dere: Rutilio videlicet Cn. Pompeium parètem
 Pompeij illius qui magnus cognominatus est,
 ac Quintum Cationem, Caium Perpennam, Caium
 quæ Marium, ac Valerium Messalam. Sub Se-
 xto Cesare Publium Lentulum, ac fratrem ipsius
 Casa

Caesaris, & Titum Didum, Licinium Cras-
sum, Cornelium Syllam, & prater hos Mar-
cellum. Tot enim Viri sub Consulibus inter se
discessi provinciam administrabant, quibus o-
mnibus Consules praeerant. Alios praeterea Ro-
mani illis obsequentes, veluti ad insigne quod-
dam bellum unicuique miserant. Italici duces
ex Urbibus alij aderant communes in commu-
ni exercitu: quibus omnibus praeerat Titus
Afranius, Caius Pontilius, Marius Igna-
tius, Quintus Pompeius, Caius Papirius, Mar-
cus Lamponius, Caius Iudacilius, Eratius Asi-
nus, & Veilius Cato: qui exercitum inter se
disidentes, Romanorum ducibus aduersi flete-
rant, multa inferentes damna, multaq; patien-
tes. Quorum omnium, Et à principio digniora
exequar, huiusmodi fuisse ordinem constat. Ve-
ilius Cato Sextum Iulium acie propellens, duo-
bis millibus in bello casis ad Aferriam dedu-
xit Urbem, Romanorum fauentem partibus.
Itaque Lucius Scipio, & Lucius Atilius ser-
uorum Vestes induti, fuga abiere. Caeteri tempo-
re fameq; perdomiti, se illi dedidere. Marius
Ignatius Venefranopce: prodicionem recepto,
duas Romanorum cohortes in ea deprehensas
interemit. Praesentem autem Publius Per-
pennam ad decem milia hominum ducentem
in fugam vertit, ex quibus ad quatuor milia
casi sunt, reliquis maiorem armorum ademit.

partem. Qua ex re Rutilius consul Perpennam ab exercitu summonuit, eiusq³ copias Caio Mario subiecit. Marcus autem Lamponius ex his qui cum Licinio Crasso aderant, ad octingentos occidit. Reliquos ad Adrumetum Urbem insecutus est. Caius Papius Nolam ex prodicione recepit; & Romanis ad duum millium numerum incivitate ea residentibus publice per Praconem annunciari iubet, si cum eo militare vellent. Quosunque igitur conditionem admittentes in armis habuit. Duces militiam recusantes carceri inclusos fame necavit. Castrabulos praterea cepit. Minternum quoque & Salernum, qua Romanorum colonia fuit, & captivos ex ea habitos servosque militia adscripsit: quacunque Nuceria finitima incendit igne: & quae civitates proximas timore afficeret, exercitum sibi dari postulavit. Cui perditum decem millia, Equites mille attributi sunt. Cum his Papius ad Acherras castra posuit. Sexto autem Casare Galatarum perditum decem millia, & Numidas Maurusiosque deducente Equites, & ad Acherras accedente, Papius Oxintham Iugurtha Numidarum regis filium, qui a Romanis Venusij custodiebatur, Urbe extulit. Hunc purpura regia velatum, saepenumero Numidis, qui cum Casare aderant, ostendit. Multis igitur Numidarum ad eum tanquam regem fugientibus,

bus, reliquos Caesar veluti suspectos in Libyam demisit. Papius strenue ad eum accedente propius, & partem Valli diruente, Equites reliquos è portis emittens Caesar ad sex millia hostium occidit, & subinde ex Acherris exercitum deduxit. Iudacilo in Iampyga existenti, Canusium, Venusiumque & pleraq; alia ciuitates adhaerere, quasdam etiam sibi aduersantes idem obsedit, & qui illustriores in his fuerant Romanorum interemit, populares, item, seruosq; militia adscripsit. Rutilius Consul, & Caius Marius supra flumen Lyrim pontes transeundi causa non magno inter se spatio coniunxerant, quibus Vectius Cato aduersus steterat non longe à Marij ponte. Clam itaque nocte circa Rutilij pontem insidias in Valle disponit. Simul autem Rutilium in transitu videre dissimulans, insidias educit, pluribusque inter arida necatis, multos flumini immersit. Hoc in praelio Rutilius ab hostibus sagitta caput saucius, non multo post interijt, & Marius ad alterum constitutus pontem, ex corporibus fluuio immersis atque natantibus cladem arbitratus, expulsis his qui propius obstiterant, fluuium superat, Vallumque Catonis paucis custodientibus intercipit, Et Cato eo in loco quo victoriam adeptus fuerat, pernoctare, & commeatu destitutus statim copias abducere coactus sit. Rutilij multo-

rimque illustrium corpora Romam delata,
quo sepulcro mandarentur, miserandum pra-
buere spectaculum, Consulis, totque aliorum in-
tuentibus funera, & per plures dies luctus ex-
citatus est. Ea ex causa Senatus defunctorum
corpora, qua in bello occubuisse, eo in loco se-
peliri vetuit, quo aliorum humarentur, Et ab
oculis militum quam longissime abessent. Quod
hostes intelligentes, vicissim & de suis statue-
re. Rutilio successor reliquo anni tempore ne-
mo substitutus. Sextus Caesar cum quiescere
minime ageret, sed continue ad comitia Ro-
mam commearit: Senatus exercitui, cui ipse
praeerat, Caium Martium, & Quintum Ce-
pionem praesidere voluit. Ob eam rem Cepio-
ni aduersus Quintus Pompeius Praetor, tras-
figa in morem ab exercitu recessit, duos im-
pubes seruos secum trahens, filiorum in-
morem purpureis ornatos Vestibus: eosque in
potestatem sibi tradidit: & Et fidem prome-
reretur, massas quasdam plumbeas auro ar-
gentoque contectas una detulit, summaque
celeritate Cepionem adhortatus est, Et cum
copijs insequeretur, quasi illi duce destitu-
tum relicturus exercitum. Ductus creduli-
tate Cepio, eum insequitur. Pompeius loco
proximus ubi insidia latebant, collem quen-
dam veluti hostes speculaturus ascendit, si-
gnumque illis extulit. Hi ex insidijs pro-
deunt

deuntes, Cepionem, pluresq; alios ibidem captos interemere. Cepionis exercitum Senatus Mario adiunxit. Sextus Caesar cum peditibus triginta millibus, Equitibus quinque millibus per Vallem quandam loc. ique sirupulosa delatus: Mario Ignatio subito occurrente in Vallem compulsus, ingruente morbo ad lectum transire cōpellitur, fluminis cuiusdam in ripa, cui Vnicus per pontem patebat aditus. Quamobrem maiore exercitus sui parte deleta, reliquorum amissis armis, Vix tandem in theanū fuga delabitur. Residuos cum eo existentes, quoad licuit, instruxit armis. Cetera multitudine ad eum fugiente, supra Acherras, qua adhuc à Pappio obsidebatur, castra posuit. Exercitibus Vtrique assistentibus, neutrique alter alteri ob timorem congregiebatur. Marsus autem Cornelius Sylla & Caius Marius aggressi continue insequabantur, quoad Vitium obligamina incurrerent. Cum vero Marsi Vitium nodos agrè superarent, Mario ac Sylla ulterius progredi haud visum est. Ceterum Cornelius Sylla ab altera Vitium parte castrametatus, difficultatem hostibus obiectam animadvertens, Marsis fugientibus occurrit, multosq; interficit, ut ad numerū ferè sex millium extincti referantur, & longe plura à Romanis arma suscepta sint. Marsi ferarum more se deceptos agrè ferentes, iterum cepere arma.

denuòque cum ipsis cōgredi conantur. Sed cum
 illi pugnam detrectarent, belli initium nus-
 quam factum. Est enim Marsorum natio bel-
 licosissima admodum. Feriuntque hac ipsorum
 duntaxat culpa triumphum de illis habitum,
 cum prius neque aduersus Marsos, neque sine
 Marsis triumphus ullus adeptus sit. Circa Fa-
 lernum montem Iudacilius, & Titus Afra-
 nius, & Publius Ventidius cum Cn. Pompeio
 inuicem congressi, in fugam vertere, & ad Ur-
 bem &que Firmum persecuti sunt. deinde ad
 alia duxere copias. Afranius Pompeio intra
 Firmum incluso castra apposuit. Ille Verò cate-
 ros in armis praparens, ad bellum nō prodibat.
 Aduentante alio exercitu, Sulpitium à tergo
 Afranio immittit, ipse in fronte progreditur.
 Itaq; dum praliū geritur, laborātibus utrisq;
 Sulpitius hostium castris iniecit ignem. Quod
 intuentes illi, ad Asculum perfugiunt, nullo mi-
 litari ordine carpentes iter. Afranius pugnans
 interimitur. Pompeius ad Asculum profectus,
 Urbem obsidebat. Erat quippe Asculum Iuda-
 cilij parentis oppidum, quo timore ductus Iu-
 dacilius cum cohortibus octo confestim acces-
 sit. Pramissis ad Asculanos nuncijs, iubet Ve-
 cum longe venientem viderint, subito accur-
 rant, hostiūque circumstantium castra ag-
 grediantur, ut praliū utraque ex parte in eos
 gereretur: quod ab Asculanis neglectum est.

Iudac

Iudacilius igitur per medios hostes cum quibus potuit & delatus, eorum timiditatem infidelitatemque redarguit, quasi & alterius Urbem tue-
 ri desperarent. Aemulos vero qui cum eo prius dissidebant, & tunc quidem multitudine à
 mandatis suis deterruerant, interemit omnes.
 deinde in templo pyram erigens, supra eam
 mensam statuit, & in summo cum amicis epu-
 latus est. Perseuerante adhuc convivio, vene-
 num introducit, quo sumpto supra pyram se-
 se collocans, ut ignem illi immitterent oravit.

Sic Iudacilius egregie pro patria contendens,
 extinctus est. Sextus Caesar cum deponendi mo-
 neris tempus accessisset, proconsul à senatu ele-
 ctus. Viginti millibus hostium qui in exercitu
 aderant, occurrit: ex quibus ad octo millia oc-
 cidit, plurimum etiam assumpsit arma. Circa
 Asculum castrametanti cum creatio eius in-
 togum traheretur, morbo decessit, Pratorem e-
 ius loco Caium Bebiū instituens. Et hac qui-
 dem circa Italiam Ioniumque gesta. Intelligen-
 tes autem hac illi qui ab altera Roma parte
 incolunt Tyrrheni & Umbri, & alia his fini-
 tima nationes, ad defectionem una consense-
 rant. Veritus igitur Senatus ne hostibus omni
 ex parte ingruentibus, Urbem minus tueri pos-
 set, mare omne à Cumis ad Urbem usque li-
 bertis communivit, tunc primum ad militiam
 ab virorum inopiam accitis: Italos vero in so-
 ciet

cietate permāentes adhuc, reliquorum civium numero adscrispsit, quod unicuique ab omnibus maxime expetebatur. idem & Tyrrenis concessere, qui civilitatem cupidissime complexi sunt. Hac igitur charitate & suis Senatus, ex benignis longe benigniores sibi reddidit, & quibus libj adhuc erant, in fide confirmavit. Adversantes præterea in bello spe huiusmodi civilitatis mitiores habuit. Hos nuper in Urbem deletos viros, Romani neutique eorum tributis, quæ trigintaquinque numero facere, statim misuerunt, ne prisca illi numero superiores, in creationibus aliquando anteferrentur: Verum eas decimantes, alias denuo ex illis creauere: in quibus & timi suffragia ferebant, & plerumque eorum calculus nullius fere momenti habebatur, cum quinque & triginta in primis vocarentur, quæ supra dimidium reliquas excederent. quod à principio, efflagitantibus Italis, eos latuit. Cui verò res cognita fuisset, alterius dissensionis causam præbuit. Qui autem circa Ionium fuere, non dum Tyrrenorum præsentia periret, quindecim virorum millia, longis itineribus, nulla intermissione in auxilium eis præmiserunt. Quibus occurrens Cn. Pompeius iam tum Cōsulatum adeptus, ad quinque millia occidit, reliquis verò ad propria per regionem sterilem hyberno tempore summo labore reuerti satagentes, cum dimidia fere eorum pars

*pars glandibus toleraret famem, inopia consum-
 pti sunt. Eadem hyeme Cornelius Cato Pom-
 peij collega contra Marfos bellum gerens inter-
 fectus est. Lucius Cluentius ad Pompeios mon-
 tes Sylla castrametanti, summa diligentia bel-
 lum gerens, vix tribus stadijs longius aberat.
 Eam ignominiam cum agere perferret Sylla,
 non expectatis ejus qui pabulatum mittebantur,
 Cluentium aggreditur: ac tum quidem victum
 effugit. Sylla assumptis deinde pabulatoribus
 Cluentium inuadit, auertitq³. qua ex causa lon-
 gius castra ponere compulsum est. Galatis dein-
 de ad eum confluentibus, iterum Sylla propius
 accessit. Cum uterque exercitus ad bellum con-
 ueniret, Galata quidam vir corpore eximio,
 cursu ceteros antecellens, quempiam ex Ro-
 manis in pugnam provocat. huic occurrens
 Maurusius statura perbrevis, protinus super-
 rat, occiditque. Eo aspectu contritis Galata,
 fugam capeffunt, dissoluto ordine: nec acierum
 Silla Cluentio ulterius substatit, verum Nolan-
 concito cursu turbata aduolant. Quos continue
 inssecutus Sylla, ad triginta millia interemit.
 Nolanis deinde per portam cum susipienti-
 bus, ne hostes ipsis insurgerent, reliquos omnes
 circa mania ad numerum viginti millium oc-
 cidit, cum quibus & Cluentius egregie pu-
 gnans interimitur, Sylla deinde ad alias de-
 lectas nationes, qua Hirpina appellantur, cum-
 cast*

castra illis apposuisse, in Nolanos decurrit. Hi Lucanos exorta luce in auxilium ipsis venturos expectabant. Tempus itaque ad consultandum à Sylla petiere. Ille intellecta fraude, horam Nolanis diffinit, & oppidum ligno vallatum, apposis scalis, post horam protinus ascendit. Ea ex trepidatione compulsiciues, urbem Syllæ tradidere. quam ille necessitate potius quàm benevolentia sibi obsequentem, prada exposuit. Ceteris se deditibus veniam concessit, donec Hirpinas nationes omnes sibi subdidit: & in Samnites deduxit exercitum, non his quidem itineribus quæ Emotilus eorum dux diligenter observabat, Verum aliam nactus itinerationem per anfractus ignotam plurimis ex ea hostibus inuectus est, multosque ex ijs occidit: reliquis sparsim fugientibus, Emotilus cum paucis in Aferniam saucius aufugit. Sylla sublato exercitu in Buanos transgreditur, quæ gens commune deficientium receptaculum fuit, cum tribus arcibus insigne eorum esset oppidum, & Buani ea fiducia Syllæ aduersarentur. Ille nonnullis promissis, quam primam ex omnibus arcem ascendere possent, iubet occupare, deinde ex fumo rem notam sibi facere. Prodeunte igitur fumo, qui à fronte consistebant aggreditur, ac tribus continuis horis pralio decertans, Urbe potitur. Et hac quidem astatibus temporibus feliciter à Syllæ gesta. In-

stan

*stante hyeme, Romam ad consulatum petendū
 reuersus est. Cn. autem Pompeius in Marsos,
 Mauricenos, Vestinosque deduxit. Caius Cosco-
 nius alter Romanorum Prator cum exercitu
 delatus Salpiam incendit, Cannasque suscepit.
 Et ad Cannasium dispositis castris, Samnitibus
 illi insurgentibus strenue obstitit quousque ca-
 des & traque ex parte insignis editur, Et Cosco-
 nius copijs debilitatus intra Cannas recedere
 compellitur. Trebatius Samnitum dux flumi-
 ne & triusque copias excludente, Cosconium ad-
 hortatur, Et vel superato fluuio ad ipsum per-
 transiret, vel ripa fluminis excedens transeun-
 ds facultatē sibi traderet. Ille igitur loco cessit,
 Et Trebatio transeunti occurrens pugna supe-
 rior euasit: nam illo supra flumini arripiente
 fugā, ad quindecim hostium millia interemit.
 Reliqui cum Trebatio ad Cannasium celeri fuga
 delati sunt: Cosconius Larinensium, Venusino-
 rum, Asculanorumque vastatis agris, in Po-
 discos peruenit, duobusq; diebus nationem illā
 superauit. Cecilius Metellus successor illi sub-
 stitutus, ad bellū cum venisset, in Iapygas de-
 scendit, eosq; bello deuicit. Et Pompilius alter
 ex ducibus qui in bello defecerant, interim oc-
 cubuit. Reliqui per partes ad Ceciliū Venere.
 Et hac quidem per Italiam Sociali in bello ge-
 sta sunt, cum in maius augeretur; quoad Ita-
 lia omnis in populo Romani Republicā com-
 cessit.*

cessit : Lucanis & Samnitibus eo tempore exceptis. Videntur quippe & hi eadem posterius affecuti, & inter tribus, quemadmodum priores, separatim electi esse, ne si priscis miscerentur, in creationibus longe praeclerent numero superiores. Per idem tempus optimates in Urbe contendere cupere : cum quidam debita cum Sciris emerent. lege quadam Veteri iubente, supra finis funerari, minime licere, qui id effecisset, eandem mulctam ab illo subeundam esse. Abhorruisse mihi quidem videntur Veteres Romani finis consuetudinem, quemadmodum & Graci, nec secus ac cauponandi quæstum quendam existimauisse, grauem intolerabilemque pauperibus, & inimicitias Ultrò procreantem. Quæ ratione commoti Persæ, commodari, deceptibile quoddam, mendacijsq; reatum esse existimant. Consuetudine deinde temporis finis approbante, hi quidem secundum morem exigebant, illi verò veluti ex bello, & seditionibus redditiones exhibebant. Erant & qui fineratores pœna mulctandos esse pradicarent. Quippe Asellius Prator, ad quem ista ferebantur, cum finis dissolvere nullo modo posset, iudicia illis vicissim attribuerat, quæ difficultatem ex moribus legæque procedentem diffinirent. Legem itaque Veterem innovari moleste ferentes qui finis exercebant, Asellum hunc in modum interemere. Forte sacris

Castoris

Castors Pollucique in foro celebrabat, multitudine itaque illi in sacris aſſidente, quidam lapide primo emiſſo phialam excuſſit. Et ad Veſta templum ſubito accurrit. Nonnulli igitur eum precedentes templo excluſere, demum in aſuerſorium fugientem interficiunt. Multi ob id perſequentium ad eorum Virgines eas fugere arbitrati, cum ad locum delati ſunt, quem Viris ingredi minime fau ſuit. Hac ex cauſa Aſellum Praetorem ſacra peragentem, ſacerdotemque, Et Veſte aurea, Et in ſacris mos fuit, aſſidentem, horam circa ſecundam fori medio interemere. Senatus per praenem ſtatim annunciari iubet, ſi quis Aſellij interfectorem publicaret, libero quidem argentum ſeruo libertatem, conſcio Veniam polliceri. Quod nemo propterea facere eſt auſus, ſeneratoribus interim reum occultentibus. Ha igitur caeſsae ac diſſenſiones adhuc inteſtinae ciuilesque per partes exiſtere. Dehinc exercitus magnis ſeditionum principes bello legibusque adiuuicem certant, cum patria veluti beaſſium in medio conſiſſeret. Tranſitus autem ad hac Et origo ſtatim poſt Sociale bellum in hunc modum prodiit. Cum Mithridates Pontis Et aliarum gentium rex, Bithyniam Et Phrygiam, Et his finitimam Aſiam ingreſſus eſſet, Et à nobis ſuperiore libro perſcriptum eſt: Sylla Coſul electus Aſia expeditionem, Mithridaticumque ſorti-

tui est bellum, dum Romæ adhuc esset. Marius
 Verò belli opportunitatem Utilitatemque con-
 siderans, cum illud affectaret, Publium Sulpi-
 tium Tribunum, qui ad hac opem illi afferret,
 multis pollicitationibus inducere tentavit. No-
 vos etiam ex Italiacives, qui minus posside-
 rent, ad suffragia per omnes tribus spe quadã
 disfidere persuaserat, nihil de necessitate si-
 pralocutus. quibus Et servis in omnibus Usus
 est obsequentibus. Ac propere Sulpitius de
 his rebus legem tulit, qua confirmata necesse
 erat quicquid Marius aut Sulpitius cuperet,
 effectum consequi, novis civibus longè priscos
 numero exuperantibus. Verùm qui antiquiores
 aderant, hac ipsa cognoscentes, acerrime novis
 resistebant, lignis, lapidibusq; in eos depugna-
 bant. Increbescente diutius malo, Veriti Con-
 sules, approbatione legis potissimum instante,
 plurimum dierum Vacationem instituire, quem-
 admodum festis diebus ac solennibus mos fuit.
 Et aliqua interim mutatio creationis tumult-
 usue fieret. Verùm Sulpitius Vacatione mini-
 me expectata, seditiones quosque tectis ensibus
 ad forum iubet accedere, Et quicquid necesse
 foret exequi, nec Consulibus parcere, si occasio
 exposculet. Cum omnes prompti adessent, Va-
 cationem Et iniquam accusare pergit, iubetq;
 Cornelium Syllam, ac Quintum Pompeium
 Consules Vacationem subito dissolvere, Et ap-
 prob

probationem legis afferat. Elato tumultu, qui illum circumsteterant, enses exerunt, & Consules ipsis aduersantes interficere velle minantur: ob id Pompeius latitans effugit, Sylla Veluti consulturus paulatim cessit. Filium vero Pompeij Sylla adstantem, & pleraq; audacius locutum, illi ipsi Sulpitij sequaces interficiunt. Sylla in concionem reuersus vacationē dissoluit. Deinde Veluti Capuam ad exercitum iturus, ex Capua in Asiam ad Mithridaticū bellum sese preparat. Non enim quispiam qua ab eo agitabantur intellexerat. Sublata vacatione, & Sylla ab Vrbe remoto, Sulpitius legem protulit, & Caso Mario cuius causa hac agebat, Sylla loco Mithridaticum bellū destinat. His perceptis Sylla bello quamprimum decernere statuit. Milites igitur in concionem conuocat, quemadmodum Marius Mithridatico bello inhians luori causa, milites alios ipsis antetulerit, annuntiat, contumeliam omnem in Sulpitium & Marium refert, nihil aliud aperte queri ausus, non enim de uel lo palam fari audebat, monuit ut ad mandata parati essent. Hi qua facere audeat, mente cogitantes, ac de seipsis plurimum solliciti, ne interim expeditione illa priuarentur, qua animo conceperint, Sylla referāt. suadent ut se fidenter Romam ducat. Quibus exhilaratus Sylla, sex militū legiones confestim, mouet. Verum

e exerci

exercitus primores, quaestore uno duntaxat excepto, non sustinentes hostiles copias patria inferre, Romam properè accurrunt. Legati cum Syllam ad urbem properantem offendissent, rogare incipiunt, qua ex causa cum armis exercitum in patriam deduceret. Quibus ille, Et eam à Tyrannis liberaret: Et hac bis terque alijs atque alijs praefatus legatis, simul annuntiare iubet, an velint Senatum cum eo, ac Marium Sulpitiumque in campo Martio adesse, Et agere quacunque illis videbuntur? Appropinquante eo Pompeius collega laudatis ijs quae egisset, Et approbatis, ad Syllam accessit, ad omnia paratus obsequi. Marius Et Sulpitius modico intervallo apparatus indigentes, legatos alios emisere, quasi Et hos Senatus destinasset: rogant ne propius ad Urbem quadraginta stadijs castra locet, quousque de praesentibus inter eos consultum sit. Sylla Et Pompeius legatione animaduersa, id facere Velle respondent: ac statim legatos abire imperant. Sylla Valles, Et quae propinqua fuere maribus loca militum legione occupat. Pompeius colles alia legione communit. Tertiam Sylla ad pontem ligneum emittit, quartam ante Urbis muros in supplementum iubet subsistere. Ipse cum ceteris Urbem ingreditur hostili opinione Et opere. Qua ex causa, qui circa illum inhabitabant, desuper tela emittere coepere, quoad eorum domos

mos incendere Velle cōminatus est. Tunc autem sese continuere Marius & Sulpitius ad Esquilium forum, cum quibus armati potuerunt illi occurrunt. Fit statim hostilis pugna. Tum quidem primum in Urbe, neq; sub seditionis imagine, Et prius, Verum nulla excusatione, cum tubis, signisq; Veluti belli lege decertantur. Ad tantum eos flagitiū dissensionum peruenit incuria. Conuersis Sylla militibus, ipse arreptæ aquilæ in periculum sese immittit, quasi Imperatore opus esset, & Et si quis Vexillis abesset, Verecūdia dūctus à fuga temperaret. Ceteram multitudinem in praliū conuertit, ac primū tyrones ab exercitu cōni aduocat, alios per Suburra viam emittit, qui celerissime hostes à tergo inuaderent. Qui autem circa Marium fuere, insurgentibus debilius obstabant, ob viarum transitus circumueniri se ab hostibus Verentes. Ciues igitur è domibus eorum depugnantes aduocabant, seruis etiam libertatem pollicebantur qui opem attulissent. Nemine prodeunte ad bellum, desperatis rebus, ex Urbe fuga se proripiunt, & cum illis quicunq; illustriores vna confirauerāt Tunc Verò Sylla viam qua sacra dicitur, ingressus, quoscunq; ad pradam accurrentes in medium nactus supplicio affecit. Praesidijs etiā in Urbe dispositis per partes, ipse & Pompeius hinc inde peragrans, noctem pernigilem egere, ne

e 2 quid

quid ab ijs qui timebantur, aut à victoribus crudelius fieret in Urbe. Orta luce populum ad concionem conuocantes, de Reipublica gubernatione questi sunt, quasi maiori ex parte popularibus quibusdam ambitiosis addicta esset: quantumq; ipsi ex necessitate fecissent, retulere. Ad idere etiam, nihil ulterius ad populum, nisi prius consultum, afferri debere: quod antea consuetum, iampridē fieri desisset. Creationes etiam munerum, ac dignitatum non à tribubus, sed per turmas esse faciendas, quemadmodum à Tullio rege concessum fuerat: arbitrati ob hac duo, legem videlicet nullā ante Senatum ad multitudinem deferri posse, neque creationes tenuioribus & audacibus ditum & bene consulentium loco collatas, dissensionum occasiones præbituras esse. Multaq; alia ex Tribunorum principatu tyrannice potissimum effecta tollentes ad Senatum, tunc quidem ex paucitate penè contemptum, ex optimis trecentos viros elegere, ac quacunq; à Sulpitio statuta fuerant, post decretam à Consulibus vacationem, et illegalia abolere omnia. In hunc modum igitur seditiones ex lite & contentione ad homicidia, ab his ad prælia demum peruenere. Et civium exercitus tum primum in patriam veluti hostilem illati: neq; propterea seditiones quanquam per exercitus interim diuisa cessare: Verum impetus con-

tinue

sine in Urbem facti, manumq; expugnationes, & quacunq; alia hostili opere fieri assuetum, cum nullius reuerentia eorum violentia ob-
 sisteret, siue legum, siue civium, aut patria ipsius. Tunc igitur Sulpitium Tribunatum gerentem
 adhuc, & cum eo Marium sexies consulem, eiusq; filium, Publium quoq; Cethegum, Iunium
 Brutum, Cneum, & Quantum Grannium, Publium quoq; Albinovanum, Marcum Lecto-
 rium, & reliquos Mario fauentes ad duode-
 cim numerum Urbe pepulere: & utpote qui se-
 ditionum causas, praelia Consulibus, seruis li-
 bertatem ad defectionem intulissent, populi Ro-
 mani hostes ex decreto vulgare: Licere ex
 his obuium sine pena occidere, aut ad Consu-
 les deducere: & eorum bona in publicum esse
 deferenda. Ac protinus ad eorum inquisitio-
 nem accursus est. Nonnulli igitur Sulpitium
 deprehendentes interemere. Marius ipse sine
 seruo & socio solus ad Minturnas confugit:
 quem ciuitatis primores in obscura quadam
 domo quiescentem, proclamatione publica ter-
 riti, ambitione insuper ducti, quod hominem
 sexies Consulem, a quo multa & praelara ge-
 sta essent, in potestate haberent, custodire ca-
 perunt. Galatam etiam carnificem publicum
 cum gladio misere ut eum interficeret. Gala-
 tam autem ferunt cum per tenebras quaquam
 tendendo graderetur, Marij oculis ignis in morem
 e 3 spien

splendore micantibus trepidare cepisse. Mox cum Marius è lælo surrexisset, & horrenda voce intonaret, Tu' ne Casum Marium occidere audes? Galatiam è foribus, profuissè insomnienti similem, acclamantemq;: Ego Casum Mariū occidere nequeo. Ea ex causa superstitionis cuiusdam timor primores Urbis inuasit, cum illum deprehendere prius dubitassent. Fa-
ma insuper memoria iampridē vulgata à pæ-
ro, eum septies futurū Cōsulem. Nam cum in-
fans adhuc esset, septem aquilarum pullos in
gremiū eius decidisse memorant. Vates autem
prædixisse eum septies maximū magistratum
obiturum. Hæc igitur Minturnarum primores
animo voluentes. Galatiam demonis cuiusdam
occursu territum arbitrati, Marium statim ex
Urbe egredi, & ubicunq; saluus esse posset, pro-
ficisci suadent. Ille se ab Sylla inquiri, & ab
Equitibus eius persequi satis ratus, iter nulla
semita ad mare arripuit, & ad Calybes dela-
tus, folijs corpori superimpositis aliquantulum
quieuit. Strepitus deinde percepto, sub folijs la-
tuit, qui cū magis increbresceret, Siculi cuius-
dam piscatoriam scapham, per vim coactō eo,
properè insiluit. Insurgente demū tempestate
perfractō gubernaculo, Vela vētis, quò fors eum
duceret, emisit. Delatus est itaq; ad insulā in
qua domesticos ex suis nuper allatos reperit.
cum his in Lybiam transit. Prohibitus igitur

Libya

Libya ingressu veluti hostis à Sestio pratore
in mari hyemem perferre cogitur paulò supra
Libyam inter Numidarum montes. Eo in loco
confidente Mario, plerique ex complicibus ad-
uentum eius audientes, ad illum navigarunt,
Cethegus scilicet, & Grannius, & Albinoma-
nus, Lectorius quoque, & alij inter quos Marij
ipsius filius, qui ut optimates viri ad Numida-
rum regem è Roma profugerat. Suspensione de-
inde ne ab illo traderentur, eo ex loco ad Ma-
rium peruenerant. Hi igitur, quemadmodum
Sylla patria bellum inferre meditati, cùm exer-
citus carerent, siquid fortè occurreret intenti mo-
rabantur. Roma interim Sylla cum primis ar-
mis urbem occupasset, ad monarchiam quoque
obtinendam potens haberetur, de inimicis suis
celsus, sponte se à violentia cohibuit, & exerci-
tu Capuam premissa, ut consul dignitate usus
est. Exulum autem fautores quicunque, seditiosi
aderant, opulentiores quosque, ac mulieres ac
abundantes, cùm ab armorum timore respirarent,
ad exules in urbem reducendos hortabantur,
nihil solitudinis aut impensarum ad eam rem
perficiendam omittentes. Consul etiam corpo-
ribus insidias struebant, quasi illis existetibus
ne vnus quidè ex suis reuerti posset. Sylla per-
functo dignitate consulari, exercitus ad Mi-
thridaticum bellum decernitur, veluti salutis
publica custodi. Quintum autem Pompeium
e 4 alte

alterum consulem populus ob timorem miser-
tus, Italia praesse soluit: ceterisq³ copijs qua à
Cn. Pompeio ductabantur, imperare. Id intelli-
gens Cneus, cum moleste ferret, Quintum ad
exercitū venientē hilare suscepit. Sequenti die
ius dicēte illo, ad eum veluti privatus accessit,
quousq³ multi illum circumstantes per simula-
tionem quasi audire cuperent interfecere. Reli-
quorum secuta fuga, Cneus illis occurrens, tan-
quam moleste ferret consule inuise occisum,
eoq³ modo conturbatus, ipsis subito praeficitur.
Pompeij uese in urbe relata, de seipso sollicitus
Sylla amicos undequaq³ acciri imperat, easq³
per noctem circum se habuit. Nec multum post
hac immoratus, Capuam ad exercitū, inde in
Asiam peruenit. Exulum igitur amici Cinna
post Sylla designato consule plurimū illi con-
fidentes, nouos denno ciues ad ea qua à Mario
meditata fuerāt, impellunt. Tribus admisceri
postulāt, quod ultimi suffragia ferētes omnium
inutiles fierent. Hoc autem principium Marij
reditus, & qui cum illo anserant, videbatur
esse. Aduersantibus prius civibus, Cinna no-
tos ciues pretio conducere arbitratus, trecentis
talenta illis elargiri statuit. Veteribus quippe
consul alter praesidebat Octavius, & qui circa
Cinnā steterant, occupato foro, cōtectis gladijs,
tribus omnes admisceri deposcebant. Cetera
verò multitudine, qua sentire melius videbatur,
circa

circa Octavianum una cum gladijs steterat. Interioris domi euentum rei expectante Octavio, nuntiatur plures ex tribunis qua facta essent prohibere, novorum civium ingentem tumultum excitatum esse, nudisq; ensibus per angustias in contradicentes Tribunos insurgere, & ad rostra deferri. Quibus intellectis Octavius omnisfariam multitudinem stipatus, ad sacram viam accelerat, & torrentis more, in forum delatus, eos qui in medio steterant expellit, disturbatque. Conterritis illis, in templum Castoris Pollucisq; progreditur. Cinna in fugam verso, quicumque in unum steterant, nullo mandante novis occurrentes civibus, plures interficiunt, reliquos fugientes ad portas usq; prosequuntur. Verum Cinna novorum civium multitudine confusus, & vi superare posse autumans, cum admirabilem paucorum ad resistendum intueretur audaciam, per urbem discurrere capit, servosq; ad libertatem convocare. Nemo ad eum accedente, ad finitimas urbes fuga delabitur, quas haud multo ante Romani civitate domauerant: Tybur scilicet, ac Praeneste, & qua ad Nolam usque media interiacent, easque ad defectionem incitabat: pecunias quoque ad bellum colligebat. Hac agente Cinna atque meditante, nonnulli e Senatu ausugere, qui similia efflagitarent, Caius Melonius, Quintus Sertorius, ac Caius Ma-

rius alter. Senatus Cinna perfidia confecta,
 qui Urbem in periculo relinqueret, consula-
 rem nactus dignitatem, seruos ad libertatem
 conuocaret, Ulterius consulem aut cinem ex
 decreto appellari vetuit, eiusque loco Lu-
 cium Merulam flaminem Dialem instituit.
 Dicitur huiusmodi sacerdos solus velum pi-
 lenumque assidue gestare, alijs duntaxat in-
 ter sacra deferentibus. Cinna ad Capuam con-
 uersus, in qua alius Romanorum reside-
 bat exercitus, primores eius, & quicumque à
 Senatu excesserant, enixe observabat. Con-
 sulis praeterea ritu in medium progressus,
 Virgas perfregit, & veluti dignitate spolia-
 tus, hac lacrymans effari cepit. A vobis ci-
 ues dignitatem hanc assumpsi: Populus quip-
 pe contulit, Senatus sine vobis à me abstu-
 lit: & hac in proprijs perpeffus malis, pro vo-
 bis etiam stomachari non desino. Ad quid
 Ulterius tribus in comitijs observamus? quid
 vobis indigemus? vbi eritis concionum, aut
 creationum, aut consularium dignitatum de-
 incepti domini, si non ea qua dedistis, con-
 seruabitis, & cum vobis videbitur auferen-
 tis? Hac elocutus, Et eos irritaret, plura de
 seipso questus, Vestem lacerauit, & à tri-
 bunali decurrens, semet in medium deiecit,
 plurimumque decubuit, quoad illacryman-
 tes milites eum crexere, & in salia iterum
 rela

*relatum adductis fascibus, Et consulem melio-
 ra sperare suaserunt, eosq; Vbi opus esset dedu-
 cere. Primores igitur ab impetu statim defe-
 cere, ac se iterum Cinna militari sacramento
 addixere, quod à ceteris qui illis suberant si-
 mili iureiurando sancitū est. His peractis Cin-
 na tutè iam ad socias Urbes decurrebat easque
 ab bellū incitabat, veluti qui earū causa cala-
 mitate illa premeretur. Ab his igitur Cinna
 pecunie collata, multiq; ex potentibus è Roma
 ad illum pervenere, quibus Reipub. tranquilli-
 tas odio fuit. Dum hæc à Cinna gerūtur, Octa-
 vius & Merula ambo consules civitatem fossa
 murisq; vallabant, machinas etiam apposue-
 rant. Ad hæc exercitus ab Urbibus quæ illis
 parebant, & finitima Gallia in unum con-
 vocabant. Cn. Verò Pompeium proconsulem
 adhuc, & copias circa Ionium ducentem, ma-
 gna celeritate, & Urbis opem afferret, accersie-
 rant. Ille cum exercitu ad Collinam portam
 confedit. Cui occurrens Cinna, pariter & ipse
 eo in loco castra ponit. Harum rerum certior
 effectus Marius, cum his qui fugientem secu-
 ti fuerant, in Tyrrheniam enavigavit, quibus
 è Roma supervenientes eorū servi, ad quingē-
 terum implere numerū. Marius laceratis co-
 mis Secordis in morem, quò misericordiā adi-
 pisceretur, Urbes circuibat, pralia & trophæa
 Cimbrica, & sex eius consulatus Verbis extol-
 lebat.*

lebat, ipsisq; comitia affectantibus fidum se
 futurum pollicitus, ad sex millia Tyrrhenorum
 in unum collegit, cum quibus ad Cinnam profe-
 ctus, pergrate ad belli societatem admissus est.
 Cum in unum omnes ad Tyberis ripam conue-
 nissent, in tres partes distribuere copias. Cin-
 na quidem ac Carbo cum suis ex opposita Ur-
 bis parte, Sertorius Urbem desuper, Marius au-
 tem mare versus castrametantur. Tyberis pra-
 terea pontem imposuere, ut comitum ad Ur-
 bem venientem interciperent. Marius ad hac
 Hostiam occupat, hostiliterq; diripit, & Cin-
 na Ariminum praemisso Urbe potitur, ne exer-
 citus quispia ex populis Urbi parētibus, aut ex
 Gallia Romam comere posset. His rebus territi
 consules, cum exercitu alio indigerent, & Syl-
 lam iam Asiam ingressum minime auocare pos-
 sent, Cecilium Metellum residua Socialis belli
 circa Samnites disponentem quoquo pacto ho-
 nestius queat, dissolvere, & patriam ab hostibus
 obsessam auxiliū afferre monēt. Non convenien-
 tibus ad ea quae poscebant Samnitibus, Ma-
 rius intellecta re, de omnibus cum illis paci-
 scitur. In hunc igitur modum cum Mario ad
 bellum conspirauere, Appium quoq; Claudum
 Tribunum militum intelligēs mania seruare
 Urbis, ac collē qui Ianiculus appellatur, benefi-
 cij in illum collati repetita memoria, eius ope
 patente porta, Romam ingreditur, unaq; Cin-
 nam

nam introducit. Caterum & ipsi continuo expulsi sunt, Octavio & Pompesio aduersum occurrentibus. Fulguribus autem plurimis è cælo labentibus in exercitum Pompeij, multi ex illustribus, & ipse in primis extinctus est. Marius cum comitatu qui à mari, ac de super à flumine Vehabatur, occupasset, ad propinquas Urbi ciuitates discurrebat. In his frumentum iampridem à Romanis cumulatam seruabatur. Inopine igitur custodias aggressus, Antium, Ariciam, Laninium aliasque ciuitates plerisque etiam tradentibus occupat. Sic cum à mediterraneis comitatus sustulisset, iterum Romam per viam qua Appia dicitur, fidenter accedit, antequam alius aliunde comitatus ad eos deferretur: ac centum stadiis ab Urbe distantes ipse & Cinna, & qui cum illis militabant Carbo & Sertorius, castra fixerunt, Octavio Crassoque, ac Metello in Albano monte ex aduerso castrametantibus, & reuentum subinde opperientibus. Qui licet Virtute, multitudineque praecllerent, unico tamen belli discrimine patriam statim interitum exponere Verebantur. Cum Verò Cinna circum Urbem prouectus, per praenem annunciari mādasset, daturū se seruis qui ad eum confugissent, libertatem, properè multitudo transfugarum ad eum venit. Ob id territus Senatus, & multa grauique ac difficilia ob frumenta-

ria

ria rei inopiam à populo futura subdubitant, animo subinde concidit, & legatos ad Cinnam pro conciliatione cinsum emisit. At ille prius eos rogare capit, an ad se tanquam ad consulem, aut priuatum potius accederent? Ambigebant ipsis, & in urbem redeuntibus, multi iam ex liberis ad Cinnam consuebant, quidam famem formidantes, nonnulli Cinna partes in primis eligentes, rerum quoque euentum praesolantes. Cinna igitur iam tute ac sapienter mœnibus applicuit, & per sagitta iactum ab illis distans, exercitum firmavit. Dubitantibus igitur, ac Verentibus his qui circa Octauium erant, pugnam capeffere ob transfugarum multitudinem, ac legationes inde emissas, Senatus amplius trepidatione premebatur, ac impium existimans, Lucium Merulam Flaminem dialem Cinna loco creatum cōsulem, cum nihil deliquisset, dignitate spoliare, nonis tamen diebus cladibus exhaustus, legatos iterum ad Cinnam tanquam ad consulem destinat: nihil tamen Utilius expectans, hoc solum Cinnam iurare deposcit, occisionem nullam eum patraturum. Ille Verò non Et postulabatur iusiurandum praestitit: hoc solum pollicitus est, sponte se nullius interitus futurum causam. Octauium Verò circumambulantem, & ab alijs partibus urbi se inferentem, è medio insit excedere: ne quid inuito eo pateretur. Et
hac

hac è tribunali quodam edicto veluti consule-
 gatis desuper annunciat. Marius interim in-
 iuxta thronum eius assidens nihil loquebatur, Ve-
 rum ex Vultus' diritate satis proferre visus
 quam ingentem machinaretur cadem. Senatus
 huiusmodi conditiones admittente, & Mariū
 Cinna'mq; Urbem ingredi poscente (satis enim
 hac omnia Marij opera fieri intelligebat, Cin-
 nam Verò duntaxat illa perscribere) cum iro-
 ria subridens Marius, hac effatus dicitur, Nō
 licere exulitui Urbem ingredi. Tum Verò Tri-
 buni fugam eius, ceterorūque qui à Sylla cō-
 sule expulsi fuerant, ex decreto dissolvere. Ad-
 mittentibus eos cum trepidatione & pauore
 omnibus, Romam ingrediuntur, & egrum qui
 in se fecisse existimabantur, diripere omnia.
 Ab Octavio deinde Cinna ac Marius iussu-
 randum postularunt, quibus sortilegi Vatesq;
 nihil ut crederet monuere. Amici porro fu-
 gam illi suadebant. Is autem professus nun-
 quam se Urbem deserturum dum consul esset,
 in medio Ianiculi perstans, cum illustrioribus
 exercitusq; parte processit. Cum deinde tribu-
 nal ascendisset, principantis Vestem indutus;
 fascibus, & securibus, ut consuli mos fuit stipa-
 tus assedit. Accurrente ad eum cū Equitibus
 nonnullis Censurino, & amicis denuo illū cum
 exercitu stimulantibus ut fugam caperet, e-
 quum etiā adducētib; nec assurgere quidem
 sustin

sustinuit, mortisque intrepidus perstitit. Tunc Censorinus capite eius abscisso, ad Cinnam detulit: quod in fora ante rostra affixum pepedit. Primum ipsius consulis, deinde aliorum interfectorum capita appensa sunt. Nec praterea edio finis datus: nam cum ab Octavio inchoassent, ceteros qui ab hostibus caesi fuerant, scrutabantur, postremo ad hostes inquirendos accurrebant. Non Senatorum aut Equitum delectus habebatur, Univerſa Senatorum capita rostris affigebantur. Non deorum reuerentia, aut Virorum indignatio, inuidia ue timor in his perpetrandis illis aderat, Verum scelera sceleribus addentes, ad aspectus vertebantur nequissimi. Quippe homines impiè cadentes, defunctorum insuper colla secabant, miserabilesque aspectus ad timorem stuporemque, ac spectaculum crudele proponebant. Caius quidem, & Lucius Iulius, & Attilius Erannus fratres, Pub. Lentulus, & Caius Nemistorius, Marcus praterea Bebius, in via deprehensi trucidantur. Crassus cum filio una fugiens, cum hostes illum insequerentur, filium prius occidere maluit: ipse ab insequentibus occisus est. Marcum Antonum oratorem ad fundum quendam fugientem agricola diligenter occuluit, benignèque suscepit. seruum deinde industrum in diuersorium ire iussit, Et Vinum emeret. Cauponi Verò cur Vinum diligentius posceret

ret

ret inquirenti, causam infusus rariis auribus. Ille cum discessisset, properè ad Marium accelerans, rem aperuit. Qua percepta Marius letitia gestiens accurrit, veluti operam necis eius suscepturus. Retinentibus eum amicis, Tribunus militum ad id facinus electus, ceteros in domum immittit: quos Antonius dicen-
di peritia insignis, suavisissimis, detinuit sermo-
nibus, multa varìe pièque elocutus, donec Tri-
bunus ipse domum ingressus, milites ad audi-
dum intentos admiratus, Antonium perorna-
tè differentem adhuc, interemit, caputque ad
Marium detulit. Cornutum vero in Calybie la-
tentem seruis summa industria tutati sunt. Ca-
dauere quippe hominis inuento, pyram extru-
xerunt, & his qui illum querebant aduentan-
tibus, incensa pyra herum se exurere mentiti
neci traditum, saluum praestiterunt. Quintus
Ancharius Marium in Capitolio sacra fac-
tuum observabat, sperans in sacrificio inuētum
facile sibi conciliaturum. Ille inchoato sacrificio
ingredientem Ancharium, eumque appellan-
tem, ab astantibus iussit interfici. Eius & An-
tonij capita, aliorumq; pratorum ac consulum
in foro appensa. Nulli sepulchri honos habitus ex
ijs qui interfecti fuere, ausibus duntaxat & ca-
nibus laceranda illustrium virorum abiecere
cadauera. Plurima etiam ac alia seditiosorum
aduersus innocentes cades edita, aliorum ex-
f pulsi

pulsiones facta sunt, publicationes prater ea bonorum, prinationesque dignitatum, ac legum revocationes earum quae à Sylla conditae fuerant ipsius Sylla amici ac necessarii interfecti, domus eversa, bona in publicum relata, & ipse hostis ex decreto iudicatus, vxor ac filia inquisita, fuga abiire. Omnino nihil à multitudine & varietate malorum aberat. Ad haec sub aspectu principatus ac legum post tot indiscretas caedes, accusatores etiam in Merulam Flaminem Dialem insurrexere ob consulatus indignationem, quem nulla Cinna iniuria desumpsit. Perro in Catulum Lutatium Marrii Cimbrico bello collegam, & pridem ab ea saluti redditum, ingratum deinde ac illi acerbissimum cum urbe pelleretur. Hi igitur clamculum custodia adhibita, adueniente solenni die in iudicium vocantur. Quater enim oportebat per praconem diffinitis in locus, & inter se distantibus accitos capere. Itaque Merula venas sibi met incidit, & ex tabellis illi astantibus clare deprehensum est eum pileum prius abieccisse. Non enim sacerdotem fas fuit eo indutum obire mortem. Catulus in cubiculo recens illinito & humido carbonibus accensis sponte suffocatus est. In hunc igitur modum ambo periere. Serui vero quicunque praconis voce moniti ad Cinnam perfugerunt, libertate donati sunt. Hi vero à Cinna locati fuerant, do-

mos

mos discurrētes non bona duntaxat rapiēbāt,
 verū obuios quosq; necabāt, proprijs heris in
 primis afferentes manus. Cinna cum plerūq;
 eos monuisset, nihilque proficeret, Galatarum
 copias nocte adhuc quiescentibus immisit, à
 quibus ad unum interfecti sunt. In hunc mo-
 dum igitur serui nefandissimi heris suis perfu-
 dia meritas persolvere pznas. Sequenti anno
 cōsules creati Cinna iterum, ac Marius octies
 fructus consulatū: cui post fugam, & prato-
 ris vocem, licere cuique eundem hostem indi-
 catum interficere, ostentum illud ex septem
 aquilarum pullis euenisse dicitur. Cum igitur
 multū & crudelia in Syllam cogitaret, primo
 consulatus sui mense extinctus est. Et Vale-
 rium Flaccū eius loco Cinna eligens in Asiam
 emisit. quo defuncto, Carbonem in consulatu
 collegam assumpsit. Sylla reditum ad hostes
 meditatus, vniuersa cum Mithridate compone-
 re festinans, ut à nobis praescriptum est, an-
 nis tribus, nec his quidem integris, centum &
 sexaginta millibus hominum bello profligatis,
 deuictis Gracia & Macedonia, necnon Ionia,
 & Asia, alijsq; nationibus quae Mithrida-
 ti parere assuenerant, ad Romanos traductis,
 nauibus etsā regi ademptis, eodem intra pater-
 ni regni limites incluso ex tanta regionum co-
 pia, regredi tandē cepit, exercitum ingentem
 agēs, atq; expertissimum, siquē obsequentem,

necnon gestarum rerum gloria elatum. Adducebat & navium multitudinem, pecuniarūq; & apparatus copiā ad omnia accommodam, ita ut inimicis eius augetur timor. Qua ex causa trepidantes Carbo & Cinna, nonnullos per uniuersam Italiā destinant, qui pecunias, frumentū, & exercitus pararent, diuites cū omni substantia assumerēt, ex Urbibus potissimū novos ciues excitaret, quanto in discrimine rerū versarentur, notum illis facerent. Naues praeterea summa celeritate in unū collectas, in Siciliam deducerēt, qua maritimā tutaretur orā. Ab his nihil virium aut apparatus cū pauore simul & velocitate omissum. Sylla summa diligentia ad Senatū pro se ipso misit, memorans quanta circa Libyā in Iugurthā Numidarum regem dum quaestor adhuc esset, quāta cum ad Cimbro legatus accessisset, aut cum in Sicilia copias deduceret, aut in Socialibus bellis, consulque peregisset. Qua verò in Mithridatem recens effecisset, praecipue extollens, & cumulatim nationes innumeras recensens, quas Mithridati ademptas Romanis subiecisset, nihilo minus quod Roma depulso, & à Cinna ad ipsum fugientes suscepisset omnium inopes, solanda eorum calamitatis causa, ab inimicis hostem iudicatum, domum euerfam, amicos interfectos esse, uxorem ac filios vix ad se fugaperuenire potuisse. Verum se statim & ipsis
vni

Universa que civitati pro his quæ gesta essent.
 Victorem accessurum: alijs vero civibus, ac no-
 minis civibus se præfari, ac dicere, nihil habere
 se, quod eis succenseat. Quibus intellectis ti-
 mor continuo omnes invasit. Legatos igitur ad
 illum emissere, qui conciliationem etiam cum
 hostibus poscerent, & si qua fideiussione opus
 esset, Senatui sibi satisfacturum repromitte-
 rent. Cinna autem, & collega eius, ne delectus
 illos in eum facerent edixere, quod ab his pro-
 missum est. Absentibus interim legatis, Ulte-
 rius se consules esse recusarunt, ne ob proximè
 futura comitia redire cogerentur. Deinde Ita-
 liam omnem peragrantes, exercitus parabant,
 quos in Liburniam velut eo in loco Sylla oc-
 cursus per mare demittebant. Ex his pars
 prospera navigatione in primum functa: sequen-
 tes vero adeo tempestas disiecit, ac contrivit,
 ut qui litus attingere, subito in patriam redire
 properarint, quasi non sponta civium causa ad
 bellum mitterentur. Quod reliqui intelligen-
 tes, in Liburniam transire velle recusabant.
 Cinna id moleste ferens, in concionem eos
 veluti reprehensurus advocavit. Illi ira ac-
 censi sibi mutuo auxilio futuri ad eum perne-
 nere. Licetorem etiam cum per iter quoddam
 graderetur, & verberibus obumum affici inbe-
 ret, miles quispiam adempta virga graviter
 percussit. Cinna comprehendi illum imperante

omnium clamor infecutus est, lapides etiam in eum emissi. Qui Verò propiores aderāt, exercitiis ensibus Cinnā inuasere, eoq; modo consulatum adhuc gerens interfectus est. Carbo ex Liburnia enasigantes ad eam reuocabat, & rerum gestarum formidine correptus ad Urbem non redibat, Tribunis eum ad collega creationem reuocantibus, minas praterea addentibus, eum priuatum effecturos ni accederet, tandem rediit, & de creatione consulis proposuit. Die infami habita, aliam praescripsit: in qua cum Luna & Cereris ades è caelo tacta dicerentur, Vates ad astinas conuersiones Comitia differenda esse pronunciant. Sic Carbo in consulatu solus praesidebat. Interim Sylla legatio ab Senatu ad eum missus in hunc modum respondit, Se neuitquam Viris à quibus tam nefanda essent perpetrata, amicum esse posse, minimè Verò Urbis succensere, qui salutem illis dedisset: securitatē tamen se potius illis praestare velle, qui ad se confugissent, ut exercitum haberēt obsequentem. Quid quidem Verbo clare intelligere datum est, eum exercitum nolle dissolvere, sed tyrannidi potius intendere. Nam quicumque dignitatem, aut substantiam, aut sacerdotium, aut quid aliud insigne possedissent, his omnia restitui debere deposcit: & qui hac exigerent legatos mittit. Illi in Brundisio morati, Cinnam occisum audientes,

cin

civitatem difficulter adiri posse rati, ad Syllam infectis rebus redire. Sylla quinque Italarum legionibus, Equitum sex millibus stipatus nonnullis alijs ex Peloponneso Macedonijsque susceptis, exercitum ad quadraginta millium numerum secum agens, ex Pyrao ad Patras, ex Patris vero Brundisium mille & sexcentis navibus applicuit. Brundisini illam sine praelio admittentibus, immunitatem in posterum praeiit, qua & nunc potiuntur. Ipse sublatis copijs propius accessit. At vero Cecilius Metellus, qui subinde prius cognominatus, est, & ad residua belli Socialis derelictus fuerat, à Cinna quoque & Mario prohibitus Urbe, ob idque in Liguria euentum rei opperiebatur: cum à Sylla collega ad bellum vocaretur, subito accurrit ad societatem, simul proconsularem gerens dignitatem. Licebat enim his qui partes eligeret, adesse, vel qui Romam prius redire mallerent, abire posse. Post Metellum Cn. Pompeius ad Syllam venit, qui non multò post magnus cognominatus est, Pompeij illius filius, quem fulgure extinctum supra diximus. qui cum parum benevolus Sylla putaretur, ut suspicionem omnem elueret, ad illum accessit, legione ex Picenis adducta ad patris gloriam, quasi in illis plurimum potuerat. Nec multò post deinde duas priori addidit. fuitque vir ille in multis Sylla utilis, atque proficiuus.

Qua ex causa à Sylla adolescens adhuc honoribus impartitus est, Et soli ad eum accedenti assurgere consueverit. Finito bello etiam in Libyam misit, Et Carbonis dissolueret societatem, Et Hiempsalem à Numidis expulsam regno, restitueret. Cuius rei gratia, Et de Numidis triumpharet, à Sylla concessum, quanquam in flore adolescentia adhuc esset: Et ex equestri numero ab hoc ordine in maius elatus, in Iberiam contra Sertorium missus. posterius Verò in Ponto contra Mithridatem bellum gessit. Venit Et ad Syllam Cethegus seditiosorum omnium in illum acerbissimus cum Cinna Et Mario olim habitus. Caterum cum ipsis Urbe eiectus supplex ad Syllum profectus est, se ad omnia qua iuberet paratum exhibens. Itaque Sylla exercitu, Et amicorum illustrium multitudine adductus, cum Metello proconsole adhuc ulterius progredi cepit. Visus est Et ipse proconsul in Mithridatem constitutus, nondum dignitatem exuisse, quanquam à Cinna hostis iudicatus. Quidam igitur cum inimicis gravi odio in Syllam commoti, quidam in Urbe residentes natura eius recordati, primumque in eam irruptionem captivitatēque ante oculos habentes, Et qua in illum publicè edicta forent mente repetentes, domum eversam, substantiā in commune relatum, amicos interemptos, Vixorem cum filiis vix fuga elabi potuisse: extremo

panore

pauore tenebantur, nihilq; Victoria & excidio
 sibi medium adesse rati, consules in Syllam non
 sine magna trepidatione concitabant. Per Ita-
 liam quoque pramittentes exercitus, commea-
 tum ac pecunias in vnum congregabant, nihil
 quod extremum esset promptitudinis studiūq;
 omittentes. Caius item Norbanus, & Lucius
 Scipio tunc ambo consules, & cum ipsis Carbo,
 qui aequè consulatu fruebatur, pari odio in Syl-
 lam commoti, timore ac conscientia eorum qua
 gessissent, multo alijs deteriores, exercitum ex
 Urbe, quantum assequi fas fuit, vna congrega-
 bant, aliumque ex Italia assumentes per par-
 tes in Syllam deducebant, cohortibus ex quin-
 gentis viris tunc primum ducētis vsi, posterius
 verò amplioribus: beneuolentia quippe omnium
 vt plurimum ad cōsules inclinabat. Nam cum
 Syllam intuerentur hostilem in modum patria
 inferentem arma, consulibus, & qui circa il-
 los erant, imaginem quandam patria exhiben-
 tibus, scelerum suorum conscij, veluti timoris,
 communis participes, se se illis immiscuerant,
 satis arbitrati Syllam non punishmentem vllam,
 aut direptionem, aut pauorem duntaxat in eos
 meditatum, verum famem, cades, bonorum pu-
 blicationes, & in summa occisionem multipli-
 cem patraturum esse. Quam opinionem neuti-
 quam vane susceperant. Quippe bellum omnia
 consumpserat, cum decem & viginti millia

f

s

homines

hominum septennero vno praelio concidissent,
 Et circa urbem ad quinquaginta millia occu-
 buissent. In reliquos vero Syllam nihil durum
 aut crudele, vel in singulos, vel in omnes omis-
 surum arbitrabantur, quousque seipsum mo-
 narcham totius Romanorum statuisset princi-
 patus, omniaque iudicio Et voluntati sua sub-
 iecisset. Et hac profecto demonum quoddam
 in bello illis significasse visum. Pauciores nempe
 nulla ratione multos priuatim ac publice per
 vniuersam Italiam inuasferant. Veterum por-
 ro vaticinia longe formidabiliora, mente re-
 petebant, plurima prodigia quotidie emerge-
 bant. Nam mulam peperisse, Et mulierem pra-
 gnantem viperam pro infante edidisse ferunt.
 Terra etiam motus concussit urbem, ac noua
 quaedam in eam intulit. Et quod Romanis in
 his existentibus omnino difficile apparuit, Ca-
 pitolium, quod sub regibus per quadringentos
 Et ultra annos conditum fuit, igne correptum:
 cuius causa vniuersos latuit. Quae omnia in-
 teremptorum multitudinem, Italia vastita-
 tem, Romanae urbis euersionem, denique Resp.
 interitum significare videbantur. Principium
 vero eo tempore bellum videtur assumpsisse,
 cum Sylla Brundisium applicuit, olympiade
 quarta Et septuagesima supra centesimam.
 Longitudo eius belli ad operum refertur ma-
 gnitudinem, tanquam ad hostes veras propè-
 rant

tantum, quod non adeo prolixum fuit, quantum ex operum claritate emicuit: cum vel maxime ad Sindictam festinantibus brevi magna & afferrima pati contigit. Per triennium deinde in Italia propagatum est bellum, quoad principatum Sylla attigit. In Iberia quidem & cum Sylla dilatatum est amplius. Ceterum praelia, & arcium expugnationes, obsidionesque, bellorum quoque Universæ species in Italia repentina, & uno impetu, necnon per partes à ducibus gesta sunt. Quia praelia omnia cum sint, clariora tamen, & memoratu digna à principio appositæ huiusmodi fuisse constat. Primum circa Cannas à proconsulibus adversus Norbannum bellum gestum, in quo ad sex millia hominum è Norbani exercitu deleta. Ex his Verò qui circa Syllam fuerant, septuaginta duntaxat milites, mules vulnerati, Norbannus ad Capuam perfugit. Sylla & Metello circa Theanum existentibus, Lucius Scipio cum alio exercitu abiecto admodum ad eos venit pacem petiturus. Quod intelligentes hi qui cum Sylla fuerant, de conventionem per legatos agitare ceperunt, non ut sperabant, voto potiti, cum milites ad seditionem venturos ob defectionem eorum arbitrentur. Contigit autem ut una convenirent. Scipio obsidibus conventionis inter eos acceptu, in campum descendit, trësque ab utraque

parte

parte convenire. qua ex re neque inter eas di-
 eta scire datum. Visus est itaq; Scipio in Nor-
 banum collegam, qua relata erant referendo,
 Sertorium misisse, quis illa annuntiaret. Cum
 interim exercitus utraque ex parte silentium
 teneret, responsionesque ab illis expectaret, Ser-
 torio deinde in transitu Sueffam, qua Sylla esse
 dicebatur, interceptante, Sylla pramisso nuncio
 apud Scipionem questus est. Ille siue facti com-
 scius, siue quid responderet ignarus, veluti in-
 re à Sertorio infueta atque aliena obsides ad
 Syllam misit, ac statim exercitus captionis hu-
 iusce per inducias facta non parum admira-
 tus, obsidum a nullo petitorum missionem, cul-
 pam omnem in consules referens, clanculum ad
 Syllam transire paciscitur, si propius accede-
 ret. Sic eo appropinquante, omnes ad illum
 transiere, ut Scipionem consulem, unaque Lu-
 cium filium solos ex omni exercitu in taberna-
 culo relictos, & a Sylla deprehensos referant.
 Mihi quidem ne imperare dignum visum
 est, qua ab omni exercitu in eum constata fue-
 rant, ignorasse. Scipionem vero & filium, ni-
 hil de ipsis conquestus Sylla, liberos abire ius-
 sit, & ad Norbanum pro ineundis federibus
 Capuam alios emisit: siue quod uniuersa Ita-
 lia ad Consules una conspirantis vereretur im-
 petum, siue in illum, quemadmodum in Sci-
 pionem, fraudes neciteret, ne tamen ne ad respon-
 sum

sum quidem accedente. Norbanus nempe, & videtur, ne simili calūnia premeretur ab exercitu, in primis Verebatur, Sylla hostidem in modum propius accessit. Idem à Norbano diuersis itineribus effectum est. Carbo ad Urbem profectus Metellum, ceterosque qui à Senatu ad Syllam confugerant, hostes iudicari imperat. Isdem diebus Capitolium igne conflagrauit: quod opus nonnulli Carbonis fuisse dicebant, alij consulum, aut Sylla mittente patratum: Veritas tamen incerta est, nec ipse de ea re à quo confecta fuerit, satis habeo qua dicam. Sertorius iampridem Iberia prator designatus, post Sueffa Urbis detentionem in prouinciam aufugit, ac primis pratoribus admitti eum prohibentibus, multiplices eo in loco Romanis intulit labores. Adaueto quotidie à consulibus exercitu, è maiori Italia parte, necnon à finitima circa Eridanum Gallia, nequaquam Sylla otio vacabat, Verum ad quacunque Italia loca suos pramittebat. Multos amicitia, aut timore, necnon pecuniarum spe in Unum colligebat. Sic Utroque residuum astatis in hunc modum absumptum est. Sequenti anno consules creati Papyrius Carbo iterum, & Marius illius clarioris Marij affinis atque cognatus septimum & vigesimum nondum egressus annum. Hyems deinde, & frigora in longum producta, omnes abinuicē separauere.

Oriente

Oriente Vere circa Esinum fluvium per meridiem ingens praelium coortum est, Metellio & Carrina ex Carbonis praetoribus adinvicem pugnantis. Carrina multis interfectis primis aufugit. Hac autem domestica omnia in Metellum à consulibus illata: Metellum deinde Carbo affectus obsidere pergit. Marius vero consulem alterum: circa Praeneste devictum cum audisset, ad Ariminum castra ponit: eius postremam exercitus partem innadens Pompeius non mediocri clade affecit. Hac igitur apud Praeneste ferè in hunc modum gesta. Interceptante commatum Sylla, Marius propinqua castrametatus paulatim cessit. Cum ad Sacripontum pervenisset, copias in praelium eduxit, acriterque ab eodem pugnatur. Sinistra acie inclinante, quinque peditum cohortes, duo equitum, non expectata aliorum conuersione, arreptis signis ad Syllam confugerunt: ac tum primum Mario origo cladis emerfit. Interfectis quippe plurimis, reliqui Praeneste fugam contendere. Sylla citato cursu eum insequente, Praenestini primos recepere. Appropinquante deinde Sylla occlusere portas Urbis, Mariumque per funem susculere, reliquorum circa mansa cades ingens edita. Multis capti à Sylla interceptantur. Ex his Samnites omnes iussit interfici, tanquam Romanis assidue infensos. Iisdem quoque diebus reliquus Carbonis exercitus à Metel

Metello superatur quinque cohortibus inter pug-
 nandum ad Metellum delatis. Pompeius ante-
 tem Martium circa Senas debellavit, Urbem-
 que diripuit hostiliter. Sylla Mario intra Prae-
 aestem concluso, Urbem fassa circumdedit, muris
 longo intervallo additis. Lucretium etiam Of-
 fellam huic operi iussit praesidere, veluti non Ul-
 terius Marium praesidio superaturus, sed fame.
 Marius desperatis rebus hostes proprios sta-
 tuit occidere, ac Bruto pratori Senatum Urbis
 veluti alia ex causa iubet convocare, deinde
 Publium Antistium, Papyrium Carbonem al-
 terum, Lucium item Domitium, & Mutium
 Scavolam Romanorum Pontificem Maximū
 interficere. Et hi quidem ambo in Senatu in-
 terfecti, ut Marius edixerat. Nam eade fieri
 occipit, Domitius effugiens circa exitum per-
 fossus est, modicum vero ante Senatum Scavo-
 la occisus, amborum corpora flumine immersas
 sic enim ante Marius instituit, ne corpora hu-
 marentur. Sylla exercitum Romanum per partes
 alijs atque alijs itineribus emittit, & ut por-
 tas Urbis intercipient, illis imperat. sin vero re-
 pellerentur, ad ostia concedere admanet. Hos
 igitur progredientes magna trepidatione Ur-
 bes receperant, & ingredi efflagrantibus
 portas aperuerant. Fame quippe macerata, ac
 praesentium malorum desperatione confecta,
 potentiores ferre consueverant. His perceptis
 Sylla

Sylla ulterius progressus, exercitum in campo Martio ante portas Urbis statuit, ipse eam ingreditur. Seditiosis quibuscumque arripientibus fugam, eorum substantias in commune detulit, aut publicè venditari mandavit. Populum præterea in concionem convocans, præsentium rerum statum deploravit, iussitque omnes bono animo esse, quasi hac brevè sedaturus esset, & Repub. meliorem in statum conversa, quacumque intulisset, optime esset dispositurus. Deinde nonnullis Urbis præpositis ex suorum numero, Clusium profectus est. eo in loco residua belli inerant. Interea Equites quidam Celtiberi à ducibus qui in Iberia fuerant emissi, ad consules venire. Orta igitur equestris pugna iuxta Glanum fluvium, Sylla ad quingentos ex his occidit, ducenti verò & septuaginta ad eum transfugere. Reliquos Carbo confecit, sine subitam gentium defectionem indignatus, sine similem cladem & ipse vereretur. Eadem tempestate circa Saturniam residuas hostium copias Sylla detulit, & Metellus Ravennas classe proecltus, Vrsitaniorum regionem pabulo frumentoque abundantem in ditionem redegit. Neapolim porro quidam ex Syllanis nocte per prodicionem ingressi, omnes qui in ea fuerant, paucis fuga elapsis, interemerunt: triremes etiam Urbis abstulerunt. Inter Carbonem deinde ac Syllam difficili prælio iuxta Clusi

Clusium inclinante iam sole pugnatū est. Cūq;
 inter utrosq; aquo Marte certaretur, nox pu-
 gnā dēremit. In agro Spoletano Pompeius
 & Crassus ambo Sylla praetores ad tria millia
 ex Carbonis militibus interficiunt, & Carri-
 nam ex aduerso illis castrametantem obsidere
 pergunt. Carbo alterum exercitum ad Carrinā
 destinat. Quod intelligens Sylla, insidijs appo-
 sitis ad duo militum millia, cum ad iter adhuc
 essent, occidit. Carrina nocte imbris & te-
 nebris obducta, ratus plures ex circumstanti-
 bus ob id custodia minus intendere, fugam
 arripit. Carbo cum Marium collegam fame
 laborare cognouisset, Martium cum octo legio-
 nibus Praeneste ire iubet. Quibus Pompeius
 per insidias in angusto occurrens, ab itinere
 auertit, & multis interfectis, reliquos in
 colle quodam conclusos obsedit, cuius causa
 Martius nullo comite extincto igne clancu-
 lum aufugit. Exercitus insidiarum causam in
 illam referens, ad seditionem peruenit. Eādem
 arreptis vexillis nullo signo dato Ariminum
 rediit. residua copia ad patrias eorū per par-
 tes reuertuntur sic, & septem duntaxat cohor-
 tes cum duce morarentur. Hac igitur infelici-
 ter operatus Martius ad Carbonem peruenit.
 Marcum autem Lamponium ex Lucania, &
 Pontium Telesinum ex Samnitibus, & Capi-
 neum Guttā septuaginta milia hominum ad-

8 ducent

ducentes, Et Marium ab obsidione liberarent, Sylla inter arcta quadā per qua Unicus patebat aditus, ab itinere exclusit. Quamobrē Marius desperatis omnib. exterioribus subsidijs, arcē campi in medio, qui latē Undiq; longeq; patebat, erigere coepit: in quam machinas, & exercitum inducens; Lucretium vi superare conabatur. Magna Verò eius perfectā parte, cum varia expertus esset, nihilq; proficeret, in Præneste denuo conclusit exercitum. Per hos dies Carbo & Norbanus in Fauentiā agmen deducentes, inclinante iam sole ad Metelli exercitum Venere. Dum Unica lucis superesset hora, & Unica intēsa præcedirēt aditus, parū prudenter, iraq; cōmoti, milites in aciem eductunt, rati subito aduentu eorū Metellum panore territum facile superari posse. Victi deinde loci ac temporis incommoditate pugnantes, & inter Vitium nodos præpediti, magno numero interficiuntur, sic Et decem millia cecidisse referantur, sex millia ad hostes aufugisse, reliquum exercitus in fugam versum, solos mille, in ordine progressus ad Arrigium Venisse. Alia Lucanorum legio duce Albinovanus, clade exercitus audita, excandescente eo ad Metellum transiit: quam cum ab impetu cohibere non posset, ipse ad Norbanum pervenit. N n multo post clanculum cum Sylla pepigit, ac Venia adeptā siquid operapretium egisset, Norban

banum, unaqueque duces cum illo conspirantes in comitium advocat, Caium Antipestrum, & Flavianum Fimbriam fratrem eius, qui per Asiam se ducem fatebatur, ceterosque quicumque Carbonis praeiores aderant. Hic cum in unum convenissent, excepto Norbano (solus enim non accesserat) Albinovanus omnes in tabernaculo occidit, deinde ad Syllam confugit. Norbanus ad Ariminum intellecta clade, plures ex propinquis exercitibus ad Syllam fugisse audiens, satis ratus nullum ulterius ex amicis, et in adversis mos est, in fide perman- surum, privatam naviculam inscendit & in Rhodum propere euadit: quo in loco postea Sylla repetitus, Rhodius iam illi assentientibus, se ipsum in foro medio confecit. Carbo duas militum legiones Praeneste à Damasippo deduci imperat, & Marium propere ab obsidione liberare. Sed nec hi per angustias locorum, quae à Sylla tenebantur, proficisci potuerunt. Gallata quicumque sub Norbano superiora Alpium incolabant, conferto agmine ad Metellum transire: & Lucullus reliquum Carbonis exercitum circa Placentiam obsedit. Quae cum Carbo intellexisset, triginta militum millia ad Clusium adhuc obtinens, duas Damasippi legiones, aliosque cum Carrina & Martio, Samnitibus insuper magna manu promptissime inter angustias locorum cum illo laborantibus, desse-

ratis rebus, cum quibusdam ex amicis ager ex Italia in Libyam euasit, fissus Libyam contra Italos facile instante eo sumpturā arma. Ex his Verò qui ad Clusum relictī fuerant, nonnulli cū Pompeio in aciem progressi iuxta Urbem, tandem ad viginti hominum millia amiserunt. Qua clade tam ingenti accepta, reliqui per partes in patrias suas rediere. Carrina autem & Martius & Damasippus cum omnibus copijs suis ad angusta loca conuenere, ut cum Samnitibus per Vim iter aperirēt, transitumq; patefacerent: Quod cum assequi nequiverent, Romā veluti viris armisq; destituta vertere copias, ut una cōmeatum interciperēt: & per stadia centum Urbis propinqui ad Albanum castrametantur. Eorum aduentu, cū de Urbe vereretur Sylla, Equites summa celeritate pramittit, qui hostibus in itinere occurrāt. Ipse numerosis copijs subinde prouectus, ad Collinam portam circa meridiem castra locat non longe à Veneris templo. Iam igitur hostibus ad portas castrametantibus, ingens pugna circa solis occasum fieri capta. In dextro cornu Sylla superior euasit: sinistram ab hostibus disiectā, ad portas profugit Urbis. Qui autem seniores aderant, cum hostes accurrentes ceruerent, portas è machinis deponunt: qua inter illos corruentes, nonnullos militaris, quosdam Senatorij ordinis interfecere, multi timore ac

necess

*necessitate in hostes conuertuntur, ibiq; per
 noctem depugnantes, summā edidere stragem.
 Cecidere eo in praelio ex pratoribus Telestinus,
 & Albinus, eorumque exercitus adepti sunt
 Lamponius & Lucanus: Marcellusq; ac Car-
 rina, reliquisq; Carboniana seditionis duces,
 qui in unum conuenerāt, fugam capeffunt. In-
 gens cades hoc praelio edita, ad quinquaginta
 enim millia utraq; ex parte cecidisse narra-
 tur, captiuorum ad octo millia, & plura reda-
 cta in potestatem. Sylla, quod Samnites maio-
 ri ex parte in his erant, telis perfodit omnes.
 Postridie Martius ad eum & Carrina capti
 perducuntur: quibus neutiquā parcens, Roma-
 norum more ambos interfecit. Capita Prane-
 ste, ut manibus affigeret, ad Lucretiū allata
 mandato eius. Quibus inspectis Praneſtini,
 quod omnes Carbonis copias deletas auduif-
 sent, Norbanum ex Italia anſugisse, reliquum
 Verò Italia, Urbemq; Romam ad Syllam con-
 ceſſisse, ciuitatem Lucretio dedidere. Mario
 aggerem per cuniculos ingreſſo, nec mulso post
 interempto manu propria, Lucretius cernicem
 abſcidit, caputq; ad Syllā miſit. Id fori in me-
 dio ante roſtra cum appendiſſet Sylla, iuuenta
 Conſulis irriſa, hac effatus dicitur: Remigem
 prius eſſe oportere, quā ad gubernacula ad-
 mouere manus. Lucretius Praneſte recepta.
 Senatores omnes qui cum Mario ea in Urbe*

gessissent bellum, partim interfecit, partim in
 Vincula coniecit: quos Sylla subinde adueniens
 neci tradidit, inissetq^{ue} ex Præneste sine armis
 in campum prodire omnes qui in Urbe moram
 duxissent. Ex his quoscunq^{ue} sibi viles, paucos
 tamen è ceteris elegit, reliquos in tres partes
 abinuicem distinxit, Romanos scilicet, Samni-
 tes, & Prænestinos. Cum diuisi forent, Roma-
 nis per præconem in primis annuntiat, quoniã
 morte digna perpetrassent, Veniam illis elar-
 giri: reliquos confodi imperavit. Mulieribus
 eorumq^{ue} filiis libere abire permisit: ac ciuita-
 tem diripuit hostiliter, opibus tunc quidẽ re-
 fertam maximis. In hunc igitur modum Præ-
 ste capitur. Norba alia ciuitas strenue adhuc
 illi resistebat. Aemilio demum Lepido nocte
 per prodicionem ingressò Urbem, desperatione
 ducti cives ob prodicionem, quidam semet in-
 zeremerunt, alij se adinuicem sponte trucidar-
 unt, nonnulli laqueis finire vitam. Portas
 porro quidam obturarunt, alij incenderunt. Ven-
 tus nempe assidue incumbens adeo consumpsit
 omnia, & nihil spoliis ex Urbe percipi po-
 tuerit. sic illi egregie mortem obiere. Ingruenti-
 bus hunc in modum per Italiam bellis, igne,
 internecione hominum, Sylla Prætores ad Ur-
 bes accedentes, qua suspectiora videbantur
 præsidij muniebant. Pompeius interim in Li-
 byam contra Carbonem, & in Siciliam cõtra
 nece

necessarios Carbonis & amicos proficiscitur. Sylla Romanis in concionem convocatis, multa de seipso magnifice elocutus est. Alia quoque non minus formidanda in deprehensionem eorum enarrauit. Ad hac porro intulit: Quoniam populum meliorem in partem conuerteret, cum sibi paruisset, nullis inimicorum ad extremam &que supplicium parciturum: Verum Praetores, quastores, tribunos, & quoscumque alios qui cum hostibus simul quippiam e-gissent, ea ex die qua Scipio Consul in his qua pollicitus fuerat, non stetisset, summis penis affecturum esse. Quodicto Senatores quadraginta, Equites mille & sexcentos ad mortem condemnauit. Hic enim Romanorum primus inuentus est qui morte mulctaret. Descripsit & premia interfecto-ribus. Indicia his qui ac-cusarent, & supplicia occultantibus insuper ascripsit. Paulo post Senatores alios primis ad-dixit, ex quibus nonnullis inopine deprehensi, eo in loco quo capti fuerant, interfecti sunt, aut in domibus, aut angustioribus, aut sacris in locis. Quidam suspensi, & ad Syllam delati ante pedes eius proiecti sunt. Alij traherentur, Verberabanturq; nemine intuentium vocem in tantis calamitatibus ob paucorem emit-tere audente. Expulsiones etiam aliorum, & alijs bonorum collationes facta, cum ab Urbe fugientes quarerent, & hinc inde cuncta fla-

gellantes permearent, quoscunque etiam inuenissent, neci traderent. Plurima insuper Italorum cades, exilia, & bonorum publicationes patrabantur in eos qui aut Carbonis, aut Norbani, aut Marij, aut eorum Pratorum mandatis paruissent, iudicia per Italiã omnẽ direcebantur. Accusationes pratoriatuum militiq; multiplices fiebant, vel in pecuniarum exactionibus, vel alijs ministerijs, vel omnino consilij alicuius in Syllam perpetrati. In delictorum numero hospitalitates, & amicitia, & collationes vel dantis vel recipientis ponebantur, vel si quis proptitudinis alicuius aut contubernij in itinere deprehensus extitisset. Quae omnia circa diuites asperius etiam exigebantur. Cũ vero in singulos delationes defecissent, ad ciuitates se Sylla conuerterat, easq; vicissim punsebat, aliarum arces demoliri iubendo, quarundã mœnia solo aquando, aut publicam mulctam illis imponendo, aut grauioribus tributis eas affligendo. Nonnullas etiam plurimis ex his qui sub se militauerant, in colonias distribuit, & veluti arces quasdam per Italiam habiturus, ciuium agros domosq; inter eos partitus est. Quae res usque ad vltimum vita exitum eos beneuolos sibi reddidit, quasi nihil proprij aut certi sibi ipsis praeposcentes nisi saluo & incolumi Sylla, ita vt deficiente eo adhuc pugnarent. Hac igitur in Italia agi-

tabam

tabantur. Carbonem autem ex Libya in Sicilia, & ab ea in Corsicam cum illustribus multis fugientem, Pompeius quibusdam praemissis interceptit. Caterum ducentibus in mandatis datum, ut priusquam ad conspectum eius accessissent, alios quidem interficerent, Carbonem vero ante pedes eius statuens ter Consulem, catenisq; deninctum, morti cōdemnavit, caput quoque ad Syllam misit. Ille cum omnia ad votum contra inimicos suos statuisset, & nullus, Sertorio excepto, qui longe aberat, superesset hostis, Metellum ad eum oppugnandum in Iberiam misit. Quaecunque vero in Græbe fuerant, ea sibi ad nutum subdidit. Legis, aut comitiorum, aut sortis delectus nullus habebatur, cunctis metu trepidantibus, aut occulentibus se, aut omnino silentibus: qui quaecunque Sylla statuisset, siue Consul, siue Proconsul, immobilia instaq; ex decreto firmare. Imaginē præterea eius ex auro eque strema ante rostra collocarunt, inscripseruntq;: Cornelio Sylla Imperatori fortunato. Sic enim illum adulatores in hostes feliciter pugnantem appellare consueverant: qua adulatio stabile tandem nomen obtinuit. Ego quippe nonnulla legisse memini, in quibus Sylla ex decreto Venuustum se appellari voluit. Quod nomen non inconueniens mihi visum est, ex quo Faustus cognominatus dicitur. non enim longe à

g s frisci

felici & fausto venusti nomen videtur differre. Legitur etiā ubi ex oraculo futura perscrutanti hac cōfirmata sunt his verbis. Crede mihi à Venere Romana potentia crevit, Magna tibi Aenea stirps est, quæ cerrat, & almis Annua cœlicolis ne reddere vota recuses, Delphos dona feras, quàm primum ascendere pergens. Per iuga candentis Tauri locus est, ubi cernes Charadri urbem ingentem, colitur qua nomine dsua. Vim summā accipies, illic depones securim. Quæ Vtrauis Romani ciues imagini eius ascripserint, vel casillo in eum, vel adulatione videtur &c. Misit autem diadema aureum, ac securim, hac inscribens. Hac tibi diua Venus deponit munera Sylla, Vt somno monitus Martis conspexit in armis. Pugnantem, atque acies armatas inter agentem. Rex autem ac Tyrannus existens, nec electus ab illo, Verum potētia & viribus adauctus, cum huiusmodi dissimulatione indigeret, ut electus videretur, hac astute commentus dicitur. Romanis quippe ex virtute iampridem reges præsidebant, & si quispiam eorum decessisset, Senator alius, & deinde alius post regem per quinque dies præsidebant, donec populus regem alium approbasset. Hunc igitur diebus quinque præsidentem, interregem solebant nominare. Erat interim is rex. Comitibus vero Consulibus, qui magistratum finiisset, proponere

nere solebat. Quod si forte creatio Consulis non
 succederet, hic interim rex, & tunc quidem
 consulari electione creabatur. Hunc morem
 igitur imitatus Sylla, consule nemine existen-
 te, ex quo Carbo in Sicilia, Marius Præneste
 decesserant, Urbe egressus est. Senatus Interro-
 gem interim creari iubet: ac Valerium Flaccum
 tunc quidem in primis creat, ratus enim comi-
 tia Consulū subinde habiturum. At vero Sylla
 Flacco separatim per epistolam iniungit, ut
 sententiam ad populum deferat, Utile Syllæ
 videri, in presenti esse in Urbe principem quem
 Dictatorem nominant, per quadringentosiam
 desuetū annos, quemq; elegissent, suadere non
 ad tempus dictum, sed quousq; civitatem, &
 Italiam, principatūque omnem seditionibus
 bellisque fluctuantem stabilisset, Urbi præside-
 re. Quam rem ad Syllam pertinere, omnium
 bene intelligentium animi haud dubie cerne-
 bant. Sylla vero neque seipsum, neque episto-
 la secreta celavit illi, se scilicet civitati hac
 in re maxime fore Utilem, sed hac palam
 annuncians. Romani cum ex lege nihil Ulte-
 rius sancire possent, neque quippiam omnino
 hac ad se pertinere crederent, in omni re-
 rum indigentia dissimulationem creationis
 Veluti libertatis imaginem & specimen am-
 plexi, Syllam quoad Velit principem eo-
 rum statuere. Tyrannis ferè quendam Dicta-
 torum

torum olim fuit, dignitas tēpore vel breui dif-
 finita, tunc autem primum nullo adhibito fine
 tyrannidem expresseit <ltimam. Tantum ad no-
 minis splendorem illi concessere, < eū exposi-
 tione legum eligerēt dictatorem, quibus sub se
 approbaret constituerētque Rempublicam. In
 hunc modū Romani regibus supra cētesimam
 olympiadem in primis <si, cum ab illis Demo-
 cratia < annuis Consulibus functi essent, alijs
 interiectis centum olympiadibus iterum reges
 experti sunt, Olympiade apud Græcos quinta
 < septuagesima supra centesimam, nullo in
 Olympijs certamine praterquam stadij cursu
 edito. Athletas nempe, < cetera spectacula
 Sylla Romam euocauit, Veluti sola mina qua-
 dam belli Mithridatici, aut Italæ, excusatione
 adhibita quasi populum à calore respirare <
 refrigerari cuperet. Hic igitur ad specimen
 quoddam patriæ Reipublicæ Consules ab illis
 eligi permisit. Fuereque tum primum Mar-
 cus Syllius, < Ortilius Dolabella creati con-
 sules. Ipse regum in morem supra eos dicta-
 tor residebat. Secures quatuor, < Viginti
 tanquam dictatori ante eum ferebantur, <
 priscis etiam regibus mos fuit. Custodes pra-
 terea corpori quamplurimos addidit. leges a-
 lias dissoluit, alias imposuit: neque aliquem
 prius Prætozem quàm quæstorem esse voluit,
 nec Consulem antequam Prætozem, < ean-
 dem

dem potestatem eundem Virum attingere prius quam decennium peregisset, ex decreto vetuit. Tribunatiam vero potestatem adeo perfrexit, ac debilitavit, ut ferè ad nihilum redegerit, cum ex lege prohiberet, qui Tribunatum gessisset, ulterius potestatem habere posse. Quamobrem omnes qui gloria, aut genere pollebant, Tribunatum in futurum aversati sunt. neque clarè possum eloqui, an Sylla ipsum, et nunc est à populo ad Senatum trāstulerit. Nam cum Senatus ob dissensiones, bellorumq; turbines ferè exhaustus esset, trecentos ex optimis equestris ordinis elegit, vocemq; singulis in Comitibus attribuit. Populares autem servos eorum qui nuper caesi fuerant, iuniores scilicet ac robustiores usque ad decem millium numerum et plerimum in libertatem vindicavit, civesq; Romanos esse voluit. Cornelium quoq; seipsum ultro nominavit. Ad mandata porro exequenda ex popularibus decem millibus usus est. Illud idem per Italiam meditatus, legionibus tribus et viginti sub ipso militantibus multos in civitatibus agros, et à me praescriptum est attribuit, partim indivisos adhuc, partim per vim ereptos ob multam. Ad omnia denique tam formidabilis fuit, et ad iram subitus, ut Quantum Lucretium Offellam, cuius opera Praeneste Urbem receperat, Marium Consulem obsederat, victoria finem tandem adept

adeptus fuerat, consulatum inire deprecantem, cum in equestri ordine adhuc esset, priusquam Prator & quaestor extitisset, rogantibus insuper ciuibus, priscorum more permittente ob captiuorum multitudinem, cum abnuendo detertere non posset, fori in medio ense confoderit, deinde accitis ad concionem ciuibus in hunc modum elocutus sit. Scitis Viri. & à me audistis, quoniam Lucretium minus mihi obsequentem ipse occiderim. raticnem deinde addidit. Pediculi rusticum arantem forte momorderant: ille bis aratrum deponens, Vestem perpurgauit. Cum autem denno morderent, ne sapius ab opere cessaret, Vestem igni imposuit. Sic ego Victis persuadeo, ne tertio ignem experiantur. Sylla igitur huiusmodi ex causis paucfactis omnibus, principatu ad libidinem abusus est. Triumphum quoque ex Mithridatico bello egit. Et quidam eius dictaturam inficiatum regnum per iocum dictitabant, quod regium duntaxat celaret nomen: alij ex aduerso ad opus transferentes, tyrannidem professam appellabant. Tantum Romanis ipsis, atque Italis omnibus cladis bellum intulit, alijsq; supra illos nationibus, qua nuperrime Sylla & Mithridate depugnantibus lutoceci-
nis vexata, nuperrime quaestore carentes, ob dissensiones tributis afflicta fuere. Quaecunque enim nationes, & regna, quicunque socij, aut
Urbes

Urbes non solum vectigales, verum quæ semet
 federibus iureiurando Romanis credidissent,
 vel ob belli societatem aliâque virtutem ac
 præstantiam suis legibus degentes immunes
 extitissent, tunc omnes tributa conferre, & illi
 parere cogeantur. Nonnullis portus, provin-
 ciæque ex federe concessæ, denuo ablati sunt.
 Cum Sylla Alexandrum Alexandri Aegy-
 ptiorum regis filium in Coenutritum, & à
 Cois Mithridati traditum, postremo ab illo ad
 se fugientem in amicitiam recepisset, ex de-
 creto Alexandrinis præesse voluit (nam re-
 gnum virili stirpe defecerat, mulieribus quæ
 ex regio genere aderant, viro ex eadem stirpe
 carentibus) ratus ex regno auri opulentissimo
 magnam pecuniarum vim auferre posse. Cete-
 rum cum per novem & decē dies illis præfuis-
 set, absurdum existimantes quod Sylla speravis-
 set regem ab ipsis poscere, in gymnasium ex
 regia delatum intercremere. Sic magnitudine
 potentiæ suæ confisi Alexandrini, exterarum
 cladium experientia, ceteros minus timere.
 Sequenti anno Sylla quāquam dictatura fun-
 geretur, sub dissimulatione tamen specimen
 quoddam democraticæ tenuit politiæ, ac denuo
 cum Metello, qui pius cognominabatur, con-
 sulatum inijt. Hoc igitur fortasse exemplo, qui
 nunc Romanorum regno præsident Consules
 declarantes, nonnunquam consulatum & ipsi
 assumunt

assumpsere, non indecorum existimantes cum maiore dignitate una consulatum gerere. Sequenti deinde anno populus quò Sylla obsequeretur, consulatum eundem ut gereret deprecatus est. Cui aduersatus Sylla, Cornelium Isauricum, & Claudium Pulchrum Consules designat. Ipse nemine cogente dictaturam praestantissimam dignitatum omnium sponte deposuit. Et profecto mirum mihi videtur, primum virum, ac solum tum quidem inter omnes, tam illustrem impellente nullo reliquis se dignitatem, non filijs, ut Ptolemaeus in Aegypto, & Ariobarxanes in Cappadocia, & Seleucus in Syria, sed his qui tyrannidem eius pertulere. Irrationabile id enim, qui per vim, tot periculis se obiciens, dictaturam assumpsisset, eam sponte posuisse, & prater cunctorum opinionem nihil noui ab illo veritum fuisse, qui centum & plura hominum milia bello confecisset, tot domesticos hostes occidisset, Senatores nonaginta, Consules quinque supra decem, Equestris vero ordinis ad duo milia, & sexcentos alios deinde expulisset: quorum nonnullas facultates ademorat, quosdam insepultos proiecerat: eundem neque qui domi, neque qui foris essent, timuisse: ac orbibus, quarum plerisque arces maniaque disiecerat, agros, pecunias, tributa ademorat, se priuatum obtulisse. Tantum haec viro animi & felicitatis affuit.

Et

Et fori medio dicere auderet, ideo dictaturam se deponere, Et eorum quæ fecisset, rationem subire posset, si quis exigeret. Virgas præterea & secures perfrugerit, & custodes à corpore amoverit, solusq; cum amicis vulgi in medium progressus sit, inspectante multitudine, ac stupente rei novitate. Ac tum semel ad domum divertentem adolescens quidam contumelijs affectus est: nemine illum deterrente, Et ad domum &que constitijs se incesset, adhortatus dicitur. Ita qui inter maximos viros primus omnium ira excandescere solebat, adolescentem patienter tulit. Hoc solum domum ingrediens siue ab ingenio, siue à divinatione quadam futurorū dixisse fertur: Non sine adolescens iste alterum aliquando virum dignitatem huiusmodi habentem deponere, quod Romanis paulo post contigit, Caiso Casare potestatem minime exuente. Omnino mihi Sylla videtur, cum vehemens simul & potens extitisset, ex privato tyrannus fieri cupivisse, ex tyranno privatus, & ob id ad solitudinem quandam agrestitatemque declinasse. Profectus est enim Cumas Italia. Urbem ad agros proprios, quo in loco maritima solitudine oblectatus, nonnunquam venationis impedit operam, vitam in Urbe nequitiam privatam agens, neque debilis iterum ad quæcunque concupisset, cum robusta illi adesset

atas, corpusque à natura validum. Circa
 Italiam vero centum & viginti millia ho-
 minum tenuit recens sub eo militantium, qui-
 bus ingentia munera, agros plurimos contu-
 lit. Parati quoque in Urbe Cornelij decies
 mille aderant, & alter eiusdem factionis
 sediciosus globus beneuolus illi, ceteris tre-
 mendus, atque formidabilis. Hi fiduciam
 eorum quæ egissent, in Sylla statuentes, salu-
 tem etiam propriam in eo collocarant. Cate-
 rum mihi videtur Sylla bellorum, principa-
 tus, ac ciuitatis satietatem nactus, vacatio-
 nem duntaxat & feritatem appetisse. Quo
 deficiente, Romani subito à tyrannide ca-
 dèque liberati, paulatim ad seditiones novas
 defluxere. Nam cum Consules creauissent Caius
 Catulum Syllanarum partium, Lepidum vero
 Aemilium aduersarum, adinuicem hostes,
 & qui subito inter se contenderent, certum
 erat malum aliud à primo sumpturum or-
 tum. Ferant Syllam, cum in agris esset, de-
 monem quendam per somnium aspexisse, seq-
 uè ab illo vocari existimauisse. Quod somnium
 cum amicis mane retulisset, summa celeritate
 testamentum conscripsisse, insequentique no-
 ète obsignato eo, cum febris accessisset, sexa-
 gesimo exacto anno è vita decessisse. Fuit au-
 tem ad omnia felicissimus & que in finem: &
 quemadmodum cognominatus est, sic felix ha-
 bitus

bitus : tantum prosperitatis , quantum concu-
 pierat , affecutus : Et statim quidem post eum
 seditio in Urbe emicuit , cum nonnulli corporis
 eius per Italiam pompa in modum ferendum
 dicerent , deinde Urbi illatum , firi in medio pu-
 blice humandum , Lepidus vero & qui circa
 illum erant , aduersarentur . Vicere demum Ca-
 tulus , & ceteri Syllana factionis comites : cor-
 pusque per Italiam in Urbem lectica aurea
 regum in morem illatum est . Tibicinum copia ,
 Equitumq^{ue} , ac ceterorum multitudo prae-
 gebatur . Post hos milites omni ex parte , & ad
 pompam instructi armis accurrebant , & ubi
 quisque accesserat , protinus in ordinem refe-
 rebatur . Verum multitudo tam ingens qua-
 lis nullo unquam in opere visa fuerat , accessit .
 Praecedebant signa securésq^{ue} , quibus Dictator
 cum esset utebatur . Hunc in modum insigni
 pompa , magno apparatu in Urbem deferitur .
 Corona ex auro ad duum millium nummum , plu-
 resq^{ue} summa cura fabricata , Urbium dona , ac
 legionum sub eo militantium ab amicis sigil-
 latim ferebantur , aliad^{que} ad sepulchri decus ad-
 dita , quorum splendorem eloqui nemo posset .
 Corpus denique accurrente exercitu Sacer-
 dotes sacra^{que} Virgines per Vices detulere . Se-
 natu item reliquid^{que} magistratus , cum vexil-
 lis eorum sequebantur , alio deinde ornato
 Equitum turba exercitusq^{ue} omnis per partes

diuisus, qui sub ipso fuerat, Magno demum studio unusquisque ad ferendum accurrit, vexilla aurea argenteis praeferentes armis, quibus ad pompas nunc etiam utitur. Tubarum infinitus fuit numerus, quarum multitudo per partes grauiorem tristemque emittebat sonum. Vox laudantium prima Senatus erat, deinde Equitum, postremo exercitus, populiq; vniuersi: ex quibus nonnulli Syllam exoptantes, quidam formidantes, tunc autem exercitum, extinctiq; corpus circumsteterat. Cum enim ad magnitudinem gestarum rerum, defunctiq; memoriam flexissent animum, quae vir ille peregisset, obstupebant, fatebanturq; eundem omnibus hostibus suis longe feliciorum, defunctum quoque illis formidabiliorum existisse. Verum cum ad tribunal, ubi concionari mos fuit in foro delatum esset, funebrem orationem in primis edidit, qui ea tempestate fuit eloquentissimus: quum Faustus Sylla filius adolescens adhuc esset. Lecticam subiere potentiores ex Senatu omni, iidemq; campo Martio intulere, quo in loco reges duntaxat humari consueverant. Equites vniuersiq; exercitus circumpyram excucurrit. Et hic Sylla finis. A funere deinde redeuntes Consules, verbis statim inter se, calumnijsque dissidere, quaeque ad urbem pertinebant, inuicem pariter caperunt. Lepidus quidem Italiam subblandiens, agros, quos

quos illis ademisset Sylla, reddi deposcebat. Amborum odia Veritus Senatus, iureiurando eos adstrinxit ne armis inuicem contenderent. Lepidus Galliā sortitus, qua supra Alpes sita est, ad comitia minime descendit, & potē qui bellum in sequenti anno, nullo iurandi timore habito, in Syllanos esset gesturus. Videbantur enim intra magistratus suū annum fidem praestitisse. Cum quā cogitasset, minime laterēt, à Senatu accersitus est. nec ille quā mobrem vocaretur ignarus, & inuēso cum exercitu profectus, quasi cum eo Urbem ingressurus, prohibitus subinde, ad arma per praconem omnes conuocat. Ex aduerso Catulus bellū vicissim praconis voce denunciat. Post modicum praelio ante campum Martium inito, ab utrisque superatus est Lepidus. nec multum illi aduersatus, in Sardiniam enauigauit, quo in loco distillationis morbo correptus, cessit & vita. Praetor eius paulatim ceteris insultans per partes destituitur. Quicquid residui roboris ex optimis fuerat, Perpenna ad Sertorium in Iberiam deduxit. Residuum quippe Syllanorum operum, Sertoriū bellum fuit, per octo, nec facile gestum annos, neq; insimul Romanis nō tantquam in Iberos, sed adinuicem pugnatibus contra Sertoriū, qui Iberia, & praemissum est imperabat. Nā cum Carboni depugnaret Sylla, Sertorius Sueffam Urbē per inducias recepit.

Fugiens deinde ad praturam profectus est, exercitumque ab Italia deducens, alterumque ex Iberis in unum congregans, pratoribus qui ante illum fuerant, provinciam mire prohibentibus, quò Sylla obsequerentur, ex Iberia eos expulit, ac in Metellum, qui à Sylla missus fuerat, egregie bellum gessit. Promptus quippe ad audenda omnia Sertorius, Senatum ex amicis, qui una aderant, usque ad trecentum elegit numerum, quem vere Romanorum in alterius ludibrium assueverabat. Sylla defuncto, ac Lepido, deinde post Syllam exercitum alterum Italorum agens Sertorius, quem Perpenna Lepidi Prator ad illum duxerat, opinionem facile prestitit quasi in Italiam bellum esset traducturus: nisi quod id veritus Senatus, exercitum, ducemque alium post primum in Iberiam Pompeium misit, qui illi obisteret, adolescentem adhuc, verum famam illustrem ob ea qua in Libya, et in ipsa Italia sub Sylla gesserat. Is igitur ad Alpes penetrandas magno animo profectus, non per Hannibalis illud memoratum iter, verum haud longe à Rhodani atque Eridani fontibus iter cepit, qua ambo flumina paruo inter se spatio caput exerunt. Ex his alter per Celtas qui super Alpes incolunt, in Tyrrenum mare diffunditur, alter vero intra Alpes supra Ionium sinum elapsus, pro Eridano Padis nomen assumit. Accedente in Iberiam

Pom

Pompeio, Sertorius exercitum omnem pabulatum educens, impedimenta eius ac seruos inuasit, & ad Laurum Urbem ingruente Pompeio Urbem diripuit, funditusq; disiecit. Ex obsidione interim muliere deprehensa, cum miles digitis per obscena adhibitis in illam conuitaretur, oculos sibi eruit. Qua re percepta Sertorius passionem eius miseratus, cohortem omnem ad similia infamem atque arrogātem, quanquam ex Romanis constaret, interfecit. Ac tunc quidem insurgente hyeme inter se diuisi sunt. Cum autem Ver instaret, adinuicem congregi ceperunt, Metellus scilicet, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus, inter quos hyberna egerant: Sertorius & Perpenna ex Lusitania, ac simul iuxta Urbem, quæ Surium appellatur, congressi tonitru horrendo concutiente aëra, fulguribus in immensum coruscantibus, qui armis experti erant, nullo timore perfecere bellum, plurimamq; cadem edidere, quoad Metellus Perpennam repulit, exercitumq; eius diripuit. Eo in pralio Sertorius Pompeium vicit. Pompeius non sine periculo femur telo saucius euasit, & his finis pugna inter Utrosque fuit. Cervam habuit Sertorius candidam admodū, atque mansuetam, quam cum forte amisisset, infelicitatis signum arbitratus permaxime angebatur animo, nec in aciem prodibat, cervam ab hostibus interceptam autumans, qua eos

b 4 illud

illudere solebat. Cum deinde inopine apparuisset, cursuque ad eum contendisset, subito in hostes quasi ab ea excitus deferitur praelijsque leuibus usus est. Non multo deinde pugnam ingentem circa Saguntum à meridie in noctem protulit, in qua equestri praelio Pompeium superauit, hostium ad sex millia interfecit, media eorum parte deleta. Metellus ex Perpena exercitu ad quinque millia neci dedist. Sertorius postridie ab ea pugna ingenti barbarorum collecta manu, inopine Metelli exercitum aggreditur, cum iam sol ad occasum vergeret. Veluti castra aduersus eum magno animo esset positurus. Accurrente deinde Pompeio, ab incepto destitit. His astatis temporibus ab utrisque gestis, ad hyberna diuertere iterum. In sequenti anno, sexta & septuagesima supra centesimam olympiade, dua ex federibus nationes Romanis accessere, Bithynia, Nicomede eam relinquente, & Cyrene Ptolemao Lagi qui Appion dicebatur, testamento diuisione eam tradente Romanis. E conuerso hostes insurrexere Romanis prapotentibus. Sertorius circa Iberiam, & Mithridates ad orientem, piratis maria omnia infestantibus, & circa Cretem bellum aliud à Cretensibus, gladiatorijs etiam praelijs per Italiam vehementer subitoque emergentibus. Diuisi igitur inter tam ingentes res, alias in Iberiam duas emise

emisere legiones, cum quibus ceteris adiunctis
 Metellus iterum ac Pompeius ab Pyrenæis
 montibus in Iberiam Venere. His Sertorius, ac
 Perpenna à Lusitanis occurrunt. Et tunc qui-
 dem multi à Sertorio ad Metellum transfugè-
 re, quorum causa turbatus Sertorius, crudeli-
 ter barbaræque in plerosque debacchatus, odio
 haberi cepit. Huius rei præcipua exercitus can-
 sa fuit, quod is custodes à Celtiberis Undique
 acciuerat, Et Romanis à corpore amotis, eo-
 rum loco exteris se crediderat. Non enim mili-
 tes a quo animo perferre poterant, se infidelita-
 tis ab eo argui, quanquam sub Romanorum
 hoste militarent: quinimo id eos Vehementius
 angebat, cum infidis erga patriam ob illum ha-
 berentur, nunc suspectos ab eo haberi, nec qui
 in fide permansissent, à transfugis dignosci pos-
 se. Multa præterea Celtiberi in eos insurgentes,
 contumeliose Et iniuriis obiectabant. Veruntam-
 en ñ Sertorium non omnino simul omnes re-
 liquere ob eius Utilitatem, atque præstantiam,
 non enim fuit alter Vir illo bellicosior, atque
 fortunatior. Qua ex causa Celtiberi illum ob
 agendorum promptitudinem Hannibalem sole-
 bant appellare, quem audacissimum Et astu-
 tissimum ducem apud eos fuisse noverant. In
 hunc igitur modum exercitus erga Sertorium
 sese habuit. Urbes interim plurimas eius, qui
 Unà cum Metello Versabatur, assidue infesta-
 bant,

bunt, ciuēsque ad deditionem impellebāt. Cum Pompeius Palantium obsideret urbem, ac mœnia lignorum truncis undique appendisset, aggreſſus eum Sertorius, ab obſidione repulſit. Verum praeueniens Pompeius mœnia ſuccendit igne, deinde ad Metellum rediit. Sertorius reſtitutis quæ corruerant mœnibus, ad eos qui circa Calagurum caſtra habebant delatus, ad tria millia interfecit. Hac ſunt quæ eo anno in Iberia dicuntur geſta. Sequenti anno imperatores Romanorum ſumma ſi magis ſolito confiſi, ciuitates quæ à Sertorio tenebantur inuadunt, & pleraquæ ex illis ſibi vendicant. Cæteras etiam aggredi cœperunt, dolo confiſi; & inſidijs, non enim totis viribus inuicem conueniant, Verum iterum & ſque ad inſequentem annum ipſi denuò urbes maiori animo inuaſerant. Sertorius aduerſante iam fortuna, bellicarum rerum laborem ultro depoſuerat, plurimūque inter delicias, mulieres, conuiuia, potuſque verſabatur. Quæ ex re aſſidue eum Vinci contigit: & ob id ad ſummam delatus iracundiam, ob ſuſpiciones varias, acerbitatēſque puniendi, ad vniuerſa dubitabat adeo, Et Perpena, qui ex Aemiliana ſeditione fronte ad eum magnis cum copijs acceſſerat timore ductus, decem duntaxat fretus comitatu, inſidias in eum ſtrueret: ex quibus nonnulli indicio deprebenſi, ſupplicio affecti ſunt, quidam fuga ſibi conſul

consuluerunt. Perpenna præter opinionem delite-
 scens, magis adhuc facinus accelerare satage-
 bat, & Sertorium custodes à se nusquam di-
 mittentem, in convivium secum vocat. Eo in
 loco cum astantium turba vino gravis minus
 custodia intentæ esset, Sertorium obtruncat.
 Exercitus quidem in Perpernam statim in-
 surrexit, ira concitus, ac tumultu: benevolentia
 quoque pro odio in ducem commutavit, Et omnes
 furore quodam in eos commoti sint, qui illum
 occidissent: Cum enim is cuius causa nonnun-
 quam tristabantur, è medio cessisset, ad vir-
 tutis propria memoriam cum misericordia pie-
 tatisque reuertebantur. Ac tunc quidem quæ
 præsentia illis aderant mente cogitantes, Per-
 pennam veluti priuatum quendam contemne-
 bant. Porro Sertorij virtutem unicam eorum
 salutem fuisse rati, haud facile in Perpernam
 coniciebant oculos. Nec ipsi duntaxat, Verum
 barbari ferè omnes, Lusitanique quorum ope-
 ra Sertorius præcipuè in bello usus fuerat. Cū
 Verò testamenti referatis tabulis, Perpenna à
 Sertorio hæres institutus perlectus est, amplius
 cunctorum odia in eum exarsere, quasi non in
 ducem duntaxat aut Prætozem, Verum in a-
 micum ac benefactorem ab eo sauitum esset.
 Nec à vindicta cohibuissent manus, nisi quòd
 ad eos confugiens Perpenna, nonnullos do-
 nis, alios pollicitationibus sibi asciscibat,

pler

plerosque etiam metu cohibebat. Erant quos ad terrorem aliorum sibi adiungeret. In hunc modum igitur turba se subiiciens, adulatione in omnes utebatur. Nam eorum captivos, quos Sertorius carceri addixerat, liberari iussit. Iberis præterea obsides restituit: quibus inducens, illi ut imperatori obsequerentur, parebantque. Hic enim illi post Sertorium honos habitus, qui tamen non sine odio et inimicitia demum contigit. Nam cum supplicijs oblectaretur, crudelis tandem haberi cepit. Tres quippe ex illustribus Romanos ad eum fugientes, fratrisque filium interemit. Iam igitur Metellus ad alteram Iberia partem secesserat. Non enim illi difficile visum est Perpennam à Pompeio solo posse debellari. Per nonnullos interim dies leuibus inter se praelijs Pompeius Perpennaque eorum vires experti sunt. Decima tandem die omnibus copijs in unum conuenerunt, veluti de tota bello mole discrimē subituri: quo in praelio Pompeius Perpenna disciplinam facile contempsit. Nam cum is de exercitu suo fide haud parum dubitaret, ab omni apparatu statim excidit. Subito itaque Pompeius in eum inuectus, nec duce perferente, nec repugnante exercitu, illum superauit. Fuga nempe ab omnibus simul facta, Perpenna sub cespite quodam latuit, domesticos magis, quam externos reformidans hostes. Intercipientes itaque illum quidam ex equitibus

tibus ad Pompeium attraherant, calumnijs suorum agitatum, veluti Sertorium dominum: acclamantem quoque multa se Pompeio dictum fore ex his qua à seditiosis Roma gerebantur. Id autem sen verè diceret, siue Et saluus duceretur ad eum fingeret, priusquam ad conspectum eius accessisset, Pompeij iussu interemptus est, veriti fortasse ne quid inexpectatum ederet, alteriusque mali principium gigneret in Urbe, quod persapienter Pompeius visus est egisse: summamque illi prostreto laudem & gloriam attulit. Hic igitur Iberici belli finis, & Sertorij vita simul fuit, quod nec tam subito aut facile Sertorio adhuc vivente gestum esset. Eadem tempestate circa Italiam gladiator quidam ex his qui in Caspijs ad spectacula aluntur, Spartacus nomine, natione Thrax, qui aliquando cum Romanis meruerat, & in custodia ac gladiatorijs spectaculis asseruabatur, tantum animi assumpsisse visus est, Et septuaginta viris comitatus, pro libertate potius illos certare persuaseris, quàm in spectaculis pericula subire. Itaque per vim repulsis his qui custodia praeerant, fuga abiit, ac plerisque ex viatoribus lignis ensibusq; munitis in Vesubium montem ascendit. Eo in loco multos ex fugitivis servos, quosdam etiam ex agris liberos in unum congregans, qua propinqua aderant depopulabatur loca, supprato-

res

res habens Enomaum ac Crissum gladiatores. Itaque cum pradas ex aquo partiretur, magna confestim multitudo ad eum confluxerat. Ad quem oppugnandum primus Varinius Glabrus missus est, post illum Publius Valerius, non legitimum adducens exercitum, Verum ex celeritate & itinere collectum. non enim deinceps Romani belli alterius motum, nec à pradoribus simile futurum expectabant. Cum ad pugnam Ventum esset, Romani superantur. Spartacus Varinij equum ense confodit parumque absuit Romanorum ducem à gladiatore captivum duci: Post hoc praelium longe maiores copia ad Spartacum undique advenere: & iam ad septuaginta virorum millia in exercitu habebat, & arma diem fabricabat, & apparatus deligebat. Qui autem Roma aderant, Consules cum duabus legionibus emisere. Quibus se obijciens Crissus triginta millibus stipatus, circa Gargarum montem, ab utroque superatur, ac duabus exercitus partibus amissis, una & ipse cecidit. Spartacum per Apenninum montem ad Alpes, & deinde ad Celtas properantem alter cōsulum adeptus, à fuga prohibuit. Altero deinde insequenter cum ad utrosque se converteret, per partes Gætor evasit: ac illi quidem cum tumultu ab ea discessere. Spartacus trecentos ex Romanis captivos Crisso immolavit, ac centum viginti

milli

millibus peditum Romanorum circumseptus, ad urbem properabat, quæ inutilia armorum supererant, igne comburens, & captivos universos neci dedens, ac super eos curruum iumentâ conficiens, quò lenius incederet. Transfugis plurimis ad eum venientibus, neminem admisit. Consulibus iterum circa Picenum illi occurrentibus, alia insignis pugna editur: & tunc quoque ingens peracta Romanorum cades. At ille recta ad urbem pergere non ausus, cum nec aequalem se civibus in bello crederet, nec exercitum omnem militaribus instructum armis duceres (nulla quippe civitas cum illo conspiraverat, sed servi duntaxat, & fugitivi, & confusa turba illum sequebantur) Versus Thuriâ ad montes se convertit; Thuriâque recepit. Aurum porro & argentum negotiatores inferre prohibuit, aut illud possidere, ac solum, ac ferrum mediocri pretio emebant, & importantes humane pertractabant. Quæ ex re materiam abunde nacli, egregia arma confecerant, & plerumque ad pradas discurrebant. Romanis iterum ad manus venientibus, Victores tunc quidem evasere, ac multam præde confecti, retro abiire. Tertius iam annus elapsus erat, & Romanis horrendum iam adhuc erat bellum, quod à principio veluti gladiatorium contempserant. Proposita novorum Consulû electione, stupor omnes detinebat, nec quisquâ ad petendum

dum descendebat, quoad Licinius Crassus genere atque opibus longe pollens inter Romanos imperium suscepit, & sex alijs legionibus ad Spartacum contendit. Cum applicuisset, qua Consulatum duorum fuere, copias recepit, ex quibus iacta sorte veluti de saepe victis partem decimauit. Quidam non ita existimant, sed cum imperatori iterum insurrexisset, ex omnibus victis decimum quenque ex sorte delegisse. & ad quatuor millia interemis, cum ob multitudinem haud multum indigeret. Vtrum istorum factum sit, terribilis certe ipsi ob hostium Victoriam apparuit. Nam confestim ad decem millia, qui cum Spartaco una militabant, euasit, & duas eorum partes interficiens, ad Spartacum propius magno animo accessit: quem tandem illustri pugna superatum fugientemque ad mare persecutus est, cum in Siciliam per naues transire properaret. Illum igitur adeptus, fossa circumsepsit, & maenibus Valloque continuit. Cum per vim ad Samnites excurrere tentaret, Crassus ad sex millia circa solis ortum interemit, totidemque alios circa occasum, tribus ex Romano exercitu duntaxat interfectis, septem vulneratis, tanta subito ob supplicium ad Victoriam inclinatio facta est. Spartacus equitibus ad eum aliunde confluentibus adhuc perstans, non amplius ad pugnam omnibus cum copijs prodibat. Multum autem sibi

sibi circumfidentes infestabat per partes, continue subitoq³ incumbens, faces etiā igne correptas in fossam demittens, Vallū incendebat, & laborem illis multo difficiliorem afferebat. Captivum praterea ex Romanis campi in medio suspendit, proprijs militibus aspectū anteponeus quem victi essent passuri. Romani interim qui in Urbe morabantur, obsidionem intelligentes, cum turpe ducerent gladiatorium bellum in tam longum differri tempus, difficultate eius cognita, Pompeium ex Iberia nuper redeuntem, ad curam eius rei delegere. Ob hanc electionē Veritus Crassus ne gloriā huius belli Pompeius sibi ascisceret, summa festinatione in Spartacum deducit. Spartacus Pompeium praevenire studens, Crassum cum eo ad fidius innocat: Verum ab illo repulsus, periculum subire statuit. Assidentibus igitur equitibus magno conatu cū omnibus copijs Vallum exuperat, ac Brundisium versus celeris fuga sese proripit, Crasso continue vestigia eius insequēte. Cum vero relatū esset Lucullum ex Mithridatica victoria reversum Brundisium venisse, desperatis omnibus, magnis copijs cum Crasso congreditur. Exorta pugna longa quidem ac difficili, veluti in desperatione tot millium in unum coeuntium, Spartaco femur telo transfigitur, quo vulnere prolapsus in genua comidit, obiectoq³ clypeo insurgentes repellebat, depugnab

gnabatq³ donec ipse ceteraq³ multitudo in circuitu eius oppressa est. Reliquū exercitus nullo ordine, Et in turba, cōcisum, sic Et cades sine numero ederetur. Ex Romanis mille desiderati, Spartacus ipse defunctus, nusquam inuentus. Multitudo ex his ingens extra pralinum in montibus secesserat. ad quos Crassus profectus est. Illi in quadraginta acies diuisi depugnabant, donec omnes interfecti cum ceteris occubere, sex millibus exceptis, qui capti in crucibus sublatis sunt per iter quod à Capua Romā vsq³ protenditur. Hac Crassus sex mēsihus operatus, particeps potissimū omni ex parte Pompeiana visus est gloria: neq³ exercitum deponere voluit, quia nec idem Pompeius videre-
tur facturus: amboq³ ad consulatum petendum descenderunt. Hic quidē iam pratura functus iuxta Sylla legem, Pompeius verò neq³ praturam neque quaesturam vsq³ iam adeptus, anno atatis quarto Et trigesimo. multa tribunis secundum veterem morē velle concedere est pollicitus. Cōsules itaq³ electi, nec exercitus Urbi propinquos demisere, occasionem sibi quisque vendicantes. Pompeius quidem ad Ibericum triumphum Metellum redeuntem opperiri se aiebat: Crassus Pompeiū prius dissoluere oportere dicebat. Populus igitur dissensionem iam inde emergentem intuens, ac duos exercitus sibi assidentes reformidans, consulem in foro
sed. nē

sedentem orare capit, Et ambos inter se conciliaret. Quod primum uterq; eorum renxit. Ariolis deinde quibusdam multæ ac dira comminantibus ni inter se convenirent, populus iterum cum gemitu utroq; deprecatus est, de novo Sylla ac Marijerumnas asserentes. Quibus ex rebus commotus Crassus, prior è solio descendit, Et ad Pompeiũ profectus, manu in illi, Et Un i conciliaretur, exhibuit. Is autem subito assurgens ad illum accurrit, seq; inuicem complexi sunt. Laudes itaq; multiplices illis reddita: neque populus prius è concione discessit, quàm Consules exercitus deponere velle scripsere. Sic contentio qua in maius excrescere cunctorum opinione putabatur, feliciter dissoluta est, annum circa sexagesimum civilium bellorum, maxime à Tiberij Gracchi interitu.

A P P I A N I A L E -
X A N D R I N I D E C I -
V I L . R O M . B E L -
L I S L I B E R I I .

*P*OST Syllæ monarchiam, Et quæcunque à Scerrio ac Perpennia in Iberia gesta sunt, alia denuo civilia Romanis insurrexere bella, quousq; Caius Caesar, Pompeiusq; magnus adin-

1 2 uicem

vicem armis & si, Pompeiusq; à Casare supera-
 tus est, Casarē Verò in Senatu nonnulli regno
 aspirantem interemere. Hac igitur quemad-
 modum acta sint, & Pompeius ac Casar de-
 mum interierint, hoc secundo civilium bello-
 rum libro describeimus. Pompeius depurgato
 prius à piratis mari, qui vndiq; omnia depra-
 dabantur, Mithridatem Ponti regem debel-
 lauit, regnū quoq; eius, ac reliquas illi paren-
 tes nationes ad orientem & sive sibi subdidit.
 Erat autem adolescens adhuc Casar, Verum
 discendi & agendi promptitudine longe cla-
 rissimus, & qui vniuersa auderet atq; spera-
 ret, ad ambitionem supra modum profusus &
 ardens, & ipote qui adilitatem & praturā are
 alieno meruisset: felicitate etiam quadam gra-
 tus multitudini, qua & ut plurimum liberales co-
 lit ac diligit. Lucius autem Catilina gloria &
 generis splendore præcellens, temeritate notis-
 simus, adolescentem filium ob Aurelia Ore-
 stilla amorem interfecisse dicitur, cum mulier
 superstiti filio nuptias eius recusaret. Is Syl-
 la familiaris olim, et amicus. seditione plenus,
 tyrannidis illius imitator fuit: ex ambitione
 pariter ad inopiam reductus, cum à potenti-
 bus quibusdam viris mulieribusq; observare-
 tur, ad consulatum petendum accesserat, quæsi
 ab illo ad tyrannidem paraturus aditum. sed
 cum eligi se cito sperauisset, ob huiusmodi sus-
 picionem

spicionem repulsus est, & Ciceroni consulatus
 eius loco delegatur, viro præcipua eloquentia,
 & oratorijs artibus ornato. Ob id Catilina eos
 improbens, à quibus consuleffet designatus, in
 ignobilitatem Ciceronis inuectus, nouū homi-
 nem Ciceronem appellat, sic enim eos qui à se-
 ipsis nulla maiorum dignitate clauere, Roma-
 ni solent nominare. Hospitalitatem præterea
 Urbis irridens inquilinum eum nominat, quo
 verbo dicuntur hi qui alienas ades incolunt.
 Ipse Verò hac ex causa Rempublicam ferè o-
 mnē penitus euertit, ita ut minimè ad monar-
 chiam aut magnum aliquod emergeret, Verū
 litibus repleretur, & inuidia. Pecunias quis-
 pe à plerisque mulieribus vndiq; cōquirens, quæ
 viros ipso in tumultu occisum iri putauerant,
 cum nonnullis Senatorij ordinis Equitibusq;
 iureiurando conuenit. Induxit & populares
 quosdam, & hospites, & seruos: quorum pri-
 mores fuere Cornelius Lentulus, & Cethegus.
 erant enim hi ea tempestate prætores in Urbe.
 Per Italiam Verò quosdā ex Syllanis demisit,
 qui cōmoda per vim parta consumpsissent, si-
 milia autem exoptarent, ex Fesulis scilicet &
 Tyrrhenijs C. Manlium, ex Picenis & Apu-
 lia alios qui exercitum secretè compararent.
 Quæ omnia cum occulta adhuc essent & in-
 cognita, Fulvia parum pudica mulier Ciceroni
 indicat. Huius amator Quintus Curius fuit,

Vir ob probrum consulatu amotus, & ob id consiliorum Catilinae particeps, levis admodum, & ambitiosus: ad mulierem omnia detulerat, & veluti potentiam statim habiturus, eorum quae in Italia agitantur, mentionem fecerat. His perceptis Cicero civitatem per intervalla praesidijs munit, & ex illustribus plures emittit, qui ad suspectiora quaque intenti praesiderent. Catilina nemine eum suscipere audente, ob diligentem undique cautelam suspitione exterritus, & in celeritate spem apponens pecunias Fesulas mittit. Apposito insuper cum coniuratis ordine, ut Ciceronem interficeret, urbem per intervalla nocte incenderent, ad Caium Manlium quasi alium paraturus exercitum sese proripit, ut sequente urbis incendio promptius accederet. Eo in loco fasces & secures veluti proconsul levis admodum praese tulit, & ad Manlium profectus delectus habere cepit. Lentulo, & coniuratis tempus patrandae rei adesse visum, cum Catilina ad Manlium venisset. Lentulum igitur ipsum, ac Cethegum circa auroram ad Ciceronis domum ensibus veste contextis insidias struere iubent: ingressos deinde ob dignitatem, sermone in longum deducto, inter ambulandum, Ciceronem à ceteris semotum interficere: Lucium vero Sestium Tribunum plebis concionem subinde adire.

aduocare palamq; de Cicerone conqueri, qui assidue bellū quareret, Urbem nulla ex causa in discrimē poncret. Post Sestij orationē nocte insequenti reliquos ex coniuratis duodecim in locis Urbem incendere, pradari omnia, optimos quosq; interimere. Sic enim Lentulo, Cethego, Statilio, & Sestio, ceterisq; coniurationis primoribus agendum videbatur, tempusq; ad ea opperiebatur. Legati Allobrogum, eorum praetores apud Senatū accusaturi Romā venerāt, Galliam quoq; ad bellum concitare cum Lentulo ceterisq; Senā cōsenserant. Hos Lentulus ad Catilinā ire iubet, & cum his Vulturium Crotoniatem emittit, qui literas sine nomine ad eum deferat. Legati ob id ipsum ambigētes rem Fabio Sanga annuntiant. Erat autem is Allobrogum patronus in Urbe, & ceteris populis olim Roma adesse mos fuit. Ab hoc Cicero certior factus, legatos Urbe discedentes, & cum his Vulturium interceptit, eosq; in Senatum subito inducit. hi quae à Lētulo audierant, Senatui referunt. Inducti porrò addidere Lentulum septennumero illis affirmasse, tres è Corneliorū familia Romanis futuros principes. ex his Cinnā & Syllā prius extitisse, se tertium Sybillinis libris declarari. Quibus cognitis, Senatus Lentulum dignitate spoliavit. Cicero Unumquengq; separatim in praetorem custodia

i 4 depon

deponit. Ipse in Senatum reuersus, sententiam de omnibus exquirat : ac statim in Senatu tumultus oritur. Nec enim corū quae ferebantur, manifestè adhuc patebat timor. Lentuli praeterea ac Cethegi serui libertiq³, magna opificiū manu in vnum cōparata, pratorum domos diuerso itinere inuasērant, eorumq³ dominos per vim liberare conabantur. Quare percepta, Cicero ē Senatu egreditur, & opportunis praesidijs vbiq³ appositis, iterum in Senatum, vt sententiā exquireret, accurrit. Syllanus cōsul designatus, primus vt sententia efferret, à cōsule rogari cōperat. Quippe Romanis consul praefuturus, meritò in primis dicturus videbatur, et vt puto, multa ex his quae decreta essent executioni mādaturus, & ob id maturius liberiusq³ singula animaduersurus. Consulente itaq³ eo consuratos vltimo supplicio afficiēdos esse, multi assensu sunt, ad Neronem quoq³ delata sententia. Nero interim eos custodiri, donec Catilinam bello superassent, & rem diligentius certiusq³ animaduertissent, aequius censebat esse. Caius autem Caesar cum suspicionem minime purgaret, ne consurationis particeps videretur esse, Cicerone neutiquam fidente, si ad hunc in primis popularem seditiosumq³ sententiam afferrent, hos viros per municipia quae Cicero elegisset, distribuendos esse censuit, donec superato Catilina in iudicium accersirētur: neq³
quid

quid dirum aut intolerabile in primores viros
 prater ius aequumq³ esse statuendum. Eius sen-
 tentia cum iusta apparuisset, & à plerisque
 admitteretur, multiq³ haud prudenter in eam
 inclinarent, Cato suspicionem qua in Cesare la-
 tebat, graui luculentaq³ oratione pronuntiat.
 Veritus itaque Cicero, ne instante nocte ali-
 qua coniuratorum manus in foro exurgeret,
 ac pro illis, pariter & seipso sollicitus, ne quid
 dirum aut fidum molirentur, Cutilius esse ra-
 tus, cum Senatus in curia adhuc esset, celeri-
 ter nullo iudicio rem conficere, & numquenque
 ex coniuratis in carcerem deduci imperat: ibi-
 demq³ multitudine inscia supplicio affecit.
 Post hac in forum delatus, palam eos interiisse
 significauit. Cateri metu territi, ac sibiipsis pre-
 cauentes, hinc inde dislabuntur: eoq³ modo ci-
 uitas à trepidatione, qua cunctis eadem die
 potissimum insisterat, paulisper respirauit. Ca-
 tilinam deinde ad viginti hominum millia in
 unum adducentem, quorum quarta ferè pars
 armis instructa fuerat, & in Gallia quo de-
 lectus nouos appararet properantem, Anto-
 nius consul alter sub ipsis Alpium radicibus
 nullo ferè negotio nactus superauit. Virum te-
 merarium tam crudele opus mente cogitan-
 tem, & ad rei experimentum multo magis te-
 merè apparatu ferè nullo prodeuntem: quan-
 quam nec ipse Catilina, aut quispiam ex his
 i s qui

qui illustriores affuere, fuga salutis sua consuluerint, sed in hostes prouidentes, pariter in pugna confossi sint. Catilina itaque seditio, cuius causa parum abfuit vniuersam ferè urbem ad extremum deduci exitium, Ciceronis consilio in hunc modum dissoluta est. Cicerone quanquam dicendi potestate clarus haberetur, tum vel maxime ob insigne facinus omnium ferè versabatur in ore, & saluator tunc quidem pereuntis patria visus est extitisse. Gratia itaque immensa ab omnibus illi habita. Variæ que laudationes. nam Cato patrem patriæ illum appellauit: quod decus nominis subinde à populo confirmatum est. Ea ex causa à nonnullis creditum est huiusmodi appellationem à Cicerone sumpsisse initium, ac subinde ad imperatores qui digni habebantur, paulatim defluxisse. Nec enim omnibus quanquam regno presidentibus, à principio statim cum ceteris appellationibus id nomen inditum, Verum procedente tempore vix maximis adhuc in testimonium virtutis accessit. Caesar deinde in Iberiam deletus prator, cum in his quæ Stilia visa fuerant Roma sperneretur, magnam que facultatum partem ob ambitum are alieno deuinxisset, huiusmodi verbis usus dicitur: Bis milles & quingentes centena millia sibi adesse oportere, Et nihil haberet. Compositus igitur

tur his, à quibus petebatur, Et melius licuit, in Iberiam delatus, neque in ciuitatibus ius dicere, diemque adhibere ad causas, aut his similia agere sustinuit. Veluti qui nihil operapretium in huiusmodi rebus esse crederet: Verùm exercitu in vnum comparato, ceteros Ibero- rum populos per partes aggressus, regionem omnem ex tributo Romanis obnoxiam parere voluit: magnam quoque pecuniarum vim per Quintum quaestorem Romam misit. Cuius rei causacum ei triumphus à Senatu decretus esset, pompa apparatus quàm splendidissimum in suburbanis Roma iubet instrui. Iisdem fortè diebus creandorum consulum comitia Roma parabantur, necesseque erat petito-rem vna adesse. Ingredientis Verò neutiquam ad triumphum licebat redire. Caesar ad consulatum potissimum aspirans, nondum triumphi apparatu edito, ad Senatum destinatus, rogat Et absenti per amicos consulatum petere liceat. Eius rei licentia præter legem alijs nunquam concessa fuerat. Contradicente autem Catone, Et diem ad petendum destinatum verbis deducente, Caesar spreto triumpho, ad comitia descendit, Et creationem eius dignitatis opperiri cepit. Interea Pompeius ob Mithridaticum bellum ad summum gloria Et dignitatis euectus, Senatum rogare pergit. Et multis qua regi-
gibus.

gibus, dynastijs, ac civitatibus idem concessisset, Senatus ex decreto confirmare vellet. Contra plerimi invidia accessit in illum, repugnabant. Inter hos vel in primis Lucius Lucullus fuit, qui ante Pompeium ad id bellum delegatus, debiliorem ad resistendum Pompeio Mithridatem reliquisse se aiebat, eius belli gloriam sibi soli spectare predicabat. Lucullo Crassus pari modo adstibat. Indignatus itaque Pompeius, affinitatem cum Cesare inire studuit, seque in petitione consulatus illi affuturum iureiurando pollicetur. Is Crassum Pompeio subinde conciliavit. Summa igitur potestate inter se functi, commoditates adinvicem partiri caperant. Horum igitur consensum Vno libro reprehendens quidam, Tricuspitium eos nuncupavit. Senatus cum de illis suspicaretur, Lucium Bibulum Cesari aduersum cum eo consulatum administrare iubet: ac subito contentiones inter illos, & armorum privatim apparatus extitere. Caesar ad dissimulandum promptissimus Verba in Senatu habuit, quasi cum Bibulo conciliari cuperet: quantum eorum dissensio Respublica molesta sit, edisserit. Cum ex animo locutum omnes putarent, ac Bibulus nullo apparatu aut custodia in eum vteretur, magnam virorum manum clanculum in Vnu comparat. Legem deinde tenuiorum in Senatum defert: Agros in commune partiri admovent:

præc

*præcipue qui circa Capuam cæteris cultiores
 & vberiores habebantur, patribus diuidendos
 esse, quibus trium liberorum ius adesset, mer-
 cedem popularis beneuolentiæ iam inde medi-
 tatus. Quippe ad viginti hominum millia his
 perceptis in vnum venerant, trium libero-
 rum alimoniam vltro deposcebant. Cum multi
 sententiæ eius aduersarentur, simulata indi-
 gnatione, quasi quæ iusta & æqua essent, ab
 illis spernerentur, Senatu egreditur, ac per an-
 num integrum Senatum vltèrius conuocari ve-
 tit. Cum demum in rostris concionem habuif-
 set, Pompeium, Crassumque subinde de lege in-
 terrogat. cui illi vicissim assensum sunt. Populus
 contextis armis ad legislationem progressus
 est. Senatus cum nemo illum conuocasset (non
 enim alteri ex consulibus id agere licebat) ad
 Bibuli progressus domum, nihil Cæsaris poten-
 tiæ & apparatus aduersum moliri audebat,
 Bibulum duntaxat huiusmodi legibus sese op-
 ponere adhortabatur: neque desidia, verum
 alacritatis opinionem cæteris asferre. Ab
 hoc persuasus Bibulus, Cæsare adhuc concio-
 nante in forum profilit. Seditione igitur ac tu-
 multu inuicem coortis, tandem ad vulnèra
 peruentum est. Quidam itaque exertis ensi-
 bus fasces reliquaq; Bibuli magistratus insi-
 gnia dilacerant, Tribunū præterea, et qui illum
 circumsteterant, plagis aggrediuntur. Bibulus
 nihil*

nihil territus, iugulum ultro nudatum offerebat, amicosque Caesaris magno clamore ad id opus hortabatur. Si enim qua iusta *Et* aqua sunt, Caesari, aiebat, suadere non possum, scelus omne hoc *Et* odium moriens ipse in eum reicio. Caterum eundem reluctantem, amici in proximum Iovis possessoris templum deferunt. Cato subinde ad eos missus, iuvenili more inter medios progressus est, consionarique inter illos cepit, quoad Caesaris mandato è loco sublatius, è Senatu educitur. Non multo post alijs itineribus elapsus, ad Tribunal iterum accessit, nec ullis minus ab incepto deterri potuit. In Casarem porro peracerbè inuictus est, donec è Tribunali sublatius effertur, *Et* leges Caesaris mandato sanciantur, Caesar praterea populum quamoptimas eas existimare iure iurando adegit, Senatūque pariter iurare deposcit. Annuentibus multis, cum Cato silens, quietusque persisteret, Caesar illi, si iurandum recusasset, mortem est comminatus, quod à populo prius modo confirmatum est. Iuravere itaque hi ac nonnulli trepidantes, Tribuni que non enim ulterius illi obsistere tutum videbatur. Cum ceteri legem approbassent, Vettius Vir popularis in medium ense nudato progreditur, se à Bibulo, Ciceroneque, ac Catone missum profitetur, quò Casarem, Pompeiumque interficeret: ensē sibi à Posthumio Bibulo

lucto

victore esse datum. Causa in utranque partem
 dubia, Caesar multitudinem accelerari iubet:
 insequentem diem Veclij disquisitionem re-
 ferendam censet. Veclius interim carceri in-
 clusus, ea qua secuta est nocte neci traditur.
 Cum varie de rei eventu suspicatum esset, Ca-
 sar nec id se fecisse renuit, asserens eos qui de
 se formidarent, quoad populus sibi faueret,
 conspirantibus in eum prabitueros opem. Bi-
 bulus omnibus e manu eiectis, veluti priuatus
 quidam reliquo consulatus tempore neuti-
 quam domo pedem extulit. Caesar ad Veclij
 causam inquirendam, cum Reipublica poten-
 tiam solus obtineret, leges quasdam protulit,
 qua in primis populo & multitudini grata
 videbantur. Alias porro addidit, qua a Pom-
 peio gesta, et pollicitus fuerat illi comproba-
 rent. Interea Equites, qui mediam inter popu-
 lum Senatūque obtinent dignitatē, ad omnia
 potentiores ob facultates, & eligaliumque &
 onerum ceterorum mercedem, qua a populis
 penduntur, capientes, multitudine insuper ser-
 uorum abundantes, iampridem apud Senatū
 insisterant, quò tributorum onera aliqua ex
 parte leuarentur. Ad qua cum Senatus differ-
 re videretur, Caesar nihil Senatu indigens, ve-
 rùm solo populo confisus, tertiam tributorum
 partem remittendam esse censuit. Illi ad eo-
 rum dignitatem insperata charitatis munus

acce

accessisse gloriantes. Casarem ad convivia invitant. Sic globus alius longe potentior Casari populusq³ accessit, huiusmodi civilitate addita, Ipse spectacula, & ferarum Venationes edidit, Ultra posse in omnes largus, & exuberans: priorum quoque supergressus est munificentiam, apparatu, choreis, ac munerum liberalitate usus. Quibus ex rebus eundem ad Gallia omnis principatum, qua intra Alpes sita est, in quinquennium prætorem statuunt; exercitumq³ pro dignitate legionum quatuor illi tribuunt. Temporis igitur spatium, quo absens facturus erat, mente contemplatus, neque minus invidiam, qua quo maiora possidentur, in maius adaugefcit, Pompeio filiam connubio adiunxit, Scipione adhuc existente, Veritus ne quamquam amicus sibi foret, magnitudini tamen felicitatis eius invideret. Audacissimum porro ex seditiosis omnibus ad magistratum sequentis anni, ac consulem Aulum Gabinium statuit, amicissimum sibi. Lucij autem Pisonis filiam, qui una consulatum gesturus videbatur, Calpurniam duxit uxorem, exclamante Catoe Rempublicam nuptiarum lenocinio corrumpi. Tribunos vero declaravit Vatinius, ac Clodsum cognomine Pulchrum, quem turpem quandam infamia notam in mulierum celebritate subijisse notum erat Calpurnia Casaris uxoris causa, qua de re nihil à Casare in eum animatus

maduersum fuit, cum populo acceptum esse cognouisset: quanquam mulierem à se ablegauerit. Reliqui ob religionem ad impietatem usque illum persecuti sunt. Fuitque inter accusatores orator electus Cicero: nec Caesar in testimonium vocatus quicquam protulit, Verum Tribunal tunc quidem ad Ciceronis insidias parauit, cum ille Triumvirorum consensum ad monarchiam aspirantium propalam improbaret. Sic maiore pariter ob utilitatem frui eos contigit, cum inimico benefacere ad alterius praefidia coacti sint. Videtur autem Clodius gratias vel in primis exhibuisse Casari in obtinenda Gallia prouincia. Hac igitur tam ingentia à Casare adhuc consule peracta sunt: qui priori dignitate deposita, subito ad alteram conuertit oculos. Interim Clodius Ciceronem in iudicium vocauit, quod ante sententiam à Senatu latam Lentulum Cethegumque supplicio affecisset. At ille qui ad tam illustre facinus summo ingenio visus est uti, vilior tamen in iudicio apparuit. nam sordidam indutus vestem, flens, squallore et surde obstitus, ad quosque obuios per angustos se prosteruens, etiam sibi ignotos deprecari non erubuit: ut tam insigne ipsius opus ob indecentiam adrisum à misericordia deflexerit. ad tantum timidatis ob unicam domesticam lapsus est accusationem, cuius vita in alienis casibus

k sem

semper enituit : quemadmodum & Dema-
stheni ferunt contigisse , cum causam apud
Athenienses pro se esset oraturus , prius au-
fugisse , quam in iudicium descenderet. Clo-
dio verò Ciceronis suasionibus per angustius cū
contumelia explodente , Cicero desperatis re-
bus sponte profugit , cum quo & amicorum
multitudo ex urbe excessit. Senatus quoque
eum virum civitatibus , regibus , dynastiisque
commendavit. Clodius interim domum eius
evertit , in agris autem ouilia stabulaque disie-
cit. Ob qua subindē elatus , etiam Pompeio se
aduersum præstitit , qui summam in urbe eo
tempestate obtinebat potestatem. Pompeius
Milonem qui cum Clodio consulatum postu-
labat , virum audacissimum ad consulatus
spem eius loco statim concitat , & in Clodium
favores illi pollicetur. Reditum quoque Cice-
roni ex decreto iubet discernere , sperans , cum
rediisset Cicero , non ulterius in præsentem
politiam oblocuturum esse , cum qua passus
esset , mente cogitaret : iudicia autem & ne-
gocia facilius Clodio persuasum iri posse. Sic
Cicero ob Pompeium urbe eiectus , ab eodem
denum restitutus est , sexto & decimo post
expulsionem exacto mense. Domos illi ac ca-
tera publicis impensis instaurata sunt. Ad-
missus est igitur summa gloria , omnibus splen-
dide illum recipientibus ad portas urbis. Fe-
runt

runt quippe, dum Virum complectuntur, & illi gratulantur, diem ferme integram fuisse consumptam, Et Demostheni Athenas redeunt olim contigit. Caesar interea inter Celtas & Britannos multa rei militaris opera strenuè executus, quemadmodum à nobis in Celticis perscriptum est bellis, opibus & diuitijs abundans, ad proximam Italiæ Galliam circa Eridanum fluvium progressus est, exercitum assiduè fatigatum praelijs paulatim recreans.

Quo ex lococum pecunias multis Romam præmisisset, annui magistratus per partes obviam illi prodeunt, & quicunque illustres gentium & exercituum duces aderant, vicissim exierunt. Et centum & viginti fasces circa ipsum affuisse fama sit: Senatorij ordinis ducentos: nonnullos, Et vicem meritorum redderent, quæ ab illo suscepissent, alios pecunijs acceptis illi obsequentes, alios quosdam, diuerso atque alio modo obnoxios, ac parentes. Omnia enim hunc in modum sibi ascuerat ob exercitus magnitudinem, potentiàmque pecuniarum, neque minus ob studium eximia in quoscunque humanitatis. Venit & ad eum Pompeius Crassusque eiusdem potestatis participes cum eo: communique consilio visum est Pompeium ac Crassum consulatum inire denuo: Cæsarem verò nationum earum imperio, quod pridem tenuisset, per quinquennium adhuc

præfici. Sic mutuo consensu Rempublicam inter se partiti sunt. Pompeio ad consulatus petitionem Domitius Aenobarbus aduersabatur, & ad diem statutam ambo ad petendum descenderant, nec quanquam nocte ingruente è Martio campo discedebant. iam enim lites inter eos cæpta, donec Domitij seruum lumen afferentem interemere. Insecuta deinde omnium fuga, Domitius vix in domo propria saluatus est. Pompeij Vestis cruore sordida, à nonnullis ad suos delata, adeo parum vterque à periculo abfuit. Consules igitur designati ambo Crassus ac Pompeius, Casari, ut instituerant, Gallia imperium in aliud quinquennium proregat. Provincias ipsi inter se, exercitusque partiti sunt. Pompeius Iberiam sortitus, ac Lybiam amicis ad eas emissis, Roma perstitit. Crassus Syriam, ac Syria proxima, cum ad Parthicum anhelaret bellum, & ad lucrum gloriâque accommoda existimaret, sibi assumpsit. Verum illi Urbe egredienti, multa quidem ac dira Tribuni annuncianere, & ne Parthis huius mali prorsus indignis inferret bellum, monuere. cui minimè parenti publicas execrationes extulerunt. Quibus scretis Crassus demum in Parthia profligatus est cum filio eiusdem nominis, vniuersoque exercitu. nam ex ceterum militum millibus, vix decem millia in Syriam è fuga euasisse referuntur. Verum hanc

Crassus

Crassi infelicitatem eo libro abundè diximus,
 qui Parthicus inscribitur. Romani assidue fa-
 me diutius vexati, Pompeium annona omnis
 prefectum & prouisorum elegere, eidemque.
 Et Piratico olim bello, viginti Senatorij or-
 dinis viros addidit, quos ille vicissim per
 provincias partitus est. Ipse nationes undique
 percurrrens, urbem frumento, ceterisque ad vi-
 ctum necessarijs impleuit. Qua ex causa ad
 ampliorem adhuc gloriam potestatemque per-
 uenit. Ea tempestate Iulia Caesaris filia cum
 ex Pompeio pragnans adhuc esset, cessit è vi-
 ta. Ob id timor vniuersos ciues subito inuasit,
 veritos ne ex huius mulieris interitu, magnis
 inter se exercitijs continuo concurrerent Ca-
 sar & Pompeius, turbata potissimum, &
 difficulter se habente Republica. Nam magi-
 stratus per seditionem & auaritiam turpi stu-
 dio lapidibus ensibusque inter se contende-
 bant. Decuplatores, & ambitiosi nullo rubore
 ad lucra confluebant. Populus non nisi merce-
 de accepta ad suffragia prodibat. Ferunt octim
 gentorum talentorum summam magistratus
 nomine ex sequestro fuisse deprehensam: ita,
 Et neque consulibus per singulos annos exer-
 citus ducere, aut bellum gerere fas esset, hac
 vel in primis Triumvirorum potentia prohi-
 bitis quicquam agere. Quos autem his scele-
 stiores aderant, aut exercituum loca commu-

nia Urbis commoda ad se transtulerant, aut
 successorum suorum creationes in utilitatem
 propriam converterant: Boni vero à dignita-
 tibus omnino excludebantur. Et ex huiusmodi
 inordinatione per octo ferè menses Urbem ma-
 gistratus caruisse notum sit: Pompeio vni-
 versa consultò negligente, Et dictatoris oppor-
 tunitas aliquando occurreret. Et hac quidem
 multi inter se referebant, vnicum presen-
 tibus malis adesse remedium, si vni duntaxat
 potestas traderetur, necesse autem, Et nitem
 simul, Et potestate praditum eligere: his Ver-
 bis Pompeium hand dubie significantes, exer-
 citus prepotentis ducem, populi que amato-
 rem habitum, Et Senatum ob eius dignita-
 tem quo vellet inducentem vita continentia,
 Et sobrietate, ad salutationes porro facilem ad
 modum, vel apparentem, vel existentem. Is ve-
 rò hanc de se expectationem verbo quidem de-
 testari videbatur, opere autem, licet clancu-
 lum, ad eam aspirabat, Et ob id Reipubl. con-
 fusionem indignitatemque despiciebat. Milo-
 nem quippe in Clodium sibi famulantem, Et
 populo pergratum ob Ciceronis reditum, Et
 consulatum veluti in tempore ultro deposcen-
 tem, à creatione continuit, iniecta mora, quo-
 ad animo grauatus Milo, cum Pompeium er-
 ga se infidum deprehendisset, Laevinum in pa-
 triam profectus est, quo in loco Diomedem ex
 Illo

Illo aduectum in Italiam, Urbem primam con-
 didisse scriptores memorant. Distatque id op-
 pidum à Roma per stadia centum & quin-
 quaginta. Clodio ex proprijs agris in equore-
 uertenti Milo circa Bouillas occurrit, & quan-
 quam inimici inter se forent, inimicem tamen
 sibi cessere, & ad iter inceptum unusquisque
 progressus est. Interim seruis Milonis Clodio
 insurgens, siue ex mandato eius, siue quòd ho-
 stem heri sui interimere optaret, cervicem ense
 percussit. Hunc igitur sanguine madentem e-
 guis quidam inpropinquum diuersorium de-
 tulit. Milo cum ceteris seruis ad eum spirantem
 adhuc, necdum vita functum properè accedit,
 dissimulansq; professus est, neque se mortem e-
 ius appetisse, nec alteri ut inferret mādauisse.
 Verum cum pereuntem intueretur, imperfecto
 opere discessit. Quod cum Roma nunciatum
 esset, populus timore percitus, in foro pernocta-
 uit. Orta luce Clodij corpus à nonnullis in ro-
 stra defertur, quod à Tribunis quibusdam &
 amicis eius Senatui illatum est: siue honoris
 causa id agerent, quòd ex Senatorio esset gene-
 re, siue ut Senatui hac ipsa negligentia repro-
 brarent. Ex his nonnulli temeritate notiores,
 sedilia, thronosque Senatorum, ut pyram illi
 erigerent, unanimes consensu efferunt, ignemq;
 properè immittunt. Qua ex causa Senatus, plu-
 resque finitima circum domus incenduntur.

Milonis Verò tantum audacia affuisse referunt, Et nihil minus quàm mortem suam extimesceret, de sepulcri quoque honore quereretur. Servorum igitur & agricolarum multitudine in unum comparata, pramissis ad populam pecunijs, Marcum Cecilium Tribunum pretia ad se asciscens, in Urbem audacissimè reuertitur: ac confestim ipsum ingressum Cecilium in forum, & ad eos quibus munera pramiserat, veluti in concionem attrahit, simulans se ira percitum, nullum iudicij momentum se illi concessurum, si quis se presentes annuissent, causam eam ut verissimam absolvere. Caterum Milo id opus minime consuluisse dicens, (non enim cum uxore & apparatu processisse) reliquum temporis cum Clodio à se gestum retulit viro audacissimo, & audacissimis amicis circumsepto, qui Senatus domum supra illum succendissent. Loquente adhuc, eo reliqui Tribuni populusque armis pramuniti, in forum procurrunt. Cecilius & Milo servorum vestes propere induti fugam capeffunt. Aliorum cades imminensa oritur, nullis amicos Milonis perscrutantibus, Verùm obvios quosque cadentibus, siue externos, siue cives, & præcipue eos quos vestibus aut annulis aureis à ceteris dissimiles adesse offenderant. Sic in Reipub. perturbatione cum ira & occisione tumultu simul incidente, cum maior pars eorum servi essent, armatis

cum inermibus ad prædas vertebantur, nihil operis illis deficiente ad agendum. Nam ad domos delati, quæ in illis erant scrutabantur, requidem ad se cuncta vendicantes. Verbo Milonis amicos inquirebant. Hæc occasio per plures dies illis affuit, & ad ignem lapidesque ac omnis exequenda rei causam Milo præstitit. Senatus timore percitus, in Pompeium veluti ipsis futurum dictatorem coniecit oculos. sic enim præsentia hac commoditate indigere videbantur. Catone deinde Senatum admonente, consulem sine collega eum elegere, & solus existens dictatoris potestatem obtineret, consulis haberet nomen. Ita primus & unicus consulatum gerens provincijs duabus sibi desumptis, exercitibus, pecunijsq; suffultus, monarchiam insuper adeptus est Urbis. Qui ne à Catone præsentem vexaretur, Cyprum & Ptolemæo adimeret, ex decreto illi contulit, quod à Clodio per prius sancitum ex lege fuerat, quod aliàs à piratis capto, Ptolemæus redemptionis causa, ob pusillanimitatem duo duntaxat talenta miserat. Cato igitur Cypricas res composuit, Ptolemæo pecunias mari inijciente, seq; Unà cum decretum audivisset immergente. Interea Pompeius pœnas delictorum, & potissimum ambitus, decuplatorumque proposuit. Visum est enim & ab his principium Reipub. agrotationis emanasset, his etiam celerem

k s mede

medelam esse adhibendam. Principium autem legis sumpsit à primo eius consulatu, &que in secundum: qua lex annorum ferè viginti cōplectebatur spatium, in quibus & Caesar consulatum gesserat. Amicis igitur Caesaris id ad eius contumeliam fieri arbitrantibus, si tantum temporis antecederet, rogantibusque ut presentia potius dirigere vellet, quam praterita inquirere, maxime in homines qui & dignitate & virtute noti essent, Pompeius ad Caesaris nomen maxime indignatus, quasi viri insontis & immaculati fecissent mentionem, cum secundum eius consulatum tempore antecessisset, plura se sustulisse ait ad diligentē iam depravata ex longo Resp. directionem: hisque prolatis legem tulit. Quae lata statim causarum multiplicium copia affuit. Et ne iudices ob alicuius presentiam deterrerentur, ipse astante exercitu cuncta intuebatur. Ac primum quidem absentes rei delati sunt, Milo videlicet ob Clodij necem: & Gabinus prater legem simul & religionem accusatus absque Senatus decreto cum exercitu in Aegyptum pertransisse adversantibus Sibyllinis monitis. Hipsæus prater ea, & Memmius, Sextusque, & alij quamplures ob ambitus & decuplationis infamiam. Scavrus deprecante multitudine à Pompeio praconis voce iudicium subire compellitur, deinde populo denuo

denuò accusatoribus eius aduersante, carnifex quidam à Pompeij præcursoribus præsto affuit: quo viso omnes conticuere. Sic Scaurus capitur, & de omnibus fuga subinde recitatur. Gabinij bona ad fugam publicata. Quæ omnia cum à Senatu summa laude extollerentur, duas denuò legiones, & tempus ad aliarum gentium imperium Pompeio attribuit. Memmius ex decuplatione condemnatus, concedente Pompeio, ut qui alium accusasset, pœna solueretur: Lucium Scipionem, Pompeij socerum ad similem desquisitionem euocauit. Ob hoc Pompeio reorum vestem induente, plures etiam iudicum eam assumpserunt. Detestatus itaque Reipub. conditionem Memmius, accusationem dereliquit: Pompeius ut quæ monarchia indigere videbantur, in melius corrigeret, Scipionem residuo anni tempore collegam sibi assumpsit. Post quem alium ad consulatum eligens, nihil minus omnia intuebatur, & Rempub. ad nutum ministrabat. Erat enim tunc omnium primarius in Urbe Pompeius. Nam Senatus beneuolentia ut plurimum in illum inclinabat, zelo Caesaris, qui ad nullam eius vtilitatem proprio utebatur consulatu, quodq; ægotantem quodāmodo Remp. Pompeius subito ad salutem euexisset, nulliq; ipsorum ad consulatum odiosus fuisset, aut molestus. Profugis deinde continuè ad Casarem
confl

confluentibus, suadentibusque ut Pompeio mentem adhiberet, qui decuplatorum legem vel præcipue in illum intenderet: Caesar bene sperare illis persuasit, Pompeium verò laudare non destitit. Tribunos porro adhortatus est, ut legem proferrent, qua Casari quamvis absenti secundum consulatum petere liceret. Et hac Pompeio in consulatu presidente, & nihil aduersus eum moliente agitabantur. Caesar Senatum sibi aduersum suspicatus, vereri cepit ne inimicorum conspiratione priuatus haberetur. Potentia igitur suffultus adesse maluit donec consul crearetur: à Senatuque poposcit, ut per modicum interim temporis Gallia præficeretur, vel saltem partem eius sub imperio teneret. Aduersante Marcello, qui à Pompeio consul designatus fuerat, ferunt Casarem ensis capulum manu concutientem, minitantem respondisse. At hic mihi dabit, si vos abnueritis. Urbem autem Nouocomum Caesar ex Latijs in Alpibus condidit, eosque qui per annum præfuissent, Romanorum ciues haberi voluit, qua res Latios maximè extulit. Nouocomorum igitur prætorem quempiam ob id Romanum haberi ciuem, ad Caesaris opprobrium referens Marcellus, cedere fascibus & magistratu velle dixit, quòd hac Romani patienter ferrent: animùmque cum ira protulit, has hospitalitates conspirationum consilia esse asserens,

rens easque deferri oportere, & Casari in iudicio opponi. Sic contumeliosè in eum inuectus Marcellus, monet successorem ante tempus in provinciam illi subrogari. Quae omnia Pöpeius orationis placabilitate, & benevolentia simulatione compescuit, Non æquum esse inquiens, Virum splendidum, & in multis patriæ suæ utilem, contumelijs appetere ob tam modicum temporis adempti spatium. Deinde perspicuum omnibus fecit, Casarem dignitatem statim cum tempore deponere oportere. Nec multò post Cæsaris hostes ad consulatum eliguntur, Aemilius scilicet Paulus, & Calpurnius Marcellus, prioris Marcelli consanguineus & affinis. Tribunus Verò Curio, & ipse inimicissimus Cæsari, populo acceptus, præterea ad dicendum paratissimus, ex his Cæsar Calpurnium nullis pollicitationibus ad se allicere potuit. Paulum Verò mille & quingentis talentis benevolentia sibi reddidit, Ut neque pro illo quicquam ageret, aut contra moliretur. Curionem autem Ut pro se ageret, plurimo ære alieno oppressum, facile adegit. Paulus basilicam valde inlytam suo nomine ex pecunijs huiusmodi publicè constituit. At Curio ne subita mutatione perspicuus omnibus fieret, difficiles quasdam itinerum fabricationes & apparatus sibi desumpsit, eiusque muneris præfectum in quinquennium se fieri petit, satis fesus nihili horum

horum obtineri posse, Verum Pompeij amicos
 ob id sibi aduersaturos, Et hanc se cum Pom-
 peio contradictionem facile incursum esse.
 Quibus succedentibus Et optauerat, occasio-
 nem inimicitia cum illo cepit. Calidius suc-
 cessorem Casari in prouinciam demitti postu-
 labat. iam enim tempus eius muneris ad fi-
 nem Venisse aiebat. Paulus contra silentium
 tenebat. Curio Et utrisque differre videretur.
 Calidij sententiam veluti necessariam admo-
 dum collaudat. Addit deinde Pompeium pari-
 formiter prouincias Et exercitum deponere
 oportere. In hunc modum Rempub. omni ex par-
 te tutam Et sinceram fore. Aduersantibus
 multis, ac non aequè Pompeio tempus effluxisse
 dicentibus, apertius iam Curio ac turbatius
 rem protulit, Et nec successores Casari mitten-
 dos esse decreuit, si Pompeio minime mittan-
 tur. Cum enim inter se suspecti forent, nun-
 quam Urbem pacem quæ stabilis esset habitu-
 ram, ni ambo priuatè degerent. Hac autem aie-
 bat cum aperte intueretur Pompeium nenti-
 quam positurum arma, populum porro illi in-
 fensum esse nosceret ob decuplatorum pœnas.
 Eius sententia cum haud indecens visa esset,
 populus Curionem commendauit, quasi solus di-
 gnè ciuitatis odium ab utroque auerteret: o-
 mnèsque acclamantes illum emisere, veluti
 magni cuiuspiam Et difficilis certaminis athle-
 tam.

tam Nihil enim ea tempestate Pompeij dissen-
 sione periculosius putabatur esse. Interea Pom-
 peius per Italiam valetudine correptus ad Se-
 natum misit, mira astutia Caesaris gesta potissi-
 mum extollens, Et propria subinde a principio
 edisserens, tertium consulatum, provinciasque
 cum exercitu sibi creditas nunquam petuisse
 ait, sed cum ad Reipub. curam dignus ab illis
 esset habitus, eorum suasionibus ea recepisse:
 qua autem inuitus suscepisset, a sumere volen-
 tibus ultro concessurum esse, nec ullum in his
 diffinitum tempus opperiri velle. Hac autem
 ars quaedam promissorum, honestatem Pom-
 peio, Caesari invidiam afferebat, qui imperium
 ultra constitutum tempus retineret. Cum vero Po-
 peius praesens astitisset, his similia exorsus est.
 Imperium, ut pollicitus fuerat, ultro ponere, Et
 vixit Caesaris amicus, Et gener, minime du-
 bitare se ait, eundem quoque lato animo simi-
 le facturum esse. Nam difficile admodum bellum
 adversus ferocissimas gentes ab eo per longum
 tempus gestum, cum multos a patria honores
 recepisset, ad sacerdotium tandem Et quietem
 velle concedere. Hac autem ita referebat, ut
 ad eos qui successorem Caesari essent promissu-
 ri, ipse sub promissione deponendi magistratus
 permaneret. Curio Pompeij sophismate reie-
 cto, Non polliceri opus est, inquit, sed depone-
 re: nec Casarem armis exuere necesse est, non
 primo

prius ipse priuatus sis. Non enim domesticas inimicitias Utilitatem illi asferre arbitror, neque Romano populo conducere tantum potestatis sub Vno duntaxat residere, qua alter aduersus alterum grassari queat, Et Vim patria inferre. Postremo patefacta interiore animi Vi, palam Pompeium incusare pergit Veluti tyrannidi aspirantem, qui si minimè Caesaris metus potentiam exueret, nunquam esset positurus. Aequum sibi Videri, ni ambo pareant, eos simul hostes iudicari, Et exercitum in Utrosque esse preparandum. Hac Et huiusmodi referens Curio, neutiquam à Casare pretio Et pecunia conductus Videbatur: Pompeius illi subiratus, Et indignans, in suburbia turbato animo concessit. Iam igitur Senatus ad Utrosque suspitione laborat, popularem tamen multo magis Pompeium arbitrabatur esse. Caesaris Verò ob consulatus habitam de seipso suspitionem succensebat: propterea minimè tutum Visum est potestatem eripi Pompeio, ni prius Caesar arma posuisset, qui extra Urbem redactus magna quædam moliri Videbatur. Verum Curio id ipsum peruertere conatus est, Veluti necesse esset post Pompeium Casarem omnia deponere. Cum nihil peregisset, imperfectis adhuc rebus Senatum dissoluit: id enim Tribuno facere licebat. Qua ex re pernituisse admodum Pompeium ferunt, quod tribunitiâ potestatem à Sylla

*Sylla imminutam, atq; dissectam, denuo ipse
 in pristinum statum redegisset. Dissoluto ab-
 inuicem Senatu, hoc solum ex decreto statue-
 re, Caesarem ac Pompeium cum legiones mili-
 tum haberent, & utrunq; in Syriam ex suis mit-
 tere custodia causa ob Crassi nuper acceptam
 à Parthis calamitatem. Id autem machina-
 tus est Pompeius, & legionem ab eo eriperet,
 quam post Titurij Cottaeq; Caesaris praetorum
 recens acceptam cladem Caesar accommoda-
 uerat. At ille unumquemq; drachmarum du-
 centarum & quinquaginta dono prosecutus,
 Romam ire iussit aliamq; à seipso & tro misit.
 Quare cum nihil è Syria discriminis instare
 videretur, Capuam ad hyberna concessit. Ve-
 rum qui ad Caesarem à Pompeio missi fuerat,
 alia multa, & quidem difficilia ad eum defe-
 rebant, nitebanturq; & Pompeio exercitū la-
 bore & temporis diuturnitate confectum, &
 patriam iampridem appetentem, cum Alpes
 pertransisset, & tro traderet. Sic enim illi siue
 ob ignorantiam siue pretio corrupti suadebant.
 Caesaris copiae magis instructae viribus aderat,
 promptissima quoq; ad ferendos labores ob mi-
 litiae assuetudinem mercedesq; inde habitas,
 quas bellum & plurimum victoribus solet im-
 pendere, & à Cesare simul acceperant. Con-
 cesserat quippe illis, & quaecunq; concupissent,
 impunè raperet. Sic ipsi rerum suarum conscij
 l in unum*

in unum conspirauerant. Pompeius ex his quæ acta fuerant, maxime confisus, neq; exercitum ullum, neque apparatus ad tam ingens facinus erigere curauit. Senatus de utroque sententiam exquirat. Calidius astute praefatus singillatim unumquemq; interrogare pergit, an Casari successorem dandum censeant, Pompeio magistratum eripi. Hoc autem plures ex ipsis abnuebant: Casari vero successorem dari suadebant. Proponente deinde Curione an ambos arma deponere oporteat, duo duntaxat & viginti abnuerunt, trecenti & septuaginta à contentione ad utilitatem conuersi, ad Curionis sententiam inclinarunt. Qua ex causa Calidius senatum dissoluit, voce intonans, Vincite qui Casarem dominum appetitis. Rumore demum, licet falso, increbrescente Casarem Alpes transcendentem exercitum ad urbem ducere, tumultus statim ac timor inuasit omnes. Calidius copias quæ Capua inerant, Casari velut hosti obijciendas esse censet. Contradicente veluti in re ficta Curione: si quæ Respublica utilis sit, inquit Calidius, communi voce decernere prohibeor, à me ipso veluti consul utiq; decernam. hisq; relatis, cum collega urbem egressus est: ensemq; Pompeio offerens, Iubeo te, inquit, & ipse pro patria in Casarem insurgere. Exercitum ad hoc qui circa Capuam moram ducit, aut si quis alius in Italia nunc est,

tibi

tibi tradimus, & quaecunq; ipse in unum conferre cupias. Ad qua Pōpcius veluti à consulis monitus parere dixit: addidit deinde: Nisi quid melius, vel decipiēs, vel ad hoc statem potius verba componēs. Curioni vltierius nulla supra urbem potestas aderat. non enim manibus excedere Tribunis ex decreto licet. Querebatur igitur palam quae gesta fuerant. Consulis quoque praconis voce mandare suadet, ne minem Pompeio delectus facienti adhibere fidem. Cum nihil proficeret, nec Casari quicquā auxiliij afferre posset, & iam tribunatus elaberetur tempus, veritus pro se ipso Curio summa celeritate ad Caesarem contendit. Is autē enavigato Britannico pelago, & à Celtis qui supra Rhenum incolunt, superatis Alpibus, quinque millibus peditum stipatus, equitibus trecentis, ad Ravennas descenderat, quae urbs Italia vltima ad imperiū eius vsque pertinebat. Blande admodum suscepto Curione à Casare, cū gratias se illi debere ob ea quae egisset profiteretur, praesentium rerum statum capit inquirere. Curio cupias omnes in unum conferre suadet, vniuersumq; exercitū ad urbē agere. Casari contra de conciliatione adhuc agendum videbatur. iubet itaque amicos id ipsum experiri, provincias, & exercitum se deponere velle promittit, duas solum legiones, & Illyrium cum Gallia, quae intra Alpes sita est.

retinere donec consuleffet designatus : quod Pompeio sufficere visum est Verum prohibentibus consulibus Caesar ad Senatū mittere statuit. Curio epistolam eius defert, quam tribus continuis diebus per trecenta & tria millia stadia prouectus, nouis consulibus anni principio Senatū ingredientibus legēdam obtulit. Continebat autem epistola scriptionem satis grauem & superbam de his qua Caesar à principio egisset, & protestationem quādam quòd imperium cum Pompeio vnā deponere optasset, id autem praetores eius recusassent, seq̃ ad patriae vltionem, suiue ipsius subito esse venturum. Quo audito omnes clamare incipiunt, & veluti ad belli annuntiationē Lucium Domitium successorem illi dandum esse decernunt. Domitius quatuor millibus delectorum comitatus Vrbe egreditur. Antonio deinde ac Cassio, qui tribunatum cum Curione vnā gesserant, eius sententiam saepe laudantibus, Senatus ambiciosus admodum Pompeij exercitum ad custodiam eius inuigilare iubet: Caesaris vtrū hostilem habendum decernit. Consules porro Marcellus & lentulus Antonium & Cassium Senatu excedere imperāt, ne in Tribunatu assidentes quicquā acerbius ab illo patiantur. Eam ob rem Antonius clara voce è tribunali propere descendit iratus: questusque de magistratu, quòd sacrosanctam dignitatem

contum

contumelia affecissent, de ipsis praterea lamentari capit, quod cum sententiam qua Reipub. Utilitati conferre videretur, edidisset, cum ludibrio eiectus esset, cum nec cadis nec odij iniquenquam fuisset conscius. Quibus dictis e Senatu egreditur, veluti qui bella, occisiones, proscriptiones, civium fugam, bonorum publicationes, & quacunq; futura arbitrabatur, ipsis annuntiaret, execrationes etiam impias extulit in eos qui harum rerum causam attulissent. Confugere & cum eo Curio, & Cassius. iam enim exercitus quidam Pompeij Senatui assidebat. Illi igitur celeriter nocte iam multa clanculum ad Casarem venire, curru mercenario aduecti, servilibus amicti vestibus, quos Caesar eum habitum indutos exercitui ostendit, verbis milites irritans, quod viros tam preclaros, tamq; ingentia operatos, hostes iudicassent, ac pro ipsis verba facientes turpissime expulissent. Bellum igitur utraque ex parte oritur, publiceq; decernitur. Senatus exercitum à Celtis Casari venturum existimans, si tempus preberetur, nec ipsum tam parva manu ad tam insigne facinus accessurum esse, Pompeium centum & triginta millia militum ex Thessalis congregare iubet, & eos potissimum, qui bello assueti militiam exercuissent. Cui ex finitimis nationibus ut fortissimos quosque deligeret, insuper concessum est. Pecunias vero ad id bel-

lum, quasunque in publico haberent, contulere. Ad has priuatas quoque addidere, si publica deessent. Urbibus praterea non sine ira & contentione priuatim onera imponunt, nihil promptitudinis, diligentia' & omittentes. Caesar verò ad eius exercitum subito emittit, in celeritate potius & audacia, cum trepidatione & terrore hostium, quàm in apparatu & potentia spem apponens: & quinque millibus duntaxat stipatus tam ingès bellum aggreditur, omnesque Italia commoditates intercipere festinat. Primores igitur exercitus paruis copijs, verū audacissimis viris suffultos, ac pacis veste contextos Ariminum propere destinat, urbemque inopine assumere imperat. Hac autem Galliam egredientibus prima Italia ciuitas sese offert. Ipse circa Vesperā veluti corpore defesso amicis discumbentibus adhuc è conuiuio discessit, & curru inuectus Ariminum peruenit, equitibus ex intervallo subsequētibz. Subito itaque delatus ad Rubiconem amnem, qui Italiam diffinit, parumper substitit, & ad flumen prospectans, quacunque euenire possent mala, si illum transisset armatus, mente agitare capit. Deinde ad presentes conuersus, hac effatus dicitur, Continentia huiusmodi transitus, o amici, malorum initium mihi afferet, transitus verò vniuersis mortalibus imponet.

net. His dictis Veluti furore concitus transire
 pergit, hoc commune inquit, iacta alea est.
 deinde cursu arrepto Ariminum circa auro-
 ram ingressus est. Nec diu moratus, ad ulte-
 riora contendit, arcibus praesidia imponens,
 Et quacunque in transitu obstiterant, vel vi.
 vel humanitate sibi vendicās. Fuga igitur, Et
 conuersiones omnibus in locis summa trepida-
 tione fieri coacta. Cursus quoque nullo ordine
 admixto fletu, cum fieri rem haud sane dili-
 genter inspicerent, Verum Caesarem cum Uni-
 uersis copijs adesse crederent. Qua omnia in-
 telligentes consules, neutiquam Pompeium bel-
 li expertem iuxta eorum sententiam in Urbe
 residere, Verum egredi, Et per Italiam dele-
 ctus agere, Veluti Republica extremo in peri-
 culo posita, iusserunt. Reliqui vero Senatorij
 ordinis, cum Caesaris impetum tam subitum,
 ac prae cunctorum opinionem adesse intue-
 rentur, trepidare amplius, Et Et nullo sufful-
 tos apparatu paenitere eos contigit, quod Ca-
 saris petitiones Et iniquas reieciissent: tunc qui-
 dem iustas arbitrati, cum timor eorum animos
 a contentione ad consilij maturitatem tradu-
 xisset. Monstra praeterea, ac signa caelestia me-
 tem plerumq; territabant. Nam sanguine pluui-
 se, deorum sudasse simulacra, plurima e caelo
 tacta fuisse templa: Mulam etiam peperisse
 memorant, multaq; alia horrenda apparuisse.

qua Reipublica interitum, mutationemq³ portenderent. Supplicationes igitur ut in communis consternatione decreta sunt. Populus ad Marij Syllaq³ recordationē vehementer excitus exclamare capit, Casarem ac Pompeium magistratum deponere oportere, quasi in hoc solo finem bellum esset habiturum. Cicero autem de concordia agendum esse censebat. Contradicens tibus ad omnia consulibus, Faonius Pompeio illudens ob ea qua iampridem dictitabat, Age, inquit, tellurem pede concute Pompei, ut exercitus inde educas. Tum ille, habebitis inquit exercitus, si me secuti fueritis, nec multi faciendum existimabitis Romam derelinquere, & si Italiam ultra Romā deferere oporteat. Non enim provincias, domosq³ proprias virtutem hominibus aut libertatem asserre existimo, sed homines, quocunq³ in loco fuerint, ea secum deportare, auxiliumq³ adinuicem prabentes, patriam sibi, domosq³ vindicare. Hac effatus Pompeius, & in Urbe residentes increpans, cum necesse diceret, nec domibus parcere eos, nec apparatus, qui pro patria essent pugnaturi: Senatum simul & Urbem egressus est. & ad exercitum Capuam iter arripit. Eum igitur abeuntem Consules sunt prosecuti. Ceteros difficultates ferme destinebant, & in Senatu per noctem commorati sunt. Illucescente die maior etiam pars ad Pompeium venit.

Casar

Caesar interea Lucium Domitium imperij eius
 successorem à Senatu destinatum, ceterosq;
 qui cum illo venerant, ad quatuor millium nu-
 merum in Corfinio obsedit. Qua ex causa moti
 illi qui Urbem incolebant, Domitium fugam
 preparantem ad portas Urbis consequuntur,
 eumq; ad Casarem adducunt. Ille exercitum
 promptissime sibi obsequentem libens susce-
 pit, Et reliquos ad simile opus excitaret. Do-
 mitium cum omnibus pecunijs & rebus suis
 quocunque libuisset abire concessit, ratus illum
 ob huiusmodi clementiam apud se mansurum
 esse: ad Pompeium quoque ire cupientem mi-
 nime prohibuit. His igitur prospere gestis à
 Casare, Pompeius quàm primum ex Capua Nu-
 certiam, ex Nuceria deinde Brundisium venit,
 Et Ionio superato mari in Epirum pertransi-
 ret. Eum itaq; in locum delatus, belli appa-
 ratum aggressus est, gentibus omnibus, pratori-
 bus, dynastijs, regibus ac ciuitatibus per lite-
 ras imperat, Et quàm maxima quisq; celerita-
 te potest ad bellum se conferat. Et hæc quidem
 magna gentium multitudine diligentiaq; pa-
 rabantur. Pompeij exercitus in Iberia conse-
 derat, omnibus in promptu paratis, quocun-
 que necessitas ire cogeret. Legiones autem
 quas Pompeius habuit, consulibus attribuit,
 Et cum his à Brundisio in Epirum transmea-
 rent. Ipse ad Dyrrhachium tute proficisci-
 tur.

tur, quod nonnulli Epidamnium arbitrantur
 esse, huiusmodi nominis opinione ducti: Rex
 quippe barbarorum Epidamnus urbem supra
 mare condidit, quæ ab ipso nomen assumpsisse
 creditur. Huius ex filia nepos Dyrrhachius ex
 Neptuno genitus, et quidam perhibent, por-
 tum urbi adiecit, qui Dyrrhachium appella-
 tur. Deinde cum fratres aduersus illud bellum
 gererent: Hercules ex Ergythia rediens: pro tel-
 luris parte in eos depugnauit. Quamobrè Dyr-
 rhachij Herculem veluti telluris eorum ex par-
 te incolam fuisse autumant, Dyrrhachium non
 utique inficiantes, verum ad Herculem tam-
 quam ad deum per prius inclinantes. Ferunt
 quoque ea in pugna Ionium Dyrrhachi filium
 ab Hercule per errorem interfectum fuisse.
 Herculem corpus tuulantem in mare pro-
 iecisse, et cognomen illi imponeret. Proceden-
 te deinde tempore Phryges quosdam ex Phry-
 gia redeuntes, regionem et urbem occupasse:
 deinde Taulantios: post illos Illyrium gentem:
 post Taulantios aliam Illyriorum gentem Li-
 burnos accessisse, qui finitima quæque citadina-
 ribus inuaderent, et ob id à celeritate noma-
 las à Romanis naues Liburnicas dici, cum qui-
 bus primum ad pugnam uelheretur. Quis à Li-
 burnis et à Dyrrhachio expulsi fuerant, Cor-
 cyreos mari potentes in eos inducere, et uen-
 tos quæ expulere. Eo modo Concyra se illis
 immi

immiscētes Urbem coluere. Qua ex causa Gra-
corum huiusmodi Videtur esse portus, Corcyrei
appellatione, Et infausā permutantes Urbem,
quæ desuper imminet, Epidaurium vocauerunt.
Sic Thucydides illam nominat, Sicut quæ subin-
de consuetum nomen, nam Dyrrhachium ap-
pellatur. Qui igitur cum consulibus Vnā acces-
serāt, ad Dyrrhachium classe delati sunt. Pom-
peius residua copiarum suarum Brundisij in
Vnū congregans, naues opperiebatur, cum qui-
bus ad consules eas ageret: Et Casarem sibi
insurgentem à mœnibus repelleret, Urbem fos-
sa munierat. Exercitu itaq; nauibus quā pro-
pere ad eum allato, circa Vesperam classem sol-
uit, fortioribus ad tutelam Urbis derelictis,
qui demum nocte increbrescente, prospero dela-
ti Vento, ad illū peruenerūt. Sic Pompeius Vni-
uerso exercitu in Vnum comparato, derelicta
Italia in Epirum trāsiretūit. Caesar animo du-
bins quid prius ageret, quōue in loco bellum or-
diretur, omnem armorū apparatus quocunq;
ex loco ad Pompeium deferri intues, Veritus in
super Pompeij exercitum in Iberia morantem
copijs refertum maximis, ac pro tempore in-
structum, ne ipsi Pompeium persequenti à ter-
go insurgeret, primum in Iberiam transire sta-
tuit, omnesque copias suas in partes quinq; di-
stribuit. Nam quosdam ex suis Brūdisij, alios
Hydrunte, nonnullos Tarenti ad Italia custo-
diam

diam iussit permanere : partem Quinto Valerio misit, Et Sardiniam frumento abundantem occuparet. Asinus etiam Pollio in Siciliam delatus, ad quam Cato antea promissus fuerat, cum ab eo peteret, Vtrum Senatus, an populi mandato alienam provinciam esset inuasurus, se ab eo, qui Italiā in potestate haberet, demissum esse ait. Ad qua Cato hoc solum inques, Et subditis parceret, cum eo nolle contendere, in Corcyram ad Pompeium enavigavit. Caesar Romā delatus, populum Veterū calamitatum recollectione turbatum, quas sub Sylla et Mario olim pertulisset, trepidantemq, magna spe, pollicitationibusq, lenius, hostibus humanitatem praeficiens, ac clementiā. Lucium enim Domitium à se captum, cum pecunijs ac necessarijs suis libertati reddidisse fuisse ait. Quibus diētis publici ararij claustra perfregit, obstantiq, in aditu Metello ex Tribunis plebis mortem est cōminatus. Thesuros à nemine constatos &sq, in illam diem, militibus rapere cōcessit. Hos olim execratione proposita publice conditos fuisse memorant, Et nisi Celtico insurgēte bello, à nullo promerentur. Verum Caesar Celtas à se deuictos asserens, Urbē ab execratione liberam reddidisse ait. Lepidū Aemiliū Urbis praefecit. Tribunum autem Marcum Antonium Italiā, exercitibusque circum eam existentibus praesidere. Voluit. Curionem Catonis loco

loco Sicilia imperare, Quintum Sardinia. ad Illyrios Caium misit Antonium. Lucinio Crasso Galliam, qua intra Alpes sita est, regendam tradidit. Classem quoque duplicem summa celeritate fieri mandavit circa Ioniū, ac Tyrheniam. Classis praefectos iampridem ad id constitutos delegavit Dolabellum & Hortensium. Eo modo Italiam inaccessibilem Pompeio Caesar arbitratus, in Iberiam descendit. Quo in loco Petreio & Afranio Pompeij pratoribus occurrēs, inferior illis à principio visus est. extitisse. Propius deinde ad invicem pugnantibus circa Ilerdam Urbē, Caesar inter praerupta quoque castrametatus, milites pabulatum per Sicoris fluminis pontes emittit. Disiectis inopine à fluvio pontibus, magnam suorum partem altera ex parte derelictam Petreij milites interfecere. Caesar cum reliquis copiis summa calamitate afflictus, ob locorum difficultatem, famēque & hyemem, insurgentibus etiam hostibus, nihil ab obsessis differre videbatur, donec aestate ingruente Afranius ac Petreius ad interiora Iberiae loca secessere, alium paraturi exercitum. Quos Caesar continuo insecutus, fossa praepeditos ulterius transire prohibuit: eorum quoque partem ad exercitus sui detentionem prodeuntem circumdedit. Hi autem capita clypeis subijcientes, quod deditiois signum haberi solet, se ipsos tradere significabant.

bant. Caterum Caesar neque suscepit eos, nec illo mortis genere affecit, Verum ad Afranium redire concessit, omnis firiam blanditiarum genere ad hostes usus. Quae ex causa milites in unum se immiscentes loquebantur, Etiam sermones inter eos de conuentione agitabantur. Tandem Afranio ceterisque ducibus Hispania excedere visum est, eamque Caesar de relinquere, Et nullo accepto incommodo ad Pompeium redire. His Petreius aduersabatur, Et per exercitum hinc inde discurrens, quoscunque Caesaris militibus immixtos reperisset, ferro sequebatur. Insurgentibus in eum exercitus primoribus, unum ex ipsis ense confecit. Ob id milites illius insolentiam animaduertentes, Caesaris clementiam ac benignitatem mente versabant. Aquatione tandem a Caesare intercepta, Petreius in arcto constitutus cum Afranio ad colloquium cum Caesare peruenit, exercitibus utraque ex parte spectantibus. Conuenire igitur cum illo, Hispania excedere, eamque sibi possidendam tradere, si ultra Varum fluvium tutos pramisisset, indeque ad Pompeium liberos abire sineret. Cum igitur ad fluuium accessisset Caesar, omnes Romanos Et Italos quicunque aderant, in concionem conuocauit, orationemque huiusmodi ad eos habuit. Ego vos, inimici: hoc enim verbo usus, clariorem animus mei sententiam aperire posse reor: neque
ad

ad exercitum meum comprehendendum missus, qui seipsum mihi tradidere, necavi, neque aliam è Vobis, cum exercitum capiens aquationem Petreio supra Sicorim amnem interciperem, & tamen ille ex meis derelictos occidisset. Si igitur ob hac aliqua apud Vos meritorum inest charitas, precor, ut Pompeij militibus hac ipsa referatis. Hac effatus, illatos omnes abire iussit. Quintum Cassium Praetorem Iberia praefecit. Hac igitur circa Casarem agitantur. Attilius interea Varus in Libya pro Pompeio ducebat exercitum, & Iuba Maurorum & Numidarum rex Viro obsequabatur. Curio à Casare ex Sicilia missus, duabus cum legionibus in eos movit, navibus longis duodecim, onerarijs verò plurimis stipatus. Is cum Vetricam applicuisset, brevi quadam equestri pugna nonnullos ex Numidis equites in fugam vertit, & exercitu adhuc in armis consistente, imperatorem tamē se nominari voluit. Est enim hac appellatio praetoribus non mediocris apud milites auctoritatis, quasi ipsis testificantibus eundem imperatorio nomine haud indignum fore. Hunc quippe honorem praetores iam pridem in maximis belli operibus sibi vendicauerant. nunc autem sub quibus decem missa in bello concidissent, hac appellatione dignos haberi audio. Adnavigante ex Sicilia Curione, qui in Libya confederant, cum

ob

ob gloria opinionem ad Scipionis castra venturum, ac quippiam magnum facturum existimantes, aquas veneno infecerant: neque spe sua frustrati sunt. Nam cum Curio eo in loco consedisset, exercitus statim agrotare cepit. Bibentibus quidem veluti à nebula obducebatur visus, capita innadente somno, post vomitus ciborum varius, deinde spasmus uniuersum corpus perurgebat. Horum causa Curio cum suis ad Vticam castra posuit, exercitum admodum debilem & infirmum circa paludem magnam & profundam agens. Quum autem Cesare in Iberia victorem euasisse nunciatum esset, animo sublatius, loco admodum angusto iuxta mare castra locat. Pugna igitur acriter incepta, vnicus ex Curionis militibus cecidisse dicitur, Vari ad sexcentos interiere, pluribus vulneribus oppressis. Adueniēte deinde Iuba, rumor falsus sublatius est, circa Bragadam fluvium Iubam non longe distantem retrouerti finitimis regnum eius innadentibus, Saburam patrem regis cum parua manu ab eo in ripa fluminis destitutum esse. Quo rumore confusus Curio, aestatis calore cuncta perurente, circa tertiam diei horam, fortissimam exercitus sui partem in Saburam mouit per iter arenosum. & aquis sterile prouectus. Latex quippe hybernus calore solis adustus inaruerat. Quaelebant omnia circum loca. Fluvius vero à Sabura & rege assistente

tene

tenebatur. Lapsus itaque spe Curio, ad colles ob
ardorem solis retrocessit, siti & suffocatione
confectus. Quem cum adeo affectum intueren-
tur hostes, fluvium statim transire, ad pu-
gnam praparat. Curio vicissim è montibus de-
scendit, imperite admodum, ac insipienter acies
infirmas agens. Demum Numidarum equiti-
bus eum circumnientibus, per aliquantulum
temporis paulatim retrocessit, & intra breve
telluris spatium copias redegit. Repulsus denuo
confugit ad montes. Asinius Pollio clade iam
multorum imminente, ad Vticam cum paucis
exercitum reducit, nequa interim à Varo ca-
lamitas ob rumorem habita cladis insurgeret.
Curio periculū aggressus, pugnansq; cum omni-
bus qui una aderant, interfectus est, ita ut ad
Pollionem nemo Vticam tanta cladis nuntius
redire posset. Hunc igitur finem pugna apud
Bragadam fluvium gesta habuisse dicitur. Cu-
rioni caput abscisum ad Iubum delatum est.
Hac clade ad exercitum Vtica relata, Fla-
meas classis praefectus cum omnibus navibus
fugam arripuit, priusquam aliquē è littore su-
sciperet. Asinius ad discedentes negotiatores
cymba delatus, ut navigantes exercitū tollerent
deprecabatur: nonnullique per noctem ab ipsis
intra naues recepti sunt. Turmatim vero ac-
currētibus reliquis, naues subduxere, multosq;
ex his qui navibus infederant, aurū deferētes

m

auri

avaritia libidine inducti, mari obruere. Hac igitur nauigantibus hunc in modum gesta. Similia eis qui in litoribus constiterant, per noctem euenisse referunt. nam orta luce se omnes Varo dedidere, quos Iuba Veluti Victoriae suae reliquias, manibus impositos, iaculis ad unum interfecit, nihili dehortationes Vari faciens. Sic duas Romani legiones, quae Curionem in Libya secuta erant, amisere, equitesque omnes, et Velites, et ceteros exercitus ministros, qui una aderant. Iuba vero ad propria reuersus est, hoc praeipue opus ad Pompeii gloriam ratus pertinere. Iisdem ferme diebus Antonius circa Illyrium ab Octauio Dolabella Pompeii pratore superatur. Et Caesaris exercitus alius iuxta Placentiam seditione edita, quod diutius in bello teneretur, Imperatorem cepit conclamare. Minas porro quinque singulis olim pollicitas à Caesare, quum Brundisij adesset, instatius petebat. Quibus rebus commotus Caesar, ex Massilia Placentiam magna celeritate sollicitudineque peruenit, et ad milites adhuc dissidentes profectus, hunc in modum fari cepit. Quod hoc mali esse dicam milites? ad quaecunque vestra opera necesse est, statim mihi insurgitis. Bellum quippe non nostri culpa, sed hostium à nobis fugientium causa produci-
tur. Vos dum in Gallia essetis, plurima ex imperio meo adepti, ad hoc bellum non per par-
tes,

tes, sed in unum coniurantes peruenistis. nunc in medio agendarum rerum me relinquitis, & pratoribus vestris aduersamini, imperatorem ab illis deposcentes, quorum mandatis obsequi debetis. Testis igitur in hanc diem mea erga vos liberalitatis ac clementie, Petreij leges deinceps imitabor. Nona itaque legionis, qua seditionis causam in primis prestitit, decimum quenque morte mulctabo. Gemitu ab uniuersa legione edito, pratores genibus affusi, veniam suppliciter ab eo deposcebant. Caesar post modicum vix tandem ab ira liberatus, hoc solum concessisse visus, ut centum duntaxat & viginti seditionis principes ab omnibus eligeret, duodecimque ex his à ceteris selectos, supplicio afficeret. Hos inter cum quidam seditione exorta nihil commisisset, Caesar ductorē, quod illam accusasset, eius loco interfici mandauit. In hunc modum seditio apud Placentiam sopita est. Caesar Romam reuersus, trepidante adhuc populo, neque Senatu aut consule illum eligente, seipsum dictatorē nominauit. Verū siue ut inuidiā dilueret, siue quod magistratu minime indigeret, per undecim solū dies illi praefuit, sic enim nonnulli assunt. Consulem se infaturum designauit. Pompeium quoque Isauri cum sibi collegam assumpsit. Pratores vero ad prouincias prout libuit, aut misit à se, aut immutauit. In Iberiam Marcū Lepidum: in Si-

ciliam Aulum Albinum: in Sardiniam Sextum Peduceum delegavit. Gallia nuper adepta Decimum Brutum praesidere inſiſt. Populo etiam fame laboranti gratuita annonam praeſtavit. Exules deprecantibus, Milone excepto, facile cōceſſit. Petētibꝫ autem debitorū abſolutiones ob bellum ſeditioneſqꝫ peractas, ignominiamqꝫ exinde ſecutā, eis qui talia egiſſent, debitorum abſolutiones renuit. Cenſores rerum emptarum inſtituit, qui debitores creditoribus pecuniarum loco adſcriberent. Hac circa hyberna ſolſtitia operatus, copias omnes Brundisium emittit. Ipſe Decembri menſe apud Romanos Urbe egreditur, non expectato ob conſulatū iam proximi anni menſis initio. Quem populus euntem proſecutus, Et cum Pompeio conciliari vellet deprecatus eſt. Non enim ambiguum erat, eum qui viciffet, monarchiā ſibi deſumpturum eſſe. Interea Caſar nullo apparatu omiſſo, ſumma celeritate iter arripit: Pompeius in paranda claſſe Univerſum ferè tempus conterebat, exercitusque & pecunias diem adaugebat. naues porro quadragintz, quae a Caſare ad Ionij maris cuſtodiam diſmiſſae fuerant intercipientes, navigationem eius obſervabat, ipſe currendo & equitando copias continue exercebat, ad omnem ſupra aetatem laborem ſeſe efferens. Quamobrem benivolentiam ſibi facile aſcinerat, omneſqꝫ ad exercitia huiꝫ

huiusmodi Veluti ad spectaculum quoddā Ven-
 titabant. Caesari peditum legiones tum decem
 aderant, Celtarū equitum decem millia. Pom-
 peiū Verò legiones quinque sequebantur, quas
 Italia egressus, Ionio mari superato secum ve-
 xerat, & quicumque his equites pariter adun-
 ti fuerant. Ex Parthia quoque legiones duae,
 quae Crasso in bello superfuerant, & quadam
 alia eorum pars, qui Aegyptum cum Gabi-
 nio inuaserant. summa Italorum omnium le-
 giones undecim, equitum ad septem millium
 numerum aequabat. His belli complices ex Io-
 nia, Macedonia, Peloponneso, & Bæotia ac-
 cesserant. Sagittarij ūlterius Cretenses, Fun-
 ditores ex Thracia, & quicumque circa Pon-
 tum sagittis exercentur. Equites nonnulli è
 Celtis, & ex orientali Gallia quàm plurimi,
 Comageni ūlterius ab Antiocho missi, Cilices
 & Cappadoces, & ex minori Armenia qui-
 dam venerant. Pamphylij insuper, & Pysida,
 quorum opera non ad pugnam, sed oppidorum
 munitiones, fossarūque custodiam, & alia e-
 exercitui Italo necessaria, Pompeius ūti dispo-
 suerat, ne Italorum quenquam ab exercitu co-
 geretur amouere. Hac peditum equitūque
 summa fuerat. Naues præterea longa legionibus
 pluribus stipata & sive ad sexcentorum nu-
 merum cum sequebantur. Ex his centum Ro-
 manis referta, quae ceteras anteirent. Multi-

*sudo deinde Olchadum & ratiū ad Vasa
 comportanda. Vectores plurimi per partes in
 his distributi, quibus Marcus Bubius praerat.
 Cum omnia in vnum parata essent, Pompeius
 Senatores omnes, & Equites, vniuersumq;
 exercitū qui vna aderat, conuocari iubet, eosq;
 his verbis allocutus est. Athenienses quondam,
 o viri ciuitatem eorum reliquisse dicuntur, &
 in hostes illis insurgētes pro libertate bellū ge-
 rerēt, non eorum habitacula domosue, sed vi-
 ros potius ciuitatē esse existimantes. Et id agē-
 tes, statim quidem ciuitatē receperunt, glorio-
 sioremque quā prius fuerat, lege reddiderūt.
 Itidem & maiores nostros ingruentibus Celtarū
 populis urbē reliquisse, ac subinde saluam
 praestitisse nouimus. Ex Ardea quum Camil-
 lus & omnes egrederentur qui cum illo rite
 sentiebant, libertatem quocunque in loco ipsi fo-
 rent, patriam arbitrati sunt. Qua nos viciissim
 animo voluentes, hūc in locū classe deuēcti su-
 mus, non ut patriam relinqueremus, sed ut pro
 ea optime instructi, insidiantem illi Casarē, &
 Italiam per largitionem sibi vendicantem pel-
 deremus, quem vos o cives hostem decreuistis.
 Is autē pratores suos ad prouincias nostras de-
 stinat, ac nonnullos urbi nostra praefides impo-
 nit, alios per Italiam quoque emittit. Tantum
 illi audacia inest, & populi Romani imperium
 sonetur inuadere. Et haec quidem pugnant,
 trepi-*

trepidusque adhuc agit, & ipse à dijs immortalibus daturus pœnas. Quid cum victorē à crudelitatem & Violētia cessaturum arbitramini, qui in patriam molitur arma? Hunc nonnulli pecunia inhiantes prosequuntur, quā è Gallia nobis subdita depraedatus est, sub pari lege cum eo inferuire cupientes. Ego verò minime destitui, aut deinceps pro vobis vna pugnare destitui, sed me & militem vobis & ducē prout gratus fuerit exponam: & si qua mihi belli inest peritia si qua felicitas, qui in hanc & que diem iniunctus perstiti, eā mihi deos in presenti concessuros precor, & me sic vltorem patriæ esse sinant, quemadmodum iuste à vobis huic imperio praefectus sum. Fidere etenim dijs immortalibus aequum nobis est, ratione belli instructa, quod iustitiam in se, honestatēque continet, pro salute Reipub. nostrae certantibus. Ex quo tanta apparatus magnitudo, quem nobis maria terraeque suppeditant, nūc adest aderitque, cum bellum aggressi erimus. Quaecunque enim gens, & sic dixerim, ab oriente ad Euxinū pontum incolit, siue Græca siue Barbara nobiscum militat. Reges porro qui mihi nominiq; Romano sunt amicissimi, exercitus, tela, commeatū, omnemque alium apparatus subministrant. Ite igitur ad opus alacres, et patria, & vobis ipsis, & me dignum, Caesaris iniuriæ memores, mandatis meis obsequentes, Sic ille locutus est. At

m 4 Verò

Verò exercitus omnis, & quicumque circa illū ex senatorio Equestrisq; ordine simul aderant, magna & insignis turba, Pompeium laudare, & quocunque opus foret, eos ducere, & una voce clamare incipiunt. Ille hyemis tempore extremo, cum mare importuosum agitaretur fluctibus, ratus interea Casarem neutiquam exercitum moturum, sed consulatum petens in Urbe confirmaturum esse, classium praefectis, ut mare interm tuerantur edicit. Copias omnes circa Macedoniam, Thessaliāque futura sortis ignarus in hyberna distribuit. Caesar ut à nobis praemissum est, bruma tempore Brundisium accessit, ratus insperato praelio facilius conturbare hostes. Itaque nullo apparatu, aut commectusis, nondum habito exercitu in unum coacto Brundisus, qui praesentes aderant in concionem convocat, eosque his verbis adhortatus est. Neque hyemis intemperies, o viri, qui mecum ad insignes res agendas accessistis, neque aliorum tarditas, aut apparatus indigentia à prosequendo bello deterruit. Ante omnia quidem celeritate nobis opus est, ut primos è nobis primi ipsi cursu contendentes inuicem praesentiamus. Hoc igitur censeo, ut feruos, currus, impedimenta omnia hoc in loco relinquamus. Naves quae hic adsunt, & nos solos ultra fretum deferre possunt, inscendamus, ut hostes lateamus: observantes pro hyeme fortunam opti-

mam.

*nam, pro paucitate militum audaciam nobis
 proponentes, pro penuria autem inimicorum
 abundantiam, quæ nobis in terram descendēti-
 bus præsto adest. Et quam nisi interceperimus,
 nihil ulterius proprij nobis superest. Eamus igi-
 tur alacres in servos, apparatus, commعات-
 que hostium, dum hyemem sub tectis inertes
 agunt. Eamus quoad in hybernis nos degere,
 aut circa pompas consularēsque ceremonias
 vacare existimant. Videant subito nos. Nihil
 enim in bellis in sperato opere potentius. Prom-
 ptitudo autem prima est, opinionē eorum quæ
 euentura sunt, celeritate præspere. Sic eos ci-
 to persequentes, quæ apud nos hic sunt, in tuto
 collocabimus. Ego nihil potius hoc tempore opta-
 re possem aut dicere, in quo Pompeius me Ro-
 ma ad consulatus curam residere putat, quàm
 ut in conspectu suo me videat. Ipse assensum
 vestrum latus intuens, simul responsum audire
 cupio. Vniuerso cōclamante exercitu, ut ad ma-
 re delatos navibus imponeret, è tribunali de-
 scēdit: peditum legiones quinque, equites sex-
 centos electos agens, in anchoris constitit, flu-
 tibus inundante mari solstitia circa hyberna,
 Sexto quanquam annitentem cohibente, quoad
 anni conuersionem in Brundisio peregit, Et
 duabus legionibus subinde aduentantibus, hye-
 mante adhuc pelago, onerarijs quibusdam auc-
 xit. Nam longæ naues haud multa illi aderāt.*

m s quib

quibus Sardiniam, Siciliamq, munierat. De-
 missam tempestate prouectus ad Ceraunios mon-
 tes, naues qua reliquum exercitum adduceret,
 Brundisium properè emisit. Ipse Oricum nocte
 peruenit, ob angustiam asperitatemque Via-
 rum copias in plures partes diuidere coactus,
 Et si quis aduentum eius praesensisset, paratior
 esset ad pugnam. Oriente penè sole multitudo
 omnis ad eum venit, Et qui Orici praesidio a-
 stiterat, admonentibus illum ciuibus, consulem
 Romanum prohibere non ausus, clauas Casari
 Ultro detulit, apud eum cum dignitate Et im-
 morari posset efflagitans. Lucretius autem Et
 Minutius alia Orici ex parte nasibus octosus-
 pra decem longis comitantibus, Et Pompeio
 commeatum tuerentur, classem, ne Casar eam
 inuaderet, in unum deuinxere. ipsi Dyrrha-
 chium recta perfringere. Casar ab Orico Apollo-
 niam deduxit. Quem cum ciues late suscepis-
 sent, Tamerius Urbi praepositus è praesidio au-
 fugit. Congregato deinde exercitu, milites edo-
 cuit quemadmodum multa ob celeritatem in-
 gruente etiam hyeme prospere egissent, mare
 tam ingens sine nasibus illis occupassent, Ori-
 cum Et Apolloniam nullo ferè Marte recepis-
 sent: Romanorum rex eo modo quò dixisset, se
 habere, Pompeio ignorante adhuc omnia. Ita-
 que si Dyrrhachium, inquit, Pompeiani appa-
 ratus horreum ceperimus, omnia in potestate
 nost

nostra erunt, quæ illi per integram ætatem
 summo labore compararunt. Hac effatus, per
 longum iter Dyrrhachium versus copias agit,
 nulla die nocteue intermissa ad itinerandum.
 Quod præsentiens Pompeius, è Macedonia ad-
 versus eum statim movit. Magna itaque fre-
 quentia, sollicitudinèque pronectus, sylvas per
 quas exercitum continuè ageret, secare cepit,
 ut Casari impermeabiles ad iter redderet. Pon-
 tes quoque fluminibus amovit, commeatum
 omnem qui in medio fuerat, igne corrumpens.
 Magnum autem, ut erat, arbitratus, univer-
 sum apparatus sibi tutum reddere, cum pul-
 verem, aut ignem, aut, fumum à longe eorum
 quisquam intueretur, ab hostibus factum exi-
 stimantes, adinvicem cursu contendebant. Eo
 modo nec cibo curam, nec somno impendebant,
 solum adhortationes, & impulsus, vocesq; du-
 centium, igne prælio undique strepebant. Tu-
 multus præterea ex hoc ingens, ac timor quasi
 ipsis in unum concurrentibus cunctos obsede-
 rat. Nonnulli igitur ob caloris vim, qua attu-
 lerant reycientes, aut in conuallibus occultan-
 tes relinquebant, timoris requiem apud hostes
 eo modo sibi proponentes. Sic & trisque patien-
 ter sustinentibus, Pompeius primus Dyrrha-
 chium accessit; & oppido proximus castra po-
 nit, nauesque præmittens Oricum denuò re-
 cepit, & mare diligentiori custodia servare
 per g

pergit. Caesar Pompeij copijs Alorē fluvium in medio constituens, castrametatus est ita, ut ad flumen descendentes, equestre praelium per partes inire cogerentur, totis autem viribus ne-
tquam inter se concurrerent, Pompeio tyrones ad bellum instruente. Suos itaque à Brundisio Venturos opperiens Caesar, cum ineunte Vere à pelago solantes, & Orchadibus delatos, Pompeij triremes haud facile evitare crederet, continue ad eorum custodiam intentas, & per mare discurrentes : hyeme Verò ad insulas profectos hostium, fortassis easdem latere posse, aut magnitudine navium, Ventorumque violentia longe superare, magna celeritate ad eos mit-
tit, cursumque accelerare imperat. Non accedentibus illis, ipse inscio exercitu adnavigare statuit, utpote qui neminem facilius eos adducere speraret. Dissimulato itaque consilio, tres è servorum numero ad fluvium pramittit, qui per duo stadia à castris aberat, ubi etque eorum celerem, gubernatoremque peritum, veluti quendam ex suis pramissurum, apparerent. Ipse è cenaculo discedens, corporis fatigatione pratensa, amicos epulari suadet, dein privato habitu curru defertur. mox navem ingressus, Caesaris nuncium se esse simulat, cetera per servos facienda edisserit. Eo modo latens, nocte potissimum instante, cum à Ventis agitaretur mare, servos gubernatorem, albori

turi

tati monet, prapere cursum arripiat, quasi ho-
 stes finitimos latere cuperet. Gubernator cla-
 tis remis per vim fluvium celer exuperat. Cum
 autem ad ostia E^o maris aditum perventum
 esset, mare ipsum summis concitatum flucti-
 bus, magno impetu ac turbine cursum inter-
 cipit. Gubernator veluti instantibus hostibus
 per vim conabatur euadere: Verum cum nihil
 proficeret, fatigatus ac desperans tandem cla-
 vum e manibus abiicit. Tum Caesar sublato ve-
 lamine ad gubernatore cōversus, E^o intonans,
 Alacri animo E^o forti aduersum fluctus esto,
 inquit, Casarem quippe, E^o fortunam eius te-
 cum vehis. Hac voce stupefacti remiges guber-
 natorque, magna vi nauem educere conten-
 dunt, ita ut fluvij ostia denuò euaderet. Ven-
 to deinde, E^o fluctibus eam extollentibus, ad-
 litus tandem victa compellitur. Instante die
 cum lux cuncta apertiora redderet, trepidare
 capere, veluti manifesti futuri hostibus. Tum
 Caesar fortunam accusans, quod felicitati eius
 invidisset, nautas retrouerti iubet. Navis ita-
 que aspirante vento facile compulsa, ad fluvij
 oram citra regreditur. Casarem igitur nonnulli
 ob audaciam admirabantur: quidam quere-
 lis persecuti sunt, quod facinus militari potius,
 quam imperatoria laude dignum esset aggres-
 sus. Is vero cum ulterius latere non posset,
 Posthumum eius loco adnavigare iubet, Ga-
 binioque

Binisq̃ue Et exercitum nauibus adducat imperare. Sin id abnuat, hac ipsa Antonio precipere, post Antonium Verò Caleno. Sin id omnes negent, epistola alia ad exercitum scripta erat, Velle se eos supra nauēs positos Posthumio obsequi. Et in locum in quem Ventus duceret Vela tradere, nihil nauibus parcentes. non enim nauibus, sed Viris Casari opus esse. In hunc modum Casar pro ratione fortuna Et deliberraverat. Quae omnia Pompeius intercipere festinans, in pugnam paratam ducebat aciem. Sed cum duos ex suis in medio fluminis, Et alium eius scrutarentur emissos, unus ex Caesaris praecursoribus interfecisset, retroverti cepit, id omen infaustum ducens. Causam autem palam retulit, temporis commoditatem sibi defuisse. Posthumio Brundisium adnauigante Gabinus priusquam Caesaris mandatum attulisset, Volentes per Illyrium nulla diei interposita quiete secum duxit, qui omnes ferè ab Illyrijs interfecti sunt, quod Casar per occupationes patienter tulit. Reliquos Antonius nauibus in Apolloniam deuexit, tensis Velis incumbente Vento. Quo deinde in meridiem cessante, ad Viginti Pompeij naues inspectis hostibus in eos deferuntur. Illi Et in aëris tranquillitate detenti, ne ab ipsis frangerentur, aut à maioribus exitu prohiberentur, trepidare incipiunt. Itaque ad pugnam necessaria

quaeq̃

quæq; parabant, fundas, sagittasque exere-
 bant, cum Ventus subito priore maior insurgit,
 quem elatis Velis denuò assumentes, nullo pa-
 nore insperato cursu se proripiunt. Quæ autem
 à cursu Ventis ac profundo destituta sunt, diu-
 tius afflicta, Vix tandem ad importunos, pe-
 trasque delabuntur, duas quasdam in eas de-
 latas retinentes. Reliquas Antonius in locum
 quæ Nymphæus dicitur, à cursu sistit. Iam igitur
 Casari exercitus omnis in Unum aderat.
 Aderat Vicissim Et Pompeio, Et adinuicem
 in colle quodam magnis praesidijs castra habe-
 bant. Multa hincinde praelia ex singulis muni-
 tionibus, Veluti Vel cum Vallum fossa mun-
 rent, Vel muro circundarent, in angusto simul
 agitabant. Inter hæc cum circa Vallum repulsus
 Casare ductor turma, cui Scæua nomen fuit,
 multa Et præclara facinora edidisset, oculum
 sagittæ sauciis hastam perfregit, deinde Velu-
 ti quippiam dicturus in medium prosiliit. Si-
 lentibus cunctis, Pompeij ductorem singularem
 virtute cognitum ad se vocat, deinde sic affa-
 tur: Salua tibi similem, salua amicum, ac cu-
 ratores mihi adhibe, quoniam Vulnere affligor.
 Accurrentibus ad illum Veluti transfugam
 duobus ex exercitu Pompeij, Unum aggressus
 occidit, alterius humerum ense deiecit, quæ cum
 egisset, seipsum Vallumq; reliquit. Ob id ceteri
 rubore conciti impetu ferantur, Vallumque in-
 super

super tutati sunt : Minutio qui custodia praefuerat, quam plurima tolerante. Ferunt quippe clypeo eius viginti supra centum inhaesisse sagittas, corpus sex vulneribus transfixum patuisse, oculum vicissim excussum esse. Hos igitur Caesar honoribus multis insigniuit. Ipse ex Dyrrbachio prodicione quadam sibi oblata, noctis tempore, et solebat, paucis comitantibus ad Diana templi portas proficiscitur. Eadem hyeme Scipio Pompeij socer alium ex Syria duxit exercitum, cui C. Calpurnius circa Macedoniam occurrens deuictus est, ac legio integra, ceteris duntaxat exceptis, vicissim caesa. Caesar igitur nihil mari conari poterat, Pompeio classem paratam obtinente. Exercitus quippe eius fame premebatur, ita, et ex pabulo panes ederent. Transfugis igitur huiusmodi panes ad Pompeium deferentibus, et letitiam ex visu caperet, nihil exhilaratus ille, cum beluis se pugnare professus est. Caesar igitur necessitate ductus, copias omnes, veluti Pompeium etiam insutum ad bellum concludurus, in unum contrahit, pluraque ex praesidijs interim vacua a suis contemplatus perquiet tulit. Verum ob id magis indignatus est, adeo et opus longe difficillimum et inauditum quodammodo aggredi tentaret, Pompeij videlicet exercitum intra muri unius septa circumcludere et a mari usque ad mare perpetuis manibus sepire

sepire: ratus etsi minimè id opus valuisset, magnam tamè audacia eius allaturum famam. Per stadia quippe ducenta supra mille spatium eiusmodi erat amplectendum. Pompeius cōtrà Gallū fossamq; anteposit, multaq; inutilia certandi studio inter se dietim machinantur. Insigne interea pralium ab utraq; parte editur, in quo superior Pōpeius, Caesaris milites in fugā vertit, eosq; in castra vsq; persequitur. Si gna porrò militaria pleraq; sustulit, inter qua & aquilam præcipuum Romanis signum penè eripuit, nisi quòd eam antefèrens miles, præoccupato eorum cursu, aquilam intra Gallum ad suos secit. Illustri conuersione in hostes facta, Caesar altera ex parte copias alias emittit, quibus tanta ob Pompeianos trepidatio iniecta est, ut Pompeio quanquam procul apparente, non portis immorari, non ordinem seruare, ac neq; mandatis ullis fidere auderent, sed quocunq; voluntas tulit, indefinènti fuga raperentur: nulla Verecūdia, aut mandato, aut ratione eos detinente, cum Caesar illis immineret, nec sine infamia Pompeium à longe residentem, & hac ipsa intuentem demonstraret: ipsi tamen abiectis signis ultro fugerent, nonnulli rubore compulsi, in terram nullo negotio prosumerent, tantum illis pavoris inijcitur. Horum è numero cum unus vexillo in cōtrarium verso caudam ad Casarem extendisset, eius

*mandato à scutiferis occisus est. Illi Verò egres-
 si neutiquam ad castrorum curam consistere
 audebant : adeo omnia trepidatione & metu
 referta erant, Et castra dereliquerent. Qua-
 cum animaduertisset Pompeius, fortiter illa-
 tus, Et castris potiretur, bellumq; uno opere cō-
 ficeret, à Launio prohibitus est, qui casu illi
 obuius in fugientes adhortatur. Ille igitur siue
 quod proposuerat dubitaret aggredi, siue ca-
 strorum solitudinem timeret, ne insidia subes-
 sent, siue bellum iam confectum esse crederet,
 eos qui exierant inuadit, multosq; ex ipsis pu-
 gnans interfecit. Vexilla octo supra viginti
 duobus pralijs ea die suscepit. Verum succes-
 sum tam perfecti operis exequi neglexit : Et
 Casarem dixisse ferāt, bellum ea die finem ha-
 biturū fuisse, si hostes, qui victoria vti scinisset
 habuissent. Pompeius huiusmodi victoria elat-
 us, regibus vniuersis ciuitatibusq; perscripsit.
 Caesaris praterea exercitū fame maceratum,
 & belli praesentis clade titubantem, facile ad
 se transiturum sperauit, maxime ipsius prae-
 ſentis ob errorem trepidantibus. Verum illi ad
 penitentiam conuersi, peccati causa assumptae
 re animos, ac Casare perhumane in illos con-
 querente, Geniāq; pollicente solito magis con-
 tra se ipsos accenduntur, ita Et inopinata mu-
 tatione conuersi, more patrio decimam eorum
 partem à Casare mulctari peterent. Renuente
 illo*

illo, maiore adhuc letitia sublatis animis, agnoscere capere quasi indignè ab ipsis iniuria affectus esset, eos verò qui signa detulissent, necandos conclamarent, veluti minimè in fugam abituri, ni primi illi signa cōvertissent. Caterum Caesar ne id quidē facere sustinuit, pauculos quosdam supplicio affectisse contentus. Quamobrem tātā omnibus ob moderationem audacia innata est, Et se quā celerrime in hostes deduci poscerent, magnāq; promptitudine eum adhortātes, errorem suum insigni aliqua Victoria, emēdāturos se promitterent, ipsi quē inter se conuersi inspeccante Casare turmatim iureiurando confirmarent non prius è bello redāturos esse, quā Victores euasissent. Amici itaque illi, Et huiusmodi promptitudinē Eteretur, quamprimum suadebant. Ille audientibus cunctis commodiore tempore se eos in hostes deducturum pollicetur, Et Et huius promptitudinis Et audacia reminiscerentur admonuit. Amicis deinde priuatim ita locutus est. Id enim vel in primis necesse esse, trepidationem, quæ deuictorum animis Vehementius infederat, eximere, hostium etiā reprimere audaciam. Ob id fassus est se illis indulgere, qui ad Dyrrhachium superati fuerant, Vbi omnis Pompeij apparatus in unum steterat, opus esse ad alia loca, quæ simili incepta oppressa essent, traducere Pompeium. Quibus dictis Apol-

loniam subito contendit. inde clanculum per noctem agmen agens in Thessaliam pervenit. Gomphos urbem parvam, quod eum ab ingressu prohibuisset, inuasit iratus: exercitus quoque diripere concessit. Milites igitur diutina fame macerati, liberius cibo vinoque indulgebant, Et plurimi ex ipsis ebrietate laborarent. Inter hos Germani potissimum ridiculi fuisse referuntur, cum à vino vexaretur adeo, Et ad veniente celerius Pompeio, facile eos deleri potuisse satis constet. Verum ille ob contemptum persequi neglexit, quoad Caesar septem continuè diebus ulterius profectus, ad Pharsalum tandem castra posuit. In Gomphis interim rem memoria Et pietate dignam exitisse memorant. Cadavera quippe illustrium virorum medicinali quodam in loco iacentia reperta sunt calicibus appositis, nullis affecta vulnerebus, Viginti ipsorum Veluti ex ebrietate procumbentium in terram, uno duntaxat in throno sedente, medici in morem, qui Venenum reliquis prabuerat. Pompeius interea in Casarem mouere disposuit. Id enim prius in animo conceperat, classẽ omnem, qua longe antepollebat, Afranio tradere, Et in Casarem insurgeret, Et errantem egentemque mari prohiberet. Ipse cum omni pediatu celerrimè in Italiam transire: beneuolam adhuc erga illum Et hostibus carentem Galliam, insuper Iberiam

Iberiamq; suscipere, deinde Velut è principatu atque domo in Casarem transferre arma. Quæ omnia cum Utile futura essent, agere contempsit, solum ad eos qui in Casaris exercitum insurgere illum admonerant, fame consumptum, ita ut residuum post Victoriæ ad Dyrrbachium iam antè habitum, facile superari posse dicerent, convertit animum. Turpo quidem esse asebant, fugientem derelinquere Casarem, Et deniculis similiter Victorem cedere. Quibus delinctus Pompeius, cum orientis nationes ad se resicientes erubesceret, Utq; Lucio Scipioni circa Macedoniam bellum formidanti morem gereret, potissimum adhortantibus militibus, pugnam inire statuit aciesq; procedere imperat, nec longe à Pharsalo iuxta Casarem castra locat, Ut non Ultra triginta stadia inter se Uterque abesset. Commeatus Pompeio omni ex parte abunde ferebatur. Sic enim illi itinera, portus, oppidaq; patebant, Ut è terra Veheretur continuè. per mare Verò quocunque Vento ad illum ageretur. Casar id solum commeatus, quod Vel offenderet Vel difficulter adipisceretur, nascisci poterat, neque tamen ab Ullo suorum destitutus est. Verùm mirabili studio in hostes deduci omnes appetebant, cum in bello meliores se his arbitrarentur esse, qui nuper in armis per decem ferè annos experti forent: ad

3 fossa

fossarum autem opera, aut mœnium erectio-
 nes, aut commeatum deuotiones, ob senectū-
 tem debiliores facti, si ulterius defatigari opus
 esset, satis perspicere se aiebant ex desidia
 aut fame interituros fore. Quæ omnia cum
 Pompeius intelligeret, non mediocri discrimen
 arbitratus cum viris bellicis, & seipso
 contemnentibus conferre manus, & Casaris
 fortunam de vniuersa re certare cupientis fa-
 cile obtinere posse: fortius & tutius existi-
 matis, fame eos difficultatibusque conterere,
 qui neque à terra commeatum, neque à mari
 copias ullas susciperent, neque nauihus ad fu-
 gam paratis uti possent, optima ratione bel-
 lum producere, & ex fame in famem hostes
 paulatim carpere instituit. Magna autem cir-
 ca ipsum Senatorum multitudo, magna illu-
 strum Equitum, reges plurimi, ac Dynasta
 aderant, qui partim ob inexperientiam, par-
 tim ob res apud Dyrrhachium feliciter ge-
 stas elati animis, nonnulli quod hostibus se su-
 periores esse crederent, quidam quod bello
 fessi subitum rerum euentum potius quam ho-
 mestum exitum cuperent, vno ore Pompeium
 ad pugnam hortabantur: Casarem continuè
 eos proxocantem, & acies instrucentem osten-
 dentes. Pompeius contrà eos admonebat, id
 Casari ex incopia summa contingere. Ipsis lon-
 ge utilius esse quietem agere, quoniam Casar.

en ne

ex necessitate bellum inire cogeretur. Stimulante deinde exercitu elato admodum ob Victoriam ad Dyrrhachium habitam, & ipsum à dignitate ad ambitionem declinantē. sponte retardare, ut tantis tamq̃ illustribus imperaret viris, conqurente, regum etiam regem, & Agamennonē illum appellante, quoniā & ipse propter bellū regibus praeesset omnibus, à propria ratione excussus est, seq̃ illis, deo fortē ali quo aduersante, ceteraq̃ vniuersa, bellumq̃ concessit. Segnior iam, ac tardus prater naturam factus ad omnia, non sine suo suadentiūq̃ periculo ac malo, quanquā inuitus, pugnam instruit. Caesar ea nocte legiones tres frumentatū miserat. Pompeij quippe tarditatem laudans, cum consiliū minimē immutare crederet, liberius ire iusserat. Acies deinde preparari audiens latatus est, necessitate cognita, qua Pompeius ab exercitu ad pugnā cogeretur: statimq̃ suos conuocari imperat. Noctē mediā perfectis sacris Martem inuocauit, eiusq̃ parentem Venerem. Ex Aenea quippe, & Iulio eius filio, Iuliorum genus, ut ex nomine intueri licet, videtur emanasse. Templū igitur Victoria fauenti gratis Roma dedicaturum vouit, si ritē peregisset. Cum autem fulgor è cælo labens, è Caesaris ad Pompeij castra penetrasset, ibidemq̃ extinctus esset: qui in exercitu Pēpeij aderāt, quippiam splendidum ab hostibus ad se futu-

rum pradicabant. Caesar autem se in Pompeium insurgentem, gloriam eius extincturum. Ipsi deinde Pompeio eadem nocte, cum Victima aufugisset, neutiquam deprehendi potuit. Apum praterea examen in aris constitit. Trepidatio quoque ante lucem in exercitum incidit, ad quam accurrens Pompeius, & singula constituens, non multo post profundo somno est consopitus. Excitatus ab amicis somnium retulit, paulò antè templū se Roma consecrare visum Veneri Victrici, voti Caesaris ignarus. Amici, & exercitus omnis his confisi latabantur, & ut ad cetera imprudenter cum impetu & contemptione, sic ad bellum quasi iam confectum ferebantur, quorum è numero plerique tabernacula lauro adornarant contubernij causa. serus quoque dapies opipare instruebant. Erant qui de Caesaris sacerdotio inter se contenderent. quæ omnia Pompeius veluti rei militaris peritissimus abhorrere videbatur, ac super his turbatus dissimulabat, tacebatq; ambiguitate ductus, ac timore, quasi non ulterius imperaret, sed ab illis potius regeretur, cum ex necessitate prater ipsius voluntatem pugnam cogeretur inire. Tantum homini magnifico, & cui usque ad id tempus prosperè cessissent omnia, timiditatis videtur affuisse. Vel quòd Utilia dijudicans illis non confideret, sed ad aleam tot virorum salutem esset positurus, propriam

priam insuper gloriam, quam inuictam praestitisset: siue diuinatione quadā aspirāte, propius ex malo terreretur, cū die illa e tanto casurus esset principatu, hoc solum amicis praefatus dicitur, Diem illam quicumque victoria potitus esset, magnarum Romanis calamitatum futuram causam: deinde acie eduxit. Quamobrem eius mentem à timore consternatam nonnulli intuentes, non immerito existimasse creduntur, Pompeium si viciisset, neutiquam monarchiam fuisse positurum. Vtriusque exercitus, (Et mihi videtur dubia multorum dicta perscrutanti, Romanorum maxime, qui verissimilia de Italici viris perscribere, quibus potissimum fidentes, sociorum velut aliena auxilia haud multi existimant, Et modicum illis incrementum adijcere arbitratur) summa huiusmodi ferè fuit. Caesar duo supra viginti milia militum secum habuit, inter quos Equites circa mille annumerantur. Pompeium bis totidem secuti sunt, in quibus septē millia Equitum fuere. Qui autem de his verissimilia loqui existimantur, septuaginta milia Italorum hoc praelio in unum concurrisse memorant. Qui minorem numerum describunt sexaginta milia. Qui rem in maius extollunt, quadringenta milia extitisse aiunt. Horum seculum Pompeio: alij tribus ex partibus duas illi ascribunt, tantum inter se diligenter perscrutantes am-

n s bigere

bigere putantur. Quoquo modores se habuit, Sterque maximè spem in Italia videtur possuisse. Sociorum quidem Caesaris, Equites Celta ac Celtarum, qui supra Alpes incolunt, numerus ferè alius. Græcorum ad hos auxilia accefferant, Dolopes, Acarnanes, Aetoli. hac Caesaris exercitus summa fuit. Pompeio orientis nationes omnes magno numero astiterant, partim in equis, partim pedestribus suffulta copijs. E Græcia Lacedæmonij sub proprijs distributi regibus, & ex Peloponneso alij. Bæotij præterea cum ipsis aderant, & Athenienses in castris. Vtrisque igitur præconis voce proclamantibus, minimè iniuriam exercitui inferre, veluti legum latores sacros, ad gloriam conuersi belli, quasi pro Romanorum dignitate pugnaturi Pompeio adhaferant. Ex Græcis modicum quid, verùm quicumque in circuitu maris orientem versus incolunt, ferè omnes ad eum venerant, Thracæ videlicet, Hellepontij, Bithynij, Phryges. Iones, Lydij, Pamphylij, Pyside & Paphlagonæ: Cilicia ad hac & Syria, Phœnicæque, & Hebræorum gentes. Arabes quoque his finitimi. Cyprij insuper, & Rhodij, & Cretenses funditores, & insulares alij. Conuenerant & reges, ac Dynastæ auxilia secum afferentes. Deiotarus, orientalium Galatarum tetrarcha. Ariarathes Cappadocum rex. Arme-

nios intra Euphratem incolentes Taxiles princeps adduxerat. Armenios Verò supra Euphraten Megabates, Artaxi regis praefectus. Alij praterea inferiores potentia Dynasta ad belli laborem una se contulerant. Feruntur & ex Aegypto naues sexaginta ad illum peruenisse, & ex Aegyptijs regibus Cleopatra, fratre puero adhuc existente. Verùm ha quidē bello minimè interfuere. non enim alia naues ad id accesserant, sed Corcyra in ocio cum ceteris debebant. Quod à Pompeio minus prudenter factum existimatur, cum classē neglexisset, qua longe prepotens, omnem quā ad hostes ferebatur comeatum facile auferre potuisset. Is autem terrestribus fretus copijs, viris ex longo labore assuetis, & in pralijs ferocioribus sese immiscuit. Caterum eos ad Dyrrhachium seruantem infelicitas quadam ad hac tempora Casari potissimum accommoda videtur adduxisse. Ob hac quippe Pompeij exercitus leuiter elatus, imperatorem suum supergressus est, & in bellum minus prudenter se conuertit. Sed hac deus ita statuit, ad imperium, quod nunc vniuersa obtinet, transferre meditatus. Tunc Verò vterque eorum copias in vnum congregans, hortari nitebatur: ac primū Pompeius sic exorsus est. Vos quidem o commilitones huic labori praesidetis, magis quam ab alijs vobis imperetur. Nam cum Casarem diu-

*tius macerare in animo esset, ipsi hanc pugnam
 inire deposcitis. Ut igitur belli consultores,
 paucioribus longe plures insurgatis, contemni-
 te eos ut Victores Victos decet, confectos atque
 inuenes, Et plura perpassis, quibus integra
 vires manent. Tanta ulterius potentia adest,
 tam ingentes apparatus, ad hac conscientia
 causa optima. Pro libertate enim Et patriam
 pugnemus, iure legum freti, opinione recta, totque
 praecllentibus stipatis viris, quorum pars Sena-
 torij ordinis est, pars equestris, aduersus ho-
 minem per latrocinia imperium sibi vendican-
 tem. Ite igitur ut dignum est cum bona spe, eo-
 rum fugam cum ad Dyrrhachium essetis, signo-
 rumque numerum qua unica die ab illis ademi-
 stis, in conspectu vestro proponentes. sic Pom-
 peius elocutus est. Caesar contra suis militibus
 hac edisserst. Qua difficiliora nobis fuerant, a-
 mici iam euicimus. pro fame quippe Et ino-
 pia cum viris decertamus. hac dies cunctorum
 afferet iudicium. Recordemini eorum qua ad
 Dyrrhachium mihi promisistis, Et qua me in-
 tuente iureiurando confirmastis, cum adinuicem
 succenseretis, non nisi Victores esse reditu-
 ros. Hi sunt, commilitones, aduersum quos ab
 Herculeis accessimus colūnas, qui nos ex Ita-
 lia effugiunt, qui per decem belligerantes an-
 nos, ac tot hostes Victoriasque adeptos ex Ibe-
 ris, Celtisque, ac Britannis, quadringentis fere
 nationi*

nationibus patria additis, sine honore ac triumpho, donis que reijciunt, quibus nec ipse cum instaret, quibus suadere: quod meritorum gratias nobis remittunt. Nostis qua sine ulla ambitione posuerim, cum quippiam ab illis iustitia pietatisque sperarem. Horum omnium vindictas in unum mihi adeste, & mea erga vos, si quid vobis est ingenij, fides, curaque, remittamini, liberalitatis praeerea, ac munus quod vobis contuli. Non enim difficile admodum tyrones inexpertosque viros ab his qui labores ac praelia experti sunt, pugna superari, ad hac inveniliter ad inordinationem & dissidentiam, ducis conversos, quem ego ad hoc bellum trepidantem inuitumque descendere certo scio, fortuna iam desuetum, segnitie ad omnia tardum iam effectum, neque imperantem magis, quam suorum imperio parentem. & hac pro Italia solum loqui me arbitramini. Sociorum quippe nulla ulterius à vobis cura aut ratio habenda est, neque cum illis pugnandum à vobis credite. Mancipia quidem illi est Syria, Phrygia, & Lydia ad fugiendum continuae, serviendumque parata quos ego clare expertus sum, & vos statim intueamini, & Pompeium ipsum nesciquam ad ordinem belli propinquantem: Italos itaque duntaxat insequamini. Et si forte socij vice canum vos circumcurrerint, aut tumultum concitarint, eos avertentes, veluti cognati

tis Vestris parcite, socijsq; Vestris ad illorum
 terrorem pariter Utamini. Ante omnia Verò
 efficite, Ut eorum qua polliciti mihi estis, non
 immemores Vos intuear, & Victoriā potius
 quàm mortem eligentes, diruite ad pugnam
 accurrentes mania, fossas Vestras obruite, &
 nihil nisi Victores abeamus. Videant nos ho-
 stes ipsi destitutos castris, sciantq; quoniam ex
 necessitate nobis iniunctum est in eorum ta-
 bernaculis castra pœnere. Hac effatus, Vetera-
 norum ad duo millia è castrerū custodia emit-
 tit. hi muris egressi, magno silentio fossas aqua
 uere terra. Videns igitur eos Pompeius, cum
 nonnulli fugam ab illis meditari crederent, au-
 dacia eorum cognita, suspirio palam conque-
 stus est, se ad pugnam cum feris accessisse, fa-
 mem patiētibus, qua dignum ferarū esset phar-
 macum. Caterum nec Ulterius cedendum vide-
 batur, rebus omnibus iam in ensis mucrone con-
 sistētib; eam ob rem ad quatuor Italorum
 millia ad exercitus curam derelinquens, cate-
 ros omnes inter Pharsalum oppidum, Eri-
 pheūmq; fluuium ad pugnam instruit. Quo in
 loco Caesar copias suas pariter eduxit. Ac pri-
 mū Italos Uterque eorum in tres acies dini-
 sos in fronte collocauit, modico interuallo in-
 ter se distantes. Supra hos Equites per par-
 tes cornibus attribuit, quibus sagittarij &
 funditores admisti inerant. In hunc modum
 Italor

Italorum natio ab illis distributa est, qua maxime & terque eorum confidebat. Sociorum & erd copias & elusti ad ostentationem quandam protulerunt. Pompeio sociorum copia aderant multi formēs, Variarūque linguarum, ex quibus Pompeius Macedones, Peloponnesenses, Boeotios, atque Athenienses ob ordinem ac silentium & ceteris selectos phalangi Italica adherere & soluit. Reliquos, quemadmodum Caesar arbitratu est, extra ordinem per patrias distinctos. & in subsidij manentes, cum ad manus ventum esset, hostes circumdare, & illos innuadentes simul insequi mandauit: Caesaris praeterea exercitum nullo &alli munimine firmatum, in pradam ponere. Phalangem in medio regebat. Scipio Pompeij socer, in sinistro cornu Domitius in dextro Lentulus constitit. Asinius ac Pompeius exercitus cura praefuere. Caesari duces aderant, Sylla, Antonius, & Brutus. Caesar ipse, & assueuerat, legioni decima praefedit. Quod intuentes hostes, praecipuos Equitum contra illum collocarunt, & plures existentes, si potis esset, eundem omni ex parte circumdarent. His perceptis Caesar audaciorēs ex omnibus pedites &sq; ad trium millium numerum in subsidij locat, iubetq; & cum primum hostes acies circuncurrētes viderint, subito exiliant, & naq; prosilientes relictis telis hostium facies innadāt. Non enim iuuenes, & inexpertos, hac ipsa
intuen

intuentes Vultus discrimina facile laturos esse. Sic Vterq; exercitum adinuicem cōstituit. Singulos itaq; circum euntes, et quum opportuna forent disponentes ad audaciam adhortabantur. ad hac mandata illis proponebant. Caesar Victricem Venerem, Pompeius Herculem inuictum in auxilium vocabat. Cum omnia in bellum parata essent, diutius magno silentio immoti constitere, Veluti ambigentes adhuc, et de fides: seq; alterutrū intuētes, quis prior pugnam iniret morabatur. Multitudo enim qua nullius commiseratione commota fuerat, tam numerofo Italorum cōspecto exercitu, qui belli Vnius discrimen esset subiturus, cum Virtutem Vtraque ex parte in iudicium Venturā cerneret, coepit, misereri, potissimum cum Italos Italos aduersos intueretur. Appropinquante deinde mole, ambitio, qua eorum mentes inusserat atque excacauerat, extincta est, Et in trepidationem demum timoremq; cōuersa. Ratio quippe cum laboris gloriam diligentius expendere, periculum quoq; metiebatur. Causam praterea, qua duo inter se de superioritate contenderent, Et seipso pro salute propria periculo subijcerent, Et qui Victus esset, ne in Vltimis quidem locum foret habiturus: Tantam bonorum multitudinem propter illos interire. Subit deinde recordatio Veteris affinitatis, atq; amicitia, quam multa Et praeclara pro dignitate

Et

Et gloria inuicem egissent, nunc autem gla-
 dijs inter se armisque contenderent, omnes
 quoque sub illis militantes ad simile bellorum
 facinus adducerent, qui eiusdem essent chari-
 tatis ciues, simul cognati, amicieque, nonnulli
 fratres. nam id quoque nec in acie illa defuit.
 Nam inter tot virorum millia, qui in unum
 concurrebant, multa prater opinionem Et ad-
 miranda contigere, qua quisque animaduer-
 tens, acri penitentia eo in loco repletus est. Et
 veluti is dies eorum qui in terris sunt, vel pri-
 mus, vel ultimus futurus esset, magno stupore
 in dubium conuertit omnes. Viraque etiam ex
 parte lacrymas emisisse ferunt, cum ut se am-
 plius intueri possent, dies illa videretur eri-
 pere: omnisque itala natio magno silentio im-
 mota perstitit. Videns itaque Pompeius socio-
 rum copias huiusmodi prospectu terrefactas,
 veritas ne pugna initio confusio ab illis protin-
 nus emergeret, belli signum ultro protulit. Cui
 ex aduerso è Casare conclamatum est, sta-
 timque tubarum sono, Et lictuorum clangore e-
 recto vniuersos excitat, Et ut pote in tam pro-
 funda multitudine praefatos Et praefecti hinc-
 inde discurrentes, exercitum per partes horta-
 bantur. At illi ardue admodum miro silentio,
 Et horrore, magnis experti in praelijs inter se
 concurrunt. Cum in proximo ventum esset,
 primum sagittis fundisque bellari captum.
 Equi

Equites quoque peditibus admisti brevis in
 spatio pugnam inire. Prævalentes igitur
 Pompeij milites, legionem decimam circunda-
 re festinant. Signo à Cesare elato, qui in sub-
 sidijs constiterant subito accurrunt, & ad Equi-
 tes delati, erectæ pilis sessorum facies inua-
 dunt. Illi hostium auduciam, plagasque in os
 illatas non ferentes, nullo ordine fugam cap-
 sunt. Eo loci peditatum omnem, impulsis Pom-
 peij Equitibus, Caesaris Equites invadunt, cir-
 cundantq; qui pravis ab illis circumdari timue-
 rant. Quod animadvertens Pompeius, pediti-
 bus edicit, ne se ulterius in eos vertant, neq;
 à phalange longius excurrant, aut telis com-
 minus stantur, verum eminus distantes, ia-
 culis è manu missis insurgentes repellant ho-
 stes. quod mandatum cum circuitiois disci-
 men imminet, nonnulli utile arbitrantur esse.
 Caesar autem in epistolis id pugna genus max-
 imè contemnit. Plagas enim ex impetu factas
 potentius insigi, virosq; ab incursum promptio-
 res esse: immorantes verò telescere modum,
 ac refrigerari putat. Audacter quoque ob firmi-
 tatem insurgentibus, veluti signum quoddam
 sese offerre: quod & tunc fieri contigit. Deci-
 ma quippe legio assistente Cesare, lunam Pom-
 peij aciem, quæ ab Equitibus destituta fuerat,
 circumquaque percurrit, & latera eius omni-
 ex parte immobilis telis missilibusque confodit
 quoad

quoad conturbatis omnibus in fugam vertitis,
 quares Victoriae aspectum illi attulit. Reli-
 qua interim multitudo vulnerebus, mense, vario
 belli opere strepebat, nec tamen vel unica vox
 in tam immensa phalange tot inter se pugnan-
 tibus audiebatur, non ciulatus morientium,
 aut ferro petitorum, verum fremitus, & suspi-
 ria omni ex parte resonabant, eorum maxime,
 qui quo in loco constitissent, honestè occubuerāt.
 Sociorum verò copia veluti certaminis huius
 spectatores quidam, acierum ordinem formi-
 dine metūque replenerant, non Caesaris castra
 ob admirationem ingredi ausa, paucis qui-
 busdam veteranis adseruantibus, nihil aliud
 quam stantes trepidabant. Sed cum sinistra
 Pompeij acies hostibus cedere, & iam moue-
 ri implicarique cepisset, socij omnes in fugam
 versi, nullo ordine clamare occipiunt. Super-
 ti sumus. Deinde tabernacula eorum ac ca-
 stra veluti aliena invadentes, diripientesque
 quicunque licuit variè sparguntur. Tam reli-
 qua Italorum acies, intellectu clade, paulatim
 quanquam servato ordine, à potentioribus tu-
 tatz, pedem retraherat. Incumbentibus po-
 tremò, & in victoria hostibus, & ipsa pariter
 in fugam conversa est. Qua in re astutissimè
 quidem Caesar, ne ad pugnam denuo rediret,
 nec unius praelij, sed totius belli opus adim-
 pleret, egisse visus. Praeones enim acies

discut

discurrere, & à Romanorum cade omnes temperare iubet, solum ad socios asferre manus. Victis deinde propius admoti, intrepidus manere admonet. Id cum Unus ab alio intelligeret, omnes constitere. Et iam Pompeianorum id Unicum signum erat, tutò permanere. Ceteris deinde Italarum more consistentibus, similemque Vocem edentibus, discurrentes Casaris milites, sociorum copias nullo presidio munitas interficiunt, ob idque ingentem edidere stragem. Pompeius militum suorum conversione perspecta, mente collapsus ab exercitu secessit, indeque in tabernaculum delatus, sine Voce aliquandiu perstitit, quem admodum Telamonium Aiace in Ilio passum fuisse memorant inter medios hostes à Fortuna destitutū. Reliquorum pauci ab exercitu abire ausi, praconis Voce eos à Casare tutos pollicente, accurrentibus deinde hostibus per partes dissipati sunt. Finiente iam die, Casar per exercitum prouectus, Ut manerent precabatur, donec Pompeij castra recepissent. Quippe si hostes per diem Unicam vires assumpsissent, Victoriā denuò habituros esse: sin castra & exercitum simul occupassent, bellum omne iam esse profligatum. Ad hac manus ad eos protendebat, & cursu prior antecedebat. Quorum igitur à labore corpora exhausta fuerant, accendit animos, cum ducem ipsos praecurrentem aspe

*affpexissent. Erexit ad hac etiam eos spes, ac
 felicitas gestarum rerum, ut castris potirentur
 Et quaecunque in illis essent, sibi assumerent.
 Homines quidem in spe ac prosperitate minus
 labores sentiunt. Sic igitur omnes incumbentes
 magna vi aduersos pepulere. Pompeius his in-
 spectis, ex tam longo silentio hoc solum dixisse
 fertur, An ad castra Et hi nostra? Quibus
 dictis, mutata veste conscendit equum: qua-
 tuorque ex amicis eum comitantibus, nullo in
 loco cursum intermisit, quoad exorta luce La-
 rissam tandem venit. Caesar in Pompeij taber-
 naculo, quemadmodum se facturum dixerat,
 consedit, Et qua illi in cenam apparatus fue-
 rant, sibi assumpsit. itidem Et reliquus exer-
 citus ex hostium epulis recreatus est. Cecide-
 re hoc in praelio ab utraque parte, Italorum qui-
 dem (non enim sociorum copia ob multitudi-
 nem contemptumque annumerantur) è Casa-
 ris primum exercitu turmarum duces ad
 numerum triginta, armati ducenti, ut alij scri-
 psere, mille Et ducenti. Ex Pompeij vero parti-
 bus Senatores decem, quorum è numero fuit
 Lucius Domitius, olim Casari in Gallia suc-
 cessor destinatus, equestris ordinis ad quadra-
 ginta ex illustrioribus. Ex reliquo autem exer-
 citu, qui rem in maius extollunt, quinque
 supra viginti millia cecidisse aiunt. Ceterum
 Asinius Pollio, qui sub Casare ea in pu-*

gna militavit, sex millia ex Pompeij exercitu
 interfuisse solum scribit. Et hic finis admirabi-
 lis illius circa Pharsalum belli fuit. Caesar tria-
 ngera quidem prima & secunda ex omnibus
 protulit, fassus eos egregie pugnasse, & cum
 ipso legionem decimam. Tertia Crassus tur-
 ma ductor habere meruit. Is cum Caesar pugnam
 ingrederetur, & ab eo quid speraret exposce-
 ret, elata voce, Vincemus, inquit, o Caesar: &
 me hodie vel vivum vel mortuum recipies: Ex-
 ercitus autem iste, me ad quascunque accur-
 rentem acies, & multa praelara & illustra
 agentem intuebitur, testisq; erit virtutis mea.
 Inter cadavera itaque repertus, muneribus do-
 natus est, quae cum illo sepulcro illata sunt,
 quod insigne prope stragem Caesaris mandato
 erectum constat. Pompeius ex Larissa simili cur-
 su ad mare &que delatus est. Eo loci parvam
 ingressus cymbam, cum adnavigantem navem
 offendiisset, Mitylenas peruenit. Assumpta igitur
 Cornelia uxore, triremibus quatuor comi-
 tatus, quae à Rhodijs & Tyrjs ad eum vene-
 rant, Corcyram tunc quidem & Libyam praeter-
 nectus est quo in loco exercitum alium, &
 nauticos habebat apparatus. Ad orientem ita-
 que conuersus, Parthos, veluti ab illis opem pe-
 titurus, nulli patefacto interim consilio, adire
 statuit: quod penè cum in Siciliam venisset, a-
 micis retulit. At illi à Parthis abstinendum
 suadeo

suadebant, qui nuper Crasso insurrexissent, & adhuc ab eius cladem elatiores spiritus haberet, ac Corneliam singularis forma mulierem in eorum potestate committendam esse, maxime cum à Crasso esset genita. Cum in Aegyptum dentur ire statuisset, vel ad Iubam potius se convertere, amici repudiatis Iuba rebus, & ipse quæ nullius astimationis, aut gloria futura essent, Aegyptum ut adiret suaseri, finitimam regionem, & principatu ingenti pradam, felicem præterea, ac potentem navibus, frumento pecunijsq; cuius reges quæquam puerili in ætate essent, Pompeio tumen paterna charitate obsequerentur. His permotus Pompeius ad Aegyptum se convertit. Cleopatra Aegypto eiecta, quæ cum fratre regnum simul obtinebat, exercitum circa Syriam in fratrem apparabat. Ptolemaus ea tempestate prope Cassium Aegypti, Cleopatra insultus morabatur. Ita casu quodam incumbente vento, Pompeius ad Cassium deferitur. Inspectis copijs quæ plurima in littore consisterant, à cursu temperavit, meditatus, quod re ipsa fuerat, adesse regem. Premissis nuncijs, amicitiam, quam cum patre eius habuisset, exponit. Rex tertium supra decimum ætatis annum iam attigerat. Exercitum eius Achilæ quidam adseruabat, pecunias vero Phostinus nomine eunuchus: qui cōfessim de Pōpeij adventu inter se consultare incipiunt. Aderat

Et Theodorus Samius rhetor, pueri regis præceptor. Hi nefandum invicem negotium animo soluentes, Pōpeium interficere conveniunt, quò Casari morem gererent. Approbato deinde consilio, cymbam eximie ornata ad eum mittunt, veluti mari importuoso eo in loco existente, nec à maioribus navibus adiri facili. Ministri porrò regij cymbam inscenderant: Et cū his Sempronius vir Romanus, qui tunc fortè regi assidens, aliàs cum Pompeio militauerat. Is dextram regis nomine Pompeio obtulit, Et ad amicum filium tutò monet accedere. Inter hac exercitus, veluti Pompeio honorem prabiturus, iuxta littus in acie constiterat, Et rex inter medios purpurea amictus veste præsidebat. Quorum aspectu Pompeius suspitione motus est, cum exercitus ordinem, cymba ornatū intueretur, potissimum cum nec ad ipsum accessisset rex, nec ex suis digniores præmisisset. hunc solum itaque Sophoclis iambum protulit. Qui ad tyrannum proficiscitur, illius servus est, quanquam liber sit. quò dicto cymbam trepide est ingressus. Cum in alto longe abesset, inter nauigandum magis adhuc de Sempronio capis suspicari, siue quod Romanum hominem secum olim militantem nosceret, siue quòd solum adesse cerneret, quasi ob militaris disciplina amulationem imperatorem suum esset inuasurus. Ad illum itaque conuersus, Tene, inquit.

ego cognosco o mīles ? cui statim ille annuit. Deinde conuersum primus perculit: ceteri vero insecuti sunt. Vxor itaque, & amici eius hac à longe intuentes, eiulatu, gemituque ad deos fœderum vindices, manus tollere, nullaq; interiecta mora classem ab inimico littore auertere contendunt. Caput Pompeij à busto abscissum, & à Photino Casari magno pro munere seruatum. Verum idem tam nefandi sceleris meritas luit pœnas. Reliquum corporis in littore sepultum à quodam tumulo insigni addito, cui ab alio inscriptum fuit. Templi pondus erat, modica qui clauditur Vrna. Procedente tempore, cum tumulus sub arena esset obrutus, statua etiam quæ Pompeio à necessarijs eius circa Cassium ex are erecta steterant in templi aditu, iam vetustate exesa seruarentur, ætate mea ab Hadriano imperatore summa diligentia perquisita, & inuenta sunt. cum ad partes illas accessisset. Tumulus quoq; mandato eius perpurgatus, statua erecta, sic & denuò ab omnibus dignosci possent. Et hic finis vite Pompeio fuit, à quo tam ingentia praelia exantlata sunt, cuius opera Romanorum imperium in maius adauctum, ob quæ magni cognomen habere meruit, cum à nemine antea esset superatus, sed ab adolescentia vsque inuictus fuisset, ac beatus. A tertio quippe & vigesimo vsque ad octauum & quinquagesimum

mum aetatis annum monarchia praefuit, summa potentia usus, & ut opinio fert, ob Caesaris Zelum populari favore in principatu positus. Lucius igitur Scipio Pompeij filius, ceterique quicunque illustriores à Pharsalica pugna per-
 fugerant, ad Catonem Corcyram versus abire, qui ad alterius exercitus curam, trecentarumque triremium custodiam praeordinatus fuerat. Itaque quicunque ex ipsis gloriores existerent, Pompeij copias, classemque inter se partiti sunt. Cassius in Pontum ad Pharnacem profectus est, ut in Casarem illum excitaret. Scipio & Cato in Lybiam enavigarunt Vari fiducia, & exercitus qui cum illo adseruabatur, Iuba Numidarum rege pariter cum illis ad bellum conspirante. Pompeius autem primogenitus Pompeij filius, Laeniinusque cum eo copiarum partem deducens, in Iberiam sunt profecti: quam ad se asciscens, exercitum alium ex Iberis, Celtiberis, servisque in unum congregarunt, sic ut longe maiore impetu assurgerent. Tanta adhuc vires ex Pompeij apparatu superfuerant, quas idem infelicitate quadam dereliquerat in fugam versus. Cum autem qui in Libya convenerant, Catonem ipsis ducem postularent, Cato consularium praesentia commotus, id munus renavit, qui dignitatis causa eo in loco legati aderant, cum ipse in Urbe praetor duntaxat extitisset. Lu-
 cium

cum itaque Scipionem imperatorem elegere,
 cum quo magna adhuc copia conspirare ad
 bellum. Et hi duo potissimum exercitus asti-
 matione digni, ex Libya, & Iberia, in Casa-
 rem una vires assumpserunt. Caesar post ade-
 ptam victoriam per duos dies in Pharsalo com-
 moratus est, sacris intendens, exercitumque è
 praelio defessum vicissim recreans. Eo in loco
 Thessalos qui cum ipso depugnauerant, libe-
 ros esse iussit: Atheniensibus praterea ve-
 niam petentibus facile concessit, his verbis
 usus. Sæpenumero vos vestri culpa ad interi-
 tum redactos, maiorum vestrorum gloria sa-
 luti reddidit. Tertia die orientem versus ca-
 stramouit, fidem Pompeiana prosecutus fuga.
 Cum ad Hellespontum peruenisset, triremium
 inopia scaphis exercitum traducere compelli-
 tur. Cassius fortuna quadam triremium par-
 te comitatus, ad nauiganti obuius fit, cum ad
 Pharnacem properaret. Et quanquam trire-
 mium numero aduersus paruas rates tutò de-
 pugnare posset, Caesaris tamen felicitate con-
 territus, cuius fides perspecta erat, vires for-
 midanda, eundem consultò ad nauigare ratus,
 à trireme in scapham porrectis ad eum ma-
 nibus ultro desiluit, veniæque impetrata trire-
 mes omnes illi tradidit. Tantum potentia Cæ-
 saris felicitas sibi ascriuerat. Non enim ego
 aliam contemplor rationem, neque opus aliud

exce

excogitare possum in tanta temporis difficultate, tantum illi fortuna successisse, Et Cassium Virum bellicosum octoginta triremibus aduersus navigantem, ac illi imparato occurrentem adeo terruerit, Et nec ad manus cum eodem accedere sit ausus. Nam eum, qui tam turpiter ex timore se illi dederat, postea Roma imperantem neci tradidit. Quae ex re satis constat, longe ampliorem ex fortuna Caesaris tunc illi timorem affuisse. In hunc modum prater opinionem saluatus Caesar, superato Hellesponto, Ionijs, & Aeolijs, ceterisque nationibus, Cherronesum magnam inco-lentibus, quam Vno nomine Asiam minorem vocant, per legatos deprecantibus veniam concessit. Audiens praterea Pompeium in Aegyptum pertransisse, Rhodum peruenit, neque ulterius expectato exercitu, qui ad eum per partes accedebat, Cassij & Rhodiorum triremibus assumptis, cum praesentibus duntaxat classem ingressus est, neque illi patefacto itinere circa Vesperam cursum mouet, reliquis gubernatoribus, Et classis sua signum per diem sequerentur admonitis. Gubernanti autem proprio, cum iam à littore longe abesset, Alexandriam versus Vela iubet exponere. Sic tribus diebus pelago profectus Alexandriam peruenit. Eo loci ab regijs ministris benigne receptus est, cum rex moram circa Cassium adhuc

adhuc ageret. Ac primum quidem ociositatem quandam ob assistentium sibi paucitatem simulare cepit. Nam ad eum accedentes perhumane recipiebat, & Urbem circumnectus, pulchritudinem eius admirari visus, & disputationibus philosophis in multitudine praesens assistit. Quibus ex rebus gratiam apud Alexandrinos, veluti à negotiis omnibus solutus, sibi comparavit. Assistente vero exercitu, Photinum quidem & Achillam ob ea quae in Pompeium perpetraverant, morte multavit. Theodotum demum fugientem Cassius cum in Asiam venisset, cruce suspendit. Tumultu ob hanc rem inter Alexandrinos orto, cum regium exercitum in illam concitassent, pluribus praeliis circa regiam, & in maris littore certatum est. Quo in loco cum in mare defuisset, & in profundo aliquandiu enataisset, Alexandrini Vestem ab eo ademptam, in trophaei modum erexere. Postremo iuxta Nilum cum rege certamen inijt, in quo Victoria superior evasit. Inter hac per novem menses commoratus, tandem Cleopatram fratris loco Aegypti regnum in se obtinere. Per Nilum quoque quadringentis navibus devectus, quò regionem perlustraret oculis, cum Cleopatra simul adiit, multaque alia ut illi obsequeretur effecit. Verum hac

sing

singula ut gesta sunt, diligentius eo libro referuntur, qui de Aegyptijs inscribitur à nobis. Caput Pompeij ad se delatum minime intueri voluit, Verum sepeliri statim iussit. Templam quoque perexiguum ante Urbem condidit, quod indignationis Sacrum appellavit, Et quod aetate mea Traiano imperatore Iudaorum genus in Aegypto debellante, ab Iudais ipsis ad opportunitatem belli dissectum est. Tam magna in Alexandria operatus Caesar, per Syriam in Pharnacem copias movit. Is quippe iam multa peregerat, Et quasdam Romanorum provincias sibi asciverat, Et cum Domitio Caesaris patre depugnans, splendide Victoriam adeptus fuerat. Qua ex re maxime elatus, Amyssum Urbem in Ponto sitam, Et Romanorum faventem partibus, in servitutem redegerat, pueris quoque eorum manus abscindi iusserat. Adueniente deinde Casare, pauore, ac penitentia auctus, cum per ducenta stadia longe abesset, legatos pro pace ad eum misit, qui coronam deferrent auream, filiam quoque eius ob inscitiam in matrimonium illi traderent. Caesar intellectis his quae afferebantur, cum exercitu progressus est, Et ipse in primis anteire properavit, legatos verbis detinens, donec ad Pharnacis castra pervenisset.

set. Et hoc solum inquires : An pœnas at-
 buc dabit hic patris interfector? equum ascen-
 dit, & confectum à prima voce Pharnaces
 infugam vertit : plures quoque cum equiti-
 bus qui ad mille primo impetu ad eum vene-
 rant, occidit. Qua ex causa illum exclama-
 se ferunt : O beate Pompei similibus post Mi-
 thridatem huius patrem occurrens hostibus,
 & ob id magnæ habitus, & magnus ap-
 pellatus : post pugnam deinde hac Romam
 pramisit, Veni, vidi, vici. Pharnaces in Bo-
 sphori regnum quondam à Pompeio sibi tra-
 dictum libens abiecit. Caesar nulla adocium
 intermissa mora, tot bellis ipsum circumstren-
 pentibus, in Asiam pervenit : & in transi-
 tu Urbibus qua tributis oppressa fuerant, ius
 administravit, quemadmodum à nobis in
 Asiaticis rebus perscriptum est. Sentiens
 deinde seditionem Romæ coortam esse, &
 Antonium equitum præfectum, commea-
 tum cum exercitu omni ex parte praecludere,
 Romam regreditur : quòcum venisset, omnis
 civilis seditio extincta est. Verùm militum
 altera in eum insurrexit, qui nec ipsi Phar-
 salico bello promissa capientes, neque ex le-
 ge ulterius in bello permanentes, ad patriam
 redire properabant. Nam quadam illis infi-
 mita in Pharsala, & alia etiam infinita
 cum

cum in Libya bellum perfectum esset, pollicitus olim fuerat: tunc autem ad illos misit unicuique mille drachmas persolui iubens. Hi vero non polliceri eum potius quam exolvere statim admonebant: parumque abfuit, quin Priscum Sallustium ad eos missum hic de rebus interficerent, nisi quod idem fuga elapsus est. Quibus perceptis Caesar legionem aliam militem, qui urbem sub Antonio servabant, domui suae, urbisque egressibus insit praesidere, Veritus ne milites ad rapinas se conferrent. Ipse trepidantibus cunctis, & ut militem insultum praevideret admonentibus, longe audacior ad eos disidentes in campum Martium profectus est, ita ut priusquam loqueretur, in tribunali sit conspectus. Illi cum tumultu inermes ad eum accurrere, & ut mos est inopine adveniente eo, imperatorem venerati sunt. Iubente deinde illo ut si quid de muneribus loqui vellent, in conspectu suo dicerent: nihil ausi ex pavore siluerunt. Cum autem moderatius à militia dimitti omnes conclamarent, sperantes eundem ob exercitus indigentiam sub munerum spe ad reliquos hostes deducturum esse, de communi opinione nihil Veritus, dimitto vos, inquit. Stupentibus ipsis, multo magis subsecuto silentio, in hunc modum fari capit. Dabo vobis

Vobis omnia qua pollicitus sum, cum de catervis triumphum agam. Quo insperato responso moti, cum id ipsum late audirent, Gerekundia etiam oppressi sunt. Ratio quoque cum Zelo simul incidit, quasi eorum imperatorem hostium in medio relicturi essent, aliq, ipsorum loco triumphum habituri. Lucra insuper, qua in Libya longe maiora consecuturos se sperarent, amissuri, & vicissim Caesaris & inimicorum eius futuri hostes. Qua ex re ampliore adhuc timore ex dubitatione conticebant, sperantes Casarem quicquam illis daturum esse, ac simul ob necessitate, quam in praesenti haberet, paenitentiam acturum; at ille ex aduerso loqui desijt. Amicis deinde, ut aliquid quippiam ad eos loqueretur suadentibus, & ne tam breui superboq, responso plura militibus celaret admonentibus, loqui exorsus, ciues militum loco habere se dixit, quod discedentium a militia, & privatam vitam subeuntium signum erat. Illi paenitentia ducti, & ulterius non feretes, exclamare, ac precari, & ut ad militiam assumerentur exposcere. Recusante & id Casare, & a tribunali simul descendente, milites multo acrius instare, & ut permaneret orare, & qui deliquissent, poena affici debere postulabant. Modicum igitur quid commoratus, neque discedens, neque regredrens, dubitationem simulare cepit. Mox reuersus, nemi-

p

nem

nem ex ipsis se punire velle dixit, angustam tamen
admodum, ac dolere legionem decimam, quam
in honore semper habuisset, huiusmodi tumultus
præstitisse causam. Hanc igitur solam ab
exercitu meo, inquit, eximo. dabo autem quæ-
cunque vobis pollicitus sum, cum ex Libya
rediero. dabo insuper agros cum bella omnia
confecta fuerint, non quemadmodum Sylla, à
cæteris eripiens quos illi haberent, & solum
eos cum his qui acceperant, in unum habitare
faciens; & adinvicem hostes, eos statuens,
verum populi agros inter vos distribuens, &
ex me ipso necessaria simul adhibens. Plausu
& collaudatione ab omnibus elatis, decima
legio marore tabescebat, Cæsarem solum
erga se implacabilem esse intuens, se quæ ab
illo sortiri deposcebat, & partem ex ea morte
multari. Cæsar nihil cum illa contendere
ausus, cum indigeret adhuc, cautius demum
penitentia deductam sibi conciliauit: inde-
que in Libyam ad bellum se proripuit. A
Rhegio itaque Urbe in pelagus delatus, à Mi-
senia tandem Lilybæum deuectus est. Ibi Cæ-
tonem belli apparatus cum classe & pedest-
rum parte in Utica seruire intelligens, tre-
centis Romanorum additis, qui se belli com-
sultores fecerant, & Senatum seipsos nuncu-
pabant, Imperatorem verò eorum Lucium
Scipionem constitutum esse, præstantiores
ex ip

exipſis in Adrumeto moram ducere, Scipionem verſus claſſem movit. Quem cum ad Iubam profectum offendiſſet, contra Scipionis exercitum aciem inſtruit, quaſi opportune hoſtes Imperatore abſente prælio inuaſurus. Labienus ex adverſo ac Petreius Scipionis duces illi occurrunt, & ex Caſaris militibus plures intercipiunt. Fugientes quoque per contemptum inſequi cœperunt, donec Labienum equus per ilia conſoſſus humi deiecit. Verum illum clypeatorum manus ab hoſtibus eripuit. Petreius abunde eorum periculo perſpecto, & quacunque libuiſſet, facile obtinere potens, bellum intermiſit, eos qui circumſteterant, his verbis increpans, Ne Scipionem imperatorem noſtrum victoria fraudemus. Quod opus Caſarea fortuna pars altera videtur extitiſſe, hoſtibus, ut apparuit, victoriam adeptis, qui tam inopine pugnam diſſoluiſſent. Ipſum autem Caſarem eo in prælio in ſuos inſurgentem à fuga cohibuiſſe aiunt, & quendam ex ipſis aquilam ferentem, qua præcipuum in bello ſignum fuit, ſua manu inuadentem, à fuga ad primos compuliſſe, donec Petreius retrogreſſus eſt, & Caſar ipſe facilis ſuos reuocauit. Et hic belli primi à Caſare geſti in Libya finis fuit. Non multo poſt cum Scipio octo peditum legionibus inſtructus, equitibus viginti millibus, quorum maior pars Li-

bycorum fuit, adhuc scutatis plurimis, & elephantis circa triginta, aduentare disceretur, & cum eo Iuba rex, qui pedites alios ad triginta millium numerum, Numidas equites ad viginti millium, lanceatores quoque multos, & elephantos sexaginta alios secum duceret, Romanorum exercitus caput trepidare, militesq; inter se tumultum concitarent eorum causa qua iampridem experti fuerant, & hoc ob opinionem multitudinis, ac virtutis, maxime insurgentium Numidarum equitum, tum ob elephantorum bellam aduersus constitutum. Boccho deinde altero Maurusiorum rege, Cirtam, qua Iuba regia fuerat, interceptante, Iuba intellecta re ad propria cum exercitu reuersus est, triginta duntaxat elephantis Scipioni derelictis. Qua ex re Caesaris exercitus adeo exhilaratus est, ut quinta legio elephantis se opponi postularit, eaque in primis victoriam adeptæ sit: & ex hoc nunc etiam ipsi legioni elephantis vexillis inscribuntur. Tandem longa cum labore in omni eius belli parte pugna, multimoda conuersione facta, Caesar vix tandem in vesperam victoria potitus est. Et Scipionis exercitus demum superatus, nulla victoria intermissione nec in nocte quidem facta, quoad omnia prostratus sunt. pauci hostium ut potuerunt in fugam abeunt, Scipio ceteris omnibus Afrania permissa

missis, per mare duodecim cataphractis navi-
bus elapsus est. In hunc modum exercitus or-
toginta millibus militum ad praelium instru-
ctus, et iam pridem expertus, & ex prima pu-
gna in spem maximam elatus, hoc secundo
prælio penitus dissipatus est. Caesaris gloria fe-
licitate belli insuperabilis à cunctis habita, ni-
hil victus virtutis eius tribuentibus, sed pro-
pria errata Caesaris felicitati adscribentibus.
Visum est enim id bellum ducum imperitia in
hanc cladem decidisse, minime sustinentibus
ipsis quousque ut in exteris indigeret Caesar,
neque primam victoriam ad finem usque de-
ducentibus, Verum se statim ipsos dissolventi-
bus, cum iam Caesar esset profligatus. His Vti-
ca relatus circa tertiam ferme diem, & Ca-
sare subito admonente copias, fuga omnium
insecutus est: quorum neminem retinuit Cato,
sed naves illustrioribus eorum tradidit, ipse
quietus in Urbe perstitit. Vicensibus etiam
pro illis in primis deprecari pollicentibus, sub-
rudens Cato, non conciliatione sibi cum Casare
opus esse respondit, & id ipsum Casarem opti-
me intelligere. Publicatis insuper his quæ re-
condita apud illum fuerant, singulis Vicen-
sium primoribus inscribens atque dispartiens,
circa vesperam à balneo ad cenam transiit.
Discumbens porro cōuinatus est eo more, quo
à Pompeij nece consueverat, nihil solita con-

versationis omittens, neque plura aut pauciora consuiuo inferens. Cum astantibus etiam de his qui enauigauerant, sermonem protulit, rogans an prospero vteretur vento, Et quanto intervallo longe essent abituri priusquam ad lucem accessisset Caesar. Postremo in cubiculum delatus, ceteros omnes, filio excepto, à se dimisit, quem solito arctius amplexus est. Post hac ensẽ lecto assidere solitum minime intuens, exclamare capit, se hostibus ab domesticis inermem prodi. Quemadmodum enim, inquit, necessarijs vti possum, si per noctem contra me insurgat quisquam? Amicis autem illum adhortantibus, Et se nihil in eum machinari profitentibus, Verum Et sine ense quiescere vellet suadentibus, apertius hac inquit. Non enim mihi mori cupienti, ense opus est. facillime quidem vel Veste spiritum licet opprimere, vel caput parieti vltro impingere, vel in collum precipitare meipsum Et peream, vel resento spiritu obire mortem. Multa quae alia elocutus, Et ensẽ perferrent exorauit. Quo aliato, Platonis librum, qui de anima inscribitur, ab illis poscens legere persenerauit. Cum à lectione desisset, qui portis praesidebant, quieti indulgere monuit. Ipse autem se sub pectore impresso ense vulnerauit. Effluentibus itaque visceribus, cum strepitus insectus esset, qui ad portas morabantur subi-

to accurrunt. Medici quoque viscera adhuc
 illa reducere, & vulnus colligare tentabant.
 Ille reassumpto spiritu, dissimulare iterum,
 ac seipsum increpans, quod minus alte vul-
 nus impressisset, gratias illis veluti salutis
 suae auctoribus ultro reddere, demum se quie-
 te indigere dixit. Illi arepto ense discessere,
 & quasi quieturo praelusere portas. Cato dor-
 mientis similitudine praelata, obligationes Vul-
 neris silens ipse manibus diripuit ambabus,
 & suturas corporis infregit, fera in morem.
 Vulnus praeterea & ventrem Unguibus digi-
 tisque laceravit, visceraque disiecit, quoad
 tandem extinctus est, annum iam quinquage-
 simum aetatis agens. Mentem suam ex huius-
 modi iudicio aperuit, omnium mortalium fere
 singularis, iustum & honestum, & quod bo-
 num dicitur, non moribus magis quam ratio-
 nis magnanimitate diffiniri. Martia illi Exor
 Philippi filia à principio fuit, qua maxime
 oblectatus est filiosque ex ea genuit. deinde
 Hortensio amico habendam tradidit, Veteri
 consuetudine, cum ille filiorum cupidus, nus-
 quam mulieri fecunda convenisset, hanc po-
 sterius ex eo pregnantem domum reduxit,
 quasi illa indigeret. Talis Cato fuisse scribi-
 tur: quem Vicensēs splendide intulere se-
 pulchro. Caesar illum gloria sua invidisse retu-
 lit. Cicetone de ipsius laudibus librum per-

scribente, qui Cato appellatur: Caesar ex aduerso Anticationem in calumniam eius edidit. Iuba & Petreius perceptis his quae gestafuerant, cum nec fugam aut salutem ulterius sperare possent, inedia vulneribus quae se adinuicem tandem confecere. Caesar Iuba regnum Romanis sub tributo contulit, cui Crispus Sallustius pro pratore praesuit. Uticensibus, Catonisq; filio veniam concessit. Pompeij filiam cum duobus ex ea natis Utica deprehensam, Pompeio dimisit incolumem. Ex trecentis vero illis qui Senatus formam praeferebant, quosunque repertos nec tradidit.

L. Scipio, qui eo in bello imperator fuit, huiusmodi in mari agens, hostilibus nauibus a casu obuius, peregre se gessit, donec superata eius classe seipsam interemit. spote quae in mare precipitem dedit. Hic igitur Caesaris in Libya belli finis fuit. Ipse Romam reuersus, quatuor interpositis diebus peregit triumphos. De Gallicis primum, in quo plurimas & maximas duxit nationes, & quacunque alia deficientia adeptus fuerat. Ponticum contra Pharnacem, Libycum in Libyco, qui Scipionis adhaerant. Inter hos Iuba, Iuba filius infans adhuc afferebatur. attulit & cuiusdam circa Nilum naumachia triumphum Aegyptium, Gallorum & Pharnacis in medio. Quae vero ad Romanos pertinebant, veluti in
ter

ter cives gesta, neque sibi admodum honesta.
 Et Romanis insuper turpia infasta que videbantur, triumpho per imagines inscripsit, eorumque passiones pariter expressit. Viros quoque similitudinibus varijs scriptis que representavit, Pompeij imagine excepta. Huius solum deferri Et ostendi vetuit, cum populum erga illum benevolentia affectum adhuc esse intelligeret. Populus igitur domesticis in malis, quanquam timore oppressus, suspirio tamen maiorem prodidit, potissimum cum L. Scipionem imperatorem suum à se ipso sub pectore traiecit, Et in mare collabentem, Et Petreium se inedia ferro que conficientem intueretur, Et Catonem fera in modum viscera dilacerantem sua. Achila necem, Et Photini, gaudio persecuti sunt omnes, Et in Pharnace fuga risum emisere. Pecuniarum in triumphis summam delatam ferunt sexagintaquinque talentorum millium. Coronas ex auro duas Et viginti, ac octingentas supra duo millia, qua quatuor supra decem Et quadringentarum amplius viginti que millium librarum pondus excellerent. Ex quibus statim post triumphum, quacunque exercitus pollicitus fuerat, ampliare adhuc pecunia exolvit. Militi drachmas quinquemille Atticas, turma ductori bis totidem, tribunis militum, equitibus que in du-

plo maius, ad hac singulis ex populo minantem
 unam Atticam. Spectacula quoque multis-
 fariam edidit, equorum, & musici pedestrisq;
 certaminis, vitorum mille ad totidem certami-
 nium, & equestres pugnas ducentorum pa-
 riter, & alium ex pedibus, equis' que prae-
 dium subinde immiscens, elephantorum vi-
 ginti bellum utrinque locatorum. Navalem
 praeterea pugnam remigum quater millium,
 mille bellatoribus utraque ex parte insiden-
 tibus. Erexit & Veneri genetrici templum,
 ut prius ad Pharsalum voverit bellum ini-
 turus. Atrium quoque templo circumdixit,
 quod Romanorum forum esse voluit, non re-
 rum quidem venalium, sed eorum, qui ad in-
 ra simul convenirent, quemadmodum apud
 Persas aut quarentibus aut explicantibus in-
 ra cernuntur. Cleopatra perillustrem dea ima-
 ginem templo contulit: quae à nobis eo loco
 adhuc visitur. Cum census populi describere-
 tur, vix dispendium turba, qua ante bellum fue-
 rat, inuentum est. in tantum huiusmodi con-
 tentio exhausit urbem. Ipse iam quarto fen-
 etus consulatu, in Iberiam contra iuniorum
 Pompeium profectus est. hoc quippe resu-
 dum, nec ab eo contemnendum spererat ci-
 vile bellum. Quicumque etenim optimi ex Li-
 bya perfugerant, hunc in locum convenere, &
 exercitus ex Libya: ducibusq; in Pharsalo su-
 per a

peratis, in unum se contulerat. Ex Iberis verò
 & Celtiberis nationibus audacissimis, bello
 consuetis, & ex servis præterea multitudo in-
 gens ad Pompeium venerat, & iam quartum
 annum in his cōtentionibus exegerāt, animoq;
 ad pugnandū parato cum desperatione quoq;
 ferebātur, qua minime cōfusus Pompeius pu-
 gnā subire formidabat. Verū accedente Ca-
 sare, belli discriminē inire statuit, quanquā dis-
 suadetibus illi senioribus, qui ad Pharsalū, &
 in Libya Casarem experti, tempore fameq;
 buti exteris in locis conterendum potius esse
 suadebant. Caesar autem à Roma septem &
 viginti diebus ad eos venit, gravissimo exer-
 citu longissimum emensus iter. Timor igitur,
 qualis haud antea exercitum eius inuasit ob
 multitudinem & experientiam, desperatio-
 nemque hostium, ob qua Caesar tardius mili-
 tes in aciem educebat. Id animadvertens Pom-
 peius propius accessit, ob pauorem minimā
 eos faciens. Quod dedecus permolestē ferens
 Caesar, copias prope Cordubam in aciem edu-
 nit, in signe, ut prius, Venerem illis antepone-
 Pompeius contrā Pietatem. Incumbente Ca-
 sare, cum exercitus pauore correptus trepi-
 daret, pauidi quoque desidia admixti esset,
 Caesar porrectis ad cælum manibus, deos o-
 mnes innocare, & ne unico pralio multā &
 splendida eius gesta deturparent, caput depre-
 cari.

*cari milites quoque discurrens nominatim ap-
 pellabat. casside praterea adempta, vultu eius
 inspicere cogebat. Illi verò nec hoc quidem mo-
 do à timore cessauere, donec Caesar vniuerso cly-
 peo arrepto, duces circumsidentes in hunc mo-
 dum affatus est: Erit hic mihi vita finis, vobis
 autem rei militaris dies vltima. Quibus di-
 ctis ex acie procurrens sic hostes propulit, vt per
 decem pedum spatium loco cederent, ducenta-
 que ad illum tela iacerentur, quorum partem
 euitaret, partem clypeo exciperet. Ea ex causa
 ceteri accurrentes ante illum constiterunt, &
 exercitus omnis impetu euectus per vniuer-
 sam diem depugnauit, nunc impellens, nunc
 repulsus, victus victorq, per partes, quousque
 in Vesperam tandem victoria potitus est: vt Ca-
 sarem dixisse ferant: plerumque pro victoria,
 tunc autem pro anima solum decertasse. Cade
 ingenti edita, fugaque à Pompeianis in Cordu-
 bam subinde facta, Caesar ne fugientes hostes
 denno ad praelium redire possent, militibus vt
 urbem Vallo cingerent imponit. Illi defessis
 corporibus ob bellum gestum, interemptorum
 arma inuicem deferre incipiunt, & telis in
 terram fixis sustinentes, super ipsa morati
 sunt. Sequenti die ciuitas ab illis capitur. ex
 Pompeij ducibus Scapula erecta pyra semet
 iniecit flammis. Vari & Labieni, ac aliorum
 illustrium capita ad Casarem delata sunt.*

Pom

Pompeius cladis initio cum centum & quinquaginta equitibus ad Carthegas aufugit, quo in loco classem obtinebat, & Sclavi pri-matus naues latens, lectica ablatus est. Cum autem & hos de salute desperantes intue-retur, Veritus ne ab illis traderetur hosti-bus, fuga denuo inita scapham ingressus est. pede casu à funibus implicito, dum funem gladio secare nititur, pedis plantam gladio ab-scidit. eo modo ad locum quendam naue dela-tus curabatur. Cum denuo quareretur ab ho-stibus, per iter profundum, dumisque obsi-tum fuga elabatur: sentibus Vulneris stimulan-tibus, sub arbore tandem fessus constitit. De-pre-hensus itaque ab his qui illum inquirebant, non ignave sese protegens interfectus est. Caput ad Casarem delatum, eius mandato sepultura traditum. sic bellum Vno impetu prater cuncto-rum opinionem confectum est. reliquos ab his fu-gientes Pompeij frater adolescentior in Vnum congregabat, & ipse Pompeius appellatus, Se-xtus prænominē. Verum idem latitans & fu-giens dietim pradabatur. Caesar Romam re-gressus, civilibus confectis bellis omnibus, for-midabilem se Vniuersis, ac Verendum praestitit. & qualis ante eum nemo fuerat. Ea ex causa honores omnes, qui supra homines excogita-ri possunt, nulla mensura illi praebiti, in sacris sceleret, ludis, monumentis, in templis, locisque publicis

publicis, per tribus, vniuersasque nationes, & reges qui nomini Romano amicitia aliqua afficerentur. Figura multiformes eius status inscripta, quarum nonnullis corona ex quercu addita veluti sernatori patriæ, quibus olim ciuem clypeo tegentes ornabantur. Appellatus est & pater patriæ, & Dictator in omnem vitam electus, consulque ad decennium, corpus eius sacrum & intemeratum habitum. Im ab aureo solio eburneoque discebat, & triumphalibus indutus ornamentis continue sacra faciebat. Urbem per singulos annos diebus in quibus actæ vicisset, sacratam statuerunt, sacerdotēsque ad quinquennium, votæque publica pro eodem haberi solita, dignitates ad hac constituta, qua iureiurando nihil his quæ à Cesare confecta essent, aduersari velle confirmarent. Ad honorem quoque stirpis eius, Quintilem mensem Iulium appellari placuit. Tempia illi plurima veluti deo publicis decretis statuta sunt, & commune ipse Clementiæ quæ in vnum condiderunt. sic enim vt dominum illum venerati, et propitiū sibi foret, deprecati sunt. Fucere & qui regem dici suaderent: donec his perceptis, seuerâ obiurgatione ab huiusmodi nomine continere iussit, veluti nefandum abhorrens, maiorūque suorum execratione detestandum. Cohortes militares, quarum opera se ab hostibus tutus

tum esset, custodia dissoluta, & popularibus
 duntaxat ministris comitatus, in publicum
 processit. In hunc modum ante rostra agentis,
 atque iudicantis, decretum honorum omnium
 Senatui ipse praesentibus consulibus, ornatu
 viro & ordine illi detulit. Caesar hilare sus-
 ceptis, ipsis, venturam accedentibus atq; ma-
 nentibus assurgere sustinuit: Verum stimu-
 lantibus ad regia appellationis nomen, assen-
 sum re ipsa praestitit. Ceteras dignitates, con-
 sulatu per decennium excepto, sibi assumens,
 consules in futurum se & Antonium magi-
 strum equitum eius declaravit: Lepido im-
 peranti, ut interim pro Antonio magistratum
 gereret, qui Iberia praepositus, amicorum gra-
 tia illi praerat. Exules omnes revocavit, nisi
 quis ad intolerabiles fuga pervenisset. Inimicis
 veniam concessit, & plerisque qui illum oppu-
 gnauerant, saepenumero magistratus an-
 nuos contulit, & ad provinciarum curam aut
 exercituum emisit. Quibus ex rebus adductus
 populus, democraticam se illi concessurum confi-
 sus est, quae admodum Sylla pari modo potentia
 usus praestitisset. Ceterum in hoc quam maxi-
 me videtur aberrasse, imaginem quippe eius
 quidam ex adulatorum numero ex verbo ad
 effectum regni representans, lauro tenui per-
 alba inserta coronavit. Hunc tribuni Ma-
 ryllus Caesetinusq; carceri includere, simulantes

tes & in hoc Casari rem gratam agere, quod
 ad regni mentionem continuo subirasce con-
 suenerat. quod ille patienter perferre visus.
 Alijs circa portas aliquando gradientem sa-
 lutantibus ut regem, cum populus ad vocem
 ingemisceret, percusside in hunc modum re-
 spondisse dicitur, se Casarem esse, non regem:
 quasi ad nomen eius aberrassent. Cum Ma-
 ryllus eos qui principium huius rei prastitis-
 sent, subinde deprehendisset, & à ministris in
 iudicium deduci iuberet, Casar non ulterius fe-
 rendum ratus, de Maryllo in Senatu gravi-
 ter conquestus est, veluti astute in eum infi-
 dias struente ob tyrannidis calumniam: di-
 gnum quoque morte esse censuit, vel à magi-
 stratu saltem & Senatu submovendum, quod
 potissimum illi calumniam influxit, quasi huius-
 inmodi nomen affectaret, qui ad experimen-
 tum usque progressus tyrannidem inclusam ge-
 reret. Sive enim occasio eundem puniendi, Re-
 gij nominis appellatione pretenso est, sive quod
 tribunorum potestatem veteri sacramento at-
 que lege sacræ invidatamque censeret, iram
 certe peringentem extulit, quæ reliquum eius
 magistratus tempus perferre nequississet.
 Quod & ipse intelligens, penitentia adductus
 cum hoc solum nullo belli initio in ipsa pace in-
 tolerabile gravæque iudicaret, amicis dixisse
 fertur, cum illum diligentius praevenire ad-

monus

monuissent. Inimicis aduersum inquirentibus, occasionem se abunde praestitisse. Adhortantibus denique illis, Ut custodiam corporis Ibericis cohortibus exhibere vellet: Nihil assidua custodia infelicius esse inquit, Et in perpetuo timore commorantibus. Neque propterea adipiscendi regni experimenta cessare. nam eodem Lupercos in foro contemplantis ante rostra in throno aureo, Antonius in consulatu collega eius, cum nudus conuersusque decurreret, Et celebritatis illius sacerdotibus mos olim fuit, ad rostra delatus, Caesaris capiti diadema intulit. Quamobrem cum à paucis plausus redderetur, plures autem ingemiscerent, Caesar diadema subito reiecit: quod Antonius iterum illi apposuit. Reijciente iterum Casare, Et id munus abnente, populus ad eorum contentionem silens perstitit, suspensus quoque finem Et euentum morabatur. Casare diadema omnino respuente, magno clamore letitiam prodidit, Casaremque summis laudibus omnes extulere. Ille igitur siue desperans, siue frustra labori innixus, Et experimentum tandem evitans aut calumniam, aut civilibus quibusdam hostibus ultro cedens, siue valetudini curam adhibens, epilepsia scilicet, Et caduco morbo, qui plerumque inter otium illi acciderat, ingentem in Parthos Getasque expeditionem meastatus est.

Getis quidem, Et insolentioribus, Et pugna cupidus, Et propinquis sibi nationibus bellum parans: Parthus Verò, Et Crassi Elcisceretur iniuriam, quem prater fidus bello inuasissent. Exercitum igitur sex Et decem legionum peditem, equitum decem millium, qui Ionium transmitteret, praeire iussit. Sermo interim alius ex Sibyllinis monitis vulgatus est, non antè Parthos Romanis parituros, quam rex ad eorum bellum mitteretur. Qua ex causa nonnulli in medium asserere ausi, Et dictatorem prius, sic nunc imperatorem Caesarem esse Vocitandum, Et quocunque alio nomine reges appellantur, omnesque nationes Romanis subditas nullum alium appellare regem. Ille id ipsum abhorrere simulans, omni ad egressum suum properabat, cum iam invidia in Urbe laboraret. Caterum per quatri-duum antequam ad Parthos profecturus esset, ab amulis in Senatu occisus est, sine ob felicitatis zelum ac potentia, cuius iam ad summum Videbatur pervenisse: sine, Et ab illis assertum est, patria desiderio Et charitate ducerentur, iam enim abundè notum erat, etsi Parthos non vicisset, haud ambiguum tamen Romanorum futurum regem. Hac igitur ratione ductos arbitror in eum assumpsisse impetum, nomine duntaxat inter se dissidentes, opere Verò dictatorem cum Et re-

gcm

gem intuentes. Insurrexere autem in eum duo
potissimum Viri Marcus Brutus Capius co-
gnomine, Brutus illius qui à Sylla interfectus
fuit, filius, & bello apud Pharsalum gesto à
Cesare profugerat: & Caius Cassius qui tri-
remes circa Hellepontum in potestate eius
dederat. Hi quippe ambo Pompeij partes o-
lim secuti, & ab ipso Cesare in amicorum
numero habitifuerant, Decimus etiam Bru-
tus, & Albinus, omnes apud Casarem ho-
noris & fidei causa Generati, quibusque res
magnas idem credidisset, & in Libya ad bel-
lum proficiscens, exercituum suorum curam
demandasset: nam Celtas supra Alpes Deci-
mo regendas dederat, qui verò intra Alpes
essent, Bruto. Cum igitur Brutus & Cassius
in vicem de pratura Urbis disiderent, siue alia-
rum dignitatum, siue pratura ipsius causa,
aut simulationis potius inter se contenderent,
ne in ceteris una convenire viderentur, Ca-
sar verbis eos delinens, ad amicos ita dixit:
se fertur, iussu Cassium exproscere, Bruto ta-
men indulgendum fore. tanta omni in re bene-
volentia & honore erga illum usus est, ut à
quibusdam Cesaris filius existimatus sit,
ciem Serviliam Catonis sororem, Brutus ma-
trem eo tempore quo Brutus natus est, arden-
tissime adamasset. Itaque ad Pharsalum victo-
ria potitus, magna sollicitudine iucibus impo-
9 2 fuisse

fuisse dicitur, Et Brutum quoadliceret, in-
 columem praearent. Verum ille siue ingra-
 tus, siue culpa matris infensus, siue Casari
 minus fidens, erubescens ne, siue libertatem
 pluris faciens, scelus, patriamque praeferret,
 siue ex Bruti pristini stirpe genitus, qui re-
 ges expulit, Et à populo conuictis ad id opus
 irritatus. Nam multa Bruti prioris statuae.
 Et ipsius tribunali inscripta clam reperta
 sunt, in hunc ferè modum. Brute munera
 accipis: Brute mortuus es: Etiam Brute vi-
 ueres. Quàm indignam sortitus es Brute pro-
 lem. Neque ab illo profectò es genitus: plura-
 que huiusmodi inueniem incendierunt, ad hoc
 certè factus. Veluti maiorum auctoritate di-
 gnus deflexit animum. Increbrescente itaque
 regis fama, Et consilio inter eos de hac re
 tum primum affuturo, Cassius dextra Bru-
 to praebita, Quid in consilio facturi, inquit,
 ó Brute? an Et Caesaris adulatores decet. sen-
 tentiam de rege proponemus? Minimè huic
 consilio adesse velim, respondit Brutus. Elu-
 tus his verbis Cassius: quid si nos, inquit, Et
 praeatores aduocarint? quid agemus Brute opti-
 me? Patria, inquit, Etque ad mortem opem
 offeremus. Quibus dictis complexus eum
 Cassius, Quis te, inquit, non optimus seque-
 tur ita sentientem? An artifices Et caupo-
 nes tribunal tuum inscribere magis autumas,
 quàm

quàm Romanorum quosque optimos, qui à ca-
 teris pratoribus equorum duntaxa spectacu-
 la, aut ferarum, à te autem libertatem, tan-
 quam maiorum tuorum insigne opus exigunt?
 Hac igitur iampridem meditati, tunc qui-
 dam palàm inter se protulere: ac primum
 quidem amicos proprios, dein Caesaris ipsius
 attentare ausi, quos in utraque partem au-
 daciores noverant. Ex suis potissimum fra-
 tres duos Cecilium, & Bucolianum, & Ul-
 trabos Roburium Rigam, Q. Ligarium, Mar-
 cum Spurium, Servatium Galbam, Sestium
 Nasonem, Pontium Aquilam: bos quippe
 ex domesticis asciverant. Ex amicis verò
 Caesaris, Decimum, de quo praescipimus,
 Caium Cascam, Trebonium praeterea, &
 Attilium Cimbrum, Minutium, Bassillam-
 que. Cùm abunde ipsis prorsus videretur, nec
 pluribus communicandum esse Ulserius, in-
 vicem conspirare omnes, nullo iurcuran-
 do aut sacrificio adhibito: neque tamen quis-
 quam ex ipsis se immolaturis, aut fidem pro-
 didit: tempus duntaxat, & locum require-
 bant. Attulit autem vel maximè commodi-
 tatem tempus, cùm Caesar die quartâ ad exer-
 citum esset profecturus: sed custodia militum
 ipsum circumstante, locum in Senatu prima
 elegere, rati Senatores, etsi conspirationem
 minime intellexerent, inspecta re promptis-
 sime

simè manus ad opus allaturos; quemadmodum in Romulum, cum ex rege tyrannus effectus esset, euenisse satis constat. Sic isti pariformiter accidere, cum in Senatu fieret, non ab insultu existimare homines, sed ab universa ciuitate perpetratum esse; & Velut commune facinus multum periculum à Caesaris militibus afferri posse. Verum laudem ipsius non ignorantibus quantum negotij aggrasset, permanere. His rationibus permoti omnes, Senatum pro loco sibi destinant. de modo autem inter eos dubitatum est. Nonnulli quippe Antonium Caesaris collegam in consulari, & amicum eius præpotentem, militibus quoque quàm notissimum, cum eodem interficiendum esse censebant. Quibus aduersatim Brutus in Casarem, inquit, Velut in regem insurgentes, tyrannicidarum habituros sumus; in amicos vero eius non secus ac Pompeiana seditionis duces, hostium censeri loco. Ad quæ potissimum adhibentes animum, futuram Senatui Unionem expectabāt. Casar prædie quàm Senatum ingrederetur, Lepido magistro Equitum cena adhibito, Decimum Brutum, Albinumque pariter induxerat. Sermone deinde inter calices appposito, quod mortis iucundius haberetur genus: alijs alia diverse sentientibus, ipse immeditatum cunctis attulerat, In hunc modum de seipso satiscimo-

tus est, & hic qua postridie passurus esset, illustrasse visus. Nocte postmodum defesso corpore cum acubouisset, Calpurnia eius Exor per quæsem existimasse visa est eundem sanguine plurimo madentem, ob idque è domo exire prohibebat. Sacrificanti etiam ut plurimum signa apparere perhorrenda : quamobrem Antonium, qui Senatum dissolueret, emittere curabat. Assistente autem Décimo, ac illum adhortante ne sufficionis infamiam subire vellet, sed præsens ipse ad locum proficiscens, Senatum sponte emitteret, lætica in Senatum delatus est. Spectacula tunc quidem in Pompeij theatro agitabantur, & Senatus in proximis adibus convocabatur, solitus & ad spectacula huiusmodi accedere. Brutus interim summo mane in porticu, qua ante theatrum sita erat, exigentibus ab eo veluti prator ius administrabat. Intelligentes itaque coniurati de Cæsaris sacris, & Senatus intermissione omnino quid agerēt addubitabant. Quidam igitur ad eos sic se habentes profectus, Enisus ex coniuratis cui Casca nomen fuit, apprehensa manu: Tu me, inquit, amicum latere voluisti? Brutus autem omnia retulit. Cum Casca ob conscientiam trepidare capisset, subridens ille, à quo, inquit, has pecunias, quibus adilitatem emerēs, tibi cōparasti? quo audito Casca timere desuit. Ipsos autem Brutum & Cassium simul colloquentes

9 4 quid

quidam ex Senatoribus Puplius Lena verbis aggressus, Dii vobis qua cogitatis felicitent, inquit: Verum celeritate opus est. Quibus auditis conturbati ambo, ex stupore siluerunt. Cum Caesar in Senatum deferretur, quidam ex familiaribus coniuratione percepta, Et qua didicerat, illi annuntiaret, ad Calsurniam accessit, hoc solum inquiring, instante re magna Casarem a Senatu redeuntem opperiri velle: cum omnia qua in eum parabantur, haud abinde intellexisset. Et alius in Gnido hospes illi notus, Artemidorus nomine, ad Senatum accurrens nuperrime eum interfectum reperit. Ab alio etiam insidiarum libellus in Senatum properanti traditus, qui subinde in defuncti manibus repertus est. Antequam e lectica egrederetur, Lena qui cum Cassio paulo ante sermonem habuit, Casari obuius, quadam instantius eloquebatur. Eius rei aspectus, ac dilatio, adeo eos conterruit, Et se vicissim intuentes, prius quam deprehenderetur facinus, aggredi velle properarent. Verum cum sermone in longum producto, Lenam potius deprecantem pro aliquo, suadentemque, quam aliquid annunciantem suspicarentur, persisterunt. Deinde cum Caesaris Ultro genua amplectentem viderent, iterum assumpsere animos. Mos fuit principibus Senatum ingredientibus, statim ab ingressu sacra facere. Denno itaque Casari

id

id agenti, Victimarum prima corde caruisse
 Visa, vel Et alij referunt, caput visceribus in
 primis defuit. Aruspice per id signum mortem
 portendi referente, subridens Casar, id ipsum
 in Iberia cum Pompeio depugnanti evenisse sibi
 retulit. Respondente aruspice non mediocriter tunc
 eum adijisse periculum, Et nunc inquit propi-
 tius nobis aderit. iterumque immolare monuit.
 Cum nec eodem modo litare posset, consilij tur-
 ditatem erubescens, Et ab hostibus veluti ami-
 cis adhortatus, contemptis sacrificijs ingressus
 est, hoc, inquiens, necesse est, quod necesse est
 evenire Casari. Coniurati interea Trebonium
 qui Antonium ante fores moraretur religue-
 re. Casarem vero in throno consistentem, ami-
 corum in morem circumstetere omnes pugioni-
 bus instructi. Et primum quidem Attilium
 Cimper in conspectu positus, fratris sui redi-
 tum quem tum exul erat, supplex precabatur.
 Contradicente Casare, Et omnino remuente:
 Cimper vestem eius veluti procaturus denuò
 apprehendit, exertoque pugione collum percussit,
 voce elatus, Quid immoramini o amici? Casca
 caput eius innadens, primus ferrum gutturi in-
 fixit, ac ferè pectus ex ictu aperuit. Tunc vero
 Casar Cimbri veste fortius apprehensa, corre-
 pta etiam ipsius manu, à throno decurrit, Et
 conuersus Cascam magna vi propulsi. Sic se
 igitur habens, ac latius in conuersione simul

detegentis. alius transfixit altius. Cassius pugionem in vultum adexit. Brutus femur vulneravit. Rucolianus inter scapulas impressit ictum: adeo ut Caesar fera in modum ira elatus, unumquemque eorum à se auerteret. Post Bruti plagam, veluti desperatis rebus, veste se circumdedit, quò honestius caderet. Cecidit autem in conspectu Pompeij statua. Illi in cadentis dedecus, tres & viginti impressere plagas, plerique etiam se mutuo impellentes aduersis percussere ictibus. Expleto ab ipsis tam ingenti scelere, & loco sacro, & in hominem pariter sacrum intemeratumque, subito fuga per Senatum, vniuersamque urbem fieri coepta, nonnulli Senatorum in tumultu vulnerati sunt, alij interempti. Plurima etiam civium exterorumque caedes edita, nulla meditatione, sed ut in tumultu civitatis per inuadentium ignorantiam solet fieri. Gladiatores quoque summo mane instructi armis, ad spectacula eundenda è theatro in Senatum per septa decurrere: theatrum quoque ex strepitu cum timore & fuga dissolutum: venalia direpta omnia, fores occlusae, à tectis parata praesidia. Antonius ad proprias ades reuersus est, rebus Caesaris consilium afferre meditatus. Lepidus vero praefectus Equitum, cum in foro persistens, quid actum esset intelligeret, ad insulam qua intra fluvium sita est accurrens (ibi enim militem

legio

legio confederat) in campum legionem adduxit, Et ad Antonij mandata paratum retine-
ret. Antonio quippe arthaserat, uisose Casaria
amico, Et consuli in primis existenti. Ipsi igitur
inter se convenientibus visum est Casaris
iniuriam quoquo modo ulcisci. Senatum au-
tem cum intersectoribus sua conuenturum ma-
gnopere timebant. Quid fieret itaque intenti
prospicebāt. Circa Casarem milites ferè nulli
affuerant: non enim custodibus illis uteba-
tur, principatus officium duntaxat inerat. Ple-
riquo porro magistratus, ciuium Et exterorum
multitudo, non mediocri seruatorum turba, qui
se in libertatem vendicantes, ad domos pro-
prias abscesserant. Ex his tres solum cum eo
commorati, corpus feretro imponentes, nullo or-
natu domum detulerunt: Et eius quidem quia
paulò ante terra marique imperabat, interse-
ctores Casaris nonnulla in Senatu dicere cona-
ti, auscultante nomine Vestes clypeorum in mo-
rem sinistris annectentes, pugiones quoq; cruo-
re illatos palàm deferentes, regem se ac tyran-
num occidisse clamitabant. Ex his quidam pi-
leum in hasta praeferbat libertatis signum, Uni-
uersosque ad ciuitatem patriam vocabant.
Brutus qua Veteres in reges peregrissent, illis
memorabat. Accurrere itaque ad eos plerique
ensibus instructi, qui eius operis minime par-
ticipes, se tamen affuisse simulabant. Lentulus
scilicet

scilicet Spinter, Faonius, & Acuinus, Dolabella insuper, & Marcus, & Petiscus: hi gloria nullam partem consecuti, supplicij & reorum causas subicere. Populo ad eos minimè accurrentè, addubitare & Vereri admodum capere. Senatus nempe à principio ob infestiam tumultumque diffugerat. Confisi itaque his & amicis, & cognatis, & tyrannidem insuper odio habentibus, populum contrà Verebantur. Multos quoque ex Caesaris militibus in Urbe commorantes, & qui tunc fortè praesentes aderant, quosdam quod à militaribus soluti oneribus inter suffragia distributi essent. Alios quod ad expeditionem parati, Casarem ad exercitum euntem secuturi forent: Lepidi insuper aspectu, militumque sub eo existentium timore ducebantur. Antonij ad hac consulis, ne Senatus loco populum ad se traheret, aliquidque cum ipso crudele moliretur. Hac igitur animo volentes, cum gladiatoriibus in Capitolium una pervenerunt. Consultantibus quid optimum factu esset, mercedem populo conferre visum. Nam quibusdam, qua gesta fuerant, laudare incipientibus, reliquos secuturos sperabant, libertatis causa, & Reipub. desiderio pellectos, cum populum ex Romanis quam sincerissimum esse existimarent, quemadmodum Bruti illius Prisci aetate fuerat, qui reges expulsi. Nec satis animadvertebant duobus adinani

cens

etiam contraria, qui libertatis simul & mercedis cupidos sibi utiles arbitrarentur esse, quorum alterum facillimum erat, Repub. iam pridem depravata. Permissa iam quidem multitudine ex aduenis emerfit, & libertinus par illis habetur cinis, & servus herilem quodammodo praefert imaginē. Senatoribus exceptis, quibus alia Vestis quam qua servis communis est. Annona insuper, qua Roma solummodo pauperibus impenditur, desidem aequē, & pauperem, industriūque Italorum in Urbem conuocat. nec turba eorum qui à militia soluti sunt. Viriim prisco more per patrias diuiditur. Sic etiam iniusta propulsabantur bella. Verū communiter ad suffragia iniqua aliena Urbis, alienarum domorum properabant homines, & in sacris locis templisque residebant sub Vno signo, Vno praeside sua ciuitatis, qua praesentia illis erant, Veluti erogationem quandam reputantes, benenoli Vbi mercedem adesse noscerent. Quamobrem non difficulter admodum ex tot talibusque viris multitudo ingens fori in medio circa Caesum statim coit: qui licet mercede ducerentur, qua gesta erant, ventiquam laudare audebant, Caesaris gloriam, & aliorum qui ab eo futuri erant, formidantes, Ceterum & in communi commodo pacem conclamabant, & plerunque primores ad eam hortabantur. Id enim interfectorum figmentum,

fuer

fuerat, salutem suam per hunc modum medita-
 tantium, cum pax non nisi delictorum obli-
 uione indicta, sperari posset. His ita se habenti-
 bus, primus Cinna, qui prator erat, & Cesa-
 ri cognatione deuinctus, in conspectum venit,
 inopinèque in medium progressus, Vestem mi-
 litarem, quæ erat indutus, exiit, quasi à tyranno
 prabitam despiceret: & Casarem tyranni-
 num cæpit conclamare, & qui eum occidissent,
 tyranni interfectores esse: & quæ acta essent,
 in matris collaudare, quod maiorum sanctorum
 virtutem forent inuati. Viros eos à Capitolio
 ut benefactores euocandos, & honoribus me-
 ritis afficiendos esse: sic Cinna lacrimis est. At
 verò qui plebem ipsi permistam, non adeo syn-
 ceram esse cognouissent, non utique eos viros
 euocare satagebant, nec aliud amplius, quam
 pacem conclamabant. Dolabella etiam adole-
 scens, & insignis nominis, & qui sub Cesa-
 re in reliquum anni tempus consulatum gestu-
 rus videbatur, cum Caesar urbe excessisset, &
 consularem vestem sibi induerat, & consula-
 tui signa circumtulera, eum qui talia sibi con-
 cessisset, secundus accusabat, & his qui in il-
 lum conspirassent ignoscendum esse, se manu so-
 la inuitum abfuisse prædicabat. Fuere qui dice-
 rent, eundem natalem Urbis ea die statuerunt
 censuisse. Ad quæ mercede ducti in primis ex-
 ultabant, veluti pratore & consule ipsorum in-
 dulg

*dulgentia in Urbe constitutus. Cassium quoque
 Et Brutum è templo deposcebant. Illi Dolabella maxime confisi, eundem Et prudentem,
 Et iuvenem, Et praterea consulem Antonij conatibus adversaturum existimabant. Descendere tandem ad eos soli Cassius Et Marcus Brutus, manus adhuc sanguine fixas datas praeferentes. Intulerant enim in Casarem bi plagas adinuicem certantes. Cum in medium stetissent, nihil miserandum aut abiectum uterque eorum locutus est, sed ut in rebus honestis solet fieri, se mutuo laudauerunt, Urbem beatam appellantes, Et plurimum Decimo attribuentes, qui gladiatores in tempore illis praestitisset. Deinde populum adhortari pergit, ut paria suis maioribus experiri vellet, qui reges non ex ut impetrantes, ut Caesar egerat, sed in pace sub legibus degentes pepulissent. Ad hac Sextum Pompeium, magni fuissem, eique qui pro Democratia in Casarem mouisset arma, esse reuocandum, cum aduersus Caesaris duces in Iberia adhuc perferret bellum. Tribunos plebis Caesetium Et Marcellum, qui regnum Caesari abstulissent, eligendos esse. Hac Brutus Et Cassius palam elocuti, Capitolium. denno ascendunt: non enim praesentibus satis fidebant. Sed cum domesticis eorum ac cognatis, quamprimum ad templum ire licuisset, legatos elegere, qui pro ipsis ad Lepidum proficiscerentur Et
 Ant*

Antonium, conciliationis & libertatis promouenda causa, & ut patria ignoscerent, qua, nisi inter se omnes conuenirent, magnorum malorum discrimen esset aditura. Hæc quippe legati exorare iussu, quod actum erat, nequaquam extollentes, cum de Caesaris amicis minimè considerent, Verùm id ipsum perferre suadentes, misericordia eorum qua gesta fuerant, non alicuius odio, sed patria potius charitate, & amore, ac Urbis pietate, iam odijs exhausta assiduus, cum futura seditio reliquos bonos videretur ereptura. Non enim esse æquum, si qua priuatim odia inter eos extitissent, ea in publicam conferre perniciem: quinimo multo magis in rebus publicis singulares inimicitias esse eliminandas. Antonius autem & Lepidus Casarem vlcisci, ut prius diximus, in animo habebant, siue amicitia causa, siue fœderum, siue dominandi potius cupiditate: ac subinde cogitantes omnia ipsis faciliora esse tot & talibus è medio sublati viris, cognatos tamen & amicos eorum formidabant. Reliquum porro Senatum ad eos conuersum, ac Decimum præsertim à Casare finitimis Celtarum populis præesse iussim, qui exercitus magnos contineret. Quibus ex causis, quàm tutissimum visum est, futurorum præstolari euentum: ac subinde meditari, quo pacto Decimi copias assiduus laboribus attritas sibi assumeret. Hæc machina-

tus

tus Antonianus, legatis, ita reddidit. Ob primas inimicitias nihil attētabimus, Verum adij causa, & eorum qua Casari inreuerando polliciti omnes sumus, custodes fore etiam corporis, aut quippiam perpeſſo adesse ultores: optimo id erit insurandum, scelus vindicare. & cum pauciores innocuam potius vitam agere, quam omnibus execrationibus esse obnoxios. Verum has nos, quibus sic videtur, vobiscum in consilio scrutabimur, & id utile Urbi facinus credemus esse, quod communi omnium consensu erit approbatum. Sic Antonius aperte locutus est. Illi relata gratia discedunt, in spe firma ponentes omnia. Senatum certe in cunctis obsecuturum illis esse confidebant. Antonius interea magistratibus nocte Urbem custodire imperat, quemadmodum per diem ex intervallo in medio locatis. Conspiciebantur itaq; per vniuersam Urbem ignes, quorum gratia nocte tota coniuratorum amici ad Senatorum domos decurrebant, eosq; ad patria salutem ac suam hortabantur. Ex aduerso, eorum qui ex sorte electi fuerant, duces ferebantur, palam comminantes, nisi illis promissa etiam ultro data seruarietur. Et iam cuius pars superior fiduciam acceperat, paucitate eorum qui quisquam agerent, inspecta, & ad Caesaris memoriam vna ferebatur, animosq; erexerat. Eadem nocte Caesaris pecunias cum imperij codicillis

cillis in Antonij domum detulere : siue Casaris Exore id iubente, qua à minus tutu in securiorem Antonij domum se contulerat, siue Antonij mandato. His peractis, decretum nocte perlectum est, Antonium sequenti die in Telluris templo haud longe ab ipsius domo Senatum habiturum. non enim in consilium, quod Capitolio subiectum fuit, accedere audebat, gladiatoribus apud coniuratos commorantibus : nec exercitum Urbi inferre, ne tumultum concitaret, quem Lepidus subinde intulit. Appropinquante die quidam ex Senatoribus in Telluris templum conuenere, & Cinna pretor Vestem adhuc exutus militarem, quam pridie veluti à tyranno prabitam reiecerat, una venit. Hunc quidam ex Caesaris militibus ira conciti, quod primus quanquam Caesaris affinis, maledicta in eum coniecisset, agre perferentes, lapidibus insecti sunt, & ad domum quandam fugientem comitati, igne adhibito succendere tentabant, nisi quod à Lepido exercitum ductante sunt prohibiti. Id confidentia in primis signu Caesaris rebus videtur affuisse, & quod mercede ductis coniuratisq, incuteret timorem. In Senatu Verò perexigua quadam syncerorum manus aderat, Violentorum quoq, & quernulorum. Plures enim vario apparatu ad coniuratos se contulerant, & primū fide dignos seipso exstimantes, cum illis una adesse, & commorari. &

ri, & à re is ad optimas transire latabantur.
 Quod ab Antonio neutiquā prohibitum fuit.
 satis sibi eos minimè venturos esse, quemadmo-
 dum non Venere quidem. Senatus scrutatione
 proposita, quidam quod ab illis audacius ad-
 modum tentatum fuerat, laudabant: viros eis
 tyranni interfectores, & meritis honoribus
 donandos prae dicebant. Quidā honores dandos
 abnuebant, recusantibus ipsis, nec ebid, qua
 egissent, fecisse profitentibus: satis esse illos &
 benefactores collaudare. Alij laudationē eam
 omittendam esse, solum illis ignoscendum in-
 dicabant. Nonnulli circa huiusmodi subdole se
 habebant, satis animadvertentes si à Senatu
 à principio admissi essent, ad reliqua postea
 dum faciliorem illis affuturam aditum. Erāt
 & qui ceteris Sinceriores hoc opus & nefan-
 dum abhorrerent. Quod autem ab illustris-
 simis domibus salus praestaretur, nequaquā prohibe-
 bant, querebantur tamē si eos & benefactores
 honoribus exsolerent. Pleriq; è contrario dice-
 bant non cōvenire, quibus salutē praestitissent,
 invidere & tucti esse possent. Cū Verò quissiam
 dixisset, eorum laudem Casari calumniam af-
 ferre, neutiquam concedendum putaverunt, &
 defunctus vivis praeferretur. Alio constanter
 admodum dicente, ex duobus alterum eligen-
 dum esse, aut Casarem scilicet tyrannum pro-
 fiteri, aut hos viros ex misericordia salvos fa-
 cere:

cere: Hoc solum reliqui admittentes, sortes ad hac tradendas postularunt, Et de Caesaris inreuerando inter se scrutarentur, sententiam quam sincerissime ab illis ferri posse, nihil ad sortes necessitate latis intuentibus, neque ut prius de se ipsis sollicitis, atque verentibus, defuncto Cesare, sub quo nihil sponte egissent Pompeio exemptorebus humanis, ac post Pompeium infinitis alijs. Antonius eos contemplatus, cum insidias astrueret, in sermonum materiam haud inopem, Et qua ambiguitatem auferret, eos incidisse videns, quod animo conceperat, domestico quodam pauore, ac sollicitudine illis aperit, Et Senatorum multitudine conspecta, qui partim ad Urbanos magistratus atque sacerdotia, partim ad provinciarum exercitumque praefecturas, a Cesare in futurum creati fuerant, quasi Et ipse in expeditionem ad quinquennium esset abiturus: silentio per tubicinem indicto, consulari potestate sic effatus est. Qui sortes de Cesare de nouo emittendas censent, eos hac intelligere necesse est: Ipso scilicet imperante, Et praeside iuste electo, omnia ab eodem facta, Et praebita, illasa permanere. sin violentia Et tyrannide grassatum asserant, corpus extra Urbem insepultum abijciendum esse, eiusque gesta omnia pro nihilo habenda. Est autem, Et coniectior, quacunque per omnem terram marisque

prom

prouebantur, nobis vendicare, & multarum
 eorum nolentibus etiam nobis obtinere: quod
 post modicum ostendam. Quod autem ad nos
 solum pertinet, quoniam de nobis solis id ipsum
 est, vobis ante omnia proponam, ut in re per-
 facili, difficiliorum imaginem possitis cernere.
 Nos quippe ferè omnes partim sub Casare
 magistratum gessimus, partim adhuc gerimus
 Ultra illos designati, partim in futurum
 gerere electi sumus. Ad quinquennium quippe,
 ut scitis, & Urbani vobis magistratus, &
 aenimversarij ad prouinciarum aut exercitus
 curam distributi sunt. an hoc sponte estis
 noissuri? hoc enim in potestate Vestra est. hoc
 igitur vos in primis diiudicare censeo, deinde
 de reliqua perspicere. Ita Antonius ingens,
 non pro Casare, verum pro se, ipsis incendium
 exsuscitans, loqui desijt. Illi subito voce elata
 nullas alias sortes deposcentes in medium pro-
 silunt: nihil prius à populo, quàm ut ipsis rata
 permanerent qua concessa fuerant, expos-
 tulent, quibusque vel aetatis imbecillitas, aut
 aliud quippiam in electione nocuisset, indul-
 gerent. Horum in numero Dolabella ascribi vi-
 debatur, cui minimè lucere existimabant, cum
 quantum supra vigesimum aetatis annum dux-
 tat ageret, unica ex lege concessum sibi
 inire consulatum. Subita igitur eorum qua
 pridie inter agenda dixerat, immutatio ab
 r 3 illo

illo facta est, eodem conuitijs multos incessente, qui coniuratis honores asferre decreuissent, ducésque suos accusassent, quò condecentem pertussoribus salutem quarerent. Alij porro Dolabellam, ceterosque ad spem magnam incitabant, gratiam ob id à populo sperantes, si magistratus statim declararet, non ex praesidentium immutatione ulla, sed ut legaliozem creationem fore ostenderet qua à monarcha ipso esset edita, & qua ornamentum quoddam ipsis in monarchia & democratia pariter asferret. Dum hac illi loquerentur, quidam ex pratoribus Vestes in contradiquentium deceptionem ultro exuunt, ut demum cum ceteris illas assumentes, iustiore impetu efferrì viderentur, neque creationis huiusmodi fuisse duces. Sic procedentibus rebus, Antonius Lepidusque è Senatu simul exeunt: & statim nonnulli à longe accurrentes eos vocitabant. Cum ab alto conspecti essent, & vociferantium quies vix tandem subsecuta foret, quidam ex illis siue sua sponte, siue ab alijs inductus, ne similia patiantur, praeuere eos admonet. Quo dicto Antonius, exuta veste, thoracem, quo erat indutus, aperuit, aspicientes deinde verbis irritans, neminem sine armis, ac ne consules inquit tutos esse posse. Acclamantibus utraque ex parte plurimis ad id facinus accurrendum esse: mul-

is contra ad pacem prouocantibus, his
 qui de pace loquebantur, ita respondit: De
 hac igitur perscrutemur qualis futura sit, &
 facta quemadmodum seruari possit. Inscruta-
 bilis quippe eius est securitas, quoniam
 neque Casari sacramenta quidem profue-
 runt, neque execrationes. Ad illos vero qui
 exire eum suadebant, subinde conuersus,
 consilium eorum commendauit, quasi sacra-
 tiora, & magis pia praeligerent. Et ipse, in-
 quit, in aciem vos educerem, primus verbis in-
 tonans, nisi quod consul sum, cui dictorum ma-
 gis quam iustitiæ cura imminet, qui enim in-
 tus sunt, ita nobis suadent. In hunc modum
 Cæsar, quos hostes ex ciuibz ceperat, ob Vr-
 bis vtilitatem saluare studens, ab illis interfe-
 ctus est. Hac Antonio sensim machinante,
 qui factis opem asserre suadebant, Lepidum
 in auxilium simul prouocant, Lepido vero lo-
 qui incipiente, qui longius aberant, Et in fo-
 rum descenderet, eum hortabantur, Et omni-
 cus aequè vox eius nota esset. Quamobrem &
 ipse subito processit, ratus plebem ad se con-
 uertere: & ad rostra delatus, suspirare fle-
 req; in multorum prospectu cepit, deinde sic
 orsus est. Hoc in loco heri cum Casare vna af-
 fici, eodem in loco vicissim defuncti necem co-
 gor inquirere, quid igitur à me vultis? Ac-
 clamantibus multis, Et Casaris necem vltisce-

retur, contra mercede conductis reclamantibus, Et pacem Urbi impenderet. Hoc, inquit, consulemus: sed qualem pacem dicitis, Et quibus firmatam sacramentis? Nos quidem per patrios omnes deos iureiurando Caesari polliciti sumus, deinde fefellimus, qui iuratorum optimi esse dicimur, deinde ad eos qui ultionem postulabant, se conuertens, Caesar, inquit, a vobis ademptus est sanctus, et ipse. Et colendus vir. Urbem ne, Et cetera ledere veremur? Hac itaque primores a vobis perscrutentur, si pluribus videtur. Exclamantibus iterum illis, solus perscrutator, Sic Solo, inquit, Et optimum mihi etiam adest iusiurandum Et soli quidem. Ceterum nec mihi, nec vobis, solis hoc velle sufficiet, aut solis contradicere. Hac Et huiusmodi machinantem, qui mercede ducebantur, liberalem intuentes, laudare incipiunt, Et ad sacerdotum Caesaris inuendum adhortantur. Quo audito non nihil exhilaratus est. Et hoc, inquit, postea mihi memineritis, nam indignus esse videor. Magis adhuc confidentia ob sacerdotum de pace assumptibus his qui mercede ducebantur. Et instantius urgentibus: hoc impium Et iniquum est, inquit, faciam tamen qua volueritis. Et his dictis in Senatum reuersus est, in quo Dolabella per omne tempus consulatus causa turpissime insisterat. An-

tonsus

conius qua in populo fierent opperiens, cūvisu
 eum intuebatur. Diuerse quippe sentiebant, &
 abunde ex aspectu licebat intueri, nec aliquid
 in populo feruentius actum apparebat. Coniu-
 ratos itaq; ex necessitate saluare instituit, ne-
 cessitatem occulens, quasi in re difficili ex gra-
 tia eos praeseruaret. Quae igitur à Casare facta
 erant, consilio firmare studens, & cōsulta per-
 ficere, silentio à tubicine iterū indicto, sic orsus
 est. Ego quippe o Viri de ciuium facinore con-
 suletibus in vnum vobis nihil locutus sum. his
 autē qui de Caesaris sorte ex aduerso pro illis
 deposcebant, vnicum ex operibus Caesaris an-
 teposui &sq; nunc, quod vobis non irrationabi-
 liter tumultum attulit. Si enim magistratus
 deposuerimus, facile confitebimur tot & tales
 viros indigne eos assumpsisse. quae igitur mi-
 nus audistis, perscrutemini nunc, & numero
 colligite vrbes, nationes, reges, Dynastas, &
 quaecunq; ut sic dixerim ab oriente in occiden-
 tem Caesar nobis virtute ac potentia subegit,
 legibus, clemētia & benignitate firmavit. Ho-
 rum nonnulla vos scire necesse est his qui ea
 sibi vōdicarunt, ni omnia bellis dissidijsq; ad-
 implere vultis, qui patria maximē agrotanti
 ob facinora nuper gesta, salutem asferre cupi-
 tis. Et hac quidem quae à difficillimis & tre-
 mendis rebus longe absunt, omitemus. Illa ve-
 rò, quae non solum vobis propinqua, verum do-
 me

*messica per Italiam omnē sunt, referam, eorum
 qui Victoria premia sumpserūt, quorū multitu-
 do ingens est in armis, sub eodem ordine à Ca-
 sare instituta. Et multa viscissim in Urbe ar-
 matorū millia: quid eos acturos existimatis, si
 qua accipere, aut qua ex ciuitatibus provin-
 cijsq; auferre satagunt, illis abstuleritis? Hæc
 quidem nox præterita per imaginem vobis
 anteposuit. deprecantibus quippe vobis pro
 his qui deliquerant, illi ex aduerso comminan-
 tes accurrere. Corpus Caesaris attractum, ac
 fœdatum, insepultum quoque abiectum. Hæc
 enim ex legibus in tyrannos fieri solent. Cir-
 conspicite nunc, Et cogitate, qui cum eo
 militabant. Celtarum Et Britannorum, qua
 accipere, stabilia ne sibi fore existiment, ille
 qui concesserat, sic turpissime affecto? Quid po-
 pulum ipsum facturum, quid Italos omnes cre-
 ditis? Quantam in vos concitatos esse inui-
 diam deorum hominumq; si imperia vestram
 ab oceano usque ad ignotas gentes propaga-
 tum fœdaueritis? Non enim causa Et reprehē-
 sione minus carueritis ob huiusmodi inconsan-
 tiam vestram, quam hi qui consulem in consi-
 lio, sacrum hominem sacro in loco, conuocato
 Senatu, in conspectu deorum occidentes, hono-
 re dignos arbitrantur, indignum vero illum
 haberi volunt, qui etiam apud hostes ob vir-
 tutem est dignissimus. Ab his igitur Et fœ-
 dis*

diffimis, nec in nobis existentibus, abstinere vos omnino cupio. Sententiam autem affero, ut ea quae per Casarem facta & consultae sunt, stabilia permaneant. Delinquentes vero laudibus extollere neutiquam dignum puto. Non enim sanctum, non iustum, aut consonans id quidem est, si quae à Casare acta sunt, velimus confirmari. At si ex misericordia eos salutare cupitis, affinium & amicorum causa, idque ad eorum gratiam illipsi habituri sunt, minime reprehendo.

Hac cum increpatione, & impetu quodam gravitatis differente Antonio, decretum statim silentibus omnibus, & id approbantibus perlectum est. Nullas in morte Caesaris controuersiarum causas habendas esse: quacunque ab eo facta essent, & consultae, permanere. Ad utilitatem porro Urbis, & eorum qui salus futurae essent, firmitatem, id à necessarijs eorum extortum est, ut hoc etiam adderetur, non ob iustitiam magis quam ob utilitatem ea fore conservanda, quod ab Antonio concessum est. Dum haec ab illis decernuntur, quicumque sortientium duces aderant, proprium pro ipsis decretum cum communi adiiciendum postulans, ut quae sorte collata & data fuerant, immota remaneret. quod nec prohibuit Antonius, senatus trepidatione insecta. itaque, id etiam concessum est. Secutum est & aliud huic simile, Senatoribus ad domos properantibus. Caesar nempe apud
 Lucio

*Lucium Pisonem testamentum deposuerat. Nonnulli igitur Senatum à consilio redeuntem intuentes, suadere illi properant, neque testamentum publicandum, neque corpus publice humandum esse, ne quid novi tumultus in Urbe fieret. Senatoribus minime assentientibus, ipsimet publicare velle dixerunt, ut quod communi consensu factum esset, populo minus vi-
 xium asferre posset: tyrannidem rursus designantes. Ad qua quàm maxime exclamans Piso, consules Senatum adhuc presentem convocare admonet, deinde ita fatur. Qui tyrannum unum interemisse gloriantur, plures nobis pro uno effecti sunt tyranni, qui à me sacrorum principem sepeliri prohibent, & testamentum effferenti minitantur, & substantiam eius ut tyranni inter se partiri cupiunt, & ultra hac qua ab illo publice facta & decreta sunt, rata esse statuerunt: qua verò à seipso deliquit, minime valere asserunt. Quis iste? non Brutus certe, aut Cassius, sed qui illos ad hoc impulere facinus. Sepulcri igitur vos domini aritis, testamenti ego. Nec enim qui fides mea commendavit, prius falli sinam, quàm qui spiritum mihi adimat. Tumultu & indignatione inter omnes subito coortis, & maxime ab his qui se aliquid ex testamento adepturos cogitabant, visum est testamentum ipsam in medium asferre, & communi impesa
 corpus*

corpus sepelire : Et super his consilium dissolutum est. Brutus interim Et Cassius perceptis his quae gesta fuerant , ad multitudinem mittere , Et ad eos in capitolium Veniret. Actura ventibus statim plurimis , Brutus sic exorsus est. In hunc locum Vobiscum convenimus o cives , qui heri in foro simul Veneramus , non tanquam ad templum fugientes , cum nihil de hisquerimus , neque tanquam ad praecepta quaedam , cum res proprias cura Vestra mandaverimus. Caterum Cinna clade , quae indignissime Et crudelissime affectus est , ad id compulsi sumus. Sensimus quae ab hostibus pro iureiurando obijciuntur nobis , Et ob id securitatem nullam pacis asserentibus. Quae igitur ad ea respondere velimus ; Vobis referemus o cives , cum quibus Et alia quae ad popularem statum pertinebant , consultavimus. Postquam à Gallia Caesar contra patriam hostilibus armis profectus est , Et Pompeius in primis popularis inter Vos , eis passus est , quae omnes norunt , Et post eum multitudo alia bonorum civium , qui in Libya Et Iberia bello conciderunt , haud imprudenter illum Veriti , qui tyrannidem iam firmam possideret , praeteritorum oblivionem à nobis exigenti facile concessimus , eamque iureiurando confirmavimus. Verum cum à nobis idem ex sacramento exegerit , non praesentia solum patienter ferre , sed in futurum quoque servos esse

Velle

Velle: quid egerunt, qui contra nos calumnias
 moliri student? Ego quippe Romanos eos, qui
 Vere Romani sunt, mortem sepius electuros
 reor, quam Vltroneam iureiurando subire serui-
 tutem. Sin hucusque nihil ad servitutem moli-
 tus est Caesar, nos peierasse confitemur Vtique.
 Sin Verò neque magistratus in Urbe, neque pro-
 vinciarum praefecturas, & exercituum, neque
 sacerdotia, sortilegiaue, aut honores alios vo-
 bis contulit, neque de quoquam prius consulis
 Senatus, neq; populus quicquam confirmavit,
 quin in omnibus Caesar ex mandato aesse vel-
 let, neq; malis satiari Vnquam potuit, sed Syl-
 la similis effectus est, quanquam ille de inimi-
 cis Vltus, Rempublicam vobis reddidit: hic au-
 tem ad aliam expeditionē profecturus, ad quin-
 quennium suffragia vobis sustulit: qualem hu-
 iusmodi libertatem dicemus esse, cuius nec spes
 hucusque affulsit? Quid populo praesidentes Ca-
 setius, quidem & Marcellus? nonne sacro ma-
 neri, intemeratōque praefecti, cum contumelia
 repulsi sunt, & lex vna maiorum, & iusiurā-
 dum? neque causam inquirere Tribunis adhuc
 existentibus licuit? At Caesar eos nulla dicta
 causa expulit. Vtri igitur in sacros delique-
 re? An Caesar ipse sacer, & intemeratus,
 cui ista non fonte, sed vi coacti facere conces-
 simus, pro quo priusquam in patriam rediret
 armatus, tot ac tales, & bonos quidem ciues
 necs

nec dedimus? Tribunorum quippe magistratum, num sacrum, intemeratumq; patres nostri in populari regimine nulla necessitate dedit esse voluerunt? idq; iureiurando perpetuo fore confirmarunt? ad quem redditus imperij rationesq; deferunt. Quis nobis inuitis ararium aperuit? Quis intactos & inuiolabiles pecuniarum thesauros rapuit? & alteri tribuno probibenti necem est comminatus? Sed quale insurrendum ad seruandam pacem iam tutum erit? inquirunt? Si quidem nemo tyrannus sit, nullo sacramento necesse est, neq; patribus nostris illo tempore opus fuit. Si vero alius tyrannus esse cupit, nihil fidem à Romanis, aut insurrendum solum expectat. Hac enim in periculo adhuc constituti ipsi dicimus, & pro patria continue dicimus. Nam cum stabili adhuc dignitate frueremur apud Casierem, patriam honori nostro proposuimus. Calumniantur igitur & in sortitionibus irritantes vos. Iam quidam ex incolentibus & incolatum habiturus hic adestis. Annuite mihi, & significate vos adesse. Annuentibus plurimis, Eia, inquit, o Viri, sic in alijs facite simul accedentes. Oportet quippe vos, quae conuenientia sunt perferentes atque facientes, à patria vicissim, à qua pramissi estis, aequa premia suscipere. Vos populus Romanus Cesari contra Britannos Celtasq; concessit. aequum est igitur vos strenue agentes, honorem & utilitatem

tatum esse participes. At ille vos sacramen-
tis antehabens, quanquam inuitos, contra
patriam armavit, & in optimos ciues, in Li-
byam pariter dubitantes ire compulsi. Si enim
hac duntaxat effecissetis, forsitan & pro his la-
tuerimini premia ab illo petere. Sed cum nul-
lus linor, nullum tempus aut humana obliuio,
qua in Celtas & Britannos per vos facta sunt
extinctura videatur, pro his premia exposce-
re aequum ducimus, qua priscis militibus a
populo dari consueuerant, qui domesticis &
immaculatis viris nunquam tellurem eripere
sustinuit, neque alijs aliena distribuit, neq; Vi-
etoria potitus, aequum retributionis opus ob ho-
stium delicta arbitratus est, vniuersos agros si-
bi vendicare. Caterum partem illis abstulit,
eosque milites iussit incolere, veluti deiectionum
custodes hostium. Et plerumque non sufficienti-
bus agris qui sub hasta acquisiti fuerant, ex
communi partem diuisit, aut aliam illis pre-
tio cõmit sic populus a cura & vacuos incolatum
vos habere voluit. Sylla Verò & Caesar, quæ in
patriam cum armis veluti hostilem irruerunt
super ipsam custodibus satellitibusq; indigen-
tes, neque vos per provincias diuisere villas, ne-
que tellurem vobis compararunt, nec bonorum
qua in publicum relata fuerant, partem con-
tulerunt, neq; honores his quibus adempti fue-
rant, ad eorum solamē reddiderunt, cum mil-

ta ex arario, multa ex his qua in publicum venerant, haberent. Verum Italia nihil delinquenti, aut quippiam inique agentis, lege bellicae, ac pradae lege, agros, domos, sepulcra, templa abstulere, qua ne alienigenis quidem hostibus ipsi tolleremus, sed decimam illis fructuum imposuimus. Sic vobis qua nostrarum sunt gentium partiti sunt, eorum videlicet, qui vos supra Celtas Caesaris militia coniunxerunt, pramiseruntque, & multa ex victoria vobis exoptarunt provenire. Vos autem sub signis militari ordine confertas cellocarunt, neque pacem assequi potentes, neque intrepide degentes, eorum causa, qui è proprijs expulsi fuerant. Nanque errabundus, & quacunque sibi vendicans, vos in multis observato tempore custodes habere meditatus est. sic enim tyranni in primis capiunt. non autem tellurem vos assumere, quam aliunde praeberet potuit, sed ut in hostes continue insidiantes, custodes vos fidos & stabiles haberet, ac vicissim principatus ab eo oppressi, & similia vobiscum iniuste perferentis. Benevolentia nempe tyrannorum ad satellites ex iniuriarum illatione fit, timoréque perferendi, & hanc quidem o dii immortales cohabitationem vocant, in qua gemitus eiusdem nationis hominum, & insultus ad eos qui nihil egeret, perpetrantur! Verum illi nunc

s quidem

quidem consultò nationi nostra inimicos vos pro sua utilitate reddidere. Nos autem, quos nunc urbi praesidentes, ex misericordia salvare velle asserunt, eandem tellurem vobis in perpetuum firmanimus, firmamisque, & testem horum deum facimus, & habetis & habebitis qua accepistis, neque vobis quisquam eripiet. Non Brutus, non Cassius, non omnes qui pro vestra libertate periculum adiunimus. Quod unicum in hac re querela dignum est, Sanemus nos ipsos. Id enim conciliationem ad omnes vobis similes nationes afferet, & iucundum erit obsequentibus, quibus honorem ablata telluris ex publico reddere intendimus, & ex primis quidem conferre vœtigalibus, Et non solum ex sorte vobis praebita certa teneatis, Verum sine invidia incolere possitis. Hac differente Bruto, audientes omnes, & inter se una conferentes, Et iustissima comprobarunt, & hos viros intrepidos, & populi praesertim amicissimos admirati, summa benevolentia complexi sunt, & in sequentem diem eorum operam nauare pollicentur. Cum illuxisset, consules multitudinem ad concionem conuocant, & qua illis videantur, intelligunt. In his Cicero vir discretissimus, de discordiarum oblivione laudationem peringentem retulit. Itaque omnes exultantes, Brutum Cassiumque è templo auocant. Illi
obsi

obsides interim sibi mitti poscunt: quibus Antonij & Lepidi filij pramissi sunt. Quamprimum Brutus & Cassius in conspectum venire, adeò plausus ingens, & vociferatio exortu est, ut consulis nonnulla dicere cupientibus, nemo assisteret, sed eos quamprimum inter se conciliari amplectiq; iuberent. Quod ab illis factum est: statimque Consulibus animus hebetari visus, siue timore, siue invidia, ut viros illos in Republica diversa ab ipsis sentientes conspexere. Interea Caesaris testamentum tabulis quibusdam affertur: quod multitudo recitari iussit. In eo Octaviae sororis sua nepos adoptivus filius inventus est. Populo totis transtiberini prabiti, singulis Romanorum civibus qui in Urbe aderant, quinque & octoginta drachma Attica collata. Qua ex causa populus ad iram subito concitatus est, cum, tyranni calumnia seductus, viri patria sua amicissimi testamentum intueretur. Miserandum porro vel in primis id visum est, cum Decimum Brutum ex eius percussoribus, inter secundos heredes scriptum cognovisset. Consuetudo nempe Romanorum in testamentis fuit primis heredibus secundos addere, ut si primi hereditatem non adissent, nanciscerentur ultimi. Ob id non mediocriter cunctorum animi turbati sunt, dirum ac nefandum existiman-

tes, Decimum in Casarem ultro conspirasse, qui ab illo filius esset nominatus. Pisone deinde Caesaris corpus in forum deferente, turba ingens ad custodiam eius cum armis aduolat, corpusque magna vociferatione, & insigni pompa in rostris collocant. Subito itaque eulatus & suspiria audiri, arma ab his qui deferebant, concuti capere, nec multo post obliuionis secuta penitentia. Antonius sic se habentes contemplatus, neutiquam occasionem negligendam ratus, laudes Caesaris dicere exorsus, Et consulem consulis, amicum amici, cognatum sibi cognati decet (erat enim Casari iam sanguine coniunctus) ita retulit. Non dignum arbitror o ciues tanti Viri commendationem in funere eius a me potius, qui vnicus sum, quam ab vniuersa patria esse referendam. Quaecunque enim virtuti Caesaris, quem nos pariter amauimus, senatus, & post ipsum populus vniuersi adhuc ex decreto contulit, vestram, & non Antonij vocem esse existimans referam. Et hac vultu magistro grauius recensuit. Voce deinde singula indicans, & in his diutius insistens, maxime in quibus ex decreto eum consecrarant, cum diuumum scilicet, & intemeratum, patrem patriæ, & benefactorem, vel presidentem, & qualem neminem vnquam appellassent in omnibus, Antonius vultum manumque ad Caesaris corpus inferens, ser

sermonis impetu facinus aperuit. Ad singulos etiam oratione brevis innuens, misericordia, indignationeque repleta, Hoc, inquit, decretum patris patria, hoc pietatis testimonium, hic sanctus, et intemeratus, et illasibilis vir, et ad quem aliquis perfugeret, non autem ab eo diffugeret quisquam. Verum ille vobis sacer et immaculatus interemptus est, non tyranni morem per vim honores capiens, quos nec unquam postulavit: illiberrimi quippe nos, qui hac indignis et minimè poscentibus impendimus. Verum vos pro nobis respondete, quare non illiberi? O fideles ciues, qui tals honore defunctum estis prosecuti: et his dictus, insurandum iterum recensuit Nos Casarem et Caesaris corpus totis viribus custodire pollicemur, si quis insidiabitur: Extorrem esse, si quis opem non attulerit, decernimus. In hoc maxime vocem manūque Capitolium versus erigens: Ego, Iupiter patria, ceterique dii, inquit opem asferre paratus sum, quemadmodum in re iurando sum pollicitus, cum collegis meis, quae cognita sunt inferre libeat, et inferri deprecor. Tumultu igitur à Senatu super hoc maxime, quod in eum publice dicebatur, elato, palliper se refrigerans Antonius, et ad se rediēs iterum fari capit. Videntur, inquit, o ciues, quae gestae sunt, non hominum manu, sed dæmonum potius opera esse facta, et quod

adeſt, magis quàm quod factum eſt, decet perſcrutari, cum maius periculum nobis allatura videantur qua futura, quàm qua ſunt præſentia, ne ad priſtinas ſeditiones reuertamur, & quicquid generoſi in urbe reſidet, conſeruetur denuo. Præmittamus igitur eum tanquam ſacrum in beatorum numerum, ſolitum illi hymnum & ſictum decantantes. Hæc referens Veſtem à pectore quaſi lymphaticus quidam abſcidit, ſequè ea accingens, manuum dextertate lectum ſub tentorio poſuit: nunc abſcondens, nonnunquam detegens, & deum caeleſtem primum verſibus cecinit, & ad fidem ex deo geniti manus protendit, concita voce bella, pugnas, victorias, gentesque quas idem patria ſubegerat, ediſſerens, ſpolia præterea qua detulerat, ſumma admiratione recensens, & continue exclamans: Hic ſolus inuictus contra omnes qui cum eo congreſſi ſunt. Tu ſolus patria per trecentos annos turpiter afflicta attuliſti opem, & feras gentes, qua ſola in Romam venerant, & incendium urbi ſola intulerant, ad genua tibi ſubieciſti. Multa alia demum deprecatus, Vocem ex ſplendida vertit in ſibilem, & & ut amicum indigniſſima perpeſſum deſlere capit, ac lamentari, palamque exoptare pro Caſare animam propriam commutare poſſe, dein vehementiſſime conuerſus in lacrymas, Caſaris corpus nudum, protus

protulit, Vestem pilo impositam ostentans, plagis laceratam Undique, & imperatoris sui sanguine fudatam. Ad qua populus Veluti lugubri in turba lamentatus, ex luctu in iram commotus est. Cum Verò ad hos fletus & alij Victissimam patrio cum cantu referrentur, Valuptate ductus, opera eius denudò, eademque recensēbat, potissimum in hiis in quibus Caesar eummas proprias deflere Videbatur, aut quibus ex hostibus beneficus fuisset, nominatim pradicabat, Vel cum de percussoribus eius Veluti admirans querebatur: Men' servasse, & essent qui me perderent? Ad ea populus quasi in re admiranda angebatur maxime, omnes scilicet in eadem eius coniurasse, qui ex Pompeiana seditione, Decimo excepto, in potestatem eius Venerant, & pro supplicijs ad magistratus, nationumque praefecturas & exercituum elati fuerant. Decimam praterea ab eo dignum habitum, Ut filius institueretur, ac haeres. Sic furente turba, cum ad manus sese accingeret, quidam ex Caesaris lecto imaginem eius extulit cera fabricatam: nam corpus supinam in lecto residens haud ab illo cerni poterat. Imago autem ex machina Undequaque Vertebatur, & tres supra Viginti plagas per Universum corpus, Vultumque ostendebat, ferino ritu impressas, atque patentēs. Hanc igitur imaginem Et lugubrem intuenti Vultus,

dolorem Ulterius ferre non potuit, Verum in
 Unum statim coniuravit, ac locum in quo Ca-
 sar ab amulis interemptus fuerat, circumdedit,
 igneque combussit, & percussores longe fugien-
 tes infecutus est, adeoque intemperanter ex
 ira & dolore commotus est, Et tribunalum Cin-
 nam, ex nominis parilitate deceptus, cum pra-
 tor qui in Casarem orauerat, Cinna diceretur,
 eundem esse existimans, non expectato iudicio,
 crudelissime necauerit, contrucidaueritque, Et
 nulla pars sepulcro potuerit inferri: ignem quo-
 que ad cremandas percussorum domos compor-
 tarit. Verum resistentibus strenue illis, Vici-
 nisque rogantibus, ab incendio temperatum
 est, quanquam populo arma in sequentem
 diem afferre comminanti. Qua ex causa per-
 cussores se occultantes, ex Urbe diffugere. Po-
 pulus ad Caesaris corpus denuò reuersus, in Ca-
 pitolium deferre, Veluti rem commendatio-
 ne dignam, & cum dijs tumulare pariter con-
 tendit. Aduersantibus demum sacerdotibus,
 in forum retulit, quo in loco Vetera Romano-
 rum regum Visabantur monumenta. Et ligna
 sedesque & quacunque in foro parata ade-
 rant, aliisque huiusmodi intulere omnes, ac
 pompam vicissim abundantem inferentes, nō-
 nulli coronas à seipsis, & donaria multa inie-
 cere flammae, & per noctem circa pyram con-
 sistere: quo in loco primum ara erecta est, nunc
 temp

templum Caesaris ipsius residet, quod divinis condignum celebrare honoribus. Etenim haeres, & filius Octavianus, Caesaris nomine assumpto, & per vestigia illius Rempublicam disponens, principatum qui nunc etiam permanet, ab illo radices assumentem, maiorem in modum auxit: & ut parentem summis prosequeretur honoribus, parem dijs immortalibus haberi voluit. A quo primo nunc etiam Romani cuicunque huic imperio assistenti, nisi tyrannus, aut indignus sit, huiusmodi honores cum è vita cesserit, solent impartiri: qui prius illis praesidentes, ne regis quidem appellatione dignos censuere. Sic C. Caesar extinctus est in die quam Idus Martias appellant, & quam Vates non evasurum eum esse prädixerat, quanquam ille irridens circa auroram advenisse idus diceret, Vatesque interitus nondum praterisse responderet. His igitur talibus, & à tanto Vate prae-monitus indicijs, signisque alijs, quae à nobis praemissa sunt, irrisus, progressus interiit, annum sextum supra quinquagesimum aetatis agens, vir ad omnia felix, ac beatus, & qui praeclara multa gesserat, Alexandro ferè ad omnia consimilis. Ambo quippe ambiciosissimi omnium fuere, ac bellicosissimi, & ad quaecunque concupita inextingenda citatissimi, ad pericula impetuosè, corporis etiam contempto-

res proprij; neque militari disciplina magis
freti, quam audacia & fortuna. Quorum al-
ter per inagnosa plurima ad Hammonem a-
statis temporibus profectus est, & Pamphy-
lium sinum enavigato mari feliciter excur-
rit, & pelagus fortuna continente transmi-
sit, & in itinere instante hyeme per impor-
tuosum mare ad Indos usque penetravit, &
in oppugnatione oppidi per scalam primus a-
scendit, & in hostes e muro profiliuit solus,
tribus supra decem vulneribus corpore exce-
ptis: & inuictus semper existens, singulo fer-
me, aut duplici opere unumquodque bellum
superavit, multa Europa barbara sibi vendi-
cans, Gracos porro manu vicit, bellicosissi-
mam gentem, & libertatis cupidam, nec
vlli prius quam Philippo, per ornatum ad
bellipresidentiam, modicum quid parere as-
suetam. Asiam ferme totam, ut sic dixerim,
excurrit: sic ut Alexandri fortunam ad poten-
tiam ex regionibus quas adeptus est, meti-
ri possimus, qui cum reliquam orbis ani-
mo conciperet, extinctus est. Casari autem
Ionium mare hyeme media patuit, & navi-
gationi eius tranquillum se prastitit. Hesper-
ium etiam oceanum supra Britannos idem
enavigavit, & cum nondum eorum promon-
toria esset expertus, cedentes gubernatores
thanes appropinquare iussit. Ipse vero per
alios

*alios fluctus, solas parua rate, nocte per Vno
 profectus, gubernatori ut vela ventis trade-
 ret imponit, Et ut maiorem in Caesaris fortu-
 na, quam in mari spem apponeret, edixit. In-
 tra hostes saepenumero profiliuit solus trepi-
 dantibus ceteris, Et trecenties ipse in Cel-
 tas aciem instruxit, donec quadringentas
 nationes in potestatem sibi subdidit, sic Ro-
 manis formidabiles, ut sacerdotum senio-
 rumque lege de immunitate bellis edita ascri-
 ptum sit, nisi Celicum instaret bellum: in-
 cumbente eo, sacerdotes senioresque in armis
 esse oportere. Caesar circa Alexandriam de-
 pugnavit, Et in ponte solus derelictus, Et op-
 pressus undisque, vestem purpuream abiecit,
 Et in mare desiluit, Et ab hostibus perqui-
 situs, in profundum enatauit, diu latens, so-
 lam ex intervallo respirationem hauriens, do-
 nec amica appropinquante navi manus ex-
 tulit, Et seipsum ostentans saluatus est. Ci-
 vilibus autem in bellis, vel propter timorem,
 ut dicere solebat, vel propter dominandi li-
 bsdinem illapsus, ducibus in bello optimis
 usus est: exercitibus praeterea multis Et ma-
 gnis, non barbarorum modo, sed Romano-
 rum occurrens, qui virtute Et felicitate per-
 sisterant, omnes superavit, Vnico praelio, aut
 duobus ad summum expertus hostes: neque
 tamen in omnibus exercitu inuicto quemad-
 modum*

modum Alexander est usus. Nam & apud
 Celtas fæde deuicti Cottæ & Titurii prato-
 res eius, magnam sustinuerunt cladem. Et in
 Iberia Petreius & Afranius, obsessorum in
 modum, milites eius concluserunt, & in Dyr-
 rhachio & Libya aperte fugam meditati sunt
 & in Iberia iterum Pompeium inuenem ex-
 timuerunt. Caesar quidem ipse interritus sem-
 per fuit, & in fine cuiusque prælij insuetus ha-
 bitus. Romanorum potentiam terra marique
 ab occidente ad Euphratem usque pertinen-
 temper vim pariter clementiamque subegit:
 multo quippe Sylla constantior, multoque con-
 tinentior. Regem enim seipsum nolentibus o-
 stendit, etsi appellatione eius abstineret. Cum
 bella alia animo conciperet, vicissim & ipse
 extinctus est. Affuit ambobus exercituum
 quoque similitudo: promptissimi quippe utri-
 que assuere, ac beneuoli, & in præliis feritate
 simillimi, inobedientes sapenumero suis im-
 peratoribus, & ob assiduos labores ad sedatio-
 nem proueni, quos defunctos deplorare deside-
 raueruntque quammaxime, & decorum hono-
 ribus dignos censuere. Vterque etiam corpo-
 ris robore & pulchritudine præcelluit. Vtrique
 à Ioue genus. Ille quidem ab Aeaco & Her-
 cule, hic ab Anchise & Venere duxit origi-
 nem. Contentiosi aduersus irritantes ambo, ad
 conciliandum vero perfaciles, & in captivitas
 pari

pariter clementes habiti, Ultra clementiam benefici quoque, neque aliud quam Vincere affectantes. Hac igitur in hunc modum congrua, Et si dispari uterque potentia ad principatum accesserit. Ille enim ex regno iam ad-
 aucto à Philippo, atque exercito, hic ex priuato ordine, nobili tamen Et illustri, pecuniarum destitutus copia, ad gloriam emerfit. Signorum porro, qua pereximia illis euenere, Uterque contemptor, Et Vatibus eorum finem pradicentibus neuter succensuit. Signa Vtrisque sapenumero paria, Et idem amborum exitus. Vtrique etenim bis infelicia affuere prognostica, in quibus ambo à principio dubium subiere periculum. Nam Alexander inter Oxydraces, super hostilem ante Macedones pro-
 elus murum, constrictis scalis in summo destitutus, ob audaciam ad hostes interiorius profiliuit: quo in loco errabundus, pectus primum, deinde collum superiori ex parte grauius sancius, cum iam concideret, Macedonibus portas ex timore prosternentibus saluatus est. Caesar Verò in Iberia, cum exercitus panore trepidaret in iuniorem Pompeium sumpturus arma, Et pugnam inire Vereretur, in medium profiliit, Et ducentis supra clypeum exceptis telis, tandiu perstitit, quoad ab exercitu accurrente, Et Verecundia timoréque correpto tutatus est. Sic ipsis prima quidem pro-
 gno

gnostica periculum attulere mortis; secunda
 Verò mortem consummarunt. Pythagoras quon-
 dam Gates Alexandrum, Apollodorum Eph-
 estionemque metuentem, sacrificio rite pera-
 cto, ne metueret admonuit, statim quippe
 ambos è medio abituros. Defuncto deinde E-
 phestione, Veritus Apollodorus ne quis infi-
 dias regi strueret, Vaticinium illi prodidit. Ad
 quod subridens rex, Pythagoram interroga-
 uit, quid id signum portenderet. Cùm ille
 Ultima significare diceret, denuò arridens,
 Apollodorum ex beneuolentia, Gatem Verò ex
 confidentia laudauit. Casari Vicissim cum ad
 Ultimum in Senatum accessisset, Et à nobis
 pauloante dictum est, eadem obuenerè signa,
 ad qua ille irridens, similia sibi in Iberia exe-
 nisse dixit. Respondente Gate, Et tunc qui-
 dem ipsum in periculo fuisse. Et nunc qui-
 dem, inquit, propitium nobis aderit: ali-
 quidque ad fiduciam adiiciens, denuò sacra
 fecit, donec retardantibus eum sacrificiis subi-
 ratus Senatum ingressus est, ibique interfici-
 tur. Simile Et Alexandro contigit: eum ex
 Indis in Babylonem cum exercitu rediret, Et
 iam proximus Urbi esset, Chaldas admonue-
 re Et ab ingressu se in presenti contineret. Illo
 Verò lambum proferente, Quoniam optimus
 Gates is est qui bene meditatatur: secundo mo-
 nuere Chaldas, ne in occidentem se conuer-
 tens

rens, cum exercitu ingredi vellet, caterum ad orientem conuerso aspectu circumueundo Urbem caperet: quibus illum annuisse ferunt, & Urbem circumuire statuisse, sed ab interiacente palude prohibitum, cum ira contempsisse eos, & in occidentem conuerso aspectu introiisse Urbem. Egressum deinde, & per Euphratem & Pollacota flumen nauigantem, quod Euphratem suscipiens, in paludes stagnaque diffunditur, & Assyriam tellurem ferè nauigabilem & bique reddidit, cum fluuii muro sepi-re destinasset, ob idque nauigaret, Chaldaeorum Verba irrisisse aiunt, quod Babyloniam saluus ingressus esset, & egressus nauigaret. Caterum euenit, ut cum in Urbem redisset, moreretur. Simili contemptione & Caesar videtur usus. Vate quippe diem mortis illi pradi-cente, quod Martias idus non euaderet, cum dies illuxisset, Vatem irridens, Idus adesse dixit: & in his similiter extinctus est. Pari modo prognostica quisque sua cõtempnisse dicitur, nec tamen Vatibus hac ipsa referentibus succensuisse, & ambos nihilominus sub Vatu pradi-ctione decessisse memorant. Fuere praterea ad virtutis disciplinam, & patrum, & Gracii, & exteri simul sermonis studiosi ambo. Alexander quidem inter Indos potissimum Brachmanas, qui doctissimi habentur apud eos, quemadmodum apud Persas Magi, eorum sapient

sapientiam perscrutatus est: Caesar vero Aegyptiorum ingenia, cum Aegyptum peragrans Cleopatram regno praeferret, diligenter tentare studuit. Quorum causa pleraque inter Romanos prudentissime direxit, & anni cursum nullo ordine fluentem ob intercalares menses, (ad Luna quippe cursum metiri eum soliti) ad Solis conuertit motum, Et Aegyptijs mos fuit. Contigit etiam ambobus neminem ex conspirantibus in eos euasisse, sed eorum stirpi condignas impendisse poenas, quemadmodum & Alexandro, qui Philippum occidere: quod Caesari vicissim Et contigit, in sequentibus referemus libris.

APPIANI ALEXANDRINIDE CIVIL. ROM. BEL.
LIS LIBER III.

CAIVS igitur Caesar plurimi apud Romanos in imperio dignus habitus, in hunc modum ab hostibus interfectus est, & à populo sepultus. Quas autem percussores eius, & in primis clarissimi, poenas dederint, liber iste & insequens vicissim explicant, qui civilia Romanorum bella deinceps.

ab

ab illis gesta complectuntur. Senatus quidem Antonium ob Caesaris funus suspectum habebat, quod eius causa populus ad tumultum concitatus, discordiarum oblivione ex decreto statutam contempsisset; & ad percussorum domos cum igne decurrisset. quam suspicionem idem Senico opere in Repub. edito, ad benivolentiam convertit. Erat Amatinus quidam prioris Marci falso filius, qui parentis causa populo fuerat acceptus. Is igitur ob hanc simulationem cum Caesaris affinis crederetur, eius interitum permoleste ferens, aram ante pyram constituerat, collectaq; in unam audaciorum manu, ijs qui effugerant, tremendum se praeferat. Horum nonnulli Urbe cesserant. Qui vero sub Caesare provinciarum curam sibi assumpserant, ad eas se contulerant. Decimus quidem Brutus ad finitimam Italia Celtarum gentem, Trebonius in Asiam qua circa Ioniam sita est: Tullius Cimber in Bithyniam: Cassius vero & Marcus Brutus, quibus Senatus plurimum fauebat, & ipsi sub Caesare ad provinciarum regimen in sequenti anno electi dicebantur, ut Syria Cassio Brutus Macedonia praesset. Sed cum Urbani praeiores adhuc essent, ex necessitate sub mandato tenebantur: sortilegisq; adulabantur maxime, & alijs quoscunq; suspicabantur suffragia ad se vendicantes venundare, lege prohibente ne cui intra vigesimum annum provin-

cia administratio conferri posset. Cum his Amatius una conferre & insidiari dicebatur. Hac igitur ratione motus Antonius, Velatus consul in eos inuectus, Amatum cepit, interfecitq; nullo iudicio exhibito, audacter admodum. Quod opus tanquā arduum iniquumq; Senatus admiratus est, percepta tamen utilitate dissimulante tulit, satis conscius sine huiusmodi audacia, qua ad Brutum pertinebat & Cassium, neutiquam in tuto collocari potuisse. Caterū Amatij milites, & reliquos ad hos populos, Amatij desiderio, ac eorum quae gesta fuerant dolore correpti, quoniam quammaximè Antonius ob illam populo acceptus ferebatur, eo modo se sperni conquerentes, magnis clamoribus forum occupant, Antonium calumnijs insequuntur, magistratibus quoque persuadent, ut Amatij loco aram collustrantes, super ipsam Casari quamprimum sacra faciant. Et pulsī deinde è foro à militibus qui ab Antonio praemissi fuerant, maiori adhuc indignatione voces emittebant, nonnulli Casaris imagines interempti proferebant. Verū cum quidam illis praedixisset, locum in quo Casaris imagines fierent, demonstrare velle, statim insequuntur, hisq; perspectis ignem iniecerunt, quoad ab alijs ab Antonio missis quidam resistentes interfecti sunt, alij deprehensi ex servorum numero cruci delegantur. Qui vero ex liberis

liberis in unum aderant, ex edito quodam loco precipites trudentur: eoq; modo tumultus in populo sedatur. Verum insigne odium ex magna populi benevolentia in Antonium subito exarsit. Qua ex re Senatus exhilaratus est, quasi nemo ex his qui circa Brutum fuerant, amplius trepidare posset. Cum autem Sextum Pompeium magni Pompeij filium, qui ab omnibus ferè diligebatur, Antonius ex Iberia acciri suaderet, quo in loco adversus Caesaris praetores bellum gereret, illique pro paternis bonis in publicum collatis, vicies & quinquagies decem millia drachmarum Atticarum impendi, maris quoque praesidem insitui debere, quemadmodum & parens eius olim extitisset, rebusq; ingruentibus, Romanorum classe, ubicunque ea esset, uti posse, Senatus singula admiratus facile concessit, Antoniumq; per uniuersam diem laudibus immensis extulit. Non enim quispiam Magno popularior aut acceptior illis fuisse videbatur: quamobrem desiderabatur ab omnibus. Cassius porro & Brutus, qui ex Pompeiana factione esse dicebantur, & tunc quidem in honore habiti, salutem indubiam adipisci putabantur: & eorum qua peregissent, intentum obtinere, popularem insuper statum ad optatum duxisse exitum sorte eorum iam in tuto collocata. Ob qua Cicero continua oratione Antonium patem

commendavit. Senatus ob vulgi insidias illum miseratus, et custodiam corpori adhiberet, et ex militibus peregrinisq, idoneos sibi deligeret indulgit. At is siue ad salutem hac omnia referret, siue fortunam veluti arridentem complecti cuperet, assidue custodias sibi deligebat. Et iam ad sex millia, non ex armatorum numero, quos facile in necessitatibus et alibi habere putabatur, sed ex turmarum ducibus electos sibi asciverat, precipuos in armis, et bellicarum rerum experientia doctissimos, ad hac porro notissimos ex militia quam sub Casare gessissent. Ex his ordinum principes summo ornatu dietim eligebat, eosque magno in honore penes se habebat illustrium quoq, consiliorum participes una deducebat. Senatus cum multitudinem eorum, et electionem suspectam haberet, Antonio consuluit, et custodiam huiusmodi invidia plurimum obnoxiam dissolueret, et ad sufficientem numerum ac debitum referret, quod illi facere est pollicitus cum primum populi tumultus quievisset. Sed cum stabilia fore decrevisset quae Casar constituerat, eaque in commentarijs a Casare relata penes se haberet, Caesaris item scribam Faberium nomine in omnibus fidum atque obsequentem retineret, propterea quod ex Urbe proficiscens Casar, hac omnia apud Antonium deposuerat, in quibus multis ad

multorum gratiam conscripta erant, qua Urbibus, Dynastiis, & eorum praesidijs dono impenderat: ad singulos ea deposcentes scribebat Antonius. hi vero ex huiusmodi gratia demincti Antonio fauebant. In hunc modum plures in Senatum introduxerat, reliquis ex Senatorio ordine obsequentibus, ne custodia eius viderentur inuadere. Dum hac ab Antonio Faberique agitantur, Brutus & Cassius nihil à populo aut exercitibus tutum intuentes, non ob Amatiij insidias se abvellis scelere immunes arbitrati, non Antonij dissimulationem ac varietatem, qui exercitum parasset, ulterius ferentes, non populi statum illo opere firmari posse cogitantes, Verum ob id ipsum Antonium suspectum habentes, Decimo confisi, qui tres in lateribus legiones paratas retinebat, ad Trebonium in Asiam, ad Tullium vero in Bithyniam clanculum misere, ut pecunias secreto cumularent, exercitum insuper pararent. Properabant autem ut earum prouinciarum quas à Cesare accepissent, compotes fierent. Indecens enim videbatur, nondum transacto tempore, Praturam quam in Urbe gererent, omittere, qua suspicionem ineundi dominatus gentium asferre posset: malebantq; ob necessitatem medio tempore priuatum degere, quam in Urbe esse vratores.

cum nec timore carerent, neque convenien-
tia his qua pro patria egissent, exequi lice-
ret. Sic se habentibus rebus, Senatus cogni-
ta eorum voluntate, et de frumento Urbi in-
vehendo ab omnibus terrarum partibus cu-
ram sumerent, illis imperat, quoad pro-
vinciarum ab illis sumendarum advenisset
tempus. Id enim meditabatur, ne Brutus
aut Cassius ex Urbe viderentur effugere. Tan-
ta illorum Senatui cura et Verecundia in-
erat, cum eorum causa percussores reliquos
in tutelam suam suscepisset. Bruto deinde
et Cassio Urbe egressis, Antonius potesta-
te adauctus, et iam monarchicus existens,
praefecturas nationum, et exercitus sibi ven-
dicabat, Syriamque in primis habere cupie-
bat. Sed cum se suspectum esse animaduer-
teret, maiori tamen suspitione detineri puta-
bat si provinciam illam postulasset. Nam Se-
natus Dolabellam consulem alterum secre-
to contra ipsum sibi ascinerat, quem continuè
Antonio adversum cognovisset. Dolabel-
lam igitur iuvenem et ambitiosum intuens
Antonius, Syriam Cassij loco, ac exerci-
tum in Parthos preparatum petere suasis-
se, non à Senatu quidem, quod fieri minimè
putabat, sed à populo prolata lege: qua de re
latatus ipse legem protulit. Increpante de-
inde illum Senatu, quod à Casare decreta dis-
solvere

*foluere tentaret: bellum contra Parthos sub
 Casare statutum, minime immutatum esse
 ait: Cassium Syria administratione dignum
 habitum, qui Casaris acta in primis oppu-
 gnaret, sortes præterea plurimas impenderet,
 qui vigesimum ætatis annum nondum atti-
 gissent: se maxime erubescere, cum Dolab-
 ella esset, si ad Syria administrationem
 Cassio minus haberetur dignus. Ob hac Se-
 natus Tribunum quendam Asprinam nomi-
 ne, in creatione pro duobus significantem in-
 sistit illudere, sperans Antonium ad id quæ-
 piam illaturum esse, consulem existentem, ac
 signorum sacerdotem, Et iam discordem cum
 Dolabella habitum. Antonius sortitione fa-
 cta, cum Asprina duo significare retalis-
 set, id quæ nefastum esse diceret (quippe mos
 fuit alios subinde eligere) iratus Asprina
 mendacio, tribus de Dolabella sententiam
 insistit efferre. In hunc modum Dolabella Sy-
 ria præficitur, Et bello contra Parthos præ-
 tor designatur, ac exercitus universi circa
 Macedoniam à Casare collecti, Et tunc qui-
 dem Dolabella Antonius suffragari insti-
 tuit. His in populo peractis, Antonius Ma-
 cedoniam à Senatu sibi postulavit, arbitra-
 tum post Syriam Dolabella traditam, mini-
 me Senatui pro Macedonia sibi adversa su-
 rum esse, potissimum cum prætor esset. desin-*

tuta. Eam igitur licet inuitus Antonio concessit, admiratione ductus, quemadmodum exercitum in ea existentem Dolabella esset crediturus, quem tamen Dolabellam ante Antonium habere letabatur. In tempore vero, qui pro Cassio & Bruto aderant, alias provincias sibi dari earum loco deposcebant. Cyrenem igitur ac Cretum illis tradidere: Et alijs visum est, & Brant, Cassio, Bithyniam vero Bruto concessere. Qua igitur agitabantur, huiusmodi fuisse constat. Octavius autem Cæsar Casaris sororis nepos, princeps Equitum per annum apud eum fuerat, ex quo Casar hunc honorem ad amicos eius deferens, plerumque ad annum illis conseruauerat. Is cum adolescens adhuc esset, in Apolloniam supra Ionium, & literis erudiretur, & militia simul instrueretur, à Casare pramissus fuit, & & in hostes profecturus ibi moraretur. Eo in loco Equitum turma ex Macedonia aduentantes exercitabantur: copiarum insuper pratorum quidam quasi ad Casaris affinem atque cognatum saepe commebant. Ob id à plurimis cognitus, exercitus quoque beneuolentiam sibi comparauerat, cum omnes ad se Venientes summa charitate liberalitate que completeretur. Sextum igitur iam mensium in Apollonia degenti, circa Vesperam annuntiatur, Casarem in Senatu ab amicissimis suis.

factum, & apud ipsum maxime potentibus
 interfectum esse. At cum de reliquis nihil
 referretur, timor atque ignorantia eum in-
 uasere, utrum commune, aut Senatus, vel
 eorum qui peregerant, id esset opus, & an
 pluribus causam tribuissent, vel cuius id esset,
 & an multitudo cum illis conspirasset. Pro-
 quibus amici eidem talia ab Urbe promi-
 sere: Laudare eos, ut pro custodia sui cor-
 poris in Macedoniam ad exercitum transi-
 ret, quo in loco commune id opus non esse
 intelligens, hostibus timorem incuteret, &
 Caesaris necem elucisci posset. Et assuere ex-
 ducibus quidam, qui venientem ad se tue-
 ri pollicerentur. Mater vero & Philippus
 eius Vitricus, à Roma scripsere, ne se quip-
 piam extolleret, ne uo consideret, memor-
 eorum quæ Caesar post deuictos hostes ab ami-
 cissimis eius pertulisset: priuatas conditio-
 nes, veluti periculis magis expertes, in
 presenti eligendas esse: Romam ut ad eos
 properaret suadere, à quibus custodiretur.
 His adductus Octavius, ob infestiam eo-
 rum quæ post Caesaris necem gesta fuerant,
 complexis exercituum primoribus, Ionium
 enauigauit, neutiquam ad Brundisium
 accedens. Nam cum exercitui, qui illic aderat,
 minime confideret, cuncta precauerebat, &
 ad aliam non longe à Brundisio extraiser-

sitam urbem appulit, cui *Lupium* nomen est.
 In hanc itaque delatus moram protraherebat.
 ibidemq; de *Casaris* nece, tumultuque popu-
 li ac testamenti publicatione, eorumve qua
 decreta fuerant, diligenter ad eum scripta
 deferuntur: ex quibus adhuc magis admo-
 nebatur, *Casaris* praevenire hostes, cum fi-
 lius eius atque haeres esset nominatus. de-
 hortabaturq; ab his hereditatem adire. At
 ille *Casaris* ultionem non assumere erubescens.
Brundisium accessit, praemissis tamen qui
 diligenter explorarent ne quis ex *Casaris* per-
 cussoribus in insidijs lateret. Sed cum eo in
 loco exercitus veluti *Casaris* filio obviam
 prodisset, libensque suscepisset, latatus sacra
 peregit, ac subito *Casar* appellatus est, Ro-
 manorum more, qui adoptivis filiis, adoptan-
 tium nomina solent imponere. quod ille non
 solum libens assumpsit, verum eodem tem-
 pore paternum nomen peritus amisit, &
 pro *Octavio Octavij* filio, *Casaris* filium se, ac
Casarem dici maluit: qua appellatione &
 quae in finem & finis est: ac subito ad ipsum omni
 ex parte veluti ad *Casaris* filium, multitudo
 hominum affluxit. ex quibus alij *Casaris* a-
 micitia ducebantur, alij quod liberti aut ser-
 vi *Casaris* fuissent, nonnulli quod milites cum
 illis extitissent: ac eorum quidem arma & ap-
 paratus, aut pecunias in *Macedoniam* fere-

ces, quidam res alias, & aliarum provincia-
 rum redditus Brundisium attulerant. Ille igitur
 & gentium multitudine ad eum consuen-
 tium, & Caesaris gloria, & omnium in eum
 benevolentia confusus, Romam versus iter ar-
 ripit, cōueniens stipatus turba, & qua torren-
 tis in morem dietum augetetur. Aperte igitur
 in Senatum vindicaturus, ob gentium multi-
 tudinem, & ob id insidias magis veritus, nu-
 perrime gentibus sibi notis ferè omnibus sti-
 patus accedebat. Verùm aliarum Urbium non
 aque favor illi aderat. Caesaris tantum mili-
 tes, & qui per sortes diuisi fuerant, ex colo-
 nijs adolescentis benevolentia confluerant. Hic
 Casarem deplorare, Antonium calumnijs in-
 sectari ceperāt, qui se è tanto vulgi odio mini-
 mè eximeret. Si quis praeiret, se Casarē & Cicē
 Velle pradicabant. Quos Casar laudibus orna-
 tos, & in praesenti quiescere iussos, à se dimisit.
 Ad Terracinam deinde delato, qui locus per
 trecenta stadia distat à Roma, nunciatum est
 quemadmodum Brutus & Cassius, sublati
 sp̄s à consulibus Macedonia & Syria, & ad
 eorum solamen modicis quibusdam prabitis.
 Cyrenē Cretamq; suscepissent, exules quidam
 restituti forent, Pompeius renocatus, & ex
 Caesaris codicibus nonnulli in Senatum acti-
 ti, & alia plura subinde gesta. Cum in Urbem
 itaque venisset, mater denuo, & Philippus, &
 quicunq;

quicumque necessarij eius aderant, senatus alie-
 nationem à Casare verendam arbitrabantur:
 Decretum præterea, ne de Casaris nece questio
 haberetur. Antonij ad hac potestatem, & su-
 spicionem in eum formidabant, qui neque ad
 aduentum Casaris filij obviam prodisset, neque
 aliquem ad eum præmisisset, qua omnia seda-
 te idem perferens, equum esse inquit se ad An-
 tonium prorsus, tanquam iuuenem ad ætate pro-
 uectum, priuatum ad consulem accedere debe-
 re: Senatum qua convenientia forent procura-
 re, decretum locum habuisse, nemine Casaris
 hostes persequate. Sin aliquis persequi confide-
 ret, populum auxilio affuturum, Senatum ve-
 rò ut in lege, deos, & in iustitia causa eius, &
 Antonium vicissim allaturos opem. Si verò
 sortem eius adoptionemque spreuisset, primum
 erga Casarem delinquere, populum etiam pro-
 prijs defraudare commodis. In fine demum pro-
 fessus est, non solum subire periculum pro hac re
 honestum esse, verum etiam obire mortem: quan-
 doquidem præ omnibus electus ad tam ma-
 gna, Casaris loco dignus habitus, indignus
 videretur eo qui ad pericula omnia semper
 fuisset promptissimus. Achillis demum ver-
 bis, quibus ille ad Thetidem & sus dicitur, in
 matrem conuersus, inquit, Sed prius opto mo-
 ri. si non fas est mihi viuo Vlscis sortem cha-
 ri morientis amici. Et hæc referens, Achille
ex omni

ex omnibus immortalē laudem id Verbum attulisse ait, sibi Verò hoc opus patissimum allaturum esse. Non enim Casarem amicum, sed patrem: non commilitonem, sed imperatorem: non lege bellis procumbentem, sed in Senatu impiè necatum. Pro quibus mater ex timore in latissimā conuersa, complexa eum dicitur: Et solum Casare dignum affirmasse. Compresso deinde sermone, ad ea quæ meditaretur, faustè feliciterque accelerare iussit. arte tamen potius Et tolerantia, quàm aperta audacia uti persuasit. Quod ille collaudans, ita se facturum esse respondit. ac Vespere quidem subito ad amicos destinat, Et ut mane in foro cum multitudine adesse velint, omnemque conuocat. Eo in loco cum Caium Antonium Marci Antonij fratrem, qui praturam gerabat in Urbe, obuium forte habuisset, se Casaris adoptionem suscepisse ait. Mos quippe Romanus fuit, adoptiuos testimonium exhibere pratoribus, quo publicè descripto, subito ex foro ad Antonium consulem alterum euadit. Ille Pompeianis in hortis, à Casare dono quondam sibi traditis, tunc quidem versabatur. Mora igitur in longum acta circa fores, Caesar Antonij alienationem per hac ipsa facile deprehendit. Cum ingressus esset, colloquia inter eos primum Et blanditiæ conuenientes affluere. Cum Verò de his quæ oppor-

tuna

tuna fuerant, differendum esset, Caesar in hunc
 modum locutus est. Ego, pater Antoni, pa-
 trem quidem te mihi esse beneficia Caesaris in
 te collata testantur, & tua in illum gratia eo-
 rum omnium qua pro illo operatus es: equi-
 dem partem laudo, & gratias tibi vicissim
 pro his debere fateor: partem accuso. & sum-
 ma confidentia, in quibus me dolor adigit,
 expromam. Cum interficeretur Caesar, mini-
 me affuisti, percussoribus eius te ad portas de-
 sistantibus, quoniam vel illum saluum prae-
 stissem, vel cum illo una concidissem: quorum
 alterutrum futurum esset, honestè tamen non
 affuisti. Statuentibus nonnullis eisdem hono-
 res ut in tyrannum fauentibus, audacissime
 resististi, cuius rei gratias tibi scio debere
 quam amplissimas. Caterum si viros illos ut te
 perimerent, consilium inuisse intelligis, non ut
 nos putamus, ultorem Caesaris futurum, sed ut
 ipsi aiant, tyrannidis eius successorem, non uti
 que tyranni occisores esse poterunt, quin &
 homicida simul sint. Quamobrem itaque in
 Capitolium confugere? an veluti ad templum,
 ut peccatores supplices? aut ut in arcem hostes?
 Unde igitur ipsis aetorum obliuio, & cadis in-
 nocentia? Utrum à Senatu, aut à populo, aut
 ab eo qui sub illis interfectus est? Nam te
 inter plures inspicere id oportuit, cum consul-
 sis. Verum alterutra consiliente te, principa-
 tio

eos absoluit vindicante te tunc insignes fa-
 cinus, & errantes vna perdoce, venia tu-
 men obsides ex proprijs ad percussores in Capi-
 solum misisti. Esto & hac à corruptis per vim
 à te extorta esse. At cum perlecto testamento,
 & commendatione, ut aquum fuit, in fune-
 re à te acta, populus iam Caesaris memoria fir-
 matus, ignem in percussores detulisset, & vi-
 cinorum causa illis pepercisset, armaque in se-
 quentem diem esset comminatus, cur auxi-
 lium non attulisti? Vel ut dux cum igne aut ar-
 mis accurrissi? Vel percussoribus multam in-
 scripisti? si multa opus est ei qui per se deferre
 potest, & Caesaris amicus est, & consul, &
 Antonius. Sed Amatinus ex mandato in-
 terfectus est ob principatus potestatem, per-
 cussores quomodo effugere suasti? & ad pro-
 vinciarum administrationes nonnullos se trās-
 ferre? quas iniuste possident, eo qui concessit,
 ab illis interfecto. Syriam quidem, & Ma-
 cedoniam, consules rite decernentes, tu scilicet
 ac Dolabella constitutis rebus, ab illis abstu-
 listis, pro quibus gratias vobis agerem, ni sta-
 rim Cyrenem & Cretam ex decreto illis de-
 dissetis, & fugitivas statuissetis provincias.
 Continne aduersum me satellites habetis, &
 Decimum Celtas proximos tenentem videre
 negligitis, & hunc cum alijs dominum subpa-
 tre meo effectum. Sed hac Senatum cognovisse
 diceb

dicet quispiam. Tu tamen ex decreto confirmasti, & in Senatu praesedisti, quo in loco potissimum congregatus est, ut per te contradiceret. Actorum oblivionem illis concedere, salutem dare est; quod gratificantium videtur solum, ceterum provincias ex decreto iterum praebere, & praemia conferre, Casari iniuriam inferentium, & sententiam tuam abolentium dicetur esse. Ex quo igitur me passio ad hoc impulit, ultra id quod moderatio aetatis mea, & Verecundia erga te postulare visa est, dicam liberius, ut ad amicum Caesaris, & plurimum apud illum honoris potestatisque assecutum, & fortassis futurum adoptivum, si te ex Herculeo Aeneadem fieri malle cognovisset. Haec enim res dubitationem illi attulit plurimam de successore cogitanti. In futurum itaque Antoni, si qua deorum immortalium, si qua tibi Caesaris reverentia inest, quippiam ex his quae facta sunt velis immutare, potes enim si velis. Sin autem ad reliqua, saltem in percussores cum populo amicisque paternis operam afferas. At si virorum, aut Senatus reverentia te detinet, in his quae necessaria mihi sunt, ne te aggraves. Scis enim quantum oneris domi mihi incumbat ad impensam, quam pater populo iussit exponi, quae sollicitudo amicorum adsit, ne retardans ingratus videar, neque qui in coloniis distributi sunt me opprimentes, diutius in Urbe cogam

cogantur permanere. Quacumq; igitur in more
 te Caesaris confestim apud te tanquam in tu-
 tum redacta sunt ob domus periculum, dona-
 ria eius, & apparatus omnem nos habere si-
 nisto, & quacumque alia à nobis velis assumi.
 Ad distributionem verò aurum illud perin-
 signe quod ad bellorum usum Caesar cumula-
 verat, abunde fuerit, si & que ad trecenta mil-
 lia nummum mihi impenderis. Residua di-
 stributionis eius, & si hoc confidere odiosum sit
 à te fortasse, aut per te ex publicis matuò sum-
 pserim pecunijs, quoad reliquam substantiam
 vendicare concesseris. Hac loquente Casare,
 Antonius ex confidentia eius & audacia,
 quam præter opinionem & aetatem illi adesse
 viderat, obstupuit. Conturbatus igitur huiusmo-
 di sermonibus, non quantum honestati congrue-
 bat, potissimum ex pecuniarum repetitione,
 insolentius in hunc modum illi responsum red-
 didit. Si quidem o puer cum hereditate &
 cognomine imperium tibi Caesar reliquisset,
 æquum fortasse foret te publicarum rerum ra-
 tionem poscere, & me polliceri. Verum Ro-
 mani principatum nulli ex hereditate tradi-
 dere, neque regibus: quibus electis, iure iuran-
 do sanxerunt neminem ulterius velle suscipe-
 re: quod præcipue patri tuo obijcientes percussio-
 res eius, ob id eum interemisse asserunt, re-
 gnantem, non autem imperantem amplius.

Mihi quidem neq₃ responso circa publica opus est, similiq₃ ratione te releuo, ne gratias pro his debere mihi asseras. Quicquid enim id est, non tui gratia, sed populi Romani factum est, uno opere duntaxat excepto, quod praecepsum & maximum omnium in tuam & Caesaris beneuolentiam effectum dixerim. Si enim ego mihi met intrepidus, & nulla motus inuidia, honores percussoribus & tyrannicidis decretos contempsissem, tyrannus habitus fuisset Caesar, cui neq₃ gloria quicquam, neq₃ honoris, aut actorum stabilitas ulla assuisset: non decreta, non haeredem, non substantiam ullam esset consecutus: non corpus sepulcro dignum habitum, ne primato quidem. Leges quippe tyrannorum corpora insepulta iubent abici, memoriam omnem aboleri, & si quid peculij illis adest, in commune redigi. Qua singula ipse Veritus, pro Caesare pugnaui, et immortalis gloria & publico potiretur funere, non expers periculi atque inuidia, qua ab hominibus praeptisissimis & cade grassantibus mihi incubuit, & ut intellexisse potes, in me conspirantibus, ad Senatum patriae tui imperium iam grauius ferentem, Verum ob hac sponte me periculis obieci, & quodcumque pati prius praelegi, quam insepultum Casarem & infamia fedatum intueri, optimum Virorum qui sub illo fuere, & in multis felicissimum, & pra-

omnibus honore dignissimum à me habitum.
 His igitur proprijs periculis meis, quæ Cas-
 ari presentia tibi sunt illustria, omnia acce-
 pisti, genus, nomen, dignitatem, substan-
 tiam: pro quibus iustus fuisset te mihi gra-
 tias agere, quàm quæ ad Senatus sedationem
 derelicta sunt, vel in retributionem eorum
 quæ à me gesta fuerant, vel ad alias opportu-
 nitates ac rationes distributa reprehendere,
 maximè cum iunior sis, ego atate promectior.
 Et hæc pro ijs quæ dixisti, abunde sint. Insua-
 sti præterea me principatum appetisse, quem
 nunquam concupivisse, quanquam non indignum
 arbitreris, Et dolere existimas non conse-
 cutum fuisse Casaris adoptionem, professus ge-
 nus Herculis mihi sufficere. Pro necessitatibus
 autem tuis, in quibus ais ex publico mutua-
 ri velle, satis crederem te ironia uti, nisi per-
 suasum haberem, te adhuc ignorare publica o-
 mnia à parè te tuo inania esse derelicta, ex quo
 ad imperium accessit: cum ad eum ararij loco
 deferrentur, Et subinde in substantia eius re-
 perta sint, quamprimum illa inquirere de-
 crevimus. hoc minimè impium in Casarem
 fuerit, defunctum iam humanis rebus, nec at-
 testantem id esse impium, et si rationes viuas
 exegerit. Cum autem privatorum plurimi de
 vnaquaque eius facultate tecum decertabunt,
 satis intelliges, non sine controversia te eam

posse

possidere. Pecuniarum Verò, quæ ad me translatas esse asseris, neque copia ea est, quam existimas, neque nunc quidem penes me est, cum omnes in magistratibus ac potentijs, Dolabella & fratribus meis duntaxat exceptis, Veluti tyranni, distributa sint, & per me translata ad eorum gratiam, quæ à Casare decreta fuerant : & tu reliqua tecum feres, si rite sapias : indignantibus populi loco potius impendens, illi populum ad colonias remittent, si rite sentient. Populus quippe, Ut tu Gracis imbutus disciplinis optime scis, instabilis est, Ut in mari vnda fluctuans, hac aduenit, illa reuertitur. Simili ratione populus è nobis ambitiosiores ad summum eleuans, ad ima demum abijcit. Horum plurimis indignatus Casar, cum ad contumeliam referri crederet, abscessit, patrem nomine saepe inuocans : ac confestim omnem substantiam Veni subiecit, quantum ex hereditate fuerat adeptus. populum in auxilium eius ex hac liberalitate conuertere festinans, Antoniij odio in eum iam palam perspecto & cognito, Senatu præterea publicarum pecuniarum inquisitionem ex decreto statuente, nam plerique nauum Casarem Vereri caperant, ob paternam militum & populi in eum beneuolentiam : facultatibus insuper plurimis illi adsteteribus, quas in largitionibus, & populi ambitione con-

ferret.

ferres, neutiquam eundem in privatorum numero mansurum cogitabant, neque cum Antonio societatem insturum. Casarem, novum virum divitijs & gloria abundantem, verum inter se pariter certaturos fore, quis ad Caesaris imperium celerius esset evasurus. Quidam ex his voluptatem capiebant, quasi huiusmodi viris sibiipsis impedimenta futuris, & opibus Caesaris, & pecuniarum inquisitione dissolutis, ararium summa opulentia repletum iri videretur. nam multa ex publicis penes Casarem posse reperiri. Instante vero spectaculo, quod pro Bruto pratore Caisus Antonius Antonij frater esset prabiturus: inter alia quae ad praturam absentis Bruti curiose disposita sunt ab eo, apparatus abunde affuit, ac donariorum copia, spes quoque affulsit, populum spectaculo placatum Brutum re-nocaturum esse, Verum Caesar alia ex parte populo sublandens, omne quod ex venditione cummlauerat argentum, continuo ambitiosis, per partes dividebat, & praeventibus impenderens. Porro per oppida denotius publice proclamari sufferat, qui minimo venundarent, cum ob causas, quod dubia & inserta adhuc essent, tum propter Caesaris studium quo omnem populum ad benevolentiam eius converterat ac pietatem, quod indignè hac

patris videretur. Cum autem ad ipsius hereditatem ac facultates proprias quacunque apud Oetacium patrem, aut alicubi sibi adesset, & in matris uniuersa, & Philippi vendidisset, & à Pedio & Pinario hereditatis partem requisisset, singillatim omnia vendere proposuit, tanquam Caesaris substantiam: hisque non abunde sufficientibus ob effusiones, populus non tam à Caio Cesare, sed ab ipso largitionem fieri existimans, ex indulgentia capitis misereri, & admirari similia agentem, & in hunc modum contendentem. Iam enim clarum erat, non multo post eandem Antonij contumeliam despecturum esse, quod in Bruti spectaculis splendide editis intueri licuit. Nam mercenarijs quibusdam acclamantibus Brutum, & Cassum renocandos esse, cum residuum theatri ob pietatem assentiri videretur, accurrere plurimi qui spectacula compercerent, donec postulationem eorum penitus extinguerent. Brutus vero & Cassius cum eorum spes à Cesare in spectaculis effusas intelligerent: in Syriam & Macedoniam, veluti ipsis ante Antonium Dolabellamque decretas per vim proficisci statuerunt. Quibus intellectis, Dolabella confestim in Syriam, & ex ea in Asiam, quasi pecuniae his in locis coacturus accelerat. Antonius vero in futurum potentia sibi necesse esse existimans, exercitum qui in Macedonia fuerat,

Virt

Virtute præcipuum, magnitudine copiarum
 amplissimum (sex quippe legiones inerat,
 & alia multitudo sagittariorum ac lenis ar-
 matura exercitatorumque cum illo adiuncta,
 equitatus plurimus apparatus præterea iuxta
 exercitum insignis, & qui Dolabellam sac-
 turnus videbatur, in Syriam & ad Parthos sese
 conferentem, cum Caesar in Parthos eo visu-
 rus disceretur) ad se quamprimum transferre
 statuit, & ubi quammaxime ad Ionij transi-
 tum esset propinquus, in Italiam traducere.
 Interea subito fama aduolat Getas cognito
 Caesaris interitu Macedoniam ingressos depo-
 pulari. Quamobrem Antonius exercitum à
 Senatu petijt veluti in Getas expeditionem
 paraturus. Nam in ipsos ante Parthos à Ca-
 sare institutus fuerat, ut in Parthos sensim
 profecturus. Senatus rumore percepto, qui ser-
 uarentur emisit. Antonius timorem suspicio-
 nemque ob hac emanatam dissolvere festinans,
 decreto sanxit, se nulla ex causa profecturum,
 si dictator crearetur, neque decreturum se aut
 assumpturum illo modo dictaturam, si illi præ-
 beretur: si quid horum quis spernentem vis-
 deret, ab obuiis quoque velle trucidari. Ac per
 hunc modum audientes maxime delinens,
 & his qui Dolabella fauebant, per largitionem
 sibi ascitis, exercitus in Macedonia existen-
 tis prætor & imperator constituitur: Qui tunc

ea qua concupisset, foret adeptus, Caium fratrem magna celeritate ut decretum ferret, ad exercitum emittit. Exploratores interim rumoris promissi reuertuntur, Getasque in Macedonia nequaquam se vidisse referunt. Ad didere tamen, siue Vere, siue ab Antonio perdocti, trepidare omnes ne Getarum copia aduentantes Macedoniam excurrerent. Hac dum Roma geruntur, Cassius Brutusque exercitus et pecunias quotidie parabant. Trebonius Asia praefectus, ciuitates muro sepiebat, et venientem ad se Dolabellam Pergamo et Smyrna non admiserat: solum commeatum veluti consuli extra mœnia parauerat. Aggre-
diente eodem cum ira vrbes, nihilque perficiente, Trebonius in Epheso suscipi mandauit, et ad Ephesum euntem quosdam ex intervallo subsequi iussit. Hi nocte ingruente Dolabellam recedentem intuentes, nec ulterius quicquam suspicati, paucos ex suis, qui illum sequerentur, reliquere: ipsi vero ad Smyrnā rediere. Dolabella eos qui derelicti fuerant, per insidias adeptus interfecit omnes, et nocte adhuc instante Smyrnā versus gressum mouet, quam incustoditam offendens per scalas occupat. Trebonius in lecto à militibus deprehensus, se ad Dolabellam deduci supplicat, sponte se illos esse secuturum. Huic turma du-
ctor cum intuens: Eia tu sequere, inquit, ca-
pit

put interim nobis derelinquens : non enim te, sed caput tuum asferre nobis inuictum est; quo dicto caput illi subito abscidit. Orta luce Dolabella Trebonij caput pratorio in folio, quo iudicare solitus erat, iussit affigi. Exercitus ira commotus, & supplex turba omnis ob necem Caesaris, cuius Trebonius particeps fuisse dicebatur, eo quod defuncto eo Antonium Senatus ad fores Urbis tenuisset, in reliquum corpus eius crudeliter excanduit. Caput sphaera in mare instrato lapidi, cum risu adiaciem diu prouolutum, donec contritum, effusumque est. Et hic primus ex percussorum numero huiusmodi poenas dedisse dicitur. Antonius interea exercitum ex Macedonia in Italiam transferre meditatus, omni alia occasione destitutus, à Senatu petijt, Et Celtarum provinciam intra Alpes residentem, quam Decimus Brutus detinebat Macedonia loco sibi ascriberet: & mente repetens, Casarem ex Celtis prodeuntem, Pompeium superasse, quasi exercitum non in Italiam, sed in Celtas postularet, Senatus Celtarum gentem veluti arcem in se preparari metuens, conturbari cepit, & insidias eius tum primum intelligere: & iam Macedoniam illi tribuisse penitebat. Priuatim itaque potentiores ad Decimum pramittit, & Et provinciam firmiter teneat hortatur: exercitum

alium ac pecunias parare suadet, Et venienti
 ei Antonio possit obistere: adeo enim eum ve-
 rebantur, & odio habebant. Antonius con-
 tra Senatus loco Celtas à populo ex lege pete-
 re instituit, quemadmodum Casarem pro-
 vinciam eam in primis obtinuisse memine-
 rat, & Syriam Dolabellam occupasse. Ad
 Senatus Verò trepidationem, exercitum qui
 in Macedonia erat, Brundisium Caium fra-
 trem per Ionium transferre admonet: & hic
 quidem qua Antonius expeteret, facturum
 videbatur. Forte spectacula instabant, qua
 Critonius aedilis exhibiturus erat. Inter qua
 Casar aureum solum & coronam auream pa-
 tri preparaverat, quemadmodum illi in thea-
 tris omnibus apponere decreverant. Conque-
 rente itaque Critonio nequaquam admissu-
 rum esse se ut Casar ad impensas eius colere-
 tur, Casar eum ad Antonium tanquam ad
 consulem confestim attrahit: Antonio Verò
 dicente ad Senatum esse deferendum, subi-
 ratum Casar, ego solum hoc, inquit, quoad
 decretum tuum extiterit, apponam. Ad qua
 conturbatus Antonius, ut apponeret inhibuit,
 vetuitque subinde in spectaculis, quod inde-
 centius visum est, qua Casar ipse fecerat, ap-
 poni, repetitis à patre in Venerem genitri-
 cem, cui & templum pater in foro, & forum
 Veneris addiderat. Tunc igitur Vehemens
 odium,

odium; & aperte quidem ab omnibus in Antonium exarsit, quasi non solum cum Casare presente contenderet; Verum in priorem ingratis contumelijs insurgeret. Ipse autem Caesar multitudine veluti custodia stipatus, populum, & qui sub patre beneficia acceperant, vel sub illo militauerant, circumibat, iussu quoque deprecabatur, ne se talia ac tanta sustinentiam vitio deficerent, Verum Casari eorum imperatori adque benefactori contra Antonium auxilium afferrent, tuerentur seipsos, quibus nihil tutum eorum quae à Casare habuissent, futurum esset, nisi quae ab illo decreta fuerant, stabilia firmaque manerent. Ad omnia praeterea Urbis loca editiora conscendens, in Antonium clamabat his verbis: Casare propter me ne irascaris, ne uo iniuriam infras Antoni benefactori tuo, & in maximis tibi affecto. Mihi quantumvis iniuriam infer, & facultatum eius compece rapinam, quoad ciues distributionem debitam sunt consecuti. Reliqua omnia tibi habeto. abum de etensum mihi fuerit. quanquam indigenti. si paternam assequar gloriam, & distributionem populo sinas impendi. Quibus ex verbis iam in Antoniam emissa voces palam innotuerant. Commicante vero illo acerbissime, & minis in publicum elatis, adhuc magis omnes ac-

curreb

currebant. Quamobrem militia primores, quos
ad Antonij custodiam delecti fuerant, ad sub
Casare primo militaverant, ab Antonio sum-
mo in honore habiti, et ab iniuria abstineret
hortabantur, eorum intuitu, ac suavisius, qui
sub Casare una meruisset, totque ingentia
commoda ab eo suscepisset. Quam mente repe-
rens Antonius, cum vera fateretur, et de-
ferentes ad eum erubesceret, et Casare ad fa-
vorem populi ob Celticae res promerendum in-
digeret, tandem acquiescere capit, et ea con-
fiteri quasi praefer mentem eius gesta essent.
Verum quod adolescentis animum tam superba
elati ac laetare censeret, qui nihil pudoris aut re-
uerentiae erga duces, et quidem antiquiores
habuisset, cuius causa solito magis reprehem-
sione in eum esset usus: ceterum eorum gra-
tia, qui hac deposcerent, ab ira temperare
velle, et ad pristinam eius naturam consue-
tudinemque redire, si et ille ab huiusmodi in-
solentia desisteret. Haec duces lato animo au-
dientes, in unum ambos coniungere, et inter
se conquestos in amicitiam reducere deinceps: ac
statim lex de Celtis perscripta est, Senatu ab-
horrente, et iam praemeditante, si eum con-
suleret Antonius, prohibere velle: sin absque
Senatus consulto ad populum deferret, Tribu-
nos contra ut illi prohiberent, opponere. Fuere
autem super qui gentem illam omnino liberam a
pra

prætoris iudicarent, adeo Celsas sibi propin-
 quos formidabant. Antonius contra palam
 proclamabat, si eam provinciam Decimo
 permitterent, qui Casarem interemisset, si-
 bi vero minime confiderent, qui provin-
 ciam eam acquirentem, & ad gentem eius
 prosternentem, nevisquam occidisset, aper-
 te iam omnia in omnes effundens, quasi Ca-
 saris necem exoptassent. Cum comitiorum ad-
 esset dies, Senatus tribunal multitudinem ad
 concionem accersi cogitabat. Illi vero nocte, ad-
 huc instante, circa forum tabernaculis appo-
 sitis spiculatoriam convocant cohortem à signo
 prodeuntem: qua ex re conturbata popularis
 concio, Antonio ob Casarem favere instituit,
 circa tabernacula assidentem atque deprecan-
 tem. Verebatur etenim permaximè ne Deci-
 mus provincia opportunissima, & exercitus
 in ea existens imperaret, qui patris percus-
 sor extitisset, & ob id ad Antonij gratiam
 cum eo conciliatis Ena venerat: nam & ipse
 aliquid ab Antonio vicissim suscipere spera-
 bat. Corruptus autem ab Antonio ob pecuniæ
 Tribuniis, & subinde contigentibus, lex pro-
 mulgatur, & exercitus ad Antonium præ-
 stita condocenti causa per Ionium accedit. De-
 functo deinde quodam ex Tribuniis, in crea-
 tione alterius Casar. Flaminius plurimum fa-
 vit: qua ex causa ratus populus eundem tri-
 bunis

bunitiam affectare dignitatem, sed ob adolescentiam minimè petere, in comitijs Tribunalum declarare instituit. Verùm Senatus incremento eius inuidens, timore correptus est, ne si Tribunus crearetur, percussores patris ad populum in iudicium vocaret. Antonius amicitiam cum Casare in primis conturbatam haud multifaciens, siue ad Senatus gratiam, siue ad leniendos animos ob legem recens in Celtas editam, siue protectionis causa id esset meditatus, Veluti consul decretum edidit. Neminem Casarem præter legem insurgere debere, nec ex seipso potentia magnitudine uti posse. Quæ cum Casari ingrata essent, & in populum huiusmodi scriptio indigna videretur, multitudo subirascebat, & in suffragijs contentione uti statuit, ita ut trepidaret Antonius, ac decretum abolendum cæteris Tribunis tanquam sufficientibus omitteret. Caesar ex aduerso ut apertè circumuentus, plures ad colonias à patre deductas ire iubet, & quæ patiantur, nota facere, ac cuiusque mentem scrutari imperat. Misit & ad Antonij exercitum nonnullos commeatum deferentes, qui cæteris sese immiscerent, & hortantibus in primis se concrederent, in turba quoque libellos clanculum eicerent. Hic igitur in his versabatur. Ordinum interim primores ab Antonio temporis commoditate percepta, in hunc

modum

modum fari incipiunt. Nos quidem Antoni,
 & quicumque alij tecum cum Casare merui-
 mus, & imperium illis simul constitutumus,
 & in hanc usque diem ad illius obsequia vi-
 tam duximus: pari odio & insidijs percussores
 eius in nos uti, & Senatui illis obsequentes
 esse non ambigimus: Populo vero eos expellen-
 te, fiduciam assumpsimus cum Casarem non
 omnino amicis destitutum, aut oblivioni tra-
 ditum, aut gratia carentem cerneremus. Se-
 curitatem tamen omnem in futurum in te vno
 collocavimus, utpote Caesaris amico, & post
 illum praecunctis ad militiam edocto, & nunc
 nobis imperante, idoneoque ad omnia quam-
 maxime. Insurgentibus autem nobis inimicis,
 & audacter in Syriam Macedoniamque gras-
 tantibus, pecunias porro & exercitum in nos
 colligentibus, ac Senatu Decimum contra te
 reparante, & te curas omnes in Caesaris no-
 vi dissensione consumente, non inepte formi-
 damus, ne in futurum, quale nullum in pra-
 senti affuit, hac inter vos dissensio bellum af-
 ferat, & facultatem inimicis contra nos qua-
 visuerint agendi, facile concedat. Qua o-
 nia cum ipse animadvertas, te precamur,
 pro tua in Casarem gratia, & nostri cha-
 ritate, quò nihil querela dignum in te egi-
 us, & ultra hac utilitatis tua causa, quoad-
 ut, & Casari duntaxat abunde sit, in per-
 cussor

cussores depugnanti opem praestes. Quares te
 ab omni cura vacuum in imperio constituet,
 Et nos pro te Et nobis ipsis trepidantes, in
 tutum collocabit. His à primoribus ordinum
 relatis, Antonius in hunc modum reddi-
 dit: Quanta benevolentia Et studio erga Ca-
 sarem semper fuerim, cum ad omnes eius
 necessitates in periculis praeceteris me obiece-
 rim, clare cognovistis, qui una militantes
 his quae gesta sunt, praesentes affuistis. Quan-
 tum vero Et ipse charitatis ac promptitudi-
 nis erga me usque in finem conservavit, non
 necesse mihi arbitror testari. Hac enim utra-
 que intuentes eius percussores, me cum illo in-
 terficere meditati sunt, quasi me superstite
 neutiquam quae animo conceperant, in tuto col-
 locari crederent. Quod si quis eos ab hac sen-
 tentia deterrere conatus est; non benevolen-
 tia aut cura salutis meae id egit, sed honesta-
 te potius, ne multis inimicos suos insectari
 soluisse; non autem tyrannum occidisse vi-
 derentur. Quis igitur me Casarem amplius
 negligere existimat, benefactorem meum? Et
 hostes praeter illo in honore habiturum esse? Et
 necem illis sponte indulgere, qui mihi insi-
 dantur, quemadmodum hic novus Caesar opi-
 natur? Unde igitur ipsis necis oblitio, Et
 provinciarum cura? Hac enim mihi pro Se-
 natu obijcere conatur: quemadmodum id
 evener

*enoverit, audite. Casare inopine interfecto in
 Senatu, timor omnes inuaserat, potissimum
 tamen me, ob Caesaris amicitiam, & facti hu-
 ius ignorantiam, non enim coniurationem in-
 tellexeram, nec quod ad eam conspirarent, au-
 dieram. Populus quippe tumultum concitaret,
 percussores cum gladiatoribus capitulum in-
 gressi ianuas occluserant: Senatus cum illis
 aderat, Et nunc etiam versatur clarus, & ho-
 nores percussoribus veluti tyrannicidis insti-
 tuerat. Quod si tyrannus habitus fuisset Ca-
 sar, nobis quoque indilate fuisset pereundum,
 veluti tyranni amicis. Sic mihi à tumultu, cu-
 ra & timore prapedito, ratio nulla aderat.
 Impossibile quippe non timere. Id animo scru-
 tantes, facile cernetis. Vna quidem ex parte
 audacia incredibili opus erat, ex altera disti-
 mulatione mirabili. Hoc igitur ex omnibus
 primum erat, reliqua deinde congruebant, ho-
 nores scilicet his viris decretos abolere. Quod
 ex meipso facere instituens, Senatus & per-
 cussoribus me opposui, & fortissime operatus
 sum, audacia fretus eximia, periculo me so-
 lum obiciens, & nos Caesaris amicos in tuto
 esse existimans, si idem minime tyrannus ha-
 beretur. Simili itaque pauore & hostes &
 Senatum detinente, ne si tyrannus non habe-
 retur Caesar, homicidij causa & ipsi tenerentur.
 & ob id contendentibus cedere visum est, &*

obliuionem necis honorum loco illis contribuere, ut quantum necesse mihi esset, ab illis sumerem. Et hæc sunt quantæ & qualia; neque cognomen Caesaris aboleri sinere, quo vno maxime delectatus sum, neq; substantiam eius in publicum deferri, neq; adoptionem, qua nunc potissime iste exultat, dissolui permittere, neq; decreta eius in irritum euadere, corpus sepelire regie, & honores iam pridem illi deditos immortalitati consecrare, & omnia denique ab illo facta, illis conservare, filiumq; eius, & nos vna, amicos, prætores, militesq; in salute tutæ consistere, & in gloriosa vita pro turpi commendari. Hæc ne vobis minima, aut parua pro necis obliuione à senatu exegisse videor? aut Senatum sine obliuione daturum fuisse arbitramini? Quam sincere illis tradere pro his rebus condignum arbitror, & cum veritate percussorum animis ignoscere ob Caesaris immortalem gloriam, & nostri salutem, ac tutelam. Quæ tamen non ea voluntate sum executus: sed ut causam in contrarium euerterem, ex quo Senatum in ijs quæ vtilia primum fuerant induxi, & ut percussores in quiete consisterent adhortatus sum, & obliuionem non decreto, aut statuto (non enim licuit) sed insigni populi ambitione dissolui, Caesaris corpus sepulcri occasione in forum efferens, & vuluerum eius multitudinem detegens. Vestem prætereà sanguine

madentem, & laceram ostentans, ac
 em eius, benevolentiamq; ad populū mi-
 li oratione in mediū recēdens, deflensq;
 sum deum insuper appellans. Hac o-
 mea opera & Verba sunt, quibus irrita-
 vulus, assumpto igne, cum obliuione ad
 Torum domos se conuertit, eosq; ex Vrbe
 m expulit. Et hæc quemadmodum aduer-
 Senatu, & grauius ferēte acta sint, con-
 n ipse ostendit. nam me ambitus primum
 iuit. percussoribus provincias habere con-
 , Bruto & Cassio Syriam scilicet & Ma-
 ciam, qua magnis exercitibus repleta fue-
 : & ne ante statutum tempus accelerare
 ventur, occasionem frumenti in Vrbe con-
 idi eis detulit. Quamobrem maior adhuc
 auor tenuit, cum nullum priuatum exer-
 n habere, & contra tot armatos ipsi in-
 s proderemur. Collega ad hæc suspectus
 : aderat, & discors continue. nam Casari-
 lias struxisse ferebatur, & in die necis Ut
 rbe adesset statuisse. Quibus ex rebus Ve-
 enter addubitans, & hostes exarmare fe-
 ins, & ab illis ad arma nos transferre,
 iatium occidi, Pompeium reuocandum esse
 si, Ut his adductus Senatus, denuo se ad me
 uerteret. Nec propterea illi confisus, Dola-
 la Syriam petere suasi, non à Senatu, sed à
 ulo prelata lege: petentiq; operam & opem
 x a præsti

praestiti. Ut percussoribus ex amico hostis fieret:
 Et Senatoribus turpe videretur post Dolabel-
 la concessionem pro Macedonia mihi obsistere.
 non enim aliter prouinciam eam mihi tradi-
 dissent, neque ulterius exercitum in ea existen-
 tem concessissent, nisi prius Dolabella eum per-
 misissent, veluti in Syriam Et Parthos profectu-
 ro: neque vicissim Cassio Et Bruto Macedonia
 Et Syriam eripuissent, si nullas alias provin-
 cias ad securitatem eorum prabuissent. Necessse
 quidem erat pro illis alias tradere: Sed quales
 pro quibus dederint, cogitate, exercitu vacuas,
 Cyrenem scilicet Et Cretam, quas hostes velu-
 ti inutiles eis futuras contempserunt: Et in eas
 quas abstulimus, per vim ingredi conantur. In
 hunc modum exercitus ab hostibus ad Dola-
 bellam translatus est, artibus Et machinatio-
 nibus, Et aliarum prouinciarum traditionibus.
 sic enim nullis apparentibus armis, legibus que
 vari necesse fuit. His igitur gestis, Et hostibus
 exercitum alium congregantibus, opus mihi
 erat exercitu, Et copiis in Macedonia exi-
 stentibus: nec in hoc occasionem ullam praeui-
 debam. Interim fama percrebruit, Getas Ma-
 cedoniam ingressos depopulari. Diffidente Se-
 natu, Et exploratores ad hac pramittente, de
 dictatoris magistratu sententiam attuli, non
 licere mihi poscere, aut decreto constituere, aut
 oblatum magistratum mihi assumere. Qua ex
 re max

cime alleſſi, exercitum mihi conſeſſere.
 : quidem me primum hoſtibus parem
 didi, non his manifeſtis & cognitis, &
 ſar arbitratur: Verum alijs pluribus ac
 otentioribus, & adhuc minime appa-
 us. Quibus à me perfectis alijs ex per-
 bus in lateribus adhuc harebat, Deci-
 rutus, provinciam naſtus opportunam,
 ijs ingentibus refertam, quem ego auda-
 contemplatus, Celtas ab eo eripui, Se-
 honeſtate adhibita, cum Macedoniam
 re velle pollicerer exercitu nudam, atq;
 tutam. Caterum conquerente Senatu, &
 as iam palā metuente: (ſcitis enim quot
 tanta a multis Decimo perſcripta ſint,
 nſules etiam in me concitare propera-
 ego audacius adhuc provinciam eam Se-
 loco à populo per legem petere diſpoſui.
 itum à Macedonia Brundisium addu-
 quaſi eo ad opportunitates & ſurus: quo
 mātibus & temur, & neceſſitates aduoca-
 . Sic ex magno timore nos pridem detinē-
 ſecuritatē pertransiimus, & auda-
 in hoſtes maxīmā quibus deficientibus,
 : etiam multorum ad eos ſudium. Conſi-
 te igitur quanta illis adſit pœnitentia eo-
 qua decreuere, quantus labor mihi affue-
 eltas alijs traditos adſumere: ſcitis qua De-
 ſcribentes, & quanta & conſules in me

concitarent suadentes, pro Celtis contra me de-
 creuere. Verum cum dijs patrijs, & pia men-
 te, & à nobis recte factis, quorum gratia vi-
 ctoria Caesar est adeptus, illi succurremus, cor-
 poribus vna assistentes & animis afferentes
 opem. Hac à me gesta commilitones adhuc se-
 creta esse volueram: quemadmodum autē acta
 sint, vobis retuli, quos ego & opere & verbo
 in omnibus participes esse volui. Alijs igitur
 è vobis si quis ignorarit, dicite, Casare exce-
 pto, qui ad omnia erga nos est ingratisimus.
 Hac referente Antonio, primoribus exerci-
 tus clare innotuit, eundē omnia ex vehementi
 in percussores odio in Senatu peregisse, decre-
 nereq; cum Casare iterum eum conciliare. Per-
 suasit itaq; ambobus, denno in Capitolio vna
 conuenire. Non multo post Antonius nonnul-
 los ex custodibus corporis sui ad amicos at-
 trahit veluti ministros à Casare in eum per
 insidias instructos, siue calumnia causa id age-
 ret, siue re ipsa aduinctus siue à Casare ad exer-
 citum eius pramissos cognouisset. & id facinus
 ad aggressionem corporis sui meditatum refe-
 rens, subito in populo tumultum concitauit, ita
 ut indignatio simul sequeretur. Pauci quippe,
 quibus ratio maior inerat, id opus Casari con-
 ferre latabantur: Antonium quidem ledem-
 tem facile superare posse, qui percussoribus
 tremendus esset. Defuncto verò eo, audacius

nnes illos insurrecturos esse, qui à Sena-
 suarentur. Sic enim prudentiores existima-
 t. Plerique autem insipientes qualia per
 eos dies Caesar contumelijs & dispendijs
 fieri pateretur, non ab re calumnias hu-
 zodi fieri arbitrabantur: neque equum por-
 ut tolerabile existimabant, Antonium con-
 tu perfruentem, insidijs ab illo peti. Caesar
 ur ad sic se habentes cum ira & furore ad-
 ens, clamabat insidias ab Antonio sibi in-
 i ob amicitia, quam in populo habere cum
 um existimabat. Amplius Antonij fores per-
 tiens, eadem magnis clamoribus intona-
 e, deos testes invocans, execrationes omnes
 irens, Et ad iudicium accederet provocabat.
 mine Veroprodeunte, ab amicis, inquit, tuis
 icari postulo. & his dictis intra domum
 gressus est. Prohibitus subinde, iureiuran-
 conqueri capit, & qui circa fores erant, in-
 tari, quod Antonium redarguis ab eo pro-
 berent. Discedens demum in populo testa-
 s est, si quid mali pateretur, ab Antonio si-
 dolo infligi. Quibus cum invidia in publi-
 m elatis, multitudo ingemuit, & qua-
 m illi prioris opinionis penitentia acces-
 s. Erant & qui tunc ambigentes, neutri-
 uam fidem utrique impenderent. Simulatio-
 em alij in his que fierent, adesse existimarēt,
 & ob ea qua in templo una statuisserent, hac
 x 4 inter

inter se aduersus hostes machinatos esse crederent. Nonnulli Antonium hac ipsa meditata fuisse cogitabant ad occasionem custodia maioris ineunda, aut quò Casari suffragia adimeret. Cum deinde Casari à quibusdā occulte promissis nūtiatum esset, exercitum qui in Brundisio erat, necnon eos qui in colonias deducti fuerant, ira in Antonium efferrī, quòd Casaris interitum negligeret, ipsos in Vindictam paratos esse si quid licuisset, Antonium autem ob hac Brundisium venisse: Veritus Casar ne cum exercitu rediens Antonium, eum omni custodia destitutum caperet, pecunijs assumptis in Campaniam processit, ciuitatibus qua sub patre condita olim fuerant, ut militiā secum iniret persuadens, ut Celatiam primū, deinde Silium, qua Vtraq; ex parte Capua finitima aderant, sibi adiungerent. Sic Vnicuiq; drachmas pollicitus quingentas, ad decē milia hominum in vnum coegit, neq; sufficienter armis instructa, neque in legiones aut cohortes distributa, sed ut ad corporis custodiam sub vno vexillo allecta. Qui verò in Vrbe aderant, Antonium cū exercitu redeuntem metuentes, cum Casar aliò aduentare diceretur, in duplo formidabant. Quidam igitur ut in Antoniam insurrecturi, Casari se coniunxerant. Nonnulli conciliationes inter eos iam pridem in Capitolio factas mente repetentes, hac omnia

ia ad simulationem quandam referebant, tributionem Antonio potestatis esse, Ca-
 in percussores Vltionis existimabant. Sic
 trepidantibus Carnutius quidam Tribu-
 qui Antonio adversabatur, & ob id Ca-
 amicus fuerat, Casari occurrit. Cuius per-
 a mente, populo clarius annuntiat, Casa-
 Et Antonij hostem aduentare, necesse esse
 ambigentibus pro Antonij tyrannide,
 se coniungere, cum exercitum alium in-
 enti nullum habeat. Hac effatus, Casarem
 Urbem in templo Martis commorantem,
 d per quinque, & decem stadia hand longe
 at, ingredi iubet. Cū ingressus esset, in tem-
 pollucis Castorisq; cōsedit. Templum verd
 ndedere milites palam gladijs accincti.
 us Carnutius in Antonium fari cepit.
 atris suis memoriam cunctis subiicit, &
 ab Antonio idem patiatur edisserit, qua
 iusa coactus fuerit exercitum pro eius cu-
 a in unum comparare, cum ad omnia pa-
 obsequi & inferre promptus sit & nūc
 Antonium paratus. Hac loquente eo, &
 concionem dissolvente, exercitus in oppo-
 n pro reconciliatione Antonij. & Caesaris
 missus aduentat, vel ad solam duntaxat
 aris custodiam, & in percussores appara-
 Quamobrem indignè ferre visi milites hac
 Antonium dici, qui eorū imperator esset. &

x s consul

consul simul existeret. At illi ad eorum domos quasi arma sumpturi demitti postulabant. Non enim alijs quam proprijs armis indigere, quod vere dixisse videbantur. Caesar interim magna dubitatione afficiebatur, in cōtrarium ac putabat, rem euasisse intuens. Sperās itaq; eos suasionē potius quam vi superare posse, occasionis statim cessit, & hos quidem ad sumenda arma, quosdā simpliciter ad propria redire iussit, ac merorem cōtegens, reditum laudauit omnibus, nouis quoq; donis insigniuit, & adhuc liberalius velle facere est pollicitus. & ad occurrentia, eorum opera in primis &is, & eluti paternis amicis, potius quam militibus sibi obnoxijis. Hac dicens, mille duntaxat, aut ter mille ex decem millibus & manerent, à ceteris diuisit. Dissidentibus autem illis obmurmurum, reliqui tunc quidem abire. Laborum deinde agricolationis memores, & utilitatemq; militiæ, pollicitationum ad hanc Caesaris, & suasionis eius ad quacunque libuisset, munerum quoq; quæ acceperant, in futurumq; suscepturos se sperarent, & populorum inexpertorum mos est, eos p̄nitere cepit. & ex occasione ad honestatem cōuersi, se armis instruxere, & ad eum redire denuo. Ille nouis pecunijs assumptis, Ratiennā & finitima quoq; peragrabat. Alijs insuper alios ad militiam adiiciens Arriū ire iussit. Antonio interim ex quinque
legio

ibant, quæ in Macedonia fuerant, quatuor
 ducum omnino pervenire, & hæc quidem
 erentes quod Casaris necem minime el
 ergeret, nulla laudatione habita, ad tri
 ire suadent, Veluti de ea re quâ primum
 orationem habiturus esset. Eam taci
 tatem permolestè ferens Antonius, ne
 uam iram cohibere potuit, Verum ingra
 tinum eorum improbauit, quod à Parthis,
 uos delecti fuerant, in Italiâ acciti essent.
 Illum testimonium charitatis huius red
 issent. Questus est insuper, quod viros à iu
 e proteruo, quem Casarem appellant, ad
 censionem eorum missos, ad se non adduxis
 , sed ipse eos solus inuenisset. Exercitum
 ad provinciam ex decreto sibi traditam,
 tarum gentem uberem & beatum duce
 & singulis ibi assistentibus, drachmas cen
 ti elargiri statuisse. Eam vocem milites, & t
 silaninem, irridere ceperunt. Cum turbare
 rille, adhuc magis tumultuari & discur
 re perseverabant. Quamobrem exurgens
 c solum iratus protulit, Sub imperio regi cõ
 scite. Deinde seditiosiores à Tribuno quo
 am deposcens (mos enim Romanis in eo
 um exercitibus olim fuit, sigillatim per nu
 merum quosque describere) lege militari sor
 itus est, neque decimum quenque, sed partem
 orum interfecit, ratus hunc in modum ob
 paus

paucitatem eos detertere. At illi minime con-
territi maiori adhuc odio atq; ira ferebantur.
Qua intuentes qui à Cesare ad seditionē pra-
missi fuerant, libellos plurimos in Antoniē-
exercitum emittunt. Et pro eius auaritia, cru-
delitate, ac Caesaris primi memoria, ad Caesaris
novi opem, dona ac liberalitatem milites inui-
tant. Eos Antonius summa diligentia per-
scrutari nixus, si quis occulisset, panam com-
minatus est. Verum cum neminem depreben-
deret, maiori adhuc exastuabat ira, quasi ab
exercitu omni tegeretur. Intellectis deinde his
qua in colonijs, ac Roma à Cesare dictim fie-
rent, animo comotus exercitum denuo his ver-
bis allocutus est. Conturbarer equidē ob ea qua
militari necessitate gesta sunt o viri, paucis
quibusdam plurimum loco per legem interfectis,
ipsis clare intelligentibus neque crudelem, neq;
pusillanimum esse Antonium, nisi quod pec-
catis Et supplicijs iam abunde satiata à me
discessit invidia. Ceterum quippe drachmas, non
dono vobis tradere (nec enim id Antoni for-
tuna congruum) sed veluti prima inter nos cō-
gressionis professionem quandam, non donum
exhibere volui, ac sic lege patria, Et militari,
in his, Et in ceteris mihi bene fidere superesse
vobis. Sic Antonius elocutus est, nihil mune-
ri tamen addidit, ne imperator ab exercitu
vinci videretur. illi siue pœnitentia, siue timore
ducti,

, ad ipsum susceperunt. Ex his ordinum
 res, vel seditionis ira, vel alia suspitione
 permutavit. Reliquos vero, & quacun-
 que ad opportunitates suas transtulit: &
 tum per partes iuxta mare Ariminum
 are iussit. Ipse ex omnibus desumpta co-
 militari eorum quæ corporibus & obse-
 racelleret, Romam profectus est, ut exin
 Ariminum vicissim graderetur. Ingressus
 item superbe admodum cohortem ante
 statuens, & qui circa se fuerant, succin-
 lucens, & noctu circa domum ad custo-
 diam armatos continens. Insignia etiam illis
 ostendit, aderantque, veluti in castris custodia per-
 disposita. Coacto in unum Senatu, ut de his
 Caesar egerat, ad eum quereretur, ab ingres-
 su intelligit, ex quatuor legionibus eam
 Martia appellabatur, ex itinere ad Casa-
 uisse. Ipsi porro ingressum cohibenti, &
 instanti plurimum, denuo annuntiatur, le-
 gem eam qua quarta dicebatur, Martia in-
 tra mœnia ad Casarem vicissim transivisse. Quibus
 nenter territus, Senatum quidem ingressus
 quasi ob alia eum convocasset: ac pauca præ-
 subito ad portas transiit, ut ab illis Al-
 profectus, deficientes quosque renocaret. Re-
 us deinde à muris iterum retrocessit, & ad
 suas legiones misit, quingentas drachmas
 uniusque dare pollicitus. Ipse cum his qui ade-
 rant,

rant, Tybur usque progreditur, apparatus habens his qui in hostes tendunt, consuetum. Iam enim bellum clare imminabat, Decimo Celsas nequaquam deponente. Eo igitur in loco assistenti, Senatus ferè omnis, ac plurimi equitum cum honore accessere, ex populo quoque pars non contemnenda, eumque insiurandum à militibus qui aderant sumentem offendentes. Et ex his qui pridè cum illo militauerant, multos accurrentes (magnum quippe id erat) sponte Et ipsi insiurandum prastitere, ne utinam fidem Et beneuolentiam, quam erga Antonium habuerant, omissoiros esse, ita ut nonnulli trepidarent, qui pauloante in concione noui Caesaris, Antonium calumnijs infecuti fuerant. Sic ille splendide admodum Ariminum pramissus est, quo in loco Celtica provincia initium adesse noscitur. Fuitque illi exercitus exceptis nouiter delectis legionum trium nuper à Macedonia ad eum profectarum, iam enim illi residuum aduenerat. Commilitabant praterea nonnulli ex Veteranis, qui tyronibus in duplo potiores habebantur. Sic Antonio bellicosissimorum Virorum legiones quatuor adhaesisse referuntur, Et quantum auxiliorum subsequi consuetum est, custodum praterea corporis, Et nouiter electorum illi affuisse constat. Lepidus Verò quatuor in Iberia legiones habens, Asinius Pollio duas, Et Plancus in altera Celta

arum provincias tres, Antonij partes e-
 ri videbantur. Casarem autem dua si-
 ter legiones delectorum sequebantur, qua
 Antonio ad ipsum transierant. Tyronum
 una, dua ex primis cum eo militanti-
 nec ha numero perfecta, aut armis instrum-
 omnes, sed ex noviter delectis suppleta fue-
 t. Omnes igitur Alba in unum congregas,
 Senatum misit. Ille vero, ut in re ambi-
 , iterum ad Antonium deflexit oculos. Ac
 n quidam affuere, qui Antonium propo-
 ent, permolestè ferentes quod non ad Se-
 tum, sed ad Casarem legiones diuertissent.
 mul deinde Casarem, easque laudantes, poh-
 ntur non multo post quid facto opus esset,
 decreto Velle statuere, cum primum novi
 istratus ad agēda processissent. Iam enim
 rum erat, eorum ope adversus Antonium
 Velle: cūque exercitu proprio carerent,
 que sine autoritate consulum deligere liceret,
 nia ad novos magistratus referre cupere.
 esari exercitus, secures, virgāsque ex ordi-
 paratas. Et Imperatori adversum militan-
 belli duci præferri suadebat. ipsi sub im-
 ratore continue degere assuetis. Ille honore
 illaudato, rem ad Senatum deferri admonet.
 cūque ad eum turmatim aduolarent, ultro
 hibuit, oratores etiam compescuit, quasi Se-
 atus ea per se esset consulturus, potissimum,
 inquit,

inquit, cum Vestram promptitudinem, hesitationem meam intellexerit. Quibus vix tum facile repressis, ducibus praterea suspicionis se insimulari conquerentibus, ita retulit, Senatum non benevolentia eius, sed Antonij timore in eum inclinaturum esse, exercitus etiam inopia adductum, quoad nos, inquit, Antonium cōfecerimus, & percussores amici & cognati eorum qui in Senatu sunt, vires comparauerint. Qua ego animaduertens, senatui obsequi optimum existimo, neque simulatione in prius aperire eorum pro quibus imperium nobis sub contumelia aut violentia infamia queat adimere. Obsequentibus certe nobis, fortasse id ipsum facile concedet, timore ductus, ne id per vim nobis vindicemus. Talia effatus, legiones duas quae ab Antonio ad ipsum pertransierant, inuicem certantes contemplatus est spatio inter se distantes, & omnia belli opera, nullo respectu habito, sola excepta nece peragentes. Quo spectaculo latatus, & huic occasioni perlucens sese inferens, alias quingentas drachmas unicuique largitus est, & si qua belli necessitas interim ingrueret, victoribus quinque millia est pollicitus. Sic Caesar munerum liberalitate mercenarios sibi vendicabat. Et hac quidem in Italia agitabantur. In Celtis vero Decimum Antonius in Macedoniam transire suadebat, & populo

obsequeretur, & sibi ipsi vicissim par-
 . Ille e converso literas à Senatu perornate
 riptas ad eum mittebat, quasi prò popu-
 lō sibi cedere nō magis honestum foret, quā
 mīso per Senatum. Antonio diem pra-
 m statuente, qua & in hostem & tū posset,
 rem sibi Decimus definiri petiit, ne ce-
 s Senatus hostis fieret. Antonius facile
 verato, cum in campo adhuc esset, ad
 tes ire properat, à quibus admissus est.
 tus igitur Decimus ne ab omnium prohibi-
 tur introitu, literas à Senatu redditas sibi
 it, quae illum cum exercitu Romam prope-
 vocent. Eo modo in Italiam conversus ire
 t. Recipientibus illum cunctis veluti re-
 tem &sq; Mutinam progressus est Urbem
 Simam, ac statim portas occludi imperat.
 mensum omnia ad victum necessaria in-
 um afferri, iumenta ad currus debita im-
 ri, & sale condiri iubet, ne forte obsidio
 ngum traberetur: eoque modo Antonium
 viri pergit. Copia illi aderant haud con-
 uenda, gladiatorum manus ingens, arma-
 n legiones tres, ex quibus una nuper mi-
 tium & in exercituum fuerat, dua fe-
 ima, qua prius cum eo stipendia merue-
 . Antonius cum ira in eum delatus, Mu-
 : Urbem muro fossaq; praecinxit, sic & De-
 us obsidione premeretur. Interim Roma

consules anniuersarij mensis initio creati Hir-
cus & Pansa, Senatum subito ad sacra, &
in ipso templo contra Antonium conuocant.
Cicero nempe, & amici eius eundem à Sena-
tu hostem iudicari his potissimum ex causis ve-
bementius urgebant, quòd Celtarum provin-
ciam Senatu inuito ad patria oppugnationem
per vim armis inuasisset, & exercitum in
Getas illi ascriptum, in Italiam deduceret.
Adijciebatur at hæc, quòd aliam cum Casare
dissensionem inijisset palàm in Urbe, tot primo-
ribus exercitus stipatus, & domum veluti ar-
cem quandam armis signisque pramuniens, ad
cetera ipsis superbior, quàm annua potestas fer-
ret, videretur. Lucius autem Piso, qui Anto-
nij peregre existentis partes tuebatur, vir inter
Romanos apprimè insignis, & quicumq; alijs ob
ipsum, vel propter Antonium, aut propriam sen-
tentiam illi adhaerant, Antonium in iudi-
cium vocari deposcebant: Non enim ex patria
moribus congruere aiebant, hominem inaudi-
tum iudicare, neque condecens, eum qui he-
ri consul extitisset, cum laudem mereretur, in
sequentem diem conuictio persequi. Alij Verò,
& Cicero in primis, aduersus hæc verbis nite-
bantur. Senatores autem, quibus hæc sententia
haudquaquam grata fuerat, rem &sq; in no-
tem produci deposcebant. Illucescente die ob
eam causam in Senatum conuenerunt: quo in
loco

nstante Cicerone, eiusq; sequacibus, Ant-
 onio hostis esset indicatus, nisi quod Saluius
 unus rem in sequentem diem differendam
 erat. Inter ceteros nempe magistratus, pra-
 ebus potentissimus ad prohibendum est Tri-
 bunus. Quamobrem Ciceroniani omnes contu-
 s, vehementius in illum innecti sunt, &
 cum subinde discurrerent in eum concitata-
 , Saluium quoque ad illum provocabant.
 interitus quocumq; in loco praesto aderat,
 à Senatu est prohibitus, Verito, ne popu-
 in memoriam Antonij, exercitum in di-
 em conturbaret: cum minime ignoraret, si
 illum ante accusationem plurimum illu-
 existisse, nec quia populus Celtarum pro
 am illi tradidisset, sed pro percussorum &
 salute succensebat, maxime quod pro-
 iniuriarum oblivione, populum in eum
 tasset. Eam ob causam & ipse Caesaris o-
 in illum & tebatur, quae Caesar haud igno-
 se. Antonium quamprimum oppugnare
 cabat. Hac ratione Senatus Antonio
 atus est: Sortibus itaque propositis, & pri-
 à Tribuno concessum est, Decimum lau-
 prosequendum statuerunt, qui è Celtarum
 incia Antonio minime cessisset. Consuli-
 porò Hircio & Pansa, Caesarem & na mi-
 e cum his quas haberet copijs edicunt: sta-
 illi ex auro apponendam fore, sententiam

inter consulares afferre posse consulatum petere per decem ante annos, quam ex lege liceat, indulgent: Legionibus qua ab Antonio ad eum transmissent, tantumdem à populo impendi debere, quantum Victoribus Caesar promississet. Et hac ex decreto statuentes recesserunt. Cum vero Antonium re ipsa, ut apparuit, hostem iudicatum, ac Tribunum in sequentem diem nihil aduersantem intueri datum est, Antoni mater, Et uxor filiusque adolescentior adhuc, aliique necessarij Et amici per uniuersam noctem potentiorum domos percurrere, illisque supplicare, per diem vero in Senatum venire, cunctos molestia afficere, Et ad eorum pedes cum fletu Et eiulatibus se prosternere non cessabant, nigra veste ante fores acclamantes. Quibus illi exciti ob clamorem, aspectumque, ac rei nouitatem tam inopine factam, flecti mitigarique capere. Huius rei causa pauesfactus Cicero, Senatum in hunc modum allocutus est. Qua circa Antonium cognoscenda fuerant, Patres conscripti, heri abunde percepta sunt à vobis. Quibus enim hostes eius honorauimus, his ipsis eundem hostem iudicauimus. Saluum vero solum impedimentum quoddam obiectum nobis, vel inter omnes omnino prudentiorem iudicare necesse est, vel amicitia commotum vel praesentium potius rerum ignorantia hac efficere. Ex quo turpissimum nobis iudico, si omnes

omnes Unico homine, & hoc quidem Saluo
 indoctiores habeamur: aut Respublica benewo-
 lentia superior nobis sit, quæ præsentium igno-
 rantia maxime laboret. Mibi quidem, consuli-
 bus ante ipsum, ac pratoribus, Tribunisque col-
 legis eius fides videtur adhibenda, cæterisque
 Senatoribus, qui tot in hoc ordine, & dignita-
 te & numero per ætatem quoque & experien-
 tiam longe Saluo Antonium magis norant.
 Est enim in iudicijs publicis & causis id plu-
 rimum, quod iustum est. Verum si de iure cas-
 sas intelligere necesse est, breviter expediam,
 & quæ principaliora sunt, memoria subiiciam.
 Defuncto Casare pecunias publicas sibi vendi-
 cavit Antonius: Macedonia deinde admini-
 strationem à nobis sumens, in Celtas sine con-
 sensu nostro profectus est: exercitum contra Ge-
 tas sibi traditum eorum locum Italiam contra
 nos inuexit. Hac utraque in nos ad insidias
 expostulans, cum adipisci non posset, per se-
 ipsum nactus est. Cohortem regiam in Brun-
 dusio ad custodiã suam delegavit, ita ut ipsum
 palam ferro accincti intra Urbem circumsta-
 rent homines, & noctu sublatiis signis custodi-
 rent. Eduxit deinde à Brundusio exercitum al-
 lium ad omnia promptiorem in Urbem, cum ad
 ea aspiraret quæ Casar concupisset. Verum à
 nouo Casare cum exercitu alio prauentus, ac ti-
 more correptus, ad Celtarũ provinciam se con-
 uertit,

uertit, Veluti commodiorem in nos habiturum
 aditum, quoniam Caesar eo ex loco & ipse con-
 tra nos inuectus, nobis imperauit. Exercitum
 praeterea ad haec terrefaciens, Et ad omnem in-
 iustitiam & crudelitatem eius adhaerere, for-
 te delectos morte mulctauit, cum nec seditioni-
 nem excitassent, non custodiam aut ordinem
 in bello reliquissent: quibus etiam militaris lex
 sic se habentibus punitionem quandam solet de-
 finire. Ex his pauci maximis solus in periculis,
 & casibus, necessitatēque visi sunt. Hic autem
 ad vocem & risum ciues ad mortē deduci im-
 perat, mortem inquam non deprehensorum,
 sed electorum potius. Itaque qui potuerunt ab eo
 discesserunt, quos veluti benemeritos hesternā
 die donis exornauimus. Quibus autem discede-
 re non licuit, hi sunt qui timore ducti cum illo
 litrocinantur, & hostium in modum prouin-
 ciam nostram inuadunt, & exercitū nostrum
 ac ducem obsident. Et cui vos, Et in provincia
 Celtarum moraretur praescripsistis, eum An-
 tonius exire iubet. Vtrum igitur nos Anto-
 nium hostem iudicauimus, an Antonius ipse
 hostiliter nos aggreditur? & Tribunus noster
 haec adhuc videtur ignorare, quoad Decimo
 deuictio provincia tam ingens: & nobis finiti-
 ma, & ultra prouinciā Decimi exercitus con-
 tra spes nostras Antonio accesserit. Tunc qui-
 dem, Et videtur, Tribunus enim hostē iudicabit
 cum

nobis potentior longe extiterit. Hac cum
 rasset Cicero, amici eius tumultu excito,
 in contrarium dicere sinebant, do-
 nione assurgente, reliquus Senatus eius
 rentia commotus silentium terreat, Cn-
 Ciceronis amici siluere. Tunc Piso ita fa-
 sus est. Lex quidem (Patres conscripti)
 n audire admonet. Audite itaque, &
 o respondentem iudicate. Potentissimum
 pe ad perorandum Ciceronem adesse po-
 , qui prasente Antonio accusare non au-
 , absente verò eo crimina non cessat asser-
 Ego maxima ex omnibus, & qua ama-
 a sunt facile transilirens, breuibus ea fal-
 te ostendam. Pecunias Antonium pu-
 , post Caesaris necem sibi vendicasse di-
 lege furem eum, non hostem decernen-
 & penam illi damni statueret. Cum Bru-
 cesarem interemisset, & in populo de his
 n conquestus esset, quoniam Caesar pe-
 as abstulisset publicas, & ararium no-
 nane reliquisset, Antonius paulopost eas
 iri debere statuit, vobis sententiam eius
 obstantibus, & publicè id ipsum procla-
 fucientibus, pramium quoque his qui
 assent, decimam omnium pollicentibus.
 ue siquis Antonium de his accusare per-
 in duplo easdem vobis persoluemus: &
 de pecunijs abunde dicta sunt. Celtarum

autem provinciam minime nos Antonio decrevimus, Verum populus ex lege sibi contulit, Cicerone assidente, quo more & alia plerumque alijs tradidit, & hanc ipsam provinciam olim Casari concessit. Pars itaque legis habebitur, Antonium provinciam sibi ascriptam deposcere, ac Decimo non parenti inferre bellum, & exercitum nondum aduersus Getas motum, in Celtis contra eum qui sibi obsistat, inferre. Verum Cicero Decimum nequaquam hostem esse existimat, qui contra legem armis oblectatur: Antonium vero hostem esse putat, qui pro lege bellum gerat. Sin legem eam damnat, eos vicissim qui legem tulere, condemnet necesse est: qui tamen dehortandi fuerant, non autem contumelijs insectandi: neque provinciam Decimo committendam esse consulere debuit, quem populus ob Casaris necem expulisset: Antonio vero non committendam esse, cui populus eam tradidisset. Non enim bene consulentis est, aduersus populum Velle contendere, his maxime temporibus dubijs atque periculosis: neque oblivioni tradere quod ad populum in primis pertinet: amicos, hostesque discernere. Solus quippe ex priscis legibus populus ipse imperator est belli, pacisque tractanda, quorum nihil populus nobis edixit, aut imposuit, praefecto assistente. Caterum nonnullos ex militibus occidit Antonius cum impera

imperator esset, & à nobis ex decreto constitutus. Nullus certe imperator huiusmodi iudicium subiisse noscitur. Non enim utile nobis leges putare, imperatorem militibus in iudicio esse obnoxium: nec insuper aequum fore, si quod in bello constitutum est, id ab illo negligatur: ob qua, etiam qui vincere, nonnunquam interempti sunt: nec in eos qui supplicium sumpsere, quisquam inuectus est: nec in presenti cognatus quissiam aut necessarius, sed Cicero solum queritur, & necem eorum improbens, honorum loco qui intersectoribus impendi solent, Antonium communem hostem decerni iubet. Antonij vero quemadmodum exercitus nullo ordine turbatus sit, & imperatorem suum contempserit, satis indicant duae legiones, quae ab eo perfugere, quas vos cum eodem militare decrevistis, nunc prater militarem legem ab eo transfuga, non ad vos, sed ad Casarem venire, quod Cicero simul commendavit, & ex publico mercedem heri dari persuasit, ne vos id exemplum aliquando conturbaret. Ita Ciceronem ad insaniam propria perduxit inimicitia. Antonium etiam tyrannidis accusat, quod milites supplicio affecerit, qui continuè insidias meditati sunt: qui vero exercitum curant, puniri non consueverunt: nec alium Antonio post Casarem principatum veluti tyrannicum potuit obicere. Itaque de

singulis hunc in modum interrogare cum libet. Quem veluti tyrannus inaudstum occidit Antonius, qui nunc inaudstus in periculo constitutus est? quem ciuitate expulsi? quem ex nobis condemnauit? Vel adeò in singulos potens non omnibus struxit insidias? Quando hac o Cicero fecit Antonius? an cum actorum obliuionem confirmauit? Vel cum neminem nece persecutus est? Vel cum publicas pecunias inquirendas esse censuit? Vel cum Pompeium, Pompeij illius Vestri filium reuocari in patriam, & ex publico substantiam illi solui persuasit? Vel cum fictum illum Marium inuadens, ceteris insidias struentem interemit? & ab omnibus Vobis est collaudatus? Hac solum propter Vos minimè reprehendit Cicero? Vel cum de dictatoris magistratu aliquem referre, aut decernere prohibuit? Vel aduersum obnitētes morte mulcandos censuit? Hac sunt quæ per duos menses in Republica egit Antonius, cum solus post Casarem Vrbi præsuisset, cum modo percussores populus inquireret, modo Vos futurorum cura peruereret. Quo tempore si iniquus extitisset Antonius nullum commodius ad agendum fuisset habiturus. Verum nunquam in contrarium imperio vsus est: an non solus tunc imperio præsuis, cum Dolabella in Syriam profectus esset? Num exercitum in Vrbe paratum habuit. &

Vobis

Vobis traditum? Num Urbis custodiam per nos-
 tem tenuit? Num eam custodiam ob hostium
 egit insidias? Num occasionem necis Caesaris
 amici eius & benefactoris habuit, ac populo
 pergratis? Num aliam domum inuenire potuit
 cum hostium Vereretur insidias? quorum ne-
 minem occidit, neminem Urbe expulit, quinimò
 illis quantum ex honestate licuit indulgit, &
 provincias eisdein datas nulla motus invidia
 concessit. Hac maxima P.C. & dubia in An-
 tonium à Cicerone collata crimina perscrute,
 ex quo ad accusationem diuinationes quoque
 adiungit, quò? Antonius exercitum in Urbem
 fieri adducturus sed metu Caesaris exercitus
 Urbem praecupantis abfcesserit. Quomodo igitur
 si hoc solum cogitare Viri vobis inimici
 proprium existimandum est, cum qui Venerit,
 & nullo signo dato contra nos castrametatus
 sit, non putat hostem? Quomodo igitur per-
 transiit Antonius? non ad nos accessit? Nun-
 quid triginta millia in armis parata ducens,
 ter mille extimuit, quos inermes nullo ordine
 circa se Caesar habuit? ad Caesaris conciliatio-
 nem duntaxat astantes: qui cum primum
 bello decernendum esse cognouere, educentem
 eum reliquerunt. Sin autem cum triginta mil-
 libus accedere Veritus est, quemadmodum mil-
 le comitatus ad nos Venit? cum quibus Tybur
 quot ex nostris misimus? quod nullo adacti
 sacramento

sacramento, iusiurandum illi obtulimus? Quanta Cicero praconia in laudem consulatus ab eo gesti consummauit? Quemadmodum ergo Antonius si hac intellexit, pignora, quae Senatus in conspectu constituta sunt, nobis dereliquit? matrem scilicet, & uxorem, & adolescentem filium, qui nunc deslent illacrymantq;, & non ea qua ab Antonio in Republica gesta sunt, sed potentiam inimicorum eius reformidant. Hac apud vos proferenda duxi Patres conscripti, veluti exemplum quoddam Antonij defensionis, Ciceronisque mutationis. Bene intelligentibus autem hanc suasionem in primis afferam, ut neque in populum, neque in Antonium quicquam inique moliri audeant, neque communibus in rebus inimicitias periculique conferre, agrotante Republica, & celeriter ijs qui opem afferant indigente, & qui prius potestatem constituent in Urbe, quam qui ab extra sunt, tumultum inferant, quousque in eam insurgentibus abunde liceat obsistere, & quos libuerit iudicare, & quod a vobis iudicatum fuerit, perficere possitis. Quomodo igitur hac erunt, dicet quispiam? Si Antonium ad occasionem aut gratiam populi Celticam sinemus habere provinciam, Decimum cum tribus quas habet legionibus huc euocabimus, & venientem in Macedoniam mittemus, legiones retinentes, & duas qua ab Antonio recessere, pariter nobis

nobis Vendicabimus, quemadmodum dicit Cicerone, & has à Casare in Urbem accersemus. Sic quinque legionibus nobis assistentibus, cui visum fuerit ex decreto confirmabimus, ad nullius hominis spes inhiantes. Et hac à me sane invidia aut ambitione audientibus dicta sunt. Pro his vero qui inconsiderate ac temere ob domesticas inimicitias aut contentiones in nos tumultum excitant, iudices deprecor, ut neque celeres nimis sint, neque precipites in viros magnos, & exercituum duces prapotentis quicquam agere, ne ne inuitos in bellum attrahant, sed Martij Coriolani, eorumque quae à Casare nuper gesta sunt, velint reminisci: quem exercitum vicissim adducentem, & fœdera vobiscum facta pratendentem, precipitanter admodum hostem iudicantes, re ipsa hostem fore coegistis. Parcite populo, qui paulo ante in percussores Caesaris inuectus est, neque ad contumeliam eius provincias gentium his impendere velitis, nec Decimum laudibus extollere, quod populi legem despexerit: Antanum hostem iudicare, quoniam Celtas à populo suscepit. In quibus bene consulentes necesse est pro his quae fellerunt, adhibere animum: consules vero ac Tribunos plures periclitantibus rebus publicis apponere. Sic Piso pro Antonio elocutus est, convitijs simul & panore eos incitans, quem aperte causam fuisse

asser

asserunt, quod Antonius hostis minime iudicatus sit: non tamen ut Celtica præisset, obtinere potuit: nam id ipsum percussorum cognati atque amici timore ducti prohibere, ne deposito bello in percussores aliquando insurgeret, Casari conciliatus. Quamobrem Casarem Antoniumque inuicem contendere illis placuit. Antonium quoque Macedoniam assumere Celtarum loco decreuisse. Cetera alia mandata seu temere seu consulto Ciceroni perscribenda, ac legatis tradenda commisere. Ille sententia prolata in hunc modum scripsisse dicitur, Antonium confestim Mutina discedere, Decimo Celticam concedere provinciam, qua intra Rubiconem amnem, qui Italiam à Celtis diffinit, sita est. Data est dies ad hac præfixita, in qua Senatus omnia ad se referret. Sic ambitiose admodum ac minus vere mandata Cicero videtur conscripsisse, non ulla quidem inimicitia, qua tanta illi cum Antonio suberat, Verum fortuna quadam (ut apparet) publica ad mutationem impellente, Ciceroni que insidias iam abinde praestruente. Cum iam Trebonij reliquijs allatis, contumelia in eum illata certior Senatus, haud difficulter Dolabellam hostem iudicasset, Legati ad Antonium missi, cum ob mandatorum alienationem vehementer erubescerent, nihil locuti sunt, Ge-
rum

ram Antonio mandata tradiderunt. Antonius ira concitatus, multa in Senatum, multa etiam in Ciceronem protulit, potissimum se admirari dicens, quod Casarem, qui principatum maximè adauxerat, tyrannum ac regem putasset, Ciceronem verò non putarent, quem Caesar bello cedisset, nec tamen occidisset. Is autem percussores amicis eius protulisset, & Decimum olim Casari amicum odio infectatus esset, nunc autem necis eius participem diligeret, & illi qui post Casarem à nullo Celtas suscepisset, spe assisteret, sibi verò quò à populo eam provinciam cepisset, inferret bellum. Legionibus etiam qua ab eo transfugissent, honores tribuendos esse decrevisset: his autem qui cum eo resistissent, minimè decerneret: & militiam non solum apud eum, sed in Urbe correpsisset: percussoribus porrò oblivionem concessisset actorem, quàm ego, inquit, confirmavi: & ob id duos insignes viros, Antonium scilicet ac Dolabellam hostes indicandos esse censet, quoniam qua nobis data & concessa sunt, habemus: hac enim vere causa est. Nam si à Celtis, inquit, ab eam neque hostis, neque monarchicus dicar amplius. Hac autem testor, me oblivionem bandquaquam gratam soluturum esse. Huiusmodi plurima effatus Antonius, responsum de-

areto

creto in hunc modum praeiit, Senatui Veluti patria in omnibus se obsecuturum esse. Ciceroni Verò, qui mandata perscripisset, ita retulit. Populus mihi Celtas ex lege tradidit, ego Decimum legi non parentem à Celtis amovebo, Et necis causas repetam ab omnibus, Et Senatus hoc odium aliquando evomat, quo Ciceronis causa repletus est, qui Decimo auxiliatur. Hac Antonius cum dixisset, subito rescripsit: ac Senatus statim eum hostem iudicavit, omnemque cum eo exercitum, nisi ab illo discessisset. Macedonia Et Illyrici nationibus, Et utrisque exercitibus Marcum Brutum praesidere voluit, donec Rempub. meliorem in statum converterisset. Ille igitur proprio iam fultus exercitu, ab Apuleio etiam partem acceperat: naues ad hac longas onerariasque in unum conduxerat: pecunias usque ad sex Et decem millia talentorum summam coegerat: armorum quoque ingentem numerum, quae in Demetriade à Caio Casare iampridem cumulata inuenerat: quibus omnibus Et ad patriae utilitatem uteretur, Senatus ex decreto confirmarat. Cassio etiam Syria à Senatu tradita, mandatūque Et Dolabella inferret bellum. Alijs quicunque provincias aut Romanorum exercitus ab Ionio mari usque in orientem continerent, edictum Et Bruto Cassioque parerent. Itaque qui circa Cassium fuer

int, celeri impetu in bellum prodire. quæ
 la Caesar animadvertens, magna trepida
 fluctuabat animo. Gestorum nempe obli-
 vii comdecenciam quandam humanitatis
 arbitrâbatur, ad cognatorum misericor-
 erga viros qui simili honore tenerentur,
 is breues ad tempus dignitates eis tradi-
 d eorum securitatem pertinere. Sic Deci-
 ultas eos confirmasse, Et Antonio notam
 idis inurerent, qua simulatione et ipsum
 ntoniam educerent. Dolabellam hostem
 atum, quod ex percussoribus unum occi-
 t: Bruto & Cassio provincias ad populo-
 nationes datas esse: Exercitus plurimos
 iaceleritate illis additos, pecunias insu-
 llatas esse, & ducum qui ultra Ionium
 incolunt, duces eos & principes effectos:
 omnia ad Pompeianarum partium in-
 ntum clarè pertinere, Caesaris partes ad
 im deduct. Huiusmodi itaque artem,
 eum veluti adolescentem fabricaretur
 aduertens, imaginem quandam & insi-
 psis apponentibus, & veluti ducem in-
 nium declarantibus, Et re ipsa exerci-
 ib illo eriperent, suspectam habuit. Consis
 nempe unâ militatibus, nihil dnce aduer-
 contendente opus esse, solis honores ab
 mio ereptos ex decreto vendicantibus,
 tem nulla gloria militaturum apud eos:

2

-Pastre

Postremò bellum omne in infamiam eius decifurum esse, Senatū sua opera aduersum Antonium uti velle, quoad vires eius contriuisset. Hec intra se meditatus, nulli patefecit, Verū sacris pro imperio sibi tradito rite peractis, his verbis exercitum allocutus est. Hac enim mihi à vobis non modo nunc committuntur, sed ex quo imperium mihi tradidistis, collata sunt. Nam & Senatus Vestri gratia hac ipsa contulit, ut intelligatis me horum causa ad gratias vobis reddēdas esse obnoxium. quas si dijs bene iuvantibus feliciter agemus, abundè referam. Sic ille exercitum proprium confirmans eduxit agmen. Consulū alter Pansa per Italiam exercitum cogebat. Hircius autem copias cum Casare partitus est, & ut à Senatu secretò illi iniunctum fuerat, in partiendo legiones, duas ab illo petijt, quæ ab Antonio ad eum transfugerāt, satis conscius ex omni exercitu has potiores esse in bello. quæ vniuersa Casar facillimè concessit. Distributis inuicem copijs, in hybernæ simul concessere. Finiente hyeme Decimus iam fame laborabat. Hircius & Casar Mutinam propius castra mouent, ne deficientem Decimi exercitum Antonius sibi vendicaret. Vrbe diligenter custoditæ ab Antonio, Pansa milites nequaquam cum illo iniungere bellum, imperatorem expectantes. Equitum pugna frequentes inter eos siebant. &

quæ

quam multitudine Equitum antecel-
 Antonius, campi tamen difficultas, qui
 abente fluvio fossis prapediebatur, aua-
 n multitudinis eorum defraudabat. Hac
 circa Mutinam agitantur. Roma-
 um consules abessent, Cicero ad ambi-
 n gerebat omnia. Nam conciones assidue
 abat: arma etiam opificibus sine pre-
 ctis preparabat, pecunias in unum cu-
 bat, & graviora onera Antonij necessa-
 etque amicis imponebat: quae illi calum-
 euitantes promptè conferebant: donec
 ius Ventidius, qui cum Casare una mili-
 t Antonij amicissimus, Ciceronis acer-
 cm haud ferendam ratus, ad Caesaris co-
 profectus est, veluti notior apud omnes:
 as ad Antonium legiones eduxit, Cice-
 n quoque in Urbe comprehendere tenta-
 Ac tunc statim tumultus ingens exortus
 ta ut multi uxores & filios trepidatione
 ex Urbe educerent, & Cicero ex Urbe una
 geret. Qua Ventidius intelligens, ad An-
 m conuertit iter. Interclusus deinde à Ca-
 & Hircio, in Picenum se contulit: & le-
 m aliam in unum congregans, euentum
 tentus expectabat. At verò qui circa
 rem fuerant, Pansam cum exercitu appro-
 uare sentientes, Carsuleium ad illum mit-
 , qui pratoriam Caesaris cohortem ac le-

gionem Martiam deduceret, quò illi per angustia transeunti afferret opem. Antonius angustias locorum haud multifaciens, quasi nihil amplius quàm ab accessu eos esset prohibiturus: & pugna ductus desiderio, cum equitatu anteiret, per campum palæstre & fossis præpeditum duas ex præstantioribus legiones in occulto collocat versus iter quod angustum & manufactum & traque ex parte arundinibus circumseptum aderat. Carsuleius cum legione Martia angustijs locorum per noctem superatis, orta luce Martialibus solis ac cohortibus quinque comitatus, iter manufactum quod hostibus vacuum inspiciebatur, ingressus est. Dumq; paludem & traque ex parte perscrutatur (arundinum quippe strepitus suspicionem illi iniecerat) statim clypeos galeasq; per arundines emicare videt, & pratoria Antoni cohors ipsis subito à fronte astitit. Martiales omni ex parte circumnenti, nec illo ex loco decurrere potentes, eos qui aderant noviter electos nullam laboris partem subire admonent, & tpote qui illos ob inexpertiam minime perturbare vellent: ac pratoria Antoni, pratoriam Caesaris cohortem opposuere: ipsi in duas diuisi acies, & traque legionem aggressi sunt. Et vni quidem parti Pansa præsidebat, alteri verò Carsuleius. Cumq; bina paludes imminerent, bina inter eos resultabant prælia.

praelia, & in arctis constituti, nequiquam se
 discernere poterant. Et circa transitum pra-
 toria cohortes bellum aliud inter se gerebant.
 Mens quippe Antonij militibus fuit, ex Mar-
 tialibus veluti transfugis, & ipsorum prodi-
 toribus vindictam sumere: Martialibus au-
 tem ob suspicionem quae iampridem in Bran-
 dusio corrupti fuerant, se de ipsis vlcisci velle:
 & cum vicissim quod fortissimum foret, & tra-
 que in acie adesse noscerent, facile eo opere
 bellum diffiniri posse putabant. Illis porro ve-
 recundia aderat, si dua legiones ab una vince-
 rentur: his verò contentio quadam honoris, si
 una diutaxat ambas oppressisset. In hunc
 modum acriter inter se pugnabant, ira magis
 ac contentione mutua grassantes, quam odio
 imperatorum, cum id opus proprium esse exi-
 stimarent, ob experientiam verò rei militaris:
 neque clamorem edidere, quasi non mutuo se
 percuterent: neque in certamine quisquam e-
 misit vocem, siue vincens, siue victus. Cumq;
 transitus nullos haberent aut excursus, inter
 palades fossasq; cuneatim consistebant, neque
 alter alterum propellere potentes, ensibus ve-
 luti in agone cōplexi depugnabant. nulli ictus
 frustra emissi, verum vulnere, mortes, suspi-
 riaq; pro voce resonabant: cum qui cecidisset,
 confestim leuaretur, & alter eius loco oppo-
 neretur, nullisq; suasionibus aut adhortatio-
 nibus

nibus opus esset, sed quisque ab experientia sibi esset imperator. Cum verò diu multumque laborassent, et in luctationibus mos est, ad respirandum permodicum sibi mutuo auxilia praebebant, nec ulla interiecta mora ad pugnam denuo bellumque redibant. Pavor ingens obijciebatur nuper electis ad bellum aduentantibus, huiusmodi facinora, quae tanto ordine ac silentio fierent, intuentibus. Cum electis itaque in hunc modum supra naturam humanam laborantibus, cohors Caesaris pratoria ad unum concisa est. Martiales quicumque sub Carsuleio depugnabant, potissimum sibi aduersos propulerunt, non turpiter, verum sensim pugna decedentes. At qui sub Pansa fuerant, eundem penè modum conseruabant, sustinebantque ferè ab utraque parte aequaliter, donec sagitta per ilia confossus consul Bononiam delatus est. Tum verò qui cum illo steterant, primum pedem retulere, demum terga vertentes arripere fugam. Quod intuentes qui nuper venerant, nullo ordine in fugam abeunt, magnoque clamore ad Gallum se proripiunt, tunc quidem à Torquato quaestore praeparatum, cum perscuerante adhuc pugna necessarium fore existimauiisset. Ad eum igitur nuper electi magno impetu vertere gressum, Itali Martialibus in unum misti. Ceterum eadem natio ad tantam virtutem pluri-

ad exercitationem inter se differt. Mars ob ruborē minimè Vallum ingressi sunt, in in conspectu eius constiterunt, desesse impetum, si quis insurgeret, ad extremi belli finem perferre Videbantur: Antonio Martialibus Veluti bellicosissimis sensit. His Verò qui nuper Venerant, insur- magna strage eos perculit. Hircinus Murepercepta clade, per sexaginta stadia lon- stans, cum reliqua qua ab Antonio fue- legione, cursu in eum ferebatur. Iam d occasum vergebat, & Antonij mili- ietoria positi, cum cantu in castra fere- ur: quibus inordinatè prodeuntibus Hir- inopinatus affuit, integra legione & in- : constipatus. Illi igitur ex necessitate stim in ordines sese referunt, ac multas blendida rei militaris opera ediderunt. rum quanquam potentes, labore oppres- isternuntur, quorum tamen maior pars ij manu confecta est, licet eos minime in- eretur. Verum palustrium locorum metu, gente nocte seipsos dissoluerunt. Ex his les magna ex parte referta sunt, armis et, cadaveribus & semispirantibus ad- iis, Vulneribus que oppressis. Qui Verò ri superfuere, contempto labore, equis irrentes, quosunque ex Antonij exer- innuerant, nocte tota in unum colligen-

res, quosdam eorum loco, alios cum ipsis in equis statuere, & qui à tergo insequerentur circumcurrere, & sibi auxiliari, saluati que propria adesse monuere. Sic Antonio feliciter pugnanti, Virtus omnis superueniente Hircio confracta est. Mansit itaque iuxta campum in villa quadam nullo circumseptus Vallo, qua Celtarum forum seu Villa nuncupatur. Cecidere prima in pugna ad dimidiam ferrè partem ex utroque exercitu. Prætorii Caesaris cohors integra concisa est. Ex Hircij militibus pauci interiire. Sequenti die Mutinam cum copijs rediere omnes. Erat animus Antonio post acceptam tam insignem stragem nil ulterius integris moliri viribus, neque ad se insurgentibus obviam prodire, sed solis Equitibus continue eos per diem aggredi, donec Decimus extrema fame fatigatus, se ultro traderet: Hircius vero & Caesar ob id maximè in pugnam prodire auebant. Insurgentibus ipsis, cum Antonius se in castris contineret, ad aduersam Mutinæ partem, qua ob asperitatem loci minus custodiebatur, se ambo transfudere, & totis conatibus per vim ingrederentur Urbem. Tum vero Antonius solis Equitibus ad pugnam processit. Repellentibus illum hostibus, Equitum pariter auxilio, ac rali quo accedente exercitu ad ea qua concupie-

rant

ut loca, Veritus Antonius ne Urbe potius-
 entur, duas legiones in praelium educit. Illi
 uis confestim reuertuntur, pugnam que in-
 nt. Ceterum Antonio legionem aliam ab
 ercibus alijs ciente, cum Veluti in re subi-
 Et longe distracta moraretur, Caesar Vi-
 riam adeptus est. Hircius in Antonij e-
 citum Ulterius progressus, dum ad pra-
 ia castra depugnaret, tandem confossus
 bello cecidit. Eius corpus mira celeritate
 praeueniens Caesar ab hostibus eripuit, exer-
 tumq; continuit, quoad paulo post Anto-
 um repelleret. Noctem itaque in castris
 rugilem duxere ambo. Antonius hac secun-
 prostratus clade, confestim amicos in con-
 tum conuocat. His prima sententia Utren-
 m Videbatur, Ut Mutinam obsidione pre-
 ret, nec pugnam Ulterius insret: cladem
 nobis esse parem, Hircium interisse, Pan-
 m ex vulnere periclitari adhuc, ipsos Equi-
 bus longe praecellere, Mutinam ad extre-
 am decidisse famem, ac statim in deditione
 m peruenturam esse. Hac ab amicis An-
 nio consulebantur, Et erant quae propone-
 ntur, optima: Verum deo aliquo mentem
 us conturbante, timore correptus est, ne Ca-
 r quemadmodum antea die Urbem ag-
 essus introiret, aut ipsum Gallo fossaq; pra-
 ideret, operariorum copia abundans, quae in

re equitatum parum utilem sibi arbitrabatur esse, despiciens me, inquit, Lepidus ac Plancus bello superatum. Sin ex Mutina descendam, Ventidius confestim ad nos veniet, tres ex Piceno legiones ducens. Lepidus insuper & Plancus fortissimè nobiscum depugnabunt. His dictis non utique in periculis timidus ac contemnendus vir, subito surrexit, & ad Alpes celeri cursu se proripuit. Decimo ab obsidione liberato, timor Casarem inuasit. Consiliis nempe è medio sublatis, eum velut hostem formidabat. Pontes igitur fluminis ante diem disiecit omnes. Ille caduceatoribus ad Casarem pramissis, salutis suæ authorem testatus est, petijtq; quoniam fluvium in medio haberet, ad colloquium accedere unà vellet, ex quo testimonio civium profiteretur se Fortuna iniquitate ad conspirandum in Casarem prolapsum esse, alijs ipsum inducentibus. Casare postulationibus eius cum ira respondente, & gratiam, quam illi se debere Decimus agebat, respiciente: Non enim, inquit, Decimum saluaturus huc accessi, sed oppugnaturus Antonium, cum quo conciliari non impium mihi fuerit. Decimo verò in conspectum aut ad colloquium venire, minimè ab ingenio pati possem. Salvet ille se, quoad ijs qui in civitate sunt, videtur equum. Cum ad Decimum relata essent, stabat enim non longe à fluvio, Casarem

rem vocare caput, & ut Senatus literas inspiciere vellet, deprecari, qui Celsica administrationem sibi concessisset, vetuitque absentibus consulibus pertransire annum, & in alienam provinciam excurrere, aut in Antonium conferre signa: se enim ad eum persequendum abunde esse. Illam itaque ad tantam audaciam à Senatu concitum, cum sine mandato incipere adhuc posset, omisit, & ad Pansam Bononiam versus iter capiens, Senatus de omnibus quæ gesta erant, ex ordine perscripsit. Idem & à Pansa factum est. Eas literas Cicero Roma in populo veluti à consule scriptas recitavit: Caesaris vero in Senatu duntaxat publicari iussit. Supplicationes ob res in Antonium gestas, quinquaginta dierum anniuersarias Senatus habendas censuit, quot nec unquam bello Celsico aut alijs in pralijs decrevere Romanis. Consulatum exercitus Decimo concessus, quanquam superstitè adhuc Pansa, ceterum desperata salute eius, imperatoremque in Antonium solum decrevere. Vota etiam publice suscepta sunt, si Antonium Decimus opprimeret: tanto in Antonium odio & insolentia ferebantur omnes. Confirmata porro duabus legionibus premia, quæ ab Antonio perfugerant, singulis videlicet militibus quæ pollicita olim fuerant ex publico drachma quinguis mille, quasi victoribus, concessumque solenne

lemnibus diebus corona florida *ſci* poſſe. In decretis Verò nihil de Caſare relatum eſt, neque nomen omnino additum: ſic ſtatim contemptui habitus eſt, ſeluti debellato penitus Antonio. Scriptum praterea Lepido & Plancio Aſinioque Pollioni, Et cum Antonio proximi forent, cum illo depugnarent, Hac igitur Roma agitabantur. Pauſa interim ex vulnere morti proximus, Caſarem ſibi aſſidentem his verbis allocutus eſt. Ego parenti tuo non ſecus ac mihi amicus fui: cui, cum interficeretur, opem minimè aſſerre potui, neq; pluribus aduerſari licuit, quibus & tu prudentiſſimè obſecutus es, eiſi exercitum haberes. Veriti itaque illi te, ac Antonium ad Caſaris ſententiæ procliuem contentioſumq; amborum diſſenſione latati ſunt, quaſi in unum periclitantium vires proprias. Cum autem te exercitus domini intuerentur, modicis quibuſdam honoribus honeſtiſq; ſimulatione & ſi, ſeluti adoleſcentem decipere tentarunt. Demum honore adauctum, clarioremq; cernentes cum magiſtratum ſub exercitu tibi traditum minimè admitteres, turbati ſunt: & te nobiſcum ad prælium pratorem ſtatuerunt, Et duas legiones qua cæteris exercitatiores apud te fuerant, ipſi eriperemus, ſatis fiſi, ſi ex vobis unus vincere-tur, reliquum infirmiorum ac unicum tandem futurum eſſe: eoq; modo Caſaris potentiâ bello proſis

*gigantes, Pompeij in manus adaucluros
 . Hoc illis totius sententia ferè caput. Ego
 Hircius, quod mandatum nobis erat adim-
 imus, quoad reprimeremus Antonium
 ione laborantem. Hunc igitur bello su-
 stum, Et tibi reconcilies, optimum puta-
 esse, Veluti ex Caesaris benenolentia hanc
 iam tibi reddaturi, quod Unicum felicitas-
 ua maximè conducere in futurum arbi-
 mur. Hac quidem paulò antè consulere
 id aequum fuit. nunc autem superato Anto-
 , defuncto Hircio, Et me ab humanis disce-
 te, in tempore prolatum est, non Et gratiam
 ienti exhibeas, sed Et felici sorte procrea-
 , Et hac opera ostendunt, qua ad Utilita-
 tuam pertinèt, intelligas, Et meam Hir-
 electionem pariter ac necessitatem non i-
 es. Exercitum igitur, quem nobis prabuiſti
 quem optima occasione licet reddere, tibi
 lidimus. Nuper Verò electos, si quidem as-
 ens continere posses, Et hos tibi tradere-
 : sed cum magna molestia Senatum ob id
 antur affecturi, Et eorum principes cu-
 s nobis dati sint, qua res inuidiam in te
 eret, Et Ultra id quod necesse esset in ma-
 e extolleret, Torquato quaſtori prius assi-
 himus. His dictis cum eos Torquato tra-
 sset, cessit è Vita : quos ille, Et à Senatu
 idatum fuerat, Decimo concessit. Hircij ac
 Pansa*

*Pansa funereis adornata donis Caesar Romam
 Et humarentur corpora deferri iussit. Eadem
 tempestate circa Syriam ac Macedoniam
 res hunc in modum ferè se habebant. C. Caesar
 cum per Syriam proficisceretur, legionem in
 ea dereliquit, iam tum in Parthos medita-
 tus bellum. Huius cura Cecilio Basso manda-
 ta fuerat. Iulius autem Sextus adolescens ad-
 huc, Caesaris affinis atque cognatus, legionis
 dignitatem & nomen obtinebat: quam & in
 delicijs vacantem hinc inde fœdissimè duce-
 bat. Qua de re cum Bassus quereretur, con-
 tumelijs eum adorsus est, & postremum o-
 mnium illum appellans, cum tardius pareret,
 per quosdam eum compellentes duci iussit. Tu-
 multu edito, cum ad plagas ventum esset, e-
 xercitus contumeliam agre ferens, Iulium gla-
 dijs confecit. quod facinus pœnitentia confe-
 ssim infecuta est, & timor Caesaris. Iure igitur
 iureiurando sancientes, nisi siqua fides aut ve-
 nia illis praberetur, ad mortem &sq; depu-
 gnare velle, & ad id Bassum inducētes, aliam
 collegere legionem, cuius auxilio bellum ge-
 rerent. Sic à quibusdam de Basso relatum
 est. Alij ferunt Libonem Pompeiana militiā
 participem, qui post cladem in Tyro priuatus
 degebat, quosdam ex legione corrupisse, quō
 Sextum interimerent, seque Basso traderent.
 Vtunque fuerit, Sextum certè Mulum. quā
 tribus*

ius cum legionibus à Casare ad eos mitte-
 ur, fortissimè oppugnarunt, quoad Mulu-
 nutium Crissum, qui Bithynia præerat, in-
 ilium vocavit. Is tribus alijs comitatibus
 inibus, opem allaturus accesserat. Cùmq;
 Bassum obsideret, Cassius celeritate usus
 s Bassi legiones prius sibi ascivit, & qua-
 tum obsidebant, quorundam amicitia tra-
 s, simul interceptis, qui illi Et proconsuli
 o parvere. Iam enim Et prædiximus, à
 atū decretum erat Et omnes Bruto Cassio-
 parerent. Albinus ad hæc nuper à Dola-
 a missus in Aegyptum, quatuor legiones
 uincia ducebat, quas è Pompeij clade
 Bique dispersas, Cleopatra sub Casare col-
 us retinebat. Hunc igitur nihil suspican-
 Cassius in Palestina adortus, legiones si-
 adere cœgit, quatuor legionibus aduer-
 Et depugnare veritum. Sic Cassius mirū
 odum duodecim legionum imperator conse-
 effectus est, ac Dolabellam cum duabus
 Asia progressum, & in Laodiceam ob ami-
 n receptum, ipse assistens obsidebat. Qua
 ceptæ, Senatus summa lætitia elatus est.
 verò in Macedonia Caius Antonius
 ci Antonij frater cum Bruto dissidens,
 m agitabat, legionem unam ex civibus
 n agens: & Brutum acie inferior observa-
 Brutus contra simulata fuga insidias illi
 st rne

struebat, nihilque congressum hostium evitans moliebatur: quinimo proprijs militibus, ut hostes alloquerentur, & amplecterentur, edixerat. Recusantibus ipsis, neque huiusmodi experimentum admittentibus, ex insidijs tutos permisit abire. Ad alia deinde itinera prouectus, subito in crepidine quadam emicuit, neque tamen eos aggressus est, verum summa hilaritate suscepit. Illi ut civibus mansuetissimum, & ea sapientia & charitatis opinione, qua ferebatur, pradium intuentes vicissim complexi sunt, & ad eum se convertere omnes. Caisus etiam se illi tradidit, fuitque magno in honore apud eum, donec exercitum eius plerunque corrumpens, cum reprehensus non desisteret, tandem interfectus est. Sic Bruto ultra priorem exercitum sex legiones accessere: qui in Macedoniam transfessus, duas alias legiones in unum collegit, Italorum more depugnantes. Hac in Syria Macedoniæque gerebantur. In Italia vero Caisar Decimum eius loco in Antonium imperatorem electum esse permolestè ferens, ac iram contegens: triumphum pro ijs qua gessisset, postulabat. Spretus itaque à Senatu, quòd digniora aetate sua concupisceret, timore correptus est, ne profligato Antonio, magis adhuc ab eo contemneretur: & colloquium cum Antonio efflagitare cepit, monitis Pansa cum
Vita

Vita excederet, mente repetitis. Quosunque igitur ex Antonij exercitu captos apud se, siue duces, siue milites, humanè pertrahabat. Suis quoque concesserat, si quis ad Antonium mittere optaret, quasi erga illum minime irato esset animo. Ventidio praterea Antonij benenolo, atque amico, quas tres legiones deducebat, cum propius castrametatum timorem inieciisset, nihil hostile molitus est, sed ut secum convenire posset, vel ad Antonium cum exercitu tuto redire facile permisit, & simul cum eo conqueri mandavit, quod in scitia ductus utilitatem communem post haberet. Quibus perceptis Ventidius ad Antonium pervenit. Interea Caesar Decium quendam ex Antonij primoribus circa Mutinam olim captum, in honore penes se habebat. Huic cum ad Antonium, si vellet, redire concessisset, ille verò mentem eius erga Antonium exploraret, multa signa bene intelligentibus ad eum misisse ait, ita ut ignorantibus ne pluribus quidem esset opus. Hac Antonio Caesar innotuit, Lepido autem & Asinio quid in eorum contumeliam, percussorumque elationem actum esset, ad eorum timorem adhuc clarius exposuit, monuitq; ne ad Pompeiana partis gratiam, ipsi Caesaris benenoli, paria Antonio singulatim perferre vellent, qua ille ob ignorantiam ac suspicionem timore ductus

aa

per

pertulisset. Laudavit itaque, ut honestatis
 causa Senatus parerent: ceterum ad propriam
 securitatem, quoad illis fas esset, una conspi-
 rarent: exprobrarent hæc Antonio, & ut sub
 se militantes imitari vellet admonerent, qui
 neque se dissoluerent, aut à militia labore re-
 quiescerent, ne hostibus eorum fierent obnoxij,
 sed in unum coniuncti in alienis habitare
 cum potentia prius cuperent, quàm privatim
 in patrijs eorum degere. Hæc à Cesare, Asinio,
 Lepidoque annuntiata sunt. Interim Decimus
 Brutus exercitus fame confectus, morba labora-
 bat, nam militibus Ventres profluebant, ita ut
 novus imperator nullo bello inniti posset. Huc
 Plancius domestico stipatus exercitu, propius
 accessit. Decimus autem ad Senatum misit
 annuncians Antonium errabundum nihil al-
 lud quàm Venationi operam impendere. Pre-
 parata demum classe, Pompeiani hæc ipsa in-
 telligentes, admiratione elati sunt libertatem
 patriam nunc ab illis vindicari conclama-
 bant, ac sacrificia privatim ab omnibus fiebāt.
 Creationes præterea x. virorum ad punitionem
 Antonij magistratus instituta. Ea autem fi-
 gura quædam erat abolitionis eorum quæ Ca-
 sar decrevisset. Antonius quippe nulla à se,
 aut parva quædam, verum univèrsa ex com-
 mentarijs Cesaris ediderat. Quod clarè intel-
 ligens Senatus, nonnulla eorum ex occasione
 dissol-

luerat, nam omnia confestim demoliri, facile sperabat. Hac igitur x. Viri per-
 ere. Si quis quippiam in consulatu su-
 Tet Antonij, confestim profiteri & an-
 iari debere. Comminationes etiam non
 tibus adhsbita: Decimum porro Pom-
 in reliquum anni tempus Pansa loco &
 y consulatum postulare suaserunt. Itidem
 asar pro se petijt, non ad Senatum, sed
 isceronem privatim mittens: ipsumque
 rtatus est, ut una cum eo consulatum
 et, ut is scilicet qui ad principatum or-
 ndum ceteris antiquior esset, & exper-
 se consulis nomine duntaxat contentum
 quò honestius arma deponeret, quorum
 à principio triumphum postulasset. Qui-
 e rebus ob ambitionem elatus Cicero, sus-
 presentire se insidias inter duces, qui
 rant, machinari, consuluitque equum
 Et huic viro obsequerentur, qui minijs
 us plurimis, etiam magni exercitus es-
 perator, cumque prater atatem in Urbe
 em potius admittendum esse, quam in ar-
 atum experiri, ne quid prater Senatus
 atem mliri posset: optimumque sibi vi-
 aliquem ex antiquioribus, & ipote pru-
 m, quasi illius adolescentia magistrum
 veri. Quibus ex verbis Senatus illius an-
 e perfecta, ridere capit. Percussorum

Verò cognati & amici Veriti ne Caesar consul effectus supplicium ab illis sumeret. dilationibus in creatione factis, Varijs de causis ex lege rem protrahebant. Antonius interim Alpes supergressus est, Culeone ex Lepidi ductibus, qui custodia praeerat, ut sibi cederet, persuaso. Cum deinde ad fluvium accessisset, quo in loco Lepidus exercitum tenebat, non Gallo aut fossa suos circumsepsit, quasi amico propius castrametaretur. Oratores itaque inter eos crebrò commeabant, cum Antonius amicitiam erga illum, gratiàsque multiformes memoria subijceret, Caesaris quoque reliquos amicos singulatim post eum ad concordiam Venturos edoceret. Lepido Verò Senatum formidante, qui Antonium ab eo oppugnari mandauisset, quanquam ille se inuitum ad id compelli diceret, Lepidi exercitus Antonij dignitatem Veritus, & nuncios hinc inde commeantes crebro intuens, simplicitatem porrò militum eius admiratus, clam primò cum illis admisceri, deinde palàm veluti cum ciuibus ac commilitonibus Versari capit. Tribunis id ipsum prohibentibus, spretis illorum mandatis, fluvium, quò facilius in Vnũ convenirèt, navibus & trimque additis, ponte iunxerunt. At legio qua decima appellabatur, olim ab Antonio regi solita qua in castris erant, ad obsequium illius praeparavit. Id praesentiens Laterensis, Vir ex his
 qui

à Senatu aderant, illustris, Lepido rem
 aperit. Verum illo minus fidei dictis
 adhibente, exercitum in multas partes
 dedit, & veluti aliqua ex necessitate emit-
 tendum, ut vel prodicionis eorum, vel si-
 mulationis experiret. Lepidus copias
 in partes diuidens, nocte milites egredi
 iussit, ut quastorum, qui proximi adesse di-
 citur, custodiam assisterent. Illi postre-
 mae egredi, quasi ad iter arma capien-
 tes, quae munitiones castrorum fuerant inua-
 derent, portasque Antonio referant. Ipse con-
 cursu ad Lepidi tabernaculum rectè per-
 venit, cuncto Lepidi exercitu illum permis-
 it, & pacem misericordiamque à Lepido
 infelices ciues deposcente. Lepidus ut ex-
 prodierat, discinctus adhuc illis occur-
 rit, & eorum petitioni obsequi velle an-
 ticipat, Antonium complexus est, necessita-
 tem suam excusauit. Sunt qui eum proci-
 corum Antonio existiment, omnis operis
 audacia expertem: quod nec ab omnibus
 rectoribus admissum est, neque mihi ipsi pro-
 babile videtur esse. nihil enim hostile in An-
 tonio peregnerat, cuius timore duceretur.
 Antonius denuo ad summum potentia-
 tum est, formidabilisque adhuc magis ho-
 minibus apparuit. Exercitum quidem habuit,
 quem ex Mutina sustulerat, & cum eo equi-
 tatum

tatum splendidissimum. Tres prater ea legiones cum Ventidio ad iter reperit, & Lepidus simul ad bellum socius accesserat, septem legiones in armis paratas agens, multitudinemque aliam, & apparatus exercitus haud imparem. In quibus omnibus Lepidi nomen praeerat, Antonius vero cuncta dissonabat. His Roma nunciatis, admirabilis quaedam & subita animorum mutatio infecta est, alijs ex ea qua prius tenebantur audacia collapsis ad timorem, alijs à timore ad confidentiam elatis: Vehementius etiam decemvrorum proscriptiones & mandata cum contumelia explodebantur, & consulum creationes instantius fiebant. Senatores quid agerent incerti, ne in unum Caesar Antoniusque conspirarent, formidabant. Clam itaque ad Brutum & Cassium à seipsis Lucium & Pansam veluti ad spectacula in Graciam proficiscentes miserant, poscentes, ut quoadliceret, statim illis auxilium afferrent, accerferentque à Libya ex tribus legionibus duas, quas Sestius agebat, & tertiam Cornificio ab eo dari postularent, alterius Libye pratori, & qui Senatui obsequiebatur. Sed cum & hos Caio Casari commisitasse intelligerent, & omnia illius suspecta haberent, ob rerum ambiguitatem ad hoc consilium delati sunt, ut quia novum Casarem

in primis Vererentur, ne se cum Antonio coniungeret, pratorem eam denuò in Antonium satis indecenter cum Decimo crearent. Verum Caesar assiduus contumelijs eius exercitum ira sublatum intuens, in eos concitabat, quòd prius quum è prima quinq; mille drachmas sibi pollicitas assumeret, ad secundam truderetur expeditionem: docuitque Et ad Senatum mittentes id milites exposcerent. Illi Verò turmarum duces pramissere. Quibus Senatus cum ad hac instructos Venisse sciret, quid intenderet, per legatos alios Velle innuere respondit, misitq; quos ipse Vicissim instruxisset. His mandatum erat, Et duas legiones quæ ab Antonio recesserant, priuatim à Casare convenirent, edocerentque ne in Vno duntaxat spem apponerent, sed Senatum, qui potestatem immortalem haberet solus, potius sequi Vellent. Accederent itaque ad Decimum, quo in loco pecunias ipsis allatas inuenirent, Et hac simulantes dicere, etiam dimidium muneris ad eos attulisse. Decem præterea viros ad distributionem creaverunt, quibus nec Undecimum addidere Casarem. Legati legiones separatim à Casare alloqui non ausi, infecto negotio reuersi sunt. Tum Caesar ad exercitum Verba factururus, non interpositis aliorum Vocibus, sed per se ipse loqui statuit. Congregatis itaq; in Vnum omni-

as 4 bus

bus in medium progressus, quas à Senatu con-
 tumelias iniuriisque pertulisset, ex ordine dis-
 servit Insultum porro in Casurianos omnes ab
 illo factum, cum singulatim eos opprimere stu-
 deret, palam retulit, monuitque ut sibi ipsis
 praeviderent concitatis in ducem ex sorte in-
 dicatum hostem, & ab alijs ad alia compul-
 sis bella, ut vel funditus interirent, vel adin-
 vicem contenderent: nam praelum apud Mu-
 tinam commune omnibus, duabus solum le-
 gionibus attributum esse, ut eas ad sedition-
 nem, rixamque concitarent. Nostis quippe,
 inquit, ob qua Antonius nuper debellatus est,
 qualiaque in Urbe Pompeiani subinde moliti
 sint contra nonnullos qui munera à Cesare
 sumpserunt. Quid igitur tutum vobis futurum
 creditis eorum qua ab illo suscepistis, agro-
 rum scilicet, pecuniarum, aut salutis meae,
 percussorum cognatis atque amicis in Sena-
 tu dominantibus? Ego finem qui mihi obue-
 nerit, ultro admittam. Optimum quippe pro
 parente depugnantem pati: pro vobis vero tot
 talibusque viris, mei & parentis gratia pe-
 riclitantibus in unum, non mediocriter timeo.
 Me siquidem ab omni ambitione vacuum esse
 scitis, ex quo ducem à signis, vobis statuenti-
 bus non admisserim. Unum autem nunc solum
 video vobis mihiue salutare, si consul vestra
 ope declaratus sim. Qua enim à parente meo
 vobis

præbita fuere, firma permanebunt. Co-
is qua adhuc debentur vobis, assequemi-
E præmia vicissim nanciscemini inte-
Ego percussores in causam agens, alia
cum dissoluam bella. Quibus dictis exer-
promptissimè vocem extulit. Tunc igitur
armarum duces iterum ad Senatum mit-
os statuere, qui consulatum Casari dan-
postularent. Senatus aetatem eius accu-
e, illi qua edocti fuerant exponunt: Cor-
iam pridem aetate iuniorem gessisse con-
tum: dehinc Scipiones, primum ac secun-
n, cum uterque adolescens adhuc esset,
ita patria adeptos esse. Ad noviora dein-
regressi, Pompeium magnum, Dolabel-
que protulere, ipsi etiam Casari per decen-
ante tempus concessum esse ut consula-
peteret. Hac ducibus confidentissimè re-
utibus, non sustinentes quidam ex Sena-
m numero turmarum duces tanta auda-
inniti, obstrepere illis coeperunt, quasi
er militarem modum honestatēque lo-
entur. Qua cum intellexisset exercitus,
ore adhuc ira flagrare capit, seque ad Ur-
deduci conclamavit, veluti Caesaris fi-
singulari alia electione facturum consu-
Multis deinde laudibus superiorem Ca-
m ornare pergit. Quem cum Caesar tanto
ctu efferrī videret, confestim ab ipsa con-
aa s greg

gregatione octo peditum legiones, equitatusque
sufficientem numerum, & quacunque alia op-
portuna legionibus ad iter mouet, superatò-
que Rubicone fluuio, ex Celtica in Italiam
quemadmodum & parens eius, ad ciuile bel-
lum pertransiuit, copias omnes in duas parti-
tus acies, ex quibus primam paulatim sub-
sequi iussit, alteram qua potior fuerat, cele-
ri gressu secum duxit, imparatos adhuc depre-
bendere festinans. Et iam pecuniarum pars
obuiam ipsis ferebatur, quas Senatus ob mili-
tum premia promiserat. Veritus itaque la-
tores earum Caesar, clam emittit qui illos de-
terrere. Qua ex causa pecunias retrofere-
tes, abiire fuga. Re in Vrbe nunciata, tumultus
confestim ac trepidatio ingens oritur, mul-
tis nullo ordine hinc inde discurrentibus, &
mulieres paruulosque, & quacunque alia pre-
ciosa ad agros & munita Urbis loca dese-
rentibus. Non enim satis cognitum erat, an
consulatum duntaxat appeteret: sed cum exer-
citus ira concitus Vrbi inferentem ciues au-
diuissent, ad vniuersa trepidabant. Senatus
porro vltra modum formidine correptus est,
nulla in armis praesidia parata obtinens. Mu-
tuo igitur, & in trepidationibus consuetum
est, querelas emittebant. Nonnulli exercitum
quem contra Antonium eduxerat, contume-
liosè eidem ereptum fuisse querebantur. Alij
susp

*suspicionem in triumpho habitam, cum nihil iniquum depoposcisset. Quidam invidiam in divisione pecuniarum ultro additam. Nonnulli, quod nec Undecimum eum adscripsissent. Plurimi, quod pramia nec celeriter nec perfecte tradita essent, exercitum arma sumpsisse aiebant. Inter omnia contentionem non in tempore adhibitam damnabant, Bruto & Cassio procul existentibus, cum Antonius & Lepidus in lateribus adhuc hostes morarentur: quos cum Casari conciliari velle animadverterent, demum in maiusangebatur timor. Cicero qui prius eos adhortari & instituere solebat, nullo in loco visebatur: subito omnium ad omnia mutatio facta erat. Et iam pro quingentis supra duo milia drachmis duabus legionibus exhibendis, quinquies mille, easque legionibus octo distribuendas suadebant, Casarem X. Virorum loco ad divisionem eligendum: absenti quoque Et consulatum petere liceret permittendum. Legati hinc inde volitabant, qui hac illi summa celeritate nunciarent: quibus prius ab Urbe digressis, paenitentia Senatum infecuta est, cum nec tam timide, ac penè muliebriter consternari, aut aliam tyrannidem sine cade & sanguine in Urbem admitti oportere consuleret. Non consuesse etenim, qui consulatum peterent per vim grassari, neque milites ex tributo patria imperare velle: armari oportere ex his
 qua*

qua interius existerent. Leges insurgentibus opponendas esse : sperare se neque illos prolatiis legibus patria illaturos arma. Sin inferrent, obsidione tolerandum quoad Decimus & Plancius accessissent : satiusque esse &que ad mortem depugnare, quàm Oltroneam subire servitutem. Vetera etiam Romanorum consilia, & tolerantiam pro libertate habitam, cum nihil pro illa commutandum censuissent, referebant. Duabus Verò legionibus ea die in portum accedentibus ex Libya, deum ipsos pro libertate adhortari arbitrabantur. Pœnitentia itaque ducti, omnia qua statuisserent, de novo reuocare pergunt, Cicerone iterum inter eos apparente : Vniuersi quoque qui per atatem arma ferre poterant, ad bellum scribebantur : cum quibus legiones dua ex Libya profecta, Equites insuper mille, & legio alia, quam Pansa reliquisset, huic numero adiunguntur. Omnesque huiusmodi copia per partes dividuntur. Nam pars collem qui Ianiculus dicitur, in quem pecunia omnes collata fuerant, infederat : pars fluminis ripam tuebatur. Diuisis inter eos qui per Urbem fuerant pratoribus, alij scaphas ac rates qua in portu morabantur, resque in ipsis existentes adseruabant, si fortè Victi illis indignissent ad maris fugam. Et hac magna audacia celeritateque peragentes, Casarem contra deterrere, aut ab exerci-

ducia ad consulatus petitionem vertere, et se ab eis tueri, Et praesentem formidare posse existimabant, donec prope bellum gererent. Matrem autem Caecam sororem, neque palam neque occulte videre poterant. Tumultum itaque dederant, tam magnis defraudati obsessi. Veluti Caesarianis minime ad eos inclinus, qui tam diligenter eas occultassent. Usdam è legatorum numero adhuc Caesariis, omnia in contrarium missi nunciantur. Qua ex causa legati irrelinquentes, non sine rubore in Urbem eunt. Caesar exercitu adhuc magis concitata celeritate educit agmen, ne quid res mali paterentur. Ad populum quomultuantem nonnullos ex Equitibus mittit, qui neminem trepidare ulterius sinerent. Exultantibus itaque Universis, quae Quirinalem collem sita sunt inuadit loco ad manus accedere aut insidentem ere auso. Alia igitur admirabilis munifestim cernitur: illustribus Viris ad concurrentibus, Et vicissim salutanti-ubsequente deinde populari turba, quam dispositos ordines veluti pacificos armos, Caesar exercitum eo in loco derelinquit, postridie versus Urbem gressum modum sufficiens custodum stipatus manu. Interea

terea ciues per vniuersum iter separatim aduentabant, salutabantque, nullo blanditiarum aut obsequij quamuis infimo genere omisso. Mater vero ac soror in templo Vesta residentes cum virginibus sacris, summa alacritate illi occurrunt. Et tres legiones, spresis eorum ducibus, ad illum emisere legatos, & se illi tradidere. Ex pratoribus earum Cornutus scipsum interemit, reliqui fidei & spon- sionibus eius obsequentes, cum illo conuenire. Cicero his intellectis, per amicos Casaris ut ad illum tutè proficisceretur impetranit. Cùmque ad conspectum eius peruenisset, excu- sationem protulit: consulatus quoque suasio- nem, quam in Senatu ob ipsum edidisset, ad cælum extulit. Casar autem cauillo usus, hoc solum retulit, eum postremum ex omnibus ami- ciis ad se visendum salutandùmque venis- se. Nocte deinde subito rumore edito, duas ex legionibus Casaris, Martiam scilicet, & eam qua quarta dicebatur, in urbem transire vel- le, quòd ex insidijs bellum patria inferre re- cusarent: pratores confestim, ac Senatus o- mnis, rumori fidem prestavit: & quanquam finitimus Casaris esset exercitus, rati hu for- tissimis legionibus, reliquis copijs eius obsta- re posse, donec alia aliunde ad eos potentia accessisset, nocte adhuc instante Acilium Crassum in Picenum transire iubent, qui exer- citum

citum pararet: ac quendam ex Tribunis Apu-
 leium concito cursu ad populum misere, feli-
 cia illi annunciantem. Senatus quoque eadem
 nocte ad consilium convenit, Cicerone eum ad-
 portas cum latitia summa hilaritatēque su-
 scipiente. Rumore demum & inanis evanescen-
 te, in lecticam sublatu, fuga evasit. Caesar
 hac fama compulsus ad risum, exercitum pro-
 prius admonuit Urbi, in campum qui Martius
 dicitur. Nulli tamen pratorum succensuit, ne-
 que Crasso qui ad tabernaculum eius &que
 percurrerat, quanquam ad id inductus esset.
 Postremo cum captus aspectu miserando, ad
 praesentiam eius delatus supplicaret, ad beni-
 gnitatis famam atque clementia pepercit o-
 mnibus, Verum postea morte mulctavit, pe-
 unias publicas in Ianiculo repertas aut ali-
 is, in unum conferre iubens: & quas Cice-
 rone prius exigente inscriptas fuisse noverat,
 exercitus distribuit, duo millia & quingen-
 tas drachmas unicuique exhibens, residuum
 quoque pollicitus impendere. Et hac agens
 Urbe abstinuit, quoad consules electi crearen-
 tur. Electus est autem & ipse consul, cum
 Quinto Pedio, & Voluerat, qui portionem
 Casariana hereditatis sibi dereliquit. Pa-
 stremo & consul Urbem ingressus est, sacri-
 ficavitque, duodecim Vulturibus, quod olim
 Romulo condenti Urbem evasisse referunt.

inter

inter sacrificandum apparentibus. Perfectus sacris iterum se parenti in adoptionem dedit ex lege Curiata: est autem id, à populo in adoptione confirmari. Curias quidem Romani, tribus, aut plebem per partes diuidentes solent appellare, quemadmodum & Græci πατρίδας dicunt. Legalior quippe à Romanis ad eos qui parentibus carent, huiusmodi habetur mos, licetque ipsis æque ac legitimis filiis, adoptionis affines ac liberos secum ducere. Caio autem Casari, & alia splendida, sic liberti plures & dites aderant, quibus potissimum Caesar prima in adoptione ex testamento facta indiguisset. Alia item lege Dolabellam ex hostium numero exoluit, & ut causa in percussores Caesaris haberi possent edixit. Et statim accusationes, conscribentibus Caesaris amicis, in eos fieri cœpta, qui manus intulissent, aut illis solum ignouissent. Nam quibusdam id inscriptum est. Nonnullis, quod nec peregre cessissent cum Caesar extinctus est. Omnibus demum una die diffinita per præconem ad iudicium, destituta causa inuicem capti sunt: Casare iudicia ipsa asseruante, neque illo iudicii absolutionem obtinente, excepto uno ex illustrium numero, qui nihil tum quidem perpeffus est, verum paulopost cum cæteris morti traditus. Visus est & his diebus Quintus Gallius Marci Galli frater, qui Antonio

conuenit

conuenerat Urbis praturam agens, à Casare
 Lidyapratutam postulasse, & ea adeptam insi-
 dias struxisse Casari. Eius igitur praturam
 collega inuasere. populus domum prada expo-
 suit. Senatus Verò eum morti condemnauit. Ve-
 rum Casar ad fratrem ire iussit. feruntq; inter-
 eundum nusquam illum apparuisse. Tam ingen-
 tia itaque operatus Casar, ad Antonij concili-
 ationem conuertit animum. Certior iam fa-
 ctus Viginti legiones in exercitu Bruti conue-
 nisse, & Antonio super his meditaturo uti, ex
 Urbe profectus supra Ionium sensim carpe-
 bat iter, Senatus consulta opperiens. Pedius
 nempe absente Casare Senatoribus ne inter
 se dissiderent, sed cum Antonio Lepidoque
 conciliarentur, enixe suadebat. Illi satis aduer-
 tentes, non suapatria ne utilitate, sed à Casa-
 re in Brutum Cassiumq; conspirationis inuen-
 da causa, huiusmodi consiliatorem queri tan-
 dem ex necessitate conuenere, ut decreta quæ
 in Antonium Lepidumq; & eorum milites ut
 hostes perscripsissent hætenus, dissoluerent,
 & ad eos pacifica alia præmitterent. Pro qui-
 bus Casar ad illos scribens congratulatus est.
 Antonio præterea se adiutorem, si opus foret,
 in Decimum ultro obtulit. Illi Verò paribus
 blanditijs Casari adulabatur, & vicissim col-
 laudabant, Itaque Antonius ad illum scripsit.
 Decimum se omissurum esse eius gratia, Plan-

cum autem sui propria, & cum illo se coniun-
 cturum fore si placeret, tam magna adinuicem sibi pollicebantur. Persequente Decimum
 Antonio, Asinius Pollio ad eum venit, le-
 giones duas in armis agens: Plancumq; cum
 illo reconciliare studuit: qui tribus stipatus le-
 gionibus ad Antonium se conuertit, sic & in-
 gentibus copijs iam præsideret Antonius. De-
 cimo legiones decem aderant, quarum qua-
 tuor ceteris bellicosiores, iampridem fame mor-
 boq; tabuerant: electorum Verò nuper sex su-
 pererant, Verum ignaua, ac laborum expertes.
 quamobrem pugnam inire Veritus, fuga se ad
 Brutum in Macedoniam statuit conferre,
 iterque non per superiora Alpium, sed per Ra-
 uennas Aquileiamq; capeffere. Cognito dein-
 de Caesaris aduentu ad illas partes, multo lon-
 gius aliud: ac difficilius elegit iter, & per in-
 culta barbarorum loca superato Rheno flumio
 proficisci instituit, per quæ transeuntem, pri-
 mi tyrones ad bellum electi, calore inopiaq;
 deterriti, eum relinquentes, ad Casarem profe-
 cti sunt. Post hos legiones quatuor, quæ à prin-
 cipio apud illum fuerant, Antonium sunt se-
 cutæ. Cetera deinde multitudo, custodibus cor-
 poris exceptis, ex equitibus Celtarum, quibus
 ille Volentibus ad propria redire concessit, Via-
 ticum quoque ex auro quod illi superfuerat,
 impartitus est, & cum trecentis solum qui re-
 man-

manserant, ad Rhenum pervenit, cuius transitum cum difficilem intueretur, cum paucis destitutus, & ab ijs postea relictus, decem solum permanētibus, mutata veste in Celtarum modum, cum eorum linguam pariter calleret, abs fugit, veluti quispiam eiusdem nationis, non per iter longius ulterius procedens, Verum Aquileiam versus, cum facile obsequentium paucitatem evadere posse speraret. Captus deinde à latronibus, vinctusq; rogare capit, cuius principis Celtarum ea gens existeret. Cum Camilli esse intellexisset, haud parvi Camillum faciens, ut ad eum duceretur exoravit. Ille adductum intuens, palam blanditijs prosecutus est, & qui eum devinxissent, contumelia coarguit, quod ob inscitiam tam illustrem iniurijs affecissent virum: clam vero ad Antonium pramissit. At vero Antonius mutationem fortuna nonnihil miseratus, captivum intueri minime sustinuit, Camillum autē admonuit, ut eo interfecto, caput ad se mitteret: quo viso, à presentibus sepeliri iussit. Hic igitur Decimi finis fuit, equitum Caesaris praefecti, & qui Veteri Celtica sub illo imperaverat, & in sequenti anno consularem inire dignitatem, & alteri Celtica praesse sub eodem electus fuerat: secundus ex percussorum numero, qui post Trebonium pœnas dedidit, anno cum dimidio à nece Caesaris. Eo-

b b a dem

dem tempore Minutius Bassillus & ipse Caesaris percussor, à servis proprijs interfectus est. quorum nonnullis genitalia ademerat punctionis causa.

APPIANI ALEXANDRINIDE CIVILIBVS ROMANORVM BELLIS LIBER QVARTVS.

DIGNUS igitur Caij Caesaris percussores, in eorum magistratibus bello superati, in hunc modum dedere pœnas. Trebonius in Asia, Decimus autem Brutus inter Celtas. Quemadmodum verò Cassius ac Brutus vicissim profugati sint, qui in Casarem conspirationis vel principis fuisse perhibentur, telluremque omnem à Syria ad Macedonia usque fines possidebant, exercitum præterea ingentem equestrem navalemque continebant, armatorum legiones circa viginti sibi suberant navium, ad hac & pecuniarum multitudine pollebant; quartus iste civilium bellorum liber

licabit. De his quidem Roma publicatis ad mortem, interrogationes, innes, & supplicia omnia proponebantur, nec inter Gracos dissensione & orantes, neque inter Romanos ipsos agitata, memoria proditum est. primum sub Vno Sylla, à quo primum hostes nati fuisse referuntur. Marius quoque inquirebat, quos que inuenisset, torafficere solebat. Sylla vero sub praepollitationibus maximis ac suppliculentes simul ab obvio quoque occidat. Verum de his quae à Mario & Sylsunt, superius meminimus. Quae autem sequuntur, in hunc modum referuntur. Caesar quidem & Antonius ab odio inum simul convenere circa Mutinensem in parvula quadam insula Labiniis, & aperta. Horum cuilibet quinatorum legiones aderant, quas adadversas statuentes, cum trecentis fluminis pontes accesserunt. Lepidus ipse progressus insulam perscrutatus, idoblamyde excussa, ut uterque eoderet, signum protulit. Tunc ipsi tres cum amicis ad fluminis pontes retes, in medium Venere loco aperto acio, unaque confedere hi tres Viri, Caudinum locum ob consulatum obtinen-

te. Per duos itaque dies à mane & ſque in
 Veſperam hoc in loco commorantes, hac inter
 ſe ſtatuiffe feruntur. Deponere conſulatum
 Caſarem, & Ventidium in reſiduum anni
 tempus illum gerere. Ceſſante conſulatu, ad
 directionem inteſtinarum rerum ex lege de-
 crevere Lepido & Antonio Caſarique, & ſi
 illi per quinquennium præſſent eo modo quo
 conſules præſſe conſueverant. Sic autem di-
 ctatorum loco viſi ſunt eos nominæſſe, for-
 taſſus ob Antonij decretum, qui dictatorem
 creari prohibuerat: & hos ex nunc cimitatis
 declarari principes ad anniverſaria illis
 ad quinquennium ſtatuta tempora. Ad hæc
 gentium magiſtratus inter ſe dividere, &
 Antonius Celticam omnem, ſine ſilla Pyrenæi
 montis continuatione, quam veterem Celti-
 cam appellant, obtineret: huic nempe præſidere
 Lepidum, & Iberia ſupra hanc Caſari Li-
 byam, Siciliam, Sardiniam, & ſiqua hiis in
 locis ineſt inſula, regendas committere. Sic
 Romanorum principatum hi tres inter ſe viri
 partiti ſunt, quæ ſupra Ionium fuerant ſola
 poſtponentes ob Brutum & Caſſium, qui ad-
 huc provincias illas obtinebant. Caſſio item &
 Bruto Antonium Caſarémque inferre bel-
 lum, Lepidum in futurum conſulatum gerere.
 & ob ingruentes neceſſitates in urbe moram
 agere, Iberia ob utroſque præſidentem. Ex Le-
 pidi

exercitus tres legiones cum illo Roma per-
 ere, Septem Verò legiones Casarem Anto-
 niq³ inter se diuidere, Et tres Casar habe-
 re, quatuor Antonius, cum ad bellum Etterq³
 et viginti duceret legiones. Et iam exerci-
 tus fulciendum à bello ad victoria premia,
 sue munera assequenda. Incolatum quo-
 ationes Urbium octo supra decem Italica-
 qua Et substantia, Et domorum pulchri-
 e, paupmentisq³ praestarent, quaque sub-
 militibus ipsis diuiderentur, quemad-
 um illis pro earum inimicitia per prius
 iure pertinebant. Erant autem ha, Et
 Urbs, Et in primis illustriores, Capua,
 ium, Venusia, Beneuentum, Nuceria,
 ium, Et Hipponium. sic optima Et
 rrima Italia quaque exercitibus ad-
 e sunt. Visum est illis praeterea hostes
 os interimere, ne hac ipsa statuendi-
 impedimentum quirent afferre, Et bel-
 xterum conficerent. Hac igitur ab illis
 Et conscripta sunt. reliqua Casar
 tibus, exceptis quos ad mortem con-
 essent, Et consul recitauit. Quia intel-
 es milites ingenti praconio extulere, in-
 q³ seipsos ad reconciliationem comple-
 t. His peractis, multa prodigia, signaq³
 rrenda statim Roma visa sunt. Canes

luporum vice ululatus edidere, indicium sane
 insuetum. Lupi etiam per forum discurrere,
 quod animal in urbe minime assueuerat. Bos
 vocem emisit humanam, & infans recens ge-
 nitus elocutus est. Ex simulacris etiam non-
 nulla sudorem emisere, alia sanguinem, ho-
 minum immanes voces, armorum strepitus,
 equorum cursus inspectante nemine audie-
 bantur. Circa solem porro insolita appa-
 re signa, & imbres lapides e caelo missi, con-
 tinua fulmina in templa statuaq; decide-
 runt. quorum causa Senatus Vates & aruspice-
 ces ab Hetruria iussit acciri. Ex his senior
 reges priscos iterum reuerti, omnesq; ut prius
 subiectum iri, se excepto, referens, tam diu
 quoad extinctus est, os vocemq; pertinacissi-
 me continuit. His igitur tres viri a seipsis con-
 stituti, quos morti destinassent, vna conscri-
 psere, ac potentioribus pratermissis, propriis
 delegere hostes, domesticos eorum videlicet,
 aut amicos, ad necem mutuo sibi ipsis & tunc
 quidem & posterius indulgentes. Eligere
 & alij alios: quidam ob inamicitiam, alij ab
 offensione solum, aut inimicorum causa, aut
 amicorum inamicitia, aut diuitiarum excel-
 lentia commoti, cum multis pecunijs ad bel-
 lum indigerent. Bruto nempe & Cassio Asia-
 ticis redditibus & tributis assistentibus, ad
 hac regibus & satrapis illis conferentibus,
 ipsi

ipsi Europa, & in primis Italia opibus, bel-
lis tributisq₃ afflictæ, destituti ob ea quæ po-
pularibus quidem ac sæminis exemerant, one-
ra ad summum &que adauxerant, vectigalia
quoq₃ fabrorum & mercenariorum imposue-
rant. Itaque plerosq₃ ob habitationum splen-
dorem proscribentes, omnes ferè vel morte, vel
bonorum publicatione damnauerant, Senato-
rij ordinis circa trecentos, equestris Verò ad
duo millia. In quibus vel fratres vel patris
proscribentium inerant, aut presidentium sub
ipsis quicunque magistratibus aut alijs duci-
bus aduersi fuerant. Multitudinem itaq₃ eo-
rum, cum à primo congressu Romam accessis-
sent, proscripturi videbantur. Cum duode-
cim viros, vel ut alij referunt, septem supra
decem ex potentioribus neci condemnassent,
inter quos & Cicero fuisse dicitur, confestim,
qui eos interficerent, Romam premisere, ex
quibus quatuor primo impetu in conuiuijs oc-
cursibusq₃ interempti sunt. Sed cum in per-
quirendis reliquis ubiq₃ scrutarentur domos,
templaq₃, subito tumultu per noctem cuncta
replebantur, clamores ad hæc, & discursus
cum eiulatu, veluti capta in vrbe undique
strepebant. Nam cum cognitum esset, virorum
captionem fieri, neminemq₃ ex damnatis pro-
scribi prius, unusquisq₃ ad inquirendum cum
accurrentibus vna præcedebat. Sic desperatis
66 5 rebus

rebus quidam propria, nonnulli communia igni
 subicere putabant, aliquod insigne facinus
 prius agere quam ab illo pati meditantes: Et
 fortassis effecissent, nisi quod Pedius ipse pra-
 conibus assumptis Urbe peragraré caput, eosque
 in lucem sperare monuit, quoad diligentius cum
 Etá percepissent. Orta demum luce, prater triu-
 umvrorum sententiam, septem Et decem Urbes pro-
 scribi iussit, Et quos civilium malorum causam
 attulisse existimans, solos ab illis damnatos
 fuisse crederet. fidemque ceteris publice subinde
 praestitit, qua decreta fuerant penitus igno-
 rans: eademque nocte labore caloreque confe-
 ctus mortem obiit. Ingressi sunt autem hi tres
 Viri per tres separatim dies unusquisque, Ca-
 sar, Antonius, Et Lepidus, militaribus ordi-
 nibus instructi, una armatorum legione que-
 libet eorum comitante. Cum in Urbe extitis-
 sent, confestim Urbs ipsa armis signisque per
 opportuna loca dispositis oppleta viscebatur,
 ac subito in medio ipsorum concio parata asti-
 tit. Tribunus Publicus Titius legem protulit,
 consulatum sub praesentium triumviro-
 rum constitutione in quinquennium vacare, An-
 tonij scilicet, Lepidi Et Caesaris, qui pari mo-
 do ac consules illum obtinerent. Hos quis-
 quam Gracorum Aptatores commode diceret,
 quod Lacademonij Reipublica subiecta dis-
 ponentibus imposuere novum. Nullo itaque
 inter

intervallo ad approbationem posito, nulla, in-
 signi die ad censendum praestituta legem propo-
 suere, ac nocte unica supra septem & decem,
 quos prius diximus, centum & triginta viro-
 rum proscriptiones per varia Urbis loca prolata
 sunt. Nec multo post centum & quinquaginta
 illis addita, & continue ex prius dam-
 natorum aut praeparatorum numero ob igno-
 rantiam aliquis tabulis adijciebatur, quae iusti-
 tia opinione neci traderetur. Cunctorum capti-
 ta ad triumviros diffinito premio deferri ius-
 sum. Erat autem premiū, libero argentum, ser-
 uo libertas & argentum: omnesque propria ad
 inquisitionem proferre cogeantur. Et qui vel
 suscepisset aliquem, aut oculauisset, aut inquiri
 prohibuisset, pari pena tenebatur. Licebatque
 unicuique istorum quae voluisset, pari premio in-
 dicare. Fuit autē proscriptionis tenor huiusmo-
 di. Marcus Lepidus, Marcus Antonius, Octa-
 vius Caesar communia aptare statuentes, &
 in melius componere, ita fiantur. Si non ob infi-
 delitatem perditissimi homines deprecantes
 misericordia digni habiti fuissent, eaque ade-
 pta benefactorum suorum inimici, & subinde
 insidiatores effecti essent, neutiquam Causus
 Casarem interemissent: quos ille iure belli ca-
 ptos, misericordia saluos praestitit, & amico-
 rum loco sibi statuens, ad provincias, honores
 muneraque confestim impulit: neque non ini-
 micos

micos his contumelijs & scriptis hoc in loco
 repente facere coacti essemus. nunc autem ex
 his qua in nos moliuntur , & eorum causa
 qua Caius Caesar perpeffus est , implacabilem
 benevolentia intuentes esse malitiam , potius
 hostes nostros praeuenire , quàm ab illis quic-
 quam pati praelegimus. Et ne quis id facinus
 iniquum , aut crudele , aut nefandum arbi-
 tretur in Caium , & nos , qualia perpeffi su-
 mus, conuertat oculos. Caium nempe impera-
 torem , & sacrorum principem , & qua for-
 midabiliores Romanis fuerant abolentem gen-
 tes, easque ditioni sua submittentem, & Vi-
 rorum primum supra Herculeas columnas in-
 nauigabile quondam mare pertentantem , &
 Romanis incognitas aperientem terras : tem-
 pli in medio, quod Senatus appellatur , in
 conspectu immortalium deorum vulneribus
 tribus & viginti fœdatum confecerunt , qui
 bello ab illo capti , saluatique fuere , haeredes
 quoque substantia eius nonnulli ascripti. Quos
 reliqui in eodem constituti odio , sceleratissi-
 mos hos viros , suppliciorum vice ad principa-
 tus , provinciarumque administrationes pra-
 misere : quibus abutentes illi , publicas dir-
 ipere pecunias , & ex ipsis exercitum in nos
 comparant, alium quoque à barbaris expostu-
 lant, principatus nostri continue inimicissimis
 à quibus pleraque Romani subiecta urbes,
 quod

quòd illis nō paruissent, flammis tradita sunt, alia deruta, aut funditus euerſa, nonnulla metu impulſa, patria contra nos inferere bellum. Verum nos quosdam iam ex illis supplicio affecimus, reliquos deo fauente poenas confeſſimpendentes concernetis. Maximis quippe nobis concedentibus, & sub manu exiſtentibus prouincijs, Iberia & Celtica, & his qua domi ſunt, ſupereſt adhuc non contemnenda & triſte opus cum his qui vltra mare incolunt Caij percufforibus, in vos externum meditantibus bellum, Et nec tutum rebus veſtris, neque noſtris arbitremur, alios poſt terga relinquere hoſtes, qui in abſentia inſidientur nobis, & euentus belli in tempore obſeruent: neque ob hos iterum retardare in tanta celeritate, aequum magis putamus eſſe, quàm eos confeſſim è medio tollere. Hoc enim contra nos incipiente bello, cum hoſtes nos, & exercitus qui nobiſcum erant, viciffim decreuiſſent, ipſi tot ciuium millia nobiſcum profligauerunt, non decorum indignationem, non hominum inuidiam multi facientes, cum tamen nos nulli multitudini ſuccenſeamus: neque hos hoſtes omnes delegerimus habendos, quia nobiſcum contenderunt, aut inſidias nobis ſtruxerunt, non diuitiarum cauſa, aut facultatum, aut dignitatis, non quòd alter ante nos imperator interemitt, dum vrbem huiſmodi

modi civilibus constitueret in rebus, cui bene
 successisse fantur ob felicitatem, quanquam
 necessitate urgente tribus plures quàm uni
 opus sit adesse hostes. Verum solos ignobili-
 res, & praeter ceteris malorum causam prae-
 ferentes vlciscemur: & hac non minus vestri
 causa, quàm nostri. Necesse quippe est nobis
 dissidentibus, vos omnes in medio diraperpe-
 ti: necesse est & exercitui iniuria affecto,
 conturbatoque, & hostiliter proscripto, à
 communibus inimicis nostris solamen ali-
 quod auferre. Sed cum potentes simus quos-
 cunque libeat impetu primo capere, proscribere
 eos praelegimus potius, quàm incopinantes
 praeuenire, & hoc vestri causa, ne ab arma-
 tis & ira concitis plus obnoxij inferatur pa-
 na, sed ut numero diffinitos nomine tenentes,
 ab alijs mandato abstineant. Optima igitur
 fortuna eorum qui huic scriptioni minime sub-
 scripti erunt. Nullus ergo aliquem suscipiat,
 aut occultet, aut aliquò pramittat, neque pe-
 cunijs confidat ut vel saluet aliquem vel adiu-
 uet, aut cum illo sentiat. Hunc quidem nulla
 occasione vel venia admittentes, inproscrip-
 torum numerum ponemus. At qui interem-
 ptorum à se capita nobis apportarit, si liber
 fuerit, quinque supra viginti mille drachmas
 pro quolibet accipiet. Servus vltra proprij liber-
 tatem corporis, decies mille drachmas. At-

ticus

etiam, & similitatem heri sui consequetur. Eadem indicantibus premia aderunt: ac nemo ex his qui acceperit, in commentarijs nostris perscribetur, ne manifestus ulli sit. In hunc modum triumvirorum proscriptio annotata est, quantum ex Latina lingua in Græcam licuit transferre. Primus igitur ex proscriptoribus Lepidus fuit: Ex proscriptis vero primus Paulus Lepidi ipsius frater. Secundus deinde proscribentium Antonius, & secundus ex proscriptis Lucius Antonius eius patruus. hi etenim primi hostes eos indicauerant. Tertius vero & quartus fuere, qui in altera tabula in futurum consules creati fuerant, Plancus, & frater Plotius, & Asinij socer Quintus: qui nequiquam secundum dignitatem ceteris magis præponebatur, quàm ut timorem & desperationem omnibus incuterent, cum neminem liberari posse existimarent. Erat & inter proscriptores Thoranius à nonnullis Cæsaris procurator habitus, & simul cum his proscriptiones veteres continebantur. Omnes porro Urbs exiit, aut portus, aut stagna, aut lacuna, aut quodcunque aliud ad fugam suspiciosum inerat, aut ad latendum per provinciam profugis patebat, à turmarum ducibus obsidebatur, qui bus perstrutari omnia & discurrere inunctum fuerat. Et hac uno impetu simul facta sunt. Statim igitur per provinciam omnem, ac ciuitatem.

tem, Et quisque quod speraret adeptus fuerat, hominum captiuitates plurima, subitaq; perpetrabantur. Varij ad hac necis modi, captum abscissiones mercedis gratia conspiciebantur. Fuga turpissima, & cultus prius illustribus insueti, cum nonnulli puteos subirent, alij subterraneas specus, & immunda quaq; quidam perfumi exitus, aut sub tectis tegulae aperti, miro silentio laterent, non minus percussoribus mulieres puerosque formidantes, qui non satis beneuole erga eos se habebant. Erant qui libertas vererentur, ac seruos, aut feneratorum debitores, aut agris suis finitimos ipsorum desiderio timerent. Insurrectio itaq; omnium, quanta prius nunquam, vbiq; aderat. Subita & nefanda mutatio omni in loco vixebatur, Senatorum, aut consulum, pratorumue, aut tribunorum, aut magistratus discurrentium, aut qui in illis erant ad pedes seruorum suorum praedictum cum clamore & eiulatu, & seruos proprios dominos saluatoresq; appellantium. Quares eo miserior videbatur, quo deiectis nulla misericordia ab illo lenirentur. Proprie & miserrimasq; malis referta erant, non quemadmodum in seditionibus aut belli captiuitatibus: non enim Et illis aduersarium aut hostem metuentes domesticis se crediderant: ceterum eos percussoribus magis formidantes, quos nec in seditionibus, aut bellis. Veriti erant, tunc ma-

scime

xiome timebant, cum repente ex necessarijs ho-
stes effectos cernerent, vel ob simultatem, vel
munerum promissionem, vel ob repositum in do-
mibus aurum atque argentum. Infidus quippe
Unusquis que in domesticos effectus erat, &
propriam Utilitatem benevolentia eorum ante
tulerat. Fidis autem & benevoli, non auxi-
lium afferre, non celare aliquem, aut cum Glo-
lo convenire audebant, ob suppliciorum crude-
litatem, cum eorum mentibus septem & de-
cem virorum prius interemptorum insideret ti-
mor, & nullo proscribente, Verum quibusdam
repente insurgentibus, quilibet similia sibi ex-
pansceret, & invicem cōspirarent, cum in con-
scriptionibus nonnulli Univerſis statim traditi
essent, alij nulla de se cura habita, ac lucra pra-
dasq; conuerſi, alios ad percussorum mercedem
venabantur. Ex reliqua autem multitudine
quidam ad occisorum domos spoliandas accur-
rebant, qua Utilitas à consideratione præsenti-
um malorum eos auertebat. Alij moderatio-
res benignioresq; ex stupore cohorruerant, erāt
que illis admirabile animo voluentibus, alias
quidem ciuitates à seditione disiectas, à con-
cordia seruatas existisse, hanc Verò seditione
principum turbatam, concordia in hunc mo-
dum corruisse. Nam & qui interfectores opē
attulissent, & qui minime afferrent, Unā in-
teribat, quasi ab illis nullam iniuriam accepis-
sent.-

sent. Erant qui se spontanea fame conficerent, qui laqueis finirent vitam, qui se aquis immergerent, aut è tecto precipites darent, aut igne se absumerent, aut iugulatoribus se offerrent. Erant qui accersiti retararent, alij qui se occulerent, indecorèq; deprecarentur. Quidam qui malum à se propulsarent, quidam qui pretio accersirèt. Alij porro præter triumphatorum sententiam aliorum inscitia ab insultu necabantur, Et clarè non proscriptus neci traditus inspiciebatur, quod cadaueri caput assisteret. Nam proscriptorum capita ante tribunal in foro ponebantur, quo in loco afferentes pretium accipere opus erat. Aliorum quoque studium Et virtus eminebat, cum mulierum, tum filiorum, fratrum, seniorumque servantium plurima, aut machinantium, Et una morientium, cum qua optarent, perficere nequissent. Nonnulli interfectores suis vitam adimebant. Ex fugientibus præterea quidam naufragio peribant, omnibus conatibus ipsorum aduersante fortuna. Alij præter cunctorum opinionem ad Urbis magistratus, bellorum praturas, triumphosque reuertebantur. sic tempestas illa admirabilis omnibus emicuit. Et hac quidem non privata in Urbe, aut minimo in regno, sed potentissimo gentium cunctarum, marisque domitato commouit deus, à longe in hunc in quem nunc est disponens principatum. Fuere Et similia

milis alia in ipsa Urbe sub Sylla, et ante illum sub Caio Mario, quorum vicissim clariora mala, in his qua de eorum gestis scripta sunt edidimus, ita ut insculpta maneant. Hac autem triumvirorum gesta existimabit quispiam vnius potissimum intuitu, cuius virtute ac fortuna imperium in stabilem sedem constitutum est, genus quoque ac nomen eorum qui sub ipso nunc sunt, derelictum fuit, longe fuisse clariora. cuius splendida opera ipsius manu facta qua memoria magis commendata sunt, quoniam posteriora fuere, referam subinde. Nunc autem non omnia, non enim relatu digna, interitus, fugaque privatorum, & quod nonnullis a triumviris reditus concessus sit, & eorum qui rediere, ignota vita: Verum qua admirabiliora in primis existere, maxime ut ex eorum consideratione praescriptis adhibeatur fides, in praesenti edisseram. Multa quippe sunt, & qua multi Romanorum pluribus in libris a seipsis conscripserunt: ex quibus modica ipse ex quacunque specie ad vniuscuiusque fidem, & praesentium temporum beatitudinem a principio magnitudinis eorum referabo. Assumpsit autem initium hac clades in ipso statim concursu in Urbem ab his qui magistratibus adhuc praesidebant: ac primus ex Tribunis Salvius interemptus fuit. Saerosancta quippe ex legibus hac habetur di-

gnitas, & quae plurimum inter ceteras pol-
 leat, ita ut nonnullos ex consulibus aliquan-
 do custodia incluserit. Et erat hic quidem
 Tribunus, qui Antonium hostem à princi-
 pio iudicari prohibuerat, posterius vero in
 omnibus Ciceroni adhaeserat. Intellecta igitur
 triumvirorum conspiratione, & festinantia
 in urbem, domesticis conuiuium exhibuit,
 quasi non ulterius cum illis saepenumero assu-
 turus. Accurrentibus autem in conuiuium
 armatis, nonnulli ex accumbentibus cum tu-
 multu trepidationeque assurrexere. Ceterum
 armatorum dux quiescere omnes iussit. Sal-
 uinum vero ut sedebat, crinibus apprehen-
 sum, donec conficeret, attraxit in mensa, ca-
 pūtque illi abscidit, & qui una affuerant, ut
 prius manere persuasit, ne tumultu edito si-
 milia perferrent. Sic illi praefecto abeunte stu-
 pefacti, &que in profundam noctem reliquo
 Tribuni cadauers silentes adstiterunt. Secundus
 interemptus est Minutius prator cum in foro
 comitia haberet. Audiens etenim armatos ad
 se accurrere, subito prosiluit, & inter fugien-
 dum quo in loco latitaret mente cogitans, ma-
 tata veste tabernam ingressus est, clientes cum
 magistratus insignibus ad se abigens. Illi pu-
 dore ac misericordia commoti persistere, eoque
 modolice inuiti faciliorem insequentibus ad
 pratorem praestitere aditum. Annalium alium

ex pratoribus, dum questorem circumcurren-
tem, & sarte electos adhortantem per puerum
advocat, amici qui cum eo fuerant, & qui in-
signia magistratus deferiebant, deferuere fuga,
in tabulis proscriptum esse sentientes. Ille ad
clientulum delatus, qui Silam quandam &
humilem domunculam in suburbano ferè ionotà
possidebat, secure in ea latuit, quoad filius ad
clientulum fugisse ratus, percussos eum in lo-
cum secum duxit, & ab id à triumviris paren-
tis substantiam adeptus, ad adilitatem quoque
sublatu est. Verum posterius ab ebrietate re-
deuntem, milites casu obuij, ac propellentes in-
teremerunt, qui parentem eius antea occiderant.
Thuranius vero non iam prator, sed pratoria
functus dignitate, adolescentis impudici geni-
tor, & qui apud Antonium plurimum poterat,
turmarum duces deprecatus est, ut necem ali-
quantulum differrent, donec filius eum ab An-
tonio deposceret. Illi risu edito poposcisse qui-
dem illum, Verum pro filia dixere. Id intelli-
gens senex, aliud breue ab eisdem exorauit spa-
tium donec filiam videret, qua conspecta, à pa-
ternis bonis abstinere iussit, sed nec illam ab
Antonio postulauit frater. Contigit autè ut is
substantiam omnem in turpibus absumeret, &
furti deprehensus ex condemnatione aufuge-
ret. At Cicero, qui post Caium Casarem po-
tens admodum, quantum popularis monarchia

Valuit, in Urbe floruit, cum filio & fratre, ac
 fratris filio, omnibus denique necessarijs eius.
 & clientibus amicisque proscriptioe damna-
 tiss est. Is fugiens parvam ingressus ratem,
 maris tempestate deterritus, ad proprios agros
 quos ob historia huius passionem vidisse me-
 mini, circa Capuam Italia Urbem delatus est.
 Tacite igitur accedentibus his qui illum in-
 quirebant, quippe pra caeteris ambitiosissime
 hunc Virum efflagitabat Antonius, & An-
 tonij causa quamplurimi coram aduolantes ob-
 strepere ceperunt, eundem è somno excitantes,
 vestem quoque rostris eoque attrahere
 è quiescentis corpore, quoad serui id signum à
 ideo missum arbitrati, lectica impositum ste-
 rum ad mare per profundam siluam occulto
 calle detulere. Multis per partes accurrenti-
 bus, interrogantibusque sicubi Cicero appare-
 ret, obuij ob beneuolentiam misericordiamque
 nihil nisi ablatum fuisse referebant. Verum
 cerdo quidam Clodij clientulus Ciceronis acer-
 bissimi hostis, Lena turmarum duci cum pau-
 cis assistenti callem indicat. Quocognito in-
 quisit ille, & Ciceronis seruos longe plures
 quam quos ipse deduceret, auxilio adesse cer-
 nens, militariter admodum cepit exclamare.
 Ea voce qui in agris aderant postremi tur-
 marum duces, aduolant: quos intuentes Cice-
 ronis serui, quamplurimis accedentibus seruiti
 cesser

differunt. Lena vero qui propriam causam Ci-
 ceronis patrocinio tutatus penam effugerat, ca-
 put è lectica primis extulit, simulque prae-
 dit, tribus feriens secansque vulneribus ob in-
 experientiam. Abscidit & dexteram, qua ora-
 tiones illas luculentissimas in Antonium ve-
 luti tyrannum exaravit, ad Demosthenis in
 Philippum edictorum similitudinem. Quo fa-
 cto nonnulli in e quis, quidam nascibus prae-
 tisi sunt, ut hinc Antonio primi nunciarent. Le-
 na sedenti in foro Antonio caput manumque
 Ciceronis à longe protulit, ostenditque. Qua ex-
 re exhilaratus, ducem coronavit, adornavit-
 que donis, ducentis scilicet & quinquaginta
 millibus drachmis Atticis, quod maximum
 & pugnacissimum inimicorum olim eius occi-
 disset. Caput manusque Ciceronis in foro ante
 tribunal per spatium temporis pependere, quo
 loco & ipso prius orare solitus. Ad id specta-
 culum multi audientes visendi causa conve-
 nere. Ferunt & in die Antonium Ciceronis
 caput in mensa tenuisse: demum satiatum ani-
 mo, ab hoc nefando spectaculo abstinuisse. In
 hunc modum Cicero eloquentia admirabilis pra-
 ter ceteros in hanc aetatem usque, & qui con-
 sularem dignitatem obtinuerat, in maximis
 patris sui & filii, extinctus ab hostibus cõtume-
 liis affectus est. Filius autem eius in Graciam
 ad Brutum pertinuerat. At vero Quintus

Ciceronis frater simul cum filio deprehensus, apud percussores precibus instare capit, ut se antequam filium occiderent: filio contra suppliciter poscente, ut se prius neci traderent, percussores id utrisque se concessuros annuerunt. Ita ambobus interceptis, signo dato separatim uno impetu necare ambos. Gnatij etiam pater & filius telis concurrentes inuicem uno vulnere confossi sunt, reliqua membra, capitibus ademptis, insimul complexa resederunt. Blauus filium eius, ne una gradientes conspicui fierent hostibus, ad mare fugere suasisit: ipse posterius ex intervallo sequebatur. Annunciante deinde quodam siue temere siue consulto filium eius interceptum esse, retro rediens, percussores ut se interimerent accersuit: accidit autem ut filius eius ex naufragio periret. Sic inter clades fortuna plurimum poterat. Aruntius filio siue illo recusanti fugam arripere, vix ut seipsum saluaret potuit suadere: & hunc quidem mater ad portas ante misit, deinde ut parentem occisum sepeliret reuocauit. Sed cum illum in mari ex inedia vitam finisse nouit, seipsam interemit: & haec quidem filiorum bonorum malorumque imagines descriptae sunt. Fratres ambo proscripti qui Ligarij nomine appellabantur, inter latendum somno consopiti sunt. Ex his alter inquirentibus seruis statim interficitur: alter fuga elapsus, dum fratrem interemptum

tum audist, se ex ponte proiecit in fluvium.
 Circumstantibus illum piscatoribus, veluti non
 sponte sed casu decidisset, dimissus ne ab illis ca-
 eretur obluclatus est, seque inter fluctus vi-
 ro obruit. Captus postremo ab his, cum in tu-
 um pervenisset: Non me adepol servastis, in-
 quit, sed vna vos, cum proscriptus sim, neci
 condemnastis. Verum illi misericordia moti ap-
 rehensum tenere, quousque à militibus qui
 ontem observabant conspectus, & capite ab-
 cisso interemptus est. Quorundam etiam fra-
 trum casus miserabilis fuisse legitur. Nam
 cū alter se projecisset in fluvium, servus cada-
 ver diligentius perscrutatus, elapsa iam quin-
 te die rimando comperit, & adhuc ab aspectu
 cognitum capite privavit. Alterum in sterqui-
 nio demersum servus alius indicavit. Per-
 ussores itaque ingredi non ausi, hastis ha-
 nisque è fundo extraxere, & caput sorde fa-
 latum ut erat abscidere. Alius capto fratre,
 nescius se cum illo pariter proscriptum esse,
 propere accurrit, & me ante istum intermi-
 te, clamavit. Quod intelligens turma duclor,
 cum & hunc pariter proscriptum sciret, aqua
 postulas, respondit: nam & tu ante istum
 proscriptus es. Quibus dictis iuxta ordinem
 interfecit ambos: & hac fratrum exempla di-
 gna memoratu. Ligarium contegens mulier,
 unicam secrets participem admiserat ancil-
 lam

lam : prodita deinde ab ea, Viri caput defe-
rentem prosequebatur exclamans : Ego hanc
suscepi, par mihi & suscipientibus debetur
pœna. Cum nullus esset qui interficere aude-
ret, aut succensere : ipsa per se ad principes
nuncia peruenit. Spermentibus ijs ut mariti cu-
pidam, inedia se demum confecit. Et hac quo-
dem hoc in loco commemorata est, quoniam
Virum saluare cupiens non potuerit, ob idque
seipsam interfecerit. Quacunque a felicitate
amoris nequaquam cecidere, in his qua Viros
tutata sunt, perscribo : ex illis Verò qua im-
pudica insidias struxere Viris, in primis Septi-
mionupta habebitur. Hac enim a quodam An-
tonij necessario atque amico corrupta fuerat.
Dum igitur ex adulterio ad nuptias transire
cupit, Antonium per adulterium in Virum
deprecata est. Per hunc modum Septimius in
tabula proscribitur, qui re ab uxore cognita,
domestici ignarus mali fugam preparabat. Ib-
la veluti mariti cupida fores occlusit, ac tur-
rim tenuit, quoad percussores aduenire. Ea-
demq; die & maritus interfectus est, & ipsa
impias celebravit nuptias. Salassus fugiens,
cum spe decidisset, in Urbem nocte delatus est:
dum desinente sanitia res in melius componi
existimat, occlusa domo solus ostiarius &
ipse in ea pariter conclusus herum agnouit.
& in eius cellulam recepit, contemere quoque
ex

ex his quæ habuisses, ut quæ altere pollicitus est.
 Ille uxorem è domo ad se euocare iubet. Mu-
 lier accelerare simulans, ancillas Vereri ac-
 cersit, ne per noctem quippiam suspicarentur,
 ante præsto se affuturam. Orcu luce percussio-
 nes subito accersit: ostiarius in domum profe-
 ctus velasti morantem accelerare suadebat.
 Reluctus absente illo insidias nonnihil Veri-
 tas, tecti culmen ascendit, quid fieret interim
 periebat. Videns deinde non ostiariam,
 Verum mulierem percussores deducere, se præ-
 cipitem misit è tecto. Fulviam ad servam e-
 cis fugientem, quam pellicem olim habuerat,
 et libertate donatam in uxorem sibi assumpse-
 rat, ab eadem tot beneficijs obnoxia proditum
 esse aiunt, et otypia alterius, quæ et ipsa
 Fulvio denupserat. Tot pessimarum mulierum
 templa sese offerunt. Statius Samninus, qui
 contra Samnites in Sociali bello Utilia peregre
 et ob insignia facinora, divitias, atque nobili-
 tatem in Romanorum Senatum admissus fue-
 rat cum iam octogesimum attingisset annum,
 cum igitur divitiarum causa inter proscriptos
 ferretur, domum populo aperuit, et servis
 vacuam, libuissent efferre concessit, alia et
 se proiecit, donec euacuata domo, et oculosa
 ne iniecto in eadem combustus est. Ignis porro
 per urbem euagatus nonnulla alia consumpsit
 et. Capio in longum adportis, furibus per
 sim

Viri ingredientibus ad unum interfecit, & multis contumelia affectus solus eas interficiens extinctus est. Vitulinus ingentem armatorum manum circa Rhegium in unum convulsit, ex proscriptis scilicet, & cum illis fugientibus, & ab octo supra decem Urbibus, quae exercitibus in pradam destinatae, ad eorum praemia id gravissimè perferre videbantur. Quasi spatus, turmarum duces ad eos discurrentes interfecit, donec maiore exercitu in eum misso, cum nec sic animo deficeret, in Siciliam ad Pompeium qui insulam eam obtinebat, & fugientes ad se suscipiebat, profectus est. Subinde bello acriter gesto in Sicilia, multis superatis praelijs, filium, & quoscunque ex proscriptis qui ibidem convenerant, Messanam ire iussit. Ipse cum ratem ab hostibus nudatam esse cerneret, in eos delatus, hostili manu confusus est. Naso ab libertis qui olim ex obsoletis eius fuerat, proditus, à quodam militum gladium eripuit, & proditore solo interempto, se ultro percussoribus necandum praeiussit. Amator heri suum servans, liberatum eum in tumultu quodam constituerat. Ipse quò ratem pretio conduceret, ad mare descenderat. Reversus cum herum interfecit offendisset, ad spirantem adhuc vehementer intonans, sustine parumper à bere inquit, & insurgentem subito turmarum ducem, inter-

veremur, postquam seipsum interficiens, ad
 betum conversus, solamen, inquit, o here su-
 scipisti. Lucius duobus fidiſſimis libertis asſi-
 gnato auro, ad mare properabat. Eugentibus
 illis, retro redijt, & desperata ulterius vita,
 iugulatoribus sese obtulit. Labinus qui in Syl-
 la proscriptionibus multos ceperat, multisque
 interemerat, ignavus merito haberi poterat,
 ni his similia generose pertulisset. Egressus
 itaque domo, in throno consedit, percussores
 ad se venturos late opperiens. Cestius in agris
 apud benignos seruos celabatur. Ducibus verò
 turmarum continuè cum armis capitibusque
 discurrentibus, pavoris diuturnitatem ferre
 non potuit, verum seruis persuasit ut pyram
 pararent atque incenderent, ita ut inquiren-
 tibus, Cestium à se interfectum, & sepultu-
 ra traditum affirmare possent. Cui cum illi
 paruissent, in pyram prosiluit intrepidus. Apo-
 nius tunc latebras adeptus, abominata victus
 turpitudine, insequentibus sese necandum ob-
 tulit. Alius in publico se vitro obtulerat. Iu-
 gulatoribus moram ducentibus, oppresso spiri-
 tu sibiipsi ademisti vitam. Lucius Asinius tunc
 consulis socer per mare arrepta fuga, sali mo-
 tum non perferens, se sponte immerſit undis.
 Sisinnium fugientem, acclamantemque neuti-
 quam se proscriptum esse, verum pecunia-
 rum causamſidijs appeti, ad tabulam perse-
 quent

quentes adduxere; & eius nomen inscriptum
 Et legeret cœgere, quo lecto eundem dedere
 neci. Aemilius nescius se proscriptum esse,
 cum armatos alium insequi videret, turma
 ductorem interrogavit, quis ille proscriptus es-
 set: is Aemilio inspecto, tu ipse es, inquit, &
 ambos simul interfecit. Cillus & Decius è Se-
 natu egredientes, cum eorum nomina tabulis
 inscripta cognovissent, nullo insurgente sine or-
 dine per portas arripuere fugam, & occurren-
 ti turmarum duci ex cursu seipsos prodidere.
 Icelius qui sub Bruto & Cassio ius aliquan-
 do dixerat, Casare cum exercitu circa iudicia
 assistente, ceteris iudicibus occultè condem-
 nationem eius afferentibus, solus palam ab-
 solutionem protulit, & ob libertatis confiden-
 tiam clam elapsus, afferentibus cadaver sese
 immiscuit, lecticamque detulit. Admiranti-
 bus qui custodia portarum praeerant, quod so-
 lito amplius uno homine ad ferendum videren-
 tur, nihil suspicantibus de his qui ferebant,
 lecticam perscrutati sunt, ne sub simulatione
 quispian in ea celaretur. Qua ex causa defe-
 rentes Icelium redarguere ceperunt, quasi
 minimè cum illis ad id munus esset electus:
 ob id à persequentibus agnitus interemptus
 est. Varus a libertis suis proditus, summa celeri-
 tate se proripuit, & montem ex monte comma-
 tans, ad Minturnensem pervenit paludem.

in qua seipsum recreans tacitus latebat. Minturnensibus ad latronum inquisitionem discurrantibus paludem, arundinis motu deprehensus capitur, seque latronem professus est, eoque modo damnatus ducebatur. Cum una cum ceteris supplicio afficiendus esset, id genus mortis et indecorum aspernatus, in hunc modum locutus dicitur. Interdisco vobis o Minturnenses, me consulem olim factum, Et à principibus, quod longe honorabilius est, proscriptum, Et legibus torquere, aut morte mulctare. Si enim mihi fugere non licet, Utilius nunc est sub collegis meis obire mortem. Ad qua dissidentibus illis, cum orationem huiusmodi suspectam haberent, accurrena turma ductor Varum agnovit, Et capite adempto residuum corporis Minturnensibus reliquit. Largum quidem in agris deprehenderunt, non Largum, sed alium inquirentes: eius itaque fortunam miserati, quoniam non quaesitus interceptus esset, per silvam Et aufugeret illi suaserunt. Insequentibus alijs Et eundem caperent, ad primos festino cursu peruenit, Et, Vos me interficite, inquit, qui casum meum prius miserati, premia ob id debita habere promeremini: sic moriturus aequam humanitatis vicē illis reddidit. Rufus domum ornatissimam iuxta Fulviam Antemij uxorem possidebat, quam cum Fulvia summopere ab eo emere tentasset, neusquam morem gessit

muliera

mulieri, tunc autem dono exhibens inter proscriptos delatus est. Itaque capite eius ad Antonium relato, id ad se spectare remisit. Verum ad uxorem deferri monuit: illa foris vice ante domum et contiguam iussit appendi. Aliam villam perornatam admodum et floridam possedit. Antrum in ea profundum et pulcherrimum inerat, et forte ob hac proscriptione damnatus fuerat. Contigit autem ut se in anatro tunc forte refrigeraret, cum percussores à longe venientes conspiciat servus, in profundum antri eum iussit abscedere. ipse herili tunica assumpta se dominum esse simulavit, et trepidatione magna detineri: et fortassis pro hero mortem pertulisset, nisi quod conseruus alius dolum reseravit. Interfecto itaque heri populus pergrauiter id ferens, rem ad principes detulit, nec antè ab ira conquiescit, quàm verum indicantem cruci affixum, qui verò conseruasset, libertate donatum comperit. Aterin latitantem servus prodidit, qui statim liber effectus heri sui filijs substantiam ademit, contumelijs quoque insectatus est. Illi quacunq; gradientem taciti ac fletus sequebantur. Eam iniuriam detestatus populus, Triumviris rem aperuit. Hi fortunam abundantem proscripti filijs in servitutem rede gere vltro. Hac circa viros memoria conscripta fuisse referuntur. Attingit quoque ob divitiarum facultates, et orph

orphanos fortuna illius tempeſtatis, quorum
 ſonans cum ad præceptorem graderetur, cum pa-
 dagogo ſimul interimitur, dum ille puerum ar-
 tius complexus, ab ſe amoveri minimè ſuſti-
 nit. Attilius prætextæ depoſitæ togam ſum-
 pturus amicorum turba ſtipatus, ut mos fuit,
 ad ſacra & ad templa ducebatur. Exorto ru-
 more eum in tabulis proſcriptum eſſe, amici
 iruiq; deſervere omnes. Solus itaq; relictus
 ex tam inſignis pompa ad matrem ſeſe contu-
 lit. Ea filium ob timorem penes ſe retinere ve-
 ritæ, domo expulſit. Itaq; poſt matrem alterius
 periculum facere non auſus in montem auſu-
 git, ex quo ob famem ad ima compulſus in la-
 tronem incidit, qui prætergradientes depra-
 labatur. Ab hoc per vim aſſuefactus ad præ-
 lam, cum delicijs inſtitutus eſſet, laborem ut
 nec ferre non potuit. Arrepto itaq; curru, re-
 verſum velocitate ſublatuſ eſt, & turmarum
 lucibus ſeipſum prodiſit, eoq; modo interem-
 ptuſ eſt. Dum hac ita geruntur, Lepidus de
 Iſberis triumphum agere conſtituit: & ſtatim
 edictum in hunc modum promulgatur: Latam
 fortunam annuntiarî omnibus qui ſacra con-
 ſuiciaq; eo die peregiſſent: qui autem minus
 paruiſſent, eoſ in proſcriptorum haberi nume-
 ro. Ille igitur triumphum inter ſacra deduxit,
 omnibus hilari geſtu, & mente infeſta. Pro-
 ſcriptorum interim bona domeſticis Venus ſub
 dd q̄re

ijciebantur, pauciq³ admodum inuenti sunt, qui agros illorum emere auderent: quidam quòd infelicium erumnis pœnam addere erubescerent, nec satis prosperè similia ipsis euenire posse arbitrarentur, non etiam ab his tutò, qui aurum & argentum habuissent, illorum oculis obijci, quinimmo proprios agros neutiquam periculi expertes fore. Verum multo magis quæ ipsi possiderent, discrimini subiecta esse existimarent. Soli quidam ob audaciam minuta quadam pretio cœmerant. Ea ex re principibus, quæ ad belli apparatus necessaria forent, sufficere sperantibus, ducenta millia deesse adhuc comperta sunt. Hac igitur in publicum referentes illi, quadringentas supra mille mulieres proscripserunt, quæ præcipua diuitiarum copia excellerent: quibus iniunctum erat, quæ haberent aestimantibus simul ad belli conferre necessitatem, quanti Enamquanque earum hi tres condemnassent Viri. Aderat & occultentibus quispiam eorum quæ habuissent, aut pretium malo afferentibus, pœna, & similia indicantibus liberis seruusq³ præmia. Ha autem per acceptiores principibus fœminas exorare illos statuerunt. In quare neque ab sorore Cæsaris, aut Antoni matre repulsa sunt: à Eulua duntaxat Antoni uxore à foribus exclusa contumeliam grauius tulerunt. In for-

rum

rum itaque delata, & à tribunali similiter
 reiecta, assistente populo & satellitibus ar-
 matis fari velle dixerunt. Tunc Hontensia pra-
 conis voce ante alias proscripta, Moderatio-
 ne Vestra indigentibus, inquit, tot talibusq;
 mulieribus, ad Vxores Vestras confugimus,
 nullam ab his consecuta gratiam, à Fulvia
 reiecta in forum ab eadem compellimur. Vos
 quippe iam nobis patres, viros, filios, fratres
 accusantes eripulistis, quòd ab his iniuriam
 accepisse fatemini: pecunias etiam abstuli-
 stis: nunc sexum nostrum ad indecentiam in-
 dignam, ac prater naturam muliebris modum
 cogitis. Si enim à nobis quemadmodum à Vi-
 ris nostris contumelia vos affectos creditis,
 nos aequè & illos proscribite. Si verò nemi-
 nem ex vobis hostem decrevimus, non da-
 mum diripimus, aut exercitum corrupimus,
 aut alium induximus, neque principatus aut
 honoris titulum sortiri prohibuimus, qua in
 re suppliciorum participes esse promeruimus,
 qua iniuriarum nullam attingimus partem?
 Quid praterea impendere tenemur, qua ne-
 que imperij, neque honoris, neque exercitus,
 neque pratura, aut denique Reipubl. qua à
 vobis ad tantum calamitatis discrimen op-
 pugnatæ est, utilitatem vobis capimus? An
 quia, & dicitis, bellum instat? Sed à quo bel-
 la ista provenere? aut quemadmodum ma-
 d d 2 lieres

lieres intulerunt, quas natura apud omnes ho-
 mines ab his curis vacuas esse voluit? At ma-
 tres nostra supra naturam earum semel al-
 quando id fecerunt, cum periclitante Repu-
 bli. Et desperata Urbe instantibus Cartha-
 ginenfibus, actum quidem sponte contule-
 runt non à terrarum aut locorum possessioni-
 bus, non à dote aut domibus, sine quibus in li-
 bertate positis ne vitæ quidem superest: sed
 ab ornatu solum, quem domi possidebant, non
 pœna aliqua, non accusatoribus aut indicijs
 adducta: non per necessitatem aut vim co-
 acta, sed quantum sponte ex animo illis pla-
 cuist. Quis igitur nunc inest vobis de princi-
 patu Et patria timor? Instet aliquando Cel-
 tarum aut Parthorum bellum, non deterio-
 res ad salutem matribus nostris fuisse vide-
 bimur. Civilia autem bella neque nos intula-
 mus, neque vobiscum adinvicem inoscumur
 manus, neque in Casaris Pompeij Et bellis
 quippiam impendimus, neque Marius nos
 aut Cinna ad hoc compulsi, non Sylla, qui pa-
 tria tyrannidem induxit: vos autem Rempu-
 blicam constituere velle profiteri. Hac per-
 orante Hortensia, Triumviri excandescere
 ceperunt, quod silentibus viris mulieres hac
 audacia uterentur, concionesq; celebrarent.
 Et quæ agenda essent à principibus, inqui-
 vere auderent, militiam quoque perferentes-
 bant

bus Viris, ipsa ne pecunias quidem in me-
 dium afferrent. Lictoribus itaque imposue-
 re, Et ipsas à tribunali expellerent, donec vo-
 ce à multitudine edita lictores se paulum
 continuere, Et principes in sequentem diem
 hac differri mandauerunt. Statuta die, qua-
 dringentas solum ex priori numero proscri-
 bi iubent, qua facultatum suarum redderent
 rationem. Ex Viris autem qui ditiores habe-
 rentur, centum Et amplius missa exterorum,
 simul Et civium libertorumque proscripserunt,
 inter quos Et sacerdotes, Et omne genus ho-
 minum nemine omisso immiscuere: quemad-
 modum bello Celtico similibus pœnis ac man-
 datis à Romano editum olim memorant, Et
 quinquagesimam facultatum omnium illis
 mutuo ad belli conferrent impensam, in tri-
 butis eiusdem anni subinde computandam.
 His igitur mandatis, in hunc modum editis
 Romani parere: exercitus. Verò contempsis-
 se visus, Et in deteriore quoque parte re-
 gnisse, Veluti eorum principibus in huiusmo-
 di operibus solam sibi ipsis securitatem appo-
 nentibus. Itaque ab illis domos in publicum
 redactas, agros, villas, aut hereditates, filio-
 rum quoque adoptiones deposcebant. Alij di-
 versa ab his, agitabant, nam aut eos qui mi-
 nimè proscripti fuerant, invadentes trucidab-
 ant, aut domos nullas ex causa adeptas sibi

Vendicabant: ita. Et principes perscriberent al-
 terum ex consulis commutationem alio-
 quam facere in his quae prater mandatum fa-
 cta cognouissent. Verum ille armatos attingere non ausus, ne in se. Vltro eos irritaret,
 quosdam ex servis militari more sciientes cruce suspendit. Et hac quidem in fine calamitatum, quas superius perscripsimus, obiecta huiusmodi fuerunt. Quaecumque autem impetrato ad salutem quibusdam obuenere, Et ad dignitatem posterius praeuere gradum, per-
 tucundum erit recensere: neque minus Veilitatem audientibus allatura arbitror, cum in nullo. Et supersint spem videantur omissuri. Quibus igitur facultas affuit, ad Cassium Et Brutum contendere fuga, aut ad Cornificum in Libyam sese contulere, popularium partes adhuc confluentem. Maior tamen pars in Siciliam peruenit, insulam Italia fructuam, promptissime eosdem suscipiente Pompeio. Insignem quippe diligentiam in eos qui a fortuna cecidissent, ea tempestate exhibuit Pompeius. Nam praefatos ad partes vniuersas demittens, omnes ad se renocabat, Et seruantibus illos, siue liberis, siue servis, duplicia his qua interficientibus proposita erant praemia pollicebatur. Itaque lembi, Et oneraria rates navigantibus undique occurrebant. Triremes insuper littora quaque collustrantes, signa his qui aberrassent praeferebant, Et

obuios quosque incolumes praeſtabant. Ipſe
 Venientibus aſſiſtens, Veſtem & neceſſaria
 quaque conferebat. Dignioribus vero ad praefecturas aut claſſium praefecturas ſtebatur. In-
 ducijs poſterioribus factis, cum triumphis eo mo-
 do aſſenſus eſt, ſi ad ſe fugientes in his ſuſce-
 piſſent. Sic ille vtiliſſimam infortunata pa-
 tria ciuis aſſuit. Qua ex re gloriam adeptus
 optimam; & priuatim à parente ſuo illius
 non inferiorem videtur meruiſſe. Cateri ad
 alia loca fugientes, aut ſe occultantes, ad in-
 ducias & ſque partim in agris aut in ſepul-
 cris, quidam in Urbe morſtis cogitationibus
 egere vixim. Mulierum item amores erga vi-
 ros praeſter opinionem conſpecti, filiorum in
 parentes beneuolentia, ſervorum in dominos
 ſupra naturam charitatis ſigna emicuere, ex
 quibus admiranda maximè perſcribo. Paulus
 Lepidi frater, cū illum percussores velut impe-
 ratoris fratrem ſacerentur, oblata Venia ena-
 uigauit ad Brutum, deinde Miletū ſe tranſtu-
 lit: quo ex loco poſterioribus nondum conſecta pace
 euocatus reditum promeruit. Lucium Anto-
 nij auunculum Antonij ipſius mater & fra-
 trem publicè penes ſe habuit. Erubeſcentibus
 itaq; turmarū ducibus eam attingere & impe-
 ratoris matrē, demū & graſſantibus in forū
 deſcendit, & Antonium, ceteris ducibus ſi-
 mul conſidentem ſic allocuta eſt. Me ipſam
 d d 4 accuſo

accusò imperator Lucium penes me suscepisse, & habere iterum, ac habituram esse, quousque nos ambas interfeceris. Paria etenim his qui susceperè, ac reus supplicii proposita à vobis sunt. Is mulierem & sororem optimam, matrem verò minus fidelem arguens: non Lucium servare oportuit, inquit, sed prohibere potius, qui filium tuum hostem iudicari censuit. Deinde Plancum consulem induxit & reductionem Lucio decerneret. Messala illustris adolescens ad Brutum perfugerat. Eius prudentiam veriti Triumviri, in hunc modum perscripserunt. Ex quo Messalam necessarijs eius nobis affirmantibus minimè affuisse novimus cum Caius Caesar occisus est, eundem ex proscriptorum numero eximi iubemus. Verum ille veniam huiusmodi despexit. Bruto deinde & Cassio in Macedonia deviētis, cum exercitus magno numero superesset adhuc, manesq; & pecunias, necnon spes optimas sibi ascisceret, Messalam insuper copijs omnibus praesidere cuperet, neusquam suscepit, & eorum aduersanti fortuna cedendum persuasit, & cum Antonio pariter castra iungere illos monuit. Ea ex causa intima familiaritate devinctus Antonio, cum eodem vna convenit. Demum Cleopatra delicijs obnoxium agrefirens, ad Caesarem se transfudit. Is Messalam abrogato Antonio consulem effecit.

Cum

Cum ille sternum esset hostis iudicatus, & circa Aetium aduersum Antonij prætorem classem continentem ad Celtas deficientes ire iussit, Victori quoque triumphum agere concessit. Bibulus cum Messala fœdus iniit, & cum Antonio pariter classem tenuit. Casari quoque ad inuicem per mare copias transfuxit, ac Syria prætor electus sub Antonio prouincia præfuit in eâ que deceßit. Acilius clam ab Urbe aufugit. Verùm seruo illum iudicante, milites spe pecuniarum allectos impulit ut quosdam è suis ad uxorem eius mitterent, signa afferentes qua illi tradidisset. Ea ad se profectis mundum omnem muliebrem anteponeus, ipsis inquit hac omnia tradere, quasi reddituris qua polliceantur, ignorare tamen an reddaturi essent. Neque verò amore eius defraudatus est. nam milites Acilio nauem conduxere, & in Siciliam tutum præmisere. Lentulus instante uxore ut eam fuga sociam secum duceret, & ob id attentius illum obseruante, Veritus uxorem pariter in discrimen agere, clam perfrigit in Siciliam. Prætor demum creatus sub Pompeio, munus emisit, quemadmodum saluus euasisset, prætoriamque obtineret dignitatem. Illa quoque loci vir eius degeret intelligens, ac matrem custodia eius assidentem laenit, & seruis duobus comitata, magno labore.

bore, summa inopia seruilem in modum profecta est, quoad in regionem Messaniam Vespera iam inclinante peruenit. nec difficulter quo in loco pratoris tabernaculum existeret edocta, Lentulum non ut pratorem commorantem, sed lecto humi strato, inopi villa, epulatione misera degentem eius desiderio comperit. Apuleio Vxor comminata est illum prodituram, si ea dimissa solus aufugisset. Mulierem itaque licet inuitus secum duxit. Contigit autem ut in fuga nulla suspitione iter ageret, Vxore, seruis, & ancillis una prosequentibus. Antium coniux iniecta culcitra simul inuoluit, eoque modo mercenarijs impositum ad mare pramissit, indeque in Siciliam fuga abiit. Reginum mulier nocte in chasam immunditij obsitam deposuit, in quam per diem militibus non ausis ingredi ob factorem, sequenti nocte in modum eorum qui ramalia deferre solent, preparauit, & asinum ramalia ferentem illi tradidit. Ipsa breui interuallo in lecticula delata, virum sequebatur. Ex custodibus autem portarum, cum quidam lecticula perspecta addubitaret, scrutareturque, Veritus Reginus, continuo occurrit, & veluti viator quidam militem deprecari cepit, ut mulieribus parceret. Ille ut ramalium gerulam contemnens, responso cum ira prabito cognouit. Mernerat quippe alias sub

et cum Syria praeffet. *¶* ab eo hilarè inquit,
 imperator mi. inuat enim te hoc nomine etiam
 praesentem appellare. Scoponium mulier ab
 Antonio petijt pudica prius habitæ, Verum
 infortunio huiusmodi infortunium exoluit.
 Getam filius Veluti moribundum in aperto do
 mus igni imponere visus est. deinde clam in
 agro nuper consito reliquit: quo in loco senex
 seipsum permutare studens, membranam al
 teri oculo apposuit. Inducijs postmodum fa
 ctæ membranæ sustulit. oculumque ex desi
 dia deletum comperit. Oppium filius ex sene
 ctute debilem, *¶* manere deprecantem hume
 ris extulit, donec è portis tutam sisteret Postre
 mō in Siciliam nunc agens, nunc deferens in
 columem pervexit, nemine figuram huiusmo
 di suspicione aut calumnia ulla prosequente:
 quemadmodum *¶* Aeneam scriptores pro
 didere verendum fuisse hostibus, quod paren
 tem detulisset. Populus itaque posterius com
 mendato adolescente adilem declaravit. Sub
 stantia Verò eius in publicum relata, cum mu
 neris impensam ferre nequiuisset, artifices qua
 ad magistratum pertinebant, consulere gra
 tis: *¶* spectatores quantum nummorum vni
 cuique placuit, in orchestra prabuere, ita ut di
 versimodis hac munificentia fieret. Ariannam
 cum in carceribus testamenti causa affligere
 tur, filius nō proscriptus paratē proscriptum
 occidit

occulust, & cum illo pariter fugit: & eundem salutis demum reddidit. Metelli quidem filius ac parens eodem nomine appellabantur. Parens cum Antonio militans circa Actium captus, & à nullo cognitus interim fuerat. Filius sub Casare ea tempestate militiam agebat, & prætura simul præsidebat. & hoc quidem circa Actium. In Samo vero diiudicante Casare captivos omnes, cum inueni adesset, senex inter hos ducebatur, comis, sorde & squalore obsitus, & ob id immutatus, ut dignosci nequireret. Verum cum inter captivos præconis voce citaretur, filius è suggestu accurrit, & parentem penè agnitum cum eiulatu complexus, vix fletum potuit continere. Deinde Casarem in hunc modum allocutus est. Hic hostis tibi fuit ô Caesar, ega belli pro te socius. Et hunc quidem æquum est penas pendere, me præmia accipere. Peto igitur ut patrem meum causa servuari iubeas, me autem quod illum neci tradideris. Misericordia ob hac exorta inter omnes, Caesar non bellum quanquam sibi inimicissimum servuari iussit, donis quoque multis adornavit, cum ab Antonio sæpenumero despiceretur. Marcum clientes summa clementia & benignitate toto proscriptionis tempore intra habitationem eorum tenere. Postremo concessa venia omnibus, Marcus ab eorum domo tanquam è fuga prodijt. Hirçius cum familiaribus urbe effugiens

giens per Italiam profectus est carceratos solvens, & fugientes in unum congregans: oppida etiam per pauca à principio, deinde maiore numero inuasit. Post has fortiore manu comparata Brundisinos sibi subdidit, & exercitum in eum missum, ad Pompeium cum omnibus copijs enasit. Restionem solum effugere putantem seruum clam insecutus est. prius quippe sub Restione enutritus, & in multis clementer habitus, ob nequitiam tandem notis barbaricis iniustus fuerat. Restioni itaque in palude latitanti seruus praesens astitit, eumque ex occursum facile conterruit. At ille trepidanti hero ita locutus est. Nunquid me magis ó bere praesentium stigmatum, an priorum beneficiorum putas remissisci? & his dictis in speluncam abactum & quiescentem egregie curauit, cibaria illi & patuit hunc inde conquisiuit. Suspicionem etiam aborti circa speluncam, cum armati appropinquarent, seruus re animaduersa insecutus est, & senem quendam pratergradientem accurrens interfecit, caputq; abscidit. Stupefactis militibus, & ut viatoris interfecionem comprehendentibus, Restionem, inquit, herum meum occidi, qui mihi hac stigmata iniussit. Illi capite adempto ob praemij spem in urbem, ut agnosceret, simul deulere. Seruus in serim excitato hero in Siciliam cum illo enauigauit. Appiam dum in stabula quiesceret, armatis

matis accurrentibus servus Vestem eius induit, Et prohero in lecto eius accubans libens mortem pro illo subiit: hero interim servus in morem illi assidente. Armatis Menenij domum innadentibus, servus heri lecticam ingressus est alijs conseruis operam navantibus, elatusque Menenij loco interficitur. Ipse subinde in Siciliam aufugit. Iunium libertus eius Philemon domum sortitus splendidam, in medio Urna quadam inclusum tenuit, ex his quas ad ferri repositiones, aut pecuniarum librorumque custodiam habere solent: in eaque per noctem usque ad inducias aluit. Libertus alius sepulcrum domini custodiens, heram proscriptam in eodem sepulcro cum parente Urna saluos tenuit. Lucretius duobus fidei servis committens errabundus cibarium inopia ad uxorem retrocessit. A servis Velati ager quidam lectica delatus in Urbem, interim Vni ex servis perfracto crure alteri innixus ambulabat. Cum vero ad portas accessisset, quo in loco parens eius à Sylla proscriptus olim interceptus fuerat, turmam militum accurrentem in suum pauescens loci omine, Et cum servus aufugiens in sepulcro latuit. Pollinctoribus denovo sepulcra perscrutantibus, servus se ultro exciperetur obtulit, quoad Lucretius iterum ad portas profugit, ibique tandiu commoratus est, ut rediret servus; cuius Vestem sibi induit.

induxit, indeque ad uxorem rediit, sub cuius cura duobus interclusus laquearibus delituit, donec ex proscriptorum numero eximeretur. Postremo confecta pace, consulari dignitate potitus est. Sergius apud Antonium ipsum latuit, quousque Plancio qui tum consulatum fruebatur, reditum suavit decernere. Idem deinde Sergius in Caesaris & Antonij dissensione Senatum Antonium hostem iudicante, solus absolutionem palam protulit. Atque hi hunc in modum servati sunt. Pompeius pratoris in formam seipsum adornavit, & servos ministrorum more similiter componens, civitatem & prator licitoribus stipatus pertransiit, servus illum circumstantibus, oculentibusque, ne ab illo dignosci posset: demum iuxta portas currus publicos ascendens, peragratam Italia, susipientibus illum cunctis, pramittentibusque & pratorem à Triumviris missum ad inducias incundas cum Pompeio, publica etiam triremis ad illum pertransiit. Apuleius & Aruntius ductores militum se esse simulantes, & servos militaribus instruentes armis, ad portas veluti proscriptos insequentes properarunt. Per reliquum vero itineris ita profecti sunt, & carceratos exsoluerent, accurrentes ad eos in unum colligerent quousque sufficientis exercitu uterque eorum potiretur. Iam signis armisque fulgebant, &

digni

dignitas exercitiis abunde aderat. Quisque
 Verò per se iuxta mare ad tumultum quendam
 castra habebat. Orta luce cum sufficis in-
 ter eos incidisset, quasi unus contra alterum
 copias parasset, assumptis armis pugnam in-
 eunt. Demum resipiscetes abiectis telis inui-
 cem flere, & fortunam in eos sauentem apud
 omnes queri lamentarique ceperunt. Postre-
 mō classe delati, unus ad Brutum, alter ad
 Pompeium peruenere. Et hic quidem cum Pom-
 peio una redijt, alter sub Bruto in Bithynia
 prator fuit: & Bruto in Macedonia demicto,
 Bithynia Antonio prabita, domum redijt.
 Ventidium libertus cum primum proscriptus
 fuit, Vinculis iniecit, quasi ingulatoribus
 eum prabiturus: nocte verò seruos in unum
 adhortatus, ad militum similitudinem instruxit,
 & herum turmarum ducis more orna-
 tum Urbe expulit, ac per reliquam Italiam
 usque in Siciliam euexit, saepenumero cum ca-
 teris ducibus qui illum inquirebant, hospitatus.
 Alium in sepulcra occultavit libertus: Ve-
 rum cum ille sepulcra meditationem & pau-
 rem abhorreret, in quadam domuncula latere
 monuit. Inhabitante non longe una ex ducto-
 rum numero, huius vicissim timorem ferre non
 potuit. Ita ex summo pauore ad extremam pro-
 lapsus audaciam, raso capite ad inducias usque
 praeceptorem veluti discipulus in Urbe comitatus

tus est. Volusus dum adilitatem gereret, pro-
 scriptus est. Is sacerdoti cui dam Iſidis amicitia
 deus inſtitutus ſtolam ab eo petijt, & Veſtem
 ad pedes & ſque induens, canem capiti im-
 poſuit; eoque modo ſacra peragens ad Pom-
 peium peruenit. Sittium Caleni ciuem eorum
 exiſtentem, & multa illis ex ſubſtantia pro-
 pria olim elargitum, ſumma cuſtodiere dili-
 gentia, ferro adſiſtentes, & ſeruis mini-
 tantes, necnon milites abigentes ab eorum
 manibus, quouſque deferueſcente iam nequi-
 tia ad Triumuiros emiſſere legatos, qui Sit-
 tium ab omni Italia excluſum in patria tute
 commorari obtinuerunt. Sic Sittius primus Vel-
 Unicus virorum omnium ex peregrinatione in
 patriam profugus peruenit. Varro philoſo-
 phus, & hiſtoriarum pariter ſcriptor, mili-
 tia egregie perfunctus, & pratorius vir, &
 fortasſes ob hac monarchia inimicus habitus,
 inter proſcriptos relatus fuerat, contendenti-
 bus inuicem domeſticis eius & amicis, qui
 illum prius eſſet ſuſcepturus: Calenus tandem
 penes ſe retinuit, habuitque in villa, in quam
 Antonius de ambulationis cauſa proficiſce-
 batur aliquando, & tamen nullus ſeruorum
 aut Varronis ipſius aut Caleni intus exiſten-
 tem Antonio prodidit. Virginii vir di-
 cendi ſuauitate praeſtans, ſeruos edocuit
 quemadmodum ob modicas pecunias nec ſatis

tute illum occidentes, odium ingens subituri forent, demum extremopauore tenerentur. Sin incolumem seruassent, eos gloriam pietatis habituros, ad hac spes optimas, pecunias etiam multo plures maiori securitate adepturos esse. Quibus persuasi, cum eodem veluti conseruo arripuere fugam, & in via à percussoribus agnitum strenue tutari pugnando conati sunt. Sed cum ab ipsis tandem comprehensus duceretur, verbis insinuare cepit, se non ob eorum inimicitiam ad necem compelli, sed ob pecuniarum duntaxat spem. Eduxit itaque multo iustiores & copiosiores eos affecuturos fore, si ad mare secum accessissent, quo in loco Uxor mea, inquit, nauem pecunijs stipatam deuehit. Milites hac spe deliniti, ad mare descendunt. Mulier, ut à viro mandatum fuit, ad mare quidem venerat, ceterum tardante Virginio, rata illum ad Pompeium transiisse, nauim abduxerat, seruo in littore maris derelicto, quò id annuntiaret. Seruus Virginium intuens, ad herum subito accurrit, & nauem à longe recedentem illi ostendit, & qua mulier mandauerat, cur ve ibidem relictus esset, edisserit. id milites clare dignoscentes, cum Virginium aliquantisper morari suaderet dum mulierem euocaret, aut simul cum eo ad sumendas pecunias accedere, scapham ingressi, non sine ingi labore

cortez

certatim remigantes, eundem in Siciliam tutum deduxere. Ibi quæ pollicita fuerant adepti, neutiquam à servitio eius destitire ad inducias vsque. Rebulum navita quidam intra navem suscipiens quasi in Siciliam deducturus, pecunias ab eo postulavit, eundem indicare velle comminatus nisi tradidisset. Ille Themistoclis in morem cum aufugeret effecit, comminatus & illum pariter accusare velle, quod ob pecunias se intra navem recepisset. Ob eam rem cōterritus navita Rebulum ad Pompeium deduxit. Marcus sub Bruto olim praetor, ea ex causa proscriptione damnatus fuerat. Deiecto demum Bruto interceptus, se servum esse simulavit, emptusque à Barbula quodam nomine, cum solertem illum intueretur, ceteris servis praesidere voluit, pecuniarum in super curam habere concessit. Aptum igitur ad omnia supra servuorum morem expertus ac praudentem, si ex proscriptis aliquis fortasse esset, & id profiteretur, eum servare velle pollicitus est. Abnuente illo vehementius, & genus nomenque ac priores dominos verbis simulante, Romam secum iussit accedere, ratus id negaturum esse si proscriptus extitisset. At ille intrepidus secutus est. Circa fores interim consulum ex amicis Barbula quispiam inspetto Marco servi in morem illum prosequente, clam Barbula insusurravit auribus: Ille

per Agrippam exorato Casare , ex proscrip-
torum numero exemit , fuitque subinde Ca-
saris amicus Marcus. Nec multò post circa
Actium contra Antonium prator institui-
tur , secutusque est Et eodem tempore sub
Antonio praturam gereret Barbula , simi-
lisque fortuna illi occurreret. Barbula signi-
dem deuicto Antonio captus ab hostibus , cum
se seruum esse simularet , Et illum pretio in-
scius emisset Marcus , re Casari intimata,
Et saluus esset impetrauit , simileque benefi-
cium illi reddidit. His igitur pares affuere
fortuna , Et risque insuper pares permansere.
nam nominis eiusdem dignitatem in Urbe ob-
tinuere ambo. Balbino fugienti , Et cum Pom-
peio demum redeunti , nec multò post gerenti
consulatum , Lepidus sub Casare ex potenti
ad infimum delatus gradum , ex huiusmodi
causa adstetit. Mecenas Lepidi filium perse-
quebatur , quòd in Casarem conspirasse ducere-
tur. Persequebatur Et matrem simili suspicio-
ne laborantem cum filio , Lepidum tum debi-
lem quidem haud multifaciens. Iuuenem igi-
tur Mecenas Casari ad Actium pramisit , ma-
trem Verò , ne mulier existens duceretur fide-
iubere apud consulem inisset , se ad Casarem itu-
ram esse. Nemine fideiussionem subeunte , Le-
pidus ad Balbini fores plerumque morabatur ,
Et ius dicenti praesens aderat , ministrisque
cum

eum à longe propellentibus, Vix hac effari potuit. Mihi quidem accusatores innocentiam adesse perhibent, neque cum vxore aut filio vna conspirasse aiunt. Te autem neutiquam proscripsi vquam cum in proscribentium numero assisterem. Ad humanos itaque casus intuens, & ad me tibi assidentem hanc gratiam exhibe, ut vel me sponsore mulier ad Casarem transire queat, vel ego cum illa simul deuinctus eam. Hac dicente Lepido, Balbinus pietate motus, mulierem à fideiussione absoluit. Cicero à Cicerone parente eius in Graciam pramissus, cum fortunam huiusmodi futuram vereretur, è Gracia ad Brutum peruenit. Defuncto deinde Bruto ad Pompeiū pertransiuit, cum utroque pratura functus officio. Hunc Casar, quò se à traditione Ciceronis excusaret, Pontificem statim declarauit, nec multò post consulem instituit, & Syria praetorem. Antonio apud Actium posterius deuictò à Casare, cum consul adhuc esset, in populo plerumque dixit, seditque pro Rostris eo in loco, quo parentis eius caput manusque pependerant. Appius seruis suis substantiam distribuit, & in Siciliam cum ipsis ut transiret nauem conscendit. Illi insurgente tempestate auricupiditate permoti, Appium parua quadam rate quasi tutiorem in spem deponunt. contigitque ut prater cunctorum opinionem

euaderet ille, serui perfracta navi ad Vnum
 interirent. Publius Bruti quaestor, Antonij
 domesticis illum adhortantibus Vt Brutum
 proderet, id facere renuit, & ob id proscri-
 ptus, demum reuersus inter Caesaris amicos esse
 meruit. Aduenienti quoque Caesari nonnun-
 quam Bruti imagines apposuit: eaq; ex causa
 laudatus est à Caesare. Hac autem prater can-
 etorum opinionem, qua nonnullis proscrip-
 torum ad discrimen aut salutem eorum conti-
 gere, pluribus alijs omisis à me potissimum
 relata sunt. His igitur Roma gestis, qua Ul-
 tra confinia posita erant, ob huiusmodi sedi-
 tiones bellis turbinsbusque agitabantur. Bel-
 lorum autem Vt praecipua fuere circa Libyam
 Cornificio aduersus Sestium depugnante, &
 in Syria Cassio contra Dolabellam, in Sici-
 lia quoque clades plurima à Pompeio ciuita-
 tibus captiuitatesque inferebantur. Qua igi-
 tur memoria minus digna visa sunt omitten-
 tes clariora, & ob aliorum dignitatem longe
 conspicua in Laodicensēs, Tarsenses, Rhodios,
 Pataraeos, Xanthiosque gesta, & eorum qua-
 libet Veluti ab exordio explicabimus. Libya
 partem Romani Veterem adhuc nominant,
 quam olim abstulere Carthaginensibus. Eam
 Verò quam Iuba rex tenuit, & posterius sub
 Caesare illi ademere, nouam Libyam appel-
 lāt, est autem Numidica. Sestius igitur sub Ca-
 sare

fare Libya praefectus, qua nova dicitur, Cornificium ex Veteri Libya insit excedere, quasi Caesari in partitione triumviratus Universa Libya ex sorte contigisset. Ille partitionem indicantibus triumviris editam ignorare respondit, neque provinciam à Senatu habitam alicui praterquam Senatui Velle concedere: hac ex causa adinvicem armis contendebant. Exercitum Cornificius longe maiorem & gravioriorem continebat: Sestius leniorem inferiorēque ducebat. Ex quo mediterranea quaque percurrere, qua Cornificio parebant, ad defensionem incitabat, & Ventidium Cornificij praefectum cum pluribus in eum irruentem Urbe conclusus repellebat. Excurrebat & Lalius alter Cornificij praefectus Libyam qua Sestius supererat, & Cirtam Urbem ipse assistens oppugnabat, omnesque ad Arabionem regem, & ad eos qui Sittiani nuncupantur, praemissis oratoribus ad belli societatem pellicere tentabant. Sittiani nempe à confederatione huiusmodi nominati sunt. Sittius Romae accusationem propriam ferre non ausus, arreptus fuga exercitum in Unum comparavit. deinde ex Italia & Iberia in Libyam enavigavit. Libyis porro regibus adinvicem contendentibus bello per partes opem attulit. Quibus autem attulisset, continuè Victoria exultantibus, Sittij nomen adeptus est. Nam exercitus

eius splendide armis depugnabat. Caiso demum Casari in Libya persequenti Pompeianos auxilium impendit. Et Soborram Iuba praefectum per illustrem occidit. Quorum omnium ob causam primum a Casare suscepta Manassis regis provinciam, non univrsam tamen, sed potentissimam eius partem. Manasses quippe Arabionis pater fuit Iuba in bello socius. Huic igitur provinciam Casar Sittio Et Boccho Maurusiarum regi dono contulit. Eius partem Sittius his qui sub illo fuerant, pariter divisit. Arabio ea tempestate in Iberiam ad Pompeij filios perfugit. Postremo Caiso Casare interfecto, in Libyam ad suos rediit, Et Libycorum nonnullos continue impiorum Pompei pramittens in Iberiam, Et bellatores inde sciens, Boccho provinciam ademit: Sittium quoque interfecit dolo: ob hac Pompeianis favorabilis, cum eorum partes assidua infelicitate corruentes desperaret. Sittio prioris filio adhasit, per quem Casari conciliatus est. Hunc Et Sittiani ob paternam amicitiam cum Casare comitatus sunt. His igitur confusus Sestius, ab obsidione ad pugnam progreditur, Et Ventidio vi superato fugiente exercitu ob indignitatem interficiens capiensque persequitur. Hunc perceptis Lelius Cirtam obsidione liberavit. Et ad Cornificium sese transfudit. Sestius rebus gestis elatus, ad ipsum Cornificium Vticam Versum

*Versus castra movet, & quanquam pluribus
 fidenti copijs contra astitit. Cornificio Lalinus
 cum Equitibus ad inuestigandos hostes pra-
 mittente, Sestius Arabionem ut a fronte La-
 lio obsisteret, cum Equitibus pariter ire iubet.
 Ipse possoribus stipatus, e transverso Equiti-
 bus irruit, eosque conterruit, adeo ut Lalinus
 non inferiorem adhuc, ne reditu prohiberetur
 trepidantem, tumultum qui in medio pase-
 bat, coegerit adire. Arabioni vero prius as-
 stitentes interimere, & tumultum circunda-
 re imperat. Hac animadvertens Cornificius,
 maiore copijs Lalinus ut opitularetur accur-
 rit. Sestius a tergo instans ad illum subi-
 to defertur, quem ab se ut repelleret Cornifi-
 cius non sine ingi labore depugnabat. Ara-
 bio interea inter petras reptantibus suis per
 precipitia ad Cornificij exercitum clam ac-
 cessit. Roscius castrorum cura derelictus, in-
 tercepto Vallo a stutigerulo quodam exerto in-
 gulo interfectus est. Cornificius pugna fatiga-
 tus per camporum asiam ad Lalinum cursu tran-
 silit, qua in exercitu gesta erant, penitus igno-
 rans. Decurrentem autem illum conspicati
 Arabionis Equites, persequentisque interfi-
 ciunt. Hac ut gesta erant, a colle summo con-
 templatus Lalinus sibi ipsi necem conscivit. Du-
 cibz itaque prostratis hunc in modum exerci-
 tus per partes fugam arripuit. Quicumque cum*

Cornificio ex proscriptione damnati fuerant, in Siciliam enavigarunt: alij, Et quisque potuit, abiere fuga. Sestius Arabionem, Sittianisque omnes multis adornatis spolijs, ciuitates vniuersas concessa venia Caesaris ditioni subdidit. Hic igitur bello inter Sestium Cornificiumque gesto in Libya finis datus, breui profecto, si gestorum celeritatem mente reputes. Qua vero ad Cassium Brutumque pertinens, parua quidem, si praemissa animaduertas, breuissimi fuisse. Cum Caius Caesar interfectus esset, percussores eius Capitolium statim inuadere: decreta deinde obliuione omnium, ab eodem descenderunt. Verum populus in commendatione funeris misericordia excitus, interfectores Caesaris hinc inde capit conquirere. Hi cives à tectis abigentes ad provincias separatim profecti sunt, quas à Casare vnusquisque ex decreto nactus fuerat. Cassius & Brutus praetores adhuc in Urbe morabantur, quibus similiter à Casare ut provinciarum cura assumerent iniunctum fuerat. Et ut Cassius Syria praesset, Brutus Macedonia. Neque magistratus ante tempus assumere potentes, neque cadis odium in Urbe perferentes, cum praetores adhuc essent, Urbe excesserant. His ad indignitatem obtegendam, Senatus ut attonita curam agerent iniunxerat, ne medio interim tempore ausugisse viderentur. Absentibus illis

Syria

Syria quidem & Macedonia Antonio & Dolabella, quæ consulatui præerant, ex decreto delegantur. Senatu permolestè id ferente, datum est earum loco ut Cyrenem Cassius administraret, Cretam Brutus: quas ut inferiores contemnentes illi, exercitum pecuniâsque collegerant, ut Syriam & Macedoniam ultro inuaderent: & hæc circa huiusmodi curas versabantur. Occiso autem Trebonio à Dolabella in Asia, Antonio Decimum inter Celtas obsidente, ut à nobis præmissum est, conturbatus Senatus Dolbellam simul & Antonium hostes indicavit. Brutum autem & Cassium ad priores provincias reversi iussit. Bruto insuper Illyrium addendum censuit. Ceteros omnes quicumque Romanorum nationibus exercitibusque præessent, ab Ionio Syriam &que Cassio & Bruto subesse voluit. His ex causis Dolbellam anteveniens Cassius, in Syriam deducto exercitu, signa magistratus in primis extulit, & duas supra decem legiones ex Caij Caesaris exercitu iampridem in castris commorantes, exercitatusque primo impetu assumpsit. Quippe unum ex suis Caesar in Syria dereliquerat cum in Parthos præpararet bellum: apparatus autem omnem illi tradidit Cæcilius Bassus. Nam cum dignitatem & præturâ contineret Sextus Iulius adolescens

lescens Caesaris affinis, legionemque in delicijs inhonestè duceret, conquirente Basso contumelijs eundem insectatus est, postremum omnium Bassum appellans, ob qua cum minus appareret ille, duci à lictoribus confectum sufficit. Tumultu inter eos turpiter exorto, cum Bassus telis ensibusque impeteretur, exercitus rei deformitate perspecta Iulium occidit. Milites facti primum pœnitentia, deinde Caesaris timor insectus est. Iure igitur iurando in omnes conspirantes, nisi Venia illis aut fides præberetur, ad mortem &que decertare velle, Bassum ad hac ipsa secum compulere. Aliam quoque legionem inuicem ducentes strenuè pugnant, & Sextum Marcum tribus legionibus à Casare præmissum haud ignauè repellebant. Murco belli socius affuit Minutius Crispus ex Bithynia tribus comitatus legionibus. Hi Bassum sex iam freti legionibus obsessum detinebant. Cassius obsidione percepta Bassi, exercitum ad se confluentem suscepit ultro. Murci ad hac & Minutij exercitus, militibus se ex beneuolentia dederunt, & ex Senatus mandato ad omnia obsequentiis, inuicem sibi asciauit. Prius quippe Albinus à Dolabella missus in Aegyptum quatuor legiones ex prouincia deduxerat, qua à Pompeij clade Crassique superfuerant: eas sub Casare olim derelictas Cleopatra detinebat. Cassi

Siue Albinum, eorum qua agitabantur penitus ignarum, in Palestina subito inuasit, & exercitum sibi tradere coegit, quatuor legionibus aduersum octo depugnare Veritum. Sic Cassius mirum in modum duodecim optimarum legionum confestim imperator effectus est. Nonnulli quoque ex Parthorum sagittarijs in equis pugnare soliti Cassio adhaeserant, fama apud Parthos iam inde increbrescente, cum olim Crasso quaestor astitisset, eundem imperatore suo longe prudentius decertare solitum. Dolabella post Trebonij necem circa Ionium moram agitabat, tributa quoque à ciuitatibus exigens, classem per Lucium Figulum à Rhodijs, Lycijs, Pamphilijs, atque Cilicijs mercede in unum comparabat. Cum in promptu adessent omnia, Syriam aggredi instituit: terrestri quidem itinere legiones duas idem agitabat: classis vero à Figulo deuecta sequebatur. Cassij deinde copiarum magnitudine percepta, ad Laodiceam urbem sibi amicissimam conuertit iter, quam Cherroneso contiguam, & qua telluris tnerant tutantem, & ad mare facilem praebentem aditum in primis nouerat. Quo in loco abunde commeatum à mari capere, quoue libuisset classem tuto conuertere liceret. Id intelligens Cassius, Veritusque ne ab eius manibus Dolabella euaderet (Istomum enim ob-

tineb

tinebat per duo stadia distantem) lapides, omnemque materiam ex omnibus, suburbij, Vallisque castrorum in unum conferens navium causa in Phœniciam, Lyciam, Rhodiumque pramissit. Spretus itaque ab omnibus praterquam Sidonij, in Dolabellam classem movet. Et naues quidem abunde utrique ad pugnam aderant, ex quibus quinque cum ipsis hominibus à Dolabella capiuntur. Cassius ad eos qui mandata neglexissent, denuò ex sicis mittit, & ad Cleopatram Aegypti reginam, ad Serapionem quoque in Cypro pro Cleopatra exercitum ducentem. Tyrj igitur & Aradij, & Serapion Cleopatra inscia naues omnes quas habebant, Cassio pramittunt. Regina famem, pestemque, quibus Aegyptus ea tempestate oppressa erat, Cassio duntaxat obtulit: ob familiaritatem vero primi Caesaris Dolabella favere instituit. Ex hac igitur sententia quatuor legiones per Albinum sibi misit, alterumque exercitum ad eius opem paratum tenuit. Genti namque incubuerant. Rhodij autem, & Lycij, neque Bruto, neque Cassio civilibus in bellis auxilium afferre vellet, Dolabella naues ad transitum dedisse, nullam tamen cum illo belli societatem misse fatebantur. Cassius ex his qua in presenti aderant, pro tempore sese instruens, bis in Dolabellam copias movit. Ac primum inter se
acri

acri odio iniere praelium. subinde in re navali inferior Dolabella apparuit. Cassius elato ag-
gere murum Urbis adeo concussit, ut rursus
minaretur. Custodem autem noctis Marsus
nomine cum nullo pretio corrumpere liceret,
turmarum duces diurna custodia praefectos,
ut sibi obsequerentur, induxit. Quiescente
igitur per diem Marso resecatis portis Cas-
sius per partes magna multitudine ingressus
est. Capta Urbe Dolabella custodi corporis ca-
put obtulit, monuitque ut abscissum Cassio
afferret, quo proprium servaret. Ille capite de-
fecto seipsum interemit. Pari modo Marsus
vita se privavit. Cassius Dolabella exercitum
ad se transfudit, Laodiceis sacra publica-
que omnia praeda exposuit. Cuius primores
supplicio affecit, reliquos gravioribus tribu-
tis subesse voluit, Urbemque ad extremam tan-
dem cladem impulit. Post Laodicea capti-
vitatem Cassius in Aegyptum copias movit,
Cleopatram magnis copiis ad Casarem An-
toniumque transire audiens, ratus navigatio-
nem illi prohibere, animamque eius erga se
puriter oleisci posse. Nam Aegyptum eo tem-
pore fame in primis confectam audiebat, nec
exterorum exercitum copiosum admodum
Albini militibus à principio emissis conti-
nere. Verum illum spe & impetu gestarum
rerum exultantem, Brutus summa celeritate
ad

ad se redire monuit, cum iam Casar & Antonius Ionium classe transire dicerentur. Tanta igitur spe deiectus Cassius, haud sponte in Aegyptum transire destitit. Parthorum itaque sagittarios premijs affectos à se dimisit. Oratores etiam ad regem eorum delegavit, qui illum ad societatem maiorem ineundam Seleuciam post opus invitarent. Syriam porro ac plerasque finitimas nationes ad Ionium &que percurrit, indeque exercitum retro movens, fratris filium in Syria cum legione una dereliquit. Ipse equites in Cappadociam promisit, qui Ariobarzanem nihil tale metuentem, quasi insidias olim sibi prastruxisset, oppressere, pecuniâq; eius plurimam, omnemque alium apparatus ad eum adduxere. Tarsensibus praterea inter se dissidentibus, cum alij Cassium prius venientem, alij Dolabellam post illum accedentem corona donassent (Utrique enim per quandam Urbis significationem id effecerant) contendentibusque adinvicem veluti in mutatione maxima calamitas utrosque invaserat. Cassius igitur devicto Dolabella mille & quingentorum talentorum tributum exolvere illos iussit. Ad quod persolvendum cum impotentes essent, assidueque à militibus ad illos venientibus fide cogerentur omnia publica vendicare, sacra quoque publicis adiungere coacti sunt.

quae

quacunq; ad pompas aut insignia servabant,
 concidentes. Quibus nec sic sufficientibus ad
 ferenda onera, magistratus qualibet apud
 eos fuere, veni subiecerant. Primi igitur pue-
 ri, inuptaq; puella, mulieres deinde, tum se-
 nes atate miserandi parvo pretio ab aliena-
 bantur, postremo adolescentuli, ex quibus ple-
 rique seipfos confecere, donec rebus in hunc
 modum collabentibus Cassius è Syria rediens
 misertus est, tributo quoque residuum absol-
 vit. Tarsus igitur & Laodicea calamitati-
 bus his oppressa sunt. Cassius interea & Bru-
 tus ad amicem consilia ineunt. Bruto exerci-
 tum eo ex loco mutare visum, & in Macedo-
 niam ad longe maius opus se transferre: Ho-
 stibus quadraginta in bello adesse legiones,
 & earum octo cum Ceditio & Norbano iam
 Ionium pertransisse aiebat. Cassius contra ho-
 stes haud multifaciendos existimabat. ex ino-
 pia quippe seipfos facile oppressuros ob multi-
 tudinem. Rhodios, Lycios que aggrediendos
 esse, & ipse illis benivolos, & classem conti-
 nentes, ne inter agendum eas à tergo invade-
 rent. Cum inter utrosque convenisset, disise-
 re copias. Brutus adversus Lycios, Cassius ad
 Rhodios profectus est. In ea quippe insula
 eruditus Gracis literis, atque inmutitus fue-
 rat. Sed ubi cum fortissimis viris navali pra-
 lio esset certaturus, proprias naues apparare
 ff stud

studuit, compleuitque, & in Guido exercuit. Rhodiorum quicumque prudentiores aderant, cum Romanis ad arma venire formidabant. Populus Verò quammaxime exultabat. & qui vetera etiam opera ad dissimiles illis viros mente repetebant. Naves autem eorum vel precipuas tres ac triginta in suum conduxere, alias quoque ad Gnidum emisere quia Cassium simul admonerent ne Rhodios contemneret, quorum ciuitas contemptores suos continue ulta esset: neque fœdera insuper, quae Rhodij cum Romanis iniissent, ne arma inuicem inferrent. Si quid de societate belli quaereretur, Velle id à Romanorum Senatu discere: quo iubente, ad societatem confestim venturos esse. hac vel precipue Rhodij asseriebant. Ille bello pro verbis decertare opus esse inquit. Fœdera. ne arma adinuicem inferrent, prohibere, Verum Rhodios Dolabella conspirantes Cassio insurrexisse. Iubere nunc ut operi mutuo afferrent Cassio indigenti: Eos ironia Vti, & ad Romanorum Senatum Velle mittere fugitiuum & errantem ob tyrannos in Urbe commorantes, qui & ipsi penas confestim penderent, & Rhodij Vnâ cum illis quos in primis Venerantur, ni subito imperata facerent, hac à Cassio illis reddita: quae audientes qui sanioribus consilijs adhaeserant, maiori adhuc trepidatione tenebantur.

Nihil

*Multitudo Verò inconsulto quodam impetu
 Alexandrum efflagitabat, & Manasssem,
 quoniam Mithridates pluribus navibus ad
 eos contendisset, & Demetrius olim ante
 Mithridatem. Hi igitur Alexandrum ob hac
 in Pristanem sibi ascinerant: est autem hac
 quammaxime imperatoria dignitas: & Ma-
 nasssem classis ducem instituerant. Emisere
 tamen denuo ad Cassium legationis causa Ar-
 chelaum quendam praeceptorem olim Græca-
 rum literarum eā in insula, Et cum deprecā-
 retur iucundum hominem, & Cassio longe pin-
 guiorem. Is dextra eius apprehensa, Et notum
 precabatur his Verbis. Ne Græcam contur-
 bes Urbem Græcorum amice Vir: ne Rho-
 dum, libertatis Vir amator: nec Doricam sper-
 nas dignitatem, nunquam ex quo nati sumus
 imminutam: nec optima obliuiscaris historia,
 quam Roma Rhodiq; didicisti. Rhodi quidem
 quacunque Rhodij erga Urbes regesq; alios,
 & eos maxime qui inexpugnabiles arbitra-
 bantur esse, Demetrium ac Mithridatem, pro
 libertate peregere, pro qua tu te laborare asse-
 ris. Roma Verò quacunque vobiscum & in
 alios & contra Antiochum magnum egi-
 mus, quorum apud nos columna à vobis in-
 scripta adhuc extant monumenta gestarum
 rerum. Et hac quidem ob genus dignita-
 tēque nostrorum, & felicitatis in hanc vs-
 ff 2 que*

que diem, libera' que societatis & electionis
in vos o Romani dicta sint. Tibi autem o Cassi
singularis quadam inest Verecundia in hanc
urbem, & in nutricem tuam, erudatricemq;
ac medicinalem, & larem proprium quem in-
coluisti, & praeceptorum vobis locum, & in
me qui te ad alia contumeliam afferre credi-
di, & pro patria bellum gerere, ne tecum ar-
mis cogatur decertare, qui in ea enutritus
eruditusque fuisti: ne' ve ex duobus alterum
ex necessitate eveniat, aut Rhodios omnes
bello occumbere, aut Cassium ab illis pugna
superari. Consulo etenim ultra quod obsecra-
tus sum, & tantopro Republica operi assi-
stenti deos propitios adesse cupio. Vos autem
surreiurando deos inuocastis cum nuper per
Casum Casarem nobiscum convenistis: fede-
ra quoque sacris addidistis, ac dextras inui-
cem complexi estis: qua assidue in hostes exe-
renda sunt, non autem in amicos & alto-
res. Parce non dijs modo, sed gloria qua ad
mortales pertinet, cum nulla fœderum viola-
tio immanior habenda sit, quàm qua delin-
quentes ad omnia infidos reddit amicis, ini-
micis' que. Hac eloquutus senior, Cassij dex-
tram haudquaque dimittebat, Verum lacry-
mis rigabat amplius, sic ut Cassius ab aspectu
eius erubesceret, & passionem ex rubore pa-
lâm ederet, vix ut hac potuerit loqui. Siqui-
dem

dem Rhodij's minime consulisti ne mihi iniuriam inferrent, iniuria me affecisti. Si vero eos edocens monens que nequaquam suasti, opem tibi affero. Aperte quippe iniuria affectus sum, primum, quod auxilium belli ex petens ab his qui me erudierunt, & enutrierunt, despicior, ac contemnor. Deinde quod Dolabellam, quem neque erudiere neque enutrire, mihi antetulerunt: & quod intolerabilis est, non mihi modo, sed Bruto, Virisq; optimis quoscunque ex senatorio ordine tyrannidem effugisse cernitis, & pro libertate patria pugnantes. Et vos o Rhodij libertatis amatores, Dolabellam patriam in servitutem afferentem, nobis anteponitis: quibus autem benevolos esse oportuit, negligitis, ciuibus vos bellis neutiquam immiscere simulantes. Est profecto inter ciues concertatio, quam vos potestatem populi affectamus esse. Bellum quod nunc geritur, apertum est, Respublica aduersum monarchiam contendens: & vos Respublica fauentes derelinguistis, detrecantes: que pro suis legibus, amicitiam que Romanorum praferentes, morte, publicatione bonorum, sine iudicio proscriptos, nulla misericordia amplexamini, sed Senatum hac damna patientem, & opem sibi afferre nequeuntem consulere velle simulatis. Iam enim vobis clare innotuit ex his qua à Senatu de-

ff 3 creta

creta sunt, omnes qui orientis plagas incolunt, mihi ac Bruto auxilium impendere oportere. At Verò nobis finitima acquirerentibus, quid auxiliij impenderitis ob beneficentiam, ac mercedem eorum qua à nobis suscepistis, tui se cogita: quoniam nobis libertatis ac salutis cura inest, Vos autem iniuria affectis nullam affertis opem, quos aquum erat etsi non nobis adinuicem certantibus adesse, attamen imperium sibi vendicantes pro Romanorum Republica utilitatēque repellere, cum Dorici sitis. Caterum Vos rationes & opera haud multifacientes, solum fœdera qua vobiscum egimus, nobis anteponitis, & qua cum Caio Cesare monarchia principe pariter iniungimus. sed hæc quidem Romanos Rhodiōsque in eorum necessitatibus inuicem sibi auxilia afferre admonent. Assistite igitur nobis in maximis Romanorum casibus atque periculis. Cassius est qui fœdera vobis anteponit, qui Vos ad belli societatem inuocat, Romanus Vir, & Romanorum prator, ut Senatus decretum indicat, in quo omnes qui ultra Ionium mare incolunt, ditioni nostræ subesse voluit. Hæc eadem & Brutus vobis anteponit, & Pompeius mare ad Senatus imperium conuertens. Ad hæc preces addimus, deprecanturque quisunque è Senatu nuper expulsi atque fugientes partim ad me Brutūque Venerunt, partim

partim ad Pompeium delati sunt. Est enim ex fœdere sancitum, ut prædixi, Romanos & Rhodios sibi mutuo auxilia impendere debere, & si ad unum duntaxat necesse sit. Si verò nos neque prætores, neque Romanos adhuc, verum fugitivos & externos, aut damnatos, ut qui nos proscribere profitentur, existimatis, non ad nos amplius hæc fœdera, sed ad Romanos & Rhodij vobis extant. Nos igitur exteri, & alieni, & fœderum expertes, bellum vobiscum iniemus, si non ad omnia nobis parueritis. Hæc Cassius altius edisserens, Archelaum à se dimisit. Alexander verò & Manassæ Rhodiorum duces tribus supra triginta comitati navibus Gnidum versus in Cassum mouent, quasi illum subita navigatione territuri, etsi parum spei sibi vendicarent, quod in Mithridatem ad Gnidum deducentes belli exitu feliciter egissent. Remis quippe ad ostentationem vsi, prima die in Gnido deduxere moram, postridie vero in Cassianos exeruere classem: quod admirati illi, ad eos conuertuntur: eratque ab utraque parte virtutis ac potentia insignis opus. Rhodij leuibus ratibus subito ad hostes accurrebant, recurrebantque, conuersionibusque stebantur. Romani grauioribus freti navibus, cum se illis miscuissent, magno impetu easdem perurgebant, quasi

ff 4 pedesi

*pedestri pugna decertantes. Cassio deinde
 multitudine navium hostiles obsidente, Rho-
 dij non ulterius adnavigare. Et renavigare
 facile poterant, sed cum a fronte solum impetu
 ferrentur, reuenterenturque, experientia
 omnis angustia loci inclusa deperibat, nam
 impetus ab acutis earum proris ad grauiiores
 Romanorum naues infirmus reddebatur, Ro-
 manis ex lenioribus stabiles quadam affuere,
 donec tres Rhodia cum ipsis hominibus inter-
 cepta sunt, duae collisae, ac vinculus iniecta,
 alia semisfracta Rhodum versus fuga contem-
 dere: Romanorum omnes Gnidum redie-
 runt. Ex his plures pugna laceratas restituere
 denuo. Et hic quidem navalis belli inter
 Rhodios Romanosque in Gnido finis: quod
 Cassius cum ageretur, e monte contempla-
 tus est. Reparata classe ad Loryma enaviga-
 uit Rhodiorum in Peraea oppidum: peditatu-
 que omnem sub Fasio Et Lentulo ma-
 ioribus navibus Rhodum praemittit. ipse octo-
 ginta stipatus navibus horribili apparatu cur-
 sum dirigit, Et ad Rhodum peditatu clas-
 seque deposita tacitus persistit, quasi hosti-
 bus seipso dedisturis. At illi alacres ad pu-
 gnam conuertuntur, duabusque amissis na-
 uibus se subito occludunt, demumque ad me-
 nia delati, vniuersa coopernere armis, Et
 eos qui cum Fasio in littore constiterant, con-
 tinue*

essuè infestantes, Cassio vicissim depugnabant, quin naues ad murorum pugnam impetratas, ad mœnia mari proxima ducebat. Quod animaduertens Cassius, turres fabricatas adducebat, quas subito erigi mandauit. sic Rhodus duobus exercitibus obsessa, ab mari pariter terrâque excludebatur. Ciuibus autem tanquam subito & inopinato opere nihil molientibus, baud dubium erat ciuitatem ipsam vel vi vel fame ad hostium manus confestim peruenturam. Qua prudentiores eorum intelligentes nunquam cum Fario Lentulôque loquebantur. His ita se habentibus, Cassius permine aduertente, media in Vrbe, cum electiore exercitu conspectus est, vi nulla, aut scalarum opera quouis modo patefcente ad ingressum. Credidere plurimi, ac visum est id fautorum ope resecatis portis contigisse pietate Urbis, ne fame deperiret. Sic Rhodus capitur, & Cassius statim pro tribunali visus est hasta apposita veluti Vrbe per vim capta. Quietem tamen militibus imposuit praconis voce, & his qui vel vi vel prada desauissent, mortē est comminatus, Rhodiorum ad quinquaginta nominatim ipse acciri imperat, quos ad se deductos morte mulctauit, reliquos ad quinque supra viginti non inuentos fuga condemnauit. Res omnes, aurum & argentum in sacris publicisq; coactum sibi ascinit. Insuper & prima-

tos quacunq; possiderent, ad praescriptam diem
 in medium asferre. Occulentibus autem, mor-
 tem, indicantibus decimam, seruis libertatem
 praconis voce nuntiauit. Multi itaque a prin-
 cipio cum mandatum non in finem mansuram
 credidissent, occulere sua: sed cum pramia in-
 dicantibus dari conspexissent, ob timorem di-
 latione habita, prodidere omnia. Nonnulli
 itaque e terra effodientes, alij e puteis hauri-
 entes, quidam e sepulchris longe primis plu-
 ra protulerunt. Huiusmodi igitur Rhodio-
 rum fuisse clades: ad quorum curam Lucius Va-
 rus derelictus est. Cassius ob captionis celeri-
 tatem, nec minus pecuniarum multitudinem
 latatus, ceteris Asia nationibus decem an-
 norum tributa imposuit, eaque confestim in-
 sit asferre: quod ab illis serio perfectum est.
 Interea nuntiatur Cleopatram magnas cum
 copijs, ingentiq; apparatu & classe per ma-
 re ad Casarem & Antonium ire statuisse.
 Eorum nempe partes ob primum Casarem
 cunctis anteponebat, amplius ob Cassij timorem
 properabat. Murcum itaque praecipua arma-
 torum legione sociatum, sagittarijs nonnul-
 lis additis, sexaginta cataphractis nautibus in
 Peloponnesum ire iubet; & circa Tezarum
 moram agere, indeque ex Peloponneso uni-
 uersa percurrentem pradam antecapere. Qua
 vero in Lycios gesta sunt a Bruto, parum
 quidem

quidem, sed qua à principio licet reminisci, huiusmodi fuere. Cum exercitum ab Apuleio quem ipse et pradiimus habebat, ac pecuniarum sex supra decem millia talenta quaecunque ex tributis Asia in unum cumularat accepisset, in Boeotiam transmisit. Decreto deinde à Senatu habito, et pecunijs his ad praesentia steretur, Macedoniaeque praesset, Illyrium quoque ultra Macedoniam teneret, ab exercitu qui in Illyrio fuerat, legiones tres sibi vendicavit, Vatinio qui tunc Illyrio praerat, eas exhibente. In Macedonia quoque unam ab Caio Antonij fratre recepit. Quatuor itaque ad has aggregans, octo legionum imperator tandem effectus est: quarum maior pars sub Casare meruerat. Habuit et equitum multitudinem, levis armatura insuper et sagittariorum Macedonumque, quos Italum in morem adornavit. Exercitum nempe ac pecunias in unum colligenti felicitas huiusmodi ex Thracia obtigit. Polemocratia reguli cuiusdam uxor, viro ab hostibus eius interfecto, pro filio adhuc infante verita ad Brutum cum eo accessit, et viri thesauros cum filio in potestate eius tradidit. Ille infantem Cyzicenis alendum misit, donec ad parentis regnum transferretur. In thesauris autem infinitam vim auri argenti que reperit, quam ad nummorum fabricam cudi iussit. Cum igitur Cas-

sus

sius ad eum accessisset, visumq³ esset Lycijs ac Xanthijs inferre bellum, Xanthios pra Lycijs aggredi instituit. At hi cognito Bruti adventu suburbia eorum evertere, ne in ipsis moram duceret, ne'Ve lignorum materia' Et i posset. Urbem porro fossa sepiens, ab ea depugnabant. Eius profunditas quinquaginta pedum summam antecessit: latitudo profunditatem adaequabat, sic Et ad eam persistentes telis sagittisq³ in hostes Et erentur, veluti fluvio quodam impermeabili in medio divisi. Brutus fossam Visuperare contendens, artificum operimenta adiecerat. Exercitum quoque per diem noctemq³ partiebatur, Et materiam à longe veluti in agone voce cursuq³ transferebat, nihil laboris sollicitudinis'Ve interponens donec opus iam speratum, quod prohibentibus hostibus minime fieri posse videbatur, aut multis mensibus in longum duci, paucis diebus absolvit. Xanthijsq³ intra Urbem reductis, obsidere eos pergit, ac nonnullos à machinis, alios impedimentum afferentes ad portas repulsi, omnes' que continuè immutavit. At illi recentes defessis opposcentes, quanquam vulneribus affecti, persistebant, donec propugnacula integra mansere. Cum autem Et illa corruissent, turres' que disiecta forent, Brutus qua futura erant meditatus, portis assistentes ordines retroducere imperat. Quod Xant

Xanthij negligentia & incuria effectum arbitrati, nocte facibus accensis ad machinas accurrunt. Verum statim ex occurſu obuiantibus Romanis, ad portas repelluntur, & custodibus eas occludentibus Veritis ne hostes cum illis miscerentur, cades ingens Xanthiorum qui exclusi fuerant, ad portas editur. Non multo post & reliqui qui circa meridiem egressi sunt, ordinibus quoque denuo cedentibus, machinas omnes uno impetu incendunt: quibus reſeratis portis ob priorum cladem ad duo millia ex Romanis simul immiſcentur: alijs ob ingressum impellentibus, porta ipsa statim delabuntur, siue Xanthijs eas demittentibus, siue machinis fortuito delapsis, adeo ut grassantibus Romanis quidam interirent: nonnulli intra Urbem, cum portas ulterius referare nequiuissent disiectis retinaculis, manerent. Qui per angustiarum angustias delati, à Xanthijs qui superius imminebant, & adacti ad forum finitimum effugiant. eo in loco sagittis impetiti acriter, cum ydem arcubus telisque carerent, ad Sarpidonium, ne omni ex parte clauderentur, subito procurrunt. Romani qui ab extra steterant, pro his qui interius erant, conturbati, ac Verentes, Bruto eos circuncurrente ad omnem se obtulere experientiam. Sed cum portas ferro constipatas impellere nequiverent, neque scalis aut turribus igne absumptis

Vlt e

Alterius &ti, quidam scalas ex tempore habendas dictitabant: alij lignorum apices muris appellentes, veluti per scalas ascendebant. Nonnulli funibus clauos annexentes superius ad murum iaciebant: cūque aliquis affixus contineret, per funes nitebantur. Inandes Xanthiys finitimi ob innatam cum illis inimicitiam Bruto adhaerentes, ex praeceptis arduisque locis lapides ad ima deuoluebant. Quos intuentes Romani ob lassitudinem imitabantur, multiq; ex illis sauciq; interibant. Fuere qui murum transgredientes portam reserarent, qua densissimis lignis, & in transuersum positis obsepta fuerat. Hi ceteros audaciores erigentes supra ligna vicissim assumebant. Tandem plures numero effecti, portam cadere aggrediuntur, & interius minime munitam ferro, quidam ab extra, alijs intro nitentibus effringunt. Xanthiys magno clamore in Romanos qui ad Sarpidonium confugerant ruentibus, & eriti pro illis Romani qui ad portas depugnabant, interius exteriusq; summa vi disiciunt, & veluti insania quidam ducti eas reserant, turmatimq; ingrediuntur paulo ante solis occasum, magna voce conclamantes, & ijs qui interius steterant, aduentantium signum darent. Capta urbe, Xanthij ad domos proprias accurrunt: chariores suos iugulos <ro exhibentes necant. Vlulatu in immensum orto,

Bru

Brutus pradam fieri arbitratus, per praenones milites renovari imperat: Cum vero quod actum erat cognovisset, animum eorum miseratione libertatis deditum, inducias per nuncios emittit. Illi repulsis qui detulerant, Universis suorum interemptis, adhibito ad pyras igne, quas propria in aomo unusquisque preparauerat, seipsos insuper ingulantes iniecere flammis. Brutus sacra omnia illaesa praeservare studuit: solos Xanthiorum servos cepit. Virorum insuper mulieres quasdam liberac, easque degeneres ad centam fere & quinquaginta numerum invenit. Sic Xanthij libertatis causa ter a seipsis consumpti sunt. Obsessi nempe ab Arpalo Medo, Cyri magni praefecto, ne servitutis se subicerent sibi ultro intulere necem, & Xanthiorum urbs ab Arpalo neglecta, sepulcrum illis praestitit. Similem ab Alexandro Philippi filio cladem pertulere, cum tam ingentium terrarum dominum pati renuissent. Brutus ab Xanthijs ad Pataraas descendit, Urbem Xanthiorum navalibus adsimilem, exercituque apposito ut mandatis eius obsequerentur, na Xanthiorum sortem perferre mallerent, ciues monuit. Accessere ad eos Xanthij proprias erumnas deplorantes, suadentesque ut in melius consulerent rebus suis. Pataraas nihil ad Xanthios respondentibus, reliquum lucis ad consulendum illis praebitum. Brutus exercitum inde sustinuit

sustulit. Orta luce iterum copias Urbi admi-
 nit. Cives è manibus magno clamore ad omnia
 se paratos obtulere, portasque apernere. Bru-
 tus ingressus neminem occidit, aut Urbe ex-
 pulsit: aurum solum & argentum quodcumque
 in Urbe coactum reperit, in vnum congregans,
 priuatos etiam quod haberent asferre monuit,
 his pœnis & premijs apposis, quæ Rhodij à
 Cassio insuncta fuerant. itaque id omne colla-
 tum est. Seruus herum suum quod aurum ce-
 lauisset accusauit, & præmisso Tribuno aurum
 illi ostendit. Adductis ad Brutum omnibus,
 herus tacitus perstitit. Mater ut filium ser-
 uaret clamans sequebatur, se aurum celasse di-
 citans. Seruus à nemine rogatus ut mentien-
 tem arguebat, & filium occuluisse instantius
 aiebat. Eapropter indignatus Brutus, iuue-
 nem ex silentio, matrem ex passione miseratus
 illasos dimisit, aurum quod attulerant secum
 deferentes. Seruum vero ultra præceptum be-
 ris insultantem, cruce suspendit. Lentulus ea
 tempestate Adriaticum præmissus (est au-
 tem id Smyrneorum nauale inclitum) portam
 catenas effregit. Urbem præterea ingressus,
 Smyrnæis mandata suscipientibus, pecunijs
 assumptis ad Brutum redijt. Lyciorum inte-
 rim legati ad Brutum Venere, belli societatem
 & quacumque conferre possent pollicentes. Tribu-
 tis igitur Lycijs apposis, Xanthiorum liberos
 cerum

eorum Urbi attribuit. naues Lyciorum cum reliqua classe Abydum enavigare iussit. nam & ipse peditatum omnem eum in locum deducebat, Cassum ex Ionia Venturum moraturus. Et ambo ad Sextum transfretarent. Interim Mureus in Peloponnesum classe delatus & Cleopatram nauigantem observaret, cum illam circa Libyam & tepestatis expulsam, classem amisisse nouit, nauiumque naufragia in Lacedaemoniam &que delata conspexit: Reginam valetudine correptam vix ad propria redire potuisse: ne frustra tanto exercitu eo in loco moram duceret, Brundisium versus classem mouit. & in insulam portui finitimam delatus, reliquum hostilis exercitus, aut commeatum in Macedoniam deferri prohibebat. Hunc Antonius longis nauibus quas habebat, haud fere multis, turribusque ratibus aduectis oppugnabat, cum exercitum per partes magnis nauibus emittens, Ventum è terra, ne à Murco intercepterentur, vehementiorem expectaret. Assiduo itaq; labore fatigatus, Casarem qui circa Siciliam maritima classe cum Sexto depugnabat, in auxilium vocauit. sic enim series earum rerum sese habuit. Pompeius qui Sextus dicebatur, magni Pompeij filiorum aetate iunior, cum primum à Casare in Iberia neglectus perstitisset, quasi nihil magnum ob adolescentiam inexperience, facturus, ad oceanum dela-

tus cum paucis piraticam exercens interce-
 ptus est, nemine illum Et Pompeium dignoscen-
 te. Procedente mox tempore pluribus ad eum
 accedentibus ingentem comparavit manum
 seque Pompeium profectus est: ac confestim
 quicumque sub patre eius aut fratre militan-
 tes victi cesserant, ad illum veluti proprium
 ducem confluxerunt. Arabio quoque ex Li-
 bya, paternis sfoliatus bonis, Et à nobis prae-
 scriptum est, ad eum venit. ita maioribus
 copijs aduictus, opera piraticis longe clariora
 adorsus est. Nam Pompeij nomine per Ibe-
 riam omnem populus maxime florentem, lon-
 ge latèque vulgato, praesides sub Caesaris impe-
 rio eam continentes ad manus cum eo venire
 formidabant. Quibus intellectis Caesar Carrinam
 amplioribus cum copijs in Iberiam misit,
 qui Pompeium debellaret. At is lenior admo-
 dum in conspectum eius statim venit, Et sub-
 inde aduolans Carrinam afflixit. Vrbes etiam
 plerasque cum paruas, tum magnas ditioni
 suae subdidit. Ea ex causa Caius Caesar Asi-
 nium Pollionem Et Pompeij reprimeret insul-
 tus, successorem Carrina dedit, qui forte
 cum illo tum bellum agitabat cum idem Caesar
 extinctus est: Et Senatus Pompeium ultro
 reuocauit. Verum ille in Massiliam delatus,
 qua Roma furent intentus expectabat. Ele-
 ctus subinde maris imperator, Et parens eius
 ante

ante fuerat, neutiquam ad Urbem redire voluit: naves autem omnes quæ in portu asservabantur assumens, adiunctis ijs quas prius possidebat, ex Iberia movit. Secuta demum triumvirorum dominatione, in Siciliam enavigavit, & Bithynicum prætorem insulam eam sibi dare renuentem, arctius obsedit, donec ex proscriptione damnati, & à Roma fugientes Hircius & Fanius, eam insulam Pompeio dari suaserunt. In hunc modum igitur Pompeius Siciliam sibi vendicavit: qui navibus abundans, & insulam Italia nactus adiacentem, exercitum porro ingentem obtinens, qualem prius nunquam habuisset, ex ijs qui à Roma fugerant, liberis, servisque coactum, & quem Italia Urbes quæ Victoribus ad belli præmia adlata fuerant, ad illum pramittebant, ad summum potentia pervenit. Hi etenim triumvirorum dominatum ac Victoriam detestabantur animo, & quacunque adversus eos licuisset, clanculum moliebantur. Nam ex Urbibus eorum fugientes, quasi non ulterius in patria mansuri, ad Pompeium properabant Italiae propinquum, & præ ceteris ea tempestate Romanis acceptissimum. Accedebant & ad eum Viri nautici ex Libya et Iberia maritimis in rebus expertissimi, sic ut ducibus, navibus, pedestribusque copiis, nec non pecunijs abundaret Pompeius. Quam-

telligens Caesar, Saluidenum magna classe in Siciliam misit, facillimum opus existimans, Pompeium mari prohibere. ipse ex Italia ut Saluideno auxiliaretur, ad Rhegium peruenit: Pompeius Saluideno ingenti classe propius accessit. Naualis deinde praelio ad maris fauces circa insulam exorto, Pompeij naues cum leuitate, tum nautarum celeritate, et experientia anteibant: Romanorum vero magnitudine et grauitate laborabant. Cum autem fluctus iuxta Pontum moneri solitus vehementius insurgeret, et mare ab utraque parte ob fluxum scinderetur, Pompeij naues ob undarum assuetudinem minus trepidabant. Quae vero à Saluideno ducebantur, neque constanter permanentes ob insuetudinem, neque remos faciliter conuertere potentes, neque gubernaculis ad manus aptis annitentes, turbabantur. His ex causis Saluidenum sole in vesperam vergente, naues proprias reuocare in primis cogitur. Pompeius quoque ex pugna se dissoluit, pari numero ab utraque parte confraetis nauibus: reliquas ex labire fluctuantes semilacerasque Saluidenas reparare studuit, cum ad portum qui Balearico mari imminet, suos reduxisset. Interea superueniens Caesar, Rheginis et Hippanensibus magna se ab victorum praemijs absolueri velle pollicitus est. nam mari imminentei

in primis Verebatur, deinde Vocante ipsum Antonio celerrime ad eum Brundisium accessit, cum in sinistra Pompeius Siciliam haberet, cui bellum decreuerat inferre. Marcus accedente Cesare, ne in medio eius Antonijq; clauderetur, paululum à Brundisio secessit, maiores naues in transitu obseruans, quæ exercitum à Brundisio in Macedoniam deferrent: hæ etenim sub triremium cura mittebantur. Vento deinde plurimo ad votum incumbente, deposito timore arripere cursum, nulla ulterius custodia indigentes: quamobrem conturbatus Marcus denuò redeñtes inanesq; opperiebatur. Verum ille tum quidem ac postea reliquum tollentes exercitus, rotundis velis, pleniq; ferebantur, quoad vniuersa copia, Cæsar-que & Antonius vnà transiere. Marcus igitur à demonio quodam laci se arbitratus, alias ex Italia profecturas, quæ apparatus com meatumq; deferrent, intentus expectabat, velut superuenientem exercitum quoad fas esset conturbaret. Domitius quoque Acnobarbus ex his qui sub Cæsio militiam agebant, ad eum venit, tanquam ad Stilißimum delatus opus, alijs quinquaginta stipatus nauibus, legionem alteram, & sagittarios simul agens, ratusque ijs copijs quas Cæsar deducebat, nullum aliunde commeatum afferri posse, omnem ex Italia delatum intercludere parabat. In

hunc modum navibus longis centum , & triginta plurimisq; actuarijs exercitu ingenti ad navigantes , maria infestabant. Interea Ceditius & Norbanus, quos à Cesare & Antonio octo cum legionibus in Macedoniam pramissos fuisse diximus , ex Macedonia ad Thracia montes properantes per mille & quingenta stadia praecefferant, donec Urbem Philippios praetergressi, angusta Torpidorum, ac Sapeorum, quae ad Rascupolis regnum pertinent , interceperant, qua unica ex Asia in Europam transeuntibus notissimum praestant iter , & Cassianis ex Abydo ad Cestum transmittentibus impedimentum afferebant. Rascupolis quidem, & Rascus, Thracij reges fratres extitere, Unicare gionis principes: Verum hi de belli societate inter se dissidebant. Nā Rascus Antonij, Rascupolis Cassij partes sequebatur, & eorum quisq; ter mille equites secum agens , egregie pugnavat. Scrutantibus itaq; de itinerum progressibus , qui circa Cassium fuerant, Rascupolis in hunc modum retulit. Iter quod per Henum & Maroniam deferret, brevè & consuetam esse, turbisq; refertum , ac per illud ad Sapeorum angustiam perveniri posse. Hostibus vero ea loca detinentibus, nullum ad ea patere aditum. Circuitum in triplo longiorem , difficilemq; superesse , hostes neutiquam in occursum venturos commeatui inopia , sed in Thraciam Macedonia

donia loco profecturos esse. Quibus persua-
 si, per Hennum & Maroniam arripuere iter,
 per quod in Lysimachiam, & Cardiam, qua
 Thracij Cherrounesi isthmum velut ianua bi-
 na suscipiunt, patefcit aditus: sequenti die ad
 nigrum sinum pervenere. Ibi copias suas re-
 censentes, armatorum nonē supra decem legio-
 nes secum militare intelligunt: Bruto octo, Cas-
 sius novem, reliquas minimè integras, sed qua-
 duas adimplerent, ita ut octoginta millia ho-
 minum adesse censerentur. Equitum numerus
 utrique par: Bruto Celtarum & Lusitanorum
 equitum quatuor millia aderant: Thracum ve-
 ro, Illyriorum, Parthenorum, ac Theffalorum
 duo millia. Cassium Iberorum & Celtarum e-
 quitum duo millia comitabantur: Sagittario-
 rum equitum, Arabum, Medorumque, ac
 Parthorum quatuor millia: Belli socij una se-
 quebantur Galatarum tetrarcha: qui Asiam
 incolunt, pedestatum alium plurimum agentes,
 equitum circiter quinque millia. Tam ingen-
 tes copias Brutus & Cassius ad nigrum sinū
 recensentes, ad gerendum bellum processerant,
 reliquis ad necessitates alias distributis. Lu-
 strauere praterea exercitum solito more, &
 ad ea qua polliciti fuerant quibusdam, pro-
 missa dona tribuere, cum pecunia magnitudi-
 ne confiderent. Disponentes itaque milites hu-
 iusmodi numeribus atque donis, & praesertim

eos qui sub Caio Casare olim militauerant, ne quis ad conspectum aut appellationem noui Caesaris quicquam moliretur, insuper eius gratia visum est exercitum affari. Tribunal ingens appositum fuit, in quod Senatores una cum pratoribus palam conscenderunt. Romanorum copia cum ceteris belli socijs infra perstiteret, et multitudo utraque ex parte sese intuens latata est, cum potentior quodammodo sibi ipsa visa sit. Audacia quoque, et spes maxima accreuit omnibus tot in exercitu intuentibus: qua res militibus erga duces fiduciam adauxit. Pariunt quippe benevolentiam communes spes, quasi deo aliquo inter multos conspirante. Praecones igitur ac tubicines silentium indixere omnibus: quo facto Cassius, nam tunc te Brutum anteibat, paulum extra ordinem progressus, in hunc modum locutus est. Hoc certamen o commilitones, quod vobis commune in primis adest, ad fidem pariter inducit, et omnia qua nos polliciti fuimus, ut exqueremur impulit: qua res maiorem insuper fidem adijcit et in futurum vobis promissa tribuamus. Spes autem in virtute vestra militum sita sunt, et in nobis, quos in hoc solio aspicitis tot talesque ex Senatorio ordine praestantes viros. Adest et magnitudo apparatus non ignota vobis, frumenti, armorum, pecuniarum, navium, ad hac sociorum belli auxilia

*auxilia ex regibus & nationibus, ut necesse sit
 eos adhortari ad promptitudinem & concor-
 diam, quos apparatus & communia belli ope-
 ra coniungunt. Quibus autem ex rebus ca-
 lumniam inferant hi tres Viri inimici nobis,
 diligentissimè intellexistis, & ob id prom-
 ptissimè nobiscum induistis arma. Verunta-
 men necessarium videtur in presenti causam
 referare, qua potissimum ab ipsis ad bellum
 provocamur, optimam nobis & iustissimam
 occasionem afferentem. Nos Casarem in bel-
 lis vobiscum militantes, & pratoria fungen-
 tes dignitate, ad imperium eveximus, & a-
 mici illi continue assistimus, ita ut non videamur
 ob inimicitiam ullam insidias illi pra-
 struxisse. In his verò qua ad pacem pertinent,
 non detestandus nobis amicus visus est, quo-
 niam & in his honorem ab illo consecuti sum-
 mus, sed legibus & Republica ornamento
 ac dignitati, quibus nullus ordo, aut potestas
 optima, popularis' & ulterius inerat. Qua o-
 mnia à patribus nostris tunc quidem consti-
 tuta sunt, cum reges expellentes iureiuran-
 do confirmarunt, nullos se ulterius reges ha-
 bituros esse. Quorum sacramento inhærentes
 filij, & maledictionem à seipsis abigentes,
 nentiquam in civitate virum unum sustinue-
 re, etsi amicus & utilis ipsis esset, qui publi-
 cas pecunias, qui exercitum, qui magistra-
 tum*

tuum creationes à populo , principatus gen-
 tium à Senatu ad se transferret . Et se legis-
 latorem pro legibus , dominum pro populo , im-
 peratorem Senatus Vice in omnibus profiteretur .
 Ea igitur qua fortasse minus diligenter
 à vobis intellecta sunt , cum virtutem eius
 duntaxat in bello cognoveritis , ex Vestri sola
 parte à nobis intelligite . Vos enim populus in
 gerendis bellis pratoribus Vestris et dominis
 assidue pareris eandemque conditionem vicis-
 sim à nobis in pace exigitis . Consulente etenim
 in primis Senatu , ne errore vello teneamini .
 Vos ipsi iudicantes , aut sortes proferentes per
 turmas , tribus ve , Consules , Tribunos , Prato-
 resque declaratis , Et in his qui creantur , et
 plurimum iudicium Vestrum adhibetis : non-
 nullos punientes , quosdam honore dignos de-
 putantes , quemadmodum in supplicijs aut ho-
 noribus dignè vobis praeferre . Hac retributio-
 ne o ciues principatum Vestrum ad summum
 felicitatis gradum adauxistis : sic enim di-
 gnos extollentes , pares gratias ab illis suscepi-
 stis . Hac praterca freti potestate Scipionem
 consulem olim effecistis , cum in Libya vir-
 tutis testimonium illi redderetur , Et simili-
 ter Tribunos per singulos et voluistis annos ,
 unumquunque creavistis . Dissidentibus dein-
 de vobis ultra quod necesse fuit , qua minime
 mihi referre opus est , sed ex quo Caesar tyrannus
mid

*nisdem assumpsit, non magistratum ullum, non
 Praetorem, non consulem, non Tribunum Sacer-
 rium ex decreto declarastis. Nemini testimo-
 nium attulistis, non enim retributionem quam
 exhiberetis habuistis : Et à principaliori
 exordiar, nemo vobis gratiam debuit, non ma-
 gistratus, non imperij, non punitionis aut me-
 riti, quinimo quod miserrimum omnium de-
 puto, non ipsis Tribunis Vestris contumelia af-
 fectis opem licuit afferre, Et aliquam vobis
 perpetuam statueretis dignitatem, sacramque
 Et inviolabilem servaretis : sed alios sacro-
 sanctum magistratum Vestrum contemnen-
 tes, Et verendam eius Vestem in ludibrium
 auferentes, indemnatos Et illos ex vniuso
 mandato abijisse conspexistis, quoniam pro vo-
 bis extandescere visisunt in eos qui regem il-
 lam appellare decreuissent : quam rem Vestri
 causa pergrauiter Senatus tulit. Ad vos quip-
 pe, non ad Senatum tribunitia potestas perti-
 net, cum nihil de eo viro palam vobis conuersi
 liceret, neque in iudicium attrahere ob exer-
 citum etiam magnitudinem atque potentiam,
 quò cum ad civitatem prius pertinerent, sibi
 ipsi vendicarat. Eam ob rem reliquum tyran-
 nidis modum elisci cogitans, in corpus eius
 conuerat, mentemque illam ob optimis pro-
 cessisse, restitutus est, opus vero paucorum ex-
 tisse. Quo facto Senatus idem confestim
 commo*

communem eius voluntatem declaravit, & aperte quidem, quoniam premia tyrannicidis exhibenda decrevit. Contingente Verò illum Antonio, conturbationis simulatione praestita, & vobis neutiquam dignum arbitrantibus, ob premia civitati magis, quam ob patriae amorem auxilium afferre, ab illis abstinuistis, ne Casari iniuriam inferre videremini, non autem tyrannidem delere voluisset. Oblivionem igitur omnium habendam Senatus censuit, & apertius insuper necis causam à nullo prosequendam. Non multo post Antonio multitudinem in vos concitante, Senatus administrationem nationum potentissimarum ac principatuum nobis tribuit, omnique telluri qua ab Ionio ad Syriam pertinet, imperare voluit. Vtrumne ut sceleratos puniens? an ut tyrannicidas insigni purpura fascibusque ac lictoribus adornans? Quo more vacissim adolescentem Pompeium, qui nihil in his cooperatus fuerat, Pompeij illius magni filium, qui primus pro Repub. arma induit, quod paululum circa Iberiam in tyrannidem latens peregisset, non solum ab exilio revocare studuit, Verum paternorum bonorum pretium illi ex publicis pecunijs reddendum censuit. Marius praeterea imperatorem statuit, ut & ipse magistratus alicui praeferret, popularis vir existens. Quod opus igitur

tur clarior, aut quod certius signum à Senatu quaritis? Hac enim omnia ex eius sententia facta sunt, nisi verbo solum id vobis confiteri quod & dicit & facit, & dicens simul insignia dona largietur, cum discere & reddere fas illi fuerit. Nunc autem quemadmodum ciues nostri sese habeant, intelligitis. Nulla indicta causa proscribuntur, & qua illis adsunt, in publicum feruntur. Ipsi in domibus, angiportis, templisque trucidantur, à milibus, servis, inimicis longe repulsi, nec per se tuti locis omnibus, legibus etiam fugientes abire permittentibus. In foro praterea, in quo nec hostis quidem caput illatum est unquam, sed arma duntaxat & navium rostra conferri solent, nunc consulum, pratorum, tribunorum, adilium, & equestriis ordinis virorum capita abscissa visuntur, & huiusmodi facinora agentibus pramia constituta sunt. Hac igitur insurrectio quadam, & quanta prius nunquam violentia erga omnes, captivitates publice, diversa odia cum mulierum, tum filiorum, libertorum, servorumque. Ad tantum enim claudis, & ad has mutationes conversa civitas. Ex his quidem facinorosis hi tres viri duces adsunt, ipsi ante alias fratres patruos mutuo inter se proscribentes. Dicite cum Urbs ab agrestibus barbaris capta est, qua his similia peracta sunt? Nullis capita abscidere

Celta

Celta, non defunctos contumelia persecuti sunt: non adhuc bellum gerentibus latere aut fugere prohibuerunt: neque nos urbem ullam quam manucepimus, hunc in modum pertractauimus: neque alijs ut id facerent persuasimus, qualia nunc non priuata ciuitas, sed aliarum longe illustrior atque prior ab his sustinet, qui Rempublicam constituere velle profitentur. Quid simile Tarquinius fecit? quem ob vnius mulieris contumeliam ex amore prodeuntem, regem adhuc urbe eiecercunt, nec, ob vnicum duntaxat facinus, vltius regnare Roma voluerunt. Et hac agentes o ciues hi tres viri sceleratos nos appellant, & Caesaris necem vlcisci velle pradicant, proscribuntque qui minimè affuere cum interemptus est. Ex quibus plerique adsunt ex his quos cernit ob diuitias, aut nobilitatem, ut popularis status voluntatem ab ipsis proscriptos esse: eo modo quo Pompeius longe in Iberia tunc existens cum hac à nobis confecta sunt, nobiscum reus est, quoniam ipsius pater popularis fuit: eamque ob causam quod à Senatu reuocatus, & maris imperator creatus est, hi tres eum proscripsere viri. An mulieres ad Caesaris necem conspirarunt, quas ad tributorum onera proscribunt? Quid populus, quem ad centum millium numerum sub pennis & indicijs obnoxium censum afferre imperant, & vcti-

galib

galibus exemptum ad onera compellunt? Quam tamen sic agentes, necdum his qui sub ipsis militant, promissa adimplerere munera. Nos autem à quibus nihil impium patratum est, qua polliciti eramus, vobis exhibuimus, & parata alia ad retributionem seruamus ampliore. Sic nobis deus tanquam iusta operantibus praeſtat auxilium. Ab eo enim quae ad homines pertinent, cognoscere debetis ad ciues Vestros flectentes oculos, quos plerumque vobis praesidentes affexistis pratores, consules, & ad summum dignitatis elatos gradum laudatos viros. nunc ad vos ut ad pios & populi factores fugientes cernitis, partes Vestras extolles, & omnia vobis proſpera exoptantes. Multo quippe iustiora à nobis pramia eos conseruantibus promissa sunt, quam ab illis his qui occidissent pollicentur. Nunquid animaduertunt Caium Caesarem quod principatum solus sibi vendicaret, nostris manibus interfectum esse? & eos qui id sibi praestitissent, à nobis nullius pretij habendos fore? nec in ipsis, sed populi in medio Rempub. esse posituros, quemadmodum patris ex legibus conscripta est? Cum nec absimili opinione atque sententia bellum inter utrosque assumptum sit, sed ob potestatem atque tyrannidem ab illis quam in proscriptionibus palam ostenderunt, à nobis minime qui ob patria duntaxat libertatem

depug

depugnamus, ita & sub legibus (et æquum est) priuatim degat. Quemadmodum igitur hi Viri, & ante hos immortales dii de rebus nostris iudicent videtis. Maxima semper in bellis aequi iustique spes proponitur. Neque quod sub Casare militaueritis aliquando, in animo vobis sit: non enim illius quouis modo milites, sed patria fuistis: neque stipendia aut mœnera vobis præbita Caesaris propria fuisse, sed Reipub. sicuti neque in præsentis exercitus iste Cassij est habendus, neque Bruti magis quam Romanorum ciuium. Nos autem vobiscum commilitones Romanorum prætores sumus. Quæ si bellum contra nos agentes intelligerent, liceret omnibus nullo periculo deponere arma, & exercitus omnes Urbi condonare, & quæ vitia illi forent præligere: quæ & eligant adhortamur, sed ex quo admittere recusant, non etiam per proscriptiones & omnia alia quæ faciunt admittent. Eamus itaque commilitones certa spe confisi, audacia minime seruilis pro Senatus libertate populique Romani depugnantes. Acclamantibus omnibus, Eamus, & statim duci deprecantibus, promptitudine eorum exhilaratus Cassius, iterum per præconem silentium indixit, & subinde in hunc modum fari cepit. Diu omnes iustorum duces præliorum pro fide vobis o commilitones ac promptitudine gratias condignas reddant.

Quæ

Quia Verò ad providentiam imperatorum humanā pertinent, quòd plura ac meliora quàm hostibus nostris nobis adsint, his verbis discite. Legiones armatorum pares numero illis ducimus, plures ad necessaria multis in locis dereliquimus, equitatu & classe longe superamus, tum socijs belli, regibus, nationibusq; ad Medos &que & Parthos. Ipsi nobis duntaxat à fronte imminet: nos illis à tergo quaq; pariter instamus. Pompeium nobiscum conspirantem in Sicilia habemus, Murcum in Ionio. Adest & Norbanus magno exercitu & com meatu duabus septus legionibus, quem sagittarij assidue classem infestantes persequuntur, quæcunque alia maris terraq; ab inimicis post nos pura relinquentes. Pecunia nobis suppetunt, quas nonnulli bellorum nervos solext appellare, ipsis Verò nulla adsunt: neque pollicita suis militibus adimplere potuerunt. Non proscriptorum bona ad opinionem eorum succedere, nemine ex eorum numero qui boni habentur, proscriptorum pradia invidia subiecta comparante: neque aliunde quid capiant ulterius novere. Italia seditionibus, tribus, proscriptionibusq; vexata. Nobis Verò in tanta rerū sollicitudine & presentia abunde suppetunt, adeo, ut alia confestim vobis tradaturi simus, & multas super his quæ à nationibus à tergo existentibus collata perveniunt

b h hunt

huntur, commeatus itinerisq³ seminaria, magnis suffectura exercitibus, quorum illis summa est inopia, nisi siqua ex sola Macedonia montana natione aut ex Thessalia provincia arētissima difficillimè suscipiunt, qua terra magno labore illis conuectare opus est. Si quid ex Libya, aut Lucania, aut Apulia afferre cupiunt, omnibus in locis à Pompeio, Murco, Domitioq³ intercluduntur: nobis verò per singulos dies, minimò que labore, non à mari modo, insulisq³ omnibus, sed mediterraneis quoque ex locis à Thracia vsque ad fluvium Euphratem copia afferuntur, & ha nulla prohibente, cum nullus nobis à tergo instet hostis, & in nobis sit & bellum accelerare, & per otium hostes inopia simul fameq³ conterere. Tot & tanta vobis adsunt o commilitones ultra solitudinem humanam preparata, reliqua autem illis à vobis, dijsq³ immortalibus conuenienter accident. Nos omnia qua vobis in primis polliciti fuimus, exhibentes, & si leui vestram munerum multitudine dignè compensantes: maius insuper certamen quod ex decorum sententia futurum est ampliore prosequemur gratia, ac nunc quidem his qui ad id promptissime accesserint. Huius igitur concionis causa statim ab ipso Tribunali militi mille quingentas Drachmas Italas, turma duci quincuplum, Tribuno amplius a d eund

eundem tribuimus modum. Hæc effatus, & verbo & opere muneribusq; eos instruens, concionem dimisit. Ipsi persistentes Cassium ac Brutum summis extulere laudibus, ac pro illis quæ aqua forent facturos se obtulerunt. Hi verò munera illis confestim persoluerunt, & alia porro ad occasiones multas illustrioribus impenderunt, & qui suscepissent, continuè armatos per partes mittebant, nec multò post ipsi insecuti sunt. Rinas aquilas ad eos aduolantes in argenteis vexillis confedissee fama est, se inuicem rostris & linguibusq; lacerantes, vel ut alijs placet, se mutuo obseruantes ac mactantes, quæ publicis alimonijs à pratoribus educata sunt, eaq; die quæ pugnam antecessit, volantes abierunt. Per biduum itaque nigrum sinum transeuntes ad Hænum peruenierunt. supraq; illum quacunque alia & que ad Serrium montem maritima omnia sibi vendicauerunt. Serrii pelagus versus inclinante, ipsi per mediterranea arripere iter. Tullium adhuc Cimbrum cum nautis & armatorum legione vna ac sagittarijs quibusdam litibus maris ad nauigare iubet, quod iam pridem in hospitium fuerat, quanquam tellure optima, Thracibus minimè mari & tētibus, aut ad maritima descendentibus, aliorum Græcorum metu, & Heraclidarum eas pelagi oras detinentium. Florere quippe mercatorum com-

mercij, & agricultura olim ea loca, oblectantibus se in his Thracibus ob montium varietatem, donec Philippus Amynta filius Gracos alios & in primis Heraclidas in bellum movit ita, & his temporibus prater sacellum unicum nihil pratercuntibus intueri datum sit. Hoc itaq; desolatum litus Tullius Undequaq; percurrere, & à Bruto imperatum fuerat, regiones accommodas metiebatur, dividebatq; exercitibus, navibusq; per partes aduentabat, Et Norbanus angusta illa veluti custodia inutilia desereret, quares ad votum contigit. Norbanus quippe navium dubitatione permotus, ad Sapeorum angusta tumultuari capit, & Ceditium ex Turpilijs magna trepidatione in auxilium vocavit: cui ille subito affuit. Turpiliorum igitur derelictis angustijs, Brutus agmen pracedere imperat. Simulatione deprehensa, Norbanus & Ceditius Sapeorum loca summa vi pramuniunt, adeo Et milibus Bruti neutiquam per ea pateret aditus. Desperatio igitur eorum mentibus denuo incidit, ne circuitum quem prius evitassent, à principio cogerentur ingredi, & obsessa circunquaque peragrarè, deficiente tempore ad id commodo, sic igitur se habentes, Rascupolis his verbis allocutus est. Compendiarium adesse iter iuxta ipsum Sapeorum motem dierum trium hominibus quidem in presenti in-

uium

aium ob rupium asperitatem, & in aquosa lo-
 ca silvis referta Undiq̃. Caterum si aquam de-
 ferre velint, & per semitas angustas progre-
 di, quæ transitum tamen præbeant, ex arbo-
 rum condensitate, ne ab ausibus quidem præ-
 senti possent quarta die ad Arpeßum fluvium
 facile venturos, qui in Hermum defluit, ex
 quo per diem unam ad Philippos delati, inopi-
 ne hostes prævenirent, quos debellare ad ulti-
 mum liceret, cum nullus illis aliunde pateret
 reditus. Quibus edocti milites, quanquam
 itineris difficultate deterriti, nihilo minus spe
 adhibita, tam ingentem exercitum deprehen-
 di posse, partem ex suis cum Lucio Bibulo præ-
 mittunt, qui una cum Rascupolis iter cape-
 rent. Hi igitur summo labore cum eodem, ta-
 men sollicitudine & impetu usi processere, fre-
 ti potissimum quod ex ijs quos præmiserant,
 nonnulli redissent, flumen se à prospectu vi-
 disse referentes. Quarta die, itineris asperi-
 tate defessi, ac siti laborantes deficiente a-
 qua, quam trium dierum itinerationem acce-
 lerantes deferebant, quod ea loca in aquosa di-
 cerentur, trepidare: & ne per insidias circun-
 ducerentur, expanescere ceperunt, non quod
 his, qui redierant, fluvium vidisse dicentibus,
 minus crederent, Verum per diversa itinera se
 duci existimantes, excandescere & exclamare,
 & Rascupolim ad eos accurrentem &

adhortantem intuentes criminari & repellere à se nitebantur. Bibulo suppliciter orante Et residuum itineris aquanimitè perferre vel lent, fluvius circa Vesperam à primis conspectus est, & statim acclamatio maxima, Et aquum erat, cum letitia auditur, quæ ab his qui sequebantur excepta, ad postremos pervenit. Brutus igitur & Cassius intellecta re per prærupta quaque reliquos agentes deferuntur. Ea vociferatio minimè hostes latuit, adeo Et eos prævenire nequiverint. Nam Rascupolis frater Rascus ex clamore quod erat suspicatus, hostium adesse aduentum, ingenti admiratione correptus est, tam immensum exercitum per inaquosa iter tenere potuisse, quæ ne feris quidem ex silvarum opacitate perusa existimaret: ac subito Norbanum ceterosq; certiores facit. Illi ex Sapcorum locis nocte fugientes Amphipolim Venere. Sic Thraeces ambo fratres præsidia exercitibus suis præstitere, Unus per ignota deducens loca, alter ne id etiam ignorans actum. Milites interim Bruti admirabili audacia in Philippos descendere. Eò loci Tullius vicissim delatus est, & Universus consedit exercitus. Philippi civitas est quæ Datis olim dicebatur, Crenida ante Datis nomen appellata. Fontes quippe plurimi circa collem Iberibus scaturiunt aquis. Eum locum Philippus Et accommodum me-
 satum

tatus super Thraces Gallo sepsit, & à se Philippas nuncupavit. Condita est enim civitas in prarupto quodam colle, cuius magnitudo collis latitudinem complexa est, habetq; à septentrione saltus & nemora, ad qua Rascupulus Brutus exercitum considerare monuit. Ameridie palus adiacet, & mare ultra illā. ab oriente Sapeorum & Torpilorum visuntur angusta. Ex occidente campus amplissimus ad Murcinum &que & Drabiscum & Strymonis fluvium per trecenta & quinquaginta stadia protenditur, gramine uberrimus & amœnus, in quo puellam per vim compressam florem induisse fama est, & fluvius subinde Zygacus: In eo dei licet existentis iugum currumq; conflatum esse memorant, & ob id fluvio nomen inditum. Est autem campus ad imum proclivis, ita ut aptissimus sit his qui à superiori à Philippis adversus eos qui ab Amphipoli progrediuntur. Philipporum praterea collis non longe alius, quem Dionysium nominant, in quo aurea templaeo nomine consecrata sunt. A Philippis per decem stadia progresso, alij bini colles sese offerunt, ab illis per octo supra decem stadia distantes, ipsi abinuscem per octo segregati stadia. Horum in altero qui ad meridiem vergit, Cassius castrametatus est Brutus altera ex parte in colle qui ad Arcton pertinet confedit, & Norbanum ulte-

rius cedentē minimē infecuti sunt. Iam enim Antonius aduentare dicebatur, Casare ob valetudinem in Epidamno commorante. Erat itaq; campus ad praliandum peraccōmodus, colles ad metanda castra opportuni. His Verò in circuitu vna ex parte paludes stagnaq; iacebant, &sq; ad Strymonis fluium, ex alia angusta loca & impermeabilia. Inter utrosque colles octo stadiorum planicies inerat peruisa, & in Asiam & Europam quasi per portas quasdam itinera emittebat. Hanc illi à Vallo ad Vallum munire muro, portas quasdam in medio linquentes, ita ut bini exercitus, vnius duntaxat imaginē preferrent. Decurrebat & iuxta fluius quem Gāgam nonnulli, quidam Gangitim vocant, & mare à tergo aderat, à quo apparatus omnes ingressus & egressus videbantur habituri. Thasum quippe ut horreum belli per centum stadia distantem constituerant. Ingressum autem triremibus Neapolim, qua per octoginta stadia aberat. Loco itaq; confisi exercitus munserant. Interea Antonius summa celeritate exercitū agebat, ratus Amphipolim ad belli cōmoditatem protinus inuadere. Urbem deinde à Norbano munitam intelligens exhilaratus est, omnemq; apparatus cum vna legione, quam Pinaris ducelat, in ea dereliquit. Ipse audaciter admodū progressus in campo constitit, ac per octo stadia ab hostilibus

*stilibus castris castra posuit. Tunc Verò exercituum exilitatē ac copiam inspicere palām licuit. Bruti enim & Cassij milites rosido in loco, Antonij imo in campo metabantur. Illi ex montibus prodibant, Antonij ex paludibus. Illi ex fluvio aquationem assumebant, Antonij ex puteis, quos repente effoderant. Commeatum prater ea paucorum stadiorum spatio ex Thaso illi afferebant. Antoniani per quinquaginta supra trecenta stadia ab Amphipoli adducebant. Creditū est etiam Antonium necessitate compulsū id egisse. Cumq; nullum irriguum locum obtineret, residuū Verò campi, utpote declive, plerūq; stagnante fluvio latioribus inūdaret aquis fontes laticum dulces, & perennes effossis puteis inuenisse. Huiusmodi igitur audacia, quæ ex inopia processerat, cum sic illis proximus ex itinere magno animo fretus accessisset, hostes vehementissimè conterruit. Castella itaq; plurima, & ea summa celeritate, fossis, muris, Vallisq; muniebant. Vallabant & hostes quæ residua camporum superfuerant. Cassius Antonij impetū furenti adsimilem intuens, quicquid supererat campi, & ab exercitu in paludē ob angustiam loci haud multifecerat, vicissim præmuniuit, ita ut nihil omni ex parte munimine careret, nisi quæ à Bruti latere prærupta inerant. Cassij ex parte palus, & mare paludem ultra continebat. Ca
b b s terum*

Verū quicquid spatij medio interfuit, id omne
 fossis, Vallis, muris portisque^q firmavere. Sic am-
 bo exercitus castris inuicē tutati sunt. Inter-
 ea equitum Velitumq^q leuibus quibusdā inter
 se pralijs vires experiebantur. At cum omnia
 qua animo conceperant, perfectū viderentur,
 Caesarq^q applicuisset, nondum tamen in bellum
 firmus (lectica enim in exercitum delatus ve-
 nerat) subito qui ex parte eius steterāt, expli-
 cauere aciem. contra Bruti milites editiori in
 loco se pugna prapararunt, nec propterea ad
 ima descendere, minimē pralium inire decer-
 nentes sola cōmeatum inopia hostes expugnare
 rati. Erat pedestrum numerus & trisq^q nonem
 supra decem legionū. Verū qui à Bruti par-
 te steterant, aliquāto inferiores numero fuere:
 qui à Caesaris parte, superiores. Equitū Thra-
 cum Casari & Antonio tria supra decem mil-
 lia, Bruto & Cassio viginti millia aderāt, ita
 ut virorum multitudine, imperatorum auda-
 cia ac virtute, armorū insuper apparatus splen-
 didissimum & utraq^q ex parte spectaculum ede-
 rent. Per plures igitur dies cum pralium inire
 distulissent, nihil insigne peractum est eo eo
 qui circa Brutum erant, dum hostes cōmea-
 tibus prohibere meditantur: Ipsi Asiam pro-
 pinquam admodum & necessaria exhiben-
 tem continerēt: & inuisa è mari quibus indi-
 gerent, suscepturi: hostibus contra nihil vel
 donec

domesticum superesset. Non enim ab Aegyptoper negociatores quippiam assumere licebat ob sterilitatem famemque regionis, neque ex Iberia aut Libya ob Pompeium, neque ex Italia ob Murcum & Domitium: neque Macedonia & Thessalia in longum illis suffectura videbantur, qua sola ea tempestate commeatum exercitibus eorum suppeditabant. Qua omnia intelligentes Bruti milites, tempus in longum differre satagebant. Antonius hac ipsa Veritus, per vim eos ad praelium provocare instituit, & paludem, si qua posset, pervia clanculum efficere, ut à tergo hostibus adhuc inscijs profectus, commeatum qui à Thaso ferebatur, interciperet. Subito itaque suis ad praelium instructis & traque ex parte & universis elatis signis, ut omnes in aciem eduxisse videretur, par tem eorum die nocturne semitam quandam per angustam in palude iubet substernere, arundines sensim incidentes, et tellurem lapidesque & trunque iniicientes, ne agger solueretur. Profunda vero & traque ex latere lignis in crucem actis confirmavit, iunxitque pontibus miro silentio, ne quis praesentisceret. Aspectum quippe operis, arundinum opacitas circa semitam celabat hostibus. Decem dierum spatium perfectis omnibus, insidias recto tramite per noctem propere emittit, & qua destitutæ erant spatia in medio apprehendit, ac ca-

Stella

*stella plura communivit. Cassius operis machinationem & fraudem admiratus, & qua ab Antonio castella erecta fuerant excludere festinans, paludem omnem qua supererat, muro vallauit, à castris &que ad mare omnia substernens, ac pontes instruens, & Vallum constratis in locis & validis imponens, & qua ab Antonio facta erat semitam eripiens, ne in ea existentes excurrere illo in loco possent, aut ipse suis auxilium afferre. His circa meridiem ab Antonio perceptis, nulla interposita mora, cum ira & impetu exercitum quem ex aduersa parte instructum tenuit, propere conuertens ad Cassij munimenta, qua paludis & exercitus in medio erecta fuerant, educit, ferramenta scalasque in vnum afferens, quasi effracto Vallo in castra eius irrupturus. Concursum itaque facto, cum audacia è latere ex aduersoque campi in medio inter vtriusque exercitum, Bruti milites ad contumeliam id referentes tam audacter discurrentibus eos hostibus in armis existentes, praefecti cuiusdam mandato exciti feruntur, & quoscunque ex transuerso insurgentes impetu cadunt. Inchoato iam belli opere, & exercitu Caesaris à fronte ipsis constituto, in eum decurrunt, ac conuersum fugientemque insequi nituntur, donec per ipsum erupere omnes, qui Caesari cum Antonio communis fuit, absente tamen Casare ob
infern*

insomnium & diem illum observante diligens, Et ab eodem in commentarijs suis perscriptum est. Antonius pugnam iam effusam intuens, latetia correptus est, quasi necessitate duceretur: nam comineatus Verebatur inopiam. Convertere igitur milites in campo noluit ne phalangem dissolvendo conturbaret. Ut igitur insigne quippiam acturus, magno impetu aciem movit, & cursu pariter ascensum capit. Repulsus deinde non sine iugi labore perstitit, donec per vim Cassiana phalangi sese immiscuit, ordinem sibi appositum conservati adhuc, & quod actum fuerat, veluti irrationabile quod dars admiranti. Qua repulsa ingenti animo ad Valli murum se proripuit, qui campi in medio paludis que constiterat, Vallum summa vi dilacerans, & fossam tellure obruens, adificium quoque suffodiens mira celeritate, & qui pro portis steterant, facta strage undique prosternens, & quacunque à muro projiciebantur opperiens intrepidus, donec per portas tandem ingressus est. Alij per Valli scissuras introierunt, qui descenditibus insurrexere Cassianis. Et hac tanta celeritate effecta sunt, Et his qui ad paludem persistebant, operis causa in auxilium accelerantibus, ipsi occurrerent, iam murum Valli detinentes. Auertentes itaque illos vehementi impetu, & ad paludem usque propellentes, ad Cassij castra demum redie

redierunt, quicumque soli cum Antonio intra murum progressi fuerant, reliqua alia multitudine utraque ex parte ab extra depugnante. Castra interim quasi destituta pauci turbantur, qua ex causa Antonius facillimè illi potitus est. Et iam Cassiani milites exteriori quoque ex parte victi cesserant, cum castra ab hostibus intercepta conspicati, in fugam nullo ordine palantes abeunt: sic ut ab utrisque praelium confectum videretur. Brutus quippe suam hostium aciem, occupatis eorum castris, loco mouerat. Antonius alia ex parte deuictis Cassio, admirabili audacia hostium castra pradabatur: erat cades utrinque, varia. Ob amplitudinem verò campi, et pulueris in immensum elati nebulam, vix se inuicem intueri poterant, donec se mutuò interrogantes reliquos ad signa reuocabant. At illi gerulonibus potius quàm militibus adsimiles redibant, Neque tunc quidem vnà latari, aut mutuò intueri licebat, cum alij quacunque attulissent, ab alijs temere aggressi proijcerent: qua res magnam turbationem utrisque attulit. Eo in praelio ad octo millia Cassianorum lixi, et seruis additis cecidisse existimantur. Ex Cassaris parte bis totidem interisse. Cassius castris exutus, cum ne ulterius ad exercitum redire posset, Philipporum collem propere ascendit, eminens quae gesta erant inspecturus. Ceterum

aluerem Undique elatum, minus diligenter
versa prospectabat. Castra duntaxat ab ho-
is capta esse discernebat. Pindarum itaque
ferum eius enssem exerere, & necem acce-
re imperat: cunctante Pindaro, superuen-
s quidam, Brutum altera ex parte victo-
rotitum hostium castra deperadari num-

Quo audito Cassius hoc solum respondit.
Te nos illi Victoriam dicito omnem. Deinde
Pindarum conuersus, quid cunctaris in-
? cur me à turpitudine ista non eximis? Pin-
us igitur herum suum iugulum Ultero pra-
em neci tradidit. Sic plerique Cassium in-
isse autumant. Alij referunt accedentibus
um, ut Victoriam annuntiarent, Bruti-
ibus, hostes suspicatum, Titinium, qui ve-
em scrutaretur pramississe, quem ut Cas-
eneuolum circumfidentibus cum latitia-
ibus, & ob id magna voce conclamanti-
inter hostium manus incidisse existi-
tem, hac dixisse: Sustinimus raptum
stibus intueri amicum, & ad tabernacu-
quoddam cum Pindaro secessisse, nec Ulte-

Pindarum ab Ullo fuisse conspectum.
mobrem nonnulli credidere neutiquam in
illo à Pindaro interfectum esse. In hunc
um Cassium decessisse memorant, comes
ui natalis illi fuerat, in quo praelium inci-
titinius ob eius tarditatem Cassium se inte-
rema

remisse autumans, se quoque pariter occidit. Brutus cognita Cassij nece multis lacrymis & optimum Romanorum lamentatus est, quasi neminem illi parem ob Virtutem & ceteris futurum agendi promptitudine ac celeritate, & simul beatum testatus est, à curis cogitationibusque liberatum, qua ipsum ad tam ingentis operis finem excitarent. Deinde amicis corpus exhibens, clam ab omnibus sepeliri iussit, ne intuentes milites ad fletum concitaret. Ipse cibi somnique expers Universam noctem in confirmandis Cassij copijs absumpsit. Orta luce hostibus se ad bellum preparantibus, ne numero debilitati viderentur esse, Brutus, eorum percepto astu, induamus & nos arma, inquit, & pari simulatione non inferiores illis esse videamur. Eductis in aciem militibus, hostes retrocessere. Quibus illudens Brutus, hi, inquit, & defessos nos provocantes, minimè experiri ausi sunt. Eamet die qua in Philippis inter utrosque certatum fuerat, ingens clades in Ionio pariter accepta est. Domitius Calvinus onerarijs navibus duas Casari legiones, quæ Martia ob audaciam earum cognominabantur, afferebat. Pratoriam insuper cohortem, duum millium Virorum, Equitum turmas quatuor aliâque multitudinē coll. Etiam ad bellum quam triremes eorum paucæ sequebantur. His centum & triginta navibus lan-

currentes Murcus & Domitius eas stre-
grediuntur. Ex onerarijs itaque navi-
cula sublato Velo fugam primum arripiunt.
via inclinante confestim Vento: in tran-
smaris destituta capiuntur, felicitate
am deorum immortalium tradita hosti-
Vnanquamque etenim earum innaden-
immergere tentabant, neque triremes illas
iuventes, & ob paruitatem Undique con-
aliquid opis afferre poterant. Erat igitur
itatum hinc inde Varium & ingens pra-
, cum naves celeri studio rudentibus in-
n conferre properarent, telisq; adinuicem
ueret, ne hostes arripere eas possent. Quam
exionem Murcus incidere festinans, sagit-
gne accensas rudentibus iniecit: à qui-
elerrime connexio omnis dissoluta est, na-
fuga elapsa, ignem mutuo exstare cona-
ur. Illi confestim ad triremes conuertun-
ad insequendum aggrediendum: para-
uibus indignati milites, & praesertim
tales, quod si superiores ob irapotentiam
di tam fedè necarentur, quidam se iniece
immo, alij triremes hostium ingressi, ne-
intulere alijs, aut ab illis passi sunt. Naves
ustae per longum euasere, viros deferentes
da ab igne, alios fame, siti que consumptos.
dam Vela aut affres tenentes, ad petras,
itaq; littora trahuntur. Fuere ex ijs qui mi-
rum

rum in modum seruati euaderent. alij ad quos
 que superlati dies, fame enecti, picem, aut ve-
 la funesve sugentes duxere vitam, donec à flu-
 ctibus ad terram pellerentur. Fuere multi qui
 se hostibus ultro traderent, clade macerati.
 Tradidere & septem supra decem hostibus tri-
 remes, quarum viros Mureus ad se transtulit.
 Prator eorum Calpurnius nam propria proue-
 ctus, quinto die Brundisium accessit, cum
 extinctus crederetur. Sic una die eadem & in
 Philippis & in Ionio clades simul incidit, siue
 naufragium siue navale praelium velimus ap-
 pellare. Is enim concursus operum posterius co-
 gnitus, timorem ingentem attulit. Brutus in
 concionem Vocato exercitu, in hunc modum lo-
 cutus dicitur. Nullum est prater hesternum pra-
 lium o commilitones in quo non potiores ho-
 stibus vestris extiteritis. Pugnam quippe prom-
 ptissime incepistis, etiam nullo signo dato, &
 quartam legionem, cuius apud hostes celebre
 nomen est, in qua eorum cornu maxime con-
 siderat, & qui cum illo in ordine constite-
 rant, ad castra vsque dissipastis. Quinimo
 castra ipsa quamplurimum inuasistis, diripi-
 uistisque, sic ut longe iniectam nobis cla-
 dem, qua in sinistro cornu accepta est, viceri-
 tis, & cum praelium uno impetu perficere posse-
 tis, pradam maluistis inuadere, quam hostes
 neci devictos tradere. Plurimi quidem è vo-
 bis

bis illos praterentes ad eorum res vertere cursum. Et in hoc duo illi diripere simul, quæ nostri videlicet exercitus fuerit, & alterius. Nam eorum omnia in potestate habuimus, ita ut calamitatis huius acceptio in duplo nobis cõstet. Quantum verò & acie illis præstiterimus quantumve in cæteris superiores simus, facile à captivis cognoscere poteritis, de frumenti inopia, & contentione ob id ipsum, ac vexatione ingenti, modicæque ipsius suscipiendi spe, iam palam facta. Non enim ex Sicilia aut Sardinia aut Libya aut Iberia frumentum illis licet conuectare ob Pompeium Murchumque & Aenobarbum ducentis & sexaginta naubus intercludentes illis maria. Iam Macedoniam omnem exhausere, & ex sola Thracia modicum quid accipiunt, & quantum illis penè sufficit. Cum eos ad pugnam accelerantes conspexeritis, tunc à fame stimulatos, mortem in manibus deferre cogitetis. Non contrà ut fames pro nobis in eos militet, omnino studeamus, ut infirmioribus, & fame enectis cum opus fuerit occurrere possimus. Neque promptitudine præter tempus effera mur, neque tarditatem quispia experientiã putet esse, aut celeritatẽ, at mare quod à tergo est deflectens oculos, quod nobis tam ingentes subministrat copias, commeatibus affert, prælii huius victoriam sine periculo exhibet: quam expectetis, neque diffidatis, si

insurrexerint atque prouocarint, deteriores nobis facti, quemadmodum hesternum praelium clarè edocuit: sed alium timorem meditantes, promptitudinem quam vos continere aueo, effundatis omnem, cum ipse iussero. Victoria premia integra, cum perfectis rebus nostris, de nobis diiudicium dederint, vobis tribuam. Nunc hesternæ virtutis gratia mille drachmas unicuique militi, ducibus vestris aque premia debita persoluam. Sic Brutus locutus est: nec multo post munera legionibus singulis impendit. Sunt qui putent Lacedæmonem & Thesalonicam urbes inclitas à Bruto in prædam militibus promissas esse. Caterum Cæsar & Antonius Brutum tunc pugnam detrectantem intuentes, exercitum in unum congregarunt, quem Antonius his verbis allocutus est. Hesternum opus o milites, satis animaduerti ab hostibus verbo quidem fuisse diuisum, quasi quosdam è nobis insecuturi essent, exercitumque direpturi, re autem ut vniuersum nostrum esse ostenderent. Polliceor vobis neque crastina eos die, neque insequente praelium sponte esse inituros. Certissima hesternæ cladis eorum fides est atque trepidationis, quandoquidem veluti in gymniciis contentionibus inferiores loco cedant. Non in tantum eorum castra protenderunt, ut Thracum solitudinem adificantes inhabitare cupiant, sed ea insurgentibus nobis

nobis ob timorem cinxere muro, intra tabernacula desides ob hesternæ cladis metum commorantes, & quod antiquior eorum imperator, atque expertior, desperatis rebus seipsum interemit. Maximum præterea calamitatis eorum indicium est, quod provocantibus nobis neque in pugnam prodeunt, neque à montibus in aciem descendunt, manuum loco in præruptis fiduciam suam apponentes. Quamobrem fidenti animo estote ô milites, & quemadmodum hesternæ die à vobis factum est, sic illos denuo licet inuitos, in pugnam cogite, turpe existimantes dubitantibus cedere, aut à formidantibus cobibere manum, & cum viri sitis, eorum mœnibus esse infirmiores. Non enim huc accessimus tanquam in campis acturi vitam. Nec etiam commorantibus quicquam nobis abunde erit. Verum à prudentibus celeriter bella conficienda sunt, & diutius in pace vivatur. Tempus igitur, & opera nostra meditemur. Hesternum opus sine querela omittamus. Solum virtutem vestram, cum ab imperatoribus vestris exigetur, palam edite. Neque hesternæ direptionis aut prædæ memineritis, aut pro re minima mœstitiâ capiatis animo. Non pro his quæ possidemus, dixites esse possumus, verum si provincias imperio subijciamus nostro, non ideo eorum causa quæ erepta sunt, conturbari vos necesse est,

qua apud hostes nostros integra adhuc & sal-
 ua permanent, cum etiam qua sua sunt, no-
 bis quoque victoribus ultra hac sint prabitu-
 ri, potissimum si ea acceleremus invadere, &
 ad praelium una properemus. Qua abunde ad-
 huc fuerant, hesternae die illis eripimus, &
 fortasse utiliora rebus nostris. Nam quaecun-
 que ex Asia per vim abstulere, rapuerique, in
 unum congefserunt. Vos tanquam à patria pro-
 fecti, quae chariora fuerant domi reliquistis,
 quae necessaria solum erant afferentes. Si quid
 pretiosum illis inerat, vestrorum potius impe-
 ratorum fuisse existimandum est, quae omnia
 pro vestra victoria vobis tradere parati sumus,
 & ulterius huius damni causa, victoria pra-
 mia virtuti vestra impendere, unicuique mi-
 liti drachmas quinquies mille, duci turma
 quincuplum, Tribuno in duplo amplius. Hac ef-
 fatus, postridie copias iterum in bellum movit.
 Non descendentibus Bruti militibus, animo
 granatus, educere perseveravit. Brutus inter-
 ea aciem paratam tenuit, ne per vim cogeretur
 decertare. Itinera per quae necessaria affere-
 bantur, communivit. Erat collis non longe à
 Cassij exercitu, quem hostes haud facile supera-
 re poterant ob propinquitatem eorum qui sa-
 gittas emittebant, à Cassio olim diligenter cu-
 stoditus, ne quis eum locum inopine invaderet.
 Hunc à Bruto destitutum, Caesaris milites no-
 Ete

Ète profecti, quatuor legionibus propere inscen-
 dunt, crates, culcitrasque quamplures in obie-
 ctum his qui sagittis utebantur afferentes.
 Quo munisto, alias decem legiones per quinque
 stadia distantes, versus mare statuere. Porro
 ultra quatuor illas primas, duas addidere, ve-
 luti omnia usque ad mare in potestate eorum
 suscepturi, Et ulterius mare ipsum per paludes
 vel alium modum adituri, quo commentatus ho-
 stibus adimerent. Adversus hac Brutus con-
 traria opera commentus est. Nam alia castra
 eorum castris opposuit, ad qua Caesaris milites
 adversa Et ipsi opera machinati sunt. Iam fa-
 mes haud occultè prevalere cøperat, cuius ma-
 gnitudo timorq; per singulos agebatur dies.
 Non enim ex Thessalia qua exercitibus abun-
 de essent ferebantur, neque à mari spes ulla
 aderat, hostilibus navibus circumquaque ma-
 ria omnia obtinentibus. Nunciata insuper cla-
 des nuper in Ionio habitæ apud Strosque adhuc
 magis auxerat timorem, adveniente hyeme,
 cum in locis maximè palustribus castra habe-
 rent. Quibus ex rebus permoti hostes, armato-
 rum legionē in Achaiam misere, qua opportuna
 prepararet, summâq; celeritate illis mitteret.
 Ergo ulterius tam ingenti discrimine incum-
 bente, cum neque famem tolerare, neque alijs
 machinationibus se amplius tueri, aut in resi-
 duo campi iuxta hostilem murum castra munire

possent, magno clamore prodeuntes, Brutum salibus, convitiisque incessabant, & Vtrum obsessi in morem, an insania potius discente pugnam detrectaret, ignorare discebant. Quae omnia cum à principio à Bruto essent cognita, tunc amplius certior effectus perurgens eos famis, & Victoria in Ionio adepta, & desperationis ex inopia eorum prodeuntis, obsessionem & quaecunque alia se perpeti malle aiebat, quam ad manus cum his accedere, qui fame torquerentur, seque desperatis rebus suis morti obijcerent, nec ullam nisi in manibus spem apponerent. Caterum Bruti milites ob inscitiam haud paria imperatori suo sentiebant. Aegrè itaque ferentes intra Vallum mulierum in morem nullo opere trepidantes contineri, palàm querebantur. Excandescebant & eorum duces, qui quanquam Bruti consilium extollerent, hostes tamen ab exercitu proprio paratòque facillimè deleri posse existimabant. His causam praebebat Bruti facilitas, eiusque clementia erga omnes, qua nulla in Cassio aderant austero à natura, & ad omnia ambitione maxime astuanti. Quamobrem illi ex mandato parebant milites, nequaquam illum officijs se immiscentes, neque causas inquirere audentes, aut quicquam consulentes, quod ipse statuisset: quorum nihil Brutus faciebat, sed suà milites ad consilia accersere ob humanitatem

tatem

in aquum putabat esse. Tandem exercitus
 cohortes ac deinde per concursus apertius
 ruente, atque dicente, *Quid tandem im-
 pator noster meditatur? In quo nuper victo-
 ri adepti deliquimus? hostes persequentes,
 aduersos nobis occidentes, aut exercitum
 in diripientes? Brutus sponte audire negli-
 git, neque in concionem deducere curabat,
 indecentius à multitudine, ad ea quæ irra-
 bilia erant, cogi videretur, potissimum à
 cenarijs militibus, quibus lenium seruiorū
 norem à natura insitum est, ad alios conti-
 dominos, salutis suæ spem apponere, aut ad
 ulos & repugnantes libentius se conferre.
 tantibusque deinde pertinacius ducibus, &
 exercitum primoribus suadentibusque ut mi-
 nimè promptitudine uti vellet, fortassis eos
 videndum quippiam acturos esse: siquid sini-
 ster inter pugnandum accidisset, denuò eos ad
 nia retroverti posse, & castra in opposi-
 tum obicere hostibus, indignatus Brutus ma-
 gis erga duces, quod minus cautè exercitus
 fulcerent, ipso victoriam sine discrimine &
 iculo illo pollicente, eorum temeritati pro-
 pique discrimini assensus est, hoc solum in-
 iens, Pompeij magni in morem ad bellum
 imur, militum imperio magis quàm ductu
 tropugnaturi. Quod Brutum in primis di-
 te crediderim, ut id quod vehementius ti-*

ii 5 mebas

mebat, diligentius occuleret, ne exercitus sub
 Cesare affuetus, & impatiens ad illum per-
 transiret: quemadmodum ipse & Cassius à
 principio Veriti, omnem indignationis causam,
 qua cum eo oriri posset, evitarent. His igitur
 ex causis inductus Brutus, quanquam inno-
 tus, milites tamen in aciem eduxit, disposuitq;
 ante Valli mania, & ne longe à tumultu secede-
 rent, eos monuit, ut facilem cum opus esset re-
 deundi haberent aditum, & in hostes commo-
 dius insurgerent. Erat & traque ex parte appa-
 ratus ingens, & cupiditas maxima inveniendi
 praelij. Illis quidem ob inedia timorem, his vero
 ob iusti reverentiam, cum imperatorem edacē-
 tem per vim coegissent, ne deteriores earum pol-
 litationibus viderentur esse, neve infirmiori-
 bus debiliores, temeritatisque parus potius ob-
 noxij, quam veri iudicij laude digni censerentur.
 Qua omnia commemorans illis Brutus,
 insigni prouectus equo, singulas percurrebat a-
 cies se vero intuens vultu, & ut tempus postu-
 labat, breuibus his alloquebatur verbis: Vos pu-
 gnam elegistis o milites, vos aliter censentem,
 & victoriam in manibus habentem, ad bellum
 compulistis. Non igitur spe vestra me aut vos-
 ipsos defraudetis. Collem propugnatorem à fron-
 te retinetis. Quacunque à tergo imminet, ve-
 stra sunt. Hostes nostri dubio in loco resident,
 vestri in medio famisque destituti. Hac refe-
 rens,

inc inde vertebat cursum, vir atque
 sanctissimus, quem omnes ordines et be-
 ret hortabantur, ac summis laudibus,
 clamore pramittebant. Interea parte
 a Casar et Antonius proprias discursus,
 dextras ad astantes protende-
 re asperius adhuc suos incitabant, fa-
 mæ ulterius celantes, cuius recordatio
 iam in tempore esset allatura. Inveni-
 nilites, aiebant, hostes nostros, quos
 narium munimenta que invenire concu-
 is. Nullus itaque insurgens turpiter ce-
 dit alterius comminatione sit inferior, no-
 mem, mortem quidem difficilem et in-
 tantum, refertamque doloribus, potius
 hostium corpora et castra appetat, qua-
 tate ferro et desperatione exhibere no-
 esentia celeritate in primis indigent, ita
 il in sequentem diem differendum, Ve-
 rdie de tota belli mole decernendum sit
 toriam usque, aut insignem mortem. Vi-
 us una die, et no opere com meatus, pecu-
 naues, exercitus, et victoria ipsius pra-
 cet adipisci. Hac tantum nobis cordi sint,
 n primum in illos impetu feremur, se sti-
 us et celeritatis eorum recordemur, et
 capites a castrorum portis excludentes,
 ruptis locis ad camporum ima compella-
 ne praelia denno excitent, neve per iner-
 tiam

tiam in nos quicquam ulterius moliri queant, qui ob debilitatem, nullam in pugnando spem, sed ab armis abstinēdo posuerunt. Sic Caesar & Antonius suos ad bellum adhortati sunt, ac propere omnibus Verecundia affuit, ne indigni imperatoribus suis viderentur, & Et famem in immensum iam adauctam, ob cladem mari acceptam, euitarent, animo prius eligentes spe optima in praelio si opus esset mortem pati, quam ab inexcogitata famis necce turpiter absumi. Sic se habentibus omnibus, & ad proximum sibi quoque vertente oculos, animus adhuc augebatur magis, audacique indefinēti replebantur, nihil tunc quidem estimantes quod inuicem ciues essent, neque id memoria omnino retinentes, ceterum Et hostes genere ac natura, mutuo se truci intuebantur vultu. In tantum repentinus eorum furor, solitam quoque natura vim extinxerat. Hoc solum utrique mente volutabant, diem illam hoc praelio vniuersa Romanorum facta iudicio supposituram esse. Iam die in apparatu circa nonam ferme consumpto horam, aquila dua campi in medio aduolantes, mutuis inter se occurrere odijs. Qua ex re silentium vniuersos tenuit. Fugiente deinde prope te qua à Bruti parte steterat, clamor in immensum tollitur, vexillaque ab utraque parte erecta sunt. Impetus porrò ingens, & admirabilis

sagitt

um, lapidum, telorúmque cum strepitu-
 ur. Nihil enim illis lege opus erat, quia
 ferè arte, quàm in gerendis pralijs
 t. Itaque nudis ensibus se inuicem com-
 corpora ferro petebant, petebanturque.
 vicissim ex ordine pellebant. Illi qui
 salutem magis quam ob victoriam a-
 ugnantes, hi ob victoriam, & impe-
 colamen proprij, quem inuitum in bel-
 rant. Ergo cades horrida, & suffi-
 que resonabant. Corpora quoque ab his
 x parte efferebantur, cum alios ex ad-
 bycerent, qui penè illos ordines serua-
 mperatores ipsos discurrentes, circumspi-
 que Undequaque ad impetum cgebant.
 antes quoque nomine inuocabant, &
 lius labori assisterent, hortabantur. Re-
 etiam defessis opponebant, ut animus
 i à fronte aderant, continuè augetetur.
 m Caesaris milites, siue famis metu, siue
 is felicitate ducti (non enim Bruti acies
 : cesserat) phalangem hostium Veluti
 inam grauem conuertentes, commouere
 unt, quanquam illi pedibus adhuc insti-
 t, retropulsi, rursusque cum audacia se
 rterent. Sed postquam oppressi ordines
 n dissoluti sunt, celerius Vertere gressum,
 cunda post eos, tertiâque constituta acies
 ssit. Ipsi inuicem permixti, nullo ordi-
 ne;

ne, à seipsis, & ab hostibus assidue incumben-
 tibus se de conculcantur, donec aperte ar-
 ripuere fugam. Casariani milites intellecta
 quamprimum fuga, fortissime incumbentes,
 castrorum portas non sine periculo inuadunt,
 desuperque & à fronte eos deturbantes, mul-
 tos ab ingressu pepulerunt. Qua ex causa con-
 fusi hostes, nonnulli versus mare, quidam ad
 montes per Zygaci fluuenta amnis se proxi-
 piunt. Conuersione fieri capta, Imperatores
 reliquum operis inter se partiti sunt. Caesar in
 Castris fugientes occupabat, castraque tuebatur.
 Antonius omnis in loco aderat, omnibus-
 que fugientibus vel consistentibus adhuc occur-
 rebat, ceterisque exercitibus eorum illatus,
 patenti impetu vniuersa per vno simul com-
 pellebat, duces versus, ne à manibus elapsi,
 nouas denuò copias ad bellum compararent:
 porro equites ad itinera ac pugna exitus mit-
 tebat quò fugientes exciperent. Alij igitur à
 monte in montem prateruecti: Rasco duce, qui
 ob itinerum peritiam ad id munus electus fue-
 rat, castra crepidinèque scrutantes, quoscun-
 que à fuga venabantur, alij intra munimen-
 ta deprehensos continebant. Quidam Brutum
 insequiebantur, quos à cursu minime cessantes
 intuens Lucilius, parum substitit, & quasi
 Brutus ipse esset, ad Antonium, non ad Cesa-
 rem duci precabatur. Qua ex causa adhuc ma-
 gi

gis Brutum eum esse crediderunt, utpote implacabilem existantem hostem. Cum ad illum duceretur, Antonius perceptare composito processit ordine, fortunam viri simul ac dignitatem virtutemque secum cogitans, quo pacto eum esset suscepturus, versabat animo. Verum cum appropinquasset Lucilius, & in conspectum audacissime venisset. Brutus, inquit, à nullo captus est, nec unquam à malitia capietur virtus. Ego his illudens, tibi adsum. Eo sermone Equites rubore suffusos intuens Antonius, ut paucis solaretur, Non deteriore pradar: o venatores cepistis, inquit, Verum meliorem quam putatis attulistis, inquantum hoste potior est amicus. Hoc dicto Lucilium cuidam ex necessarijs servandum tradidit: quo posterius ut fido usus est. Brutus interea non exigua multitudine stipatus, ad montes procurret, quasi ea nocte revocaturus exercitum, aut mare versus iter assumpturus. Sed postquam omnia praesidijs diligentius custodiri comperit, pernox cum reliquis in armis constitit. Fama est illum ad astra prospectantem hac dixisse, Téque Iovem haud lateat, quis horum est causa malorum. Antonium annotantem, qui eum Bruto & Cassio cōspirare posset, minister fuisset Octavij. Quod carmē deinceps in periculis proprijs dum actorum suorum peritisset, retulisse ferunt Antonium. Eametsi nocte

nocte Antonius ut Brutum à fuga cohiberet, armatus perstitit, Vallum cadaveribus & spolijs Bruto circumponens. Nam Caesar ad mediam ferè noctem ob valetudinem labore fatigatus, exercitum Norbano custodiendum dederat. Procedente nocte, Brutus animadversus hostium insidijs, cum non amplius quàm quatuor legionibus uti posset, diligentique custodia Undequaque circumseptus esset, primores exercitus facti pœnitentia confusos & erubescientes adhortatus est, ut si qua liceret, custodias aggredi, & propria recuperare niterentur, quæ à suis in castris derelictis servabantur. Illi haud sponte id opus attentantes, longe æquanimiores ac prius iam effecti: fortuna eos deserente, Bruto respondere scire se imperatori suo indignè consuluisse bellum, & cum plerumque fortunam experti essent, nullam ulterius spem in rebus suis esse posituros. Quibus auditis Brutus ad amicos conuersus in nullo deinceps, inquit, sic se habentibus rebus patria Utiles esse possumus: ac Unū ex domesticis Stratonē nomine, sibi charissimum acciri, necemq; accelerare iussit. Illo verò ut diligentius consuleret Bruto suadente, alium quendam ex servis postulauit. Tum Strato, non egebis, inquit, ô Brute amico potius quàm seruo ad nouissima mādātā tua: quo dicto latus illi ense aperuit, neq; avertētē se Bruto, neq; impellente. In hūc modū Cassius

&

rutus Viri nobilissimi ac clarissimi obie-
rem: Virtuti, si unum eximias semper de-
nam C. Caesar Pompeianas persecutos par-
hostibus amicos sibi fecerat ex amicis de-
riorum loco habuerat. quos senatus con-
amore persecutus est, ac post cladem mi-
us. Horum duntaxat duorum causa, ca-
oblivionem necis dederat: abentibus
ue provincias decreuerat, ne profugi Vi-
ritur esse: non tamen Caij Caesaris con-
ens necem, aut ijs qua gesta erant dele-
is, cum unum ob Virtutē, fortunamq, ad-
iretur, nam defunctum publico decorauit
re. Opera etiam eius immortalia ex de-
haberi statuit, Provincias & magistrat-
scriptis eius duntissime observari & soluit
melius ijs qua Caesar decrevisset, inveniri
ratus. Verum eiusdem ad utrosque flu-
vi, ac suarum rerum timorem ad sufficio-
calumnias impulit. Tanto adiu omnes ho-
prosecuti sunt. & ceteris exulibus etiam
nis digniores habitis, Pompeio proximis,
re conciliationis immeritam habente cau-
Genia non indignis & si sunt. Cum autem a-
discessissent desperata Genia, & agen-
m necessitas incumberet, duobus, nec his
tris annis, armatorum viginti legiones, to-
mā, equitum millia in unum coegerunt,
es longas supra ducentas, apparatus quo-

k k

que

que congruentem tantis copijs. porro infinitam pecuniarum vim à volentibus pariter & inutis abstulerunt, populos urbesq; expugnaverunt, & aduersantes plurimos ad deditionem compulerunt, à Macedonia ad Euphratem & que imperium eorum propagantes. Quoscumque preterea vicissent, in societate belli alleclas fidiſſimos ſibi reddiderunt. Uſi ſunt regum, Dynaſtarum, Parthorumque in bellis ope, quanquam inimicorum Latino nominis. & hec minoribus in rebus. Cum vero ad maiora ſe vertiſſent, minimè eoſdem perpeſſi ſunt, ne gentem barbaram, aduerſamq; Romano populo in eum aſſueſcerent. Verum quod omnium admirabiliſſimum eſt, exercitum & pluriſimum ex Caſaris collectum copijs, felicitatu eius beneuolentiãq; cupidum, Caſaris percussores ipſi in contrariam vertere partem & in Caſaris filium incitantes, fideliorem quàm ipſi & Antonio eius collega & propugnatori experti ſunt. Non enim quiſpiam ex his Brutum aut Caſſium victos dereliquit, qui Antonium ad Brundisium & ante experientiam belli reliquere, occaſionem laborum prætendentes. Sub Pompeio præterea & deinceps non pro ſeipſis, ſed ob popularis ſtatus nomen, inſigne quidem illis quanquam continue inutile pugnarunt. Sed dum nihil patriæ ſe prodeſſe arbitrantur, viciffim ſe ambo contempſerunt. In actionibus rerum gerendarum

curisq; Cassius pertinacē se & incommutabile praestitit, quemadmodū athletae ad agonis se solent. nā ad bella cōtinuē vertebat animum. Brutus quocunq; in loco ad conveniendū audiendumq; facillimus, & ipse qui philosophiā ingenuē dedisset operam. Ab huiusmodi itaq; viris contrarium in omnibus, nec simplex quidem facinus in Casarem emerfit, nec modica profecto in re. Nam in amicū prater aquū infumq; deliquere: in benefactorem quoq;, qui eos ex praelio quanquam ingratos conservauerat: in imperatorem prater ea nefandē conspiciantes, in Senatu potissimum sacra virum, & sacra amictum veste trucidantes, principem qualem vtiliorem neminem patria imperioq; fuisse satis cōstat, & à damone ipsos coarguente plerunq; indicatum est. Nam Cassia exercitum perpurganti lictor diadema inuersum attulit: & Victoria eiusdem insigne aureum in terram corruit. alites exercitus insidentes sapenumero mactum clangorem edidere, apum insuper examina continuē volitantia visa sunt. Ferunt Brutum cum in Samo supra mare natalem suum celebraret, nec late admodum his in rebus se haberet, hunc versum nulla ratione adductum protulisse. Sed me sors misera, & Latona perdidit infans. Ex Asia quoque in Europam transmissi urbem exercitus, nocte deficiente penē lumine

horrendam vigilanti astitisse imaginē: quam cum impanide rogaret ille quāquam hominum aut deorum esset, hoc solum respondisse: Tuus ē Brute demon malus: in Philippis me videbis, eamq; nouissima in pugna qua in Philippis acta est iterum illi apparuisse. Exercitus ē castris exeuntis Aethiopem obuium factum memorant, quem ut iniquum omen aduersati interemere milites. Diuinū ē illud habebitur Cassium in ambiguo adhuc praelio spernere omnem abiēcisse: Brutum a tarditatis optimo consilio a suis per vim compulsū, inter manus se mīcisse hominum fame pereuntium, cum ipse cum metu abunde potiretur, classe etiā longe superaret: idq; a domesticis potius, quā ab hostibus suis pertulisse. Et cum uterq; bella plura peregisset, nihil in praelijs passus esse, verum ambos necis propria fuisse authores, quē admodum ē Caesaris fuere prius. Haec igitur Cassius Brutusq; dedere pœnas. Antonius Bruti caduere inuento purpurea veste contegi, abolētiq; flammis, reliquias verò ad Seruiliū eius matrem mitti iussit. Bruti milites cum primum eum interuisse vulgātū est, legatos ad Caesarem misere ē Antonium, a quibus subinde veniam adepti, inter copias eorū relati sunt, qui quatuor supra decem millium adimplerere numerum. Munitiones vniuersas, quae multa ab his afferuabantur, simul tradiderunt. Caesaris ē Antonij exercitibus castra omnia dissipare con-

cessum. Ex illustribus autē viris qui circa Brutum existere, nōnulli in bello perierūt, quidā imperatoribus se sponte tradidere, alij ex industria ad mortē vsq; producere pugnā. Inter hos Lucius Cassius Cassij prioris ex fratre nepos, & Veicensis Catonis filius Cato nomine, qui cum plerumq; inter hostes irruisset, cedentibus tandē suis galeā exuit, ut vel notus fieret, vel egregie occūberet, vel utrunq; potius assequeretur. Labeo sapientia nomine illustris, Labeonis eius parens, cuius ob legum experientiam celebre nomē est, locum in tabernaculo ad corporis sui modulum effodit, & quā coningi, filijsq; indicaret, servis suis ex ordine disseruit. Epistolas etiā familiaribus asserendas dedit. Unū praterea ex his fideliores dextra apprehensum ad se conuertēs, ut Romanis in liberādis servis mos fuit, gladiū sibi tradidit, iugulūq; utro obtulit: sic illi tabernaculum sepulcrū praestitit. Rascas Thrax multos ex mōtibus in exercitum adduxerat, quorū causa cū grasiā expeteret, Rascupolim germanū suū venia donari petijt: quod ab Imperatoribus facile concessum est. Ex quo satis liquet, non à principio inter se fuisse hostes, verū ob exercituum duorum magnitudinē, atq; ambiguitatem qui per regionem eorū transaturi essent, in euentu dubios, fortunā inter se partitos esse, ut victus à victore conservari posset. Porcia Bruti consors.

Catonis iunioris soror, intellecta amborū necesse cum à domesticis diligētius custodiretur, pinnas ab igne accensas rapuit, carbones q̄ absor-
buit. Ex ceteris illustriores, qui Thasum se con-
tulerant, quidā enauigarūt alij se cū residuo e-
xercitu Messala Cornificio & Lucio Bibulo
collegis tradidere, ut qua pro seipsis delibera-
ssent pari modo de omnibus consulerēt. Nonnulli
Antonio se dedentes, eodē Thasum Versus na-
vigante, quicquid pecuniarū, armorum, cōmea-
tus, ac apparatus propè infiniti in oppido ade-
rat, illi prabuere. Sic Casari et Antonio ob sin-
gularem quandā audaciā duobus pedestribus
pralijs tā insignis Victoria parta est, quale ut-
minē ante eos consecutū fuisse constat. Nō enim
huiusmodi exercitus, tāq, ingens Romanorum
manus utraq, ex parte ante eos bello dimica-
uit, nō ciuili more instructa, sed ex optimis col-
lecta viris, neq, bellorū inexpertis adibus. Verū
iampridē inter se mutuis probatis armis, neq,
alienigenas barbaras' ve nationes solitis euer-
tere, sed qui eiusdē lingua homines, eiusdē belli
artibus instructos, eiusdē prater ea exercitatio-
nis ac tolerātia inter se inexpugnabiles superari
didicissent. Nec ulli profecto unquā tanto im-
petu & audacia in bello vsi sunt, ciues simul e-
xistentes, tū domestici sub eisdē affuets duci-
bus. Argumentū huius rei abunde erit defun-
ctorū multitudo, cū aequata pugna non inferius
apud victores conspiceretur numerus Casari

DE CIVIL. ROM. BEL. 519
 Antonij milites imperatorij suasionibus ri-
 functi sunt una die & uno opere extre-
 mis necisque formidine, abundanti comen-
 dabilique salute, & illustri victoria comen-
 s. Contigit nepe illis quod a prudentiori-
 in pugna Romano populo vaticinatum est,
 ut Respublica eo ex praelio iudicium esset
 ura. & ad Democratiam transiret denique.
 Verò laboribus cum in modum amplius ve-
 est, unico dumtaxat non multo post excepto
 contentione scilicet inter Casarem & An-
 tonium Romanis orta. Qua autem sub-
 deo, & Cassij Brutique, benevolis hinc inde
 gis post Brutum gesta sunt, reliquias tam-
 ensi apparatus obtinentibus, neutiquam pre-
 audacia se aequarunt, neque virorum, ci-
 umve aut imperatorum ad provincias
 tu similia extiterunt, non enim illustrium
 iussuriam, non senatus adhuc, neque gloria
 ut Cassio Brutoque, ulterius accessit.

P P I A N I A L E - K A N D R I N I D E C I - V I L I B V S R O M A N O

BELLIS LIB. V.

POST Cassij Brutique, necem Casar
 in Italiam profectus est, Antonius
 Verò in Asiam, quo in loco Cleopa-
 tra Aegypti regina ad eum venit:

kk 4 ac

ac protinus visa eundem ad amoris sui cupiditatem impulit. Quis tamen amor utrosque simul & Aegyptum insuper extremis tandem calamitatibus inuoluit. Eam ob rem Aegyptus ipsa huius libri pars quaedam erit, verum modica, nec satis digna scriptione nostra, & propterea ciuilibus, quae plura sunt, inserta bellicis. Quippe alia post Brutum & Cassium ciuilia denuo insurrexere bella, nullo duce, ut in alijs praesidente omnibus, verum per partes gesta, donec Sextus Pompeius magni Pompeij filiorum aetate iunior, Bruti seditionis residuus auctor interijt, Lepidusq; à principatu super te collapsus est, ac omnis Romanorum in atque potestas ad duos tandem, Antonium scilicet & Caesarem peruenit, quae singula in hunc ferè modum gesta referuntur. Cassius cognomine Parmensis, sub priore Cassio & Bruto relictus in Asia, quo naues & exercitum & pecunias colligeret, defuncto Cassio, nulla spe adempta Bruti rebus, Rhodiorum triginta naues, quas repleri posse existimabat, elegit. Reliquas sacra duntaxat excepta, ne quid nouis moleretur igne cremauit, & cum eisde proprijsq; comitatus inde discessit. Clodius ad Rhodios nauibus tribus supra decem missus à Bruto, Rhodios nouis rebus elatos intuens (iam enim Brutus decesserat) praesidia armatorum trium milium ex urbe sustulit, & ad naualia cum reliquis

quis sese transfulit. Nam & Torulus alijs pluribus stipatus naubus, pecunijsq, quas è Rhodo ad parandam eam classem sustulit, eò advenerat. Et quicumq, circa Asia oras morabantur veluti ad potentiā quādam per partes ad huiusmodi ministeriū accesserāt, ac quibus potuerant armatis remigibusq, ex servis aut captivis additis, ad insulas insularesq, a navigantes repleant classem. Venere insuper ad eos Cicero Ciceronis filius, et alij quicūq, illustres è Thaso perfrugerāt, ac cōfestim multitudo & cōcursus imperatorū exercitiū, nausumq, non contemnendus in unum. Assumentes prater ea à Lepido alias copias, quas Bruto ad Cretam attribuerat, ad Murcum & Domitium magna pradtos classe delatis, Ionium percurrere bant aquor. Eorū pars cū Murco in Siciliā se transfulerat, & potentiā nō mediocrē Pompeio addiderat. Alij cum Domitio ipso persistentes, factionem quandam separatim per se fecerant. Ha igitur quae è Cassij Brutiq, apparatus reliquia superfuerāt, tum primum firmare vires, Caesar & Antonius post victoriā in Philippis habitā, sacrificia dijs immortalibus adolevere splendida. Deinde laudatis exercitiis, atq, adornatis victoria premijs, Caesar in Italiā, & militibus agros domosq, deligeret, profectus est. hoc enim onus ob valetudinē sibi assumpserat. Antonius ad nationes quae ultra

kk 5 mare

mare incolunt, deflexit iter, pecunias in unum coactus. Quas enim prius polliciti fuerant, a primis collectas nationibus, exercitiis impederant: & quas cumq; Lepidus habuerat, & iterum addiderant. Galliam porro qua intra Alpes sita est, ex decreto prioris Caesaris, non poscente Casare, immunē dereliquerant. Et quoniam Lepidus cum Pōpeio conspirasse ferebatur, ex decreto statuerant, si calumniam accusatio saperet, Casarē alia pro his qua habuisset conferre Lepido. Dimiserāt quippe ab exercitu ea tempestate multitudinem ingētem eorum qui militiā integrē exercuerāt, octo millibus duntaxat exceptis: quos iterū militare deprecantes, ipsi inter sese diidentes, ad pratoria cohortes addiderāt. Residuum illis exercitus cum his qui a Bruto recesserant, legionū undecim peditem, quatuor supra decem millium equitum fuisse dicitur. Ex quibus Antonius peregre proficiscens, equitū decē millia, legiones sex secum duxit. Equitū duntaxat quatuor millia, legiones quinq; Casari attributa sunt, & quas ex Antonij copiis cum Caleno in Italia relictis sibi assumpserat. Casar igitur in Italiam, ut praediximus, profectus est. Antonius Ephesum delatus, Ioui magnificentissimē persolutis votis superstites ē Bruti Cassijq; calamitatibus in templo supplices Venia donavit, Petronio Quiritoq; exceptis. Petronius quidem in Caesaris necem

cem

cem conspirasse dicebatur. Quintus in Laodicea Urbe Dolabellam Cassio ultro prodidisse. Gracos in super, ceterasq; nationes qua circa Pergamum Asiam incolunt, federū causa per oratorem conuocauit, quos subinde his verbis allocutus est. Vos quidem o Graci, cum Attalus vobis imperaret, ex testamento Reipub. nostra dereliquit. ac confestim Attalo ipso potiores vobis fuimus. Nam qua eidem tributa perdebatis, ultro cōdonauimus, quousq; insurgentibus in nos ambitiōis quibusdā viris, cū pecunijs egeremus, nō pro facultatibus et opibus impositimus vobis onera, sine periculo tributa vendicare cupientes: ſeriem vnūquēq; fructuum suorum portionem, Et cum annulis nostris communiter illis potiremur, afferre iussimus: qui tamen hac prater Senatus auctoritatē & cum iniuria extorquētes, multo plura a vobis exegerunt. Caius Caesar tertiā pecuniarū partē quas illis contulistis, ex tributo dereliquit. Cōtume-lias etiam sedauit omnes: nam ab agricolis pecunias vobis exigere concessit: quem tamē clemētia huiusmodi ſtētem optimi nostrorū ciuium tyrannum appellarunt. His vos pecunias multas cōtulistis, quanquā benefactoris vestri percussoribus, & nobis hostibus, necem eius viri, Et par erat, vindicantibus. Iustam itaq; fortunam, non Et voluistis, sed Et dignum fuit, bello discernentes, Et aduersarios nostrorum

propug

propugnatoribus & beneuolis oportet &ti.
Mulctam igitur vobis inferre necesse est. Cate-
rum cum intellexerimus, non libenter quidem
vos, sed necessitate potius ad id coactos esse, à
maioribus panis abstinendum duximus. Pe-
cuniarum tellurisq; indigemus, tum Urbium,
ad exhibenda qua militibus victoria promissa
sunt pramia. Octo & viginti armatorum le-
giones nobis adsunt, quæ cum reliquis ad bel-
lum constitutis, centum & septuaginta mil-
lium, equitibus exceptis, adimplerere nume-
rum. Adest & alterius exercitus electa mul-
titude. Ex huiusmodi virorum copia necessi-
tatem nostram discernere potestis. his agros
& Urbes distributurus in Italiam concessit
Casar. Vel si vnicò verbo rem explicare opus
est, constituturus Italiam. Vos ne tellure, vo-
ribus, domibus, templis quoque ac sepulcris de-
pellamus, pecunia mulctabimus, nec omni pro-
fecto quam habetis (non enim possibile id vo-
bis) sed ut partem licet tenuem conferatis,
quod optimè intelligentibus pergratum esse cre-
dimus. Nam quæ hostibus nostris duorum spa-
tio annorum decem tributis persoluentes con-
tulistis, eadem quoque nobis assumere pera-
bunde fuerit. Verùm vnicum intra annum, si
enim necessitas & conscientia vestra cogit
ob aritatis, tantum duntaxat imponemus, quo-
niam nullo peccato par pena impenditur. In
hanc

hunc modum Antonius elocutus est, octo supra viginti legionibus relaturus gratiam, quas tres supra quadraginta olim extitisse, cum Mithridate inuicem conciliati sunt, & hac qua illis promiserunt, fuisse intellego. Caterum assidua bellorum clades ad tam infimum eas adducere numerum. Hac referente Antonio audientes Gracii cum fletu huius se stermentes, necessitatem à Bruto Cassioque inditam, neque aquam erratibus eorum, sed misericordia potius dignam attulerunt. Daturus se sponte benefactoribus suis si haberet, Verum ab hostibus spoliatos esse: quibus non pecunias solum conferre, sed apparatus omnes pro pecunijs adijcere coacti forent, illi autem in eundem nummis absumpsissent. Tandem rogantes ac deprecantes ut novem annorum tributum duobus annis conferre possent, exorarunt: qua non solum regibus, dynastiis, liberisque civitatibus, Verum iuxta cuiusvisque potestatem iniuncta sunt. Eodem nationes peragrante, Lucius Cassij frater, & quicumque alij ex timore delituerant; intellecta Venia qua ceteris in Epheso concessa fuerat, ultro supplicatum accessere. Quos omnes, prater eos qui in Casarem olim conspirauerant (his enim implacabilis semper fuit) Venia donavit. Urbes quoque maximas oppressas calamitatibus consolatus est. Lycios tributis immunes esse iussit. Xanthias eorum urbem

Urbem restituere adhortatus est: Rhodij Andrum, Tenum, Naxum, & Gnidum tradidit: quas non multo post quasi ex sorte legalius illis imperantes abstulere. Laodicensēs Tarsensesq; liberos, ac tributorum immunes esse voluit. ex Tarsensibus pretio venundatos edicto liberauit. Atheniensibus ad eum accedentibus & ultra Tenum Aeginam quoque tradidit. Icum praterea, ac Ceum, Sciatum, Peparethū, Epipariumq;, Phrygiā insuper, Mysiam, Galatas qui Asiam incolant, Cappadociam, Ciliciam, Syriam inferiorem, & Palestinam, Turconamq;, & quascunq; alias Syriorum nationes grauioribus tributorum oneribus afflixit, qua separatim regibus & populis imposuit, & Arsarathi in Cappadocia, ac Syseno: cui etiam ad obtinendum regnum adiutor affuit, matris eius pulchritudine ductus ac festiuitate. In Syria tyrannos ex Urbibus pepulit. In Cilicia autem accedente ad eum Cleopatra, quod Caesaris laborum nullam attigisse partem, conquestus est. Verum ea non tam sè à crimine purgante, quàm actorum exhibente rationem, quod quatuor legiones per Debelabellam emisisset, exercitumq; alium paratum tenuisset à tempestate prapedita, Debelabella celerrimè bello superato, minitante in super Cassio ni & nà militaret, ipsis praterea in lonio pugnantis, cum exercitu & appa-
 ratu

*ratu magno adnauigasset, nullo Cassij timore
 habito, aut Murci, qui classe maria omnia ob-
 sideret, quoad tempestate correpta naues omnes
 amisisset, ipsa graui valetudine ferè ad interi-
 tum oppressa esset. Quibus ex rebus gratia
 sibi potius habenda forent, quam posterius
 deuictis inferenda arma. Antonius ultra aspe-
 ctum prudentia eius stupefactus, iuuenili quo-
 dam amore subito exarsit, quanquam quadra-
 gesimum aetatis attigisset annum, Verum pro-
 nior ad huiusmodi libidines semper habitus.
 Ferunt quippe eiusdem Virguncula adhuc pul-
 chritudine correptum, ardentius eam concu-
 pisse, cum Gabinio in Alexandriam profici-
 scnti ad bellum, ipsa praefectus equitum, ado-
 lescentior comes accessisset. Statim igitur, qua
 Antonio ad omnia diligentia et cura affuit,
 Vno impetu extincta est. Quicquid Cleopatra
 imperasset, nec difficulter quidem tam de iu-
 stis quam de sacris exequabatur, posteaquam
 sororem eius Arsionem supplicem Mileti
 in Leucophryena Diana templo pramittens
 interemit, et Serapionem in Cypro pro ea
 depugnantem cum Cassio, et pro Tyrijs ad se
 supplicem profectum, Tyrios Cleopatra tra-
 dere coegit, et alterum item deprecantem
 Aradios illi prodere. Hunc ignotum quen-
 dam Ptolemao Cleopatra fratre non appa-
 rente, nauali pugna, qua in Nilo contra Ca-
 sarem*

sarem gesta est, Aradij habuisse dicuntur, qui se Ptolemaum profiteretur esse. Ac etiam in Epheso Diana Flaminem, quem Megabyzum existimant, quod aliquando Arfinoem veluti reginam suscipi imperasset, Ephesus Cleopatram deprecantibus facile concessit. Adeo Antonius ad omnia properè immutatus est: qua passio principium ac finem omnium subinde calamitatum illi attulit. Enavigante etenim in patriam Cleopatra, Antonius equites ad Palmyram urbem non longe ab Euphrate fluvio sitam, modica quadam ciuibus imponens, et eam diriperent emisit, quoniam Romanis et Parthis finitima, ad utrosque accommoda futura esset. Negociatores in ea habitantes ex Persia Indorum res et Arabum solent conuectare. Igitur veluti Romanorum partes dispositurus in urbe, re ipsa et militibus in pradam traderet, adire illam iubet. Palmyreni intellecta fraude, necessarijs in contrariam fluminis partem euectis, preparatis etiam arcubus in aduersa ripa, ad quorum usum promptissimi habentur, si quis vim asferre vellet, urbem destituerant: quam vacuam offendentes equites, nullo cum ipsis inito praelio, ac ne praelia quidem abacta discessere. Quae res non multo post Antonii Parthicum videtur intulisse bellum, multum ex Syria tyrannis in eam fugientibus. Nam

Syria

Syria ad Antiocham usque Eusebium & Antiochum eiusdem filium ab his qui à Seleuco Nicanore originem duxere, regebatur. Et à nobis in libro quem de Syrijs edidimus, perscriptum est. Pompeio deinde Syriam Romanis vendicante, & Scaurum prætorem in ea statuente, Senatus post Scaurum prætores alios instituit, & Gabinium qui Alexandrinos bello aggressus est, imposuit. Gabinij discessu Crassus ei provincia præfuit, qui habitato cum Parthis prælio vita excessit. Hunc Bibulus prætor inscutus est. Novissimè post Casaris necem seditioes in ea à tyrannis emerferunt: quibus Parthorum imperium secutis, à Crassi clade Parthi Syriam occuparunt tyrannis potissimum fauentes, quos in Parthiam fugientes Antonius Urbe expulit, plurimis tributa graviora inferens: ac Palmyrenens illata iniuria, provinciam tumultu excitam, minimè confirmare aggressus, militibus per Urbes in hyberna distributis, in Aegyptum post Cleopatram profectus est. Illa venientem apparatu splendido suscepit. Eo loci Antonius depositis imperij signis atq; apparatibus, privato habitu victuq; transegit hyemem: siue quòd alieno in principatu & regia Urbe moram duceret, siue quòd hyemè veluti in spectaculis quibusdam ageret. Exutus nempe curis omnibus, & imperij obsequijs, stolam quadra-

tam Gracorum more pro patria & domestica
 induit. Calceamenta candida, qualia Athe-
 niensium sacerdotes, & Alexandrinorum,
 quos Phocasios vocant, deferre consueverunt,
 sibi assumpsit. Deambulabatque vel ad templum
 aut gymnasium, aut ad philologorum conuersatio-
 nes, aut Gracorum conuenticula sub Cleopa-
 tra, cum qua precipue in aduentu hac peregit.
 In his itaq; obuersabatur Antonius. Casarem
 interea Romam redeuntem grauior valetudo
 afflixit, ita ut non sine periculo Brundisium
 delatus, ex rumore interisse crederetur. Comu-
 lesceus deinde urbem ingressus est, & Anto-
 nij praefectis literas quas attulerat exhibuit.
 His Calenum duas Casari legiones concedere
 iusserunt. In Lybia praeterea ad Sextium mi-
 sere, ut Lybia excederet, eamq; provinciam ex
 mandato illi traderet, quae omnia ab ipsis per-
 fecta sunt. Caesar Lepido, cum nihil indignum
 egisse comperisset, Libyam priorum nationum
 loco adscripsit, ac reliqua quae ex proscriptione
 in publicum allata fuerant, coemere curauit.
 Cum vero milites per colonias distribuere,
 agrosque illis assignare niteretur, magna so-
 licitudine & cura tenebatur. nam urbes quae
 à principio illis pollicitae fuerant, ad belli pra-
 mia poscebant. Quae res totam ferè Italiam
 vel illorum libidine subiicere, vel ad alia loca
 ex necessitate eos mittere cogebat. Agro-
 rum

rium præterea pretia expetebant, nullis assi-
 stentibus pecunijs. Qua palam facta cum iu-
 venes pariter ac senes intelligerent, Romano
 continuè per partes aduentabant. Mulieres
 porro cum pueris in foro templisq; passim illa-
 crymabant, nihil impium egisse diclitantes:
 seq; cum Itali forent, ab agris domib;que
 Veluti belli inre captos indignè deturbari. Su-
 per qua audientes Romani angebantur ani-
 mo, atque deflebant, potissimum cum nulla
 Utilitate Urbis, sed eorum causa, ac Reipub.
 mutatione, bellum geri animadverterent, pra-
 miâque obinde illis dari, Colonias etiam con-
 citari, ne popularis status Ulterius locum esset
 habiturus, cohabitantibus Unâ cum ducibus
 mercenariisq; exercitibus, qui ad omnia
 qua illi concupissent, parati assisterent. At
 Verò Caesar necessitatem exponebat Urbibus,
 qua neutiquam sufficere adhuc illis Videban-
 tur. Neque se cohibebant milites, Verùm fini-
 timos non sine iniuria aggressi, longe plura
 quam illis pollicita essent rapiebant, qua po-
 tiora etiam forent auferentes, neque incre-
 pante eo qui munera exhibebat. Ad multa
 quippe Casari silentium indixerant, potissi-
 mum cum imperatores ad tuendum princi-
 patum illis indigentes Ultro spernerent. Iam
 enim annorum quinq; tempus illi effluxerat.
 Et necessitas securitatem Utroq; exopta-

re videbatur. Nam & imperatoribus ad tuendum principatum exercitus opus erat: & exercitus, ut qua abstulerat retinere posset, stabili opus erat imperio: & cum seipsos ad id agendum impotentes cernerent, ex necessitate interim coacti depugnabant. Multa prater hac indigentibus è sacris mutuo sumpta tribuerat Caesar. Qua ex causa ad illum quamprimum vertebant oculos, & plurimorum gratia illi accesserat, ut pote qui agros, urbes, pecunias, habitacula quoque esset prabiturus, & omnium non sine invidia qui hac adepti forent, celebraretur voce; & contumelias exercitus gratia perferret. Qua singula mente repetentes Lucius Antonius Antonij frater tum forte consulatum gerens, & Antonij uxor Fulvia & ex absentia Antonio fauens Lucius Manius, ne insueta Caesaris opera agi viderent, neve solus gratiam sibi assumeret, animi benevolentia & charitate fraudaretur, habitationes militum absente Antonio differri suaseret. Cum difficile id esset ob instantem militum sollicitudinem atque curam, qui Antonij legiones per habitacula disponerent, decernendos esse, eosque ab se exigendos postularent, quas decreto Antonij solum Caesari concessas dicerent, Questi insuper neque dante Antonio concessas esse, ipsi Fulviam Antonijque liberos invidiose admodum in exercitum ducunt

centes, ne Antonij gloria benignitatis & obliuiscerentur, aut beneficium qua ab illo suscepissent, precabantur. Creuerat iam enim & apud milites, & apud alios Antonij gloria belli in Philippiis acti ob Caesaris Galetudinem, cum id opus Antonij tantummodo arbitrarentur esse. Caesar eorum qua in illum sentarentur, minime ignarus, Antonij tamen gratia facile concessit. Sic habitationes qui Antonij legionibus impenderent, eorum arbitrio permixti sunt. Illi militibus subinde contulerunt, & ut Casare indulgentiores erga suos viderentur esse, multos adhuc amplius iniuria affecere. Nam & pleraque Urbes non longe ab ijs qua distributa fuerant incolebantur, qua plura à militibus indigna sustinentes, ad Casarem clamabant, habitationes huiusmodi proscriptionibus longe iniquiores esse, illas quidem in hostes, has ad nihil delinquentes instrui. Hac Caesar minime ignorabat, verum difficillima illi erant. Nam argentum quod cultoribus in telluris primum daretur, nequaquam aderat, neque victoria pramia incumbentibus adhuc hostibus suscipere ab illo poterat, Pompeio maria obsidente, & famem indicente Urbi. Aenobarbo praeterea & Murco exercitum & classem aliam in unum comparantibus, despectiores se quoque apud illos futuros intelligebant.

bant, ni premia priora suscepissent, plurimum illis consumptum ad quinquennale imperium, & exercitus benevolentia longe amplius opus esse, & ob id contumeliarum ac contemptum nullam rationem habendam existimabat. Nempe in theatro profente illo miles quidam sessione indignus ad equitum processit ordines: qua ex re populus turbatus est. Casare illum assurgere imperante, milites ira conciti, ac illum circumstantes, excedentem theatro iterum reuocant, eos qui minime inspexerant, ad rixam concitare rati. Nam redeuntem e carcere duci prodiderunt. abnuentem deinde illum, & ut res gesta fuerat palam enarrantem, arguere & veluti communia prodentem increpare incipiunt. hac autem in theatro facta sunt. Vocati deinde ad distributionem milites Martium in campum, ex festinatione etiam noctu peruenierunt: Casare sardius ad eos accedere, ira sublatis sunt. Cum Nonius turmarum dux summa fiducia eos argueret, & honestatem ab ipsis ad imperatorem deferret, valetudinem porro non superbiam eius excusaret, ut adulatorem salibus primum insectatis sunt increbrescente in maius ira, consuetis aggressi, e campo pepulerunt, ac fugientem insecti, cum forte ad Tybrim declinasset, precipitare in fluuium, exceptum quoque eo loci abicere, quo Casar iter futurum erat ad campum
acce

accedēti. Amici itaque ut à congressu illorum abstineret, iramque vehementiorem evitaret, monuerunt. At is ultro ad illos venit, ratus se furorem militum incensurum magis, si conspectum eorum evitasset. Deinde corpus prosectum intuens, cum paulum è via declinasset, Veluti paucorum facinus id esse questus, ut in futurum sibi ipsis mistiores forent, adhortatus est: nullaque interiecta mora, agros partiri cepit, & ut digniores dona exposcerent concessit, ac indignis quibusdam prater mentem eius contulit, quoad multitudo gravitatem eius admirata, post penitentiam gaudiosa est, quasi sibi ipsi culpam inferens, eosque qui Nonio attulissent manus, si agnosceret, ut puniret persuasit. Ille eos se cognoscere professus, sibi soli notum prater ceteros punire velle dixit, neque ullam apud eos esse culpam. Sic milites Venia simul & honore donisque adornati, confestim ex mutatione praconijs eum extulere plurimis. Huiusce vero indignitatis & arrogantia erga imperatores maxime duae verisimiliter coniectura afferri queunt. Et fortassis causa erit, quod praetores ut plurimum creandarum munerum, ut in civilibus bellis expertes erant, nec exercitus eorum ullis patrijs moribus ad comitia accersebantur, neque utilitate patria potius, aut Reipublica communi bono, quam ducentium eos auspicijs in unum

conspirauerant, neque necessitate legum, sed pollicitationibus allecti proprijs, neque ad communes, sed ad proprios duntaxat ferebantur hostes neque in externos sed in cives & collegas pugnaturi. Hac enim omnia militarem illis ademerant timorem: non enim militare se magis existimabant, quàm ex eorum voluntate & gratia asferre opem. Imperatores quoque ducentibus ipsis ad propria ex necessitate transisse credebant. Causam etiam attulisse dixerim, ut quod olim apud Romanos transfugam haberi Venia indignum fuit, tunc munerum qua offerebantur, gratia dignum habebatur. Quod & exercitus ex multitudine agebant, & illustrium praterea nonnulli non transfugas se arbitantes, cum ad sibi similia transissent. Nam similia tunc erant omnia, ut alia ipsis ad communem cum Romanis inimicitiam dissimilitudo inerat: & eadem imperatorum simulatio, quasi omnes ad utilitatem patriæ auxilium afferrent. Quæ res proniores ad mutationem eosdem reddidit, veluti qui omni in loco patriæ se opem allaturos crederent. Hac pratores eorum intelligentes, non legum causa potius quàm munerum & utilitatum imperatores suos perpeSSI sunt. Sed omnia ad seditionem denuo collapsa, quæ exercitus ad indignitatem contra seditionis ducem impulit. Interea fames urbem perurgebat. Ni-

hil enim è mari ob Pompeium, aut ex Italia
bellorum causa distributis ad culturam agris
ferebatur: quicquid autem ex his fieret, ab
exercitibus consumebatur. Multis adhuc per
noctem latrocinijs uniuersam infestabant ur-
bem: & quod deterius erat, nullo timore in
omnes grassabantur: eius rei culpa potissi-
mum ad milites referebatur. Iam multitu-
do praclusis officinis duces sibi crexerat, ut po-
te qua nullis artibus aut magistratibus ne-
cesse sibi duceret in desolatam & exhausta ur-
be. Ducio igitur Antonio populari admodum
triumuiratus munus detestante, afferentēque
nullo unquam tempore cessaturum esse, offen-
siones multa in Casarem prodibant, amplio-
resque in dies rixa pullulabant. Cultores o-
mnes qui è proprijs expulsi agris, potentis cri-
minis supplices effecti erant, ad se venien-
tes solus admittebat, auxiliumque polliceba-
tur, ipsis ad quacunque libuisset, pari mo-
do opem suam offerentibus. Qua ex causa An-
tonij exercitus de ipso grauissimè conquestus
est. Sic Casar Fulviam qua Antonio contra-
ria essent operam fassus, intempestiuum illi
præparare aiebat bellum, donec Manius ma-
lignè admodum Fulviam tandem in deterius
conuertit. Is nempe quiescente Italia Cleopa-
tram Antonium detenturum predicabat, in-
surgente vero bello quamcitissime ad se redi-
turum

turum esse. Fulvia muliebri passione ducta, Lucium ad contentionem sponte impulit. Egre diene itaque Casare ad residua militibus prabenda loca, Antonij filios qui eum sequerentur cum Lucio emisit, Et non amplius apud milites authoritatis Casaris quàm filijs inesset. Equitibus igitur Casaris ad Brutiorum maritima, qua Pompeius olim diripuerat egressis, ratus Lucius, siue sponte à seipso committus, equites in Antonij filios emitti, ad Antonij colonias celeri cursu se proripuit, multisque ad tutelam sui in unum comparatis, Casarem apud milites arguere conatus est. Vixit Antonio infensum: Caesar contra à omni sibi cum Antonio communia & pacifica esset docuit, Lucium alia ratione inter eos lites ferere, Et triumphatum oppugnaret, per quem colonias sibi ascriptas tuto deinceps habituri, Equites in Brutios ad mandata eius exequenda processisse. Hac praefecti exercituum ducésque adsentes, cum eodem in Rheano collocuti, his verbis convenire, Consules qua patria necessaria solum forent, providere. Neminem ex Triumphis illos prohibere. Nulli ex ijs qui in Philippis militassent, agros impartire posse: pecuniasque in publicam redactas, & condemnationes eorum qui Senales adhuc essent, non attingere. Antonij exercitum per Italiam aque partiendum esse.

neque

nequid alium ex Italia amplius eligendum. Ca-
 sari in Pompeium militanti, duas Antonij le-
 giones tribuendas fore. Alpes patere ijs qui a
 Casare in Iberiam profiscerentur, neque
 Asinium Pollionem prohibere ulterius. Lu-
 cium his contentum, custodiam corpori amo-
 nere, intrepideque in Urbe vitam agere. Hac
 per exercitus primores ad invicem decreta-
 ex quibus duo postrema illa solum confecta
 sunt. Et Salsidennus licet invito eo Alpes trans-
 gressus est. Cum cetera neutiquam fierent,
 vel in longum ducerentur, Lucius Præneste
 profectus est, Casarem se Vereri inquiens prin-
 cipatus causa circumseptum armis, cum ipse
 nullo custode in publicum prodiret. Secessit
 & Fulvius, Lepidum sibi exemplo esse refe-
 rens, ut filijs caueret. Hac enim in primis Ca-
 saris obijciebantur, quae ab utrisque Antonio
 pariter conscriptae sunt: & amici cum episto-
 lis ad eum missis, qui singula edocerent. Qua
 se minime perquirens inveniret, apertius re-
 scriberet. Subito itaque exercituum praefecti in-
 resaranda facientes, se quod iustum esset, in-
 ter imperatores indicaturos esse, & dissentien-
 tes ad idem inducturos: eos qui cum Lucio
 erant, vicissim postularunt. Non assentienti-
 bus illis, Caesar invidiose admodum ad exer-
 cituum duces, Romanorumque optimos de his
 orquestrus est. Illi ad Lucium arrepto cursu.
 Et

Ut Urbis Italiaq; misereretur, ob civilium bellorum metus deprecati sunt: aliquem quique eligeret, qui medius inter eos & imperatores eorum iudicaret. Erubesciente Lucio non ob ea solum qua dicebantur, sed ob eos etiam qui referrent, Manius audacter admodum Antonium nil aliud quam in exteris pecunia accumulare dixit, Casarem exercitus & opportuna quaque Italia muneribus & obsequijs sibi asciscere. Celtarum provinciam Antonio ante concessam, decepto eo, libertati restitutam esse. Italiam fere omnem octo supra decem Urbium loco militibus attribuit: & quatuor ultra triginta legionibus, pro octo & viginti, qui una militassent, impendi. Non agro modo, sed pecunias e templis ab eo eripi, quasi in Pompeium esset profecturus, ad quod impotens omnino esset, Urbe iam pridem fame laborante. Dissidere pramia militibus, Ut in Antonium eos irritaret, cum qua in publicum relata forent, non venundare magis quam eligi videretur. Necessse esse si res ipsa pacem capiat, eorum qua constituta forent, subire rationem. In futurum vero qua communis Utilitati consulentibus visa sint, ea solum facere. Sic Manius singulari audacia, nec Casarem alicuius operis fore dominum, nec Antonii pacem illam affirmandam esse censuit. Urumq; cum iniuncta peregisset, Imperatorem habere

habendum esse, & eorum qua publicè venundarentur, adinvicem retinere potestatem. Omnino itaque Caesar se ab his oppugnari intuens, nonnihil verebatur, & se uterque eorū preparabat. Duæ legiones olim Casari paterna aderant in Ancona Urbe constituta, qua cum Antonio militabant. Ha Vtriusque apparatus sentientes, ob communem benevolentiam ac familiaritatem verecundia ducta, legatos invicem misere Romam, qui ambos conciliarent. Casare illis referente, non cum Antonio pugnare se, sed à Lucio oppugnari: exercituum primores allocuti, ad Lucium oratores destinant, qui eum cum Casare in iudicium vocarent, iam enim qua facturi essent, si id recusarent, clarè licebat intueri. Lucio conditionem admittente, locus causa diffinitus est, Urbs scilicet Gabiorum, inter Romam Praenestæque media, & sessio vicissim iudicibus adscripta: Tribunalia insuper duo in medio erecta, veluti in iudicio facturis verba. Primus Caesar adveniens, equites ad locum per quem Lucius transiturus erat emisit, insidias si qua fortè adessent, scrutaturos. Illi equitibus quibusdam Lucij praecursoribus, ac vicissim exploraturis ea loca, obviam facti, nonnullos interemere: Qua ex causa Lucius aggressionem, ut aiebat, veritus, retrocessit. Remocantibus dein de illum exercituum praefectis, & tuto affu-

turum

turum illum pollicentibus, neutiquam assensum
 est. Sic conciliationes nullo perfecto opere sol-
 uuntur, bellumque ab utroque meditari ce-
 ptum: acerbioribus etiam epistolis inter se con-
 tendere aggressi sunt. Lucio sex legionum exer-
 citus aderat, quas ipse ad consulatum acce-
 dens congregarat. Huic Antonij undecim alia
 accesserant, quibus Calenus praesidebat, &
 haec per Italiam distributa omnem. Caesaris le-
 giones quatuor Capua fuere, & praetoria qua-
 dam circa ipsum, sex quoque alias Saluide-
 nus ex Iberia adduxerat. Aderant & Lucio
 pecunia à nationibus qua minime ab Anto-
 nio expugnata fuerant. Caesari vero quas ab o-
 mnibus acceperat atque expugnatas, Sardis
 exceptis, & quas mutuo ex sacris retributio-
 nis gratiam pollicitus assumpserat Roma à
 Capitolio, ab Antoniano Libanubio, à Nemi
 ac Tybure, quibus in locis thesauri maxime
 maxime sacrarum pecuniarum adseruantur
 copiosissimi. Nam qua Italiam extra idem pos-
 sidebat, eo temporeurbationibus dissidijsq;
 agitabantur. Nempe Pompeius ob proscriptiones,
 & exercituum incolatus, Lucij praeterea
 dissensionem, ad summum gloria potentiaq;
 pervenerat. Quicumque enim pro seipsis solici-
 ti, aut qui propria abstulissent, aut Rempub.
 penitus auerterent, ad illum ferebantur. Alia
 porro iuventus lucri causa ad militiam festi-
 nans,

mans, & sub quo potissimum militaret haud. multisfaciens, cum ubique Romanis misceretur ad Pompeium præcipue inclinabat, veluti iustiores eligentem partes, & qui ad ingentem opum abundantiam ob prædas mari abactas pervenisset: naues plurimas haberet, maximum quoque rerum apparatus. Nam Murenas duas agens legiones sagittarios porro quingentos, pecunias multas. Ad hæc naues octoginta ad illum venerant, aliumque exercitum ex Cephallenia accersierat: sic ut à nonnullis creditum sit Pompeium, si se audacter his rebus intulisset, Italia tunc fame dissensionibusque laborantis, & ad ipsum inclinantis, maxime fuisse positurum. Caterum Pompeio ob incertitiam non Italiam aggredi, sed opem potius offerre visum, donec res eius inferiores tantum effecta sunt. Quippe Sestius equitum Antonij præfectus in Libya iam antea exercitum habente Lucio Fagioni Caesaris præfecto dederat, & subinde qui repeterent ad eum miserat. Quo recusante, cum eodem gerebat bellum, nonnullos ex militantibus, aliamque Libycorum multitudinem, & à regibus quam multos in unum congregans. Fagio pugna superata, utroque amisso cornu, exercitibus se invicem susipientibus, ex prodicione id evenisse atque seipsum interemit, ac confestim Sestius utramque Libyam affecutus est. Lucius Bos-

chum

etiam Maurusiorum regem, ut cum Carrina
 bellum gereret, qui Iberiam Casari tradide-
 rat, adhortatus est. Aenobarbus octoginta
 navibus, duabus praterea legionibus, ac sagit-
 tatorum funditorumque, necnon velisum &
 gladiatorum ingenti manu Ionium depradaba-
 tur aquor, & quacunq; Triumvirum subie-
 cta imperio depopulabatur. Ad Brundisium
 quoque delatus, Casaris triremes praelio ag-
 gressus, partem interceperat, partem igne com-
 burens, Brundisini intra mania conclusi,
 regionem deuastabat omnem. His excusis
 commotus Casar, militum legionem Brunda-
 sium ire iussit, & Saluidenum in Iberiam
 euntem magna celeritate ad se remouerunt: sua-
 que Casar & Lucius qui exercitus per Ita-
 liam colligerent, continue mittebant. Extern-
 rum quoque incitationes maiores minoresve
 ab utroque fiebant: insidiae etiam plerumq; in-
 terveniebant. Verum Italorum benivolentia
 ut plurimum ad Lucium inclinabat, quasi pri-
 ipsi in sortem distributis depugnantem. Neq;
 solum Urbes exercitibus descripta, verum Uni-
 uersa Italia timore ducta, ne similia illis pa-
 teretur, assurrexerat. Et qui pecunias ex ur-
 rum sacris ob Casarem abstulerant, ex Urbibus
 expellentes populi, interficientesve, manus
 in potestate sibi assumpserant, & ad Lucium
 una confluebant. Itidem & ad Casarem, qui

per colonias ab eo distributi fuerant accedebant, veluti ad domesticum iam inter se diuisi bellum. Quibus ex rebus Caesar Senatum eque stremitq; ordinem in unum conuocans, his verbis allocutus est. Despicior equidem, satis scio, ab his qui circa Lucium sunt, quasi ob debilitatem timiditatem' & eos minime vltus fuerim, propter quae nunc ordines vestros alloquentem me vituperant. Mihi quidem validior indies exercitus fit, atque audacior, quicunque contumelia mecum affectus à Lucio sortitione sua spoliatur, omnisq; alius quicunq; adest, validiora etiam & cetera exurgunt, una dumtaxat sententia excepta. Non enim mihi iucundum civilibus concertare bellis, nisi ad ea necessitate impellar maxima: neq; in reliquis adinuicem abuti ciuibus, potissimum civili bello, quod à vobis non ex Macedonia aut Thracia audiendum sit, sed in ipsa Italia agendum, quae vltra tot virorum cladem atque interitum, tot ingentes calamitates, veluti stadium quoddam effecta nobis, passura videatur. Hac quippe ego addubito, & adhuc testor neq; iniuria me affecisse Antonium, neque ab illo affectum esse, solum vos ut Lucium eiusq; sequaces arguatis persuadeo, meq; illi ut conciliis vehementer cupio. Qui si mihi non obtemperarint, minus' & crediderint, faciam ut vniuersi intelligant, consilij rectitudinem &que

m m

mane

nunc affuisse mihi, non timiditatem. Vos autem ut apud Antonium testes mihi sitis deprecor, & ob Lucij suspicionem una consurgatis. Hac à Cesare palam dicta, quorum causa hi denuo Præneste profecti sunt. Quibus Lucius hoc solum retulit, cur ad horum assumptio-
nem operum uterque eorum delatus esset, dissimulare Casarem, qui nuper legionem ut à re-
ditu prohiberet, Antonium Brundisium emis-
serit. Manius etiam Antonij epistolam pro-
tulit, siue confictam à se, siue verè edictam, hac
sententia: pugnaturum se, si quis dignitatem
eius destruat. Rogantibus ijs qui è Senatu
aderant, quis dignitatem eius impugnaret, &
ob id eos in iudicium vocantibus, Manius plu-
ra alia sophisticè admodum his inferuit, quoad
illi infecto negotio abire, nec ad iudicium cum
Cesare ulterius venire, siue à seipso unusquis-
que renuntiaret, siue alia ex causa, siue rubore
duceretur. Sic bellum continuo apertum est, ad
quod Caesar proficiscens, Lepidum duabus cum
legionibus custodia Urbis dereliquit. Ea tem-
pestate multi illustriū tum vel maxime triū-
viratum detestari visi sunt. nā ad Lucium trās-
sire omnes. Belli autem principia huiusmodi
fuerunt. Dna Lucij legiones apud Albam de-
sidentes, eiectis ducibus ad defectionem incli-
narunt. Festinantibus ad has Cesare & Lu-
cio, præniciens Lucius iterum pecuniarum
oblatio

oblationibus pollicitationibusq; leniuit. Fir-
 mio deinde exercitum alium ad Lucium du-
 cente, Caesar Firminum aggressus, accurrentis
 ad collem exercitus postrema inuasit. Cum no-
 cte ad Sentiam Urbem accessisset, quæ earum-
 dem partium dicebatur esse, Caesar insidias ve-
 ritus, minimè nocte insecutus est. Orta luce
 Sentiam simul & Firmij exercitum obsedit.
 Lucius Romam properans, tres acies prami-
 sit, quæ in Urbem accurrentes neutiquam per
 noctem conspecta sunt. Ipse magno exercitu
 equitum gladiatorumque processit. Nonio cu-
 stode per portas illum admittente, & exerci-
 tum qui sub eo fuerat, exhibente, Lepidus ad
 Casarem aufugit. Lucius Romanos affatus.
 Casarē ac Lepidum nefandi magistratus pæ-
 nas continuo duros esse dixit. Fratrem eius
 eundem magistratum ultro ponere, & consu-
 latum qui legalior habetur, pro eo accipere, &
 legitimam patriamq; dignitatem pro tyr-
 nica velle assumere. Ob quæ exultantibus cum
 eis, & triumviratus dignitatem dissolui exi-
 stimantibus, ipse imperator à populo appella-
 tus, in Casarē progreditur, exercitumq; alium
 ex colonijs ab Antonio conditis in unum con-
 gregans, Urbes in potestatem redegit. hæc au-
 tem Antonij partes sequebantur. Barbatus
 Antonij quaestor, nonnihil Antonio infen-
 sus, & ob id reuersus in patriam, interrogan-
 mm a tibius

tibus discere solebat, Antonium his qui in Ca-
sarem pro communi eorum potestate depugna-
rent, subirasce. Qua ex re ferè omnes, nisi
quis circumuentus esset, Barbatio assentsen-
tes, à Lucio ad Casarem transibant. Lucius
autem Saluideno cum ingentibus copijs à Cel-
tis ad Casarem proficiscenti occurrit. Saluide-
num Asinius Pollio Ventidiusque sequeban-
tur Antonij pratores: qui progredi ulterius
ipsum vetuere. Agrippa Casari amicissimus,
ne Saluidenus intercluderetur extimescens,
Subrium interceptit, locum Lucio accommodissi-
mum, ratus Lucium omisso Saluideno in ipsum
moturum copias, & Lucio à tergo instante,
Saluideno auxilium afferre posse. Nec eum fe-
ellit opinio: nam Lucius spe defraudatus,
versus Asinium Ventidiumque processit. In-
surgentibus utroque ex latere Saluideno &
Agrippa, opperientibusq; ut illum inter an-
gusta deprehenderent: cum insidia apparis-
sent, Lucius utrosque aggredi non ausus, Pe-
rusiam se contulit, urbem mœnibus copiisque
munitam: iuxtaq; eam castrametatus est. Ven-
tidij copias opperiens, ac simul ipsum Peru-
siamq; urbem Agrippa, Saluidenus, & Ca-
sar superveniens, tribus exercitibus circunde-
dere. Porro exercitum alium Caesar omni ex
parte magna celeritate comparavit, quasi in
hoc belli moles uniuersa consideret, si quis
Lucium

Lucium oppressisset. Præmisit & alios, qui ad Ventidium venientibus se obicerent. At hi per seipsos accelerare non ausi, subſistere, prælium neutiquam expectantes: neque Antonij mentē adhuc clarè discernentes, cum ad exercitus imperium iuxta dignitatem neuter eorum aſſisteret. Lucius neque in pugnam progredi ausus, pluribus ac longè melioribus bellicosioribusq; incumbentibus, cum ipse exercitum maiori ex parte novis collectum copijs haberet, neque ad iter se apponeret tot undique illum circumſtantibus, Maniū ad Ventidium Asiūmq; præmiſit, ut obſeſſo celerem afferrent opem. Tiſſenium etiam cū equitibus quatuor millibus ad diripienda Caſaris oppida ire iubet, ut inde diſcederet. Ipse Perusiā ingreſſus est veluti munitiſſima in Urbe tranſacturus hyemē, si neceſſitas impelleret, donec Ventidij copia acceſſiſſent. At ſtatim Caſar uniuerso exercitu ſumma celeritate Perusiā Gallo foſſaq; præinxit, ſex & quinquaginta ſtadia complexus ob montuoſitatem Urbis brachia longè & ſq; ad Tyberim protēdens, ne quis Urbem ingrederetur. Ex aduerſo Lucius alijs foſſis Vallisq; in illum nitebatur, montis ſemitam undique communiens. Et Fulvia Ventidium & Asiū, Ateium quoque & Calenum ex Celtis accelerabat, ut Lucio auxilium afferrent. Aluum inſuper exercitum in. Unum

m m 3 cong

congregans, Plancum ad Lucium premiserat. Plancus Romam proficiscente Casare, legionē in itinere deprehensam ad internecionem ferre amisit. Asinio ac Ventidio segniter admodum cunctantibus, nondum satis perspecta Antonij voluntate, cum à Fulvia & Manio subinde excitis ad Lucium accelerantes, obstantes quosque repellerent, Caesar Agrippa comite, relicta Urbis custodia, illis occurrit. Hi neq; insimul congressi, neque ea qua decuit celeritate retrouersi, Rauennam unus, alius Ariminum fuga petiere, Plancus ad Poletum iter arripit. Caesar unicuiq; eorum separatim apposto exercitu, ne in unum conuenirent, Persiam denuo reuersus, fossas magna celeritate munxit. profunditatem etiam in duplo adauxit, latitudinem qua triginta pedes utraq; ex parte excederet, adiunxit, murū excelsum erigens, & turres ligneas sexaginta pedum in circuitu ad quingentas supra mille constituens, pinnis septas densissimis, omnemq; alium apparatus à fronte obijciens, ut non minus obsessos quàm exterius irruere tentantes repelleret. Hac autem multis experimentis varijsq; pralijs inter utrosque confecta sunt: cum Caesaris milites iaculandi arte praecllerent, Lucij gladiatorum in morem ad congregiendum cominus essent potiores, multosque complexi trucidarent. Postquam verò hac omnia à Casare confecta

confecta sunt, fames Lucium inuasit. ea chao-
des dietim augebatur, quod nihil ab Urbe con-
nectari posset. Id Caesar intelligens, custodias
diligentius agere capit. Anni solennibus in
sequentem diem futuris, Lucius festum obser-
uans, quod hostes ea die negligentius custodias
acturos putaret, ad portas nocte procurrit ve-
luti praclusio quodam alium in eos ducturus
exercitum. nam magna copia nōnunquam illi
aderant. Proxima autem legione ad praesidia
existente, Casare insuper cum pratoris cohor-
tibus celeri cursu afferente opem, quā primum
Lucius pugnans repellitur. Hisdē diebus mi-
litibus frumentum Roma praeservantibus, mul-
titudine victoria belloq; sublata, aperte tumultu-
uari capit, & ad domos ciuium delata, ut fru-
mentum scrutaretur, omne quod subinde in-
uentum est diripuit. Ventidij milites Lucio fa-
me oppresso Verecundia ducti, ut Caesaris exer-
citum Urbi assistentem vi repellerent, Peru-
siam versus iter capiunt. Agrippa & Salui-
deno longē amplioribus copijs aduersum pro-
deuntibus, Veriti ne in medio amborum clau-
derentur, ad Fulcinium locum declinarūt, qui
per sexaginta supra centum stadia à Perusia
distat. Eo in loco Agrippa eos obseruante,
ignes plures excitarunt, per quae Lucio signa
aduentus eorum proderent. Ventidius & A-
sinus iter pugna faciendū consulebant. Plan-

cum Caesaris & Agrippa in medio existentes,
 que faciendae essent praestolari adhuc amplius
 illis suadebat. Vicit tandem Planci sententia.
 Qui Perusia aderant, conspectis ignibus exbi-
 larati sunt. Tardantibus ipsis vicissim ab ho-
 stibus praeceptis esse, demum cessante igne ab
 eisdem profligatos esse crediderunt. Lucius in-
 cumbente fame, noctu iterum à prima custo-
 dia ad aurorā usque munimenta omni ex par-
 te oppugnare cepit. Verum repulsus Perusiam
 iterum redire cogitur. ibi reliqua cibaria in unum
 comportata. seruis dari prohibuit, custodiri in-
 super eos diligentius iussit, ne quis aufugeret, &
 extrema difficultatis cognitio ad hostes per-
 ueniret. Deprehensa est igitur seruarum mul-
 titudo ingens, qui & in ipsa urbe conciderunt,
 & usque ad proprium vallum. pabulum si quid
 reperissent, & ramalia edentes reperti sunt.
 Hos fame vitam expirantes Lucius ingenti-
 bus fessis obrui mandauit, ne igni impo-
 sita cadavera indicium aperirent hostibus, aut pu-
 trescentium vapor factorem ceteris & morbos
 gigneret. Cum verò neque famis neque mortis finis
 ullus videretur esse, turbati milites ob instāte
 cladem Lucium adeunt, rogantque ut hostium
 munimenta denuo aggredi velint: sperare se per
 vim ea omnino erupturos esse. Lucius prom-
 ptitudine eorum commendata, non digne, in-
 quit, iampridem cum huiusmodi necessitas ad-
 set.

*set bello decertauimus. nunc autem si vosmet-
 ipsos dedere necesse est, aut si id morte dete-
 rrius videtur, & ferro dimicare placet, usque
 ad mortem censeo pugnandum. Conditione ab
 omnibus promptissime accepta, nequa occasio
 ut in nocte euenire posset, ad auroram se du-
 ci postularunt. quos Lucius ante diem mo-
 nit. instrumenta ad euertendos muros ferrea,
 scalas plurisariam ad vniuersa fabricatas se-
 cum ferens. Aducebat & machinas quas-
 dam ferreis harvis ad superandas fossas per-
 accommodas. Turres fixiles, qua afferes muro
 appellerent: omnis generis iacula, lapidesque,
 tum crates quas sudibus iniicerent. Aduo-
 lantes itaque Vehementi impetu fossas statim
 replere, lignaque in transversum ducta su-
 perarunt. Deinde muris propiores facti, non-
 nulli vallum fodere, alij scalas afferre prope-
 rabant, quidam turres admoventes, nullo mor-
 tis habito respectu saxis, sagittis, fundisque
 instebantur. Et hac quidem per partes haud
 minima gesta sunt. Sed cum hostibus multis
 in locis distributis, omnia apud illos infir-
 miora conspexissent, asscribus muros qua-
 tientes, non sine periculo summa vi depugna-
 bant. Quippe asscribus ipsis insistentes, sa-
 gittis ex transuerso telisque omni ex parte
 petebantur. Tandem violentia summa usq;
 licet pauci, murum conscendere, quos alij con-
 m m s festim*

festim insecuti sunt. Et fortasse aliquid, non sine labore tamen ac desperatione perfecissent, nisi quod optimi ex Caesaris exercitu, qui in subsidijs constiterant, machinarum huiusmodi inopiam apud eos intuentes, milites labore vacuos defessis obiecere. Tum vero precipites è muris deturbantes, machinasque conterentes, non sine contemptu ex alto ad ima pepulere: quibus in terram procidentibus, arma simul corporaque protrebantur. Deficiente illis ad clamandum voce, non sine promptitudine tamen persistebant. Cum autem eorum qui supra murum expirauerant, corpora armis spoliata intuerentur, facinoris magnitudine commoti, contumeliam ferre non poterant, verum aspectu illorum conturbati, parumper quid agerent incerti morabantur. Ut in gymniciis certaminibus ij qui à labore aliquantulum respirant, facere consueverunt. sic se habentes miseratus Lucius, tuba renovari imperat. Ob hoc exultantibus Caesaris militibus, Et ut in victoria mos est, arma quatientibus, Luciani dolore exciti, scalas denuo assument: cumque turribus carerent, ad muros desperatione magna deferuntur. Hos igitur in hostes nihil peragentes (non enim poterant) circuncurrens Lucius ne frustra pugnare vellet precabatur. Eoque modo suspirante:

mitti

intuitosq; à praelio abduxit. Sic murorum oppu-
 gnatio tanto impetu capta, ac furore, in hunc
 modum desijt. Caesar ne hostes simili audacia
 ad muros denuo redirent, exercitum omnem
 qui gestis rebus interfuerat super mania con-
 stituist, docuitque per murum alium aliò conti-
 nue deferri ad tuba sonum, quanquam nemi-
 ne cogente, Et suis pugnandi peritiam adijce-
 ret, hostibus Verò timor aueretur. Tristitia
 ob hac Lucij militibus, Et in talibus fieri con-
 suevit, adaueta est: ac custodes derelicta Urbis
 cura, vniuersa negligebant, ita Et ex simili su-
 curia plerique diutim ad hostes pertransirent,
 neq; abiectiores tatum sed ex primoribus non-
 nulli id agerent. Versus est itaque ad concilia-
 tionem Lucius, tanta multitudinis, qua indies
 deperibat, misericordia commotus: iterumque
 ab inimicis quibusdam Caesaris, qui pro seipsis
 Verebantur, persuasus, ab incepto destitit. Po-
 stea Verò quam Casarem transfugas ad se ve-
 nientes benignius suscipere, multorumque im-
 petum ad conciliationem inclinare vidit, dubi-
 tare cepit, ne illis aduersando Et ipse trade-
 retur, experientia quadam ad id facta, nec in-
 certa spe. Exercitum igitur in vnum conuoca-
 uit, quem hisce verbis allocutus est. Mens mi-
 hi fuit o commilitones patriam vobis restituere
 ac Rempublicam, tyrānidē triumvirorum Et
 principatum intuenti: sed nec occasio affuit,

Cassio

Cassio Brutoq^{ue} defunctis, Lepido insuper magistratus sui parte spoliato, Antonio longè à nobis pecunias duntaxat in unum colligente, cum hic solus ad voluntatem eius cuncta ministraret, Romanorum Respublica ut figura quadam & irrisio effecta esset. Eapropter ad libertatem pristinam popularem statum immutare cupiens, cum pramia militibus petita traderentur, monarchiam dissolvere arbitratus sum. Cumq^{ue} nihil proficissem, in consulatione meo necessitate id quadam efficere tentavi. At hic non mediocri me apud milites calumnia affecit, quasi sortitiones ipse prohibuissem, agricolarum ductus pietate. Hoc profectò duntius me latuit, sed neq^{ue} cū intellexissem, quicquam in animum induxi meum, incolas qui sortitiones vobis prabituri essent, ad me incli- nantes intuens. Verum nonnullos hac calumnia ad ambitum induxit, & ad illas veluti in nos pugnaturi, ut existimant, delati sunt, cum tempore à seipsis militare formidantes. Hac ego vobis testor, qui potiora elegistis, & ultra posse tam ingentia mala perpeisse estis. Victi quippe sumus non ab hostibus, sed à fame, quoniam à praefectis nostris derelinquimur. Mihi quidem benefice cesserit pro patria ad extremam pugnasse fortunam, & bene- factam laudem usq^{ue} in finem à conscientia mea suscepisse. Sed nec propter vos deficiam, quos
gloria

gloria mea fautores semper habui. Mittam ad eum in cuius manu potestas est, rogaboque ut pro salute vestra me solum arbitratu suo enecet, vobis mei causa veniam impendat, cuiusbus & militibus quondam suis, & qui nihil &sq; nunc inique peregristis, nec nisi honesta ex causa induistis arma, nec bello magis quam fame superati estis. Sic ille locutus est, nullaque interposita mora tres ex potioribus, qui pro ceteris verba facerent, ire monuit. Multitudo iureiurando assensum praestitit: cum quidam ipsorum gratia, alij imperatoris mente ducerentur, ut qui optimus, & democraticus illis videretur, & extrema tandem necessitate est superatus. Tres illi ad Casarem profecti, exercitus & trinusq; genus, & eiusdem nationis edidit viros, & qui vna aliquando militassent. Affinitatis etiam illustrium, & parentu virtutis meminere, qua neq; ad implacabilem seditionem eos impulsissent, & quacumq; alia his similia ad sedandum eum retulerunt. Caesar partem eorum insolentem intuens, partem pro partitionibus ultro depugnantem, arte & suo in hunc modum reddidit. His qui sub Antonio militiam egissent, sponte veniam elargiri velle, veluti qui gratiam illi redderet, alios ut voluntati suae se subiceret edicere. hac in conspectu omnium ab illo dicta. Vnum deinde ex tribus Furnium priuatim ad se euocans, maio-

re

re charitatis spe erga Lucium, ceterosque, proprijs exceptis hostibus incendit. Qui igitur Casari aduersabantur, separatim Furnum cum eodem locutum esse eorum causa sufficati, redeuntem convitijs insectati sunt, Luciumque ut vel pro ipsis cum ceteris iniret fœdus, vel ad necem usque depugnaret, exorarunt. non enim priuatim ipsis inimicum Casarem, sed communem propatria hostem extitisse. Lucius commendatis ipsis, collegarum misericordia et charitate ductus, alios ad id munus eligere velle ait: et neminem se potiozem esse inquitens, nullo pracone comitatus, iter arripit. Praeuentibus nonnullis, qui Casari Lucium advenire nunciarent, Caesar obviam illi prodijt. Constitui itaque adinuicem apparuere, amicis comitati, praelari quoque eodem vestis ornamento, militarem in modum pariter amicti. Lucius sepositis amicis, cum duobus lictoribus progressus est, simul mentem eius ab aspectu indicans: quem Caesar proficiscens ad exemplum imitatus est, quasi beneuolentia quadam erga illum teneretur. Lucium deinde ad Gallum properantem intuens, ut palam omnibus se ad eum conuersum faceret, praeniciens è Galli progressus est, ita ut Lucio consulendi de se, ac iudicandi libertas esset: in hunc modum si à nutu vestisque indicantes, adinuicem congressi sunt. Cum autem supra fossam constitissent,

zissent, salute inuicem accepta, redditaq³, Lucius prior hac loqui orsus est. Si quidem exterrass essem, ô Caesar, turpe mihi existimarem in hunc modum à te bello superatum esse, turpiorem adhuc deditiorem à me factam ducerem, cuius dedecus atque erubescentiam facile à meipso potuissem evitare. Ex quo verò cum ciue contendere ac collega pro patria contigit, neutiquam indecorum mihi arbitror, huiusmodi occasione tali viro in bello concessisse. Hac quippe refero, qui minimè quacunque velis pati recusò. ob hoc enim in hunc tam ingentem, nullo federe à te habito, profectus sum exercitum, sed & alijs veniam & tuis congruentem rebus iuste expetam. Oportet autem hac me indicantem, orationem pro illis & me aque diuidere, & harum rerum causam à me processisse intelligas, & in me vno iram tuam esse colligendam. Neque fiducia commotum quicquam reprehendere velle existimes: intempestiuum id quidem: sed & veritati potius innitar, qua nemini me excepto notum est. Ego bellum contra te suscepi Caesar, non & te superato principatum mihi assumerem, sed & optimam Rempublicam Triumvirorum potentia patria, nostra ademptam, in melius restituerem: quod nec ipse arguis. Nam cum in vnum conuenissetis, iassè id imperium periniquum esse, & necessarium,

&

Et tempori accommodum esse iudicastis, Cas-
 sio Et Bruto persistentibus adhuc, cum illis
 conciliari minime possentis. At Verò defun-
 ctis illis, qui dissensionis huiusce capita fuere,
 aliorumq; reliquijs siqua extiterant penitus
 extinctis, non bellantium illa Respublica, sed
 vos formidantium visa est. Igitur quinquen-
 nū finiente principatu, magistratus ad pa-
 trios mores reuocandos duxi, non fratrem pa-
 tria anteponeus, quem redeuntem ad id com-
 pellere Ultro credidi, idq; Et fieret in consu-
 latu meo, properaui. Quod si ipse occepisses,
 solus eius res gloriam affecutus esses. Ex quo
 igitur Et pareres minime tibi suadere potui,
 Romam proficiscens per vim ad id inducere
 putavi, cuius existens, Et notus, Et consul.
 Ha igitur suscipiendi à me belli causa exti-
 tere. Ha inquam sola, non frater, non Ma-
 nius, non Fulvia, non sortitiones eorum qui in
 Philippis depugnarunt: non denique agricola-
 rum misericordia, quibus propria aufere-
 bantur: ex quo fratris mei legionibus, qui ha-
 bitacula tribuerent, impendi, qui plura ab
 agricolis dementes, militibus ascriberent. Sed
 tu hac me infamia apud eos aspersisti, belli
 causam ad sortitiones à te transferens. Qua ra-
 tio potissimum eos inuoluens in me conuer-
 tit. non enim sub me militare amplius, aut, Et
 inique agentem ope prosequi confisi sunt. Dis-
 sima

simulare etensum bello utentē te oportuit, ut vi-
etoriam assequeris, Et si hostis patria esses,
me hostem iudicare, in his quae illi conferre vi-
debantur ob famem consulentem. Hac ipse ti-
bi refero, me tuis concredens manibus, quic-
quid de me deliberes, et dixi clare effundens
qualia de te prius sensi, Et adhuc sentiens so-
lus ad te proficisci volui. hac pro me dixisse sut
erit. Pro necessarijs autem meis, amicisq³, Et
Uniuerso exercitu, nisi siquid de me suspicari
maius, quae vtilissima tibi sunt, apertē consulam.
Nihil iniquē eos ob mutuam inter nos conten-
tionem egisse aio, neque hominem quempiam
fortuna utentem in re dubia prohibere eos, qui
in casibus Et opportunitatibus propter te pe-
ricula subire velint, cū ex lege tua intelli-
gant difficulter saluari posse nisi vicerint, Sin
hostile consilium ut suspiciosum Et infidum
respui, hoc te adhortari audeam, ne amicos
meos ob delictum fortunam vepuniri pergas,
sed in me vnum vniuersa ingeras, cunctorum
causam, ex quo illos absententia mea penitus
absolui, ne fortē existimes audientibus illis,
pro me ipso studiose vbera facere. Hac cū di-
xisset Lucius, Et subinde siluisset, Caesar in
hunc modum illi reddidit. Sine fādere ad me
venientem te intuens o Luci ē castris proprijs
quam celerrime obusā profectus sum, cum ex-
terius adhuc esses, et tui compos, per te consule
n n re,

re, & ea dicere & facere posses, quæ utilis tibi
 esse arbitrareris. Postquam Verò delinquen-
 tium in morem, & peccata sua confitentium,
 te ipsum potestati meæ subijcis, nihil ulterius
 habeo quod redarguam ex his quæ in me dissi-
 mulanter admodum mentitus es. A principi
 quidem me ladere instituens, nunc vel maxi-
 mè ladis. Fœdera etenim mihi imponens, à vi-
 ctore & iniuria pariter affecto consecutus es:
 Cum te, amicosq; tuos, & exercitum sine fœ-
 re mihi credidisti, iram ademisti omnem, po-
 testatem quoque eripuisti mihi, quam ex ne-
 cessitate fœdus tibi impartiens attribui, quas
 aequius expugnasse fuit, et vos quæ obarnissent
 patienter ferre. Verum quæ me digna sunt præ-
 ponere institui, per deos, per me ipsum, & te
 Luci, hac spe quæ erga me fidenter usus acces-
 sisti, ne utiquam te falli sinam. Hac inter se lo-
 cuti sunt, velut è commentarijs quibusdam re-
 ferentes elata voce, quoad licuit, quæ dicturi
 fuerant, ex animo prius meditati, seq; invicem
 censentes. Caesar Lucium laude & admiratione
 persecutus est, quod nihil, ut in aduersas, im-
 prudenter ignavèq; dixisset. Lucius Caesaris mo-
 destiam, brevitatemq; loquendi vel maximè lau-
 davit. Reliqui, eorū quæ dixissent, ex variisq;
 aspectu facile tulere sententiam: Lucius, dein-
 de ad tribunos militum misit, ut exercitus si-
 gnum à Casare exposceret. Illi militum nume-

rum ad eum detulerunt, quæ consuetudo nunc etiam à nostris observatur. Mòsque est Tribunal signum expetentè diurnale librum afferre regi, exercitus numerum præsentis continentem. Illi igitur signum assumentes, custodias quoque ad manus habuere. Casare quæ suæ essent, virosq; ea nocte custodire imperante, cum illuxisset sacrificia iniit. Lucius exercitum ad illum misit, arma deferentem, & veluti in agmine ad iter apparatus. Milites Casarem ut imperatorem à longe salutarunt. Legiones quoque per partes statuentes, eo in loco, quo idem inisset, firmare signa, qui sortitiones deposcebant scilicet, ac tyrones separatim ab illis distributi. Casar rite peractis sacris, lauro redimitus, quod victoria signum erat, tribunal ascendit, omnib; q; ut arma ponerent eo in loco quo constiterant edixit. Cum deposuissent, qui sortitiones expetebant, propius accedere monuit. Quibus cognitis, ingratitudinem eorum improbauit, minisque conterrui. hoc enim facturum esse illum iam antea cognouerant. Casaris igitur milites, siue consulto moniti, ut in rebus plerunque solitis, siue passione ducerentur ut ad viros domesticos atque necessarios, destitutis ordinibus quibus præsidebant, Lucianis propius mouere gradum, ac veluti commilitonibus suis circumfusi, arctiss;que complexi, fletum edidere, Casa-

*remque pro illis precari capere. Nec prius à
 clamore temperatum est, ipsis inter se comple-
 xis, & communicantibus dolorem, tyroni-
 bus quoque idem facitiantibus, ita ut nihil in-
 ter eos diuisum, aut diuidi posse videretur,
 quam Caesar à sententia propria excussus est,
 ut vix clamorem cohibens, his proprios mili-
 tes quiverit affari. Vos o commilitones sic con-
 tinue mihi aduersamini, quasi nihil à me feli-
 citer possitis consequi. Ego nuper militantes,
 ex necessitate cum Lucio militare existimo.
 Eos igitur plerunque nobiscum affectos, &
 nunc à nobis conseruatos alloqui in animo sta-
 tueram, quid à nobis passi, aut qua gratia
 indigni habiti, aut quid ab alijs maius expe-
 ctantes, in me, vosque ac se ipsos arma mone-
 rint. Hac enim in quibus defatigor, ad forti-
 tionem pertinent, quarum pars ad istos spe-
 ctat. Quod si annuitis, & id intelligam non
 suadentium, sed incessanter deprecantium esse
 signum, quacunque cupieritis vltro indul-
 geam. Discedent quippe à reorum numero im-
 pune illi, qui in futurum paria nobiscum sen-
 tiant. Vtrisque pollicentibus, gratia votæq; in
 Casarem reddita, ac nonnullis eorum quos-
 dam attribuit ut susciperent. Multitudinem
 vero tabernaculum eo loco in quo prius conse-
 derat collocare iubet, donec vrbes ad hyeman-
 dum, opportunas & aduersantes in vrbes
 illis*

illis traderet. Ipse pro tribunali sedens Lucium è Perusia cum Romanorum legione ad se venire iussit. Venere igitur plurimi è Senatorum numero, plurimi etiam ex equestri ordine, aspectu vasto & miserando, & insubita mutatione persistentes. Et cum Perusiam egressi essent, custodia urbi appositæ est. Accedentibus illis, Casar Lucium penes se constituit, alij alios ex Casari amicis, alias duces turmarum suscipere, præmonitos omnes in honore & insigni custodia futuros esse. Perusinos autem è muris deprecantes, sine Senatu exire monuit: Venientibus quoque indulgit. Senatores custodibus attribui mandavit, qui non multis post interfecti sunt, Lucio Aemilio excepto. Is Romæ cum iudicium de C. Casari nece haberetur, absolutionem protulit, & ut omnes idem facerent, quasi solutos omni odio suavit. Perusiam Casar militibus præda subijcere statuerat. Verùm Cestius quidam insolentior, qui prælo gesto in Macedonia Macedonicum se olim appellauerat, domum propriam incendens, se, suæque iniecti igni. Hunc venti insurgentes per urbem effundere, scq; uniuersa ciuitas consumpta est: Vulcani duntaxat templum superfuit. Hunc finem Perusia habuit, vetustatis gloriam & dignitatis in se continens, quam ab Tyrrhenijs iampridem in Italia conditam, inter duodecim

primae Urbes fuisse memorant, & ob id Iunonem Tyrrheniorum more in ea coli solitam. Quae reliquias Urbis ex sorte delegerunt: Vulcanum deum patrium, Iunonis loco statuere. Postridie Caesar inducias concessit omnibus. Exercitus nequitiam à tumultu conquiescit, donec nonnulli ex illis necarentur: & erant hi potissimum Caesaris hostes, Canutius scilicet & Caius, tum Flavius, Clodiusq; Bithynicus, alij quoque. & hic finis. Lucij obsidionis in Perusia fuit, bellumque hoc modo dissolutum est, quod omnium grauius ac diuturnius in Italiam futurum timebatur. Nam Asinixes statim, & Plancius, Ventidius insuper & Crassus, Ateiusq;, & quicumq; eiusdem factionis existeret exercitum haud contemnendum deduxerunt (tres enim supra decem legiones, equites quingentos supra mille pugnaces habebant) rati potissimam huius belli partem ex Lucio perdere, ad mare alius alio itinere profecti sunt, quidam Brundisium, alij Rauennas, nonnulli Tarentum. Fuere qui ad Murcum proficiscerentur & Aenobarbum, alij qui ad Antonium se transferrent: subsequenter continuè Caesaris amicis, & inducias illis offerentibus, & recusantes clade aliqua circa pedes maxime afficientibus. Ex his solus Agrippa duas Placum legiones, quae in Camerij relictae fuerant, sibi tradere suasisit. Effugit & Fulvia cornis

comitantibus filiis in Dicaarchiam : ex Dicaarchia Verò Brundisium accessit, equitum tribus millibus illam subsequens, quæ à prætoribus veluti ductores ad eam missi fuerant. Eo ex loco navibus quinque longis comitata, quæ à Macedonia aduenerant, alijs quinque prius existentibus iter cepit, cum qua & Plan-
cius una profectus est, exercitus residua ob timorem derelinquens, quæ Ventidium Imperatorem sibi delegere. Asinius & Aenobarbus amicitiam cum Antonio inire decreuerunt, miseræque ambo ad Antonium transitum comitatumque, ut in Italiam celerrimè veniret, pollicentes. Inter hæc Cæsar alium Antoni exercitum, quem Fusius Calenus magnis copijs circum Alpes deducebat, Antonium iam insensum sibi existimans, assumere tentabat, ratus si in amicitia idem permansisset, exercitum sibi conservare : sin hostis fieret, magnam vim adijcere suis rebus. Id cum facturus esset, nec indecorum videretur, Calenus morte præventus est. Sic Cæsar ad utrumque occasionem nactus, ac illuc proficiscens, exercitum assumpsit. Celticam insuper provinciam, Iberiamque suscepit, quæ olim Antonio parere consueverant. Fusio Caleni filio ex noxitate pauefacto, & uniuersa sine armis & illis exhibente. Sic Cæsar uno opere legiones undecim provinciasque ingentes consecutus, prætores earum magistratus

tibus absoluit, proprijsq; apposis ad Urbem se conuertit. Antonius hyeme persistente adhuc legatos qui ad eum sortitionum causa profecti erant, penes se detinuit, qua mente conceperat, occultius adhuc cohibens. Ex Alexandria deinde Tyrum profectus, ex Tyro Cyprum, ex Cypro vero Rhodum & Asiam enavigans, qua in Perusia facta erant, intelligit. Fratrem igitur, Fulviamque causatus, & in primis Manium, Fulviam Athenis morantem reperit ex Brundisio profectam. Iuliam porro matrem ad Pompeium fugientem, qui clariores circa illum extitere, ex Sicilia triremibus ad eum pramiserunt. Lucius autem Libo Pompeij socer, & Saturninus, & alij quicumque Antonij magnificentia & utilitate auebantur, ut cum Pompeio societatem iniret, & namque cum illo in Casarem insurgeret, omne suadebant. At ille gratias Pompeio quammaximas habere recepta matre professus est, easque in tempore redditurum fore. Se quidem, si cum Casare pugnandum esset, Pompeio ut socio in bello & surum: sin in his qua pollicitus erat permansisset Casar, daturum operam ut Pompeium illi conciliaret: sic ille respondit. Casar vero e Celtis in Urbem proficiscentem ab his qui ex Athenis venerant, Antonij responsum satis intellexerat: ceterum rei effectum haud clare intuebatur. Itaque quo sorti-

tione

tiones suscepissent, in Antonium iritare per-
 git, veluti Pompeio agrorum cultores reducere
 tentante, quos ipsi possiderent: multi quippe ex
 illis ad Pompeium se contulerant. Et quan-
 quam ea persuasio facile eorum animis hare-
 ret, tamen qui sortitiones sibi assumpserant,
 haud prompte in Antonium capiebant arma.
 Tantam illi Victoria in Philippis habitæ apud
 omnes gloriam attulerat. Caesar Antonio, Pom-
 peiôque & Aenobarbo armatorum multitu-
 dine longe superiorem sese existimans (habe-
 bat enim ea tempestate legionum quadragin-
 ta haud inferiores copias) tamen cum classẽ
 nullam obtineret, & tempus ad eam prepa-
 randam minime sufficeret, illi quingentas na-
 ves possiderent, ne Italiam circumnavigantes
 fame opprimerent, non ineptè Verebatur. Hac
 igitur animo contemplans, Virginibus quam-
 pluribus in connubium oblatis, ad Mecæna-
 tem misit, ut ex his Scriboniam, quæ Libonis
 Pompeij soceri soror erat connubio sibi adiun-
 geret, et si conciliatione opus esset, occasionem
 ad id promptam & paratam obtineret. Id in-
 telligens Libo, ad necessarios & ipse misit, &
 ut sponsonem eam cum Casare inirent per-
 suasit. Caesar Antonij familiares & exerci-
 tus quos suspectos habuit, occasione assumpta a-
 lios alio dimittere curavit. Et primum quidẽ
 Lepidum in Libyam ex decreto sibi traditam

pramisit, sex Antonij legiones suspectiores deducentem. Lucium deinde ad se evocans, ad fratris benevolentiam adhortatus est, Et si qua Antonij sententia subesset animo eius, proprium illi crimen obiectaret. Exprobravit illi autem ingratitudinem, qui tanto in honore apud ipsum habitus, nihil de Antonij mente retulisset, qui palam cum Pompeio convenisse diceretur. Hac ego tibi fidens edisseram, inquit. Defuncto Caleno exercitum, provinciâq; sub illo positas, ne principatus sui parte fraudaretur, per amicos proprios Antonio disponere curavi: nunc insidijs eius apparentibus, omnia illa mihi subicere institui, teque ad fratrem si abire cupis, adhibita Venia facile concedo. Sic illum affatus est, siue Et Lucium tentaret, siue Et qua ab eo dicta essent, ad Antonium deferri cuperet. Lucius Et à principio iterum lectus est. Ego Fulviam monarchiam esse intelligens, fratris mei exercitibus ad omnium Vestrum directionem usus sum. Quod si nunc ad monarchia eversionem accedit frater, clam palamque ad illum proficiscar, pro patria contra te gesturus bellum, quanquam erga me beneficium expertus sim. Sin idem docit, Et cum collegis ad id decernere intendit, tecum pariter in illum assumam arma, quousque te monarchiam constituere nolle intelligam. Hoc enim pro patria semper anteponam, gratia si-
 mal,

invol, genereq, reiectis: sic Lucius retulit. Quem
 Caesar ut prius admiratione profectus, neuti-
 quam se inuitum & reluctantem ad fratrem
 missurum esse ait: caterum tanti viri fidei libe-
 riam omnem, exercitumque in ea existentem,
 Speduceo & Lucio pratarum gerentibus, Velle
 committere, Sic Caesar Lucium cum honore pa-
 riter ac dignitate à se dimisit, ab his qui sub
 eo militabant, haud aperte custoditum. Ful-
 riam interea morbo laborantem Antonius in
 Sicyone dereliquit. Ipse è Corcyra in Ionium
 classe peruenit, haud ingenti vectus exercitu,
 nauibus solum ducentis, quas in Asia perfec-
 cerat, enavigans. Sentiens deinde Aenobar-
 bum magno exercitu & ingenti classe ad se
 properare, cum nonnullis haud satis tutum ex
 induciarum promissione videretur (fuerat e-
 nim ex his Aenobarbus, qui in causa pro Caij
 Caesaris nece habitus, in damnatorum nume-
 rum relatus, ulterius inter proscriptos habeban-
 tur, & in Philippis contra Casarem & An-
 tonium arma sumpserant) nihilominus navi-
 gare perseueravit, & nauibus quinque pra-
 stantioribus euectus, ut fidem illi prabere vide-
 retur, reliquam classem ex intervallo subsequi
 iussit. Aenobarbo deinde vniuerso exercitu
 & classe celeri remigio ad eum navigante,
 Plancus Antonio proximus, formidine corre-
 ptus est, & ut cursum contineret, aliquasque
 ad

ad Aenobarbum periclitanda rei causa. Et ad Virum ambiguum emitteret admonuit. Antonius fœdere recepto, mortem prius subire velle inquiens, quàm formidine pralata salutem adipisci, nauigare pergit. Iam in conspectum venerant, & rates precedentes ex signorum vexillis apparebant, & ad cursum ut se inuicè adirent hortabantur, cum lictor Antonio ante proram assidens, ut mos fuit, siue quòd ambiguum illum Virum ignoraret, qui tanto exercitu proprioque ad eos nauigaret, siue à generositate animi id expromeret, ut inferioribus dignitate viris, signum è naui deponere imperauit: Quod ab illis factum est, nauemque ad Antonij latera naui appulere: ibi se inuicem dignoscetes complexi sunt. Domitij exercitus Antonium imperatorem appellauit. Quo factò, vix tunc quidem Plancius fiduciam assumpsit. Antonius Aenobarbo intra nauem propriam recepto, in Palœntam adnauigauit, quo in loco peditatus eius seruabatur. Aenobarbus tabernaculum egressus, Antonio loco cessit: inde ad Brundisium Venere ambo, qui locus à cohortibus Cesaris custodiebatur. Brundisini Aenobarbo ut hosti Veters, Antonium ut hostem adducenti clausere portas. Antonius animo turbatus, & id lenocinio quodam fieri existimans, re autem Cesaris mandati prohiberi aditu Urbis, Isthmum muro parito

foſſique Vallauit. Eſt autem ea Vrbs inſula in modum telluri addita, ſtagno luna in formam circuncluſa, ita vt praciſo colle, & muro communito, neuiquam ex continenti ad illam ire liceat. Portum igitur Antonius magnitudine ampliffima, inſulasque in eo exiſtentes crebris cuſtodijs omni ex parte circunſepſit, & ad maritima Italia pramittens, ad opportunitatem incitabat omnes. Iuſſit & Pompeium Italia inferre claſſem, & quacunque poſſet bello innuadere. Ille Menodorum magna claſſe, quatuor legionum inſtructum apparatu in id bellum miſit: qui Sardiniam Caſari parentem, duasque in ea legiones ſibi aſſumpſit, ob Antonij conſpirationem cum Pompeio metu territas. Itaque Sigiuntam in Auſonia Antoniani ſibi vendicarunt, Thurios & Conſentiam Pompeius obſedit: regionem quoque equitibus attribuit. Caſar ſubita aggreſſione omnibus in locis conſeſſim facta, Agrippam, qui Auſonijs bello laborantibus afferret opem in primis miſit. Agrippa ex itinere, qui tellurem ex ſorte conſecuti erant, ex intervallo ſequi iubet, quaſi in Pompeium ſumpturos arma. Illi ex Antonij ſententia hac fieri intelligentes, clanculum ad propia Vertere gradum: qua res Caſarem maxime conterruit. Brundisium itaque proficiſcens alio comitante exercitu, his ipſis à caſu obuiat, admo-
netque

netque, & qui ab se in colonijs distributi fuerant, Verecundia correptos iterum renecat, inter se secrete Volutantes Antonium Casaremque inuicem conciliare Velle, Et si non obsequeretur Antonius, ipsi Casari ope adficerent. Caesar in Canusio per nonnullos dies morbo confectatus est. Omnino igitur secundum multitudinem Antonio superior, Brundisium adhuc circumvallantes reperit, nec aliud quam prope assidens castrametabatur, & quae fierent intentus observabat. Caterum Antonius munitiora quaque facile adeptus, Et pote qui multo plura tute expugnare posset, exercitum ex Macedonia summa celeritate ad se euocat. Interim circa Vesperam naues longas rotundasque clanculum populari multitudine reple re statuit, quae deinde per diem ex intervallo nauigantes atque armatae cursum caperent, Voluti e Macedonia tunc primum redeuntes, Et intuentes Casare, machinas ab illo destitutas ipse innaderet, quibus Brundisinos aggredi sperabat, turbato Casare, quod nihil illis praesidium afferre posset. Circa Vesperam Vtrisque nunciatur Sigiuntam ab Agrippa occupatam fuisse, Pompeianos à Thurijs reiectos, circa Consentiam adhuc habere castra: pro quibus Antonius cōturbatus est. Cum Verò Seruilius ducentis supra mille equitibus stipatum ad Casarem transisse nunciatum est, Antonius nulla

inter

interposita mora, ab ipsa statim caena cum amicis, quos paratos reperit, & equitibus fere quadringentis audacissime prouectus mille & quingentis circa Hyriam urbem quiescentibus celeriter inuehitur, eosque nullo Marte sibi asciscit: eademque die Brundisium iterum redit.

Sic Antonium & inuictum, belli opinione in Philippis acti, Verebantur omnes. Quae gloria insuper elata pratoria cohortes, quae cum illo militabant, ad Caesaris castra per partes proficisci ausa sunt, & cum eo castrametantes conuisti incessere, quod ad oppugnandum Antonium una conuenissent, qui eos in Philippis saluos praestitisset. Reclamantibus illis quod in ipsos pugnaturi potius venissent, sermone inter astantes coorti, conuistiæque adinuicem obiecta Antoniani exclusionem Brundisij, ac Caleni copiarum surreptionem referebant: Caesaris milites contra Brundisij exclusionem, obsidionemque exprobrabant: Ausonia praeterea excursionem, quodque cum Aenobarbo percussore Caij Caesaris, ac Pompeio communi hoste inuissent fedus. Postremo Caesaris milites quae mente continebant, ceteris aperiunt, quod Caesarem videlicet secuti essent, nequaquam immemores Antonij virtutis, sed conciliationem inter utrosque meditati, in Antonium, si abnueret sumpturi arma: & hac etiam Antonij Vallo appropinquantes referebant. Dum
hac

hac inter eos agitantur, subinde Fulviam de-
 cessisse nunciatum est, qua ex Antonij querelis
 valetudine correpta, ob eiusdem iram morbum
 sponte produxisse ferebatur: agrotantem quippe
 reliquerat, neque cum relinqueret, adiecit. Vi-
 sum est itaque utrisque eius mortem in rebus
 handquaquam contemnendis permaxime con-
 ferre, muliere ambiciosissima è medio sublata,
 qua Cleopatra zelo tam ingens exsuscitasset bel-
 lum. Eius obitum Antonius perfacile perpe-
 ssus est, utpote qui mortis suae causam à se produxisse
 sciret. Erat Lucius Cocceius Casari & Anto-
 niopariter amicus, & qui superiore astate cū
 Cecinna in Phœnicem à Casare legatus An-
 tonium adierat. Is redeunte Cecinna, cum An-
 tonio moram trahens, commoditate tēporis ad
 hac sumpta, se ad Casarem iturum, quasi illum
 inuisurus simulavit: annuente Antonio, idem
 tentandi gratia, an aliquid ab Casare nun-
 ciari velit interrogat, literas eius causa se de-
 laturum esse spōdet. Cui Antonius, quid adin-
 vicem scribemus, inquit, hostes existentes, nisi
 ut calumnias mutuo loquamur? Has enim per
 Cecinnam iam pridem scripsi: quarum si cupis
 antigrapha, utro accipe. quo dicto ridere cœ-
 pit. Ad hac Cocceius. Non sinā, inquit, Casari
 hostem dici, qui talem erga Lucium ceterosq;
 Antonij amicos se prastiterit. Tum ille, Qui e
 Brundisio, inquit, me excluserit, nationesque
 mihi

mihî subditas, & exercitum tam ingentem sub Caleno eripuerit, hoc amicis beneuolus solum tibi apparet. At is non amicos meos saluos esse, sed pro beneficio inimicitiam reddere velle videtur. Cocceius de quibus quæreretur intelligens, nihil ulterius acerbisatem eius irritare ausus, ab eo ad Casarem transit. Qui cū illum aspexisset, cur nō celerius ad eum redisset admiratus est. non equidem, inquit, fratrē tuum, Et inimicus mihî esses, conseruauî? Tum ille, quid hoc, inquit? amicos inimicos vocas, & exercitus illis eripis & prouincias? Ad hac conuersus Casar, non defuncto Caleno, inquit, necesse fuit adolescenti filio, absente Antonio, tam ingentes concedere copias, quibus Lucius irritatus defauiret, Asinius & Aenobarbus propinqui in nos vicissim vterētur, ex quo Planci legionē summa celeritate, ne ad Pompeium transfret, interceperam: nam equites eorum in Siciliam delati sunt. Ad hac Cocceius, aliter, inquit, hac verba referuntur, quibus nec fidē adhibuit Antonius, quousq; à Brundisio Et hostis exclusus est. Tum Casar nihil huiusmodi se mandasse, aut aduētum eius cognouisse ait, neq; cum hostibus eum venturum credidisse, Verum Brundisios ac præfectum eo loco derelictum, ob Aenobarbi excursiones à seipsis Antonium prohibuisse aditus, cum Pompeio communi hoste conspirantem, &

Aenobarbum parentis sui percussorem adducētem, decreto ac iudicio proscriptioneq₃ dānatum, & post bellum in *Philippis* habitum, *Brundisij* etiam urbem obsidentem, *Ionium* porro omne in circuitu depradantem, qui insuper naves eius succēdisset, Italiūmq₃ *Eni*versam excursioni pradaq₃ subiceret. Tum *Cocceius*. Cōvenistis, inquit, cum quibus *Velle*is fœdera pariter inire, neq₃ cū percussore aliquo fœdus inijt *Antonius*, nihil minus quā tu, parentem tuum in honore ducens. *Aenobarbus* porro in percussorum numero nequaquam fuit, neq₃ decretum illud in eum ex tra illatum est. Non enim consilij eius particeps fuisse dicitur, neq₃ sic amico *Bruto* non ignovisse existimamus. Nec profecto vel modicum praeveniremur succensentes omnibus, neq₃ cū *Pompeio* vna depugnare pollicitus est *Antonius*, sed cum à te oppugnaretur, sociū sibi assumere, aut illum tibi conciliare, nihil intolerabite hucusq₃ peragentem. Tu autem & horū causam tibi assumis. Siquidē per Italiā bellum minimē passurus est *Antonius*, neq₃ etiā cum his legationes miturus. Hac quippe de *Antonio* confido. His auditis *Cesar*, Quid Italiā, inquit, nominas? me quidē cum ipsa *Manius* & *Fulvia* *Luciusq₃* bello persecuti sunt: neq₃ *Pompeius* primum, *Servū* nunc *Antonio* confisus maritima invasit. Ad hac *Cocceius*, non

Antonio

Antonio confisus, sed ab Antonio promissus, Non enim hoc tibi celabo, inquit, Et reliquam Italiam classem nullam continentem ingenti classe percurrat, ni Vos in unum convenitis. Caesar huiusmodi dicendi artem haud incuriose audire visus, cum paulum se continuisset, in hunc modum retulit. Sed nec gloriabitur Pompeius nequam male nunc ex Thurijis expulsus. Cocceius sermonum ambiguitatem utraq; ex parte intuens, Fulvia mortem capite recensere, modum quoq; eius retulit, quodq; ob Antonij iram gravius contraxisset morbum, Et ex maestitia in longum languisset, cum Antonius nec agram inuisere curasset, Et ob id mulierem interuisse non ambigeret. Ea igitur de medio sublata, nihil inter Vos, inquit, necesse arbitror, quam Et eorum quae subdubitatis, Vera fateamini. In hunc modum Casarem lenies Cocceius, ea die apud illum hospitatus est, Et veluti iuniorem maiori natu non nihil ad Antonium mittere suavit. Ille belligeranti adhuc quicquam scribere velle renuit: non enim illum ad se scripsisse. De matre vero eius palam sequeri professus est, quod cum illi generis affinitate iungeretur, praeterisque ab se coleretur, diligereturq; ex Italia fugisset, quasi apud neminem filio excepto divertere liceret. Hac quidem Caesar studiosè machinatus est, Et ad Iuliam promittere curavit. Cocceio egredienti

exercitum, multi ex praefectis & ordinum primoribus exercitus mentem prodidere. Cocceius cum alia multa, tum haec etiam Antonio referre studuit, Et si Caesari se minimè conungeret, milites in eum pugnatuuros esse sciret: consuluitque Et Pompeium ab his qua populabatur, auertens, in Siciliam pramitteret, Aenobarbum etiam aliquò legaret, dum inter utrosque fœdus iniretur. Matre itaque illum adhortante, (nam à Iulij genus deducebat) rubore motus Vereri se dixit, ne succedentibus minimè fœderibus, iterum cum Pompeio societatem inire cogeretur. Non desperante matre ea fore secutura, Cocceio insuper instantius urgente, & ampliorem spem adhuc illi pollicente, Antonius tandem assensus est, Pompeioq; in Siciliam redire persuasit, quib; eorum qua promississent consilia initura: Aenobarbum in Bithyniam, qui provincia illi praesset, delegauit. Hac exercitibus Caesaris cum innotuissent, oratores ad utrunq; inter sese decreuere, qui calumnias cõpescerent, quasi non inter illos iudiciũ laturi essent, sed inuicẽ conciliaturi ambos, Cocceiũ à seipsis Veluti communem utrisq; amicum eligentes, ex Antonio Verò parte Pollionem nominarunt, ex Caesaris amicis Mecaenatem, qui Caesari & Antonio prateritorum oblivionem primum nuntiarent, deinde in futurum beneuolentiam

utrique

Etrique indicerent. Nuperrime autem defun-
 cto Marcello, qui Octavianam Caesaris sororem
 matrimonio sibi adiūxerat, ex fœdere equum
 statuere Casarem Antonio eandem uxorem
 tradere. Quod celeriter effectum est, seque in-
 vicem imperatores complexi sunt, ac conse-
 cratis clamores ab omni exército, laudatio-
 nes ad utrumque nulla intermissione per uni-
 versam diem noctemque patuerunt. Sic Caesar
 et Antonius Romanorum principatum de-
 nuo inter se partiti sunt. Terminos verò im-
 perij Codropolim Illyriorum, qua Ionij finium
 in medio potissimum sita est, inter se statue-
 runt, Antonio deinde ab oriente ad Euphra-
 tem usque fluvium desuper populos insu-
 larq; subesse: Casari qua ad occidentem per-
 tinerent, usque ad oceanum parere voluerunt.
 Lepidum Libya praesse ab Casare concessum.
 Casari Pompeio inferre bellum, nisi una conve-
 nirent: iniunctum est, Antonio Parthos ado-
 riri ob cladem prater fœdera Crasso illatam.
 Aenobarbo auxiliem cum Casare, qua cum
 Antonio fuissent, manere sponsiones, exerci-
 tum ex Italia utrumque posse deligere. Haec
 novissima inter Casarem et Antonium fœ-
 dera fuisse referuntur, ac confestim unusquis-
 que ad ea qua celeritate indigebant, amicos
 promissere. Ventidium in Asiam Antonius.
 qui Parthos Labienumque per ocium Syriam

ad Ionium usque percurrentes contineri.
 Qua vero Labienus Parthique à Ventidii
 passi sunt, ea libro quem de Parthis scrip-
 mus, priusquam referuntur. Helennum autem
 Casaris praeatorem magno impetu Sardis in-
 uadentem, Menodorus Pompeij praetor ste-
 rum è Sardis expulit. Qua ex re maxime con-
 turbatus Caesar, Antonij suasionem, qui Pom-
 peium sibi conciliare cuperet, contempsit Ul-
 tro. Romam deinde reuersi ambo, nuptias so-
 lennis more celebrarunt. Et Manium quidem
 Antonius, utpote qui Fulvium ad bellum
 iritasset, ad Cleopatram calumniam nec tradi-
 dit, tantorum malorum causam afferentem.
 Salvidenum insuper perfidia apud Casarem
 accusavit, quod defectionem priusquam cognos-
 set, cum exercitu eius circa Rhodanum de-
 duceret, sibiq; ad Brundisium castra haben-
 ti per nuncios id ipsum intimare curauisset.
 Hac igitur ab Antonio peracta, non omnia
 tamen iudicio comprobata sunt, ob materiam
 eius subitam, nimisque proclivem ad benivo-
 lentiam. Salvidenum igitur Caesar summa ce-
 leritate, quasi eo sola opus esset, ad se reuoca-
 vit, extemploque ad exercitum remissum, cum
 denno reuerteretur, committis primo impetuum
 confodi iussit. Exercitum quoque sub eo exis-
 tentem veluti suspectum Antonio tradidit.
 Inter hac fames asperam inuasit urbem, nul-
 lis ab

las ab oriente negotiatoribus, ob Pompeij timorem, Siciliaq; adjacentis, maria adnauigantibus, neque ab occidente ob Sardiniam & Corsicam, quas idem obtinebat, neq; ex superioribus Libya, ratibus eius utraq; ex parte maria infestantibus. Quamobrem vniuersa calamitatis referta erant, causasq; vel precipue ad contentionis duces referebantur, quos subinde insreperabant, & ad conciliationem cum Pompeio inuendam incitabant. Casure nec sic quidem conciliationem admittente, Antonius ut bellum in eum acceleraret, ob famem hortabatur. Obstante pecuniarum inopia, descriptio in publicum probata est, eos videlicet qui seruos possideret quinq; & viginti drachmarum pretio, dimidium pro quolibet ad onera conferre oportere, quod aliis bello in Cassium & Brutum gesto factum videbatur. Conferre insuper & sortem qui ex testamentis fructum suscepissent. Hanc descriptionem furibundo impetu turbatus populus statim lacerauit, questus eos qui araria publica olim extransissent, provincias prada subiecissent, Italiam ipsam tributis, vectigalibus, & bonorum publicatione oppressissent, non in bellis ex acquisitis imperare posse, sed in proprios hostes ob domesticas solum grassari dignitates, quorum causa proscriptiones & occisiones famaeque ex omni dolorum genere emerissent.

Et adhuc residua inter se partiri cuperent.
 Instantes itaque clamabant, Et eos qui mini-
 me una insurgerent, reiciebant à se, coramq;
 domos diripere, ac igni subicere velle mina-
 bantur. Dum igitur multitudo omnis tumul-
 tu fluctuat, Caesar cum quibusdam ex amico-
 rum numero, Et scutiferis paucis comitatu
 in medium venit, eos alloqui, Et querelam hu-
 iusmodi ab his inquirere affectans. Ille quam-
 primum in conspectum venientem fide repu-
 lere, Et nec se sustinentem aut offerentem
 amplius, Vulneribus quibusdam impetitus ir-
 risere. Qua cum ad Antonium relata essent,
 Et illi opem afferret properabat. Per Sacram
 igitur viam descendentem non utiq; expulere
 ciues, Veluti ad Pompeij conciliationem indi-
 nantem, Verum reuersi suaserunt: quibus
 minime pareret, repulerunt. At ille amicos
 quamplures extra murum confidenti ad se
 aduocat non permittentibus illis, milites in-
 ter se diuisi per transversa itinerum forisq; ver-
 tuntur, obuios quosque cadentes. Sed nec faci-
 lis illis euadendi exitus, cum à multitudine
 oppressi locum fuga haudquaquam inuenirent.
 Cades igitur immensa oritur plaga Undiq; et
 ab ætæ ululatus vocisque strepebant: ita Et
 Antonio vix subterfugendi pateret iter: qui
 tamen Casarem ab instanti tunc quidem peri-
 culo absoluit, Et intra domus penetralia, tu-

eam

tum reddidit. Fugiente multitudine: ne reli-
 quos aspectus rei conturbaret, iacentia passim
 cadavera in Tybrim iaciebāt, ac subinde alio-
 rum insurgebat fletus, corpora a flumio delati
 contemplantium, circumfidentibus ex militi-
 bus, maleficisq;. Quae enim honesta erant, &
 domestica facilius ferre poterant. Verum has
 tandem non sine imperatorum odio ac timore
 confopita sunt. Interim fames diutius augeba-
 tur, & populus nil praterquam quiescens su-
 spira emittebat. Antonius Libonis necessa-
 rijs, ut eundem ex Sicilia accerferent, veluti
 magnam quippiam acturum, ex generi con-
 sensu suadebat: Liboni quippe se securitatem
 abunde praestitutum, quod ab illis summa ce-
 leritate effectum est. Pompeius quoque Libo-
 ni assensum praestitit. Progressus igitur Libo
 ad insulam quam Enariam vocant, in ancho-
 ris constitit. Id intelligens populus, iterum in
 unum convenit, multisq; fletibus Casarem de-
 precatus est, ut Liboni ad eum pro pace ve-
 nienti fidem securitatemque pramitteret.
 Itaque Caesar quanquam iniustus tandem an-
 nuat. Populus insuper Mutiam Pompeij ma-
 trem, ignem comminatus nisi filium concilia-
 ret, una misit. Libo igitur hostibus ad id in-
 clinantibus, duces ut ad se venirent adhorta-
 tus est, quasi invicem concessuros quae illis vi-
 derentur. Impellente itaque per vim populo,

Caesar & Antonius Baias usque progressi
 sunt. Pompeius interea ut pacem iniret ali-
 mines sine ulla dubitatione suadebant. Meno-
 dorsus solus à Sardis praeiens, ut vel bellum
 prosequeretur, vel pacem glaciis differret,
 quasi fame pro ipso depugnante, & fœderibus
 cum placitum esset, in melius illa longè sucef-
 suris hortabatur. Quibus cum Murcus aduer-
 saretur, Pompeius eundem facile custodiri
 iussit, quasi imperium sibi asiscere queren-
 tem. Iam enim antea cum ob dignitatem atq;
 interiorē eius mentē grauius perferret, tum
 vel maximè ob hac ipsa aspernari videbatur,
 nec ulla in re colloquium cum illo inibat.
 Murcus ob hac conturbatus, Syracusas con-
 cessit, ibi nonnullos ex custodibus se subse-
 quentes contemplatus, apertè de illo conqui-
 situs est. Pompeius ductore turmae ac Tribum
 eius prius interfectis, qui Murcum etiam oc-
 cidere instruxit: seruataq; illum à seruis qui-
 busdam interfectum esse, quos Pompeius ad
 regendum scelus crucibus affigi iussit. Non
 latuit tamen id odium in Bithynicum secun-
 do exercens, erga hominem bello inclitum,
 & qui à principio ob beneuolentiam par-
 tes eius secutus fuerat, in Iberia benefactorē
 quondam suum, & ad illum sponte profectum
 in Sicilia. Murcus igitur in hunc modū perijt.
 Ceteris deinde Pompeium ad conciliationem
 impel

impellentibus, & Menodorum ut regni cupidam palam arguentibus, qui non veri sui benevolentia potius quàm ut exercitum provinciamque adipisceretur, his obstaret, assensit Pompeius, multis vanis ac sexrenibus inctus. Evariam enavigavit, indeq; Disarcchiam circa vesperam, insigni pompa & apparatus, inspectantibus hostibus cursu transiit. Orta luce, modico intervallo lignis pertransversum intra mare fixis, asseres apposuit, per quas inferius additis stramentis, Caesar & Antonius ad ea qua telluri propiora erant applicuere. Pompeius autem & Libo ad id usque quod adnavigari poterat, modico subeunte sale, & ad invicem clamantes audirent, firmare ratem. Cum Pompeius se ad principatus communionem Lepidi loco admittere posceret, illa reditum in patriam duntaxat, polliceri dicerens, nullo confecto negotio ab invicem digressi sunt. Legationes deinde amicorum crebra hinc inde volitabant, varijque petitionibus ab utrisque emergentibus. Petebat Pompeius ut proscriptis & C. C. Caesaris percussoribus, qui secum una convenissent, fuga sine delapatione, ceteris reditus in urba praberetur. Substantia insuper quam perdidissent, restitutio illis fieret. Accelerantes itaque ad conciliationem, partim à fame, partim à populo coacti, vix hoc quartum

tandem annuere, et à possidentibus emerent. Et hac proscriptis subinde annuntiarunt, sperantes hac ipsis abunde suffectura. At illi iam Pompeium ob Marci odium nonnihil formidantes, omnia hac ultro suscipere, et ad Pompeium profecti, et fœderarent, suadebant. Ob hac Pompeium vestem discidisse aiunt quasi ab illis prouideretur: quorum causa Menodorum pugnare, et ut prætorium virum solūque beneuolum crebro conclamare capis. Denique matre Mutia, ac Iulia Antonij matre compellentibus, iterum hi tres viri in circumclusum undique et veterem conuenere aggerem, et custodarijs navibus apposis in hac conspiciantur fœdera. Bellum inter eos terra marique dissolvere, negotiatores omni in loco libere commeari posse: Pompeium custodias quascunque in Italia haberet, subito educere: et nos ad se fugientes non admittere, neque navibus Italia oram ulterius percurrere, Sardinia, Sicilia, Corsicaque imperare, aliisque quas tunc contineret insulis, ceteris Antonii Casaræque præsidentibus: Romanis præterea ex longo cumulati, et illis mitteretur curam suscipere frumenti, Peloponnesum ultra hac si bi assumere: Absentem per amicum quem eligeret consulatum administrare, et pontificem inter sacerdotes nominari posse. hu Pompeio concessa. Illustrioribus præter ha
res

reditus in Urbem datus, nisi si quis ob ne-
cem C. Caesaris decreto aut iudicio damnatus
exularet. Substantiam ceteris qui ex timore
profugissent, reddendam censuere, & qua e-
xistentia illis vi sublata essent, navigantibus
exceptis in integrum restitui debere. Proscri-
ptis, & his qui cum Pompeio militassent, quar-
tam partem adscribendam fore: Servos liberos
esse: Liberos cum à militia cessassent, eadem
qua Caesaris & Antonij militibus concessa fue-
rant, pramia esse tribuenda. His itaque inter
se convenire, eaque conscripta, & signis pro-
prijs munita sacris Virginibus custodienda mi-
sere Romam. Post hac sortito adinvicem or-
dine inter se hospitati sunt. Primus in sexre-
mi Pompeius, qua ad aggerem proxima consti-
terat, ceteros ad cœnam inuitavit, deinde An-
tonius ac Caesar, tabernaculo super aggerem
apposito, & veluti ad occasionem omnes in
littere convivium egerunt, & fortasse ad se-
curitatem nulla suspitione addita: quanquam
nec sic quidem negligenter se habuere, Verùm
nautes ad eos accesserunt, custodesque circun-
quaque persistere. Et hi ensibus pariter ac-
cincti clanculum ad cœnam assederunt. Fe-
runt Menodorum illis in naui confidentibus,
ad Pompeium nuncium misisse, qui ad hos vi-
ros animorum convertere, & parentis fratrisq;
supplicia pariter solvisti, Imperiumque pater-

num

num ex tam subita occasione vindicare illum admoneret. se etenim ita nauibus prouisurum esse, et nemopossset euadere. Cui Pompeium qua genere eius & necessitate digna essent, his verbis respondisse aiunt. Menodoro sine me hoc facere profecto licet, cui peierare fas est: Pompeio verò non utique, Despondere praterea hoc coniunio Pompeij filiam, Libonis neptem, Marcello Antonij primogenito, Caesaris consobrino. Postridie consules in quadriennium Antonium ac Libonem primos creauere, contra constituyente Antonio quem prius ipse eligeret. Post eos Casarem & Pompeium, deinde Aenobarbum & Sossium, postremo iterum Antonium, & Casarem tertio tunc futurum consulem, sperantes eundem Rempub. populo subinde restitutum fuit. Hisque peractis abinuicem diuisi sunt. Pompeius nempe in Siciliam enauigauit, Caesar & Antonius Romam rediere. Qua intelligentes Romani, Vniuersaq; Italia, laudes passim concinebant, quasi ex gentili bello ad pacem aspirantes, filiorum direptione, custodiarum contumelia, seruorum fuga, agrorum populatione, denique agricultura vacatione, ac famis ad extremum ipsos opprimentis clade liberati. Sic proficiscentibus ipsis, Veluti saluatoribus publicis & bique sacrificia fiebant: & in Urben venientibus, summo splendore & apparatu
 oba

obuiam progredi statuerant, nisi quod pom-
pam euitantes illi, clam noctu Romam ingres-
si sunt. Sols animo angebantur, qui agros sub
Pompeio distributos alijs, ipsi ex sorte datos
sibi assumpserant. Nam eandem tellurem si-
mul vendicantes, Et implacabiles hostes affu-
turos, seque cum licuisset inuasuros formida-
bant. At qui circa Pompeium moram dixe-
rant, maiori ex parte Dicaarchiam profecti,
illumque complectentes, ac gratulantes, Ro-
mam nauigarunt. Quo facto, reliqua multi-
tudo omnis exultabat, Voces varia cum latitia
Et gaudio resonabant Undique, tot praeclaris Vi-
ris tam insperatae salutis redditis. Post hac Ca-
sar ad Celtas tumultu concitos profectus est.
Antonius ad Parthorum bellum iter cepit,
ac Senatu, quacunque fecisset, aut acturus es-
set, ex decreto comprobante, iterum duces suos
ad Varias orbis partes delegauit, Et quacun-
que alia animo conceperat, effecit. Instituit
Et reges, quos ipse comprobasset, tributis ex
ordine descriptis, Ponti Darium Pharnacem,
Mitbridatis filium, Idumaeorum Et Sama-
reorum Herodem, Pisidorum Amyntam, par-
tie Cilicia Polemonem, aliosque alijs nationi-
bus praesse voluit. Exercitum vero quem se-
cum in hybernis habere decreuerat, ex abun-
danti ornare Et exercere constituens, partim
ad Parthianos misit, gentem Illyriam, Epi-
damni

damni quondam incolam, cuius opera Brutus in bello promptissime usus fuerat : partim, in Dardanos aliam Illyriorum gentem , continue Macedonibus bello infensam : reliquum in Epiro quacunque in circuitu patet , manere iussit. Ipse hyemem Athenis peracturus, Furnum in Libyam ire monuit , legiones quatuor quae à Sestio tenebantur , in Parthos deducturum, neutiquam satis fides Lepidum eas Sestio adepturum esse. His hunc in modum constitutis , hyemem Athenis cum Octavia uxore egit , quemadmodum in Alexandria cum Cleopatra prius egerat. Qua enim ab exercitiis missa fuerant, solum detulere. Ipse simplicitate quadam privati cultus, principantis loco usus est. nam veste quadrangula , calceamento Attico utebatur. Ante fores soldo & quies, & egressus eius pari modo formabantur, nullis precedentibus signis, datus solum amicis comitatus, subsequens ibi totidem servis ad praeceptorum contubernia aut recreationes ferebatur. Convivium Gracorum more instruebat. cum Gracis quoque hyemem suam transigebat, festiuitates & solennia cum cunctis vicissim celebrans, assistente Octavia, cui plurimum obsequebatur , utpote ad muliebres lascivias proclivis & subitns. Finiente hyeme, quasi alius effectus esset, iterum immensata veste, affectum quoque variabat. nam signorum ra-

ptim

Præim multitudo ducum armatorumque fores
 eius obsidebat, & uniuersa strepitu paucorū, reso-
 nabant. Legationes à principio silere iussa, tunc
 primum admittebantur, discernabantur &
 causa, naues attrahabantur, & omnis alius
 apparatus simul mouebatur, & Antonius ad
 omnia præfens ventitabat. Casari interim à
 Pompeio fœdera prius inita dissolui visa sunt,
 alijs ut existimant ex causis, quas autem Ca-
 sar palam referebat, huiusmodi fuere. Pelopon-
 nesum Pompeio Antonius tradiderat, poscens
 ut qua sibi Peloponnesijs deberent, ipse trade-
 ret, vel se suscipiente provinciam, redditionem
 ipse assumeret, aut actio eorum in integrum
 maneret. At ille provinciam super his mini-
 mè suscepisse aiebat, ratus cum debitoribus
 unā adscriptum esse. Turbatus itaque vel eo-
 rum causa, ut Casar assererat, vel quod mente
 nimius fideret, aut eorum zelo qui exercitus ma-
 iores continerent excandesceret, aut à Menodo-
 ro irritatus, qui inducias potius quàm firma fœ-
 dera inijsse illum diceret: naues denno alias, re-
 nauesque in unum comparabat, & ad exerci-
 tum oratione habitā, omnino se apparare ob
 hoc necesse esse prædicabat. Depradatores igitur
 clam denno maria omnia infestabant, pa-
 rāmq; aberat, Romanos à prima famis clade
 perurgersi, sic ut palam conclamarent, non ob
 malorum liberationem, sed ob quartæ tyranni
 pp. susce

susceptionem, fœdera inter eos inita esse. Ca-
 sar nonnullas à piratis naues affectas, nau-
 tas supplicio affecit, qui cum se à Pompeio
 missos dicerent, rem populo ut acta erat, no-
 tam fecit, & ad Pompeium ipsum misit. Ille
 pro his verba reddidit, deinde Peloponnesi
 gratia contra postulauit. Quicumque igitur
 ex illis viribus cum illo aderant, libertis assidue
 parentem intuentes, quosdam ex his intere-
 mere, siue à seipsis meditati, siue Caesaris gra-
 tia ut in Menodorum iritarent, quasi dominum
 in seruum adhortantes. Quidam etiam Me-
 nodori potentia aduersi, libenter id agebant.
 & Pompeius ad contentiorem cum Meno-
 doro continuè agebatur. Hisdem diebus Phi-
 ladelphus Caesaris libertus ad Menodorum fru-
 menti connectendi causam nauigauit, qui Me-
 nodoro fidissimus, etiam de pugnacibus ad Ca-
 sarem agitare cepit, pollicitus Sardiniam Cor-
 sicamque cum tribus legionibus ille tradere,
 amicorum quoque multitudinem aliam adij-
 cere. Quod opus siue Philadelphi, siue Meno-
 dori causa processisset, ob calumnias ad Pom-
 peium antea delatas, Caesar confestim non ad-
 misit, meditatus pacem & opere quamprimum
 soluere. Itaque Antonium ex Arber-
 nis Brundisium ad definitam diem euoca-
 uit, cum eodem de bello consilia initurus. Na-
 ues longas ex Rauennis, & exercitum ex Cel-
 tis

tis apparatusque aliam Brundisium & Di-
 tarchiam summa celeritate accedere man-
 dauit, omni ex parte, si Antonio placeret, Si-
 ciliam Pompeiumque inuasurus. Et ille qui-
 dem ad definitam diē cum modicis applicuit.
 Non inuento autem Casare inde discessit, Vel
 quod beatus sententiam contra fœdera assumpti
 minime probaret, Vel quod apparatus Caesaris
 Et ingentem contemplatus formidaret. non
 enim suspicio in eundem principatus ex animo eius
 penitus excefferat, Vel signis terrefactus id e-
 gisset. Nam ex custodibus ad tabernaculum eius
 excubantibus, unus à feris laceratus inuen-
 tus est, facie adempta, quasi ad indicium au-
 ferendam, cum neque vocem emittere, nec à
 quoquam cum eo quiescentium audiri potuis-
 set: & lupum circa auroram è tabernaculo
 eius fugientem Brundisini se vidisse dicerent.
 Ad Casarem tamen scripsit, ne quæ inter
 eos composita fuerant, dissolueret. Menodo-
 ro quoque, ne abiret, Et seruo eius fugitivo
 comminatus est. Fuerat enim Pompeii ma-
 gni seruus, cuius substantiam Antonius Et
 hostis ex lege venundatum ad hastam emerat.
 Caesar tamen nonnullos in Sardiniam & Cor-
 sicam misit, sumptuos quæ Menodorus illi
 tradidisset. Iam enim Italiae maritima omnia
 custodijs multis occuparat, ne Pompeius ite-
 rum illa intraderet. Ad hæc triremes alias

Roma, alias Rauennis commorari iussit. Et exercitum plurimum ex Illyrio accersuit. Menodorum ad se profectum liberum confestim ex liberto declarauit, Et his quas adduxisset nauibus praesse noluit, sub Caluasio pratore classem deducentem. Hac constituens Casar, Et apparatus ampliozem in unum colligens, bellum differebat, questus Antonium uenitquam absentem opperiri. Voluisse. Apparatum autem omnem cum in unum contulisset, Cornificium ex Rauennis celerrimè Tarantum adducere imperat. Eo classem deducente ingens tempestas subito exoritur, Et ex omni classe naui qua Casari parata erat, mari obruitur. quare futuam calamitatem significare videbatur. Inualecente dictum suspitione quasi prater fedus id bellum iniretur, Casar quo suspitionem in populo dilueret, ad urbem misit. Ipse etiam exercitum edocuit, Pompeium, quod mare latrocinijs inuaderet, fœdera inter eos iacta dissoluisse: idque piratas sibi retulisse. Menodorum praterea interiorum eius mentem prodidisse referebat. idque intelligere Antonium: ob eamque causam Peloponnesum, Et ad inuadendam Siciliam pernecessariam sibi retinuisse provinciam. Ipse ex Taranto, Calusius autem ex Sabinis, Et Menodorus ex Tyrrenia confestim deduxere. peditatum quoque omnem

Rbe

Rhegium accelerare iubet. Vniuersa denique summa diligentia sollicitudinèque parabat. Inter hæc Pompeius Menodorum ad Casarem transfugisse eo iam adnauigante audiens, ut utrinque ad classem paratior adefset, in Messana Casarem opperiri statuit. Caluissio insuper & Menodoro inimicissimum, sed præcipue Menodoro ex libertis eius Menecratem vniuersa classis præsidem instituit. Menecrates circa Vesperam inclumante iam sole in conspectu hostium ex alto apparuit. Illi in sinum supra Cumas fuga deferuntur, ibique per noctem quieti perfliterunt: Menecrates Enariam versus iter arripit. At illi oriente luce sinum circa littora submissiori classe enauigare pergunt, ne hostes cum ad locum se conferrent: ac repente Menecrates iterum in conspectu illis affuit, magnæque vi ac celeritate ad illos propius accessit. Nihil igitur opera pretium in hostes longe à pelago dimissos se conari posse existimans, ad prærupta eos compulsi. Illi igitur trudebantur simul, & ex nauium rostris in eos decerantur. Erat hostibus redeundi innadendique ad libitum facultas, & aliarum nauium commutatio per Vices. Ipsi vero ex petris duntaxat & præruptis insurgebant. Cumque naues conuertere non possent, quasi è terra ad eos qui in mari erant depugnabant, neque declinare ho-

stes neque insequi potentes. Inter hac Menodorus ac Menecrates se mutuo intuentes, omni alio postposito labore, cum ira & acclamatione quam promptissime, inter se naues conitunt, in eo vicloriam & belli caput consistere arbitrati, qui alterum praelio primus superasset. Naues igitur magno impetu ab utrisque concita, se inuicem concussere amba: & hac quidem naus qua Menodorum veliebat, rostrum perculit atque confregit: altera vero Menecratis gubernaculum prorsus evertit. Deinde manicis inter se complexi ferros, neusquā manali opera indigebant, utraque ad bellum firma persistente. Vri igitur veluti è terra nihil laboris aut virtutis omisere, tela crebra, sagittas, lapidesque emittentes. Cataractas ad hoc proiecere è nauibz, per vim inscensuri. Menodori itaque naue eminente altius, cataracta ad iunum prona, faciliorem audacibus ad inscendendum praebeant aditum, & qua proieciabantur, utpote ex alio, vehementiore ferebatur impetu. Occumbentibus plurimis, cum reliqui vulnerebus affecti minus acriter pugnarent, Menodoro brachium sagittae traiectum est, telumque subinde euulsum. At vero Menecrates cum iaculo ad Iberorum formam multis hamis ferrois inserto, femur saucius, subito telum educere non posset, & ob id bellum inutilis existeret, reliquos ad pugnam hortatur.

*turas constitit. Postremo intercepta naue, se-
 ipsam mari intecit. Nauiſ a Menodoro Vincu-
 lis inſecta ad terram delata eſt, cum & ille ni-
 hil agere ulterius aut conari poſſet. Sic in lano
 claſſis cornu hinc in modum pugnatum eſt. Ex
 dextro autem Caluſſius ad ſiniſtrum ſponte
 adnauigans, nonnullas Menecratis naues fre-
 git, fugientesque in Peloponneſum inſecutus
 eſt. Demochares Menecratis conſilbertus, ac
 ſub eo tunc quidem præſtanti gerens, reliquas
 Caluſſij naues aggreſſus; partem in fugam ver-
 ſit, partem ad petras compulſit, ſiſque ab his
 expulſis naues incendit: donec Caluſſius ab in-
 ſecutione ſe conuertens, fugientes retinuit,
 ignemque a caſernis inhibuit: ac nocte inſur-
 gente omnes eo loco quo pridie morati ſunt. Sic
 inuale bellum inter ſeſque finitum eſt, in quo
 Pompeij claſſes longe ſuperare viſa. Democha-
 res autem Menecratis necem non ſecus ac bel-
 li claudem agrè perferens (duo quippe hi mari-
 timis in rebus Pompeio peratiles in primis ha-
 bebantur, Menecrates & Menedortus) omiſſis
 omniſibus ex acie in Siciliam tranſiit, veluti
 Menecratis corpore cum ſunica dantaxat naui,
 non autem ſuniuerſa Pompeij claſſe in deſcri-
 mine periculoque deſtituta. Caluſſius quo ad
 Demochares adnauigaret operiens, eodem lo-
 co quo inſederat moratus eſt, bandquaquam
 pralio decernere auſus; nauiſbus quæ potiores
 fuer*

fuerant, in bello amissis, reliquis vero ad inen-
dam pugnam prorsus inutilibus. Sed dum in Si-
ciliam cursum mouere intelligit, paratis nau-
ibus. Et ipse litus enavigare capit, Et sinum
derelinqueret, interea Caesar multis nauibus
ingentique exercitu ex Taranto Rhegium ap-
pluuit, Et Pompeium circa Messanam qua-
draginta ferè naues continentem inopine in-
uaderet. Id enim amici eius vel in primis sua-
debant, Et ex tempore tanto stipatus appa-
tu modica adhuc classe circumfusa priusquam
reliqua aduenirent, subitus occurreret. Quibus
ille Calaisium periri statuens, nauis quam af-
fensus est: praefatus non vitile confisum ad esse,
quod periculis obijceret, eoque impda auxilia
suorum intentus expectabat. Demochare in
Messanam delato, Pompeius Apollopheum
Et hunc quiddam libertum eius, Menodori Et
Menecratis loco una cum Demochare classi
praefisse voluit. Caesar occurrente circa Cumas
gesta erant, certior factus, Pontum adnaviga-
re pergit, Et Calaisio obviam prodiret, qui per
Ponum Et plurimum ad illum aduentabat, Et
iam ad Styliam delatus, Siciliam versus mo-
turus videbatur. Pompeius ex Messana decur-
rens: postrema classis aggressus est, antecede-
ntes quoque naues infecutus, max omnibus
amicis, in pugnam provocabat. Illi quæquam
ab eo vexarentur, minime tamen se ad pugnam
com-

conuertere, non permittente Casare, siue quòd in arcto bellum detrectaret, siue quòd à principio instituerat Venturos operiri, nec sine Caluissio bellum inire cuperet. Tandem ex eius sententia omnes ad littus concessere, ibique in anchoris firmare rates, ac simul à prora irruentes repellebant. Demochares duas ad quancunque earum naues opponente, tumultu concita alia ad petras deferuntur. Ibique per inertiam, Et apud Cumas prius euenit, undis assurgentibus impleri, collidique caeperunt hostibus nunc ab insultu, nonnunquam ab regressu eas eludentibus, repellentibusq;. Nec longe periculum aberat, cum Casar nauis egressus ad petras ex alto se proripuit, Et à pelago enatantes ad sese recepit: ad montes quoque superius ire monuit. Cornificius Verò Et quicunque alij pratores aderant, se mutuò adhortantes, nullo mandante, naues anchoris exoluunt, Et in hostes celeri cursu feruntur, Stilius arbitrati aliquid potius agētes perpeti, quàm per inertiam nullo pralio ab illis opprimi. Singulari itaque audacia fretus Cornificius, pratoris nauem primo impetu inuadit, intercipitque: qua ex causa Demochares in aliam subito defiliuit. Labore igitur Et cade hunc in modum succrescentibus, Caluissius Et Menodorus à longe nauigantes conspecti sunt: non tamen à Caesaris militibus è terra aut mari videri poterant. Cate-

rum Pompeij naues liberiore pelago euecta, eos
 affexere: quibus Visis retrocedere coeperunt.
 Iam enim nox imminabat, nec defessos recen-
 tibus opponere audebant. Morum adiutus
 reliquis ex priori inutilitate commoditatem
 attulit. Increbescente quippe nocte nauibus
 egressi, ad montes confugerunt, ignibusque pas-
 sim incensis, ceteris nauigantium aduentum
 signa prodiderunt. Eodem igitur sine cibo &
 obsequio illo omnium indigi per noctem tra-
 xere moram: quos Caesar simili modo affectus,
 & hincinde discurrere solabatur, & Et ad la-
 cem &que perferrent suadebat. Laborante
 itaque inter milites Casare atque sustinente,
 cum Calpurnius nondum adesse cerneretur, ut-
 que ex nauibus quicquam utile sperari possit,
 illo ad tempestatem emittente atque occupato,
 fortuna benignitate quadam tercia decima le-
 gio ad montes propius accessit, ex campisque
 milites intellecta clade per aspera quaque ex
 ignibus iter arbitrati, coepere cursum. Eo lo-
 ci imperatorem ceterosque cum illo fugientes
 conspicati, labore fameque confectos alij alios
 suscipientes conseruariunt. Ad hac primores
 ordinum Casarem ad eorum tabernacula du-
 centes, cum nemo ex seruis, Et in nocte tu-
 multuque turbatis atque dimisis superesset,
 consolati sunt. Dum igitur & varia ad loca qui
 se saluum esse dicerent emittit, Calpurnius cum

nauibz adesse nunciatur. Sic duplici & inspe-
rato fortuna euentu recreatus paulum conquis-
sit. Orta quamprimum luce, ad maria visum
dirigit, ac naues igne succensas flagrantisque
intuetur, nonnullas semiadustas, & adhuc
ignem sustinentes, quasdam derelictas: Velis
ad hac, gubernaculis vasibzq; passim repletum
mare. Ex his Verò qua integra mansissent,
nonnullas maiore ex parte laborantes. Calui-
sium itaque in aciem constituens, rates qua
celeriores aderant, intransuersum obiecit ho-
stibus, quiescentibus illis, sine ob Calvisij ad-
uentum, sine quò insurgentes aggredi para-
rent. Sic &risque classẽ continentibus, circa
meridiem Notus creber paulatim surgens, in-
ter angusta ac mari perua undas ingentes
extulit. Pompeius intra Messana portus clas-
sem continebat. Caesaris naues inter praerupta
tororum & impetuosa quaque per vim com-
pulsa, matas ad petras trudebantur, ponderi-
bz minus integras illas continentibus. Memo-
rius tempestate quamprimum orta, Scyllus
fore arbitratur ad interiora pelagi sese con-
tulit, ibique in anchoris classẽ sistit, leniores
ob profunditatem sustinens undarum motus:
remigum praeterea erexit, ne ab impetu ferre-
tur: quò aliqui vicissim imitati sunt. Reliqua
autem multitudo dum ventorum motum, &
in vere, cito inclinaturũ putat, naues anchoris
tra

Utque ex parte à pelago pariter terraque firmavit, ratesque inter se fluctuantes contris adinuicem propellere capit. Vehementiore deinde insurgente vento, omnia in unum cōfusa sunt, nauesque ab anchoris excussa, passim conternuntur, & ad terram delata ad litus colliduntur. Clamor itaque confusus oritur ab his qui trepidabant, simulque querebantur, & se inuicem inter tumultum inuocabant. Non enim voces discerni poterant, furente vento: nec gubernator à remige quicquam differebat aut peritia artis, aut imperio, sed confusio inter omnes par erat, siue intra naues, siue cum quis ab illis excidisset, undis, aestu, lignisq; propellentibus, mare autem velis, remis, viris, cadaueribusq; inundabat. Si verò quis effugiens ad litus cōtaret, vel ad terram illidebatur, vel ad petras impellente vnda trudebatur. At cum mare scinderetur, quod circa litus plerumque evenit, insuetos novitas rei centurbabat, & rates tum vel maxime circumlata in unum ferebantur, conterebanturque. Ventus quoque et in nocte difficilior erat ad ferendum, cum non in luce videris, sed in tenebris obruerentur undis. Fletus igitur per uniuersam noctem resonabant. Necessariorum porro inuocationes per litus discurrentium, & qui in mari erant nominatim appellantium opplerant aures. Flusque ad hac & gemitus, cum quos inuocarent,

rent, Veluti defunctos nullis exhibitis Vocibus lugerent. Contra eorum quos per pelagus unda inuoluerat, & in littore existentes ad opem conclamabant, audiebatur fletus. Admirabilis quadam malorum facies & trisque inerat. Non enim mare duntaxat his qui in ipsum defilierant, aut naues inscenderant, terrorem afferebat, Verum fluctibus longe periculosior imminebat tellus, ne incumbens illis unda inter saxa petrasque collideret. Noui itaque modis inter astius vexabantur, telluri proximi, nec illam ingredi, nec ab illa in pelagus deuium regredi, aut in medio consistere potentes. Nempe angustia locorum, & natura inaccessis littoris, & incumbens unda ventusque ab astantibus aspirans montibus, & in procellas varie confractus, profundique maris separatio in utranque partem pronoluit. & exastuans, neque manendi illis, neque fugiendi praebebat aditum. Tenebrae ad hac intentae, nocte potissimum obscura turbant omnia, ut se minime intuentes morerentur, quidam conturbati & clamantes, alij taciti casum sustinentes. Erant qui se inuicem conficerent, quasi omni salute desperata. Instante huiusmodi clade, omni animaduersione longe maiore atque grauiore, ita ut fortissimorum quoque spem ex animis adimeret, subito illucescere, & ventos paulatim dissolui visum, &

beb

hebescere, & cum sole penitus extinguâ, & subinde vento undâque cessante, vix in locum tamen suavitatis quicquere aquora, & tam ingentis tempestatis motus incolae earum partium haud unquam se meminisse dicerent. Hac igitur consuetudine & opinione amplior, maiorem Caesaris navium virorumque contrivit partem: cum etiam bello quod superiore die gestum fuit, plures amisset. His ergo duobus fortuitis invicem confictatus casibus, ad Hipponium eadem nocte per montes summa celeritate perrexit, tantâ rei cladem haud intueri sustinens, cui nihil praesidi ferre poterat. Ad amicos etiam ac praetores misit, ut omnes parati assisterent, ne qua aliunde, ut in adversis, subita calamitas insurgeret. Misit & pedes ad universa Italia littora, ne ob recentem casum aliquid e terra moliretur Pompeius. At ille nihil tale meditatus, non ad praesentis classis reliquias, abeuntis &e, instante adhuc tempestate quicquam molitus est, sed scaphas ex his quae poterant adhuc annexentes, & vento ad Hipponium ultra navigantes aggredi neglect: siue quod cladem illam abunde sibi sufficere putaret, siue ad consequendam victoriam esset ineptior, siue ut a nobis aliunde scriptum est, ad aggrediendum nullae foret &e ignorant, ac solum insurgentes repellere contentus. Caesari ne dimidium quidem classis ea

ex

ex tempestate, superfuiffe creditum est, & id quoque difficultate summa ac labore. Derelictis igitur nonnullis ad eius curam, turbatus animo Campaniam versus iter arripit. Non enim alias naves continebat, multarum indigus, neque ad fabricandum tempus aderat incumbente fame, populo quoque pro incunda pace plurimum instante, bellumque secreti aduersus fœdera susceptum improbane. Pecuniarum quoque distinebatur inopia, Romanis nihil conferentibus, neque tributis quæ med status erat, sustinentibus, promptis tamen ad ea quæ utilia erant, exequenda. Mœcenasem ad Antonium destinat, ut de quibus maxime inter se quæsti erant, rationem redderet, eumque in societatem simul adnecaret. Cui si minus parauisset ille, armatos onerarijs navibus in Siciliam præmittere statuerat, & omisso pelago, per terram incipere bellum. Dum his curæ, angeretur Cæsar, Antonium cum eo ad belli societatem consensisse intelligit, victoriam quoque c. Celtæ quæ Aquasunt, dicuntur ab Agrippa, per illustro in bello habetur. Propterea itaque animi etiam ac civitatum nonnulla munus, illi pollicita sunt, finitque præstiterunt. Deposita igitur solitudine, omni apparatus prior longe splendidioris raptim congregavit. Incipiente vere, Antonius cum Athenis trecenta

centurum navium classe constitutus Tarrum pervenit, Casari auxilium allaturus, et promiserat. At ille conversa mente, navibus iam fabricatis suos intulit. Vocatus deinde quæsi sufficientibus his qua Antonio auderant, et vicissim apparatis, alias occupationes protulit, et iam clarum esset illum cum Antonio in contentionem venturum, aut societatem eius ob necessariorum copiam haud multifacturum esse. Antonius quamquam animo turbatus, tamen perstitit, ac iterum in societatem eundem vocare perseneravit. Nam præbitione nautica defessus, cum exercitu Italo in Parthos indigeret, naues cum Casare permutare constituerat, cum ex fœdere sancitum esset utrunque ex Italia copias posse deligere. Sed cum difficile ipsæ haberetur, tum vel maxime Casari cuius latus ex sorte obvenerat, Octavia qua pro illis pateret, ad Casarem pervenit. Caesar suos periculis obiocasse circa Pontum aiebat. Illa Mecenazem hoc exclusisse respondebat. Ille Calliam libertum ab Antonio ad Lepidum missum esse, et Lepidum in eum concitaret. Illa scire se Calliam nuptiarum causa ad Lepidum missam esse: Velle quippe Antonium antequam Parthicum iniret bellum, filium eius Lepidi filio in uxorem dare, quemadmodum profiteretur: sic enim Octavia. Antonius vero Calliam et

Casa

Cæsarem torqueret , ad Lepidum pramiserat. Hac igitur minime admisit, ut autem una in colloquium veniret , illi annuit: Et inter Metapontum Et Tarantum conuenire amb.: quo loco fluminis eiusdem nominis medius interfuit. Congredientibus ad fluvium illis, fortuna quadam Antonius ex ripa ad occurrentes naues properans , scapham solus insiluit , Et ad Cæsarem quasi amico se concredens pertransibat. Quem cum intueretur Cæsar, imitatus est. Sic fluvij in medio ambo conuenere , alterius in ripa uterq; descendere velle contendentes. Vicit tandem Cæsar , Et veluti ad Octavianam Tarantum profecturus , in Antonij ripa penes eum simul constitit. Taranti quoq; ad eius diversorium nullo munitus custode pertransiit, Et noctu iuxta illum armatis nullis circumseptus conquieuit. Similia Et ab Antonio postridie gesta sunt. Sic illic continua ad suspiciones ob principatus ambitum , Et ad fidem subinde in necessitates mutatio inerat. Classem igitur in Pompeium preparandam Cæsar in novum tempus distulit , Antonio in Parthos expeditionem ulterius differre nequens. Tradidereq; adinuicem Cæsari quidē Antonius naues viginti supra centum , quas prope Tarantum missas illi dedit. Cæsar Antonio bis mille Italos armatos , quos missurum se sponderat, exhibuit. Octavia in super

99 fratrem

fratrem donis profecuta est, & decem onerarias naues ex fortioribus amplioribusque phaselis triremicis immisit ab Antonio petitas, illi tradidit. Caesar Octavia mille ad custodiam probatos viros, quos Antonius eligeret, elargitus est. Finiēte Verò principatus tempore, quod ex decreto tribus concessum fuerat, eundem denuo in quinquennium sibi desumpsere, nihil ulterius populo indigentes: eoque modo abinuicem digressi sunt. Antonius in Syriam profectus est: Octavia penes fratrem cum filia, quam ab ea sustulisset, derelictis. Interea Menodorus, siue ex innata proditiōe duceretur, siue quod Antonij minas extimesceret, qui eum tanquam fugitiuum bello adeptum abducere velle dicebat, siue quod se minus ac sperauerat in honore haberi cerneret, siue quod ab alijs Pompeij collibertis assiduis impeteretur conuictis, qui eum infidelitatis erga herum arguebant, & ad reditum post Menecratis necem hortabantur, fide data acceptaque ad Pompeium septem sublatiis navi- bus fugam arripit, Calvisio classis praefecto nequaquam aduertente. qua ex causa Caesar Calvisium à praefectura classis amouit: Agrippamque eius loco praesse voluit. Cum parata adessent omnia, Caesar classis exercitum hoc modo perpurgauit. Altaria primum maris in litore sita alluuntur undis, multitudo omnis circumq

circumquaque magno silentio per naves as-
 sidet : Sacerdotes in mari confidentes sacra fa-
 ciunt , terque per exercitum scaphis circumue-
 lli purgamina sacra deferunt, ducibus una ad-
 nauigantibus, & purgamina extollentibus, &
 ab exercitu infelicia quaque depellant. Diui-
 dentes deinde ea, partem in mare proijciunt,
 partem altaribus impositam flammis ado-
 lent, ac protinus multitudo omnis ea benedi-
 cit. Sic Romani classem solent perpurgare. Ca-
 sar igitur ea die ex Dicaarchia discedere sta-
 tuerat, eodemque tempore Lepidum ex Libya,
 Taurum ex Taranto Sicilia versus mouere ius-
 serat, ut illi tandem ex aurora simul & occide-
 to meridie se sequerentur. Sic Caesaris motus
 ea die omnibus praefinitus fuerat, decima sol-
 stitialis scilicet, quam nonnulli Romanorum no-
 uam lunam mensis appellant : in quo primo
 Casari exhibetur honos, cui Iulio pro Quinti-
 li nomen est inditum. Hanc igitur diem Caesar
 elegerat, religione fortasse motus ob parentem
 eius assiduus Victorij bello illustrem. Pom-
 peius in Lilybaeo Plinium Lepido opposuit, le-
 gionem armatorum, aliamque multitudinem
 leuiter armatam continentem. Ad hac ab
 oriente in occidentem usque Sicilia maritima
 omnia, & in primis Liparam, & Cossyriam
 insulas custodijs praesidiisque munierat, ne
 Cossyria Lepido, Lipara autem Casari sta-

tiones quasdam ad inuadendam Siciliam offerrent. Præcipuum vero totius classis in Messana collocavit, promptum quocunque in loco necessitas exigeret. sic utrique apparatus suos tenuere. Nova luna sole iam radijs contingente terram, Lepidus ex Libya mille onerarijs nauibus, octoginta longis comitatus cursum mouet, legiones duodecim, equites Numidas quinquies mille, aliumque apparatus peringentem secum agens. Taurus ex Taranto ex Antonij nauibus numero centum ac triginta, duas supra centum duntaxat aduehebat, reliquarum enim remiges ex tempestate amiserat. Caesar ex Dicaarchia discedens, sacris libaminibusque peractis, à prætoria naue in pelagus placidis ventis, & immobili Neptuno, marique nulla fluctuante unda, ut aduersus parentis hostes properanti propitij adesse vellent, vota obtulit. Inde vnnulis maris profunditatem antè se perscrutantibus, aquora permeare capit. Appius multitudinis nauium stipatus, post eum classis custos sequebatur. Tertia à discessu die Notus incumbens, quamplurimas Lepidus naues onerarias euertit. Impetu tamen ab eodem in Siciliam facto, Plinium in Libya obsedit, plerasque ex Urbibus sibi ascivit, quasdam incepit. Taurus incipiente vento Tarantum de nouo reuersus est. Appio circa Athenien-

suum

*sum rupes deducente classẽm, quadam è na-
 nibus ad petras delata colliduntur, nonnul-
 la inter abrupta ab impetu pelluntur, alia non
 sine vitio proiecta sunt. Caesar oriente tempe-
 state in Eleatem sinum inhospitumque pro-
 fugit, sexremi duntaxat vnica amissa, qua
 circa rupes confracta est. Libyco deinde susci-
 piente Notum, sinus in Vesperam patefcens
 commoueri capit, ita vt ex eo egredi non am-
 plius liceret, aduersante loco Vento, neque re-
 m rates continere, aut anchora vltcrius co-
 hibere possent, sed adinuicem inter petras col-
 lisa truderentur. Atra incumbibat nox, eoque
 periculum diffcilius adhuc illis videbatur.
 Increbescẽte clade, Caesar cadauera huma-
 ri, sancios curari iubet. ipse è mari enatan-
 tes vltcrius assumpsit, aliisque adornauit ar-
 mis: exercitum quoque omnem qui supererat,
 paulatim recreauit. Sex è nauium numero
 qua grauiore fuerant, tempestate contri-
 ta sunt, leuiorum sex supra viginti amissa.
 Liburnica maiore adhuc numero disiecta re-
 feruntur. Et cum ad reparandam classẽm tri-
 ginta dierum spatium videretur indigere, opti-
 mum factum visum est, bellum in futuram astra-
 tem denuo differre. Caterum instante popu-
 lo ob vrgentem famem, naues magna celeri-
 tate littori appulsas reparare pergit: porro
 earum onera qua corrupta fuerant, Tauri na-
 uibus*

uibus inanibus deuehenda transtulit. Ut igitur maiore in calamitate, Mecenatem Rammam ire monuit, Et eos qui ob magni Pompeij beneuolentiam elati fuerant, diligentia comprimeret. Non enim praeclari Viri memoria ab eorum animis penitus excesserat. Ipse, qui tellurem sortiti fuerant, per Italiam discurrens, hortabatur, Et ex timore eorum qua gesta fuerant, perterritos ad spem erigebat. Eadem celeritate Tarantum proficiscens, classem qua sub Tauro erat contemplatus, ad Hipponimum redijt, peditatimque ibi existentem consolatus, nauium quoque fabricationem accelerare monuit. Et iam proxima aderat in Siciliam secunda profectura classis, cum Pompeius huiusmodi opportunitate neglecta, tot naufragijs insurgere haud aequum duxit, sed mari dumtaxat ac Neptuno contentus peregisse sacra, seipsum eius Vocitari passus est, ratus non sine Dei auxilio astatu tempore bis hostes naufragio obrutos. Ferunt ob hac gloriabundum, solitam ab imperatoribus deferri chlamydem, Neptuni in morem, ex purpureo in ceruleum mutasse colorem. Sperans igitur Casarem classem iam tandem soluturum esse, cum denum naues preparare, eademque astate venturum audiisset, animo collapsus est, Et qui cum inuictulo homine, Et indefinenti apparatu, bellum

lum se gerere animadverteret. Ergo prope-
 re Menodorum septem quas adduxerat stu-
 patum nauibus, qui classis subductionem Ca-
 sariis inuiseret, & si quid posset vicissim moli-
 retur, ire iubet. At is iampridem animo tur-
 batus, cum classis praefecturam nondum sibi
 redditam doleret, ac satis conscius cum his so-
 lum quas abduxerat, ob suspicionem ab illo
 demitti nauibus, fugam denno inire statuit.
 Verum prius intra se meditatatus quemadmo-
 dum ad omnia sibi fidos redderet qui illum
 sequebantur, aurum omne quod secum habuit,
 inter eos partitus est, & trium dierum remi-
 gio delatus, per mille & quingenta stadia
 continuè progressus est, primisque qui Casaris
 classem observabant, fulgoris in morem subi-
 tus insilens, protinusque regrediens, post duas
 aut tres ex custodiaris nauibus è medio ere-
 ptas, ex onerarijs, insuper qua frumentum con-
 uehebant, illi insurgentes, aut enavigantes,
 quasdam per vim submersit, alias vinculis in-
 secit, aut igne cremauit: ita ut omnia tu-
 multu ob Menodorum repleta essent, Casare
 absente, & Agrippa ad conuectandam ma-
 teriem profecto. Ludibundus igitur ad are-
 nam littori finitimam atque palustrem, na-
 uem per contemptum vitro impulit, seque à
 limo detineri simulans immotus perstitit, do-
 nec hostes è montibus casum conspicati, ad

eum Veluti ad pradam paratam decurrere,
 quibus appropinquantibus iterum conuersa
 naus cum risu abiit. Caesaris exercitum me-
 ror simul & admiratio secuta est. Cum abun-
 de id egisset, & Vtrum hostis an amicus fo-
 ret prodidisset, tandem capto Rebillo consu-
 lari viro, eundem libertati reddidit, quid actu-
 rus esset corde meditatus. Erat illi cum Min-
 dio Marcello quodam ex Caesaris necessarijs
 ante fugam priorem amicitia. His igitur qui
 circa se fuerant, Mindium transfugere velle
 affirmat: deinde hostibus propior factus,
 Mindium ad se conferendi gratia ad insu-
 lam quampiam venire rogat. Cum accessisset,
 nemine alio audiente, se ad Pompeium ob in-
 iurias à Calvisio illatas, cum classi praefectis
 transfugisse ait: ceterum praturam suscipien-
 te Agrippa, ad Caesarem, à quo nil mali per-
 tulisset, redire velle, si fides praeberetur. Hoc
 Mindius absente Agrippa ad Messalam
 detulit. Inquit enim redeuntem insigni aliquo
 facinore emendaturum qua prius commisisset:
 donec autem fides praberetur, quempiam
 ex Caesaris exercitu inuasurum, ad suspensionem
 evitandam: idque executus est. Messala cum
 Veluti in re turpi nonnihil dubitaret, tandem
 assensum praestitit, siue quòd has bella neces-
 sitates esse crederet, siue ex Caesaris mente
 quicquam praesentisceret, siue intra se idipsum
 cogit

cogitaret. fixque Menodorus ad eum fugit. Adueniente demum Casare, in conspectu eius supplex procidit, & ut fuga causam minime reddenti, Veniam impartiri vellet, deprecatus est. Caesar salutem illi ob inducias concedere respondit, & protinus clanculum custodiri iussit. Triremium autem duectores ab illo transferens, quocunque libuisset abire permisit. Parato exercitu Caesar classem confestim mouit, & ad Hipponiū enauigans, Messalam cum duabus pedatum legionibus quas ducebat, in Sicilia supra Lepidi exercitum transire imperat, & ad sinum qui ad Tauromenium deducit, castra ponere. Tres praeterea legiones ad Stylida misit ac superum mare, observaturas quae fierent. Taurum ad Scylaceum promontorium, quod ultra Tauromenium adiacet, ex Taranto adnauigare iubet: quod ille ad pugnam remigiūque paratus protinus effecit: & cum eo pedatus omnis pertransiuit, equitibus tellurem, liburnicis vero maria scrutantibus. Sic se habentibus rebus, Caesar ex Hipponio decurrens, circa Scylaceum sese obtulit, & susceptis ordinibus, ad Hipponium iterum rediit. Pompeius, ut a nobis praescriptum est, omnes ad insulam ingressus custodiri iussit, naves vero in Messina congregauit, ut quocunque opus esset, auxilia demitteret. Sic & terque in hoc apparatu consti-

*tit. Lepido interim ex Libya oneraria naues
 residuum exercitus, quatuor scilicet legiones,
 adducebant. Quibus ex Pompeij parte Pa-
 pias ab alto occurrit, easq; ut amicos admit-
 tentes penitus euerit. Credidere quippe na-
 ues à Lepido pramissas ad eos aduentare: Et
 illa quidem à Lepido tarde ferebantur: sic ut
 iterum ad eas accedentes, ut priores alias ho-
 stiles arbitrari declinarent, donec ex ipsis
 alia combusta sunt, alia capta, quadam dis-
 persa, nonnulla in Libyam retro nauigauit.
 Ex exercitu dua legiones in mari submersa:
 ex quibus nonnulli enatarunt: Et hos qui-
 dem Tisinenus Pompeij prator ad terram
 prodeuntes interemit: alij ad Lepidum de-
 mum redierunt. quidam statim, alij posterum.
 Papias ad Pompeium reuersus est. Caesar ad
 Strongylam, vnam ex quinque Aeoli insu-
 lis, vniuersa classe, perscrutato prius pelago,
 ex Hipponio peruenit. Exercitum vero in-
 gentem in aduersa Sicilia ripa contempla-
 tus in Peloride, Mylis, Et Tyndaride, Pom-
 peium ibidem adesse credidit, eoque loco A-
 grippam bellum gerere praecepit. Ipse ad Hip-
 ponium denuo redijt, Et ad Tauri exercitum
 cum tribus legionibus Messala comite pro-
 currit, quasi Tauromenium inuasurus absen-
 te Pompeio, qui insultum illi duabus ex par-
 tibus praebere videbatur. Agrippa ex Stron-
 gyla ad*

gyl'a ad Hieram enauigauit, & Pompeij cu-
 stodijis minime cum sustentibus Hieram in-
 tercepit: & sequenti die Mylas inuasurus vi-
 debatur, Demochare Popeij pratore quadra-
 ginta duntaxat naues continente. Pompeius
 animaduerso Agrippa impetu, naues quinque
 supra quadraginta ultra primas à Messana
 Demochari pramittit, Apollophane eius li-
 berto deducente. Ipse cum octoginta alijs se-
 quebatur nauibus. Agrippa nocte incumbente
 ex Hiera dimidiū classis adducit, veluti cum
 Papia solo congressurus. Visit deinde Apollo-
 phanus nauibus, ac octoginta alijs aliunde
 prodeuntibus protinus Casari indicat Pompe-
 ium cū magna classe in altum aduentare. Ipse
 grauiore per mediū educit, reliquas naues ab
 Hiera celeri festinatione aduocat. Erat appa-
 ratus utrinque longè splendidus, & turres e na-
 uibus à puppe prorāque eminebant. Quam-
 primum igitur adhortationes, ut aquum erat,
 inter illos facta, signaque e nauibus elata sunt,
 se inuicem aggrediuntur, hi quidem à fronte,
 alij in circuitu, magno clamore, et nauium im-
 petu, varioque stupore omnium. Erant Pompeio
 naues per breues agilesque lenitate ad inua-
 dendum nauigandumque, Casari vero maio-
 res ac grauiore, & ob id ad tarditatem pro-
 na, maiore tamen robore ad inferendos im-
 petus, & ad vulnerandū hand evitari faciles.

Ex

Ex Viris Pompeiani ad pelagus amplius exerciti: illi firmiores ad bellandum. Hi non agnitionibus, sed circumventionibus solis longe superantes, maiorum gubernacula & transita perfringebant, aut remos incidabant, aut omnino naves retrahebant, & denuo incursionibus non minora inferebant damna. Caesaris naves ex incurfibus illas Vipote breviores perfringebant, aut concutiebant, aut omnino lacerebant: & cum in unum congregarentur, veluti humiliores ab alto facile infilientes, cornos aut manus ferreas ad eas iaciebant. At illi cum opprimerentur in mare protinus desilientes, a Pompeij navibus ad auxilia paratis concurrentibusque leuabantur. Agrippa ad Papiam navem potissimum delatus, & adigna qua extra proram navis eminebant, magno impetu inuectus navem perfregit, et ad infima usque disiecit, eosque qui in turribus constiterant, excussit. navis mare per rimas protinus admisit. Ex remigibus igitur Thalamia promissum omnes destituti sunt. alij per foros elapsi, pontum enatarunt. Papias ab occurrente navi susceptus, in hostes iterum se convertit. quem Pompeius e regione contemplatus, naves proprias ascensoribus vacuas, cum hostilibus iam pridem congressas parum vitiles existimaret, classemque ab Hiera ad Agrippam advenientem intueretur, signo dato suas cum ordine redire imperavit.

rat. Quod illa insurgentes, & se subinde paulatim conuertentes effecere. Verum Agrippa incumbente acrimus, fugam protinus arripuit, non ad littorum oras deducentes sed quacumque fluminiarum vada, qua in mari decurrentes egerant, ultro subeuntes. Quamobrem Agrippa prohibentibus illum gubernatoribus tam exiguo pelago maiores naues concredere, in anchoris intra mare constitit, hostes si opus esset, etiam per noctem aggressurus. Amicus deinde illum admomentibus ne inani audacia frustra duceretur, neve exercitum vigilia labore, que confectum ulterius contereret, neque quieto & tranquillo mari ultra ac fas esset fidem adhaereret, & spera iam instante classem retro uertit, & Pompeiani triginta nauibz amissis, quinq; solum ab hostibus ademptis, ad portum deducere classem, cum necessaria plura perdidissent, & ab alijs ademptis vicissim sustulissent: quos Pompeius laudibus prosecutus est, quod aduersus tam ingentes naues depugnantes, terrestre potius quam maritimum pertulissent bellum. Eos porro veluti victores donis adornatos exhortatus est, ut intra Pontum, & pote leniores ob fluxum, moram ducerent, praefatus nonnihil se ad nauium altitudinem velle adicere. Et hic finis navalis pugnae circa Mylas inter Agrippam & Papiam fuit. Caesarem autem Pompeius, ut re ipsa effectum est, ad Tauri

Tauri exercitum accessisse, & Tauromenium aggredi velle intelligens, propere Messanam post cenam aduauigat, parte suorum intra Mylas derelicta, & Agrippa illum denique adesse crederet. Agrippa refocillato exercitu quantum necessitas postulabat, ad Tyndarida se dedentem est profectus, ac statim ingressus repugnantibus strenue ijs qui custodia praeerant, repellitur. Adhasere tamen ei aliae ciuitates, custodibusque admisisse. ipse circa vesperam reuersus est. Iam Caesar ex Leucopetra ad Syllacem adnauigarat. Sentiens deinde diligentius Pompeium ex Messana ob Agrippam ad Mylas peruenisse, ex Leucopetra supra pontum ad Tauromenium per noctem accedere statuerat: Verum classem adesse intelligens, immutato proposito, non per noctem clam adnauigare, ceterum per lucem alacri exercitu transire potius deliberauit. omnino quippe Pompeium Agrippam opperiri existimabat. Perscrutato igitur per diem mari & montibus, cum hostibus vacuum esse deprehendisset, classem mouit, exercitum quantum naues capere potuerant, secum agens, Messala ad reliquos exercitus curam derelicto donec naues ad eum redissent. Ad Tauromenium itaque delatus, copiae veluti ingressurus emisit. Non suscipientibus ipsam custodibus, ultra Onobalam finium, & Veneris templum classem impulit, & ad Archi-
gitem

getem cursum dirigit, deum quasi Vallum eo loco positurus, & Tacromenium abinde expugnaturus. Archigetes quidem ex Apollinis habetur simulacris, quod primum illi sacrum statuere in Siciliam sedes transferentes. Eo in loco naui egrediens Caesar lapsus est, simulque in terram concidit, & ob id retrocessit. Ipsi igitur adhuc constituenti exercitum, Pompeius magnis copiis occurrit. Res immediata, & summa admiratione digna visa est. iam enim ultra Agrippam, Casarem debellare crediderat. Aderat Pompeio equitatus à classe sublatius, & pedites alio ex loco protinus emicnere, adeo ut omnes trepidarent, in medio trium hostium destituti copiarum: trepidaret & Caesar, nescius quo pacto Messalā accerferet. Equites itaq; Pompeij primi trepidationē intulere, Casare adhuc metate castra. ad hos pedites classiq; superueniunt. Et forte quid magnū à Pompeio perfectum esset, nisi quod belli inexpertus, nec trepidationis satis cōsciens quā Caesaris castra inuaserat, dubiusq; ne in Vesperam pugnare cogeretur, à praelio abstinuit. Et eorum quidem pars in Coccineum montem ascendit, pedites propius ab hostibus haud satis fissi castra ponere, ad Phœnicem urbem diuenterunt: ibiq; per noctem quiescerunt. Interim Caesaris milites Vallum perfecere, Verum labore & vigilia adeo affecti sunt, ut ad pugnam inutiles esse videren

derentur. Legiones tres Casari aderant, equi-
tes quingenti, nullis tamen equis assistentibus
leuioris armatura mille, ex socijs sorte electis
bis mille numero, exceptis qui ex ordine de-
scripti fuerant, maritima ad hac potentia. Pe-
ditatum igitur omnem Cornificio attribuens,
aduersum eos qui terram ingressi fuerant, bel-
lum iussit capeffere, & quod necesse fuerat con-
festim exequi. Ipse prius quam illucesceret, ne
ab hostibus circumuenteretur, mare manibus in-
gressus est. Dextrum cornu Titinio, sinistrum
Carcino attribuit. Liburnica igitur promectus
ac omnes circumnauigans ad pugnam hor-
batur. post adhortationes vero, ut imperator,
pratoria signa deponi imperat. Insurgente
itaque Pompeio, bis inter se congressi sunt,
praeliumque in nocte finitum est. Captis & in-
censis Casaris navibus, nonnulla breuiora ve-
lorum erigentes, spretis monitis, Italiam versus
cepere cursum, quas paulo post insecuta Pom-
peij naves, postremas earum auertentes quas-
dam abduxerunt, nonnullas incenderunt. Si
qui ex ipsis à pelago enatantes in terram emer-
sissent, à Pompeij equitibus aut capti sunt, aut
interempti. Alij ad Cornificij castra fugientes,
ab eodem ad accurrentes insurgente perimun-
tur. leuiter armatis solum abire concessum. non
enim utile visum est phalangem diffidentē cō-
mouere, assistentibus ex aduerso peditibus, &
Et

Et in victoria sese extollentibus, Casarem inter ministros ad multam interim noctem confidentem atque consulentem utrum ad Cornificium per medium tam ingentis naufragij, an ad Messalam potius aufugeret, fortuna quadam ad Abalam portum, uno armigero duntaxat comitatum attulit, nullis assistentibus amicis, aut scutiferis, ministrisue. Quidam itaque e montibus casum suspicati, Et ad rei fidem occurrentes, ipsum anima corporeq; torpentem offendere. Quem ex cymba in cymba transferetes, Et lateret, ad Messalam tandem non longe castra habentem detulere. Ipse quamquam ministerij omnis indigus, ad Cornificium Liburnicam propere emittit. Item ad montes finitimos quosdam destinat, qui se saluum esse nunciarent: Uniuersosq; ad Cornificium praesidia afferre admonet: quem Et ipse per epistolas certiore facit, auxilia ad eum aduentare. Post hac curato corpore, cum paulum quicuisset, ad Stylidam nocte processit, Et ad Carrinam qui tres legiones sub Messala continebat, per nuncios imperat, Et Liparam adnauigaret, quem ad locum Et ipse erat profecturus. Ad Agrippam quoque perscripsit, Et periclitanti Cornificio Laronium cum exercitu celerrime ire iubeat. Mecanatem porro Romam Et proficisceretur, admonuit, eorum causa qui res novas moliebantur: ex quibus nonnulli

titubantes supplicio affecti sunt. Messalam
 insuper Dicaarchiam pramisit, & legionem
 qua prima nominatur, ad Hipponium addu-
 cere imperat. Hic est Messala ille quem tres
 Viri in Roma morte proscripserunt, & pecu-
 nias qui illum interfecissent libertatemque
 polliciti sunt. Verum is ad Brutum fugiens
 & Cassium, defunctis illis exercitum per in-
 ducias Antonio tradidit. quod nunc ad Roma-
 na virtutis amulationem commemorare li-
 buit: quod eum proscribentem, in tanta clade
 solum nactus in potestate, et imperatorem ta-
 men inuit, salutisque restituit. Cornificius
 cum à castris hostes facillime repellere posset,
 ex inopia coactus suos in aciem eduxit, hostes-
 que ad bellum prouocauit. Pompeio pugnam
 capessere cum ijs qui in armis duntaxat spem
 haberent, detrectante, fame coactus ultra-
 rius progreditur, & per medium eorum qui
 è nauibus perfugerant, ipse classis expensum
 capit. Aggressus deinde ab equitibus, acri-
 ter per media camporum, asperis verò inlo-
 cis, ab his qui leuiter armati insequabantur
 (Numades hi quidem erant ac Libyci)
 Et plurimum sanciato exercitu, ab impetu repeb-
 litur. Quarta vix demum die ad tellurem
 inaquosam, quam ignis riuum nominant,
 peruentum est. Hac ad mare usque oppositos
 excludit agros, cursus etiam aquarum extin-
 guit

guit omnes , ac per eam finitimi nocte solum proficiscuntur, suffocationem exhalantem , & pulverem cinere permistum. Cornificij igitur milites neque noctu per ea loca proficisci audebant , luna nullo emicante lumine , ob viarum difficultates & insidias : neque per diem facile carpebant iter , suffocatione oppressi & angustia : pedes quoque illis veluti in aestate caloreque adurebantur , potissimum qui nudi incedebant : & cum moram ducere nequirent , urgente siti , neminem insurgentem repellent hostem , sed indefesso vulneribus obijciuntur Undique. Cum ad exitus adusta telluris pervenissent , alij apparere hostes , quos nudos debilesque intuentes , contempsero primo, mox ad colla prosilientes incredibili audacia, quoad vires suppeterent, opprimebant. Verum eos detinentes salutis propria obliti, à calore laboreque conficiebantur. Avocante eos Cornificio , & fontem iam propinquum ostendente , tandem plures ab ipsis repellentes interficientésque cessere. Caterum alij fontem occuparant hostes, & omnino Cornificio maestitia extrema inerat : cum sic se habentibus Laronius à longe apparuit , tribus cum legionibus praemissus ab Agrippa : non tamen adhuc an amicus adveniret , clare intuebantur milites. Verum spe ducti , ac huiusmodi fore suspicati, ad eum deferuntur. Postea vero quàm

hostes, fontem deferentes, ne in medio eorum clauderentur, animaduertunt, clamorem oblatitiam ingentem extulere: Reclamante ad eos Laronic, cursu ad fontem deferuntur, quos duces confertim haurire prohibebant. Quis Verò minus paruisset, haurirèntque auide, extinguèbantur. Sic ex insperato Cornificius exercitus sui parte deleta, ad Agrippam ac Mylas saluus peruenit. Et paulò ante Agrippa Tyn-daridam acceperat, locum commeatu refertum. Et ex mari accommodum ad gerenda bella: ad quem Caesar equites peditèsque deduxit. Aderant quippe illi in Sicilia copia omnes armatorum Vna Vltra Viginti legiones, equites ad Viginti millium numerum: leuis armatura Vltra quinq; millia: Et adhuc Mylas. Ex Mylis Verò naucularias, Peloridam, Et maritima omnia Pompeij prasidia obtinebant. Quatinus potissimum Agrippa ignes continue adurebat quasi nauigantes incensuri. Vtraque etiam angusta locorum circa Tauromenium Et Mylas à Pompeio tenebantur: exitus insuper montium manibus occluserat, Et Casarem à Tyn-darida Vltèrius euntem, ne congregi posset, infestabat. Rumore exorto Agrippam nauigare, ad Peloridem relictis circa Mylas angustis locorum sese proripit, eaque Caesar protinus inuadit, Et cum his Mylarum, Et Artemisij exigua oppida, in quibus Solis boues fuisse

mendo

memorant, & *Vlyſſis ſomnium*. Fama deinde ex *Agrippa* & inani euaneſcente, *Pompeius* anguſta illa intercepta audiens, *Tiſienum* cum exercitu aduocat. *Tiſieno* *Caſar* occurrere decreuerat: ceterum itinere delapſus, circa *Myconium* montem ſine tentorio illo pernox conſtitit. Imbre deinde vehementiſſime coorto, & autumnali in tempore, nonnulli ex armigeris ſcutum Celticum nocte perpetua ſupra illum tenuere. Horridi porro *Aetna* ftores, & ingentes mugitus, fulgur aſque circa exercitum laſe ſplendentia, illos terruere, adeò & *Germani* pra timore è ſtratis exciti, auditionem earum rerum qua de *Aetna* fluxu referuntur, nò inanem inter tot admiranda arbitrarentur eſſe. Poſt hac *Paleſtinarum* agros depopulatus eſt, & *Lepidus* frumentatum proſectus illi obuiat, amboque circa *Mellanam* locauere caſtra. pluribus igitur pralijs per vniuerſam *Siciliam* leuiter inter eos geſtis, nullo inſigni peracto opere, *Caſar* *Taurum* qui *Pompeij* com meatus interciperet, & vrbes neceſſaria illi ſubminiſtrantes innaderet, emittit. In qua re maxime exagitat^{us} *Pompeius*, maiore pralio de omnibus decertare inſtituit: & pediatum veritus *Caſaris*, cum claſſe longe ſuperaret, ad *Caſarem* deſtinat, & & ut ſecum maritimo pralio de vniuerſa re decernere velit, expoſtulat. *Caſar* à maritimis abhorrens pralijs, ne for-

una interueniente concideret , cum ab illo de-
nuo prouocaretur , iam mari affuetus , ac tur-
pe ducens bellum detrectare , conditionem acci-
pit. Statuta est illis dies in qua trecenta na-
ues utrique adessent , omnifariam telorum ge-
nera ferētes , ad hac turres & machinas , quas
ipsi excogitassent. Agrippa ultra hac quadam
instrumenta machinatus est , quae harpaga ap-
pellantur. harum forma huiusmodi fuit. Li-
gnum quinque cubitum ferro circumplexum ,
fibulas ab utroque capite fixas , continet , qua-
rum vni falx ferro curuata inhaeret , alteri fu-
nes plurimi connexi insident , falces maximi
attrahentes , cum hostilis naus ex abrupto ca-
pta est. Cum dies praelio destinata illuxisset ,
protinus remigum contentio clamorque tolli-
tur. Telorum deinde partim ex machinis , par-
tim è manibus excussorum intuebatur multi-
tudo. Ad hac lapides ignemque ferentes machi-
nae , sagittaeque volitabant. Postremo naues ma-
gno impetu in vnum delatae , simul connectun-
tur. Ha quidem è latere , alia è tignis proram
superantibus , nonnulla rostris concurren-
tes , quo ex loco vehementiores plaga , con-
cussiones , & insultus permaxime prodibant ,
nauesque ob id debiliores reddebantur. Qua-
dam etiam pariter ferebantur remis insultan-
tes , iaculantesque , & ministerijs delapsos su-
scipientes. Manuum denique vi , navium non
forti

*Erctitudine, gubernatorum arte & clamore,
 nec non ducum adhortationibus & machinis
 Prepebant omnia. Optimum itaque inter cete-
 ra apparuit falcis instrumentum, quod plerun-
 que navibus ob levitatem à longe iniici, im-
 missamque percommode funibus attrahi ad se
 posset. Non enim facile incisionem admittebat,
 ferro circumplexum, & longitudo eius in acces-
 sibilem ad secandos funes praebebat aditum,
 quod nec ante perceptum fuerat, ut falces qua
 pilis annexantur. In hoc igitur et in re imme-
 ditata stupebant hostes, & repulsa naui, pup-
 pem invadere certabāt. Quod cum fieret, aqua
 amborum conspiciebatur &is. Cum vero instru-
 mentum accessisset, proprium tum quidem id
 erat opus. Appropinquantibus invicem navi-
 bus, omni ex parte certabatur seque mutuo in-
 vadebant, nec facile hostes inter se dignosci
 quibant, paribus adsistentibus copijs, & eis-
 dem et plurimum grassantibus armis, & ea-
 dem voce ita & tentibus. Depugnantium quoque
 concursus ad utrosque ferebatur, & ex hoc in-
 fida plurima &arsaque prodibant, & diffiden-
 tia ad eos qui loquebantur. Inscitia denique
 maxima eos detinebat potissimum in mari, ca-
 disbus, armis, naufragijsque redundante. Nullam
 quippe experientiam belli omiserant, excepto
 igne: hunc enim primi insurgentes ob con-
 gressum evitabant. Inter hac pedestes copia*

Utroque exercitus, cum timore pariter ac sollicitudine è terra ad mare prospectabant, eo in bello propria salutis spem suam arbitantes, Nihil tamen discernere poterant, quanquam ad maria flectentes oculos, sexcentis nauiibus magno ordine à longe consistentibus. Acclamationes solum ciulatusque, qui modo ab his, modo ab illis reddebantur, audiebant, turresque inter se congregientes aspectabant. Agrippa plures ex Pompeij nauibus defecisse intelligens, assistentes quasi victoria adeptus adhortatus ad pugnam, ac fortiter incumbens, nullo labore omissio strenue progressus est, quoad vi ingenti conati milites, & turres prostermentes, naves in fugam adigunt. Ex his septem supra decem celeri cursu reliquas antecedentes ad Pontum deferuntur. Alia intercludente Agrippa, partim ab insequentibus ex impetu repulsa sunt, partim insurgentes confracta, aut igne consumpta. Quacunque vero in mari pugnam sustinebant, qua gesta erant intuentes, se ipsas dedidere hostibus. Sic Caesaris exercitus magno clamore victoria hymnum in mari protulit: eius pedites vicissim è terra extulere vocem: Pompeij autem fletum edidere. Pompeius ipse ex classe se proripiens, Messaniam subito confugit, nulla pedum ob consternationem suscepta cura. Qua ex causa & illos Caesar Tisieno per inducias tradente suscepit, deinde

de equites ducibus eos exhibentibus pariter accepit. Tres ex Caesaris navibus mari immer-
sa, Pompeij octo supra viginti: reliqua aut com-
busta sunt, aut redacta in potestatem, aut ad
terram compulsa perierunt, septem & decem
duntaxat fuga elapsis. Pompeius ex itinere co-
gnita pedestris defectione, ad hostes, vestem
immutavit, & ex imperatoria priuatam si-
bi induit. Ad Messanam quoque praeiussit, ut
quacunque licuisset classi properare inferrent:
quippe omnia iampridem parata habuerat.
Plinium ex Lilybaeo cum octo quas ducebat le-
gionibus ad se summa celeritate aduocat, qua-
si cum illis fugam arrepturus: & quidem Pli-
nius ad illum properabat. Transfugientibus
deinde reliquis Pompeij amicis praesidijs, exer-
citibusque ac hostibus ad nauigantibus Pon-
tum non expectato Plinio, quanquam in Ur-
be egregie septem manibus, ex Messana profu-
git, & septem supra decem, quas praeiussimus,
comitatus navibus, ad Antonium iter dirigit,
utpote qui illi matrem iam antea seruasset in-
columem. Plinius non inuento eo, Messanam
ingressus, Urbem in potestatem redegit. In-
terea Caesar intra exercitum qui classi inerat
deducta mora, Agrippam Messana copias
ad mouere imperat. Agrippa cum Lepido pa-
riter ad Urbem castra posuere. Plinio ob indu-
cias legatos emittente, Agrippa ut Casarem

rr s

opper

opperiri vellet ad auroram usque suadebat. Verum Lepidus inducijs oblatis, Plinij exercitu sibi ascito, cum reliquis copijs ad diripiendam urbem conspiravit: Et hi soli pro salute eius precabantur, lucrum incredibile in Messana deprehendentes, per noctem integram cum Lepido diripere urbem, Et cum eodem una possuere castra. Lepidus duarum supra viginti legionum, illis additis, effectus imperator, equites multos excitavit, ita ut Siciliam facile adepturus videretur, occasione habita quod primus ei insula intulisset bellum, pluresque civitates in ditionem rede-gisset. Nam ad eas praesidia subito demisit, ne a Casare proficiscentes ingredi possent, angusta locorum adeptus omnia. Caesar sequenti die ibidem profectus, per amicos de Lepido conquestus est, qui se belli socium in Sicilia vensse diceret, non utique eam insulam sibi vendicantem. Lepidus e primo magistratu se expulsus esse referebat, solum Casarem cum obtinere: Velle autem Siciliam Libyamque dimittere eius loco. Ob hac conturbatus Caesar, Et ipse cum ira pariter accessit, Lepidum ingratitudinis ultro accusans. Sic inter se comminati subinde discessere: ac confestim custodia divisa sunt, nauesque ex anchoris soluta secesserunt. Increbruerat quippe rumor, Lepidum ignem classis inferre velle. Quibus ex causis milites contristati sunt, veriti denique aliud

aliud civile inire bellum, nec unquam ab huiusmodi dissensionibus vacare posse. Non tamen eodem in honore Lepidum quo Casarem habebant, non ipsimet qui cum Lepido exa militabant. Nam Casaris virtutem admirabantur maxime, negligentiam vero Lepido ascribebant: ac de rapinis eius conquerentes, se earum causa haud impares victis esse fatebantur. Quibus perceptis Casar, quae vitia visa sunt, clanculum ad singulos prae misit, eos adhortatus. Ob quae plurimi inter eos corrupti referuntur. Et praecipue hi qui cum Pompeio militauerant, timore ducti, inducias nequaquam ipsis permansuras, nisi Casari coirent. His incio adhuc Lepido hunc in modum gestis, Casar equitibus multis circumseptus ad exercitum venit: quibus ante vallum destitutus, cum paucis ingressus Lepidi castra, praesens ad singulos testatus est, se inuitum ac renitentem ad bellum cogi. Salutantibus illum, qui aderant, veluti imperatorem, primi Pompeiani ad eum accurrunt, quicumque à Casare praeter alios corrupti fuerant, veniamque ab illo postularunt. Casare admirari se dicente, veniam petere eos qui nondum conuenientia sibi ipsis effecissent, cognita eius mente protinus signa arripuere, ea quo ad Casarem ferentes, tabernacula euertere ceperunt. Percepto tumultu Lepidus à tabernaculo ad arma concurret: acclamationes igitur ubique

Ubique edita, vnaſque ex Caſariſ ſcutiferis occiditur. Caſari vulnus in thoracem inditum, Verum telum hand corpus attigit. Ipſe curſu ad equites deferitur: Lepidi prater ea caſtellum quoddam incurſu aggreſſus, non prius ab ira deſtitit, quam adeptum cum equitibus euerſit, deinde aliud eripuit. Ex Lepidi ducibus hi quidem ſtatim, alij nocte à Lepido digreſſi ad Caſarem venerunt, quidam nullo experimento edito, aliqui per ſimulationem ab equitibus eius modicum quid agitati. Fuere qui aggreſſiones quaſdam opperirentur, inſurgentesque repellerent: nam Lepidus auxilia quocunque emittebat. Praſidijs deinde ipſum deferentibus, reliquum Lepidi exercitus. Et ſi quis bene volens ſupererat adhuc, mentem immutavit: Et primi Pompeiani iterum quicumque cum illo aderant, per partes auſugere. Lepido ad prohibendum inſtrumente alios, qui ad obuiſandam arma ſumpſerant, ſigna eorum abſtulerant. Et cum reliquis ad Caſarem venerunt. Lepidus abeuntibus illis minabatur, ſimulq; trepidabat, ſigna quoque manu detinens, neſiquam permittere ſelle clamitabat, donec deferētium quiſpiam illa, ſel deſunctum permiſſurum eſſe ait: tum vero timore ductus dereliquit. Poſtremi equites ab eo diſcedentes, quendam ad Caſarem miſere, ſcitari an Lepidum non Glycerius illis imperantem occiderent: quod ille re-

non

nuist. Sic Lepidus præter cunctorum fidem ex
 tiam sublimi fortuna, tantisq; copijs solus brevis
 decidit, mutatoq; ad Casarem habitu procur-
 rit, cæteris veluti ad spectaculum quoddam in-
 sequentibus. Caesar aduenienti assurrexit, &
 ad genua procumbere volentem prohibuit, ve-
 rum eo habitu quo venerat indutum Romam
 misit, priuatum imperatoris loco: nec aliud
 quam sacerdotij quod habuerat pontificem. Sic
 ille qui imperium sæpenumero obtinuerat, ex
 Triumuiris quondam vnus, principes enun-
 cians, & illustres morte proscribens viros pri-
 uato habitu, nonnullis eorum quos proscripse-
 rat assistens, ingloriam egit vitam. Pompeium
 Verò Caesar neutiquam insecutus est, nec alijs
 vt insequerentur iniunxit: siue quod in Anto-
 nij principatum veluti alienum, manum affer-
 re dubitaret, siue euentum res, & qua molire-
 tur Antonius, opperiri mallet, vel potius dissen-
 sionis occasionem quæreretur, si minus aqua esset
 executus. Non enim sine suspitione iampridem
 vixerant principatus amuli, & depulsis alijs
 inter se postremo sumpturi arma: siue vt Ca-
 sar posteriùs retulit, minime parentis eius
 percussor extitisset. Copias autem omnes in v-
 num congregauit: fuereque illi armatorum le-
 giones quinque supra quadraginta, equitum
 milia vigintiquinque: leuis armatura ultra
 equites in seculo: naues longa sexcenta, one-
 rariar

variarum multitudo ingens, quarum Et inex-
 pertus dominis earum demitti iussit. Exerci-
 tum Victoria præmijs ornavit, nonnulla polli-
 cens, quadam representans. Coronas Et hunc-
 res omnibus exhibuit: Veniam quoque Pom-
 peij ducibus impendit. Ipsi igitur florenti tam
 ingenti gloria gestarum rerum, fortuna inus-
 disse visa est. Nam exercitus eius potissimum
 familiaris Et domesticus ad seditionem ela-
 tus est, à militia dissolvi postulans, Et præmia
 ijs qui in Philippis depugnassent, paria sibi
 præberi exigens. Caesar id prælium haud simi-
 le huic fuisse aiebat, pollicitusque est se ipsis
 condigna traditurum cum his qui sub Anto-
 nio meruerant, cum idem accessisset. De disci-
 plina quoque militari cum patriarum legum
 iurisiurandi consuetudine, suppliciorumque
 comminatione verba fecit. Non auscultantibus
 illis, à comminatione destitit, ne quis ex syse-
 ptis nuper exercitibus tumultum concitaret. Ve-
 rum in tempore cum Antonio exercitum se so-
 luturum esse ait, nec ad civilia denuò bella de-
 ducturum summa felicitate, utilitatēque pa-
 cata. Cum Verò Illyriorum gens, aliæque natio-
 nes barbara, vix adepta pace arma sustulisset,
 occasionem paratam habere, qua illos ex bello
 dites redderet. At illi ulterius militare velle,
 nisi priora munera honorēsque suscepissent, pa-
 lam recusarunt. Caesar tum quidem honores

minim

minime proponere Velle ait, cum plures tribuisset: Legionibus coronas alias, turmarum diacibus, tribunisq³, purpuream Vestem: Senat-
riam inter patres dignitatem tribuisse. Hac
Et alia his similia proponente adhuc eo, Hoffi-
lius quidam ex tribunorum numero, coronas,
purpuramque, puerorum delinimenta esse ait:
exercitui agris Et pecunijs opus esse, non ludi-
cris. Ac multitudine subinde acclamante,
eum Vera profiteri, Caesar è tribunali contur-
bato discessit animo. Aderant Et circa Tribu-
nos ea collaudantes, Et qui minime insurre-
xissent criminantes. Quibus Caesar se solum
iustis hoc modo sufficere posse inquit: Et his
dictis in sequenti die non comparuit, nec quò
loci se contulisset, sciri poterat. Exercitus igitur
deposito timore, non iam sigillatim, Verum
per partes consurgens, atq³, conclamans, à mi-
litia dissolvi postulabat. Quamobrem Caesar Va-
rijs modis duces eorum sedare conatus est. Et
ijs qui in Philippis Et Mutina meruerant, Ve-
luti antiquioribus, missionemque deposcētibus
Vltro concessit, Et ad viginti millia numero,
sacramento liberavit, ad insulas eos pramit-
tens, ne ceteros ad diffensionem tumultum Ve
concitarent: his ipsis qui Mutina fuerant, hoc
solum inquiens, se illis quæ promiserat, quan-
quam in hunc modum dissolutis à militia, pra-
stiturum fore. Ad aliam deinde multitudinem
consu

conuersus, abeuntes ex sacramento corripuit, quòd præter imperatoris sui mentem ab armis discessissent. Præsentes insuper laudibus persecutus est, quàm occysime à militia absoluen pollicitus, quòd nihil pœnituisset eos: diuites præterea effecturum cum dissolueret: ac tum quidem quingentas drachmas unicuique representaturum esse. Quibus dictis, mille & sexcentorum talentorum tributa Sicilia imposuit. Prætores ad hæc Libya Siciliaq; declarauit, exercitu in utraque diuiso. Naues ab Antiocho susceptas Tarantum præmisit. Reliquarum cepiarum partem in Italiam classe deferri iussit, partem ex insula ipse enauigans secum duxit.

Aduenienti Senatus honores nullo adhibito modo exhibuit: quorum omnium iudicem, an vniuersos, an partem potius sibi assumeret, eundem statuit, & à longe proficiscents cum populo pariter occurrit. Turba omnis fertis redimita, ad sacra primum, ex sacris deinde domum redeuntem comitata est. Postridie delatus in Senatum, concionem de gestis per eum in Reipublica administratione à principio & que in finem habuit. Porro quæ elocutus fuerat, in scriptis redigens, libellam edidit, per quem pacem & concordiam confectis ciuilibus bellis omnibus ediceret. Tributa quoque debentes absoluit, Publicanorum, & mercedis assumentium debita recensuit: & ex decretis sibi

sibi honoribus percepta pompa, sacerdotium
annuum ijs quibus vicisset diebus, sibi assum-
ptis: aureumque trophæum in foro ea forma quæ
ipse ingressus esset, columna rostrata super-
eminente decerni passus est, cuius statua hu-
iusmodi inscriptio adiecta fuit. Quoniam pa-
cem iam pridem conturbatam terræ marique
stabilisset. Populo pontificatum maximum à
Lepido in ipsum transferente ad Vita &que
finem, non admisit, & ut hostem interficere
illum suadentem &ro renuit. Epistolas per
Universos emisit exercitus, quæ inscriptæ es-
sent, ad opertis ipsis statuta die executioni man-
dari imperans. Erant autem hæc de servis in-
scriptæ, qui per seditionem arreptæ fuga, mili-
tiam exercuissent, & quibus libertatem Pom-
peius postulasset, Senatus vero ex fudere sat-
xisset. Hi igitur una die intercepti sunt, quos
Romam missos Caesar Romanis Italisque qui-
bus inferuuerant, aut eorū successoribus adscri-
bi iussit. Reddidit & vicissim Siculis eorum
seruos, quorum autem domini haud inuenti
sunt, iuxta Urbes è quibus profugissent, eas
mandato interficiuntur. In hunc modum sedi-
tionibus finis adhiberi visus: cum Caesar octa-
uum supra vigesimū ætatis attigisset annum:
quem Urbes in deorum suorum numero adscri-
pserūt. Demastata ex seditionibus Roma Urbe,
ac Sicilia omni palam depradata, & rapto-

ribus audacia potius quàm latrocinio grassa-
 tibus, Sabina à Casare electus ad direclum
 earum rerum, multa comprehensorum pene-
 trata eade, eodem anno pacem tutam incu-
 distamq, firmanit. Et ex eo tēpore exercitus
 custodum noctis morem formamque sumpsisse
 memorant. Magna igitur cunctorum admi-
 ratione tam celeriter insperateq, directis uni-
 bus, plurima etiā circa Rempublicā, annu-
 magistratus, & patrios mores emendare co-
 stituit, & epistolas quæ alicuius dissensum
 signa continerent, igne cremavit: præfatum sui
 uersam Rempublicam tum demum restitue-
 Velle: quumprimum Antonias è Partia re-
 dūisset, fidere quippe illam principatum depe-
 turum esse, civilibus compositis bellis. Quan-
 obrem præconijs illum extollentes Romani ci-
 ues, in futurum perpetuum sibi tribunum de-
 legere, Et à primo magistratu & ipsum pari-
 ter auerterēt, Quibus idem assentiri visus est.
 Antonio quoq, ex eadem causa nuntium emi-
 sit. Ille Bibulum ad eum Venientem, his de re-
 bus conferre monuit, ducesq, ad provincias pa-
 riter elegit, contra Illyrios gesturas bellum.
 Pæpeius interim ex Sicilia ad Lacinas pro-
 uectus arces, Iunonis templum danarijs in-
 gnibusq, refertum: ad Antonium paraturus
 fugam, præda exposuit. Mitylenas postmodum
 delatus, moram egit: quo in loco puerum quon-
 dam

*Lam existentem Pompeius genitor, Caesaris
 iobiturus bellum, cum matre dereliquerat, de-
 nam superatus inde auexerat. Antonius ea
 empestate in Mediam profectus, Medos Par-
 hosq; oppugnabat. cui Pompeius in reditu se-
 osiam dedere instituerat. Sed cum ab hostibus
 ello victum intelligeret, idq; latius vulgaret
 fama, iterum in spem conuersus est, quasi suc-
 cessurus Antonio si interisset, aut cum eo di-
 isurus imperium si accederet. Quippe Labie-
 nes paulo ante Asiam excurrens, plurimum
 illi obuersabatur animo. Non multo deinde
 post Antonium Alexandriam redisse nun-
 tiatus est. Ad utraq; igitur conuersus, iterum
 oratores ad eum destinat, verbo quidem ut se
 amicum, belliq; socium venisse ostenderet, re
 autem ut vires eius perspiceret. Sic in Thra-
 ciam & Pontum nonnullos mittit. clanculum
 eorum regibus insturos fideus, ut si cogi-
 tata minus prospere cessissent, ex Ponto in
 Armeniam fuga penetraret. Misit & ad
 Parthos, ratus ad residua belli cum Antonio
 proptissime admissuros ducem Romanum scilicet,
 & Pompeio magno genitum. Interea clas-
 sem confestim preparari, & exercitum eam in-
 scensurum exerceri iubet, Casarem Vereri simu-
 lans, aut Antonio hac ipsa instruere. Anto-
 nius perceptis his qua à Pompeio agitabantur,
 ducem contra Titium elegit, & naves exerci-*

tumq³ è Syria ducentem, Pompeio, si bellu-
 reret, arma inferre : sin se illi dedat, cum
 nore ad se ducere admonet. Legati à Pompeio
 Venientes, his verbis feruntur &st: Pompeius ad
 te nos mittit o imperator, ne utiqua impossu-
 si bellum gerere affectet, in Iberiam classe pe-
 netrare, eamq³ prouinciam obparentem eiu-
 iampride amicam ac beneuola. & adhuc ipsi
 cu adolescentior esset, se dedentem, eumq³ nunc
 inuocantem ad res gerendas excitare. Verum
 cum tecu pace perfruis, aut tuis auspicijs, si quu-
 sit, arma sumere, & bellum agere prius aueat
 idq³, non in presenti modo, sed cum Sicilia in
 potestate haberet, Italiamq³ popularetur, &
 matrem tuam saluam promississet, enixe cape-
 ret, nos ad te quamprimum venire uoluit, eade
 in presentia tibi relatuuros, qua sentiret: Quem
 si admisseris, ne utiquam se Sicilia pulsam arbi-
 trabitur: non enim naues contra ipsum Casari
 te concessisse existimat uoluntate ductum, sed
 necessitate, cu in Parthos minimè. Victoriā
 adipisci posses, Casare exercitum non praebe-
 te tibi, ut conuenerat. Sed cum facile tibi foret,
 his quas obtinebas copijs, Italia potiri, idq³, a
 te minimè in tempore factum sit, nunc & dili-
 gentius consideres, te etiam atq³, etiam admo-
 net, ne plerunq³ Caesaris circumuentus insidijs,
 aut affinitate irretitus, ab illo capiaris, cu scire
 possis Pompeium illi affinitate coniunctum,
 prater

ratæ fœdera nulla occasione adhibita oppu-
gnatum extitisse, Lepidum magistratus parti-
pem ab illo exercitibus dignitatēque spolia-
um. Et ne aliena prosequatur, solum te dere-
ctum esse ait, qui quo minus cōcupita monar-
chia frueretur, impedimento esses: ita ut ambi-
uum non sit, Pompeio è medio sublato Casarē
etiam ad arma vēturum esse. hac profectō tui
casus aequum est te animadvertere. Tibi autē
Pompeius ob benevolentiam sese offert, virum
peritum ac magnanimum subdolo antepōnēs
et dolo. Nec præterea classē à te Casari con-
cessam ex necessitate queritur, cū exercitu ad
oppugnandos Parthos indigeres, quem ab eo
assumeres. Caterum memoria subijcere visum
est, ut intelligas exercitum quem nondū ad te
misit, tuo imperio subesse, Et aduenienti se-
rum his quas habet navibus, exercituq; fidsis-
mo, Et nihil ex fuga relinquente ultro dedere.
Pacem quippe meditati, non in ultimis lau-
dum fuerit Pompeij magni servasse filium: ar-
ma verò prius eligenti, condignam sortem in-
venturum bellum contulisse. Hac legatis referen-
tibus, Antonius mandata quæ Titio insunxe-
rat, illis protulit, et si re ipsa eadem sentiret
Pompeius quæ illi retulissent, eū sub Titio ad
se venturum nō ambigeret. Dum hac inter eos
peruntur, hi qui à Pompeio ad Parthos mitte-
bantur, ab Antonianis ducibus intercepti
sunt

sunt, & ad Antonium Alexandriam perducuntur: à quibus singula edoctus Antonius, Pompeij legatos acciri imperat, captosque illi ostendit. Legati deprecantium in morem, virum iuuenem, extremis circumuentum clabibus, trepidantemque ne ab Antonij excluderetur amicitia, ad hac inductum retulerunt, Et perpetuos Romanorum experiretur hostes. Caterum id se opere statim ostensurum, quamprimum Antonij mentem cognouisset, nec ulterius experientia alia aut meditatione celsi esse. Quibus Antonius ob ingenij simplicitatem, magnanimitatemque facile assensus est. Interea Furnius Asia praefectus sub Anno, Pompeium ad se venientem ac nihil trepidantem suscepit, nec prohibere, aut adversum contendere potentem, nec Antonij animum adhuc clarè dignoscentem: sed cum exercitum copias suas intueretur, nonnullos ex sibi suppositis elegerat, & Aenobarbum finitimi exercitus ducem, aliaque ex parte Amyntam magna celeritate conuocarat, quibus prope accedentibus Pompeius questus est, si hostem eum arbitrarentur esse, qui legatos se suaque dedentes ad Antonium misisset. Et hac dicens Aenobarbum ex Curij prodicione, qui cum eo obuersabatur, intercipere cogitabat, sperans ad eius restitutionem Aenobarbum magna ex parte conferre posse. Proditione detecta.

*reſta, Curia inter primos Romanorum depre-
 henſus interijt. Pompeius Theodorum liber-
 tum, quod ſolus eius conſilij eſſet particeps, ne
 commiſſa proderet, occidit. Et qui circa Fur-
 nium aderant, nihil ulterius inquiſituros au-
 rians; Lampſacum per proditione caput, quod
 oppidum multos Italos ex incolatu C. Caſario
 in locum tranſſatos continebat, quos mu-
 rna mercede allectos ſtipendio ſibi adiunxit.
 Iam equites duetos, peditem legiones tres in
 unum congregavit. Et Syzicum terra mariq;
 oppugnare ceperat, quem illi ab ſtraq; parte
 repellebant. Nam exercitus quidam Antonij
 licet modicus intra Urbem caſtra habebat, Et
 cuſtodes nonnulli gladiatorum qui his in locis
 alebantur, ut frumentum cõportarent, in Achæo-
 riam portum ſe tranſtulerant, Furnio hand
 deterioribus eorum imperante, ac cõtinue cum
 equitum ingenti manu propius illi caſtrame-
 tante, nec ad Urbes aut frumentatum ire per-
 mittente, Pompeius equitatu nullo fretus, Fur-
 nij exercitum ex circuitu quodã latens à frõte
 aggreditur. Ob id Furniam in Pompeiũ verſus
 à tergo ab exercitu excuſſus eſt: quem per Sta-
 mædrium campũ inſecutus Põpeius, plures in
 fuga occidit. Erat quippe ex imbris lubri-
 cus admodum Et madens campus, nec grefſus
 ſuſtinebat. Qui vero è fuga ſaluati ſunt, con-
 gredi non auſi, tum impares illis eſſent, ceſſere*

loco. Id cum in Mysia, Propontide, ac alijs finitimis in locis vulgaretur, egeni tenuisque ob tributorum assidua onera sponte ad Pompeij mercedes confluebant, Victoria potissimum fama ducti, qua in Achaorum portu adepti ferebatur. Equitatu itaque haud abunde munitus Pompeius, & ob id inter pabulandum non sine damno reiectus ab hostibus, equitum cohortem Italum ab Antonio seducere tentavit, qua ab Octavia Athenis hyemante ad eum mittebatur: statimque nonnullos eiuro causa cum auro ad cohortem destinat. Verum hos Macedonia praefectus ab Antonio comprehensos interceptit, aurumque inter equites distribuit. Pompeius capta Nicaea & Nicomedia pecunijs abunde potitus est, ac subito propter opinionem uniuersa illi adaucta sunt. Eum quo haud longè castrametante, primum ex Sicilia incipiente vere octoginta naues ad eum accesserunt, quaeque ab Antonio Casae commodata aduersus eum, ea in pugna fuerat. Bello quippe Siculo peracto, Casae idem à ceteris absoluerat. Venit & ex Syria Titius viginti supra centum comitatus navibus, copijs quoque ingentibus adauctus, omnesque in Proconessum arma sustulerunt. Territus igitur ob Titij aduentum Pompeius naues incendit: remiges omnes quascunque ad congregandum in terra potiores, armis instructis. Casae

sanus autem Parmensis, & Nasidius, et Saturninus, & Thermus, Antistiusq., & quicumque alij digniores cum Pompeio obversabantur, & honoratior cunctorum Fannius, socer quoq., ipsius Lelo, quamprimum presente Titio, cui Antonius Pompeij res iniunxerat, potentia longè superabat, à bello minimè cessantem conspexerunt, desperatis rebus suis, fide pro se ipsis habita, ad Antonium transiere, omnes. Ita ab amico destitutus Pompeius, ad Bithyniam mediterranea se convertit, in Armeniam subinde profecturus, ut aiebāt: quem chausculum nocte discedentem Furnius & Titius, & ultra hos Amyntas infecuti sunt, eumq., circa Vesperam continuo cursu deprehendentes, separatim appositis castris obsidere pergunt, in colle quodam sine Vallo & fossa Vetote nocte defessi confidentes. Sic se habentibus, Pompeius ter mille scutigerulos per tembras immissit, multosq., ex illis decumbentes adduc, & raptim è stratis excitos neci dedidit. Illi igitur nudi turpissimè in fugā abeunt. crediturque est, si hostes uniuerso cum exercitu, conuersare iam accepta, Pompeius nocte infecutus esset, celerem fortè Victoriam de omnibus fuisse habiturum. Verùm hac deo aliquo aduersante neglexit, nec aliud ulterius conatus iterū ad mediterranea iter tenuit. Illi vero praeabundis insequuntur, & framentum

tatum ire prohibebant; donec inopia deuictum,
 cum Furnio in colloquium venire postulant,
 magni Pompeij beneuolus olim atque amico, &
 quem praeter ceteris egregium moribusq; constan-
 tem arbitrabatur esse. Fluuium igitur in medio
 nactus, se legatos ad Antonium misisse aie-
 bat, adiciebatq; se ob famem & incuriam de ipsi
 habitâ, hac interim egisse: Vos enim, aiebat, si
 ex Antonij mente bellum mihi inferatis, male
 sibi consulit Antonius, insurgens in se bellum
 haud aduertens. Sin Antonij mentem praeuen-
 stis, testor, suadeoq; ut legatos meos ad eum mis-
 sos expedietis, vel me suscipiotes ad illum addu-
 catis. Dedit enim iam me tibi solus Furni, ut
 tantum pro fide exigens, quod me ad Antonium
 saluum comitabere. Sic ille locutus est, Anto-
 nio ob naturae eius bonitatem facilitatemq; con-
 fusus, & quae in medio erant, duxit ad veritatem.
 Furnius Pompeio in hunc modum reuoluit. Si quis
 se ipsum à principio Antonio dedidisset, vel
 illum fuisse profecturum, aut responsurum
 Mithylenis quiescentem moraturum. Verum non
 ad omnia gessisset bellum, ut notum erat, ni-
 hil ad intelligentes his verbis opus esse. Nunc
 enim te, inquit, paritet, neque nos duces in-
 unum repulisse, neque te Titio vicissim permi-
 sisse. Titio nempe quia ad Antonium pro te
 necessaria essent, commissa sunt, & quia à no-
 bis fidem postulas, ab illo prius fidei exigenda
 erat.

cui iniunctum est, aut te bello grassante inter-
 imere; aut illi permittentem eum honore ad se
 ducere. Caterum Pompeius Titio vehementer
 succensebat, quod belli gerendi curam in eum
 suscepisset, quem alias à se captum conserva-
 rat. Hac igitur opinione ira concitus, cum Ti-
 tium laud praeclarum virum arbitraretur esse,
 Et suspectum vereretur, Et inueteratam
 quandam contumeliam beneficia eius adiuu-
 etiam intelligeret, Furnio iterum se dedere velle
 aiebat. Et ut eum susciperet orabat. Non ad-
 mittente eo, Amynta se committere respon-
 dit. Cui Furnius nec Amyntam eum susceptu-
 rum esse ait, contumelia ductum eorum qua in
 Antonium egisset. Et his profecto qui circa
 Furnium erant, opinio affuit, Pompeium ex pra-
 senti inopia insequenti die se suamque Titio per-
 missurum fore. At vero Pompeius instante
 nocte consuetos ignes derelinqui, Et tubicines
 intervalla noctis more solito pracinere man-
 dauit. ipse clanculum cum potioribus tentorio
 egressus est, quibus nec quid asturus foret, aut
 quod profecturus, patefecit. Deliberauerat quip-
 pe ad mare progredi, ignemque Titij classis im-
 mittere: quod fortassis effecisset, nisi quod Scan-
 naas ab eo transfuga iter per quod se proriperet,
 quamquam meditationem eius ignoraret, edixit
 hostibus. Tum vero mille et quingentis equiti-
 bus Amyntas constatus, Pompeium nullo equi-
 te sibi

se stipatum insecutus est, ac protinus qui cum
 Pompeio fuerant, ad Amyntam iam propin-
 quum effugerunt, nonnulli clam; alij palam dis-
 cedentes. Desistit itaque ab omnibus Pom-
 peius, & iam suos veritatem, nullo credere seipsum
 Amynta tradidit, qui nec credere proposito se
 Titio tradere sustinuit. Eoq; modo Pompeium
 Sextus captus est, residuum magni Pompeij fi-
 lius, natum iunior à patre derelictus, ac sub fra-
 tre adolescentior adhuc residens, clam in li-
 via predatorijs & suis manibus, donec multis ad
 eum confluentibus, cum Pompeij filius esset
 foretur palam maria depraedatus est, & ad-
 versum C. Casarem audacissime pugnavit. Ex-
 ercitus quoque ingentem sibi ascivit, naves,
 pecunias, insulasque consecutus, & universum
 maris circa occidentem effectus imperator, lu-
 lum fame afflixit, hostes ad fœdera qua opor-
 tet pariter induxit, & quod maximum est
 proscriptionibus patrie penitus ruiti. opera-
 tulit: plures & illustres viros salutem reddidit,
 qui tunc proprijs ob ipsum fruebantur latibus.
 Ceterum deo aliquo adversante, ut praevisum,
 cum fortuna prosperitas afflaret, neutiquam in-
 fers bello insecutus est, abunde illis succensere
 existimans. Huiusmodi igitur Pompeius habi-
 tus, tandem inter hostium pervenit manus. Ti-
 tius Pompeij exercitum Antonio ascivit, ipsum
 praeterea Pompeium Militi interemit, cum qua-
 drag

dragesimum ætatis attigisset annum, sine propria ad id prouectus ira ob contumeliam illatam beneficij percepti immemor, sine iubente Antonio. Sunt qui Plancum non Antonium id iussisse existiment, quem Syria prætorem existentem. Et ad epistolas qua Antonio conferrentur institutum, Antonij annulo utentem, id scripsisse referunt. Nonnulli sciente Antonio, ceterum erubescente, ob Pompeij nomen ac Cleopatram qua magnum Pompeium præcipua beneuolentia coluerat. Quidam à se ipso id egisse Plancum, hac intelligentem, Et tempus obseruantem, ne Antonio Et Casari aliquando dissidendi causam Cleopatra Pompeio assentiens afferre posset. Defuncto Pompeio, Antonio cum exercitu Armeniam iterum aggressus est: Caesar in Illyrios, qui Italiam latrocinij prædationibusq; vexabant, bellum mouit, cum quidam Romanis minimè parerent, alij ciuilibus distraherentur prælijs. Ac mihi quidem visum est Illyriorum res, non utique diligenter à me cognitæ, neq; propria descriptionis adimpleret opus, aut prouinciâ alibi sortitas, eius temporis quo gesta sunt, in fine prius iungendo scribere, easque Macedonia illis finitima subycere.

BELLORVM CIVILIVM
FINIS.

A P P I A N I

ALEXANDRINI

S O P H I S T A E

ILLYRI

C V S

P. Candido interprete.

ILLYRIOS Graci eos existimant, qui supra Macedoniam & Thraciam à Chaonibus & Thesprotis ad fluvium Istrum sedes habent. hac enim totius prouincia longitudo est. Amplitudo eius ex Macedonia & Thracia montibus ad Paones & que, & Ionium mare, Alpiumq; obiecta pro tenditur: qua dierum quinq; itinerationem continet. Longitudo in triplo productior est, & Graci perhibent. Romani eam regionem mensur & subycentes, longitudinem sex millium stadiorum, latitudinem mille & ducentorum numero contineri putant, asseruntq; eius prouincia cognomen ab Illyrio Polyphemo ortum habuisse. Polyphemo quippe Cyclopi, ac Galathea Celsum, & Illyrium, & Gallum filios extitisse, eosque ex Sicilia progressos, Celtis & Illyrijs, & Galatis, ab ipsis cognomen assummentibus imperitasse. Et hac mihi inter pleraque

raq, à multis memorata placere. Illyrio dem-
 de filios Achillem, Autarium, Dardanum,
 Medum, Taulantium, Perrhebumq, referit, si-
 lias quoq, Partham, Daortā, Dasērā, aliasq;
 à quibus Taulanti, Perrhebi, Achillei, Auta-
 rici, Dardani, Partheni, Dasaretij, Darsijq,
 prodire. Autario ipsi, Pannonium, Vel Pa-
 num pctius, & Scordiscum filios fuisse aiunt,
 Paono Tribalum : à quibus pariter nationes
 cognomina traducta sunt. Et hac quidem
 antiquitate repetuntur. Illyriorum gens itaq;
 Et in tam ampla regione multa & vulgata
 nunc quoque inesse cernimus, Scordiscorum,
 & Tribalorum fuit, qui tellurem ingentem
 possidentes, tam diu inter se bello dimicant,
 quoad Tribalorum, qui supererant, ad Getas
 supra Istrum fuga transire. Hac natio à
 Philippi & Alexandri &que tempora potius
 habita, nunc adeo eniluit, Et nullo ferè co-
 mune superesse videatur. Scordiscorum su-
 per gens debiliior effecta. hi enī à Romanis
 bello superati, ad Istrum tandem fluminis per-
 uenire insulas. Procedente mox tempore, non
 nulli iterum regressi Paones incoluere Ulti-
 mos, & ob id nunc quoque inter Paones Scor-
 disciorum genus est. Pari modo & Ardicum
 cum mari finitimi optima Autariorum loca
 circa litus inuasissent, eos expulcre. Post hoc
 Liburni nauibus plurimum insignes fuisse me-
 morant

morantur. Illyriorum natio alia, qui Ionium
 insulasque pradabantur, navibus citis & si levi-
 tateque precipuis: qua ex causa Romani nunc
 quoque naves qua leuitate celeritateque pra-
 starent, Liburnicas solent appellare. Fama est
 Autarios Apollinis indignatione in extre-
 mam decidisse cladem. quippe eosdem, Celtas-
 que, quos Cimbro vocant, ad Delphos posuisse
 castra statimque omnes dispersos aufugisse, mul-
 tos ante inceptam pugnam, pluvia in eos cum
 procellis fulguribusque desaniente. His vero qui
 ad propria redissent, infinitam ranarum vim
 subortam, qua putrescentes flumina corrup-
 perent. Vapore deinde ex terra exhalante, pe-
 stem Illyriorum ac corruptionem insecutam
 esse, qua potissimum Autarios inuaderet,
 donec profugi à patria, ac pestem deferentes,
 cum nemo ob timorem suscipere auderet, trium
 & viginti dierum progressu iter, ad tellurem
 palustrem inhospitamque venere, & iuxta Ba-
 starnarum gentem condidere vrbes. Celtarum
 porro tellurem Apollinem concussisse aiunt, vr-
 besque absorbuisse: nec prius finem tanta cla-
 di impositum, quam & ipsi pari modo è lari-
 bus egressi sunt, & in Illyrios qui cum ipsis
 una deliquissent, peruenere: quos peste iam
 confectos, & ob id debiles, cum facile vicif-
 sent, contrectatione earum rerum morbo cor-
 rupti, in fugam abicere, & ad Pyrenem usque

mutauere loca. Cum deinde ad orientem gressus conuertissent, Romani Celtarum metu ducti, cum quibus antea insigni bello dimicauerant, ne & hi superatis Alpibus in Italiam Venirent, consules opposuere, qui cum omni exercitu deleti sunt. Huiusmodi Romanorum clades, & terribile Celtarum nomen, omnem inuasit Italiam, donec Marium imperatorem eligentes, qui prius Libycos Numidasque ac Maurusios ingenti praedeciderat, Cimbros superarunt, plurimamque illis eadem saepenumero intulerunt. Et à me cum de Celtis scriberem, suo loco relatum est. Qua ex re debiliores iam effecti, & ob id exclusi tellure omni, multa perpeSSI, atque inferentes damna, ad propria tandem rediere loca. Et hic finis impietatis à Deo Illyrijs Celtisque impositus. Nec propterea à sacrilegio impias cohibuere manus, Verum iterum ex Illyrijs Celtisque, Scordiscij precipue ac Moedani Dardanique Macedoniam simul ac Græciam excurrere, & multa ex sacris depradati, Delphicum iterum inuasere templum, pluribus ex suis tunc quoque amissis, duobus ac triginta, à prima inter Romanos & Celtas incepta pugna, elapsis annis, & ex illo per intervalla cum eisdem depugnantes, denuo ob simile sacrilegium in eos mouere bellum, Lucio Scipione ducente exercitum, iam tum quidem

idem Gracis Macedonibusque imperantes: feruntque finitimos ad hac nefanda socios illis accessisse, verum sua sponte nulla exhibita ope Scipioni eos reliquisse, Autariorum memoria ductos, qui per Illyrium omne concidissent: Scipionem vero Scordisciorum vniuersos ferè deleuisse. qui autem è bello superfuerant, ad Istrum fluminisque insulas peruenisse fuga. Ipsum deinde cum Medis & Dardanis, sacri auri pacione corruptum, icisse fœdus: ex quo nonnulli Italorum monumentis suis prodidere, ob hanc potissimum causam Romanos sæpenumero post Lucium &que ad monarchiam ciuilibus inter se concertasse bellis. Hæc igitur de Illyrijs à Gracis habita, longioribus verbis à me perscripta sunt. Romani vero non hos duntaxat, sed Paones Ultra eos, necnon Rhetios, Noricos & Mysios qui Europam incolunt, & quoscumque alios his finitimos, qui Istrum à dextra nauigantibus sese offerunt, vicissim Et Hellines à Gracis distinguunt, eosque proprijs appellationibus separatim nominant: ceterum communi vocabulo Illyrios omnes arbitrantur. Qua opinione à principio ducti, neutiquam adhuc in ea persistētes finem earum inuenere nationum, sed ab Istri ortu &que ad mare Ponticum, quod sub tributo obtinent, Illyrici fines esse voluerunt. Quemadmodum autem sub imperio illos adegerint

Romani, cum de Celtis scriberemus, praefati sumus minime nos abinde cognovisse, neque bellorum principia aut occasiones percepisse. Eamque ob causam qui clarissus Illyriorum res discernerent, ad scribendum hortati sumus. Quae autem nobis nota sunt, propalam efferemus. Agron Illyriorum partis rex fuit, eiusque circa Ionij maris sinum sita est: quam et Pyrrhus Epiri rex, et qui Pyrrho vicissim adhaeserat, olim tenuere. Idemque et Epiri partem quandam, et Corcyram ultra hanc, et Epidaurum, Pharumque suscipiens sub custodia detinuit. Reliquum autem Ionij cum adnavigaret, insula quadam Ebsios nomine ad Romanos defecit, et subinde legatos ad eos misit, accusationem eorum quae in Ebsios Agron commisisset, deferentes. Illyrij navigantibus inuicti Ebsiorum oratorem Calemporum nomine, nec non Romanorum Coruncanium, ut quidam bitrauntur, interemerunt. Reliqui seipso necitudo dederunt. Et ex hoc Romani navibus simul ac pedestri exercitu Illyrios aggressi feruntur. Agron infante filio superstite, cui Pinte nomen fuit, diem obiit. Vxori vero regnum, quo filij curam assumeret, quanquam nec illius esset genitrix, servandum dereliquit. Demetrius qui ex Agronis imperio Pharum obtinebat, Corcyra interim adempta, Romanis adnavigantibus, utranque ex preditione illis tradidit.

Roma

Romani Epidamnū in amicitiam eorum pellexere, & Eſſūs, Epidamnīs q̄, obſeſſis ab Illyrijs ad eorum opem exercitum miſcere. Quamobrem Illyrij obſidione diſſoluta, retrahere copias, & quidam ex ipſis qui Atintani appellabantur, ad Romanos deſecere. Interea Agronis ſex legatos ſuos Romam miſit, & captivos transfugasque Romanis exhibens, veniam ab illis ſupplex poſtulauit, quaſi hac non ab ea, ſed ab Agrone potius geſta eſſent. Romani Corcyram, Pharam, Eſſos, atque Epidamnū, poſtremo Illyrios qui Atintani appellantur, ſub eorum imperio ceſſiſſe retulerunt. Penem aliam Agronis regionem retinere, ac Romanorum ſocietate ſui poſſe, ſi à promiſſis ſe abſtineat, nec ad Eſſum Illyrij praterquam duobus lembis, & his quidem inermibus adnauigent: qua omnia ab illis ſuſcepta ſunt. Et hac prima Romanorum cum Illyrijs praelia, fœderaque extitere. Poſt qua Corcyram & Apolloniā libertate donauerunt. Demetrio quoque proditiōis dedere pramia, ob ea quā contidiſſet, infidelitatem tamen aſſeruantēs, quā paulo poſt ab eo prodijt. Romanis quippe per triennium circa Eridamnū cum Celtis dimicantibus, Demetrius ſeluti bello implicitos minus ſeruitus, mare percurrit, & Iſtros Illyriorum nationem aliam ſibi vendicauit. Atintanos etiam à Romanis

deficere cœgit. Romani quamprimum Celta-
 rum res composuissent, subito adnauigantes,
 pradatores intercepte, qui nuper cum De-
 metrio, ceterisque deficientibus, Illyrijs se con-
 iunxerant. Demetrium porro ad Philippum
 Macedonia regem fugientem, atque iterum
 in patriam reuersum, & Ionium classe de-
 pradantem interemere, & Pharium eius pa-
 triam cum illo coniurantem euertere fundi-
 tus, Illyrijs ob Pinen denuò illos adniten-
 tem, indulgentes. sic secundo bella fœderaque
 cum Illyrijs inita sunt. Residua verò à me
 que tempore neq; ordine magis orzina, quàm
 per Illyriorum nationes, quemadmodum sin-
 gula quaq; reperi, descripta sunt. Romani Ma-
 cedoniam bello inuaserant, cum Perseus post
 Philippum eius regno potiretur. Perseo Gen-
 thius Illyriorum rex alius, pecunijs imita-
 tus ad bellum socius accesserat, Illyriòsque
 in Romanos concitabat, ac Romanorum le-
 gatos ad eum proficiscentes Vinculis iniece-
 rat, causatus non legationis sed explorandi
 occasione ad se venisse. Qb eam rem An-
 tius Romanorum prator nonnullas Genthij
 naues mari cepit, deinde in terram progressus,
 eundem bello superauit, & loco quodam con-
 clusum, cum Veniam deposceret, Romam ad
 dedere suasisit. Ille ad consulendum tres dies
 postulauit. Quibus concessis, cum interim su-
 sub.

subdatis ad Anitium transfirent, Et ad eum accedere posset, exorauit. Ad quem delatus, genu procumbens summa turpitudine pro seipso deprecatus est. Anitius trepidantem adhortatus, manu sustulit, Et simul in conuiuio discumbere monitum, cum è triclinio discederet, à ministris in custodiam inijci mandauit, quem Roma deinde cum filiis in triumpho habuit. Gentij bellum diebus viginti consummatum fuit: septuaginta illius Urbes Aemilius Paulus quæ Perseum regem bello superauit, Et ad Senatum misit, in hunc modum depradatus est. Clanculum enim Romanis profectus, Et inde reuersus, à Senatu summa celeritate Urbium incolis commissorum veniam concedere velle, allato omni quod haberent auro atque argento, pollicetur. Consistentibus ipsis, exercitum ad vnamquamque eorum Urbium per partes intulit. Tandem vniuersis exercituum ducibus definita die ad auroram per praconem Urbes publice discurrere, omnesque pecunias intra horarum trium spatium in forum deferri à ciuibus imperat. Quibus allatis, reliqua omnia prada exposuit. Sic Paulus vna hora septuaginta spoliavit Urbes. Ardies autem Et Palarij alia Illyriorum natio, Illyrium quod à Romanis tenebatur, inuaserant: quibus Romani occupationes misere legatos qui illos deterrent. Non parētibus vero exercitum decem millium

peditum, equitum sexcentum destinant, illis co-
 gnita re, nondum parati in bellum, legatos suos
 Romam mittunt, & Vetus gestorum per eos
 pæniteret, veniam exposcunt. Senatus dan-
 norum impensam, quam indignè oppressis in-
 tulissent, persolvere illos iubet. Cum id quoque
 neglexissent, Fulvius Flaccus ingentibus copiis
 in eos proficiscitur. Prælium ad excursionem
 duntaxat usque finitum est: non enim exitum
 diligenter invenire potuerunt. Iapodes intra
 Alpes incolentes, Sempronius Tuditanus co-
 gnomine, & Tiberius Pandesius pugna super-
 arunt, visumque est illos ambobus perisse.
 Pari modo & Segestani Lucio Cotta & Me-
 tello se dedidere: Verum omnes non multo post
 à Romanis descivere. Dalmata Illyriorum ab
 his diversa natio, Illyrios Romanos obsequen-
 tes invaserunt, & legatos Romanorum cum
 ob causam ad eos venientes minime admisere-
 runt. Quamobrem videntur Romani aduer-
 sus illos sumpsisse arma, Marco Figulo consulè
 ducente. At hi Figulo quamprimum inferente
 copias, custodias aggressi superarunt, easque ab
 exercitu in campum pepulerunt, ita ut ad Na-
 ronem usque fluvium fuga perveniret. Verum
 iidem retrorvertere gradum: iam enim instab-
 bat hyems. Figulus ratus eos inopine aggredi
 posse, discurrentes undique ad eas impetum
 ex oppidis offendens, in fugam vertit, donec ad
 urbem

Urbem Delminium, à qua Dalmatarum no-
 men illis inditum, terga dare compulsi. Cum ni-
 hil ex impetu aduersus munitam urbem cona-
 ri, neque machinas ob altitudinem adhibere
 posset, ad alias excursiones se conuertit. Des-
 titis omnibus & in hostis ob insultus in Del-
 minium factos, ipse bicubitas fudes pice ac sul-
 phure stuppaque componens ex catapultis in
 Delminium iacet, quæ ab impetu succensa, &
 lampadarum vice per inane volantes, qua-
 runque attigissent, igne corripiebant. Ita mul-
 ta flammis absumantur: eoque modo finis belli
 à Figulo Dalmatis imponitur. Sequenti tempo-
 re Cæcilius Metellus consulatum adeptus, ni-
 hil delinquentibus Dalmatis triumphandi li-
 bidine bellum ex decreto intulit. A quibus a-
 micè susceptus, in Salone eorum urbe transie-
 torem. Postremo Romam delatus, nulla ex
 causa triumphauit. Cæsare haud longe in Cel-
 tas ducente copias, Dalmata, aliq, Illyriorum
 populi prosperè rem gessisse uisi sunt, & Li-
 burnis, quæ Illyriorum gens alia habetur, Pro-
 monam abstulere urbem. Liburni Romanis se
 dedentes, ad Cæsarem iam propinquum fuga
 peruenire. Cæsar legatos ad illos misit, hortan-
 tisque est ut qui Promonam suscepissent, Li-
 burnis restituerent. Despicientibus illis man-
 data exequi, exercitum ingentem intulit, quo
 ab Illyrijs oppressus est. Cæsar curis præditus

instante Pompeianorum seditione, cum iam ad bellum inclinaret, nihil Ulterius molitus est. Verum cum omni exercitu, quanquam tempestate aduersa, à Brundisio Ioniam transmisit, cum Pompeio in Macedonia gesturus bellum. Reliquum exercitum Antonius in Macedoniam Caesari perduxit. Ingenti dein de tempestate tenente Ionium, Gabinus cohortes partim quinque supra decem, equites ter milia per Illyrium ad Caesarem adducere tentabat: quos Illyrii timore eorum quia paulò ante in Caesarem egissent, cum Victoriam eius internecionem rebus suis allaturam arbitrarentur, Gabinio excepto, paucisq; cum illo fugientibus, ad unum interemere omnes, magnamque pecuniarum copiam ob hoc spoliisque innumera obtinere. Hac Caesar ob bellum cum Pompeio necessitatem dissimulante tulit. Denicò deinde Pompeio, cum reliquias seditionis huius partes persecutus esset, tandè compositis amibus Romam rediit, expeditionemque in Getas Parthosque praparat. Veriti itaque Illyrii ne Caesar ex itinere in eos insultaret, legatos Romam mittunt, qui actorum veniam deprecarent, seque in amicitiam eius societatemq; dederent, Illyriorum gentem veluti bello inclutam verbis extollescentes. Caesar in Parthos profecturus, acerbius responsum reddidit: minime eorum loco habiturum eos quò talia in ipsum per-

perpetrassent: indulgere autem Velle si tributa
 contulissent, obsidesque dedissent. Vtraque pos-
 centibus ipsis, Atinium cum tribus legionibus
 magnoque equitatu ad eos mittit, quos tributa
 quadam parua imponeret, obsidesque reciperet.
 Defuncto interim Casare, rati Romanorum
 res, Et in illo potissimum vires habuissent, ita
 eius morte penitus extinctum iri, Atinio Vlte-
 rius parere recusarunt, neque tributa aut obsi-
 des conferre Volverunt. Grassante in eos quin-
 que cohortibus Atinio, Illyrij in illum concu-
 rsu, bello superarunt; ductoremque ordinis Be-
 bium consularem virum interemerunt. Ati-
 nius cum residuis ex fuga Epidaurum fesa con-
 salit. Romanorum deinde Senatus exercitum
 huiusmodi. Et Macedoniam Vltra ipsum, Illy-
 riosque omnes quibus imperabat, Marco Bru-
 to, qui Casarem occidit, quemadmodum Et
 Syriam Casio eiusdem necis confecto Et parti-
 cipi, concessit; Sic illis aduersus Antonium Ca-
 sare inque Augustum cognomine pugnantibus,
 Illyrij nullo otio patiti sunt. Paones Verò natio
 ingens circa Istrum perlongum incolens, ab Ia-
 podium populis supra Dardanos protenditur.
 Hi Paones à Græcis, à Romanis Pannonij ap-
 pellantur, Et ab illis, Et proximus, inter Illy-
 rios annumerati sunt: de quibus nunc mihi Il-
 lyriorum res recensenti videtur differendum.
 Gloriosi hi admodum ob Macedonum Agrianos
 qui

quæ potissimum Philippa & Alexandro in
bellis præstiterunt, quoniam & hi Paones
fuerunt, ex his qui inferiora incolunt, ab Illy-
rijs coloni editi. Ceterum cum Cornelius ad-
uersus Paones exercitum deducens, turpiter
relictus esset, ingens Paonum fama univer-
sam formidine concussit Italiam: ac deinceps
per longum tempus, qui consulatum apud Ro-
manos gerebant, haudquaquam Paones bello
aggredi ausi sunt. Et hac nempridem tam in-
gentia de Illyrijs & Paonum populo scri-
tando reperi. In Caesaris Verò commentariis,
eius qui Augustus cognominatus est, nulli
antiquius de Paonum gente perscriptum legi.
Aliam quoque Illyriorum gentem, præter eam
quam retuli, Romanis paruisse mihi visum
est: Verum quæ ea sit, haud intelligo. Nomen
nim alienas res Augustus, sed proprias con-
scripsit: quemadmodum ab imperio deficientes
ad tributa redegit, & alias sub proprijs legi-
bus degentes bello superavit. Postremo reli-
quas omnes quæ summities Alpium inco-
lunt barbaras bellicosasque nationes per vim
subdidit, quæ finitima Italiam furtim prada-
bantur. Et profecto mirum mihi videtur, cum
tam multa magnaque Romanorum copia
contra Celtas & Iberos Alpes pertransierant,
eas nationes contempsisse, Casum etiam Ca-
sarem felicissimum in bellis virum, pari modo

eos

eos neglexisse cum Celtas oppugnaret, & per
 decem ferè annos circa provinciam illam hy-
 bernasset. Caterùm arbitror hos viros ad ea
 qua elegissent properantes, de transitu At-
 pium duntaxat cogitasse. Cuius Caesar circa
 Celticam moram ducens, seditioni Pompeia-
 na, qua hæc ipsa sibi assumeret finem solum ap-
 ponere curavit. Videtur insuper & Illyrium
 & Celtas simul oligens, non omnibus, sed his
 qua ad Romanos pertinerent, præfuisse. Ad
 Verò Caesar Augustus vniuersa adeptus, cum
 inter loquendum Antonij inertiam Senatui
 explicasset, Illyriam gentem præ cæteris belli-
 cosissimam, & eundem sapenumero infestan-
 tem, mitem reddidisse: Oxycos, Perthenetæ,
 Bathiætes, Taulantios, Cambeos, Cinambros,
 Merromenos, atque Pyrissæos, omni experien-
 tia editæ sibi subdidit. Maiore insuper labore
 capti sunt, & ad tributa qua solvere deserāt,
 impulsæ, Doctæatæ, Carinij, Interfrurini, Nari-
 sij, Clitidiones atque Taurisci. Quibus victis
 finitimi metu territi, Ippasini scilicet & Bessæ
 se illi tradidere. Deficientes Verò Melitinos
 & Corcyreos, qui insulas incolunt, ingenti belli
 mole superavit, quoniam maria classe prada-
 bantur. Et horum quidem impuberes Caesar
 iussit interfici, reliquos pretio vendidit. Li-
 burnis naues ademit, quoniam & hi pariter
 maria infestabant. Ex Iapodum gente, qua
 intra

intra Alpes habitant, Moentini & Edeata qui
 aduenienti se Ultro tradiderunt. Aurupini qui
 plurimi & bellicosissimi ex Iapodum natione
 referuntur, ex villis ad urbem secesserunt. Ap
 propinquante itaque illo, inter Sylvas latu-
 runt. Caesar capta urbe nequitiam ignem in
 ci passus est, ratus eos se tandem illi esse dedi-
 turos. Quo facto, urbem ut incolerent, omisit.
 Maxime autem inter omnes Casari impedi-
 mentum attulere Salassi & Iapodes qui ultra
 Alpes incolunt, Segestani, Dalmata, Daſſi
 Paonésque, qui Salassio sponte adhaferant. Hi
 Vertices Alpium tenent, montes inaccessos, et
 Et a semita ac difficilis ad eos ducit, quorum fi-
 ducia proprijs debebant legibus, & Vedigna-
 lia à transeuntibus poscebant. Hos Veterani in-
 opine aggressus, angusta locorum per insidias
 occupat, & per biennium obsessos tenuit. Illi
 salis inopia ducti, quo maxime indigebant, tan-
 dem admiserunt custodias. Postremo à Veteri
 deficientes munimenta deiecere, & angustis
 locorum occupatis, qui à Casare ad ipsos mis-
 tebantur, irrumpere, cum nihil magnum in eis
 conari possent. Ea ex causa Caesar instante con-
 tra Antonium bello, suis legibus degere con-
 cessit, & qui Vetero insultassent, veniam in-
 dulsit. Hac omnia ad suspicionem vertentes,
 ipsi, alias iterum urbes congregabant, & qui
 Romanis parerent innadebant, donec Messala

Co

Cornutus, Et illos expugnaret à Casare praemissus, fame domuit: eoque modo Salassi in Romanorum cessere potestatem. Iapodes qui extra Alpes incolunt, natio ferocissima, ac penè siluestris, bis à se per annos ferè viginti Romanos repulere. Aquileiam quoque excurrere, Et Torgium Romanorum coloniam depredati sunt. Insurgente in eos Casare per iter asperum atque aduersum, adhuc magis contra eum iritabantur, nemora in oppositum illi praecidentes. Cum deinde ad aliam syluam diuertisset Caesar, in fugam abeunt, Et appropinquanti struxere insidias. Caesar id ipsum suspicatus, ad montium apices ex suis mittit, qui eos utraque ex parte aggrederentur. Summis aduētante illo. Et syluas excidente, Iapodes ex insidijs subito apparuere, multosque affecere vulneribus. Verùm maior eorum pars ab his qui ex apicibus decurrerant interfecit sunt. Reliqui iterum ad syluas reuertuntur, Urbem relinquentes, cui Terpanus nomen fuit. Eam interceptam Caesar minimè cremauit, satis arbitratus, pariter illos se esse dedituros, Et fecere. Deinde ad aliam processit Urbem, Metulium incola nuncupant, qua Iapodum primaria habetur Urbs. Sitæ est autem in monte nemoroso, duobus condita tumulis, quos Vallis modica interfecat. Et inuentus ad trium millium numerum armis animisq; præpollens,

pòllens, Romanos circa mœnia pugnantes fá-
 cile ab illis repellebat. At hi aggerem eri-
 gentes à Metulij hinc inde discurrentibus
 die noctique vexabantur; & è muris machi-
 narum ope, quas in bello acceperant, longius
 distare cgebantur. Nam ea pugna, quam
 Brutus haud longe ab eo loco cum Anto-
 nio & Casare ipso simul habuit, machinas
 susceperant. Dissipantibus interim Rôma-
 nis eorum mœnia, illi interius propugnacula
 alia struebant, & labore defessi, in ea qua
 construxerant, saltu ferebantur. Romani re-
 cepto muro, qui ab illis relictus fuerat, igne
 succendunt, ad reliquum verò aggeres binos
 erigunt: à quibus pontes subinde quatuor ad
 mœnia struxere. Peractis omnibus Casar non-
 nullos ad aduersam Urbis partem ire iubet, Et
 ciues abinuicem distraheret, reliquos ex suis
 per pontes ad mœnia accelerare admanet. In-
 terim ab edita turri, qua fierent, intentus
 prospectabat. Barbari ascendentibus ipsis ex
 aduerso per mœnia occurrant. Caderi à ter-
 go insidias struentes, cum pontes longos lanceis
 appellerent, adhuc magis exultare incipiunt.
 Vno igitur ex pontibus, deinde alio post pri-
 mum corruente, cum tertius in ruinam la-
 beretur, timor omni ex parte Romanos occu-
 pat; nec ullus quartum pontem audebat in-
 gredi. Casar igitur è turri eos increpare per-
 git.

git. Cùm nec sic in bellum concitare posset, ipse clypeo assumpto per pontem cursu ferebatur. Accurrunt & cum eo ex ducibus Agrippa, & Hieron. Luciusq³, ex corporis custodi-
bus Iolas, quatuor hi soli, ac scutiferorum nonnulli pontem occupant. Casare igitur pontem transeunte, rubore ducti milites confertim ad eum aduolant. Qua ex causa praeagnatus pons ad inferiora statim labitur, Viriq³ inuicem plurimi in terram corruunt, ex quibus nonnulli perire. Alij ferme contritis membris efferuntur. Casar cruce dextrum & utriq³ brachium saucius, denique turrim conscendit, consularibus, quibusdam prosequentibus, ut ex fide se incolumem esse ostenderet, ne quis interim ex rumore mortis eius, tumultus oriretur, aut hostes illum terga vertere putarent: ac protinus alium exadificare iubet pontem. quares praecipue Metulios exterruit, cum se aduersus hominem animo penitus inuictum bellum inisse cernerent. Postridie itaq³ legatis ad eum missis, quingentos quos idem postularat, exhibere obsides, & custodias admittere polliciti, altiore. ut custodirent reliquere tumultum. Ipsi in alterum omnes secesserunt. Cùm custodes ad eos venientes arma deponere iuberent, animo turbati, mulieres eorum atque filios intra Senatus conclusere locum, & custodias simul admittentes, Romanis annuntiant, si
 & & quid

quid insolitum erga eos moliri audeant, se locum illum incensuros, & cum desperatione pariter Romanos inuasuros. Quibus dictis, ex inferiore loco quasi superiorē ascensuri in unū cōeunt. Tunc verō custodia Senatus locum & l-
tro incendunt. Plurima igitur mulierū seipsas filiosq; interemere. Quadam natos viros deferentes iniecere igni. Sic omni Metuliorum iumentute ferē in armis concidente, & inutilium maiore parte igne conflagrante, ciuitas quoq; incendio absorpta est, ita ut nullū tam ingentis Urbis super fuerit vestigium. Demictis Metulij, Iapodum reliqui timore ducti, se ipsos Casari dedidere. Sic Iapodes, qui ultra Alpes incolunt, tunc primum Romanorum tulere iugum. Recedente deinde Casare, Posseni ab illo defecerunt, quos Marcus Elbius ad eos missus bello demuit, & qui defectionis causa fuerant, occidit, reliquos pretio vendidit. In Segestanorum igitur tellurem bis ante profecti Romani, neq; obsides neq; aliud quicquam ab illis abstulerant. Quae ex causa Segestani maiores spiritus sibi assumpserant. Caesar per Paonū tellurem, cum & hi nondum Romanis paruissent, in eos profectus est. Nemorosa quippe Paonum regio est, & in longum ab Iapodum populis & sive ad Dardanos protenditur. Paones nullas Urbes habēt, agros duntaxat & villas per cognationes possident.

Neq;

Neq³ iudicia cōmunia illis adsunt, neq³ principes qui cateris prasint. Ipsi centum millia virorum atate ad bellum integra & itiq³ habebāt, Verū imperio carentes minimē in vnum congregabant. Appropinquante Casare, ad sylvas delati fuga, siquos ex Romanis palantes reperissent, occidebāt. Caesar quoad illos ad se Venturos credidit, neq³ villas, neq³ agros eorū depopulatus est. Non accedentibus, ignem omnibus immisit, & per continuos octo dies maximis affecit cladibus, quibus in Segestanorum & Paonum regionem & que ad Saum fluuiū est profectus. Huius in ripa ciuitas latissimo fluuio & ingenti fossa munita consistet. Qua ex causa potissimum Caesar illam inuasit, veluti belli horreum in Dacos, Bastarnasq³, qui & Istra incolunt, habiturus. Idem fluuius his in locis Danubius dicitur, nec multo deinde inferius elapsus & berioribus aquis, pro Danubio Istrum nomen assumit. Saus autem Istrum influit. Erantque Casari naues eo in flumine, qua comeatum ad exercitum per Danubiū afferrent, ob id Caesar Segestam urbem sibi assumpserat. Progrediente eo, Segestani legatos destinant, quid facto opus sit, ab eo exquirunt. Ille custodias accipere, & obsides centum afferre imperat, ut tute eorū urbe veluti horreo aduersus Dacos & iqueat. Frumenti insuper quantum ipsis liceat efferre. Hac

ur primores exequi haud iniquum existi-
 abant. Populus contra turbari cepit, ob-
 esq; contemnere, quoniam non ab ipsis fir-
 mari liberi, sed à primoribus dandi essent. Ac-
 cedente igitur custodia, aspectu ferre nequen-
 tes, furibundo impetu aduolant, portasq; pro-
 tinus occludunt, ac de super è manibus iterum
 sese offerunt. Ea ex re Caesar fluminis ponte
 coniunxit, Vallum fissasq; undiq; communit.
 Conclufis ciuibus intra Urbem, aggeres binos
 erigit, ad quos Segeſtani ſapenumero curſu fe-
 rebantur, ſed cum aggeres inuadere nequunt,
 faces, ignemq; plurimum ex ſuperiore huius
 ciunt. Appropinquantibus ad eos ſubſidijs à
 Paonum natione alia, Caſar ex occuſu ſuſ-
 dias illis inſtruit, ſic eorum pars interimitur,
 pars in fugam vertitur, nec ulla ulterius Pa-
 num ad Segeſtanos accedere ſubſidia. Sege-
 ſtani obſidionem omnem fortiffimè perpeſſi,
 trigeſima tandem die difficili pugna ſuperan-
 tur. Ac tum primum ſupplacare diſcedere.
 Quorum virtutem Caſar admiratus, necnon
 precum pietate motus, neſtquam occidit, aut
 clade ulla conturbanit, ſed pecunia multa-
 re contentus, in ciuitatis ſemota parte con-
 cluſit, & quinque ſupra viginti cohortes pro
 cuſtodia Urbis intulit. His peractis, Romam
 denuo in Illyrium rediturns abſceſſit. Fama
 deinde vulgante Segeſtanos cuſtodiam quam
 in

in Urbem recepissent, per vim interemisse. Caesar quanquam hyemis tempore, cursu ad eos proficiscitur. Tandem rumorem falso editum intelligens, Veritatis causam subinde inuenit, Suos in periculo constitutos fuisse, Segestanis inopie eos inuadentibus; à quibus multi confestim interempti essent, Verum sequenti die milites ciues inuadentes obtinuisse Urbem. Quamobrem Caesar copias in Dalmatas conuertit, gentem Illyriorum aliam, & Taulantijs finitimam. Dalmata quidem ex quo sub Gabinio quinque cohortes interimentes signa ademerant, ob res prospere gestas animis elati, per decem annos nequam deposuere arma, & aduenienti Casari vna cum Segestanis occurrere statuerant. Erant quippe bellicosissimorum millia duodecim, & Ultra: ducem quoque ipsis Versum nomine praeferant. Ille Pomonam Liburnorum Urbem denuo inuadens, Vallo fossaque munierat, aliisque ex natura locorum munitissima occupat. Nam regio omnis montuosa, collibus vndisque acutis pinnarum in modum erectis prominet. Maior itaque eorum pars Urbem infederat. Custodias vero per colles in altum eminentes collocarunt, sic ut ab excelsis Romanorum castra facile respuerent. Caesar propalam omnes muro sepire velle simulat, clanculum autem audaciores,

66 3 qui

qui aditus ad montium summa deferētes explorarent, emittit. Hi igitur per sylvas secutulentas, nocte custodias innadunt, & adhuc somno consopitas ferro cadunt, ac Casari finem itineris sibi adesse significant, ad expugnationem Urbis maioribus copijs esse opus. & ex tumulis per vim captis alios supra alios emittunt ad eos qui ulteriores colles occupant. Confestim igitur turba ac trepidata Barbaros innadit, cum se omni ex parte circumuentos esse intelligunt: maxime Verò qui in tumulis steterant eminentioribus, ob aquindigentiam in primis formidantes ne extus Undequaq; clauderentur, in Promonam defruntur. Caesar Urbem duosque adjacentes colles, qui ab hostibus tenebantur adhuc, per quadraginta stadia muro sepsit, & interim Tentinum, alium Dalmatarum ducentem, Et hi qui obsidebantur afferret opem, innadit, fusiūq; per montes insequi pergit, & adhuc prospectante eo Promonam capit. Nam cum munimentis nodum editis ciues ab extra decurrissent, citosq; repellerentur, Romani fugientibus illis se immiscentes Urbem ingrediuntur, ac tertia ciuium parte deleta, reliqui in arcem fuga abeunt. Romanorum cohors interim ad portas eos observabat. Huius cum barbari quarta nocte inuecti essent, cohors timore ducta portas dereliquit, Verum Caesar be-

(Promonam)

stium impetum confestim repulit, ac sequenti die se dedentes Ultro cepit. Ex cohorte, quod custodiam reliquerat, sorte iacta, decimum quenque morte multauit. Ex turmarum ducibus binos ex decem singulis immi-
nuit. Reliquos ea astate hordeo, frumenti vice, cibari iussit. In hunc modum Promona capitur. Tentinus exercitum per montes fugientem in varias partes effuderat. Quamobrem Romani non longè illos infecuti sunt, diuisionem eorum per tam multa loca, ob viarum inexperiencem, Vestigiorumque implicitam confusionem formidantes. Nulla quippe itinera in vnum copulant nemorum ingressus, & Dalmata Gabinio insidias struentes, per Vallem profundam, & in longum prodeuntem inter duos montes delituerant, quo in loco insidias Casari pariter instruxerant. Ceterum ille itinerum concursus igne succendit, & per montium superiora pramisso exercitu, qui ab utraque parte ad eum properaret, iter per Vallem arripit, Sylvas undique prae-
dens, Urbesque inuadens, & quacunque obuia in itinere igne corrumpens. Setouia Urbe obsessâ, barbarorum manus ingens in auxilium aduenerat: quibus obuius Caesar Urbem ingredi prohibuit. Eo in pralio lapide genu saucius, per multos dies ager iacuit. Conuale-
scens Romam ad consulatum rediit, cum Bar-

batio Tullo collega magistratum inistum: Statilium Taurum ad residua eius belli deliquit, mensis initio ingressus consulatum. Eamet die Antonio administratione praebita, ipse in Dalmatas iterum procurrit Triumviratum adhuc obtinens. Iam enim secundum quinquennij tempus effluxerat quem à seipso à principio inuascent, populus Verò subinde confirmarat. Dalmata igitur fame fatigati, commeatu undique excluso, venienti Casari fronte obuiant, seque illi suppliciter dedunt, obsides numero septingentos ex proprijs suis exhibent. Hos Caesar Romanorum siue Gabinio ademptis afferre monuit. Tributa quoque quae sub Caio Casare olim polliciti, in id tempus distulissent, persolvere imperavit. Ita Romanis obsequentiores deinceps effecti sunt. Ea signa Caesar in porticu quae Octavia dicitur, appendit. Denique Dalmatis, Derbani appropinquante Casare, veniam deprecari velle, obsides tradere, & tributa olim intermissa exolvere confestim promiscere. Igitur Caesar propius ad illos venit, cui obsides iuxta fœdus exhibuere, quos absenti ob Valentudinem tradere, & fœdus firmare recusaverant. Videntur & in postremo inducti à Casare, qui Illyriorum tellurem omnem quae à Romanis defecerat, aut prius sub imperio neuntiquam assueverat, ad obsequium redegit.

Eam

Eam ob rem triumphus Illyrius à Senatu
 Cafari decretus est, quem post denictum tan-
 dem egit Antonium. Residui deinde Illy-
 riorum habebuntur antè Paones à Romanis
 Rhetij. Post Paones Norici, Mysique, qui ad
 Euxinum pontum vsque incolunt. Rhetios
 igitur & Noricos existimo Casum Casarem
 cum aduersus Celtas depugnaret, subegisse,
 aut Augustum cum Paones aggredere-
 tur, bello superasse. In medio quippe amborum se-
 des habent. Nec ullum in Rhetios aut Nori-
 cos bellum gestum priuatim reperi: quam-
 obrem cum reliquis finitimis Gnà denictos
 fuisse arbitror. Marcus enim Lucullus, Lu-
 cij Luculli frater, qui Mithridatem debella-
 uit, Mysiorum regionem excurrit omnem,
 & vsque ad fluium cursum tenuit, quo in lo-
 co quatuor Græcorum Vrbes Mysijs finitima
 sita sunt, Istros videlicet, Dionysopolis, Odi-
 fus & Mesembria. Desinde Romam ex Gal-
 lia magnum illum Apollinem qui in pala-
 tio situs est, adduxit. Nec ulterius quicquam
 à Romanis Rempublicam regentibus con-
 tra Mysios actum fuisse, aut ad tributa re-
 ductos esse, aut ab Augusto gestum legisse
 memini, sed Tiberium, qui post Augustum
 imperauit, eos tenuisse. Verùm hac à me antè
 Aegypti adeptionem à populo peracta suo
 loco perscripta sunt. Quæ Verò post Aegy-
 ptum

ptum imperatores tenuerunt aut bello vendarunt, Veluti propria ipsorum opera, post communia tandem diximus, in quibus multa de Mysijs quoque continentur. Nunc autem ex quo Mysios Illyrios Romani existimant, hic liber à me Illyriorum appellabitur, qui ut absolutus crederetur, praescribere visum est, Lucillum iam antea sub populo imperantem, Mysios excurrisse, Tiberium vero sub monarchia illos recepisse.

A P P I A N I

ALEXANDRINI

C E L T I -

C V S

ELTAE primi Romanis insurrexisse dicuntur, Urbem quoque, Capitolio excepto, & captam incēdisse, quos Camillus vicit & expulit, & post tempus iterum regressos denuo deuicit, triumphumq; ob id egit, cum iam octogesimum aetatis attigisset annum. Tertio deinde Celtarum copia Italiam ingressa sunt, quas Romani sub Quinto Imperatore deleuere penitus. Post hos Boij Celtarū natio ferocius Romanos ag-

gredium

grediuntur. His Caius Sulpitius dictator cum exercitu occurrit, stratagemate huiusmodi usus. Iussit enim milites à fronte constitutos uno impetu tela iacere, eodemq; momento statim considerare, donec secundi iacula emisissent. Idem tertia & quarta acie locatos agere: cessantes quoq; à iactu continue insimul iungi, ne in eos tela vibrarentur. Cum postremi iacula emisissent, accurrere omnes uno impetu, & cum clamore protinus inuadere hostes, manusq; conserere. Terrefacere nempe aduersos, tot telorum uno impetu excussorum missionem, subitamq; posthac aggressionem. Tela autem non his similia fuere qua Romani Yffos appellant, sed ex ligno quadrangulo medietas perfecta fuit, reliquum ex ferro pariter quadrangulo, molliq; mucrone excepto. Hoc pacto Boiorum exercitus à Romanis dissipatus est. Alios iterum Celtas Popilius deuicit, & post illum Camillus prioris Camilli filius eosdem debellauit. Erexit & contra Celtas Aemilius Paulus trophæa. Ante Marij autem consulatus, longe numerosior, bellicosior, & atate formidatior exercitus Celtarum Galliam inuasit, & Italiam, & quosdam ex consulibus Romanis superauit, exercitusq; deleuit, cōtra quos electus Marius vniuersos bello vicit. Vltima, maiorq; Gallorum cum Romanis pugna, à Caio Cesare peracta est. Plura quippe millia ferocissimor

simorum virorum per decem ferè annos , quibus Gallia præsuit , cum eodem gessere bellum , quæ si quis sub uno numero completi cupiat , quadringenta & ultra millia fuisse intelliget. Centum etenim millia virorum capta , totidem in pugna cecidisse constat , quadringentas nationes , vrbes octingentas , quasdam deficientes ab ipsis , nonnullas eum suscipientes redegit in potestatem. Ante Marium Fabius maximus Aemilianus morbum ferme deducens exercitum , centum & viginti millia Celtarum vnica prostrata acie , cum quinque supra decem ex suis dextra amisisset. Et hac , quanquam ex vulnere quod in genam acceperat , grauiter sauci , peragere non dubitauit , acies discurrens , suoque ad bellum incitans , & quemadmodum aduersus Barbaros esset pugnandum , verbis instruens , partim curru vectus , partim manu ductus inambulans. Caesar contra eosdem bellum gerens , primum Luetios , & Tigyrios ad ducentorum millium numerum subegit , quoniam Tigyrum superiore tempore Pisone & Cassio quodam ducente exercitum , Romanis pugna superatos subiugum miserant , quemadmodum in antiquis monumentis Paulo Claudio visum est. Hos quidem Tigyrios Labienus prator superauit , reliquos Caesar , ac cum
his

his Tricurios illis afferentes opem, deinde cum Ariouisto Germanos domuit, quorum magnitudo maiorum magnitudinem longe superauit. His mores ferocissimi insunt, in aggrediendo insignis audacia, contemptus mortis maximus ob reuiscendi spem. Ad hac frigore fouentur, pabulum in necessitatibus pro cibo habent. Equi eorum nonnunquam lignis aluntur. Fere tamen, Et creditum est, in bellis non admodum laboriosi, aut ratione ulla instructi, Verum belluarum in modum furore saeuentes, ob idq; à Romanis per patientiam ac tolerantiam subacti. Nam Barbari graui impetu Romanis insurgentes, phalangem protinus omnem discurrebant. Romani contra ordinem seruantes, peritia rei militaris eos facile vincebant. Postremo octoginta millia eorum per internalla dedere neci. Post hos Caesar in eos qui Belga nominantur, inuectus, in transitu fluminis deprehensos tam ingenti cade prostrauit, Et cadaueribus oppositis pontis in modum flumen pertransiret. Neruij tamen aliquando illum terga dare coegerunt, cum exercitum ad iter praeperantem inopine aggressi, plurimos ex suis occidissent. Nam duces ordinum, et turmarum ferè duces omnes confecerunt, ipsumq; in tumultum quendam cum scutiferis redactum per circuitum obsederunt: Verum legione decima à tergo incumbente, ad sexaginta millia eorum.

oppe

oppressa sunt, qui ex Cimbrorum Teutonumque
progenie extitere. Vicit porro & Allobroges
Caesar, Sygetum & Tancherorum populos ad
quadraginta millia, qui partim bello assueti,
partim inexperti in acie cesserunt. Sicambis
quingentis equitibus quingque mille Caesaris equi-
tes subito illis incumbentes auerterunt. Verum
post hac victis dedere penas. Primus enim Ro-
manorum omnium Caesar Rhenum pertransi-
uit, & ad Britannorum insulam meditent-
neo maxima maiorem existentem exercitu di-
latus, quo in loco mortalibus nihil pensi cum
fama fuit, circa inundationis tempus interce-
pit. Nam prius idem motus mare perturbau-
rat, & exercitus hincinde per fluctus iactaba-
tur sensum primo, deinde vehementius, donec
Violenta tandem promptitudine Britannias
insulam ingressus est.

P. CANDIDI IN LI.

BROS APPIANI SOPHI-

sta Alexandrini ad Nicolaum V.

summum Pontificem

Praefatio.

APPIANI Alexandrini histo-
riam seu Veterum incuria, seu tem-
porum iniquitate deperditam, &
veluti longo postliminio ad nos re-
deuntem, optime ac maxime pontifex Nicolaus

Quin.

Quin. tuo mntu, tuoq; imperio è Graca Latina
 facere institui, ut non modo apud nostros notu
 esset sedulas mei obsequij, sed ad posteros quo
 que virtutis tue fama trāsiret. Quid enim di
 gnus tuis meritis impēdi potest, quā ut ij qui
 sequēti auo hac aliquādo legēt cū adificiorū ma
 gnitudine ornatumq; intuebuntur, qua aetate
 nostra tuo auspicio confecta sunt, te Nicolaum
 eum esse intelligant, qui non minorem in recu
 perandis libris, quā in resistuendis mēibus
 huic vrbī adhibueris curam? Et profecto licet
 illa praeclara & magna sint, qua manu et arte
 constant, & a plurimis summo ingenio diligen
 ti &que parantur: praestantiora tamen habenda
 erunt, qua studijs adiuncta, monumentis quoq;
 seruantur literarum. Itaq; qui Petri Basilica
 contiguam domum admirantur à te structam
 quadrato lapide, qui Hadriani molem vicissim
 resistutam, qui deorum templum ab Agrippa
 conditum à te suffectum aetate nostra, qui plu
 ra alia breui cessura vetustati, ni tua charitas
 admonisset pias manus, eosdem quoq; admira
 ri conueniet tot illustres libros ad nos tua opera
 traductos è Gracis; nec tuam sapientiam, no
 men, dignitatem, commemoratione laudis sua
 immunes praterire: & si non huius tēporis esse
 putem, virtutes tuas elegationi stylo debitas, in
 medium proferre: hoc solum dixerim, te his re
 bus gestis affectum, ut verus praesul, dignissim
m. 116

mus princeps habere. Sed Et ad Appianum redeam, doleo equidem summe pater his in libris traducendis non mediocrem mihi laborem, & industriam ereptam esse. Nam cum mecum ipse reputo duos & viginti libros (tot enim Appianus exarasse dicitur) ita evanuisse, Et nonem vix à me, ac ne hi quidem integri posteritati tradi possint, omnis mihi scribendi fervor ille dislabitur, quanquam hac vetus apud nos historia querela sit, Et rerum gestarum scripta deslere potius vacet, quam inspicere. Nam Et chariores referam, quis Lsaj lacum illum eloquentia fontem exarasse non dicit? Interceptam nobis Curtij elegantiam? Ingi gravitatem intermissam esse? Taciti magnam partem interijisse? Crispi nil extare, quod cupiditatem nostram expleat? Sine verum ille summus opifex ita statuit, Et nihil at aqi obfisteret, nihil permaneret, siue caussarum vix Latetium mortalitati denouit omnia paucorum certe auxilio fragilitati nostra consultum est. Inter quicum vnicus atque ista videre, qui dignitati tuae virtutem adiunctam teneas, nec praesentibus modo, Verum posteris literarum specimen, ornamenta prisca conserues Orbis, meritos tibi honores reddimus, te sacro illo salio dignum confitemur, & quicquid bonum faustumque continget, nobis, beatitudini & felicitati tuae acceptum referemus.

A P P I

A P P I A N I A L E - X A N D R I N I S O P H I -

S T A E L I B Y C A E H I S T O -

R I A E P R O O E -

M I V M

P. Candido interprete.

OMANORVM historiã scribere adorsus, necessariũ in primis mihi existimavi, terminos praponere quibus nationibus imperet Romani. Sunt autem

huiusmodi, In oceano Britannico plures partes. Ab Herculeis igitur columnis in id mare quod ad illas denno circumque navigatur insula, littora, populi omnes Romano parent imperio. horum primi in dextra Maurusij quicunq, circa mare, omnisq, altera Libycorum natio &sq, Carthaginem: his superiores Nomada, quos Romani Numidas appellant, & regionem Numidiam. Altera autem Libyca natio, qua Syrtes ac Cyrenem &sq, incolit, & Cyrene ipsa & Marmarida Hammonijq, & qui paludẽ Mariam tenet. Urbs quoq, magna quam Alexander ad Aegyptum condidit. Aegyptus quoque uniuersa ad Aethiopes Orientales à Romanis reguntur. Per Nilum autem nauiganti ad Pelusium &sq, per mare, vertentiq, nauigationem, & collustranti littora, Syria oc-

x x

curr

currit Palaestina, & supra ipsam pars Arabi,
 finitimique Palaestinis Phœnices supra mare,
 Phœnicibus Vltiores Calosyrj supra Euphra-
 tem & que fluvium. A mari superiores Palmire-
 nis sunt, & Palmirenorum arena qua supra
 Euphratem incoluntur. Cilices Syris propinquj
 & Cappadoces Cilicum finitimi, Armeniorum
 que pars quam Armeniam minorem vocant.
 Apud Euxinum autem pontum quacunque a-
 lia maritima Romanis parent. Syri quidem
 & Cilices ad mare prospectant, Armenij au-
 tem & Cappadoces inter Ponticas gentes ha-
 bitant. Per mediterranea Verò ad Armeniam
 maiorem Romani non imperant ex tributo ul-
 timodum, Verum reges illis approbant. A Cap-
 padocia & Cilicia in Ioniam descendenti ma-
 gna adest Cherronesus, cuius à dextra Euxi-
 nus pontus, Propontis, & Hellepontus, Ae-
 geumque mare, à laeva Pamphylium & Ae-
 gyptium pelagus. Feruntur quippe ambo Cher-
 ronesum facere. Ad sunt etiam & in Aegypti
 mare prospectantes Pamphylij & Lycij, &
 post ipsos Cares & que ad Ioniam. Qui autem
 super Euxinum pontum Propontide & Helle-
 spontum, Galata & Bithynij, Mysij Phrygès-
 que, in mediterraneis Pysida & Lylij: tot na-
 tiones Cherronesum incolunt, quibus omnibus
 imperant Romani. Vltorius Verò transcentes,
 alijs circa pontum imperant gentibus & My-
 sijs qui in Europa, ac Thracibus quicunque

circa Euxinum sunt. Ab Ionia autem sinus maris est Aegeus, & alter Ionij maris, ac Siculum Tyrrhenumque pelagus &que ad Herculeas columnas. hac longitudo ab Ionia ad oceanum. Et in hac iterum navigatione tot Romanis subiecta nationes, Vniuersa Gracia: ac Thessalia, Macedones, et quaecunque alia ad Thracas pertinent, Illyriorum & Paeonum gēs, & ipsa Italia omnium gentium domina, quae ab Ionio circumdata plarimum à Tyrrheno mari &que ad Celtas, quos ipsi Galatas vocāt, extenditur, omnisq; Celtarum natio, quorū pars ad mare pars ad oceanum respicit Septentrionalem, pars apud Rhenum fluiuium habitat, Iberia omnis & Celtiberi super Hesperium & Borealem oceanum ad Herculeas finientes columnas. Ac de his quidem & singulis earum diligentissime edisseram, cum de omnibus particulariter nationibus scribendum fuerit. Nunc autem quā longis terminis principatum assumpserint circa maria, dictum est. Terras deinceps peragrātis pars quadam Maurusiorum superest, qui ad Aethiopes occiduos spectant, ac calidiorem ferisque horrentem Libyam &que ad orientales Aethiopes, hic quidem Libya Romanis terminus. Asia autem Euphrates fluuius & Caucasus mons, maioris que Armenia principium, & Colchii ad Euxinum pontum habitantes, residuaque

huius maris. In Europa fluvij duo Rhenus & Hister potissimum Romanis fines imponunt, quorum quidem Rhenus ad Borealem oceanum, Hister ad Euxinum pontum influit. Progredientes ulterius, nonnulli Celtarum, qui supra Rhenum habitant, imperant nationibus & ijs qui supra Histrum, quos Dacos appellant. Fines terrarum quàm diligentissime inquirenti propemodum bi videbuntur. Omnes autem insulae quaecunque intra mare sitae sunt, Cyclades, vel Sporades, vel Hyades vel Echinades, vel Tyrrhenides, vel Mesia, vel quaecunque aliae alio nomine aliter dicuntur circa Lybiam & Ioniam, vel Aegyptum, vel Myrtoum, vel Siculum, vel aliud cuiuscunque nominis mare, quae singulariter à Grecis magna insula dici solent, Cypros, Creta, Rhodos, Lesbos, Euboea, Sicilia, Sardinia, & Cyrenae, vel aliae quaecunque minor maiorque uniuersi Romanis parent. Borealem praeterea aethi-
 num & Britannicam insulam penetrantes, ingentique terra maiorem supra dimidium potentioris soli in ea possidentes alterius non indigent, cum nec utilis admodum, nec ferax ipsis sit, neque quam tenent. Harum tantarum intra merarumque nationum cum tanta sit magnitudo, Italiam tamen magno labore, ac vix quingentis annis stabilem sibi reddidere, cum medio interim tempore regibus & per reliquum
 his

his expulsis, nullos deinceps reges admittere
 iureiurando sancientes, Aristocratiam co-
 luere politiam, & abinde imperijs utebantur
 anniuersarijs, ducētis aut amplius ultra quin-
 gentos quos diximus annis: quo tempore re-
 rum principatum adepti, externam omnem
 oppressere potentiam, vniuersas ferè nationes
 sibi subigendo. Caius autem Caesar superatis
 Romanis, imperioq; suscepto, & in potestatem
 redacto, formam quidem politia nomenq; ser-
 uauit, re autem principem se cunctis prae-
 stitit. Estq; in hanc usque aetatem eadem sub vno
 potestas principe, quos neuisquam Romani
 reges appellant, vetus iusiurandum, Et ego
 arbitror, in primis veriti: imperatores eos di-
 ci maluere, quod Priscorum ducum nomen
 fuit. Sunt autem re ipsa vere reges, à quibus
 ad aetatem usque nostram anni ferè ducenti
 elapsi sunt, quo tempore potissimum Roma-
 na res floruit: progressusq; ad maiora videtur
 adaugeri, cunctis in pace constitutis amplis-
 sima, summáque felicitate: ac nonnulla à
 prioribus nationibus ydem imperatores in
 principatu susceperunt, deficientiaque restitu-
 ere integritate consilij, terra mariaq; dominantes,
 potiusque augere dignitatem cupiebant, quam
 inter Barbaros propagare imperium, gentem
 inopem, minimaq; utilitati. Quorum ego non-
 nullas

nullos Roma videri ob id emissos: quò se suaque
 Romanis dederet, neque imperatorem admit-
 tentem, quos et inutiles sponte recusabat: plu-
 rimis etiam nationibus, quarum infinita pene
 est multitudo, Romani reges statuunt, nihil hu-
 ad imperium indigentes. Ex nonnullis prater-
 ea imperio parentibus atque suppositis plura de-
 trimenti capiunt quàm utilitatis. Quos licet
 inutiles abicere cum pudeat, principatum o-
 mnem magnis copijs, magnisque praesidijs cir-
 cumquaque vallantes tantum terra, tantum-
 que maris quasi fundum quendam servant ac
 continent. Nullum quippe in praesentem deum
 tam paruo tempore in tantum crevit ac surre-
 xit imperium, ne Gracorum quidem. Quasi si-
 quis Atheniensium, Lacedaemoniorum, & The-
 banorum, qui separatim imperarunt, à Darij
 regis expeditione, quae maxime stornere, & quae
 ad Philippum Amynta filium Gracorum res
 gestas in unum colligat, annis plures videban-
 tur, in quibus contentionibus potius ac dissidijs
 inter se ad ambitionem certasse dicentur,
 quàm ob principatum aut libertatem in poste-
 ros successuram bella gessisse. Quidam enim ex
 ipsis in Siciliam profecti ob alterius spem in pe-
 rij ultracorrivere. Vel si quis in Asiam profe-
 ctus est, nonnumquam adeptus, non multo post in
 patriam redijt. Gracorum quippe potentia etsi
 maximis conflictata praelijs, nunquam tamen
 Ultra

*Ultra Graciam firmiter progressa est, Verum
 potentes duntaxat existere, se liberos aliquan-
 diu & invictos praestantes. A Philippo quip-
 pe Amynta filio, & Alexandro Philippi ma-
 gno, in deterius eorum res labi visa, prater-
 que dignitatem priscam decidisse. Asia quo-
 dem principatus, si qua in Europa gesta sunt
 vel minima consideres, nullius ferme momen-
 ti aut virtutis habebitur, ob ingenitam timidi-
 tatem, imbecillitatemque populorum: quod &
 sequentia scripta declarant. Modicis quippe
 exercitiis Romani tot in Asia gentes popu-
 losque subegere, quot in praesenti adhuc obti-
 nent. Macedonibus ipsis resistentibus, atque
 oppugnantibus, plurima tamen circa Libyam
 & Europam confecta sunt. Congesta porro in
 Alexandrum Philippi filium, Assyriorum, Me-
 dorum ac Persarum vires trium maximarum
 potentissimarumque nationum, nevisquam
 ad noningentos annos servare potuere quantu
 nunc possident Romani. Magnitudo nempe il-
 lorum imperij, nec ad dimidium huius (ut exi-
 stimo) quisvit attingere. Coniecto id autem cum
 Romanorum ab occidente & Hesperio oceano
 supra Caucasum montem, & Euphratem flu-
 vium, & Aethiopes superiores per Aegy-
 ptum & Arabes supra occidentalem rursus
 oceanum protendentium imperium & termi-
 nam illis sit idem oceanus incipietis & finien-*

tis diei, tum mari uniuerso, quod interius est
 insulisq; in eo imperent omnibus. Oceano pra-
 terea Britannico, ac Medus & Persus & bisi pla-
 rimum maria, vel Pamphylus inest sinus.
 & unica Cypros insula, vel quid aliud modi-
 cum Ionia in mari, simulque Persici: nempe
 quicquid huius est maris, Romani tement.
 Qua autem Macedonum ante Philippum A-
 mynta filium gesta referuntur, permodica fue-
 re, cum nonnullis & ipsi paruerint. Ipsius ve-
 rò Philippi labore & arumnis non inficior re-
 ferta esse omnia, verum circa Graciam &
 unicam duntaxat gesta provinciam. Al-
 xandri autem principatus magnitudinem re-
 rum, ingenti felicitate, celeritateque gestarum
 permaxime enituit. Sed cum infinitum &
 nulli imitabilem gradum attigisset, breuita-
 te temporis, fulguri coruscanti assimilis, &
 hinc inde discurrenti, in multos dominatus
 plurimasque partes effulsit. Nostris autem
 temporibus, & quidem solis, copia ingentis
 adsunt, peditum ducenta, equitum quadra-
 ginta millia, elephantorum trecentorum bel-
 licosorum numerus. Curruum praeterea ad pra-
 lia instructorum duo millia, ac armorum in
 supplementum trecenta millia. & hac quidem
 terrestribus copiis. Maritimis vero minorum
 navium duo millia, triremium à sescuplis in
 quinqueremes mille quingentarum classis.

Inj.

*Instrumentorum quoque nauticum numerus
 his totidem : ad hoc naves partim auro proris,
 partim puppibus exornata , quas Thalomis
 appellant, ad belli pompam, quibus iidem im-
 peratores sehi consuevere, octoginta. Pecunia-
 rum praterea in thesauris Aegyptiorum ta-
 lentorum quatuor & septuaginta millia: tan-
 ti apparatus summam , ac rei militaris ex
 regijs codicibus licet intueri ab ipsis in unum
 cumulatam atque relictam. Caterum secun-
 dus ab Alexandro Aegyptiorum rex, qui &
 lucrari potentissimus regum fuit , ac splen-
 dide impedere, & magnifice elegantérque con-
 struere , cum eius regnum diuitijs & opulen-
 tia nulli cederet , omnem circa sobolem eius
 exhausit , dissidentibus inuicem filijs : qua res
 summos principatus inter se contendentes so-
 let euertere. Romanorum autem magnitudo
 ac felicitas maturitate consilij diuturnitaté-
 que temporis adaueta virtute, patientia ac to-
 lerantia eos super cunctos extulere. Non enim
 in prosperis se enexere rebus quoad stabilem
 Victoriám sunt adepti , nec aduersis confracti
 animo, cum aliquando militum viginti millia
 una die, alia quadraginta , alia quinquagin-
 ta bello amiserint. Periclitante pene Urbe, cum
 aliquando fames continua inflaret, aliquando
 pestis urgeret , seditioneque eodem tempore ve-
 scaret urbem, neq; tamen a magnitudine ani-*

non constantiâque desinere, donec per septingentos afflicti annos periculis ac dissidijs euecti ab hunc in quo nunc sunt Genere principatum, felicitatem per salubria adepti consilia. Et hac quidem multi Græcorum, multi etiam Romanorum perscripsere, estque Macedonia tum quidem priorum magna existentis multo maiorum confecta historia. Ceterum cupientem Romanorum res gestas per vniuersam contemplari, adduxit sæpenumero hac scriptura Carthagine in Iberiam, ex Iberia in Siciliam vel Macedoniam per legatos, aut auxilia ad externos demissa, iterumque in Carthaginem ac Siciliam reduxit, veluti errabundam, at tamen ab his imperfectis se conuertit, quousque à me per partes est collecta. Quotiens Romani in Siciliam bella gessere, aut emisere legatos, aut quid aliud egere in Sicilia, donec insulam in hunc in quo nunc est, ornatum statuerint. Quotiens Carthaginensibus intulere bella, aut inducias cum illis effecere, aut legatos ad illos dimiserunt, aut ab illis recipere, aut aliud egerunt, aut passi sunt ab ois, donec Carthaginis Urbem euerterunt, Et nationem Libycam reducere in potestatem, Et denum sibiipsis erigere Carthaginem, Libyam, Et nunc est, denum statuentes: hac omnia à me per nationes sunt descripta. Cupiens nempe Romanorum gesta apud omnes clara esse, quippe qui

popu

populorum imbecillitatem vel potentiam, aut
 Victorum virtutem felicitatemve cognove-
 rim, aut siquid illustre contigit, notum ha-
 beam, satis scire cupere, per nationes quasque suo
 ordine describo. Qua verò interim apud alios
 illis evenere, enarro singula, & eorum gestus
 interpono. Tempora autem in omnibus refer-
 re superuacaneum existimo, tum si qua me-
 moratu digna ex intervallo contingere, vicissim
 refero, & qua Romanis fuisse nomina. Olim
 quidem unum duntaxat singulis, ut cunctis
 mos est hominibus, erat nomen: deinde assum-
 psere, duo nec multo post tertium in virtutis
 passionisve cognomen imponi captum, & iu-
 xta Gracorum morem ultra nomina cogno-
 men habitum, quod & ipse annotavi, ac po-
 tissime ea qua ad cognitionem pertinent illu-
 strum virorum. Plura quoque his & alijs si-
 milia, qua eximia habentur, subinde refero.
 Tribus autem libris existentibus, in quibus
 omnia qua à Romanis in Italia gesta sunt
 congeruntur, eos omnes Romanorum Italicos
 puto appellandos, veram ob rerum magnitudi-
 nem in partes diuidendos. Primus autem
 quacunque sub septem regibus acta sunt, qua-
 ve ab illis continet, quem Romanorum Regium
 discemus. Qui verò deinceps qua per reliquam
 Italiam separatim ab ijs qua per Ionium si-
 num

num gesta sunt continet, in prioris comparationem Romanorum decemus Italicum. Vltimè Samnites erunt, qui Ionium incolunt, & magno difficilique bello per annos octingentus conflictati sunt, & post hos quaecunque gens illis finitima auxilio fuit, & Graci omnes qui sub Italia sunt, colliguntur, quem in priorum comparationem Romanorum Samniticum dicemus volumus. Reliqui iuxta ordinem inscribuntur omnes, Romanorum Celticus, Siculo, Iberius, Hannibalis Carthaginensis, ac Macedonicus, & deinceps pari modo unus alium ex ordine sequetur, quemadmodum bellum ex bello nasci contigit, quousque multa tandem finis huic genti dabitur. Quaecunque autem Romani inter se dissidentes, aut civilibus bellis contendentes egere, qua omnium formidolosiora illis extitere, per seditionum duces acta describemus, partim per Marium atque Syllam, partim per Pompeium & Caesarem alia per Antonium & Caesarem alterum cognomine Augustum in percussores primi Caesaris, alia per Antonium & Augustum inter se dissidentes atque bellantes, quoad profectum parato civili bello, Aegyptius quoque ad Romanorum accessit principatum. Hac igitur per libros singula populorum ducumque civilia bella partimur: postremo exercitus eorum & copias quas habuere, aut praesentia

uentus quos ex singulis capiunt nationibus, aut
 validioribus praesidijs absumunt, & quaecun-
 que alia huiusmodi cognitione digna. Ae-
 quum est autem de virtutibus eorum differen-
 tem, ab hoc genere capere initium. Qui verò
 ista perscripserim, multi nouere, & ipse aper-
 tius dicere proposui. Appianus Alexandri-
 nus prius quidem in patria degens, mox Ro-
 mae sub imperatoribus forenses professus cau-
 sas, quoad me ipsis inservire dignum putant.
 Sin & reliqua scire appetis, etiam de his à me
 conscriptum est.

A P P I A N I A L E -
 X A N D R I N I S O -
 P H I S T A E L I -
 B Y C V S .

P. Candido interprete.

CARTHAGINEM in Li-
 bya Phœnices condidere annis
 quinquaginta ante Ilj captivi-
 tatem. Conditores fuere Xorus
 & Carchedon. Sicut autem Ro-
 mani & ipsi Carthaginienses existimant, Di-
 do mulier è Tyro profecta, cuius Virum cum
 Pygmalion Urbis tyrannus clam interemisset,
 somnio monita, collectis ijs quibus Pygmalio-
 nis

nis sauitia inuisa fuerat, pecunijsq; in Sinum
 congestis, in Libyam enauigauit: Et eo loci ubi
 nunc Carthago sita est, consedit. Expellentibus
 deinde eos incolis, tantum soli deprecati sunt,
 in quod se conferrent, quantum taurino corio
 circumdare possent. Ea ex causa primum risu
 inter Phœnices ortus, rei existate: demum qui
 huiusmodi foret astus, scire cupientes, potissi-
 mum cum ambigerent quemadmodum ciui-
 tas tam angusto spatium includi posset, concessi-
 ros se iureiurando firmare. His corium per
 minuta secantes, circumposuere loco ubi
 Carthaginis arx residet, qua ob id Byrsa ap-
 peltata est. Procedente mox tempore, hincinde pro-
 fecti, cum finitimis longe promptiores haberen-
 tur, deducta classe, Et mare quemadmodum
 reliqui Phœnices enauigantes, Urbem extra
 Byrsam condidere. Demum subacta Libyam
 gnā maris tenuere partem. Vterius belum
 uentes, Siciliam, Sardiniam, ceterasque insu-
 las qua mari illo continentur, occuparunt, Et
 in Iberiam Etque emisere colonos. Ab huius-
 modi igitur initio principatum assumpserunt.
 Gracis quidem potentia non imparem, opulen-
 tia Persarum regno comparandum. Septim-
 gentis deinde ex quo Urbem condidere, elapsis
 annis, Romani Siciliam illis abstulere, dēma
 Sardiniam: secundo autem Punico bello Ibe-
 riam omnem. Magnis igitur copijs adinuice

congressi Pœni duce Hannibale Italiam omnem depopulati sunt annis fere sedecim. Romani contra Cornelio Scipione maiore imperante Carthaginem usque cepere omnia, naves præterea & elephantos, ac tributum pendere ad tempus coegerunt. Secunda deinde inducia inter Romanos & Carthaginenses facta, per quinquaginta annos permansere, donec solutis his tertium & ultimum incepere bellum, in quo Scipione minore duce Carthago à Romanis eversa est, & præter spem demum restituta: priore tamen angustiore effecere, & eluti opportunum in Libya locum. Qua autem in Sicilia gesta sunt, satis apparet eo in libro quem de Siculis rebus scripsimus: qua in Iberia, in eo quem de Ibericis: & quacunquo Hannibal in Italiam profectus egisse dicitur, in eo quem de Hannibale: qua vero in Libya acta referuntur, hic à principio collegimus. Incepere autem Romani iuxta Siculum hoc statim bellum, & navibus quinquaginta supra trecentas in Libyam delati, plerasque Urbes sibi subegerunt. Ad hac imperatorem Attilium Regulum statuere, à quo Urbes fere ducentæ in ditionem redactæ sunt, quæ Carthaginensium odio ad eum defecerunt, & regionem præteruictus depopulatus est. Carthaginenses contra ducem à Lacedæmoniis postularunt, satis arbitrati obducum imperi-

tiam.

tiam minus prospere pugnatum esse. Hi Xantippum Carthaginem misere. Attilius ea tempestate circa paludem castra habebat, aestatisque temporibus paludem circumibat in hostes deducturus, armorum gravitate, siti, & angore difficulter agmen agens, & ex editis ac prae-ruptis locis in plana descenderat. Cum vespere appropinquasset fluvio inhibente statim copias traducere curavit, quò Xantippum aduentu suo terreret. At ille instructa acie prope ipsas Urbis portas eduxit exercitum satis fessus hostes calore ac tedio confectos facile deleri posse, & noctem ad victoriam plurimum conferre: nec spe sua frustratus est: nam ex triginta milium millibus quos ducebat Attilius, vix paucissima sumpsere, reliqui omnes partim cesi, partim capti, & cum ijs Attilius imperator & consul captivus ductus. Quem non multo post perpeffi Carthaginenses cum legatis suis Romam misere inducias impetraturum, aut Carthaginem denuò cum illis rediturum. Attilium autem siue difficultate rerum datus, siue dissimulans, bellum à Romanis sequendum persuasit. Itaque Carthaginem reversus, caeca clavis circumvallata inclusus extinguitur. Hac felicitas Xantippo calamitatis initium attulit. Quippe Veriti Carthaginenses ne Lacedaemonij tanti facinoris gloriam sibi asciscerent publice illum multis affecere donis, ac triremi

imposuit

imposita denno ad suos reuerti suaserunt. nauis
 vero clam edixere, et illum inter nauigan-
 tium mari obruerent. ita rerum prosperè gesta-
 rum poenas haud merito luit Xantippus. Et
 hac quidem primo Punico bello Romanis vel
 aduersa vel lata contingere, quousque Carthagi-
 nenses Siciliam illis concessere. Quèadmodum
 id contigerit, eo libro dictum est, què de Sici-
 lis rebus scripsimus. Post hac inter Romanos
 et Carthaginenses pax inuicem secuta. Libyci
 deinde quicumque Carthaginensium imperio pa-
 rebant, aut pro illis in Sicilia bellum gesserant,
 Celta quoque mercede conducti, stipendio se fraus-
 dari conquirentes, acriter in eos bella verte-
 runt. Carthaginenses ea tempestate Romanos
 in auxilium vocauere, veluti socios ex federe
 coniunctos. At Romani iure hospitij duntaxat
 illis adstricti, bellum ab Italia expulerant. sic
 enim fœdera inter utrosque inita testari vide-
 batur. Misere tamē legatos Romani, qui pacem
 illis conciliarent: quibus Libyci parere recu-
 santes, vrbes illis si vellent, polliciti sunt. Ab-
 nuentibus autem Romanis Carthaginenses ma-
 gna classe in eos delati, nauigationem maris
 omnem abstulerunt. Destitutis itaque urbibus.
 rerum inopia, et in bello fit, vniuersam Libyam
 reduxere in potestatem. Peracto bello negotiato-
 res mari nauigantes aggressi depredabatur. Ro-
 manos vero, si quos intercepissent, mari obrue-
 bant

bant, clam scelus contegentes: quod aliquālin
 latuit. Verū cognita re, cum Romani pœnas
 ab his exigent, idq; differrent, bellum in eos
 decrevere, ea ex causa coacti sunt & Sardi-
 niam insulā illis dedere. sic enim priori ex fe-
 dere præscriptum erat. Non multo post Car-
 thaginenses in Iberia mouere bellum, & pro-
 uinciam per partes subigere cœpere, quousque
 Saguntinis ad Romanos confegientibus termi-
 nus illis in Iberia statutus, ne Iberū pertransi-
 rent amnē. Hac tamen fœdera à Carthagini-
 sibus neglecta, cum fluxum duce Hannibale
 transissent: transgressus Hannibal nonnullis
 in Iberia relictis; ipse cum reliquis cœpīs in
 Italiam descendit. Imperatores Romanorum
 in Iberia P. Cornelius, et Cn. Cornelius Scipio,
 ambo fratres, splendida rei militaris opera edi-
 dere. Verū cum uterq; bello concidisset, mili-
 tes qui cū illis erant, fedē capti & Venūdū
 sunt, quoad Scipio P. Scipionis illius filius qui
 in Iberia perierat, nauibus aduectus quasi spi-
 ritu quodam diuino comitante victoriam asse-
 cutus est: urbemq; ob has res dignitate & glo-
 ria illustrem reddidit. Ipse deposito magistra-
 tu, & his qui ad eū ex Urbe venerāt, concessō,
 Romam profectus, dignus iterū visus est qui
 in Libyam mitteretur, Hannibalem pulsurus
 Italia, ac Carthaginensibus domi bellum illa-
 turus. Huic ex primoribus nonnulli aduersa-
 bantur

Vantur: quidam non cōportere dicentes, prius
 quam Italia à Pœnis liberetur, Hannibale
 vastante omnia, & Niagone in lateribus eius
 Ligures Celtasq; ducente, in Libyam transire:
 nec exteris inferre bellū, ante quam à suis cla-
 dem expulissent. Alij autem Carthaginenses
 nil domi veritos, continuè in Italia mansis-
 rōs: sin bellum Carthagini inferretur, Hanni-
 balem reuocatuos esse. Tandem ex sententia
 Visum est Scipionem in Libyam mittere, nec
 tamen illi exercitum decernēdum esse ex Ita-
 lia Hannibale gerente bellum. Euntē verò,
 si quos aliunde inueniret, pro libito accipere,
 & his qui in Sicilia adhuc erant, in bello uti
 posse. Triremes prætereà decem ut pararet ad
 belli & sum, & supplementum pro his capere,
 & qua in Sicilia vicissim forent, addere iussē-
 runt: pecunias tamē pro his nequaquam præ-
 buere, nisi si qua Scipioni ab amicis collata
 sunt. Adeo negligenter huic bello ab initio
 Romani addidere animum, quod omnium ma-
 ximum & gloriosissimum paulo post illis fu-
 turum erat. Scipio igitur Carthaginensibus
 iam pridem infensus, septem millibus equitum
 peditumq; in unum collectis in Siciliam ena-
 uigauit, tyrones electissimos trecentos circum
 se ducens, quibus sine armis insequi iussum
 erat. Siculorum prætereà totidem ex opulen-
 tioribus, equis armisq; ornatisimos ad statu-

tam diem adesse iussit. Cum accessissent, ab
 aliquem pro se quisque militare mallet inter-
 rogauit. Annuentibus cunctis, trecentos il-
 los armis exutos in medium acciuit, eosq; Si-
 culorum armis equisque ornari iussit. Eo mo-
 do tyrones trecenti ex Italia Siculorum loco
 ad bellum instructissimi Scipioni assistere,
 alijs gratias agentibus, quibus ad omnia vir-
 liter in bello usus est. Carthaginienses hyper-
 ceptis, Hasdrubalem Gisgonis filium adim-
 ducendos elephantos demisere, Magoni vero
 finitimorum aduenarumq; pedites sex mille,
 equites octingentos, & elephantos septem tra-
 diderunt, eiq; iniungere quam maximis pos-
 set copijs in Hetruriam descendere, quo Sci-
 pionem à Libya auerteret. Mago Hannaba-
 lis copias adiungere festinans, ob loci distan-
 tiam differre cogebatur, ceterum res euentum
 intentus expectabat. Hasdrubal ab elepha-
 tis reuersus Carthaginensium & Libyrum
 circiter pedites sexies mille pari numero ad-
 uehebat, equites præterea octingentos. His ser-
 uorum quos ad naualem usum coparauerat,
 quinque millia adiunxerat, ex Numidia equi-
 tes bis mille, exterósque mercede conductos,
 quos exercitando per ducenta stadia ab Urbe
 aberat. Numidarum in Libya reges plerique
 referuntur, quorum è numero Syphax omnium
 primus summo in honore à cunctis habeba-

EUR.

Pueri & ad effulgentium autem genere illustri re-
 rus filius Masinissa Carthagine innutritus &
 exortitus fuerat. Huius cum & pulchritudine
 corporis, & admodum elegantia polleteret longè,
 Hasdrubal Gisgonis filius nulli Carthagi-
 nensium nobilitate inferior, filiam suam ux-
 orem dederat, quamquam ille Numida, ipse Car-
 thaginensis esset. Cum autem generum cum
 desponsisset, statim iuvenem in Iberiam du-
 cem ad bellum misit. Syphax ob amorem zelo
 commotus in Carthaginensium agros impe-
 diam facit, Scipionique ex Iberia adveniens,
 & parat bellum inferre statuenti una con-
 venit. Hac quum intellexissent Carthaginen-
 ses, haud parvis existimantes Syphacem Ro-
 manus ad bellum conspire, virginem Sypha-
 cis dare dixerunt. Hasdrubale & Masinissa
 in Iberia existentibus, ut huius rei prorsus
 ignavis. Denique perceptorve indignatus Ma-
 sinissa cū Scipione in Iberia fixus inquit clam
 Hasdrubale, & arbitratur. At ille intel-
 lectis omnibus, quamquam huiusmodi contra-
 miam filia, genero pariter infringi, grauis si-
 me ferret, tamen è Reipub. utilitate visum est
 Masinissam è medio tollere. Hinc igitur ex
 Iberia in Libyam redeuntē equites quidam
 premisso, quibus occultè imperatum erat, &
 infidis circumventum eum occiderent, ille frau-
 de perceptum fugā versus domum rediit, pa-

triumq; regnum sibi vendiderunt. post hac equi-
tes plurimos in senum collegit. His opus dux
taxat erat hastis instructis die nocteque ra-
piendo aggredi, deinde retrocedere, mox ad ve-
pinam denuo prodire, nec alio pugnandi ge-
nere quam fugiendo. Et insequendo uti. Sum-
mus hi praeter ceteris Numidarum inedia pa-
tientes, Et plerumque herbis pro pane vescun-
tur, nec aliud omnino quam aquam bibunt.
Equi praeter ea corum neque hordea gustant,
verum gramine assidue pascuntur, famescuntq;
quamplurimum. Hos Masinissa ad viginti
millia cum collectos ad rapinas praedamq;
aliarum emittebat nationum, quoniam
dum opus illi videbatur. Carthaginienses &
Syphax huiusmodi multitudinem se posse
res existimantes. (nec enim quia inopia illam
affecissent agnoscunt.) primum ipsi bellum
inferre statuerunt, mox cum illam subegissent
Romanos aggredi, nam captivum multitudi-
ne longe praestabant. Verum magno curram
impedimentorumque pondere. Et apparatu
exercitum ducebant. Masinissa contra assu-
duo labore suum exercebat, nec alio quam equi-
tatu utebatur, nullos curus, nulla impedinen-
ta, ac ne comitatum quidem secum ducens:
ex quo facile insequabatur, fugiebatque. Et in
abditis quoq; ac montibus sese retraherebat. Non
nunquam dimiseratque loca per quae facillime
elaberet.

*laboratur eligebat; ubi cum paucis delitescēs,
 quoad sui ad se redirent expectabat, diem no-
 temq; in unum ducens. Per tridum quippe
 in spelunca hostes circumsidentes latuit, nec
 ulla loci in exercitu stabularetur, sciri pote-
 rat, sed delitescens continuè ducebat agmen.
 Quia ex causa nullo in loco iusta acie secum
 ingredi hostes poterant, ceterum irruentem
 essidue expectabant. praelia praterea ab illo
 per singulos dies agitabantur, ut nocte locum
 aperet, villam aut oppidum occuparet. qui-
 bus interceptis vniuersa rapiebat, tradebatq;
 sequentibus. Quamobrem multi Numidarum
 nullo stipendio, verum ingenti mercede pelle-
 rē ad illum confluebant, eoq; modo cum Car-
 thaginensibus bellum gerebat. Scipio rebus in
 Sicilia feliciter gestis, sacris Ioui ac Neptu-
 ri rite peractis in Libyam enauigauit, lon-
 garum nauium duas supra quinquaginta, one-
 rariam verò quadringentas secum agens:
 elices insuper ac lembi quàm plures classē
 sequebantur. Ad hoc exercitum ducebat pe-
 ditum sex millium ac sexcentorum. Armo-
 rum praterea & instrumenti bellici ingen-
 tem copiam, comitatum abunde, eoq; appa-
 ratu cursum dirigebat. His intellectis Car-
 thaginenses ac Syphax cum Masinissa rem-
 dissimulandam censent, amicitiamq; illi ultro
 offerendam, quoad Scipionem bello superas-
 sent.*

sent. Masinissa haud ignarus se ab his decipi, vicissimq; insidias illis struens, vniuersa Scipioni per suos nuntiat, nec longo apud Vticam intervallo inter se castrametati Hasdrubal, Syphax & Masinissa, quo in loco Scipio quoque à ventis delatus exercitum habebat. haud multum deinde ab eo Hasdrubal castra locarat, pedum viginti millia, equitum septem in armis agens, elephantos prater à centum supra quadraginta. Syphax igitur sine firmidaret, sine utrisque parum fideret, regnum suum à finitimis barbaris vastari questus, dissimulato negotio in patriam rediit. Scipio nonnullos ex suis Hasdrubalem aggressurus pramissit, quaedam enim ciuitatum illi adhaerant. Masinissa clam noctu in Scipionis castra delatus, ducemque complexus monet sequente die ad locum triginta stadijs ab Utica distantem, in quo turris quadam ab Agathocle Syracusanorum tyranno erecta fuerat, quinque millia ex suis in insidijs ponere. Ipse orta luce Hasdrubali persuadet Hannonem equitum praefectum ad explorandos hostes mittere, & in Uticenses vna cursum facere, ne hostium propinquitate tumultus in Urbe fieret: seq; vicissim iturum, si iubeat, pollicetur. Hanno mille Carthaginiensium equites electos, ac Libycorum plurimos secum duxit. Masinissa Numidas duntaxat ex suis habebat

habebat. Cum turri appropinquassent, & Hanno versus Uticam iter faceret, pauci ex insidijs prodire. At Masinissa Carthaginensium equitibus suadere capit, ut illos aggrederentur, & ipse numero impares. & ipse subinde ferebatur, veluti auxiliū allaturus. Cum in medium Libycorum pervenisset, plurimum insidia patefacta sunt, & pugna hinc inde inter Romanos & Masinissam fieri capta. in ea trecenti capti. Masinissa his peractis Hannoni veluti amicus festine obuians illum cepit, & ad Scipionem secum in castra perduxit, eoque modo matrem eius ab Hasdrubale recepit. Scipio interim ac Masinissa regionem depopulati, quoscunque Romanorum operi damnatos in agris inuenere, pristina reddidere libertati. Hos Hannibal ex Iberia & Sicilia, plures etiam ex Italia miserat. Obsidentibus autem Romanis urbem magnam, cui Loces erat nomen, & multa gravius perpeſſis, Locenses cum scalas muro appositas viderent, per praconem annuntiant urbem se illis ultro concessuros esse. Qua ex re Scipio statim milites à pracone iussit renovari: illi parere recusantes, ac urbem per tegulas ingressi, mulieres aquē ac pueros omnes necavere. Hac re indignatus Scipio, ciues omnes qui cladi superfuerant, libere abire iussit, militibus verò prædā ademitt. Ex prin-

egregiè instructa vna ferebatur. Cum pugnam
 mire decreuisset Syphax, eos qui Veticam obf-
 debant, aggredi instituit: Hasmubal Scipio-
 nis exercitum inuadere, naves autem nauibus
 vna congregari, & hac sequenti die simul agen-
 ne Romani numero inferiores pugnam sustine-
 re possent. Instante nocte Masinissa à qui-
 busdam edoctus Scipionem rei certiorem fa-
 cit. Ille veritus ne exercitus in tot partes di-
 uisus ad cetera debilius fieret, duces nocte in
 tabernaculum conuocat. Ambigentibus hu-
 aliquādiu conatus, audacia, inquit, & im-
 mitate nobis, ac belli fiducia opus est anxi-
 gredientes praueuiamus hostes, quacumque
 exercitus sunt, nostra faciemus. Quaedam
 igitur aduertite: Nihil illos aequè perturbare
 potest, quàm subitus congressus noster, ac to-
 tius rei inopina cogitatio, quod à tam pauci
 plures inuaduntur nos exercitu in partes diui-
 so hāudquaquam poterimus vti, sed in vnum
 collecto: neque omnibus cum hostibus censo
 conferendum, sed cum ijs quos primos elegeri-
 mus. Castra separatim vnusquisque eorum ha-
 bet, ad quorum partes aequè potentes sumus,
 audacia & felicitate praestamus. sin deus ex
 primis victoriam dederit, reliquos contemne-
 mus. Quibus autem primis insurgendum sit,
 quod ne belli tempus futurum, si placet, expo-
 nam. Annidentibus cunctis; Tempus, inquit,

ab

ab hoc consilio statim capiendum reor, dum
nox est, & bellum formidolosius, & eorum
imparata sunt omnia, nec quisquam sociorum
in tenebris auxilium afferre potest. Eo modo
consilia hostium licet praevenire, cum sequen-
ti nocte nos aggredi statuant. Ex tribus quip-
pe eorum exercitiis primum naves à longe
distant, quarum in nocte nulla utilitas. Has-
drubal & Syphax castra inter se prope po-
suere, ex his Hasdrubal belli caput: Syphax
noctis tempore praelium inire verebitur. Et po-
te vir barbarus delicijs septus, & pauore:
copia omnes in Hasdrubalem vertenda sunt.
Hasdrubalem insidias Syphaxi struere utilissi-
mum existimo, erit enim inopinus illi exerci-
tus aduentus: pedites ad Hasdrubalis castra
locabimus. Sic undique adfistentes aggredie-
mur hostes, bona spe audaciâque confisi, quibus
in praesenti potissimum nobis opus est. Equi-
tes, nam ipsis nihil in nocte necesse est, longius
emittam, ut hostium agmen circumveniant, ac
si forte ab his pelleremur, nos sustineant, &
ad amicos salvi tutique redeamus: sin viceri-
mus, fugientes persequantur, comprehendantque.
Hac fatuus, duces emisit, qui exercitum in ar-
mis ponerent. Ipse audacia & paucis peractis
sacris, neminem nocte quiescere in castris iu-
bet, sed exercitum in promptu cum opus sit
habere. Tertia tandem vigilia sensim tuba si-
gnum

gratiam dare imperat, iug: silentio ingentes ag-
 ropias, quoad equites hostium castra circun-
 dedere, pedestesque ad aggerem adplicuerant.
 Tum vero ingenti sublato clamore, tuba stre-
 pitu, ac machinis multifariam excussis, custo-
 dias e Vallo deturbant, castra disiectis propu-
 gnaculis inuadunt, nonnulli audaciores concito
 cursu tabernacula incendunt. Libycs e somno
 exciti prosiliunt, armisque propere assumptis, in
 ordines confisi redeunt, nec qua precipiebantur,
 per strepitum satis audire poterant, non
 ipso duce admodum discernente tumultus causam.
 His inuerti Romani, partim armata-
 pientes, partim trepidantes intercipient, taber-
 naculis pluribus incensis, eos qui aduersum se
 terant, occidunt. Nam hostium clamor, asse-
 ctus. Et opera formidolosiora cuncta faciebat,
 cum nocte Et ignorantia rerum circumuentum
 putarent exercitum, Et ignem tabernaculis
 iniectum formidantes, inuicem corruerent,
 campos quasitiora quo se referrent perennes
 loca. Hos equites Romanorum qui a lateribus
 exstabant, inuadentes contrucidant. Syphax
 noctis clamore percepto, flammis undique ac-
 tensis tabernaculo se continuit, equites vero
 nonnullos Hasdrubali auxilio misit. Quos ag-
 gressus Masinissa plerosque feda cade disiecit,
 Illucescente die Syphax percepta Hasdruba-
 lis fuga, exercitum eius partim crudelissime
 concit

concisum, partim ab hostibus detentum, partim vero turpiter fugientem conspiciatus, castra à Romanis occupata, impedimenta omnia direpta esse, derelictis omnibus ad interiora Libya fugapenetravit, ratus Scipionem à Carthaginensium insecutione redeuntem quamprimum in se copias moturum. Quae ex re tabernaculum eius cateraq; impedimenta à Masinissa direpta sunt. Eo modo Romani audacia perfuncti; permodica noctis parte consumpta, duobus exercitibus longe suis amplioribus potiti sunt. Ex Romanis circiter centum interfecti dicuntur, ex hostibus paulo minus quam triginta millia desiderata, captivi ad duo milia quadringenti abiecti, ex equitibus sexcentis cum Scipioni è pugna redeuntes occurrissent, sese illi ultro dedidere. elephanti partim interfecti, partim vulnerati sunt. Scipio cum armis, argentum, aurum, plures elephantos, & equites alios ac Numidas cepisset; & unica pugna illustris clarusque evasisset, Carthaginensium cuncta despiciens pramia militibus reddidit: pradam, & spoliis quodcumque eximium sibi videbatur, Romam misit. Interim milites continuo labore exercebat, Hannibalem ex Italia, Hannonem vero ex Liguria in dies venturos opperiens. Cum hoc statuisset Scipio, Hasdrubal Carthaginensium dux equitibus fere quingentis è pugna noctis elapsus, & saucius

cum in Andriam confugerat. Ibi nonnulli ex ijs qui mercede conducti erant, à pugna fugientes, ac Numidas reperit. Servos igitur ad libertatem convocare cepit, certior factus Carthaginienses ob res minus prosperè gestas ex morti condemnasse, Hannonemq; Bomilcaris filium, qui copias eorum regeret, ducem instruisse. Is quippe sceleratis omnibus assumptis adhibitis com meatibus cunctos ad bellum instruebat, ad tria milia equitum, peditum octo milia secum habens, in sola duorumtaxat pugnam posuerat. Hoc agitando distans Romanus ac Carthaginienses distinebat. Scipio exercitum armis insignem ad ipsa Carthaginiem adducit, & Carthaginienses in bellum provocare cepit. Cum nemo prodiret, Amilcar classis imperator centum navibus prope aduictum, in Scipionis classem rectà ducebat, ratus ventem inopine praevenire, nec difficulter centum navibus viginti Romanorum triremes superari posse. Scipio hostili classe conspecta, nonnullos ex suis ad portum misit: ab his onerarias naves anchoris per intervalla dispositas in ordinem poni iubet, ut ex illis triremes veluti ex portis emissæ, cum tempus exigeret, in hostes deduci possent. Naves præterea antennis ad invicem annexas composuit, quæ vice mœri catenas tuerentur. Eo opere perfectò minas trepidare cepit. Insurgentes itaque Carthaginienses

ēs partim ē navibus; partim ē terra, nonnulli
 manibus ab ipsis navibus vulnerabatur. Tan-
 tem praelio defessa circa Vesperam cum disces-
 sissent, Romanorum naues alia ex parte per in-
 erualla maiorum penetrantes in eos fereban-
 tur. Et sepellerentur, facile ad suos redibant.
 nam igitur ē Carthaginiensium navibus Sic-
 is Vacuam cepere, eamque ad Scipionem ad-
 duxerunt. Post hac cum omnes in hyberna con-
 cessissent, Romanis quidem ob maris propin-
 quitatem commentus abunde aderat: Vicien-
 tes verò ac Carthaginienses fame premebatur.
 Qua ex causa latrocinij undique maria infe-
 stabant, quoad alia Romanorum naues ad Sci-
 pionem venire, eosque liberius vagari prohi-
 bere. Iam famēs in dies acrius urgere coeperat.
 n̄ Masinissa hand longe à Syphace in hybernis
 constitutus tertiā copiarum partem quae Sci-
 pio ducebat, ad exercitum sibi adiungi postu-
 lat. His sumptis duce Laiso Syphacem inua-
 dit. Ille in fugam versus, prohibente flumi op-
 pnam intrare cogitur, ut eorum mos est, in unam
 conglobati repentino cursu in Romanos ferun-
 tur: Romani oppositis clypeis eorum impetum
 sustinuerunt. Syphax conspecto Masinissa ira
 concitus in eum fertur, cui late Masinissa
 obuiat. Dum igitur singulari certamine diu-
 tius inter se dimicant, Syphacis milites terga
 vertentes ad alteram fluminis ripam traiece-

re: Hic dum quissiam Syphacis equum propulset, regem insatentem humi deiecit, eoque modo accurrense Masinissa captus est. Syphax, & cum eo alter ex filiis, quos statim ad Scipionem deduci iussit. Cecidere ea in pugna Syphacis exercitus decem milia, Romanorum vero quinque dimittat & septuaginta: Masinissa militibus circiter trecentis confectis fuit: Syphax ipse cum tribus milibus captus. In his Masily duo milia & quingenti fuere, qui ad Syphacem a Masinissa confugerant. Hos cum Masinissa a Lelio impetrasset, ad unum interfecit. Post hac in Masylis & Syphacis regionem signa vertore, partim ut Masinissam in regno restitueret, partim ut in simulantes ac dubios ad fidem revocarent. Advenere interim ex Carthagini legati, regnum Syphacis pollicentes: nonnulli praterea amicorum a Sophonisba Syphacis coniuge ad Masinissam delati, privatim concubij necessitatem referebant. Hanc Masinissa lata amentia suscepit, deinde ad Scipionem reversa, cum in Carthagini reliquisset, anxius rei finem expectabat. tum Scipionem ita Syphacem allocutum ferunt: Quam infelicitas te amicum nobis, & pro Romano in Libya ferentem armis, adeo lesit, ut non deos solum increpando, sed Romanos ipsos falleres, & pro Carthaginiensibus in Romanos bellum gereres, qui pro te contra eosdem auxi

auxilia tulere? At ille, Sophonisba, inquit, Hufdrubalis filia, quam depereo, patria amicissima, & qua vult suadere facile potens, hac nos à mutua amicitia ad patriæ amorem compulsi, & in hanc quam cernis miseriam ex illa felicitate deiecit. Te autem oportet & qua à me & Sophonisba acta sunt omittere, stabilemque nobis amicum esse. Custodi Sophonisbam, ne Masinissa ad ea qua cupit, eam compellat. Non enim convenit ne si hanc uxorem duxerit, qua Romanorum sunt, aliquando sperare audeat. sic enim civitatis suæ vehementer amatrix est. Hac fatus, seu vere, seu amore saucius, Masinissam certè maximis affectit claudibus. Scipio cum Syphacis prudentiam facile perspiceret, eumque regionis gnarum, & expertum sciret, inter domesticos recepit, nec secus ac Cræso Lydio Cyrus, amico usus est, consiliūq; & secretorum participem esse voluit. Accedente demum Lelio, & qua de Sophonisba ferebantur, audisse dictitante, Scipio nis edicto Masinissa Sophonisbam reddere compellitur. Excandescente rege, & qua prius acta erant cum illa, repetente, turbatus à Scipione responsum est, Nihil spoliis Romani populi ab illo per vim capi posse: in medium afferret, si quid deinde vellet, suadendo postularet. Ea ex causa cum quibusdam Romanorum egressus, quasi mulierem illis

traditurus, clam Venenum primus obtulit, sortem praesentem referans. admonebat enim vel Venenum sumpturam esse, vel Romanorum servitutem sponte subituram. nec plura locutus, equum calcaribus abigit. Illa nutrici calicem ostentans, Et palam professa nihil queri de mortis genere quo egregie vitam obitura esset, Venenum intrepido vultu hausit. Eius copas Masinissa Romanus qui una aderant, vitandis iussit. Ipse iustis persolutis, regio morti ad Scipionem rediit. Scipio virtute eius collaudata, suasionibus adhibitis, quod iniquam mulierem a se abegisset, coronatum ac plurimis donis exornatum in regnum demisit. Syphace Romam deducto, nonnulli salutis suae consules, populi Romani amicum, ac propugnatorem in Iberia fuisse fatebantur: nonnulli supplicio dignum aiebant, quod sociis Et amicis bellum intulisset. Has inter rumores Syphax morore confectus interijt. Hasdrubal ex quo milites armorum patientes Et expertos reddidit, ad Hannonem Carthaginensem ducem quosdam ex suis mittit, qui illum bellicosum Et participem accirent. Admonebat praeerea plures ex Iberis cum Scipione in castris esse, qui auro Et pollicitationibus facile adduci possent, ut ignem castris inijcerent. addidit et se una iturum cum tempus scisset. hac Hasdrubal. Et Hanno astutia in illum usus, rem

rem confici posse non desperat, ceterum hominem probat a fidei cum auro velut transfugam in Scipionis castra mittendum, qui facilem ad quosque congressum habeat, plures in sententiam trahere possit, statutaque illis die ad suos reuertatur, diem vero Hasdrubali Hanno annunciet. Inter hac Scipionis sacra facienti periculum incendiij clarè ostendebatur, quamobrem exercitum omnem scrutari iubet, & sicubi liberior ignis fieret, extinguit: ac deinceps per plures dies immolanti cum eadem signa apparuissent, dubitare capit, & exercitum inde mouere instituit. Interim equitis Romani seruus intellecta ra, se sciturum quicquid esset, pollicetur: demumque ad herum reuersus, cuncta ex ordine edisserit. Ille ad Scipionem seruum mittit, eoque modo vniuersa multitudo facinoris conscia intercepta est, & iussu Scipionis necata, cadauera è castris abiecta. Hannoni, cum propius exercitum haberet, rumor subito delatus est: itaque à congressu se continuit. Hasdrubal vero rei ignarus cum suis venit. Ceterum cadauerum multitudine perspecta, satis quid esset arbitratus abscessit, Hanno capta occasione in exercitu palam retulit Hasdrubalem Scipioni se dedentem ad eum accessisse, Scipionem autem non admisisse, quorum causa multo magis à Carthaginensibus odia haberi capit. Eadem tem-

pestate Amilear Romanorum naues inopini
 aggressus, triremem unam, & onerarias sex
 inde capit. Hanno altera ex parte ijs qui cir-
 ca Uticam castra habebant, propere inuicti
 fedè pellitur. Scipio cum nihil proficeret, su-
 luta obsidione machinas omnes ad Hipponan
 transtulit. Cùmque huiusmodi instrumen-
 tis nihil ulterius indigere videretur, combu-
 stis omnibus regionem depopulatus est, nonnul-
 lis in amicitiam admissis, quibusdam pradi
 suppositis. Carthaginenses desperatis rebus
 Hannibalem belli ducem statuerant: necnon
 Verò præfectum cum classe dimisere, qui cum
 in Libyam propere acciret. Interim ad Si-
 pionem legatos mittunt, pacem postulantes.
 Sperabant enim ex duobus alteram consequi
 posse, ut vel pacem impetrarent, vel quoad
 rediret Hannibal, tempus consultando tere-
 rent. Scipio inducijs duntaxat illis concessis
 refectæ exercitus impensa, Carthaginensium
 legatos Romam misit. Hi legationis officio
 fungentes, extra mœnia, ut hostium mos est
 persistebant. Cum ad Senatum accessissent,
 veniam suppliciter deprecati sunt. Senato-
 rum igitur plerique Carthaginensium perfidi-
 am coram referebant, qui toties fœdera ini-
 ta solassent: porro quot clades Hannibal intu-
 lisset populo Romano, Romanorumq; socijs in
 Iberia & Italia, unà recensebant. Alij pa-

-is commodam pensandam esse cuius utilitas non
 Carthaginensibus magis quam ipsi conspicua
 esset. Italia ab hostibus vastata: futuros etiam
 metus ante oculos ponebant. Hannibale ma-
 gnos exercitus ex Italia in Scipionem deduc-
 ente. Magone ex Libya, Hamone vero ex
 Carthagine cense bellum. Quibus ex rebus
 non addubitaret Senatus: legatos Scipionem
 in Asphradum misit: eunt quidem: quid factu
 opus esset: maturè consulere: et iudicare possi-
 set. Scripto Carthaginenses ad pacem adhortan-
 tes: in hoc convenisse dicitur. Magonem quidem
 primarium Equitibus classem adducere. Car-
 thaginenses nullos denique ceteros mercede
 conducere, nautesque non ultra triginta longas
 tendere posse: nec ultra quicquam bello co-
 mari prater ea quae intra Phœnicem fossam
 possiderent. Restituere Romanis captivos: eos
 priusque Leontifagus, argenti prater ea mille et
 septingenti talenta statuto illis tempore pen-
 dere debere. Masinissam Massylios: et qua-
 cunque ex Syphacis regno occiperet, possidere.
 Hac inter utroque firmata fœdera, legati que
 utroque misit, hi quidem Romam, et ex apud
 consules sancirent, alij a Roma Carthaginem
 profecti, qui à Carthaginensibus promissa fir-
 mari posterent. Masinissa Romanis societatis
 et fœderis munimentis huiusmodi consulere: co-
 rinthios autem consensuque ex auro pariter culatius:

currum exebat, & purpuram stolamque Romanam, equum praterea phaleris ornatum aureis. & arma quibus in bello steterat. Dum hæc ita geruntur, Hannibal quanquam inuitus & dolens ad Carthaginenses proficiscitur, infidelitatem populi erga principes, rursusque celeritatem nimiam accusans. Dissuas igitur inducias fieri posse, vel si factæ essent, permansuras esse. Advenit tunc Libya Serben proficiscitur, fluminisque in vico collecti plurimos ad comparandum equos misit. Numidarum praterea principem Archibum nomino in amicitiam pepulit, quatuor equum millibus transfugatum, quæ ad eum venerant, & sub Syphace olim militantes deserti adbaferant, ex suspitione intercepti, quorum equos ceteris in exercitu partem eff. Venit ad eum & Mesopollus ex promissionem equitibus mille comitatus, & Xenalter ex Syphace filius plurimum adhuc patris regno obtinens. Ex Masinissa quoque libris quasdam suasionem pellexerat, nonnulli metu abduxerat; & tunc apud Marcem castra habebat, & comitantibus suis, tanquam socia fruebatur urbe. Cum infidiam infer decrevisset, plerosque in urbem misit clausos veste tegentes, quibus imperatum erat, ut cinibus parcerent, quoad intra signum exderetur: tunc vero mania custodientes agg-

is, & portas sibi vendicare. Per hunc mo-
 dum Narce capta est. Carthaginiensium inter-
 rim plebei priusquam fœdera inirentur, per-
 suasi, tunc Scipione adhuc presente cum lega-
 ti eorum Roma morarentur, Scipionis com-
 meatum Carthaginem delatum & ventorum
 raptare, vectoribus in vincula coniectis. Ad-
 uersante autem Senatu eorum, & ne fœdera
 prius mita violarent suadente, ut inique ab
 illis facta, questi sunt, famemque ob huiusmo-
 di morae annalescere, Scipio per inducias bel-
 lum illis inferre laud. dignum, ratus, pœnas
 ab his qui fœdus violassent, exigebat. Illi con-
 trā legatos Romanorum quoad sui Carthagi-
 nem redeant detinere instituerunt. Caterum hos
 Hanno magnus & Hasdrubal Heriphus à
 populis manibus ereptos, duabus emisere tri-
 remibus. Alii igitur Hasdrubalem clas-
 sis præfectum hortari capere, ut circa Apollinis mon-
 tem præternactus, cum triremes applicuiss-
 set, legatos invaderet: quod ab illo factum
 est. Quæ re nonnulli legatorum sagittis in-
 derecti, reliqui sauci ad Scipionis classem
 pervenerunt: ibi navibus assumptis insequen-
 tes hostes effugerunt. Quæ cum Roma nuncia-
 ta essent, Carthaginiensium legatos qui pro
 pace ad urbem venerant, veluti hostes exce-
 dere iusserunt. Hi ventorum, & ad Scipionis
 castra delatè capiuntur. Cum autem navium

praefectus Scipionem interrogaret quid de ipso fieri oporteret, nihil persimile Carthaginiensibus, inquit, sed liberos ire iube. Haec cum Carthaginiensium Senatus audisset, plebem vehementius increpare cepit, consilioque invito Scipionem placandum statuit, ut foedera servaret, pœnas ab ijs qui facinoris rei essent sumeret. Illi Senatus adversantes ob iniquam etiam, quasi nihil utile ab eo prospectum esset, seditionis quibusdam incitari querebantur, et in vanas spes elati, Hannibalem cum ijs quos haberet copijs, accersendum praedicabant. Ille belli magnitudinem inspicere, Hannibalem cum exercitu vacundum suadebat. Hasibal igitur pena liberatus, Hannibali se imperatori facile concessit, neque tamen palam à Carthaginiensibus videri ausus in urbe habitabat. Scipio ad Carthaginem deducta classe, cives denno à mariis commentibus inhiberi cepit, non multum etiam mediterraneis abundantes copijs, destituta ob bellum incutitaque tellure. Eidem ferme diebus equestris pugna inter Scipionem et Hannibalem commissa est. In ea Scipio longe superior: sequentibus porro diebus concertationes et praelia inter utrosque habita. Caterum cum Scipio Hannibalem vehementi inedia premi, et commentum navis adiacentem opperiri cognovisset, nocte Thermum tributum in eos qui

Vehet

adherent emittit. Thermus igitur tumulanti
 mendam angustis tramitibus adeptus, ad tria
 millia Libyrorum occidit, comitatumque ad
 Scipionem detulit. Hannibali itaque ad extre-
 mam inopiam delato, Et quemadmodum pra-
 teritam sortem perferre posset meditantem, tan-
 tem ad Masinissam legatos mittere visum
 est, qui illum precarentur, conturbemque Et
 traditionis pristina cum Carthaginensibus mo-
 verent, orarentque ut Scipionem ad ineunda
 lenuo fœdera hortaretur. Quae enim à plebeis
 prius gesta essent, stultissimi cuiusque temeri-
 tate processisse. Masinissa igitur Urbis digni-
 tatem, in qua altus eruditusque fuerat, haud
 parum faciens, multorum praeterea in ea ami-
 cissimus, Scipionem ad huiusmodi fœdera in-
 duxisse dicitur. Reddere Carthaginenses na-
 ues virosque omnes, quos Romanorum comi-
 tatum ferentes intercepissent, quae se ab illis
 se abstulissent, aut damni pretium quemadmo-
 dum Scipio illis imperet, exolvere: commissio-
 rum praeterea multam mille talenta Cartha-
 ginenses pendere debere. Haec fœdera inter
 virosque ieta, inducæque instituta, quoad haec
 omnia Carthaginem nunciata essent: Et eo
 quidem modo salutem adeptus videbatur Hân-
 nibal. Carthaginensium porro Senatus hac ipsa
 libentissime complexus, plebeios ad servan-
 da fœdera hortatus est, praesentem in omnibus
 disio

derstatem temporum recensens : exercitus, pecuniarum, relique frumentaria inopiam commemorabat. At illi populari ritu in suspicionem elati, duces eorum privata utilitati consulentes, hac omnia cum Romanis inisse criminabantur, ut illorum potentia freti, urbem sibi ipsis subderent : quodque Hannibal nunc faciat, paulò antè Hasdrubalem fecisse, qui per noctem exercitum hostibus prodere intasset, nec multo post seipsum Scipioni tradere, & hac agitantem in urbe latitare. Ob hunc rumore & tumultu subito exorto, plerique relicto consilio Hasdrubalem hinc inde inquirere capere : at ille ne hosti insequenti parat, anticipato periculo, ad sepulcrum patris profectus, seipsum veneno confecit. Illi extracto cadavere, ceruice abscissa, caput pilo infixum per universam circumtulere urbem. Sic Hasdrubal prius quidem inique criminatus, deinde ab Hannone mendacio reiectus, tandem à Carthaginensibus in hunc modum extinctus est, defunctus quoque calumnijs agitatius. Post hac Carthaginenses ad Hannibalem miserunt ut inducias solueret, bellum cum Scipione qui celerrimè insret : famem quippe in dies magis ingrauescere. Quod cum ille egisset, Scipio ad Partbam urbem inclytam cum exercitu venit, captaque urbe castra ab Hannibale haud longe metatus est. Hannibal educto exercitu

tres ex suis ad exploranda Romanorum castra demittit: hos Scipio ad se deductos nequaquam occidi permisit, ut in talibus mos est, verum per exercitum omnem, apparatusque bellicos, ac machinas circumduci, & exercitantes copias inspiscere mandavit, deinde liberatos ad Hannibalem reuerti, & qua vidissent, ex ordine referre. Ea clementia commotus Hannibal, haud indignum ratus est cum Scipione iterum verba facere. Cum in colloquium venissent, Carthaginenses ob pecunias duntaxat ipsis impositas fœdera fregisse ait: quamobrem si haec excludantur à Romanis, Siciliam & rō, Iberiam ac reliquas insulas quibus imperant, retinere velint, pacem perpetuam mansuram esse. Tum Scipio, Non parum Stilitatis (inquit) ex Italia fuga consecutus es Hannibal, si hac à Scipione impetras: prohibuitque ulterius quenquam ad se mittere. Nonnulla igitur inter se comminanti, ad exercitus quisque suos rediere. Erat autem ciuitas haud longe ab his nomine Cilla, hunc proximus collis statuendis castris idoneus: quem cum Hannibal occupare vellet, nonnullos pramisit, qui locum castris metarentur: ipse sublato exercitu processit quasi collem recepturus. Praueniente autem Scipione, in medijs destitutus est armis, sine aquatione perpetam noctem in effodiendis puteis absumens, cum milites iugi labore suffocati

fossis arenis, modicum quid aqua turbationis
 haurirent, sine cibarijs, neglecti & inculti,
 multi quoque in armis peruvigiles stetissent.
 Quibus intellectis Scipio die lucescente exerci-
 tum in eos emisit ex itinere, Vigilia sitique
 confectos. Hoc loco Hannibalem contrista-
 tum ferunt, cum pugnam detrectaret, diuque
 cogitasse quid potissimum esset acturus. Se-
 nim persisteret, fore videbat, Et in ariditate
 destitutus siti conficeretur: sin fugenti,
 animos hostium alacriores redderet. Tandem
 multa versanti, ob presentem sortem necessa-
 rium visum est, quamprimum bello decernere:
 ac statim ad quinquaginta millia militum in
 aciem eduxit, elephantos vero octoginta: qui
 in hunc modum instruxisse dicitur. Primum
 quidem elephantos in fronte per intervalla di-
 sposuit, qua formidolosiora viderentur, ante
 ponens oculos. Sub his tertium totius exercitus
 agmen collocatum, Celta scilicet ac Ligures,
 quibus sagittarij invicem admisti suberant.
 Funditores præterea Maurusij, & Gymnasij:
 post hos secunda stabat acies: in hac Cartha-
 ginenses & Libyei inerant. Ulimi vero qui-
 tuncque Italia excedentem secuti fuerant, in
 quibus potissimum spem posuerat. Equites in
 cornibus locati sunt. Hoc modo acies ab Han-
 nibale instituta. Scipioni vero ad tria supra
 viginti millia militum fuere: Italorum &

Rom

Romanorum equites mille & quingenti. Ad-
 erat auxilio Misinissa plurimo Numidarum
 septus equitatus, & Dacamas alter ex regulis
 equites sexcentos agens. Pedites igitur vniuer-
 sos, quemadmodum Hannibal, in tres distin-
 xit ordines. Cohortes autem omnes rectas in-
 sisti commorari, & liberius per eas equitatus
 sine impedimento decurreres. Singulis autem
 cohortibus propugnatores in fronte constituit,
 quos iudes bicubitas maximè densas, plures e-
 tiam ferro munitas è peltis in elephantos ma-
 nisacerent. His ceterisque peditibus edictum
 fuerat, & elephantorum declinarent impetum,
 cursuque hinc inde citato bestias telis agita-
 rent. Denique propinquiores effecti, si possent
 earum nervos ferro caderent. In hunc modum
 peditatus à Scipione distributus est. Equites
 vero & in primis Numidas cornibus praesidere
 voluit, elephantorum faciem atque impetum
 perferre solitos. Italos contra ob insuetudinem
 in extremam transfudit aciem, & cum elephan-
 torum vim primi propulsissent, ipsi per acierum
 intervalia facile transire possent: singulis au-
 tem equitibus minister adactus, qui tela plura
 deferret, elephantos cum opus esset ab incursu
 auerteret. Eo modo equitatus ab illa disposi-
 tus est: dextrum cornu Laiso, sinistrum Octa-
 nio regendum dedit. Ipse inter medios consti-
 tit. Pari modo locatus est Hannibal. Vterq; ex
 earum

eorum gloria multis hinc inde stipatus militibus, quibus cum maximè laborandum esset, in bello stererentur. Hos ad quatuor millia Hannibal, duo millia duntaxat Scipio ducebat trecentis additis Italis, quos in Sicilia secū agens armis equisq; instruxerat. Cum in promptu essent omnia, duces equis discurrentes, suos vicissim ad bellum hortabantur. Scipio deos inspectum militum inuocans, Carthaginiensium perfidia testes asserebat, qui fœdera toties inta violassent: nō magni faciendam esse hostium multitudinem: ceterum virtutem existimandam, ob quam multo plures in eadem provincia vicissent: quod si victoribus ad bellum curatum timor aut ignavia aut trepidatio illa inisset, quanto magis victis ipsis ex necessitate inesse existiment? Ad hunc modum Scipio sui allocutus, posthabito pauore ad bellum incitabat. Hannibal altera ex parte quæ in Italiæ suis gesta essent memorabat, quàm multæq; praelara egissent, nec cum Numidiis, & erant in Italis omnibus, & in ipsa Italia. Paucitatem præterea hostium illis ostendebat, hortabaturq; ne deteriores paucioribus ipsi multo plures in propria tellure existerent. Discrimen denique instantis belli cuiusquisq; suis recenscebat. Hannibal non Carthaginem modo, sed Libyam omnem ex huiusmodi pugna pendere aiebat, & an serui futuri essent, an eorum principatum

qui

qui cepissent, retenturi. Scipio ne victis quidem fugam tuto patere, victoribus gloriā, summum imperium, presentium laborum requiē, reditum denique ad suos polliceri. sic quisque suos adhortatus, ad prælum accessit. Prior Hannibal signum dare tuba imperat: cui à Scipione vocisissimū reclamatum est. Congredientibus ipsis, primi elephanti terribili apparatu insidentium stimulis agitati pugnam inceperunt. Ad hos equis accurrentes Numida, turmatim eos vulnerabant, quousque sauci, ac fugientes, nec satis assessorum imperio parentes, è pugna discessere. Et hac quidem circa elephantos ad cornua exercitus gesta: ac media acie Romanorum pedes locati fœde proterebantur. Quippe cū pugna haud satis gnari, timidioresq, præterea armis onusti neque fugere, neque insequi facile poterant, his Scipio equites Italos à tergo instantes, ac lenius armatos prælio adiungit, eosq, ex equis metu territis descendere, hastisque elephantos passim discurrentes insectari iussit. Ipse inter ceteros primus equo descendit, elephantūque irruentem hasta transuerberat. Quia ex re excitati reliqui, in elephantos celeri cursu feruntur, vulneratosque ab impetu auertunt. Vacuefacta igitur elephantis acie, pugna virorū eorumq, fieri cœpta. Dextrum Romanorum cornu, cui Lælius præerat, Numidas aduersos

A pellere

pellere capit. Nam Masinissa unum ex regu-
 lis Massathen nomine lumen strauerat. Case-
 rum accurrente Hannibala, pugna quasi de-
 perditæ ex integro restituta est. Sinistrum Se-
 rō Romanorū cornu, quod Octauius regebat,
 Celta ac Ligures Seheementius Urgebant: his
 propere Scipio Thermum tribunum cum ele-
 ctis auxilio mittit. Hannibal in leuū Li-
 gures ac Celtas adequistare iubet, secundā Car-
 thaginensium ac Libycorum aciem inferens
 Romanis. Videns igitur illū Scipio, cū alijs co-
 pijs accurrit: duobus igitur clarissimis ducibus
 in pugna prodeuntibus, contentio inter omnes
 splendida, timorq; Versabatur: nihil prompti-
 tudinis ab illo amissum est: Seheementi praelio,
 labore, ac Vociferatione cuncta strepebat. Cum
 longa & incerta pugna esset, milites impera-
 torum sortem miserati, inuicem armis concur-
 runt, eo modo celerius praelium confici pos-
 sperantes. Infestis etiam hastis inter se con-
 currere duces. Id aduertens Masinissa, Ro-
 mani porro ducem militari more certantem
 conspicati, Seheementius in pugnam ruunt, per-
 turbatosq; hostes insequi ceperunt. Hi neque
 adequistante Hannibale, atque rogante Ut fu-
 gam sisterent, pugnam denno ingrederentur
 exorari potuere. Itaque destitutis ipsis, Italos
 qui cum eo Venerant, stabilemq; adhuc aciem
 seruabant, in pugnam excitat, ratos Romanos
 sperant

*sparsim ac sine ordine suos insequentes facile
 turbari posse. At illi ducis astutia perspecta,
 dato signo celerrime se inuicem ab insecutio-
 ne reuocant, iterumque ad prælum redeunt:
 quibus cum hasta equique deficerent, ensibus
 inter se complexi, bellum gerunt. hic Verò in-
 gentem eadem immensaque vulnere cernere
 erat. cadentium gemitus, interficientium mi-
 ne exaudiebantur, donec Itali hostes in fu-
 gant vertunt, fugientesque insequuntur. tum
 belli sententia illustris visa. Hannibal cum è
 fuga princeps Numidarum equites quàm plu-
 rimos adhuc stantes videret, indignum ratus
 eos derelinquere, conuersis accurrit habenis,
 iterumque in persequentes adhortatur. sperans
 vtile quippiam eo in prælio se facturum. Pri-
 mis igitur Massylijs inuictus prælum reno-
 uat. Et hac vnicæ Masinissæ & Hannibalis
 pugna fuit, cum vterque confisteret. Promptis
 ergo animis inuicem congressi depugnabant.
 Masinissa equo prolapsus, hostem pedes ag-
 greditur, accurrentemque sibi ante alios equi-
 tem obtruncat. Deinde tela ab elephantis de-
 relicta suscipiens, infixaque diuellens in hostem
 detorquebat. Verùm dum frustra nititur, equi-
 tem propius stantem confodit. Postremò te-
 lum educere conatus, brachio traicitur. post
 modicum itaque pugna excedere compellitur.
 Scipio intellectare, Et Masinissa instanti pe-
 riculo*

riculo consuleret, auxilio accurrit. Interim
 Masinissam alterius equo insidentem, & in
 praelium redeuntē cernit vulnus palam osten-
 tantem. Erat belli discriminē iterū inter utro-
 que par ipsis duces verentibus, quousq; Han-
 nibal Iberos & Celtas tumultu quodam consti-
 stentes cursu ad eos delatus, euocat, veluti in
 pugnam deducturus: tum verò ceteri praelii
 intenti cum causam ignorarent, motum duci
 fugam arbitrati, è praelio discedunt, nulloq; or-
 dine palantes effunduntur, nec quā Hanni-
 balem euntem conspexere, verūm ut casu
 quenque impulit, fugam capeffant: eoq; modo
 exercitus omnis dissipatus est. Romanū de-
 mē hostibus temere effusi insequi ceperunt,
 nec ipsi admodum quā ab Hannibale gesta
 erant discernentes. At ille Ibero & Celto
 denuo comitatus aderat. Quā ex re Scipio ite-
 rum suos ab insecutione renocari admonet,
 longeque plures quā quos dūctabat Hanni-
 bal è tumultu rediens, in aciem statuit, ita ut
 eorum impetum facile perferre posset. Hanni-
 bal hac vltima frustratus spe, postquā omnia
 à se incassum attentari vidit, desperatis rebus
 non iam clanculum, sed aperte fugam arri-
 pit: quem plurimi Romanorum equitum sub-
 inde conspicati propere insequuntur, verūm
 antè alios Masinissa, quanquā vulneris do-
 lore prapeditus, continuo propius urgetur equo,
 hanc

haud parvisfaciens Hannibalem Scipioni captivum ducere. Caterum beneficio noctis ereptus, cum viginti duntaxat equitibus, qui eius cursum sequi potuere, ad Urbem pervenit, cui Thunex est nomen. Hic Bretiorum & Iberorum equites quamplures è pugna aufugisse videt. Veritus igitur Iberos, & potè barbaros, non minus etiam Bretios suspectos habuit, gentem Italicam. Scipioni amicam, arbitratus, facile ob ea qua in Italia egissent, veniam ab illo petituros esse: ob id unico comitatus equite, cui maxime fidebat, Adrumetum Urbem maritimam illico accessit, duabus noctibus totidemque diebus ad tria millia stadia emensus. In ea exercitus sui partem, quam ad commeatus curam destituerat, inuenit. Praemisissis itaq; nonnullis ad finitima loca, quousq; è bello fugientes renocaret, arma machinasq; preparabat. At Scipio tam insigni Victoria elatus, quacunque ex praeda minus Utilia visa sunt, igne cremavit, cetera, ut Romanis ducibus mos est, asseruari iubet. Ex his decem auri talenta, argenti vero duo millia & quingenta, elephantumq; eximie ornatum, ac captivorum quoscunque clarissimos Romam misit. ad hac Lalium Victoria nuntium cum classe ire iussit. Reliqua inter milites, & cuiusq; virtus mereri visa est, distributa sunt. Masinissa aurea corona donatus est. Ipse Urbes

omnes circumuectus in potestatem redegit. Et hic finis Hānibalis & Scipionis in Libya belli fuit, in quo inuicem tum primum collatis viribus dimicatum est. Romanorū duo millia & quingenti ea pugna cecidere. Ex Masinissa militibus multo plures. Hostiū verò quinq; & viginti millia caesa traduntur: captiui octo mille & quingenti abacti. Præterea Iberi quatuor Scipionē transfugerant trecenti. Numidae vero qui apud Masinissam octingenti. Ignorantibus adhuc Carthagenensibus Romanisq; belli euentum, Carthagenensēs Magonē quē Celtar deduceret, in Italiam descendere, sin minus inqueat, cū ipsis in Libyam adnauigare iubent. Interceptis autem literis, & Romam missis, nouum denuo exercitum, equites, naues, pecuniasq; Romanis Scipioni decernūt. Scipio Octauium terrestri itinere Carthaginē præmittit. ipse subinde nauibus aduentabat. At Carthaginēses cognita Hannibalis clade, legatos Scipioni cum nauis destinant, Hannonem cognomine Magnū, & Hasdrubalem Heriphum. Hi tubicinem in prora nauis statuentes portulis manibus supplicum more deprecabantur, quos Scipio in exercitum venire iussit: ipse editori folio locatus quæ dicturi essent expectabat. Legati profusis lacrymis humi se prosterunt. Hos minister assurgere monitos, quæ velent effari imperat. tunc Hasdrubal Heriphum

in hunc modum allocutus est. Mihi quidem fas est
 ô Romani, & Hannoni ipsi, reliquisq; Cartha-
 ginensibus quicūq; nō insipientes sunt, purga-
 re crimina qua nobis obijciuntur. Legatos Ve-
 stros, in quos ciuitas nostra haud sponte deli-
 querat fame compulsa, tutati fuimus, eosq; ad
 eos saluos misimus. equū est autē nō omnibus
 succensere Carthaginiensibus ijs qui pacē prius
 petiere, cupideq; susceptā firmantere sacra-
 mento. Sunt autē populi ad deteriora proclines, &
 quicquid multitudini gratus est, locū obtinet,
 quod & nos passi sumus. neq; suadere potētes,
 neq; continere, ob illos qui nos criminabātur,
 omnemq; fiduciā à nobis auferbant. Neq; no-
 stra suasionē, aut consilio hac ipsa iudicetis ô
 Romani: Verū si fidere cunctatibus peccatum
 ducitis, famē, ac necessitatē eorū qua ob hac
 passi sumus, cogitate. quorū nullū opus volun-
 tarium nobis fuit. Modo quidē pacem exora-
 re, pecunias tot impendere, naues longas, præ-
 ter paucas omnes dimittere, plurimum quoq;
 impensis vobis sinere, & hac omnia firmare sa-
 cramento: iusurandis intere à Romā mittētes,
 cum legati nostri apud vos adhuc essent, sponte
 deliquisse creditis. Verum potius deorū quem-
 piā vobis inimicū fuisse putandū est, ac tēpe-
 statem qua Vestros cōmeatus Carthaginē detu-
 lit, ex quo tēpestatis famēs vos eripuit non bene
 super ijs qui omnium indigni sūnt iudicantes

non enim à multitudine incòposita atq; infelici ratio exigenda est. Sin vobis & hoc modo errasse videmur, nō infelices existisse, id quoq; fatemur, & ob id veniam à vobis supplices deprecamur. Est quidem innocentium iustificatio propria, delinquentiū verò deprecatio censenda: in qua felicissimorū misericordia ea facilius esse debet, quā humana contemplatio, à subitos atq; imopinatos casus eos deprecari vident, quos paulo ad nocendum potentes conflixere, qualis Carthagenensium ciuitas olim fuerat, quā cunctarum in Libya potentia super nauibus, pecunijs atq; elephantis abundat, equestribus copijs pedestribusq; florebat. Terris nationibus per septingentos annos imperauerat, totius Libya, aliarumq; gentium insularum praterea, marisq; domina, nunquam de imperio vobiscum contenderat, nec omnibus destituta, neminem sibi obsequentem habet, non equitem, non peditem, non nauium, non elephantum, quorum omnium salutis stem nobis ademistis. Sed & in vobis sunt quæ mala pertulerunt, ad quæ opus est ò Romani, indignationemq; fortuna in vobis obseruantes, mediocriter prosperitate vestra vti, magnanimitatisq; vestra nequaquā obliuisci, & aliquando Carthagenensium infelicitati condigna facere, rerum mutationes sine inuidia in nostris disponentes cladibus, Et apud deum irreprehensibilis

bensibilia vestra sunt, erga homines laude &
 commendatione digna. Non enim ut deficiant
 Carthaginienses à vobis, metuendū est, qui tan-
 tum paenitentia tantumq; pœna ob prærito-
 rum tulere perfidiam. Est profecto sapientibus
 innocentia custodia salubre consilium, delin-
 quentibus verò paenitentia atq; pœna: cōstan-
 tioresq; eos esse necesse est, qui castigatione af-
 fecti sunt, quā qui nihil mali pertulerūt. Neq;
 dignum est o Romani quæ Carthaginiensibus
 obijci à vobis solēt, perfidiam, crudelitatemq;
 ea vos imitari. Infelicibus quippe aliorū deli-
 cta exempla sunt ob vrgentes clades: felicibus
 autem in potestate clementia est. Nec verò uti-
 lius aut gloriosius imperio vestro futurum est,
 tantam urbē delere potius, quā seruare. Eri-
 tis enim in vtilitatibus vestris meliores vobis
 iudices. Nos autem vobis, et ad salutem vestrā
 hæc duo magis efferemus, dignitatem scilicet
 principatus nostri, & vestram erga nos mode-
 rationem, quā si armis tantum imperij tan-
 tumq; potentia essetis affecuti. Quibus autem
 conditionibus pacem obtuleritis, ijs vtemur.
 Superuacuum est illis vltius loqui, qui se suaq;
 arbitrio vestro permisere. Hac effatus Heri-
 phus, fletum edidit. Scipio illis excedere iussis
 primores, conuocat, cum his diutius consilio
 immoratus, tandem legatos acciri iubet, qui-
 bus in hunc modum locutus est. Ne minima

A S quidam

quidem Venia digni estis o Carthaginenses, qui toties fœdera iniusta violastis: Et hac ultima in legatos adeo aperte, adeo inique sanctes corruptis, et neq, negare neq, contradicere fas sit, quin extremo supplicio digni sitis. Quid manifesta accusare opus est? Ad preces confugite, qui ne Romanorum quidem nomen liquissetis, si victoriam fuissetis adepti. sed nequius similia vobis egimus, ex quo legatos vestros Roma commorantes, fœdera pro vobis sancta, cum nostros violavissetis, civitas nostra liberos ire iussit: ego vestros in castra delatos ad me instante adhuc bello illæsos remissi. Necesse est igitur et errores aliquando cognoscatis vestros, Et quodcumq, vobis reliquerimus, id omne in lucro deputetis esse. Dicam igitur quæ mihi videbuntur: Senatus vero sanctet si putaverit. Dabimus iterum vobis pacem, et Carthaginenses, si naues longas, decem duntaxat exceptis, Romanis tradideritis: sic phantos quos habetis, Et cetera prius per vos sublata restitueritis, vel eorum pretium me iudice si qua incerta erunt persolvetis: captivos prætere omnes ac transfugas, Et quoscunque ex Italia eduxit Hannibal, tradideritis: Et hac intra trigesimam diem ex quo pacem susceperitis, a vobis fieri poscimus. Intra sexagesimam vero Magonem Liguria excedere præfidiq, vestra ex urbibus educere, quæ extra

Phœnic

Phœnicum fossam sita sunt : obsides vniuersos reddere : quotannis etiam talenta Euboica decemta in annos quinquaginta Romanis pendere : neque Celtas aut Ligures stipendio conducere vterius, neque Masinissa alijs ne Romanorum socijs inferre bellum, aut Carthaginensium quempiam ad id mittere. Civitatem liberam habere, & regionem omnem qua intra Phœnicum fossam continetur : Me autem nauigante in Libyam, Romanorum socios & cōfederatos terra marique habere, si senatus populoque Romano visum fuerit. Quibus approbatis, Romanorum exercitum intra dies centum à Libya educemus : inducias quas volueritis impendemus. Sin legatos Romam mittere vobis placet, pueros obsides centum quinquaginta mihi dabitis, quos ipse elegerim : ad hac exercitus impensam talenta alia mille persoluetis, cōmeatumque conferetis : elapsis inducijs obsides suscipietis vestros. Hac à Scipione prolata legati ad Carthaginenses deferunt. Multitudine itaque in vnum collecta per plures dies, & quid agendum foret consultante, potioribus quidem quae à Romanis proponebantur, suscipienda esse, ne hos diffidentes omnia in discrimen ponerent, videbatur. Plebei contra non tam periculum imminens, quam eorum quae ipsis auferrentur, copiam astantes, dissidere ceperunt. palam etiam quare, frumentum quod in fa-

me

me pernecessarium civibus esset, à primioribus per inducias tradi hostibus. Deniq, in unum collecti, eorum domos igne succensuros solaturosq, minitabantur. Tandem placuit Hannibalem qui pedites quinquies mille, equites sexcetos in unum collegerat, et in urbe Marthama castra habebat, in conciliū vocari. Cū accessisset, ac pleriq, moderatiores vereri cœpissent ne vir bello deditus multitudinē vltro in illos cōcitaret, ille pudice admodū pacē suscipiendā exhortatus est. At multitudo ira cōcita in illū proclamare, omnibusq, ministari cœpit, sic ut plurimi ex notis desperata urbe partim ad Masinissam, partim in Romanorū castra confugerent. Carthaginienses plurimū frumenti in foro cumulatū ab Hannibale intelligentes.

Desiderantur hic pauca quædā de populi tumultu, atq; Romanorum consultatione de rebus Carthaginiensium, id quod ex sequentis orationis fragmento facile constare videtur.

Pacē autē nō admittere, turpe Eō invidiosum est: quæ Scipio optimè callens, Et apparet, eius sententiā ad nos misisse existimo, Et consultādi morā vel cunctatibus adimeret, Aequū est illū multo melius hac ipsa intelligere præsentē operi atq, intuentē. Cuius suasionēs si contemnis à nobis senserit, non mediocri dolore eum afficemus. patria amatorem, imperatoremq, præcipuum, qui nos in Libyam ire dubitantes consilio

lio suo impulit, exercitum à seipso confirmavit, & ad ea qua nunquam speraviffemus, eue-
xit. Quod profecto admiratione dignum arbi-
tror, nos qui à principio huius belli desides ne-
gligentesq; fuimus, nunc adeò superbe, adeò in-
temperanter in hostes ferri. Quod si quis hac
bene fieri existimat, ac fœdera denuò à Cartha-
ginensibus violari metuit, nunc vel in primis ab
illis observatum iri certo sciat, qui ob prateri-
torum inconstantiam tot mala perpeffi sunt, pie-
tatemq; in futurum observaturos magis, qui
ab impietate corruerunt. Nec profecto eiusdem
consilij esse existimo, modo quidem Carthagi-
nenses ut impotentes spernere, deinde ne defi-
cere iterum possint, expauescere. Custodire au-
tem eos ne in maius extollantur, facilius esse
arbitror, quàm delere. Nunc quidem ex despe-
ratione pugnaturus reor, quos subinde cum ti-
more servare oporteat. Satis illis malorū etiam
tunc nobis iniunctum est: quibus omnes finiti-
mi infensi sunt, ne vim aliquando ab illis pa-
santur, & Masinissa nobis amicissimus con-
tinue illis imminet, quod si quis hac omnia con-
temnit, ut et ipse Scipionis imperium aliquan-
to mereatur, hoc solum quod ad se spectat, re-
bicit, & qua illi enenere, sibi futura confidit.
quid enim utilitatis assequemur urbem susci-
ientes quam habemus? Delebimusne fundus,
quoniam frumentum nauesq; rapuerunt,
qua cum multis alijs nobis dehent? Hoc cert e

nos facere iniuriam est, si deorum indignita-
 nem, si hominum invidiam multifacimus. Ma-
 ximè si ne habendam dabimus? At ille quidem
 amicus nobis est, quem tamen in maius ada-
 geri haud tutū existimo, quin potius inuicē
 cōtendere ac bellare Scipio arbitror populo Ro-
 miano. At quos proventus ex ea regione refer-
 mus? sed eos in seruandis exercitibus illic no-
 stris cōsumere oportebit. Multis quippe, et inter
 plurimos accolis potissimū barbaros, indige-
 mus. Colonosne illuc emittemus in medio
 Numidarū, qui barbarorū potissimū semper da-
 ra medstatur? Qui, si forte superiores consue-
 rit in futurū nobis formidolosi sint atq; adeo
 necesse est, regionē tam amplā, nostrāq; vici-
 nem multo magis possidētes. Qua profectū an-
 maduertēs Scipio, consulere mihi videtur Ca-
 thaginensiu preces haud spernēdas esse à vobis.
 quamobrē supplicantibus ipsis, suadentiq; Sci-
 pioni assentiendum arbitror. sic ille effatus est.
 P. autem Cornelius Cornelij Lentuli affinis &
 cognatus, qui tum consulatum obtinebat, &
 Scipioni fauere videbatur, contrā in hunc mo-
 dum dixit. Hoc quidem commodū o Sivi gra-
 tulum hostibus vtile est, quod & isti in qua-
 tum possunt nobis suadere cōmendantur: quorum
 perfidiam tam potentia custodire opus est, ac
 vires delere, ex quo perfidiam non licet in qua-
 re nullum tempus habilis quā præsens est.

quod nos à Carthaginiensium timore liberet, in quo omnium maxime imbecilles sunt atque infirmi, ad strumam iterum augeri. Non enim quod iustum & æquum est, effugere est animi, nec immoderatam mihi opinionem in Carthaginienses vadeor asserere, qui in rebus prosperis inique agunt, iniurias omnium inferunt, in aduersis vero deprecantur, & siquid prosperi subito affulsit, iura peruertunt, neque fœderum reuerentiam, aut iurisiurandi rationem tenent. Hos quis salute dignos esse existimat, ob inuidiam hominum, indignationemq; deorum? Ego quidem deos arbitror ad hac deduxisse Carthaginienses, & aliquando impietatis suæ pœnas luant, eorumque qua in Sicilia, Italia, Iberia, & in ipsa Libya erga nos aliosque omnes violatis continuo fœderibus egere crudeliter, impieque fecere. Quorum exterâ prius vobis quàm domestica referre cupio, & plane illos intelligatis Carthaginiensibus insensitan pœnas dederint. Hi Saguntinorum adolescentes, qui Iberia urbem inclitam amicissimam nobis incolunt, cum qua fœdera iuerant, cum nihil mali ab his passis essent, interemerunt. Hi duceriam urbem nobis obsequentem per fœdera ingressi, iureiurando adhibito singulos civium cum duabus tunicis se dimissuros esse, cum in potestatem redigissent, primum senatum eorum intra balnea

balnea conclusum, adhibito igne necarunt, cives verò abeuntes telis insecuti sunt. Acheranorum præterea senatum per inducias fidentem putess merfere, ora saxis obruentes. M. Cornelium consulem nostrum pari perfidia delusum compulere imperatoris suum Gelati morbo cubantem inuisere, denum vi sublatum ex Sicilia in Libyam cum duabus & viginti navibus captivum abduxerunt. Porro Attilium Regulū alterum imperatorem nostrum ob fidera ad eos redeuntem afflicere tormentis. Quod autem Hannibal vel bello vel infidijs, vel iureiurando violato civitates, aut exercitus nostros, aut Ligurum confederatos populi Romani deciperit, eorum urbes diripuerit, aut cum eo milites ad id induxerit, longum esset enumerare. Hoc solum dixerim quadringentas nobis affuisse urbes, quarum captivos partim fossis obruerit, partim fluminibus immerferit, per quorum corporatam quam per pontes duceret exercitum, alios elephantis obterendos subiecit. Fuere quos invicem pugnare cogeret, fratres fratribus, patres filiis opposens. Nuper autem legatis pro pace ad nos missis, non rogauerunt modo Carthaginenses, verum iureiurando confirmarunt. Denum cum legati eorum apud nos adhuc essent, naues nostras in Libya depradati sunt, militibus in vincula coniectis, tantum ipsi

sgm

ignorantia ob crudelitatem inest. His igitur quicquam misericordia aut moderationis ab alijs impendi debet, qui nihil moderatum, nihil mansuetum norunt, quique Victoriâ adepti. Et Scipio inquit, neutiquam Romanorum nomen nobis reliquissent? Sed fides illis inconcussa, dextera inuoluta est. Quæ fœdera, quæ iura excogitari queunt, quæ isti non contempserint? quæ tam iuste facta, aut gratis data, quæ pronihilo non habuerint? Non imitabimur, inquit, eos, sed quæ fœdera à nobis dissolui possent, qui nunquam fœdus icimus? At crudelitatem eorum, Et aiunt, non sequemur.

Amicos ergo & socios tam crudeles habebimus, neutrum certe laude dignum. Caterum se nobis lege belli permiscere, quemadmodum multi sæpe fecerunt. Scrutemur igitur an pro ijs, quæ daturi sumus, gratias sint habituri, an potius ex fœdere impositum sibi existiment. differunt hæc enim inter se. Quousque Verò hæc nobiscum composuerint: Violabunt de-novo, excusationem quandam fœderum, Et olim præferentes, quasi à nobis iniquè spoliati sint.

Dubia vero ad diffensionem sunt aptissima. Cum autem seipsos nobis dediderint, armisq; ademptis corpora in potestate nostra fuerint, sentiantque se nihil habere proprij, idq; animis eorum infixum steterit, quicquid à nobis oblatum erit, tanquam alienum & lro cupient.

B

Sin

Sin aliter Scipioni visum est, sententias rogare licet. Sin inscijs vobis hac ipse cum Carthaginiensibus egit, quid nobis rem consulendam defert? Ego vero tanquam primoribus vobis in iudicio qua sentirem, aperire volui, qua'ue Stilitati publica conuenire existimauit. Hac à Publio in hunc modum relata sunt. Senatus per singulos sententiam rogare cepit. Plures igitur Scipionis mentem secuti sunt. Et hac tertia cum Romanis & Carthaginiensibus fuere fœdera, ad quæ potissimum Scipio illos videtur induxisse siue eorum ratione qua prius dicta sunt, siue quid Carthaginiensibus principatum ademisse abunde ad felicitatem visum est. Sunt qui putent Scipionem Stilitati publica consulentem, urbem illam Romanis finitimam atque amulam seruari maluisse, ne aliquando secundis elati rebus, per otium ignauiamque torpescerent. Quod & paulò post Catonem illudicasse ferunt, cum Rhodios infensos sermone compesceret. Scipio post hac ex Libya in Italiam profectus, vniuersas copias classe trauxit. Romamque ad triumphum reuersus est, quem omnium ante se splendidissimum dicitur egisse. Eius forma, & nunc fit, ab illis seruata est. fuit autem huiusmodi. Sertis redimitti omnes praecinentibus tubis, curruis spolijs refertos deducebant. Ferebantur & lignea

gues turres captarum Urbium simulacra pra-
 ferentes : scriptura deinde & imagines ea-
 rum quas gessissent. Aurum deinceps & ar-
 gentum partim rudibus massis , partim no-
 tis , aut huiusmodi impressum figuris. Corona
 praterea quas Virtutis gratia Urbes aut socij,
 aut exercitus Urbi parentes militibus dedis-
 sent. Candidi subinde boues & elephanti illos
 sequebantur. Post hos Carthaginensium ac
 Numidarum principes bello capti. Imperato-
 rem lictores praebant purpureis amicti ve-
 stibus , tum citharædorum ac tabiarum tur-
 ba ad Hetrusca similitudinem pompa. Hi
 succincti , coronisque aureis redimisti , suo cui-
 que ordine canentes psallentesque prodibant.
 Hos Lydios appellant : Et facile crediderim
 Hetruscos à Lydijs sumpsisse originem. Ho-
 rum in medio quissiam talaris veste , fimbrijs
 ac armillis auro splendentibus amictus , ge-
 stus varios edebat , hostibusque deuictis in-
 sultans , risus undaque ciebat. Post thuris
 & odorum copia imperatorem circumsteterat,
 quem curru deaurato multifuriamque notis
 refulgente candidi vehebant equi , auream
 capite gestantes coronam , lapillis ornatas
 gemmisque. Hic vestem succinctus purpu-
 ream patrio more aureis intextam syderi-
 bus , altera manu eburneum sceptrum , al-
 tera laurum praeferebat , quam Romani Si-

Etoria insignē profitentur. Vebebantur &
 cum eo pueri Virginēsque, & ad habenas hinc
 inde cognati iuuenes, demum qui exercitum
 secuti fuerant, scriptores, ministri, scutiferi,
 postremo exercitus in turmas aciesque diuisus
 currum sequebantur. Milites quoq; lauro redi-
 miti, laurum manu ferentes, quibus meriti
 insignia adiuncta aderant, qui primoribus
 quidem laudibus ferrent, hos salibus infesta-
 rentur, nonnullos infamia notarent. Simplex
 denique triumphus forma, & quam vniuscuiq;
 sermone facile explicare queat. Cum in Capi-
 tolium ventum esset, Scipio deposito appa-
 tu epulum amicis, et mos erat, in templo pra-
 buit. Et hic finis secundi belli Romanis ac
 Carthagenensibus fuit, quod in Iberia inchoa-
 tum, in Libya finem habuisse constat, isti
 inter utrosque fœderibus olympiade apud Gri-
 cos quarta & quadragesima supra centesima.
 Masinissa deinde Romanorum potētia frons,
 illato Carthagenensibus bello, plurimum agri
 veluti ad se pertinentis per vim ademerat. Ea
 ex re Carthagenenses Romanorum opem im-
 plorare coacti, Masinissam conciliari preca-
 bantur. Illi legatos ex suis misere, quibus edi-
 ctum fuerat, ut Masinissa clanculum fauerent.
 Per hunc modum Masinissa Carthagenensium
 agros magna ex parte adeptus est fœdera q; in-
 ter utrosque icta, quæ per annos quinquaginta
 perm

permansere, quo potissimum tempore Carthago floruit, in pacēque constituta ad summum potentia dignitatisq; peruenit. Ob agrorum autem fertilitatem, marisq; commoda, et in felicitate mos est, dissidentibus inter se civibus, hi Romanorum partes sequi, illi populo favere, nonnulli Masinissa habere certabant. Erant autem factionis capita plerique, qui gloria et virtute longe praecllerent. Romanis plurimum favebat Hanno cognomine Magnus. Masinissa prior aderat Hannibal Sarius appellatus. Popularium vero partes Amilcar Samnitis, Carthalonq; sequebantur, qui Romanos observabant Celtiberis adversos: Masinissam subinde ab alijs Iberis obsideri conspicientes, Carthalonis suadent et opem illi afferat, etque in principio regionem praeveniret, eos qui Masinissa adversabantur, ac in media utrorumque tellure constititerant, invaderet. Verum ille multis interfectis, pluribus expulsis, Libyos qui in agris morabantur, in Numidas concitat. Qua ex re varia denno inter illos praelia extitere, quousq; Romanorum legati ad conciliandos eos iterum missi venerunt: quibus vicissim, et prius, à Senatu edictum fuerat, et Masinissa clam faverent. Hi igitur quacumq; à rege per astum intercepta fuerant, hoc pacto firmare. Primum quidem nihil dixere, aut ab illo dici passi sunt, ne quis, et in iudicio pte-

*runq, fit, quicquam auferre Masinissa posset. In medio autem progressi manus extendere-
 runt: hac eorum ad utrosque mandata concili-
 ationesque fuere. Non multo post Masinissa
 disceptare iterum capit, & agros magni
 nominantur, & rationem quinquaginta tri-
 bium Tiscam appellatam sibi vendicare. Quibus
 ex rebus Carthaginenses denuò ad Romanos
 confugerunt opem postulantes. Hi legati
 ad certam diem missuros se polliciti, consule
 stulere, quoad plurima in Masinissa potestatem
 peruenisse crederent. Tum demum illos emis-
 serunt, inter quos Cato fuit. Cum ad locum
 in quo de finibus agebatur, ventum esset, ut si-
 bi potestatem omnium utrique darent, postu-
 larunt. Masinissacum Romanis plurimum fi-
 deret, lucri haud incertus, se suaque eorum ar-
 bitratui facile permisit. Carthaginenses contra
 addubitare ceperunt. Qua enim antea perpessi
 fuerant, haud aqua videbantur. Dixeretur,
 quacunque à Scipione prius composita es-
 sent inter eos, neque iudicibus, neque correctione
 ulla indigere, nisi siqua inter eos eorum culpa
 emanasse dicerent. At legati strepitibus illis per
 partes iudicare pergunt. Regionem itaque in
 primis scrutari incipiunt diligentissime cultam,
 magnosq, apparatus ostendentem. Urbem
 praterea ingressi, cum potentiam eius, tum ci-
 uium multitudinem non multo post Scipionis
 vict*

Victoriam adauctam confpexissent, admirati sunt. Romam itaque reuerſi, ſingula ſeruatim populoque Romano retulerunt, non aemulatione magis quam ſuſpicionem commoti, Carthaginenſium urbem adeo infidam, adeoque finitimam in tantum augeri, diutinque inualeſcere. Cato etiam praeter ceteris nihil tutum illis fore, ac ne libertatem quidem adeſſe poſſe ſalua atque incolumi Carthagine profeſſus eſt. Qua omnia intelligens Senatus, bellum gerere inſtituit: excuſationes etiam habuiſſe dicitur, quae nulli patefacta ſunt. Catonem quoque in ſenatu ſententiam dixiſſe ferunt, Carthaginem delendam eſſe. Scipionem autem Naſicam contraria illi ſentientem, ſeruandam ſuaſiſſe ad Romanorum metum diutino ocio deſidiaque languentium. Interea Carthaginenſes qui populares habebantur, Maſiniſſa ſocios atque amicos aggreſſi, ad XL. urbem pellunt, decreto fuga indiſcto. Populum praeterea ſacramento adgere, neque ulterius quenquam ex his admittere, neque ſuadentibus ut hos reciperent, annuere: hi vero expulſi ad Maſiniſſam confugiunt, eumque ad bellum concitant. Ille haud ſecus belli cupiditate ductus, Geloffem ac Miſiſſam filios eius Carthaginem legatos deſtinat, ciuesque urbem pulſos denuo admitti poſtulat. Carthago obuiam progreſſus, portas illis occludi mandauit, veritus ne expulſorum cognati atque

amici populum ad commiserationem flecterēt.
Gelosus porro redeunti Amilcar Samnitis in-
opinus occurrit, occisisq; nonnullis ex socijs eius
Gelosses metu terruit. Quibus rationibus ad-
ductus Masinissa, urbem Horoscopam contra
fixis obsidere cepit. Carthaginenses. v. &
xx peditum millibus, equitibus Urbanis tre-
centis in unum collectis, pluribus additis, Has-
drubalem plebis fautorem in ducem eligit,
qui in Masinissam statim copias movit. App-
pinquantibus autem ipsis Asasio & Subasia
regis pratoribus, cum dissensio inter eos & re-
gis filios orta esset, ambo ad Hasdrubalem equi-
tes sexies mille abducentes confugiunt. Quibus
ex rebus elatus Hasdrubal propinquior regi
castra posuit, locorum iniquitate confusus. At
Masinissa insidias illi struens, copijs retro ad-
ductis fugam simulat. Carthaginenses illum
sequentes, in campum late patentem, Hasdruba-
que deducit. In eo omni ex parte colle, quidam,
scopulisque prominebant: commeatus vero
inopia permagna aderat. Cum in hunc locum
venisset Hasdrubal, Masinissa conuersis signis
medio in campo castra locat. Hasdrubal qui
tutius insisteret, ad asperiora loca deduxit ex-
citum. Cum sequenti die praelum viderentur
inire, Scipio iunior, qui posterius Cartagi-
nem cepit, ad regem venit. Militabat autem
ea tempestate cum L. Lucullo aduersus Celti-
beru

heros gerente bellum, & ab illo missus elephan-
 'os à rege postulabat. Eo loco Masinissa in pu-
 nam parato corpore equites & universos ire ius-
 sit, filiūque ad se venientes recipere imperat.
 Ipse orta luce copias in ordinem statuit, octa-
 vum iam & octogesimum atatis annum a-
 rens, equitandi peritissimus, nudum ephippijs
 quum (Et Numidis mos est) solus inscende-
 re, siue ducis munus obiens, siue militis, sole-
 bat. Sunt quippe Numida Libycorum omnium
 longe fortissimi, longavisque, Et aiunt, Vita lon-
 giores: causam afferunt, quod non admodum
 illis frigida sit hyems, sub qua omnia ferè cor-
 rumpuntur: aestas non multum torrida, Et ad
 Aethiopes atque Indos, ob idque immanissi-
 mas omnium belluas regionem illam gignere,
 homines sub diuo assidue degentes, labore ma-
 ximo exerceri, modicum illis adesse vini. Ci-
 bus verò simplex, nulloque apparatu. Masinissa
 igitur assumpto equo copias ad bellum instrue-
 bat. Hasdrubal multitudinem omnem in ordi-
 nem educit: & iam multis in equis ad plana
 descenderant, cum Scipio pugnam ab edito quo-
 dam loco veluti è theatro inspecturus conscen-
 dit. Sæpenumero itaq; discere solebat, cum pau-
 lopost Varijs in pralijs aliquando exerceretur,
 nullo unquam tempore tantam se percepisse vo-
 luptatem, cum x. supra c. millia hominū in-
 ter se depugnantium, ipse omni periculo solutus

Et cura ab alto intueretur. Addebat præterea
 glorians duos duntaxat simili ante se spectacu-
 logamificis eff: Iovem scilicet ab Ida, Neptunum
 Verò ex Samothracia, cum acies inter se pu-
 gnantes à longe viserent. Perseuerante ab au-
 rora usque in noctem acerrima pugna multis
 hinc inde cadentibus, tandè Masinissa super-
 visus est. Dum igitur pralio excederet, spoli-
 li occurrit, quem rex et amicum iampridè ab
 avo cognitum amplexus, late suscepit. Carthagi-
 nenses cognito Scipionis adventu, et eos cum
 Masinissa componeret, magnopere rogabant: hoc
 munus à Scipione ultro susceptum oblatum mi-
 cem petitionibus Carthagenenses terram omni-
 qua circa Emporion sita est, à Masinissa red-
 di postulabant: daturus se talenta argenti da-
 centia Attica, octoginta Verò ad tempus pul-
 ceri. Transfugas quidem repetenti ne auxi-
 quidem adhibuerunt: sed infecta re ad se
 abiere. Scipio cum elephantos à Masinissa re-
 cepisset, in Iberiam ad ducem redijt. Masinissa
 interea collem quem hostes insederant circum-
 ducta undique fossa vallavit, Et ne comme-
 tus inferri posset prohibebat, cum aliquin pro-
 pe nihil esset, vixque è longinquo quicquam Et
 id modicum afferri posset. Hasdrubal itaque
 belli discrimen prior cum hostibus videbatur
 initurus, Et pote qui exercitu valido atque in-
 victo comitatus regem quoque commeatu supe-

raret. Et hostes quidē prouocare instituit. Max-
 cum Romanorum legatos pacem &rinque con-
 ciliaturos aduentare intelligit, amplius differ-
 re maluit. Venere tandem legati, quibus impe-
 ratum erat ut si Masinissam praliq inferiorem
 cernerent, ad pacem hortarentur: sin superiore,
 ad bellum incitarent. Interea fames Hasdru-
 balem caterosque Carthaginienses debemen-
 tius urgere ceperat adeo ut afflictis atque egē-
 tes infirmis corporibus nihil in hostes conari
 aut facere auderent. Impedimenta itaque pri-
 xum aut currus, deinde eques igne torrebant,
 lor'a atque habenas vice ferculi mandentes: ex
 quibus varia morborū genera ob ciborum prae-
 uitatem immobilitatemq, operum aestatis ma-
 xime temporibus illos pati contigit, cum angu-
 stia loci clauderentur. Ad hac necessitas mili-
 tum, multitudo gentium, calor Libya vniuersa
 corruerant. Deficiente demum materia ligno-
 rum, ad parandos cibos, arma cremabant, neq;
 morientium quisquam efferris, Masinissa cu-
 stodiente locum, neque ob lignorum inopiam
 cremari poterat: ex quo contagio ac pestis occlu-
 sis dentibus tabidisq, corporibus diem pullu-
 labat. Iam maior pars exercitus morbo con-
 sumpta defecerat, cum reliqui nullam salutis
 spem superesse rati, transfugas Masinissa, ac
 tria millia argenti talenta in quinquaginta
 annos dare pollicentur, fugitivos eorum iuxta
 factus

*fidius recipere debere : ipsi per vnicam porta
 qua in hostes veheret, ad vnum transcentes
 singulis duntaxat tunicis abire velle. Disced
 tibus illis Gelosses regis filius facta pandoa
 in eum persecutionis memor, siue conscio pati
 siue infcio, equites Numidas post illos misit.
 armis destitutos quibus se tuerentur, nec sa
 ad fugam promptos, ob imbecillitatem depre
 hendentes ferro cadunt. Ex octo igitur & qu
 quaginta millibus hominum (tot enim eos fu
 se constat) vix pauci Carthaginem salu per
 uenerunt: inter quos & Hasdrubal cornu dux,
 nonnullique Carthaginiensium illud exstite
 re. Huiusmodi igitur inter eos Masinissaque
 bellum crudeliter gestum. Secutum deinde
 tium ac vltimum in Libya Romanorum be
 lum. Nam Carthaginienses Masinissa culpa
 has delati clades, vrbe diutius afflicta regem
 Verebantur propinquum admodum, magnam
 adauctum copijs. Romanos praterea assidue
 fensos, & excusationem in primis in regem
 ferentes suspectos habebat: quod vtrunque
 indigne videbantur suspicari: statim quippe
 Romani exercitus per Italiam omnem parat
 quasi magnum quippiam instaret, nulla pro
 fecta causa properabant. At Carthaginienses
 li occasionem auferre cupientes, primum qu
 dem Hasdrubalem, quod in Masinissam
 misisset bellum, dein Carthagenam eorum pra*

dem, ceterosq; eiusdem belli socios, capitali pena publice condemnant, culpam omnem in eos referentes. Legatos insuper Romam misere qui Masinissam accusarent, reliquosq; simili culpa affectos dicerent, quod inter se contendentes, Carthaginiensium Urbem in has clades concessissent, inimicamque inter se reddidissent. Tunc quendam ex senatoribus legatos in hunc modum rogasse ferunt. Cur fontes à principio nequaquam condemnastis, caterum peracto bello accusare pergitis? Cum praelia meditati estis, nunc ultro irrisuri ad nos venitis? Silentibus illis, tandem in hunc modum responsum est, Carthaginienses neutiquam Romanis abunde adhuc satisfecisse. Vt versus disceptantibus illis, ac rogantibus, quo tandem pacto, cum se peccasse faterentur, Veniam adipisci possent? denuò his verbis respondetur. Si quod sufficiens est, Romanis prastiteritis. Scrutantibus ipsis inter se quid sufficiens id esset, quidam Romanos pecunijs à Scipione impositis quicquam adijcere velle putabant, alij regionem qua in dubio esset, Masinissa concedendam. Ambigentibus illis, novos denuò legatos Romam destinant, qui quod sufficiens id esset, explicari poscerent: quibus vicissim à Senatu responsum est, optime Carthaginienses quid id esset intelligere: hisq; duntaxat expositis eos dimisere. Qua ex re maximo in timore & trepidatione versari eos contigit.

tigit. *Vtica* autem in *Libya* maior post *Carthagine* ciuitas est, portu accommodo ad continendas rates, exercituum quoque perfaciles receptus habet. Hac sexaginta stadijs à *Carthagine* distat, & ad bellum opportuna maxime, *Carthaginensium* ab antiquo amula, tum odio ad tempus patefacto legatos *Romam* miserat, quæ Urbem ultro illis offerrent. Quæ ex re *Senatus* in bellum pronus, paratis copijs cum Urbem munitissimam & in tempore obsequentem facile videret, patefacta animi sui interno ri & in *capitolium* proficiscitur, quo in loco de bello consultare mos fuit: ibidemque *Carthaginensibus* bellum inferendum statuit. Imperatores autem ad id consules *M. Manilium* qui pedites duceret, *L. Verò Martium* qui equitatus præfesset, elegerunt: quibus clam edictum fuerat, non prius à *Carthagine* exercitum tollere, quàm Urbem euertissent. Hi peractis sacrificijs ex *Sicilia* soluentes, *Vticam* versus nauigare pergunt, quinqueremes quinquaginta fescuples centum vnâ deducentes. Has oneraria & rostrata naues plures sequebantur, quæ octoginta millia peditum, equitum quatuor millia ex omni electorum numero secum veherent: cum omnes ferme ciues, omnes socij veluti ad insignem quandam militiam ac speratam *Siciliam* ultro accederent: *Carthaginensibus* igitur eodem tempore belli moles rumorque ab *Unico*

inico duntaxat nuntio allatus. Is quippe belli
secretum afferebat, cum naues in eos tendētes
ex alto visa. Stupentibus itaq³ ipsis rei nouita-
te, cum classe destituti, non socios, non merce-
narios milites illos haberent, frumenti inopia
remerentur quo obsidionem tolerare possent,
omnesq³ et insperato inualidoq³ bello trepida-
nt. Legatos denuò Romam eorum duces mit-
tere visum, qui praesentibus quoquo pacto obsi-
derent. Quibus à Senatu in hunc modum re-
sponsum est. Si consulibus in Sicilia existentibus
extra trigessimum diem trecentos pueros ex no-
biliores Carthaginenses obsides dedissent, fo-
deris. Et ceteris qua dicturi essent, accommoda-
nt aures: ferrent itaq³ Carthaginem manda-
tum. Ipsi deinde ad consules qua vellent secre-
ta imperant. At Carthaginenses quanquam
eorum voluntatem suspectam haberent, nec sa-
tis fides his qua à Romanis proponebantur se-
des darentur, adhsberent, tamen et in ex-
tremo periculo euenire solet, ne quid spei inten-
tum sinerent, deposita statim mora pueros in
Siciliam mittunt, parentibus eorum ac dome-
sticis Et in primis matribus fletu reclamanti-
bus, qua proprios natos eiulatu gemituq³ pro-
cussa, stridibus similes, naues quibus illi,
zilites, Et argentum ferebatur, inuadunt, fu-
ros auellunt, nautas praeterea aggressa exire
prohibebant. Fuere qua per undas enatarent,
filios

filios profusis lacrymis intuentes: quadam qua
 in littore persisterent, comas lamiantes, tan-
 dentesque pectora, Et in funere mos est, cum
 quidem Verbo obsides ab illis exigi crederen-
 re autem Urbem Romanis tradi, ex quo mi-
 lum huiusmodi fœdus propositum fuisse con-
 stat, quo pueros exigerent: ob id plurima ea-
 rum hoc ipsum inter fletus Et ciulatus diui-
 nasse dicuntur, nullam puerorum præbitionem
 Carthaginiensium Urbi Utilitatem allaturas
 esse. Huiusmodi igitur obsidum exhibendorum
 Carthaginiensibus ratio fuit. In Siciliam au-
 tem cum adducti essent, consules eis Romanam
 miserunt, Carthaginiensibus Verò responsum
 præbuere, in fine belli cetera se in Utica dictu-
 ros esse. Ita classe delatis castra disponunt: pedi-
 tes quo pridem à Scipione locati fuerant, sedem
 capiunt, naues Verò in Utica portu constite-
 runt. Accedentibus deinde ad eos Carthagi-
 niensium legatis, consules in edito quodam loci
 confedere, ducibus ac tribunis eos circumstan-
 tibus, quos Uniuersus deinde exercitus longi
 ordine insignibus obibat armis: Vexilla por-
 recta tenuere, Et facile legati copiarum mul-
 titudinem intueri possent. Consulibus demum
 tuba signo cunctos silere iubentibus, tubicen
 legatos inssit accedere. Illi per ingentia pro-
 fecti agmina, neutiquam ad consulum tribu-
 nal habuere aditum, sed eo tabernaculo, quod

in medio situm erat, persistere: quibus consules
 si quid vellent effari, imperarunt. Legati mise-
 randa plurima ac varia locuti, fœdera qua cū
 illis prius existeret, repetebāt. Carthaginius pra-
 terea sortem, qua tempore, multitudine, poten-
 tia ac principatu terra marisq; floruisset, re-
 censentes, nequaquā id ex iactantia se loqui pra-
 dicabant. Non enim in aduersis iactantia esse
 locum, sed ut vobis, dixere, Romanis. Et ad ve-
 stram moderationem ac tranquillitatem hac
 exempla sint. Quoscumq; etiam potētiores in se-
 licium casus misereri solitos, Et suorum spem
 sibi praponere, ne quid in aliorū fortunas indi-
 gne agant. Hac quippe vobis ac vestra pietate
 digna, dissimulare maximè qua hominum
 sunt. Sin verà inter homines impios inhumana-
 nosq; incidimus, abundè nobis miseriarū hac
 erunt, qua pertulimus, qui principatum terra
 marisq; amisimus, naues nostras omnes dedi-
 mus, nullas retinemus, elephantorum posses-
 sionem vobis liquimus, obsides porro qui potio-
 res fuerant, assignauimus, vestigia suo ordi-
 ne dimisimus, qui ab alijs continuè assumpsi-
 mus. Hac quidem patribus vestris abundè
 fuere, cum quibus bella gessimus. Quis fœdera
 nobiscum sancientes, Et socijs Et amicis vbi
 sunt. Insurrexerunt fœderibus ab utrisq; addi-
 tum. Sed hi nobiscum belligerantes fideles de-
 mum existerunt. Vos autem, cum quibus nul-

C

lum

lum. Vnquam bellum fuit, fœdera non obseruasse
 eximiuales, tam subito profiluistis ad arma,
 ac ne monitos priuimus affligis. Cur id enim? an
 quod tributa vobis non exoluimus? an nani
 retinuimus? an elephantos adeo itusos pos-
 demus? Non misericordia vlla vos detinet o Ri-
 mani, quod quinquaginta milia hominū san-
 amissimus? Sed Masinissa, dicet aliquis, intuli-
 mus bellū: qui plurima tam superlucratus est.
 Qua omnia propter vos perferre visum; cum
 tam impie ac sceleratē terrā illam in qua in-
 nutritus ē altius esset, bello intrasset, ad eam
 qua circa Emporium sita est ademerit, qua
 sumptis reliquam habere cupias, quoad fœ-
 ra inter nos sola consideris. Hæc enim totum
 bellū occasio vobis est. Nos autem eos qui auxi-
 lium in illum attulissent, condēmaximus, lega-
 tos ea de causa ad vos misimus, qui pro omni-
 bus istis satisfacerēt, ē ad alios duces vestros
 se quid libuisset imponere. Quid igitur nau-
 bus aut copiis, aut exercitibus opus est contra
 eos qui nec se peccasse diffitentur; ē vobis tū
 pluerit se subicere parati sunt? Quod igitur
 neq; vos decepimus, neq; paruis fecimus, et pati
 quodcumque libuerit parati sumus, hac id eo vi-
 bis proposuimus. Satis animi quid esset nobis,
 perspectum est, cum optimos pueros poscenti-
 bus vobis, et mandati vestri ratio exigebat,
 intra viginti dierum obsides ad vos misimus,
 quibus

quibus traditis equum & Vos fuit leges Vestre
seruare mandatis, Carthaginensium Urbem libe-
ram, suisq; argento moribus, & qua nunc ha-
bet possidentem, nobis relinquere. Hac à legatis
palam dicta. Ad quæ Censorinus cum assur-
rexisset, in hunc modum respondisse dicitur. Cau-
sas belli quid vobis opus est referre o Cartha-
ginenses, legatis Vestris Roma à Senatu de his
abunde commonesactis? Quæ autem apud nos
meriti estis, paucis refellam; quod & mada-
tum nostrum in primis arguit. Nos quippe vo-
bis in Sicilia ediximus cum obsides nobis de-
dissetis Vestros, reliqua in Utica relatu-
ros esse. Obsidum verò quos misistis, cum celeritatem
vum electionem comendamus. Sed quid armis
vobis opus est, in pace nobiscum firma degen-
tibus? Afferte quicquid apud vos publice pri-
uatimq; armorum, sagittas, catapultas ac alia
omnia nobis tradite. sic ille locutus est. Qui-
bus legati se parituros responderunt, ceterum
nescire se quo pacto Hasdrubalem quem mor-
te damnassent, ad viginti millia hominum se-
cum adducentem instantemque Carthagini in
potestatem eis traderent. Dicentibus deinde
consulibus id cura Romanis fore, & id ipsum
se facturos polliciti sunt. Assumptis igitur
vna Cornelio Scipione, qui Nasica dictus est,
& Cn. Cornelio cognomine Hispano, ad ducē-
ta millia armorum attulerūt, sagittarum, ta-
lorum

lorum infinitam multitudinē. Catapultas praeterea, & acuta iacula, lapidū excutiendorum machinasq; ad duum millium numerū, quorum aspectus splendidus insignisq; viscebatur tot hostilibus curribus eā deferentibus. quae legati reliquisq; seniores totius populi quicumque optimi in primis habebantur, sacerdotes praeterea & illustres viri, quō consules ad pietatem & misericordiā flecterent. secuti sunt omnesque suo ordine ante ipsos constiterunt. Tum Censorinus (erat enim collega suo ad discedendum promptior) simulato gestu, cum prius surrexisset, huiusmodi sermonē habuit. *Vestra quidō obedientia ac promptitudinis o Carthaginienses in exhibendis obsidibus deferendūq; armis non mediocri laude digni estis. Ceterum in rebus necessarijs quābreuissime loqui opus est, quamobrem residuum mādati huius quod a Senatu nobis iniunctum est, subire dignum. Tradite itaq; nobis urbem vestram, & aliūde quocunq; libido fert octoginta stadijs a mari distantem vobis condite. hanc enim quā incolitis, euertere in animo est. Loquente adhuc ea Carthaginienses elatis ad caelum manibus deuocare, quasi ab his decepti, Romanis multa diraq; imprecari siue moribundi, siue amētes, siue quod Romanos in legatos irritare cuperēt, vna voce simul occepere. Demum in terram pronolati his manibus capita contunderē, quidam*

dam Vestes laniare, nōnulli manus sibi afferre
 Veluti insania quadam stimulante non cessa-
 bant. Cum à fletu quiescissent, mæsti ac silētes
 non aliter quàm si vita functi essent, persiste-
 re. Quæ ex re stupefacti consules, omniq; mul-
 tudo aliquātulū illis differre statuūt ob mā-
 dati dritatē, quoad mæstitia quies data esset,
 satis gnari ingētes dolores audaciam afferre,
 tempore verò moderari animum, necessitatiq;
 succumbere: quod & Carthaginenses pati com-
 pigit. Post silentium enim cum non minus eos
 mala sequerentur, querela tandē modū posue-
 runt. Deplorabant autem seipsos, ac lamenta-
 bantur, eorum filios ac uxores nominātes, de-
 inde ad patriam veluti audientē referebāt fle-
 tus, multa dira ac miserāda recensentes. De-
 mum sacerdotes, ac eorū nomina, deosq; cum
 illis veluti præsentes invocabāt, Urbis cladem
 in eos referentes. Erat autē confusio quadam
 miseranda lugentium, cum privata pariter ac
 publica deflerent, adeò ut Romanis lacrymas
 excuterent. Consules prætere à humana volubi-
 litatis meditatio torqueret, mæsti q; ac silētes
 querela finem expectarent. Cum à fletu desi-
 uissent, sternū coorto silentio intra se cogitare
 capere, Urbem inermem esse atq; vacuam, non
 nauem habere, non catapultam, non sagittam,
 non gladium, non cives densq; ad tuenda mœ-
 nia sufficere, quinquaginta millibus fame ab-

*sumptis, peregrinū adesse neminē, nō amicum
 neq, socum, neq, tempus ad ista sufficere. bo-
 stibus filios, arma, provinciā in potestate habi-
 tibus, Urbē armis, navibus, pedibusq, obitu-
 ribus, Masinissa hoste in lateribus harente.
 Hac igitur animo voluentes, à tumultu dem-
 ac querelis abstinebant, nihil stultitatis obli-
 in aduersis deprehendentes ad orationem con-
 fugiebant. Inter quos & Hanno fuit, qui Ga-
 lus dicebatur, vir nobilitate, & virtute praer-
 puius: qui deprecata Venia in hunc modum lo-
 qui orsus est. Siqua apud vos dētorum per nos
 ratio constat o Romani, nonnulla denique dice-
 mus, nō ut iusta comprobemus (neq, enim hoc
 tempore infelicibus contentio vobiscum aequa
 est) sed ut intelligatis nō sine causa. & ratio-
 ne pietatem à vobis erga nos habendam esse.
 Nos quidem Libya ac mari dominantes, cum
 pluribus ex vestris de principatu cōtenderemus,
 tandē Scipione duce vobis cēssimus, naues &
 elephantos quos habuimus, ultro dedimus: tri-
 buta dare polliciti, in tempore exoluimus. Per
 deos quodq, fœdera incuntes, quae per nos acta
 essent, quae & à Scipione promissa, pariter ser-
 vare conuenimus, cum increpando affirmare
 tis Romanos ac Carthaginiēses inuicem socios
 fore & amicos: nihil est quod interim à nobis
 peccatū sit, cū nec naues habemus, nec elephā-
 tos; nec tributa dare, desuerimus, quinim-
 aduoc*

aduersum tres reges vobiscum depugnauiamus. At vos nec Urbem parcauitis, quanquam & hac ipsi cum arma à nobis exigeretis, propius diximus. Erumna quippe loquaciores reddunt homines. Verum nihil est quod precibus nostris optuletur magis, quam fœdera iure initi: nec aliud residuum nobis est, ad quod cōfugiamus. potentiam omnem vobis dedimus. Priora igitur huiusmodi sunt, quorum omnium fides usor est Scipio. Prasentium autem vos consules testes estis, atque authores. Obsides requisistis, qui potiores erant exhibuimus. Arma petistis, omnia in potestate vestra sunt, qua nec in expugnatione deprehensi sponte concessissent. Credidimus vobis Romanorum ritu atque more. Sic enim Senatus nobis edixit. Vos porro obsides petentes professi estis cum eos haberetis, liberam vobis Urbem dimissuros esse. Sin autē & id adiunctū erat, ut reliqua qua inberetis, nos pati oporteret. non hercle equum fuit id tam constanter nobis polliceri. In depositione quippe obsidum liberatio Urbis contineri debuit. Quam se vobis euertere fas est, quemadmodū liberam, aut suis legibus uti sinitis? hac enim habemus qua priori ex fœdere, aut his qua à vobis adiuncta sunt, possumus dicere. Sin & ipsa nō admittitis, vniuersa concedamus. Verum quod infelicibus reliqui est, desicamus ac precemur. Magna nobis de-

C 4 precam

precandi copia ob malorum inest inuidiam. Per Urbis igitur vetustatem, oraculis deorum conditam, per gloriam eius longè patentem & vulgatam, per nomen quod vniuersa in tem notum est, per sacra quorum in ea ingens opia, per deos qui nihil impiè & squam egerunt, deprecamur ne eorum celebritates, pompa solenniâque eripiatu nobis, aut defunctorum monumenta, quod impium est, cum nihil ab his passi sitis, velitis auferre. Et si qua vobis inest pietas, miseremini eorum quibus vna in grare opus est. Parcite dijs penatibus, parcite foro & plateis, parcite deorum templis, ceterisq; omnibus que consuetis iucunda sunt atque honesta. Quid Carthaginem metueret terius opus est, cum arma, naues, elephanti quibus omnes adeo inuident, ipsi teneantur? De habitatione autem & si id deprecari fas est, hoc certè administrandum videtur, homines mari assuetos ad mediterranea velle traducere, quorum infinita multitudo in mari operatur. Dabimus enim quod aquè valeat, rem nobis chariorem, vobis autem gloriosiore, Urbem nostram. Quæ cum nullius mali causa sit, immunem esse sinite: nos autem quocunque inhabitare vultis, eò mstite. Sic enim homines aduersi eritis, nō sacris, neq; dijs, sepulcris vobis, aut Urbis innocua, pietatis vero & clementia gloriâs super omnes assequemini, & in his

qua

qua felicia vobis accident, moderationem vestram ostendetis: quod in omni victoria consue à vobis obseruandum est, ne Iouem, ceterosq, deos, quos Carthago adhuc habet, aliquando in vos filiosq, vestros irritetis, neque optimam famam vestram in nos abijcientes, tum immenso scelere ad audendum graui, ad agendum grauiore, quod à maioribus vestris omni seculo inauditum fuit, insignem gloriam vestram maculetis. Plurima quidē inter Gracos & Barbaros inuicem fuisse bella, plurima etiam à vobis ad alios gesta sunt o Romani: neque tamen ab illo gentium urbem funditus fuisse euersam fama est. Ante pugnam cohibuere manus, arma filiosq, tradidere, & siqua alia inter homines multa sit, vltro subserunt: fudera, deos, fortunam humanam, & qua felicibus rebus admodum verenda est, indignationem vobis praponentes. Rogabimus igitur vos ne secundis vobis affluentibus, nobis insultetis, in calamitatibus vero nostris, qua intolerabilia nobis sint imponere velitis. Indulgere quippe nobis, si urbem concesseritis, legatos demuo nostros ad Senatum mittere, proq, ea deprecari breuitatem huius spatij, facile videtis, quod nobis ob futuri euentum in tam modico tam ingens tormentum affert, vobis autem aque in tuto est, siue nunc, siue paulo post quod videbitur efficere, quod

C S pium

piam & humanum nobis fuerit cēssisse. hac
 Hanno. At consules loquente adhuc eo satis
 maestitia cum illis haudquaquā prodesse pos-
 sent, cepisse vixi. Silentibus iterum ipse, Censu-
 rinus in hunc modum fari orsus. De his qui
 Senatus in vos cēsuit, quid ulterius loqui opor-
 tet o Carthaginenses? Edixit, autem, & ita
 facere necesse est, neque adversari nobis licet
 quo minus ea exequamini quae vobis iniuncta
 sunt. Hac enim ut hostibus edocimas nostrum,
 qua solum effari opus est, deinde ut fiant, cogere,
 ex quo utilitati communi congruunt facies-
 sis & vestra. Magis tamen haec vobis o Car-
 thaginenses conducere arbitror, quod & ra-
 tionibus nitar ostendere, si suadere facilius est
 quam cogere. Hoc mare quod vobis adest, prin-
 cipatus & potestatis antiqua memores con-
 tinuae extollit, & ad rapinas incitat, & ab
 illis in has deducit calamitates. Siciliam cum
 per ipsum aggressus essetis, ob id ipsam amissi-
 stis. Inde in Iberiam classe proveci, provin-
 ciam cepistis: interq; ipse foedera negotiato-
 res depradati, nostros potissime; ut scelus te-
 geretur, mari obruistis, quoad deprehensi Sar-
 diniam multa poenam tradidistis. Eandem
 porro insulam per mare eripere tentastis. Sic
 enim in mari degentibus a natura datum est, ut
 aliquid maius semper affectent ob operum op-
 portunitatem, celeritatemq; vehemens, quod &

Athen

Athenienses cum navibus operam dare cepissent, ad summū extulit, eosdēq; subiecit. Maritima quidē negotiantibus videntur similia, quæ cū augeantur plerūq; cito tamē decidunt. Scitote igitur illos de quibus verba feci, cū imperium ad Ionium vsq; protulissent, ac Siciliam non prius à cupiditate habendi desinisse, quàm principatum amisissent, portus, naves hostibus dedissent, presidium intra urbem recepissent, mania postremo tam ingentia solo aquassent, & ipsi mediterranei quodammodo effecti essent: quæ res plurimum illis salutis attulit. Stabilior quippe in mediterraneo vita est, o. Carthaginenses, agricultura scilicet, sollicitudoq; laborum. Minora fortasse lucra, firmiora certè, ac periculorum expertia multo magis quæ ab agricolis, quàm quæ à negotiatoribus solent experiri. Omnino mihi ciuitas quæ in mari sita est, navis magis quam terra assimilis videtur esse, magnam in se negotiorum continēs fluctuationem. Quod autem ex telluris frugibus carpitur, securius, ut in terra sit, propterea & prisorum regna ut plurimum à mari longe aberant, ob idq; in manus excreuerunt, Medorum Assyriorum, ac Persarum, aliorumq; quamplurimorum. Caterum de regnis in præsentia dicere omittam, quæ nihil à vobis differre visa, ad Libyam vestram referte oculos. Cuiusque finitioni esse solueritis, per nos licebit fore.

fore, Et obstantē aliquando vobis aspectum
 memoriāq; malorum, qua adeo molestē fer-
 tis, possitis auertere, ne cum mare scaphis va-
 cauum intueamini, continuo nauium multi-
 tudinem qua vobis adesse consueuerat, cogite-
 tis, aut spoliū qua abstulistis, aut portuum
 in quos adeo superbe delati estis, recordemini.
 Quid autem hac intra mania exercituum re-
 ceptacula, aut equorum & elephantum sta-
 bula, aut horreorum dispositiones ad id condi-
 ta, aliud mentibus vestris suggerunt, quā
 dolores & incitationes quasdam ad ea redem-
 di cum licuerit? Passio hac quidem consue-
 ta mortaliū, praterita sortis semper reminisci,
 ad eamq; reuerti posse sperare. Malorum verò
 medicina quā optima est obliuio: quam nenti
 quam assequi fas est, ni locū mutaueritis. cu-
 ius rei argumentum in promptu est, quòd cum
 fidei nobiscum inieritis, sacra vicissim libe-
 ueritis, principatus tamen cupiditate in mor-
 ruistis armati, quasi imperium nobis erepturi,
 continue tempus observantes. Oportet autem
 & ciuitatis vestrae, & portuum huiusmodi ac
 naualium obliuisci, mœniumq; vestrorum in
 exercituum formam modumq;. Quid enim ho-
 stibus captis vltius parcere opus est? Sin prin-
 cipatus sincerè ceditis, nec verbo magis quā
 animo dicitis, educite qua vestra sunt, nulla
 excusatione proposita: promittite inquam, &
 opera

opera ostendite, & in eam quam tenetis Libyam habitaturi concedite, ab hoc mari longe distantem: neque excusationem addideritis, sacrorum vos misereri, penatum, fori, sepulcrorum, qua immobilis & certa sunt, sed ad illam cum libuerit accedentes, sacra facite: cetera euertemus. Non quidem nauticalibus sacra fiunt, non manibus litatur. Penates vero, templalia, foraque qua in ea ad quam migrabitis, erigetur, statim patriam vobis reddent, quemadmodum ex Tyro alias profecti in Libyam venistis, & hac olim acquisita nunc patriam dicitis. Brevis denique sermone hac à nobis discite, qua neque furentes, verum stabiles & concordēs, & communi bono consulentes disimus. Num vos recordatio subit Albana Urbis? quam neutiquam inimicam, verum matrem & altricem nostram relinquentes, non ut furentes sed ut conditores communis utilitatis promptis animis Romam transtulimus, quod utrisque utile fuisse credimus. Ceterum sunt vobis mercenarij plurimi mari degentes. Hoc quidem notissimum nobis est, quam libenter mari cunctamini. Dispositionem igitur locorum & electionem quam amplissimam habetis, non enim procul à mari incolere, sed per octoginta stadia abesse imperamus. Nos quispe qui hac ediscimus, per centum stadia distamus à mari. Locum vobis quocunque libue-

rit

rit eligere concessimus, in eoque liberōs & immanes degere vestris legibus. hoc est quod in primis vobis proposuimus, suis legibus degentem immunemq; Carthaginem dimissuros se, si nobis parueritis. Non enim aream in qua Urbs sita est, Carthaginem putamus esse. Hæc effatus Censorinus loqui desijt. Carthaginensibus autem ob mæstitiam ad ea nihil respondentibus, iterum fari cepit. Quæ suadentem & hortantem dicere oportuit abunde dixi, qui Verò Senatus imperat, facere necesse est, & statim quidem facere. Abile igitur, *hæc* enim adhuc estis, sic ille. At hi à litoribus expulsi futuram Urbis sortem præidentes, simile loqui iterum dixerunt. Ita introducti fari incipiunt: Inexorabile mandatum Vestrum intuemur, neque enim legatos Romam mittere conceditis, ad Vos autem redire non speramus, sed à ciuibus inter dicendum opprimis. Precamur igitur non pro nobis quidem, cum omnis exequi parati simus, sed pro Urbe ipsa Carthaginis, si fas est tantis obstupescit malis hæc erumnas perferre posse, Et ad illam propinquam classem propellatis, quoad nos iter nostrum recedentes facimus, Et hæc ipsa audientes ciues atque intuentes, quæ nobis imperatis, si potis est, compelli queant. Ad hæc enim nos necessitas adduxit, ac fortuna, Et ad inferendam patriæ nostræ classem ipsimet Vos cogamus

mur deprecari. Hac cum dixissent legati recesserant. At Censorinus quinqueremibus viginti prouectus, in altum haud longe ab Urbe classem sistit. Interim legati hi quidem à viacutentes declinare, multi silentes maestique praerè, Carthaginenses partim è manibus legatorum aduentum opperiri, morantibusq; illis ultra modum angere, comasq; laniare, partim aduentantibus obviam prodire mora impatientes, Et quae afferrent, scire properantes. Cum autem tristes tacitosq; intuerentur, facies sibi ipsis contundere, lamentariq; capere. Nonnulli invicem progressi, et quemq; sibi amicum aut notum offendissent, ad eum disvertebant. Sed cum rogantibus ipsis nihil responderent, veluti indubita clade circumventi flere non cessabant. Quod audientes ij qui in manibus constiterant, consono reclamabant fletu, cum nihil intelligerent sed tanquam manifesto oppressi male trepidarent. Cum ad portas ventum esset, modicum cum illis ambulantes, cum turmatim accurrissent post modicum eos reliquere, cum hoc unum eis retulissent. Senatores quamprimum adeundos esse. Tunc autem ab illis discedentes expectabant: quidam audiendi cupiditate ducti, ulterius prodibant. Cum pratorium ingressi essent Senatores, statim plebem abegere, ipsiq; in consilio soli remanserunt, reliqua multitudo foris expectante. Legati itaque
in

in primis consulum mandata referre incipiunt ad qua Senatorum acclamatio secuta est. qua audita, populus qui ab extra steterat, capit reclamare. Addidere praterea legati quam multa illis dixissent, qua aqua forent referentes, ac rogantes ut legatos Romam mittere liceat. His auditis, ingens silentium secutumque rei quippe finem expectabant, populus quaque flere capit. Cum autem intellexissent nullo legati concessum esse, adeo in fletum ac clamorem effusi sunt, ut populus accurreret, omnique in immensum luctus resonaret, quemadmodum in Bacchanalibus mysterijs novas quasdam lugendi formas, & ignotas Menades dicuntur afferre. Hi consulum taciturnitatem in dandis obsidibus reprehendere, & ut insidiarum principes hinc inde distrabere, nonnulli eos qui arma dari censuissent, palam criminari, plerique legatos ut malorum nuncios velut incessere, quidam per urbem discurrere, Alii Italos qui apud eos adhuc erant, & omnia periculo deprehensos atque indicto, varie turquebant, pro armis, obsidibus, ceterisque se ut cisci predicantes, adeo ut fletu, ira, dolore atque indignatione tota adimpleretur civitas, perque angustias discurrentes charissimos quosque vocare, & ad templa tanquam in asylum confugerent, deos criminantes quasi sibi ipsis impotentes ad ferendam opem. Erant qui ar-

mazem

mamentaria ingressi deflerent, armis vacua
intuentes, alij naualia ratibus destituta luge-
rent, tanquam infidelibus concessa viris, non-
nulli elephantorum veluti presentium nomina
inuocarent, parentes suos ac seipsos increpan-
tes. Decentius enim illis fuisse aiebant, si neq;
elephantos, neque naues, neque arma aut tri-
buta pendentes cum patria simul vitam ami-
sissent. Maxime autem ad iram illos concita-
bant obsidum matres, quæ veluti tragica qua-
dam hermes fletibus & eiulatibus vniuersos
adorsa, puerorum traditionem quasi abiectio-
nem quandam suorum deplorabant, eorum
causa vindictam ab his sumere deos clamitan-
tes. Cum aliquantum quieuisset furor, portas
occludi, mania pro catapultis saxo impleri
imperant. Senatus quoque eamets die bellum
suscipiendum esse decreuit, seruisque bellum su-
scipiendum esse decreuit, seruósque in liberta-
tem vindicari. Imperatores ad id bellum duos
elegerunt, Hasdrubalem scilicet, qui ad ea qua
foris fierent presideret, quem antea veluti ho-
stem publice damnatum, nunc ad viginti mil-
lia hominum secum adducentem imperatorem
fecerant. Ad hunc pramissus quidam depre-
cari capit, ne patria iniuria memor esset, in-
oámque sciret, quinimmo in extremo destitu-
tam periculo iuuaret, néue ex necessitate of-
fensus ob Romanorum metum bellum in eos

D Verte

Verteret. Urbanis autem rebus alterum prae-
 cere ducem Hasdrubalem Masinissa nepotem.
 Ad consules porro delegant quae dierum trigin-
 ta inducias posceret, quoad legatos suos Romam
 mitterent. Repulsi igitur ab his, adeo in admi-
 rabilem mutationem vehementemque sublati
 sunt audacia, et quaecumque prius pati decre-
 runt, quam urbem derelinquere. Fiducia quoque
 ex mutatione repleti capere, sic et opifera et
 omnia negotia publica ac sacra cessarent, et si
 quid aliud maius fieri solitum, desineret. mulie-
 res aequae ac viri die noctumque nulla interposita
 quiete operi intenderent, frumeto per partes di-
 viso, et ad mensuram tradito. Eo modo clipeos
 centum singulo duc, enses trecentos, catapultas
 mille, sagittas, iacula quoque, et lanceas quin-
 gentas cuderent, catapultas quoad potius esset,
 fabricarent. In edictis autem eorum rasere mu-
 lieres funisum inopia. In hoc itaque apparatu Car-
 thaginenses se exercebant. At consules, iam
 quidem, ne negligentia in difficile aliud quae la-
 berentur, simul et urbem utcumque liberasset
 suscipere confisi, perstabant adhuc deditonem
 eius ex inopia sperantes, satis arbitrati, quemad-
 modum in aduersis euenire solet, primam qui-
 dem cives contradicuros esse, procedente au-
 tem tempore ex ratione dissuasos, metuque suc-
 cumbere. Quae Carthaginiensium quissiam a-
 nimaduertens, abunde ratus eos iam timorem
 atti

attigisse, ausus est tanquam ob alia ingressus in medium asferre, Ex malis quidem, qua mediocria essent, eligere eos oportere, qui armis carent. Hoc autem tam aperte ferente sententiam, Masinissa apud Romanos questus est, ac grauer ferre visus, quodcum ipse Carthaginensium potentiam ad eorum genua prior subiecisset, alios literis hinc inde discurrentes cerneret: nec nisi re perfecta qua egissent referentes, quemadmodum prioribus in bellis saepe fecissent. Respondentibus autem consulis, Et ipse vicissim auxilium asferet, tunc se missurum esse ait, cum indigere cognouisset. Paulo deinde post cum ad consules misisset, si quid opus esset, se paratum fore: Consules superbiam eius non ferentes, Et Veluti iam insipienti minus confidentes in hunc modum responderunt, missuros se cum indignissent. Exercitus vero commeatum omni cura Et diligentia parabant, cum ex solis duntaxat Adrumeto, Lepta, Saxo, Utica ac Chellis haberent. residua quippe Libya Hasdrubali parebant, ex quibus Carthaginensibus commeatum suggererant. Paucis deinde elapsis diebus consules Carthaginem versus mouere copias ad praelium instruxi. Erat autem ciuitas vasto quodam in sinu Et magno sita, Cherroneso maxime assimilis. Collum eius à mediterraneo primum insurgit, Et per quinque ac viginti stadia in latitudine extenditur

*A collo praterea Zona quadam in longitudi-
ne angusta, dimidiū stadī potissimum latitudi-
nem tenens ad occasum vergit inter stagnum
Et mare media, simplici muro per scopulos mu-
nita. Qua autem ad meridiem spectent, Et ad
mediterranea, Vbi Et Byrsa inest, supra col-
lum triplici muro clauduntur. Horum quiddam
altitudinem triginta cubitorum habet, turri-
bus Et propugnaculis exceptis, qui per duos inge-
ra distantes, quaternis tectis distinguuntur,
in profundum triginta pedes demissi, duobus te-
ctis assurgunt, Et ipso quidem concavo accen-
tecto inferius trecentis stabulabantur elephanti,
in quibus horrea qua cibaria eorum servarent,
adiuncta erant, equorum deinde stabula supe-
rius condita quater millium facile capacia, Et
pabuli hordeique vicissim repositiones. Prater-
ea virorum receptacula Etq; ad viginti milia
peditum, equitum quater millium numerum.
Hi apparatus belli tempore, praesertim in his
muris continebantur. Angulus porro extra trian-
gulā illā à muro ad portum flectebatur, debilis
admodum ac humilis, quem à principio negle-
xerant. Stagna autem adinvicem navigabilia,
Et ex ipsis exitus in mari amplius, cuius latitu-
do pedum septuaginta fuit. Hunc catenis coha-
bebant ferreis primum quidem negotiatoribus
patens, in eo funes varij ac densi ad continen-
das rates, interius vero insula in medio sita, et*

ap/a

ipsa non mediocribus à stagno scopulis disidebatur. His naualia interiecta erant, qua & igin-
ti supra ducentas naues continerent. Horrea
porro nauibus superimposita ad triremium ap-
paratus. Columna Ionica dua singulis promi-
nebant nauium receptaculis, in porticus simi-
litudinem insula aspectum stagnique referen-
tes. supra insulam naucleri tabernaculum cōdis-
tum: ex quo tuba signum dari solitum, & tubi
cē proloqui cū opus foret, & nauclero vndequa
que liber esset intuitus. Adiacebat insula iuxta
exitum, & extēdebatur maxime, ex qua nau-
clerus vniuersa pelagi facile conspiceret. Ad-
nauigantibus neutsiquam interiorum aspectus
quanquam acutē intuentibus patebat, neque à
negociatoribus statim naualia videri pote-
rant. Nam murus duplex illis prominebat, &
ianua quadam qua negociatores à primo por-
tu in urbem non ad naualia deferrent. In hunc
modum Carthaginensium ciuitas eotempore se
habebat. At consules optus inter se partiti, co-
pias in hostes mouent. Manlius à mediterraneis
supra collum fossam repleturus ferebatur,
Et breui murum qui illi imminerebat, & ab illo
altiora mœnia inuaderet. Censorinus parte
alia scalas è terra mari aduehebat, Et angulis
qua debiliora viderētur mœnia occuparet: am-
bōque veluti inter inermes pugnaturi grassa-
bantur, donec nupes armatis obuiantes inopi-

na virorum multitudine deiecti repelluntur. Et hoc primum illis contigit urbem metu susci-
pere confisis. Cum autem denuo ad pugnam re-
diissent, denuoque pellerentur, Carthaginienses
animos attollere ceperunt. Consules itaque Has-
drubalem veriti, qui post se haud magno inter-
uallo supra stagnum castra habebat, exercitum
ambos Vallo munierunt. Censorinus prope sta-
gnum, ac sub ipsis manibus, Manlius supracol-
lum ad viam quae in mediterraneis vergit, re-
federant. Minus in castris Censorinus ut ad con-
ficiendas machinas materiam quareret, per pa-
ludem vectis quingentos ad id munus electos,
ingentemque armorum copiam amissit. Hamil-
cone improviso à Carthagine occurrente, cui
Phameas cognomen fuit, nonnulla tamen li-
gnorum parte aduectas machinas scalis quoque fi-
bricatos est. Quibus peractis consules ambo ad
oppugnandum iterum urbem rediere, viginti-
que ab insultu repulsi sunt. Manlius cum de
quantum operi inuenerisset, ac modicum quid
munimenti decessisset, ab incepto desistere ma-
luit. Censorinus stagni particula prope Lonam
tellure obruta, quò liberius insisteret, duas ma-
chinas arietibus instructas ingentesque appel-
lere cepit. Hanc quidam praecedentibus tribu-
nis sex milia militum ducebant, alteram re-
miges praefectis navium hortantibus, atque im-
pellentibus. Contentione igitur sed in equali ac
pari

pariti opere inter minores primosque Viciſſum
 exorta, tandem murus ab imo corruit, interio-
 raque Videri capta ſunt. Carthaginenſes ſt il-
 los ab opere auerterent, quacunque per diem ce-
 cidiffe Viderant, nocte reparabant: qua non ſuf-
 ficiente ad peragendum opus, cum ob idipſum ti-
 midiores effecti eſſent, Veriſi ne Romani de-
 nuò Urbi machinas afferrent, ad hoſtium ca-
 ſtra impetu feruntur, quidam armis inſtructi,
 plurimi inermes lampades accenſas manu qua-
 rientes ſic, ſt magnam eorum partem igne ab-
 ſumerent: nec tamen accurrentes Romanos præ-
 uenire licuit. Caſerùm inutilia multa reſin-
 quentes, in Urbem reuertuntur. Illuſcente
 deinde die, Romani quò murus corruerat, nò-
 dum firmiter reſectus mœnibus innadunt, Ur-
 bẽmque ſi ingredi conantur. Campus enim in-
 terius ad pugnam accommodus latè patebat.
 In hoc Carthaginenſes armatos primum à fron-
 te conſtituunt. Poſt eos Verò inermes lignis lap-
 idibusq; inſtructos, plurimos quoque ſuper im-
 minentes domos collocarũt, qui hoſtes ingreſſos
 innaderent. Romani ad pugnam magis incen-
 ſi, quaſi ab inermibus deſpicerentur, audacius
 in eos ferebantur. Scipio autem qui poſt modi-
 cum Carthaginem Vicit, ob ea eamque rem
 Africani cognomen meruit, tribunus militum
 ea tempeſtate maximè addubitare capit. Cohor-
 tes itaq; ſuas in plures partes diſtribuit, easq;

ex intervallo in muro statuit, Romanos quoque in Urbem ire prohibebat. Exeuntes vero & ab hostibus impulsos, qui undique illis insurgebant, recipiens, ab impetu servabat. Qua res plurimum gloria sibi attulit, cum imperatore suo prudentius illis consulasse videretur: extat enim de hac re ipsius epistola. At Censorinus cum exercitum infirme degentem supra stagnum immobile, aquarumque durioris, a mari editis atque qua à mari nulla perflarentur, diu tenuisset, tandem in altum se contraxerat, ibidemque naues in anchoris habebat. Id conspicati Carthagenenses, cum ventus flare cepisset, naues sarmentis ac stipulis repletas sub ipsa moenia adducunt, deinde ignorantibus Romanis in bellum prouocant. Illi modicum stantes ferè in conspectu aderant, cum sulphur ac picem supra naues effundunt, de mumida ventis implentes, ignem scaphis iniiciunt, qui ventis violentia & ignis impetu in Romanas rates delata subito incendunt: omnisque pene classis uno momento conflagrare cepit. Non multo post Censorinus Romam ad comitia perfectus est. Qua ex re Carthagenenses solito audacius Manlio insultabant: nocte hi quidem armati plurimi inermes asseres inuicem ferentes castrorum fossis iniicere, alij vallum ascendere tentabant. Romanis igitur noctis timore perterritis, Scipio per eas portas qua longius à pra

praelio aberant, cum equisibus accurrens. Ab his,
 Carthagenensibus inuictus adeo conterruit, ut
 relictis castris in urbem denuò redire cogerentur.
 Quo egregio facinore peracto, secundo Romanis salutem in nocte trepidantibus praestitisse Scipio visus est. Ea ex causa Manlius exercitum munire diligentius cepit, mirò ante Vallum addito. Praesidium praeterea navale ad comitatus curam à mari imposuit, ipse ad mediterranea conuersus pedestrum decem millibus, equitum vero duobus millibus regionem depopulabatur: ligna, pabulum, comitatum omnem in castra deferebat. Ducebant autem continue eos qui frumentatum mittebantur, tribuni, unus iuxta alium insequentes. Verùm Phameas Libycorum praefectus nuper etiam ob pugnam factus audacior, cum equis paruis & agilibus & gramine tantummodo pasci solitus vteretur, quibus famem aut sitim pati cum oporteat, per facile esset, in sylvis delitescens ac caualibus, inopine pabulantes aggrediebatur Romanos, & veluti aquila quadam insultans, ac subinde fugiens depradabatur. Scipione autem deducente nusquam comparebat. is enim pedes in ordinem dispositos, equitesque paratos in promptu habebat: in meando autem non prius ordines dissolui patiebatur, quam campum in quem eundum esset occupasset pedestribus, equisibusque munisset, & ipse cum alijs

D s

equis

equitum cohortibus praesens astisisset : quippe qui militum quoscunque ex ordine aut circulo exeuntes grauius punire solitus esset. Itaque Phameas cum illo congredi neuisquam audebat : qua ex re Scipionis gloria diutius augebatur. Quod ceteri intuentes Tribuni, per inuidiam illi detrachere, quasi amicitia inter Scipionem & Phameam &que ab auo profuerante, non cessabant. Libycis autem ad oppida ac munitiones quae plurima apud eos sunt, confugientibus, reliqui tribuni per inducias exertes aggredi solebant : Scipio autem ad domorum dimittebat. Itaque non prius se quisquam componere audebat, quam Scipio accessisset : tanta illi virtutis ac fidei opinio breui etiam apud hostes creuit. Reduentibus igitur a palatione Romanis, Carthagenenses nauium ostodiam inuasérant, clamor quoque varius & multiplex in ciuitate audiebatur, ciuilius tumultum conclamantibus. Mamilis cum strepitus causam ignoraret, copias intra vallum continebat. Scipio cohortes metu territas affluens, accensis facibus praire iubet, neque per noctem hostibus congredi, ceterum cum igne hinc inde discurrentes multitudinis speciem praeseferre, metumque aduersantibus incutere, quoad Carthagenenses duplici errore compulsi in urbem refugerunt : quod Scipionis probitati pariter adscriptum fuisse constat. Erat

igitur omnium inare cum quid strenue agendum
 esset, quasi solus Paulo patre, a quo Macedonia
 videri erat, solus Scipio, in cuius familiam
 translatus fuerat, dignus esset. Manlio autem
 ad Nephirim contra Hasdrubalem profiscen-
 te, Scipio admodum angebatur animo, cum per
 rupes ac conualles & excelsa quaque iter fa-
 ciendum esse videret. Cum verò per tria stadia
 ab Hasdrubale abessent, ac per fluuium quen-
 dam transitum ad eum esset faciendus, addubi-
 tate, & de reditu consulere cepit, quasi alio
 tempore & ordine in Hasdrubalem eundum
 esset. Ceteris autem tribunis per amulationem
 aduersantibus, & molliem eius non consilium
 esse dicentibus si in cōspectu hostium cederent,
 cum fugam arbitrati, statim illis à tergo ades-
 sent, iterum secundo eas monuit. Ut exercitum
 ante fluuium sisterent: Ut si forte pellerentur, tu-
 tor receptus habere possent, cum fugam nullus ibi
 loci unde superesset locus: quod dictum risu
 prosecuti sunt, quodam etiam ex tribunis en-
 sem abicere per iram iuvante si non Ma-
 nlius verum Scipio esset imperator. Transgressus
 est igitur Manlius, quanquam ad bellum neu-
 tiquam expertus esset: cui statim Hasdrubal ex
 aduerso occurrit. Cades & tringue magna ex-
 uritur. Hasdrubal intra vallum receptus, nihil
 aduersi subire poterat: solum abeantes appe-
 rebatur Romanos quas aggrediretur. Hos cum
 errati,

errati sui pœniteret, redire incipiunt. Cùm fluvio appropinquassent, & in ordine transire ob vadis angustiam asperitatemque non possent, ex necessitate ordines confundere cogantur. Quam animaduertens Hasdrubal, summa alacritate eos aggressus, plerosq; fœda strage cecidit, nullis iniicem sibi auxiliantibus, & in fugam versis. Ex tribunis tres occubuisse constat, ex his quos ducem in primis ad prælium hortati fuerant. Scipio ad trecentos equites quos secum habuit, ceteris additis quoscunque in unum colligere potuit, in duas divisit acies, easque in hostes emisit celeri cursu per partes iaculantes. Sic enim illis ab imperatore edictum fuerat, Ut pars nunc incesset, pars reuertetetur, & continuè iacula emittentes se iniicem veluti circulo quodam commutarent. Quod cum assidue & sine interuallo facerent, Libyini eos conuersi, in Scipionem ferebantur, ac descendentes Romanos minus infestabant, eoque modo flumen transire permittebant, cum interim Scipio continuè adequitans in eos depugnaret: inter hac quatuor Romanorum cohortes belli principio ab hostibus diuisa, à fluvio ad tumultum quendam confugerant, quem Hasdrubal obsidere cepit. Ea res prius, quam in castra redirent, Romanos latuit: mox animaduversa vehementer terruit. Nonnullus quidem fugiendum videbatur, nec vniuersos paucorum causa periculi

periculo subijcere. At Scipio manifestè eos docuit in inchoandis rebus consilio & prudentia & oportere. periclitantibus, & optimis viris, audacia & quidem admirabili utendum esse. Ipse nonnullis equitum delectis cum illis in castra redire, aut late cum ceteris occumbere vel le pollicitus, duorum dierum cibarijs assumptis iter peragit. Vniuersis de reditu eius desperantibus. Cum ad tumultum in quo milites obsessi erant, peruonisset, ascensum quendam ante tumultum prominentem cursu superat, sic ut vna duntaxat Vallis inter illum & hostes intercederet. Tunc Verò Libyci obsessi acrius incumbere, inuicèmq; significant neutiquam Scipionem ob itineris difficultatem suis auxilium afferre posse. At Scipio cum primum radices & trinusque tumuli, Vallèmq; interiacentem contemplatus est, nulla interposita mora per eam in hostes fertur: qui statim ab utraque parte circumdati, in fugam vertuntur. Sed cum suos numero excederent, Scipio libere abire passus: sic ille milites obsessos trepidantibus reliquis salutem reddidit. Quem & ceteri a longe venientem insperatumque cum socijs saluum adesse vident, ingenti vociferatione ac latitia excepere venientem, deum quendam auxilium illi ferre rati, quem etiam Scipioni eius auo futura sæpenumero annunciasse fama erat. Manlius igitur ad exercitum Urbis proximū

mum reuersus multam illis comminatus est,
 qui Scipioni in reductione copiarum parere ne-
 glexissent. Marentibus cunctis ob defuncto-
 rum funera, potissimum cum tribunos insepul-
 tos iacere permoleste ferrent, Scipio ex captiui
 quendam liberari, & ad Hasdrubalem mitti
 iussit, qui iusta illis persolui posceret. Ille cop-
 ra scrutatus ex annulorum forma, cum tribus
 aureis, reliqui vero ferreis & terentur acutis,
 sepultura tradidit, siue quod humanum, com-
 muneque cum hostibus id esse crederet, siue
 quod Scipionem iam tum Veritus, potissimum
 obsequi illi ciperet. Romanis ab Hasdrubale
 redeuntibus, Phameas ex ipsa clade conteri-
 tis occurrit, quos alia ex parte Carthaginienses
 ciuitate egredientes inuadunt, ac nonnullis
 vasa aut similia ferentes interficiunt. Inter
 hac senatus, qui intelligerent, quique omnium
 diligentissimam curam haberent, in exercitum
 mittunt. Quamobrem Manlius ceterique primo-
 res, tribuni præterea deposita omni inuidia, ex-
 ercitusque vniuersus ob res à Scipione felicis-
 sime gestas testimonium virtutis eius reddide-
 runt. Legatis igitur Romam reuersis, cum pro-
 detiam eius retulissent, exercitumque in illam
 inclinare palam dicerent, Senatus admodum
 gaudius est. Sed pleraque haud prospere euenis-
 se cogitanti, ad Masinissam legatos mittere vi-
 sum, qui illum hortarentur strenueque ad bel-
 lum

lum in Carthaginenses excitarent. Verum ille senio ac valetudine confectus iacebat, quæ ex re à legatis hand adiri potuit. Habebat autem is filios plures, & quidem nottos, quibus multa impenderat: legitimas vero tres, ceterum ad opera male concordēs. Quæ ex re Scipionem, veteris cum illo atque auctore benivolentia memor, quasi regni ac filiorum consultorem futurum accerserat. Ad quem Scipio cum proficisceretur, Masinissa paulò ante aduentum iam mortis proximus filiis mandasse dicitur, ut Scipioni obsequerentur: ipsum enim inter eos composurum omnia. Quibus dictis vita excessit, vir ad omnia fortunatus ac felix, cui regnum deus patrum à Syphace & Carthaginensibus ereptum habere concessit, adeoque extulit, ut à Mauris qui ab oceano sunt, ad Cyreneos usque in mediterraneis propagauerit imperium. Mansuefecit & nationes plurimas, Numidarum præcipue, quæ ob agricultura negligentiam pabulo assueuerant. Thesauros pecuniarum ingentes, ac exercitum armis expertissimum reliquit: inimicorum præcipuum Syphacem mansua cepit. Carthaginensium præterea cum Romanis dissensionis auctor: impotentes ad resistendum illis reddidit. A natura corpore eximio ac robusto usque ad extremam fuit senectutem: præliis ad ultimum vita diem operam attōdit, equum sine ephippijs solitus inscendere. Ma-

xime

xime autem in hoc fortitudinem ac cunctantem eius licet contemplari. Nam cum filios plures habuisset, pluresq; amisisset, Ultima tamen senectute minores habuit, puerumq; quadriem nem quem nonagenarius ipse cum ceteris reliquit. Hac igitur corporis habitudine & aetate praeclatus Masinissa cessat à vitis. Scipio hanc filiis nothis plura contribuit, legitimi vero thesauros redditusq; concessit, ac regnum men in commune habere voluit: alia quae prout libuit inter illos aequè partiti sunt. Micipsa igitur natu maiori, cui pacis studium in primis cura fuit, Cirtam urbem, & quacumq; regia in ea essent, habere concessum. Gelassum litaribus artibus edocto, qui secundus ab illo fuit, pacis bellique potestas pariter tributa. Mastanaba, qui minor natu fuerat, & iustitia faucebat plurimum, qua dubia inter populos forent, adiudicare datum. In hunc modum Scipio regnum ac Masinissa substantiam inter filios diuisit. Gelassum in societatem belli secum duxit. Quo tempore Phamea insidias quoque Romanos diuturnè affligebat, potissimum auertit. Proficiscentibus aliquando Scipione & Phamea per crepidinem quandam, qua vallam in medio & inaccessibilem vallem contineret, ita ut se inuicem aggredi non possent, veritus Scipione quis antea insidias apponeret, praecedens cum tribus duntaxat cuncta rimab

rimabatur. Quod animaduertens Phameas, cum unico ex suis processit obviam. Ratus igitur Scipio illum quippiam loqui velle, unico & ipse comitatus accessit. Cū appropinquassent et se inuicem audire possent (Carthaginenses enim prauerant) cur, inquit Scipio, de salute tua non cogitas, qui de communi non potes cogitare? At ille: Quae salus mihi futura est Carthaginensium rebus sic se habentibus, Romanis autē tot mala à me perpeſſis? Tum Scipio, Polliceor, inquit, qui filius & idoneus sum, veniam tibi apud Romanos & gratiam non defuturam. Ad hac Phameas cum annuisset, dignissimū omnium te iudico, inquit: & an possibile id sit, haud quaquam te latere arbitror, quibus dictis ambo recesserunt. Manlius cum ob cladem ab Hasdrubale acceptā vehementer erubesceret, denuo ad Nepherim mouit exercitum v. & x. dierum cibarijs assumptis. Cū loco appropinquasset, castra posuit, vallumq; fossa munivit. Sed cum nihil necessarium omitteret, attamen expauescere ac trepidare visus ne abeuntibus Hasdrubal à tergo insisteret. Cū in hoc trepidationis esset, nuntius ex Gelosse exercitu epistolam Scipioni defert. Qua accepta, sicut erat obſignata, imperatori ostendit. soluentes, hac interius scripta inueniunt Hac ipsa die ego ad locū illum Veniā. Tum cū quibus placuerit accedito, & custodibus impera,

E Et

Et ad se venientē noctu accipiant, Erat autem
 sine nomine epistola, & hac solum continebat,
 ex quo Scipioni visum est, eā à Phamea emis-
 sam esse. Ob id Manlius de Scipionis salute
 dubitare capit, nequa frusus tegeretur ab ho-
 mine qui insidiarū omnium esset peritissimus.
 Tandem mittere visum est, Et Phamea fide-
 ciā vitro offerret, gratiā autē nullā impo-
 ret, Verū qua honesta essent, relaturū se Ro-
 manos facturos esse diceret. sed neq; relatum
 opus fuit. Cum primum enim Phameas in con-
 spectū Scipionis venit, pro salute sua satū illi
 fidere professus est, gratiam autē Romanis la-
 quere. Hac factus, postera die se ad pugnam
 parat, ac cum ceteris ducebus in medium spa-
 tium profectus, quasi consultationem facturum
 aliā sic ad eos inquit. Si patria auxiliū ad-
 dūcere licet paratus ad hoc vobiscum sum, si
 ita se habet ut nunc habet, mihi quidem pro-
 priæ salutis videtur consulendum. Fidem ipse
 cum pro me sumpsero, & pro vobis qui mihi
 credideritis, assumā. Tempus enim est quā
 venientia sunt eligendi nobis. hac ille. Ex-
 citibus autē nonnulli cum ijs qui eos sequeban-
 tur, statim discederunt, fuerūq; omnes ducentis
 supra duo mille equites. Hos & Hannibal qui
 Lencus cognominabatur, imitatus est. Redū-
 ti igitur Scipioni exercitus cū Phamea occur-
 rit, & veluti triumphantem latius clamoribus
 prosecuti

prosecuti sunt. Manlius prater modū exhibi-
ratus, cum iter nō amplius difficile arbitrare
esset, nec Hasdrubalē metu territū Vlcianū ven-
entium putaret, à tergo tandē ob necessitatem
recedere compellitur. Septimā enim supra de-
cimā agebat diem, cum quintam ultra deci-
miā cogitanti agere, tribus in reditu diebus
abendum esset, famesq; patiēda. At Scipio
assumptis Phamea & Gelosso, ceterisq; sub
eo militantibus, nonnullis porro Italicorū prae-
missis ad campum processit, quem magnū Ba-
rathrum incolae appellant, ingētemq; vim fra-
menti & comenatus cū exercitu per noctem
attulit. Sentiens deinde Manlius Calphurniū
Pisonem successorem ad se proficisci in magi-
stratu, Scipionem vna cum Phamea Romam
mittit. Quod animaduertentes milites ad na-
uem concurrere, Scipionem laudibus extolle-
re, & ut imperator ad eos in Libyam reuerte-
retur, optare, quasi solus Carthaginē esset euer-
surus. Residuum enim à deo Scipio ille electus
Videbatur, cui gloria delendae Urbis eius debe-
retur: quod plurimi ab exercitu domesticis
suis Romam perstripsere. Senatus igitur Sci-
pione collaudato Phameā xenijs condonat plu-
rimis, purpurea veste, & fibula aurea, equo
phaleris ornato aureis, & insignibus ac illu-
stribus vicissim armis. Ad hac argenti drach-
marum decem millia, & minas centum pari-

ter argenti contulit, maiora quoque dare polli-
 citus, tabernaculum & apparatus illustrem
 addidit. Eo modo donis auctus atque exorna-
 tus, cum bellis residuum pro Romanis spondis-
 set agere, in Libyam ad exercitum reuersus
 est. Iuit & Calphurnius una consul, & cum
 Lucius Mancinus classis praefectus, qui Car-
 thaginensibus & Hasdrubalis minime con-
 gressu ciuitates circumibant. Hi cum Affidam
 terra marique oppugnantes obtinere non possent,
 alteram haud longè ab ea sitam Piso cepit di-
 rupitque, hostiliter, quanquam ad fœdera veni-
 re postulantes. Ab hac ad Hippargetam pro-
 ficiunt urbem magnam, qua manibus, arte,
 & portu, necnon navalibus insignis, ab Aga-
 thocle Syracusanorum tyranno instructa, me-
 dia inter Carthaginem & Uticam cõdita fe-
 rat, comestumque ad Romanos aduentum ma-
 ri depradabatur, qua ex re summas compo-
 rat diuitias. Itaque Calphurnius quamprimum
 de ea se vlcisci statuit, opesque & lucrum tollere.
 Aestatem deinde omnem immoratus cum ni-
 hil profecisset (quippe bis excurrentes Hippar-
 geta Carthaginensibus opem afferentibus ma-
 chinas eius igne absumpserat) tandem repulso
 Uticam in hyberna rediit. Carthaginenses cum
 Hasdrubalis exercitum insuperabilem sibi ad-
 esse cernerent, ac se ipsos longè superiores ei
 pugna qua ad Hippargetam cum Pisonem ha-
 bu-

bita fuerat, animaduertent, Bithyam prater-
ea quendam octingentis cum equitibus à Ge-
llo ad eos concessisse, Micipsam & Mastana-
bam Masinissa filios. Romanis illis arma pe-
cuniasq; pollicentibus, nihil assentiri, verum
cunctari, & quae futura essent prauidere velle,
animis elatis vniuersam Libyam suscepturi fe-
rebantur. Multa itaq; enormia, atq; nefanda
hinc inde per Urbes in Romanos pradicantes,
ad eorum impotentiam cuncta referebāt. His
addebant quae bis cum illis contigissent, quam-
turpiter ad Hippargetam, & ad ipsam deniq;
Carthaginem sese habuissent, quam praesidijs
armisq; destitutam obtinere nequiuissent. Mi-
sere deinde ad Micipsam & Mastanabam,
& eorum complices Maurusios, qui eoshorta-
rentur edocerentq; Romanos denuo illis bellū
illaturos esse. Misere & in Macedonia alios
ad eum quem Romanis aduersantem Persei
filium pleriq; credidere, ad bellum incitantes.

Non enim pecunias aut arma à Carthaginen-
sibus illis defutura referebant, quippe iam ar-
mis instructi atq; ornati haud minimū de se
sentire videbātur, verū audacia & apparatu
paulatim creuerant. Auctus erat & per par-
tes Hasdrubal regioni praefectus ob Manlij
errata, Urbisque principatum assumere festi-
nans, Hasdrubalē illi praesidentē Geloſi con-
sobrimum, in senatus cōstitijs aduersus erat, quasi

Urbem Celosso esset traditurus. Quo sermone
 in medium prelato, cum ille. Et inasperato vehe-
 menter trepidaret, ciueserberibus enī affece-
 re, subiecereq₃ sedilibus. Roma autē nuntiata
 Pisonis clade, cum Carthaginiensium appa-
 ratus vicissim referretur, populus tristari capit,
 vehementerq₃ trepidare. Crescēte enim in dies
 bello quod omnium maximū ac difficillimum
 esset, Urbiq₃ finitimum, nullum finem expecta-
 bant futurum. Itaq₃ Scipionis bella qua tribu-
 nus adhuc in Libya gessisset, mente repetētes,
 eaq₃ presentibus cōferentes rebus, et quæ a do-
 mesticis olim habuissent, ex eorum literis suā
 recensentes, Scipionem consulem facere insti-
 tuunt, eumq₃ in Libyam mittere consentiunt.
 Et iam comitia aderant. Scipioni vero conso-
 latum petere haudquaquā per citatem sinebāt
 leges. itaq₃ adilitatē petere constituit. Romā
 populus statim eum cōsulem effecit. Quod
 inique factū videretur, consules illi leges pro-
 tulerunt. At ciner rogare, instare, de munera
 incipiūt, ex Iulij legibus, ac Romā po-
 pulum comitiōrū esse principem, ac legi quæ-
 cunq₃ ad ea pertinerent, ita ut creare ne depo-
 nere quoscūq₃ velit fas illi sit. Tandem sua ex
 tribunis proclamante creaturam a consubus
 auferendam esse, ni populo placeret. Senatus
 Et legem exoluāt tribunis imperat, eamq₃ post
 annum iterum rescribant, quemadmodum La-
 cedæmo

cedamoni in opportunitate fecisse dicuntur,
captiuorum infamiam circa Pylum euidentes,
ad misericordiam magis quam ad supplicium
inclinantes legem. Per hunc modum Scipio adi-
litate potens consul creatus est, atque eius col-
lega Drusus de Libya post ipsum sortiri inisset,
quondam Senas tribunorum in medium proferre
ausus est, Præfectura quoque iudicium ad popu-
lum spectare. Scipionem verò populus elegit,
Datus est itaque illi ex ordine exercitus quan-
tiam ante interfectorum affuisset numerum: da-
tum est et volentes quot suaderet à socijs educe-
re, necnon à regibus et urbibus quot ipse ille
probasset, emittere licere, populo Romano epi-
stolas ad eos subscribentes. facereque, quos ita acci-
peret à ciuitatibus et regibus. His itaque dispo-
sitis, in Siciliam primum, ex Sicilia verò in Vti-
ciam classe appulit. Interim Piso mediterranea
obsidebat. At Muncimus partem muri
Carthaginis aggressus qua neglecta videbatur,
rupes quippe et aspera et inuisa. Undique emi-
nebant, ceterum quæ propiora videbantur desti-
tatis et inculta scalam muro latenter apponit,
urbemque per insidias ingredi conatur, plerisque
militum operam illi strenue nauantibus. Car-
thaginenses sprete coram paucitate, portam
qua ad rupes deferebat, ultro reserant, ac cele-
re cursu in Romanos feruntur. Romani contra
in illos conuersi, fugientes persequuntur, unaque

cum illis portam intrant. Sublato Undique cla-
more, Et in victoria mos est, Mancinus ingen-
ti alacritate ad eos decurrit, cum alioquin le-
vis esset ac citius. Ceteri subinde naues ingres-
si Mancinum consequuntur, Et ad moenia de-
lati, clamore ac Vociferatione nudi inermesq;
bellantur. Iam sol ad occasum vergebat cum
muros oppugnarent. Necessarijs strisque defi-
cientibus Mancinus nuntios ad Scipium de-
stinat, Et Vticensium primores rogat, Et per-
clitanti sibi opem afferat, cibaria propere mit-
tant. Et ille quidem exorta luce à Carthagi-
nensibus expulsus in discrimen facile adduci
poterat. Scipio Vespera Vticam applicuit. circa
mediam Verò noctem quæ Mancinus scribe-
ret, edidit. Subito itaq; milites tuba ad pro-
lium citari iubet. porro quicumque ex Itali-
cæ eo mari accessissent, à tubicine Vocari: ad-
lescentes Vticorum qui per atatem commu-
re possent, commentum ad naues ferre opti-
uum praterea ex Carthaginensibus fines de-
misit qui annuntiaret Scipionem Pisoni in an-
xilium venire, equites alios super alios ad Pi-
sonem mittens, qui cum propere accerferent.
ipse postrema Vigilia milites educit, admoni-
tus ipsis Et cum hastibus propinqui essent, ere-
ctis supra stramenta Et plurimum illis facies
ostenderent. His à Scipione constitutis, Man-
cinus orta iam luce Carthaginensibus Undiq;
insurg

insurgentibus quingētos milites, quos in armis solos habuit, duobus millibus qui inermes extitere à fronte opposuit. Vulneratus igitur ab illis, & expulsus sub ipsis muris deleri videbatur, cum Scipionis naues in alto visa, terribili impetu in hostes aduentantes, armatis undiq³ extantibus, referta. Carthaginenses ex captiuis certiores facti Romanos insperato auxilium suis afferentes properare, statim subistere. Cedentibus ipsi Scipio milites periculo iam proximos nauibus excepit, ac Mancinum subinde Romam misit. Aduenerat enim illi successor ab Urbe Serrae classi praefectus. ipse haud longe à Carthagine substitit. Carthaginenses ex muris per quinque stadia progressi ulterius vallum iaciunt, ipsiq³ in eo constiterunt. Hasdrubal regionis princeps, & Bithyas equitum praefectus, pedestrum sex millia, equites Verò mille, cura temporeq³ ad bellum instructos deducentes. Scipio cum nullum ordinem aut ornatum militibus adesse cerneret, Verum ad inertiam, auaritiam, rapinasq³ sub Pisone assuetos ad deteriora quaque proclines esse, multitudinem prater à nundinatoriū illis cōuenire, qui praeda causa audacioribus se iubente nullo ad rapinas commiscerent: cum lex militem ab auditu tubae longius distantem in hostium referret numerum, quippe cum eorum errata exercitus ascribi soleant: quacunque

E S

antem

autem rapuissent, alterius litis principium afferrent, multi nempe socios ob lucrum contentinentes, ad vulnere, plagas & homicidia paulatim defluebant, satis conscias nentiquam se hostes superare posse, nisi suis imperasset, omnes in consilium vocari iussit. ipse editiori loco constitutus his verbis eos coarguit dicitur. Ego quidem o. Viri dum Sub Matio imperatore vobiscum militaretis, fidelitatis in vos mea experimentum praestiti, quam nunc imperator repeto, qui ad ultimum &que supplicium puniendi vos, si minus parueritis, potestatem habeo: Utile tamen existimavi aliquid praefari. Nostis enim quae factis. & quae me dicere oporteat, quorum erubesco. Latrocinamini potius quam militetis, & fugitis, non castrametamini, & nundinantibus belli causa, non obsidentibus estis similes, & delicias quaratis pugnae nondum victor effecti. Quid? quae hostium insperato & loco ex quo dereliqui, in tantum crevere potentiam? & vobis labor ex facilitate ducitur sit. Causas autem si quidem in vobis ipse discernere rem, statim punirem. Verum quia alteri potius adscribo, quae in praesentem &sq; diem gesta sunt a vobis, praetermittam. Venia ego non latrocinaturus, ceterum victor futurus, nec ut pecunias cumulare ante victoriam, sed ut hastes prius superem. Abite ab exercitu omnes hodie

*de quicūq; nō militatis, separatim ab ijs quos
 sub me manere institui. Absentes Verò ne-
 quaquam redire velim, nisi si quis commeatū
 ferat, & hunc quidem militarem, & exilem,
 quibus tēpus diffinitū adsit, in quo huiusmodi
 disponant. Venditionis autem eorum & qua-
 stor & ipse geremus curam: & hac militibus
 dicta sint. Vobis autem militantibus Enim ad-
 sit mandatum in omnibus commune operibus,
 meus scilicet mos, atque labor, ad hac siquidem
 vos dirigentes, neque promptitudine egebitis,
 neq; gratia carebitis. Oportet autem nos in ijs
 defatigari, quibus inest periculum, lucrum au-
 tem ac delicias in aliud differre tempus. Hac
 ego & lex iubet. Fideliter itaq; se habentibus
 maiorum retributionem afferent bonorū, in-
 fidelibus Verò penitentiam. Hac factus Scipio,
 iuvenilium virorum turbam, & quacunque su-
 peruacua, vana, ac delicijs referta inerant in
 medio sustulit. Purificato exercitu, & ad di-
 septimam redacto, cum promptus ad exequen-
 da mandata videretur, locum latenter aggres-
 sus est quem Megara appellant, insidijs bifa-
 riam appositio per noctem. Est autem in Urbe
 locus satis amplius Megara, qui mœnibus an-
 nectitur. Ad hanc vna ex parte alios ex suis
 pramittit ipse ex altera cum securibus, scalis,
 ac vectibus per .x. x. stadia ingēti silentio pro-
 celsis perceptis de super qua maxime proximus
 erat.*

erat, insidijs, voceq; è muris reddita, ipse ecom-
tra primus & cum eo reliquus exercitus cepit
reclamare. Qui autem ab altera parte consti-
terant, vehementius extulere vocem, adeo ut
Carthagenenses quamprimum terrentur ta-
bostibus subito illis noctu in lateribus undiq;
assistentibus. Circa muros verò quanquam di-
ligentissime cuncta rimaretur, nihil proficit.
Erat forte privati cuiusdam, turris, ac destitu-
ta extra muros, cuius altitudo mœnia aequabat.
Per hanc adolescens quidam audacter euectus
est. Ab hac ad muros emissis hastis per inter-
vallū ligna assersq; apposuerunt, per quae ad mu-
rum decurrentes, ad Megaram venerunt. inde
perfractis portis Scipionem receperunt. Ille
cum quatuor millibus ingressus est, ac statim
fuga veluti reliqua occupata urbe à Carthagi-
nensibus citissime in Byrsam facta, voxq; mul-
tiplex audita clamantium, ac nonnullorum
ptinitas, & tumultus fieri captus est, scilicet fo-
ris castrametantes relicto Vallo una cum cate-
ris in Byrsam se conferrent. Scipio cum Mega-
ra locum Angustiorē intneretur arboribus um-
brosis obsitum, rubis pratere a ac vepribus, &
ripis aqua profundioribus varijs difficilibusq;
repletū esse, vereri capit ne exercitus insequen-
ti inusū ac difficile iter redderetur, potissimum
cum per ignota commeandum foret, si qua no-
ctū insidia adessent. subito itaque regredi insti-
tuit.

tuit. Cum Verò illuxisset dies, Hasdrubal Megara à Romanis occupata permolestè ferens, captiuos omnes quos ex illis ceperat supra murum statuit, eo videlicet loci, quo maxime à suis videri dignoscique possent, ibidemque varijs affecit supplicijs. Nam eorum aut oculos, aut linguas, aut nervos, aut pudèda vncis ademit ferreis, nōnullis Verò soleas erasit, digitosq; abscidit, aut reliquam corporis cutem sustulit. Et spirantes adhuc è muris appendit omnes, quò Carthaginenses in Romanos perpetuo irritaret odio, solamq; in bello salutem spes illis anteferret: Verum aliter ac putarat evenit. Nam his perceptis Carthaginenses operum prauitate deterriti, ex audacibus timidi effecti sunt. Et Hasdrubalem veluti salutis viam eis praecludentem odere. Præcipue autem senatores illi acclamare, Et crudelia ac superba meditantem inter tot domesticas clades increpare non cessabant: qua ex causa nonnullos senatorum aggressus occidit: ob idq; inter omnes formidabilior effectus, ad tyrannidē magis quàm ad imperium aspirare videbatur, quasi in hoc duntaxat stabilitatem habiturus, si à multis timeretur, propter qua incommunicabilis apud omnes haberi capit. Scipio hostile Vallum quod in arce primum fugientes reliquere, succendit. Isthmum autem omnem circuncapiens, à mari usque ad mare fossa vallauit, per sagitta iaculum

Etum distans ab hostibus, quod opus per 7.
 & x x. stadia produxit à fronte, cum continue
 foderet, atque pugnaret. Perfecto opere alteram
 pariter eduxit fossam, haud multum à
 mailla distantem, qua ad mediterraneam
 etaret. Duas præterea prioribus persimiles
 addidit, ita ut quadrangulis formam omnem
 sum opus videretur obtinere. Has sudibus
 diq³ acutis prammisit, lignis in crucem ducto
 reliquas porro firmavit munimēq³ Vallo, è quo
 intra urbem esset intuitus: & per 7. a
 x x. stadia muro sepsit, cuius altitudo exsuper
 propugnaculis, ac turribus quæ muro adiacerent
 duodecim pedes supergressa est. Profunditas
 præ dimidium altitudinem excelluit. In medi
 turris editior fundata fuit, & supra ipsam
 pugnaculum è ligno quadrangulum, ex quo
 universa qua fierent in urbe, facile perspiceret.
 Hac per viginti dies totidemque noctes facti
 sunt laborante exercitu, & per voces operant
 atque pugnante, neque cibo aut somno indige
 gente admodum. Quo facto intra vallam ex
 citum deduxit, fuitque ea pariter & militum
 castrametatio, & in hostes circumsessio in spa
 tium deducta, in qua residens ipse communi ad
 omnem qui à terra ferebatur Carthaginensib^{us}
 adimeret: cum excepto duntaxat superiori
 collo cetera Carthaginensium introclusa essent:
 & exinde fames, ac malorum causa sumpsit
 mii

initium. Nam multitudine ex agris in Urbem
 confluente, neque egredientibus Vllis propter
 obsidionem, neque negociatoribus ob bellum ad
 eos commeanstibus, cum solam ex Libya, Et id
 modicum, superesset commeatus, minimum
 etiam ex mari cum tranquillum esset, vehere-
 tur, quem autem à terra capiebant, maximo pe-
 riculo laboreq; perciperent, fames vehementius
 Urgere cepit: Erat Bithyas quidam praefectus
 equitum apud illos. Is cum ad ferendum com-
 meatum iampridem missus, neque clanculum
 accedere, neque Scipionis Vallum superare vi-
 posset, commeatum à longe circumuectum, sca-
 phis quibusdam parvis imponebat. Insurgen-
 tibus autem Urbi Scipionis navibus, neq; con-
 tinuè ac coniunctim subsistere Valetibus iuxta
 Urbem ipsam ob Vndarum fluxus, Et scopulis
 desertum mare, Carthagenensibus potissimum
 in muris consistentibus, Et Vndarum impetu
 petris concutiente naues, Bithya onera, Et
 quacunque negociatores lucri causa contulif-
 cent, Vm Venti è pelago expectantes, sensis Ve-
 lis in portum ferebantur, triremibus minores
 ates ob celeritatem Veli Venti haud quaquam
 prohibere aut asssequi potentibus. Verum Et id
 nodicum erat, nec nisi Vehementiore Vento è
 nari subuectari poterat. Quicquid praterea id
 esset, Hasdrubal triginta millibus quos bello
 legerat, contemptis reliquis, solis diuidebat:
 qua

qua ex refames acrisus premebat urbem. Id cum animaduverteret Scipio, navigationē qua à portu ad occidentem vergit, nec multum distat à continenti, inhibere statuit. Aggerem itaque in mari perlongum cepit à Zona qua stagni in medio marisque constituta, lingua dicebatur, progressus deinde in pelagus, & ad exitum usque directo aggere saxis ingentibus densisq; firmavit, ne alluvie undarum soleretur opus. Fuit autem latitudo aggeris à superiori parte quatuor & viginti pedum, in profundum verò per quadruplum innixa fundamento. Carthaginensibus quidem à principio irrisio quadam fuit eius operis, quasi in longum ac multo vix tempore habiturus finem, ac quod vix perfici posset. Incumbente mox exercitu universo, neque dies aut noctes ab opere cessante, ob rei magnitudinem admiratio timorem versa est. Itaque artificium aliunde contraria portus regione meditati, pelagus medio quā nullam molem ob profunditatem violentiamq; ventorum educi confidebant, effoderant, mulieribus ac pueris. Vnā à laborantibus. Incepere autem interius, ac admodum latenter, simul naues ex vetere materia triremes quinquereemesq; formarunt, nihil promptitudinis aut audacia omittentes: adeoque omnia occulta tenuere, ut ne captivi Scipioni quicquā de hac re manifeste fari possent, castrum

fr

*strepitum perpetem intra portum diu noctuq;
 se audisse diceret, cui autē Utilitati id esset, ne-
 quaquam intelligere: quoad omnibus in unum
 comparatis Carthaginenses ex orientis parte
 aperuere portum, ac nauibus quinquaginta tri-
 remibus quinquereuibuscq; instructi, celoces,
 myoparones, aliasq; quamplures minores edu-
 centes rates, horrendam explicauere aciem,
 Romanos Gerō Eō os portus subito apertum.
 Eō classis in ipso exitu celeriter emissa adeo
 conterruit, ut si Carthaginenses eorum naues
 propere aggressi essent, cum illi veluti obsiden-
 tes incuriose degerent, nullis aut nautis aut re-
 migibus eo tempore assistentibus, facile eo-
 rum classē delere potuissent. Verum Cartha-
 ginem à Romanis capere necesse erat. Tunc igitur
 ut se ostentarent tātummodo, mouere clas-
 sem, ac superbe hincinde discurrentes, in por-
 tum reduxerunt. Tertia posthac die ad pu-
 gnā consistērunt: Romani naues cateraq; di-
 ssonantes illis occurrere. Clamore igitur ac vo-
 ciferatione ab utraque parte Vehementer edi-
 tis, cum remigum ac gubernatorum prompti-
 tudo, militumq; audacia ubiq; emeret, Eō in
 hac duntaxat pugna Eō Carthaginsium sa-
 lus, Eō Romanorum Victoria pendere videre-
 tur, continue per diem plaga vulnēq; mul-
 tipliciter inter utrosque facta sunt. Pugnan-
 tibus illis pleraque Libycorum rates, qua for-*

ma inferiores scapha appellatur, Romanorum
 nanibus maioribus inuicta, ac submissis illis
 discurrentes proras infestabant, gubernacula
 remosque abscindebant, aliâq; proterue in eos
 facitabant ob fugiendi promptitudinem, ce-
 leritatemq; redeundi, quoad die in Vesperam
 Vergente Carthaginiensibus retrocedere co-
 acti sunt, non quod praelio cessissent, sed ut insequen-
 ti die feruentius se ad pugnam comparati.
 Quae ex re minores rates in fugam versa, ar-
 uigandi promptitudine seipsas implicantes, a-
 ditum clausere portus. Ob id à maioribus su-
 bito praeventa, cum progredi non possent, ag-
 gerem petiere fuga. Ibi locus ante munia
 haud angustus fuit, in quo negotiatores onera
 deponerent, Verum ingruente bello superim-
 minentibus muris in breuiorem redactus for-
 mam, ne in ampla aliquando morarentur le-
 stes. Ob portus igitur inopiam ad aggerem
 lata Carthaginiensium rates, conuersi impe-
 tu Romanos infestabant, ac hostes circuma-
 uigantes, hi quidem à ratibus, nonnulli ab ag-
 gere, alij autem à muro depugnabant. Roma-
 nis vero & nauigatio leuis erat, & pugna per
 facili consistentibus illis. Cum autem retroce-
 derent, ob nauisum conuersionem, quo maiores
 erant, eo grauiores difficilioreque reuocaban-
 tur, sic ut illis similia saepe patrentur. Cum
 enim se conuerterent, à Carthaginiensibus fla-
 tim

tim hinc inde discurrentibus ferro petebantur; quoad quinque Sidetorum naues, qua ob Scipionis beneuolentiam eum sequebantur, hoc modo cepere pugnam. Ex ingenti quippe intervallo anchoras mari inieciunt, inde longissimis funibus annexa in hostes ferebantur. Cum autem se illis miscuissent, iterum funes profecuta, & in puppes conuersa ad suos remeabant, demum rostro prouecta in hostes, iterum per puppes retrotrahebant. Quod cum à ceteris perspectum esset, milites Sidetorum morem imitati facillime insequentes hostes repellebant. Id praelium nocte intermissum est. Carthaginensium naues quotquot reliqua illis superfueraut, arrepta fuga urbem repetunt. Scipio exorta luce aggerem aggressus, cum debile admodum esset munimentum quod portus imminebat, arietibus machinisque adhibitis partem deiecit muri. Carthaginenses quamquam fame multiplicibusque affligerentur malis, nocte mœnibus erumpunt, Romanorum machinas inuadunt, nox terra quidem progressi, cum nulla adisset via, neque nauibus, cum mare omni ex parte teneretur; Verum nudi facibus extinctis, ne à longe viderentur, aut praeniri possent: eo modo mare ingressi, quidam ad vbera funibus incincti, quidam nantes pertransibant, inde ad Romanorum machinas delati ignem suscitant. Cùmque omnia conspexi-

iam essent, Et pote nudi, multis affligebantur plagis, multos & ipsi vulnerabant audacia freti. Fuere ex omnibus qui telorum ac ensium macrones in pectoribus ferentes ac Vultibus à pugna non cessarent, in modum ferarum inter Vulnera ruentes, quoad machinas succendere igne, ac Romanos pepulere. Turbatus omnibus ex insultu strepituque qui per Vniuersum esset debatur exercitum, cum trepidatio qualis ante a nunquam fuisset, depugnantibus nudus, Scipio turbatus equo accurrit, suosque nisi à fuga sisterent, humi prosterni, stratosque iussit interfici: qua ex re plurimi in exercitu ex necessitate saluati sunt, ac perpetuam noctem armati peregerunt, insultum ac desperationem veriti hostium. Illi succensis machinis subinde in Urbem sese referunt. Orta luce Carthaginenses ab hostibus non amplius infestarentur matris, murum qui ceciderat, denuo reficiunt, rēsque super ipsum complures ex interuado edificiant. Romani alias interim erexerunt machinas, aggeremque ex aduerso turribus instituant, faces præterea ex sulphure picæque componentes in hostes emittunt. Cumque nonnullas succendissent tures, fugientes hostes subinde persequuntur. Verum cruore ac limo maciefacta tellus haud instabiles sustinebat gressus, qua ex causa ab insecutione sponte temperabant. Scipio aggerem adeptus omnem fossa

cir

circumsepfit, murumque ex lapidibus eduxit, neque finitimum hostibus, neque longo ab illis distantem interuallo. Cum autem fossam murumque erexisset, quatuor millia militum in eo statuit, qui hostes depugnantes, neque iacula aut sagittas multifacerent. At illi ex aduerso consistentes è muro propellebant. Eoque modo astas inter utrosque consumpta est. Incipiente hyeme Scipio cum plurimos illa in regione Carthaginensibus fauere, Et auxilia ab his submitti videret, quamprimum eos delere statuit. Misit itaque hinc inde ad illos complures ex suis: ipse Nepherim versus in Diogenē qui Hasdrubali fauebat, per stagnum profectus, Casum Lalium terrestri itinere ire iubet. Cum Diogeni ad duo stadia proximus esset, castra disponit, relictoque ibidem Gelosso qui Diogeni obsisteret, ipse Carthaginem reuersus est, ac modo ad Nepherim, modo ad Carthaginem qua fierent cuncta perspiciena vertebat gressus. Turribus duabus ad Nepherim in medio collapsis Scipio applicuit, ac mille electos milites Diogeni à tergo in insidijs locat, tribus millibus à fronte constitutis, cum quibus Et ipse quā turres ruina prociderant, ascensum capit, non multitudine stipatus, verum per partes ac cuneatim deducens agmina, ne priores si deiecti, subsequētibz alijs in fugam abire possent. Cum clamore ac strepitu cum

Et resonarent Libycis in pugnam concurren-
tibus, ceteri qui à tergo instabant, quemadmo-
dum imperatum illis erat, aduertente nemine,
aut id sufficante, Gallo insiliunt, ac statim qui
interius aderant Libyci, percepta re in fugam
abunt, cum multo plures quam quos insur-
rent arbitrarentur adesse hostes. Gelossam al-
tera ex parte Dumidarum multitudine, & ele-
phantis comitatus in eos fertur, plurimisque, fe-
da necē prostrernit. Ad septuaginta enim mil-
lia hominum cum inutilibus caesa dicuntur, de-
cem millia capta, ad quatuor millia fugauis-
se. Capta est ab exercitu Nephesis post duas
& viginti dies ex quo obsideri capta à Scipio-
ne, cum hyemis tempore in algenti regione mul-
ta grauer perpeffus esset: quare potissimum
illum ad capiendam Carthaginem uidetur ot-
xisse. Nam exercitus commeatum habitus
ademerat, & in castris aduentantes Liby-
ci fiduciam præstabant. Tum autem susci-
piente, & reliqua Libya loca in militum sco-
rum venere potestatem, quæ haud difficulter
suscepta sunt. Et iam commeatus Carthagi-
nensibus deesse caperat. & nihil ex Libya
quæ iam alterius ditionis erat, aut aliunde na-
uisbus conuectari poterat ob bellum ipsum, ac
temporis stationem, cum hyems esset. Orien-
te vere Scipio Byrsam aggredi, & portum qui
Cotoni dicitur, expugnare instituit. Quod
pra

praesentiens Hasdrubal, noctu partem Cotonis
 quæ quadrangula erat, succendit igne, ratus
 Scipionem subinde invadere. Verùm conuersos
 in bellum Carthaginienses Lalinus à tergo la-
 tuit, qui per ambitum Cotonis circumuectus, al-
 tera ex parte in eos ferebatur: sublato clamore,
 Et in victoria mos est, nonnulli trepidare, qui-
 dam sprecis hostibus ascensum vi petere con-
 tendunt, ligna machinas, afferesque per inter-
 ualla statuentes. Verùm non idem virum aut
 animi exstolibus adoras, corporibus fame lan-
 guentibus. Itaq; ab impetu statim defecerunt.
 Capto circa Cotonum muro, commeatum pro-
 pe existentem Scipio interceptit. Vespera in-
 gruente, cum bello fatigatus nihil amplius mo-
 tui posset, cum omnibus pernox in armis con-
 stetit. Illucescente die alios denum armatos ad
 quatuor millia numero accersit. Hi templum
 Apollinis ingressi, eius statuam, quæ ex auro
 fuit, templum auro illud mille talentorum
 pondere invadunt: porro securibus aggressi
 prædant militibus dissipare qui vna aderant,
 deinde ad opem redeunt. Scipioni Byrsam quæ
 primum invadere mens fuit. Nam is muniti-
 ssimus totius Urbis locus erat, multique in eum
 confugerant. Tribus autem itineribus à foro
 in Byrsam peruehentibus cum frequentes ad-
 essent domus, ac tectorum Undequaque domi-
 cilia penderent ab extra, Romani primis adi-

*ficijs solo aequatis, loca capiunt, ab his ad finitimas transeuntes ades. Cum illis quoque potiti essent, ligna asseresque per angiportuum interualla iaciunt: deinde in his veluti per pontes gressus dirigunt. Erat igitur atrox praelium, alterum cum ijs qui superius imminebant tectis; alterum cum ijs qui inferius per vias ferebantur. Inde suspiria, gemitus, vocēsque resonabant, variaeq; cades passim iacentium repleuerant omnia: cum quidam inter manus caesi, quidam viuentes adhuc à tectis precipites in terram lapsi, inter gladios & erecta pila figerentur. Nemo tamen ignem immittere ausus propter eos qui tectis insidebant, quoad Scipio Byrsam ingressus est. Tunc verò tribus itineribus palam diffusum est incendium, ac continue quod igne cremabatur ulterius iter aperire & diffundi in maius iubebat Scipio, quò factum per vias discurrens liber permearet miles: ferrum ex hoc atrocior mali prodibat facies. Igne etenim cuncta peruaflante, & in latum fundente vires, ciuium domos, quò contigua inter se forent, ignem auertentes sponte diruebant, ex quo strepitus multo maior audiebat in urbe, cum vna cum lapilibus frequentes in medio corruerent mortui, viuentesque, senes maxime mulieres atque pueri quicumque intra adium penetrata compulsi pauore latstabant, & hi partim vulneribus oppleti, partim
*Serniam**

Semiambusti miserandas emittebant voces. Alij ab immensa altitudine delapji, inter lapides lignaque cadentia igne torridi, & in varias procedentes formas membratim spargebantur: neque tamen finis mali in his erat. Fabri quippe, & quicumque securibus & dolabris exercitui iter faciunt, sacentes telorum mucronibus avulsos, quosdam defunctos, quosdam etiam viuentes in quaque telluris concaua, & lapides lignaque proiecebant, attrahentes potius quam soluentes ferro. Erant autem fossarum replementa homines, & hi quidem in caput prouoluti, eminentibus supra terram palpitabant: cruribus, alij pedibus immerfi extantia proferebant ora, quibus equi subinde discurrentes, collis, capitibusque facies cerebrumque proterebant, non sponte quidem, cum ob festinantiam fabri inhumatos reliquissent. Et iam bellici laboris finis, ac victoria gloria adesse videbantur, & militum sollicitudo ac tubicines undique strepentes tumultum concitabant. Tribuni porro & delecti ex omnibus per ordines discessi ac discurrentes continuè urbem ingrediebantur, ob festinantiam quacunque illis occurrissent, haud multifacientes: quod per sex dies totidemque noctes vastantes urbem effecere. Permutatis interim ordinibus, ne perpetua vigilia aut labore, occisioneve aut aspectu rerum horrendarum defatigarentur milites: assistete

F s præ

præterea Scipione imperatore, & plerumque
omisso summo hincinde discurrente, ac vix ci-
tum illum capiente, quoad labore defessus in
edito confedit, quæ gesta fuerant, ex ordine di-
scernens omnia. Vastatis plurimis, cum aban-
de malis ab illis peractum videretur, septima
die nonnulli ad eum coronati perferre Aescu-
lapij ritu sortas sustinentes. Erat autem in
arce templum præ cæteris illustre atque qu-
lentissimum, ex quo supplicationes afferentes
Scipionem rogare incipiunt, ut ijs qui è Byssa
excedere instituissent, salutem indulgere vel-
let: quod ille exceptis transfugis concessurum
se pollicitus est: statimque ad quinquaginta
millia virorum ac simul mulierum è Byssa ex-
cesserunt, reſeratis muri angustijs, quas iussu
custodiri. Quicumque autem Romanorum in
fuga, qui ferme noningenti fuerant, desperantes
venia in Aesculapij templum confugere cœperunt,
cum Hasdrubale & uxore, duobusque filijs ex
ea virilis stirpis, & ab illo, quanquam pauci
essent, ob altitudinem templi, asperitatemque
rupis promptissime pugnabant: citra pacem ta-
men per gradus sexaginta ab eo descenderunt.
Sed cum fames, vigilia, paſſor, laborque, ac ma-
li propinquitus eos domuisset, templo cedentes
intra penetralia eius ac pinnaculum ascendunt.
Inter hos delitescens Hasdrubal clam ad Scipio-
nem supplex fugit: quem Scipio ad pedes
eius

eius sedere iussit, ac subinde transfugis videndum obtulit. Hi Hasdrubalem intuentes, silentium sibi impendi postulavit. Quo impetrato, eum maxime varieque criminantes, templum immisso igne succedunt. Hasdrubalis uxorem memoria proditum est, cum ignem immisissent, ex aduerso factam exornasse se quantum per erunas licuit: dein filiis ante se constitutis, in Scipionem audientem hac dixisse. Nulla tibi indignatio est o Romane ex quo me hostem circumfides. Hasdrubalem hunc patris, templorum, meorumque, ac filiorum proditorem, fortuna Carthaginensium adiuuet, & tu una cum illis? Deinde in Hasdrubalem conuersam exclamasse, O fuisse, infidelissime, & mollissime virorum omnium, me quidem ac filios meos hic ignis absument: tu autem quod triumphum praefers, quod magna Carthaginis dux aliquando fueris, cur non penas pendis huic cum quo assides? Et hac elocutum, filios interfecisse ambos, & se cum illis in ignem coniecisse. Creditum est tamen Hasdrubalem, quemadmodum uxor illi consuluerat, optasse mortem. At vero Scipionem cum urbem intueretur, per septingentos annos ex quo condita olim fuerat, florentem rebus omnibus, quae tantum terra, insularum, marisque tenuisset, nascentem praeterea, armis & diuitiis nulli priscorum imperio cecidisset, audacia & promptitudine longe superasset, demum praesidijs ademptis per tres assid

*assidue depugnastem annos, fame belloque
prostratam ad extremum venisse excidium, il
lacrymasse ferunt, ac palam hoc fletu in hostes,
ostendisse se satis intelligere atque dignoscere,
quoniam urbes ac nationes, regnaque omnia
non secus ac hominis fortunam variari neces-
se sit, atque interire. Id enim passa est illa
maxima aliquando civitas: Assyriorum pra-
eterea, Medorum, ac Persarum regnum ad
summum pervenissent, vicissim pertulere: quod
fortuna ludibrium etiam in Macedones maxi-
me enituit. Itaque seu consulto seu temere Ho-
mericum illud protulisse aiunt:*

*Iamq, dies aderit quo concidat Ilion ingens,
Et priamus priamiq, ruat plebs armipotētū.
Polybio autem satis fidenter atque amice ab
illo sciscitante (erat enim illi studiorum comes,
ac praeceptor) quid huiusmodi sibi vellet carnē,
non aliud respondit, quā Romam, pro qua
pensitatis humanis casibus permaximē addu-
bitaret animo. Hac enim Polybius ab illo se au-
disse meminit. Scipio ex quo Carthago eversa
est, nonnullos post dies exercitus praedam omni,
praequam aurum & argentum ac insignes
statuas, dissipere concessit: plurima deinde pra-
emia inter milites partitus, exceptis ijs qui A-
pollinis templo intulere manus, namque cursu ce-
lerem spolijs ornavit, nunciūque victorē a cum
illa Romam misit. Pari modo & in Siciliam
demi*

demisit alias, Et quacunque illustria Carthaginienses illis abstulissent, cum in bello una cum Romanis militarent, repetentes domum veherent. Quae res plurimum benevolentia sibi attulit, cum potentia humanitatem adiunctam intuerentur homines. Pradam deinde partitus ex aquo, arma, machinas & inutiles naues Marti & Palladi discernens ipse more patrio combussit. Qui autem Roma fuerant, inclinante iam sole nauem intuentes, Victoria certiores facti, ad cantus prodeunt, peruigiles quoque per noctem inter se complexi latique morabantur, quasi tum primum a pauore liberi, tum primum principes effecti, tum primum Urbem indubie tenentes, ac Victoriam adepti qualem antea nullus esset consecutus. Multa eorum virtutis ornamenta praeclara recenseri, multa a maioribus suis in Macedones, Iberos, & Antiochum cognomine magnum, denique per Italiam omne facinora gesta esse gloriosa. Bellum nullum a deo finitum ac formidandum in ipsis portasse vidisse unquam, ob hostium fortitudinem, prudentiam, atque audaciam, denique ob infidelitatem perniciosius extitisse fatebantur. Quae deinde a Carthaginensibus passi essent, repetebant, in Sicilia & Iberia, deinde in Italia per sex & decem annos ducente Hannibale, quadringentis Urbibus igne absumptis, trecentis millibus hominum aut amplius bella interemptis,

cum

cum Urbem saepe aggressus, in ultimum posuisset discrimen. Qua omnia mente recensentes, ad victoria incredulitatem demum traheretur, & se invicem de his percontabantur, a Carthagine ipsa eversa esset. Postremo per totam confabulabantur noctem quomodo ab illis arma sublata essent, quomodo & alia praeter opinionem essent fabricati, quomodo navis omnes abstulissent, & classem tam ingentem ex veteri materia denuo fecissent, quemadmodum portus exitum clausissent Romanis, ipsi vero alia ex parte paucis diebus murum perfodissent. Plurimus tamen inter eos de altitudine mœnium, & lapidum magnitudine sermo erat, quemadmodum ignem plerunque machinis intulissent hostes. Postremo quasi prae quod nuper gestum erat, & ipsi affrinxissent, se invicem formabant, & in rerum memoriam gestarum motus corporis inanes effingebat: Si priorem nunc in sculis, nunc in mœnibus, in portis denique ac praeliis omnibus accurrentes peritantes intueri. In hunc modum Romani noctem perpetuam in somniumque ducebant. Ortus mox luce, sacrificia, pompaque solennes diis immortalibus per cives facta. Agones deinde a varia spectacula omnifariam ludorum edita. Decem postremo optimos ex Romanis Senatus elegit, qui Libyam invaderent, eamque cum Scipione ad Reipub. utilitatem ac commodum

comp

componerent, & si quid Carthaginis superesset adhuc, ab eodem demoliri iuberent, nullisque ulterius in ea incolatum dari sinerent. Maxime autem in Byrsam assurrexere omnes, & in ea quæ Megara appellantur: ingredi autem nequaquam vetuerunt: Quasunque ciuitates hostibus eo præsso auxilia dedissent, euerendas: quæ Verò Romanis paruissent, regione donandas esse decernunt: & primum quidem Vtriusque Carthaginem & Hipponam &que altera ex parte tribuendos agros: Reliquis Vectigalia imposita sunt, agris videlicet eorum, ac corporibus virorum mulierumque. Prætorum quoque à Roma quotannis illis mittere decretum. His ita constitutis, Romam rediere. Scipio quæ sibi agenda videbantur, sacrificijs, spectaculisque peractis, Romam naue deuenit, splendidissimum omnium ac plurimo insignem æuro duxit triumphum, statuis monumentisque refertum, quæ ex omni terrarum orbe continuis victorijs plurimo tempore Carthaginenses Libya intulerant. Fuit autem is, quem capto Pseudophilippo perituri, tertius è Macedonibus triumphus ductus est, è Græcis sub Memmio primus olympiade sexagesima supra centesimam. Procedente mox tempore, cum Caius Gracchus tribunatum plebis Romæ gereret, coorta seditione ex inopia, visum est ad sex mille cohortes forte ductos in Libyam

mit

mittere. Verum designatis manibus circa Urbem, lupi fundamenta iam capta dissipasse eueruisseque dicuntur: qua ex causa Senatus ab adificatione continere placuit. Posterius vero C. Casarem, qui dictator ex victoria creatus est, Pompeium in Aegyptum, ac deinde amicus eius ex Aegypto in Libyam fugientes persequi, castris apud Carthaginem positis, per suum vidisse memorant exercitum ingentem lacrymis ante se Ubertim deplorantem, eaque visione territum sibi ad memoriam scripsisse Carthaginem denuo reficiendam esse. Itaque non multo post cum Romam redisset, tenuioribus agros ab illo deprecantibus sic ordinem dedisse, quasi nonnullos ex his Carthaginem, nonnullos Corinthum esset dimissurus. Caterum illo in Senatu occiso, à ciuibus Octavianum Casarem, qui postea Augustus cognominatus est, mentis huiusmodi à patre scriptis Carthaginem, qua nunc est, erexisse, verum aliquanto sumis- siorem, cum prisca eminentiam Urbis Vereretur condidisse: colonos ex Romanis ter mille à principio illuc missos fama est, reliquos ex finitimis in unum collectis additos. In hunc modum Romani Carthaginensibus olim parētem Libyam, sibi subegere, & Carthaginis Urbem à fundamentis erutam, restituere. de quo post euerisionem duobus & centum elapsis annis.

F I N I S.

A P P I A N I

ALEXANDRINI

S O P H I S T A E

L I B E R

S Y R I V S.

ANTIOCHVS Seleuci
 Antiochi filius, Syriorum
 ac Babyloniorum, necnon
 aliarum gentium rex sextus
 à Seleuco, qui post Alexan-
 drum Asia circa Euphratem imperitavit, in
 Mediam profectus & Parthiam, aliasq; na-
 tiones quæ ante ipsum defecerant, cum pluri-
 ma strenuè gessisset, ob idq; magnus Antio-
 chus diceretur, progenitorum suorum gloria ac
 propria appellatione elatus, Syriam inferio-
 rem ac Ciliciam, qua ab Ptolemao Philopatro
 Aegypti rege puero adhuc tenebantur, inuasit.
 nec paruum quippiam mente complexus, Hel-
 lespontum ingressus est, Aeoles & Ionios Ve-
 luti Asia praesidenti peraccommodos ratus,
 quod prius Asiaticis paruissent regibus, tan-
 dem in Europam classe traiecit, Thraciam
 subegit, ac minus sibi parentes per vim cepit.
 Cherronesum munivit, Lysimachiam pra-
 terea crexit urbem, quam Lysimachus Thrax

G pro

pro Alexandro imperitans, ut propugnaculum quoddam in Thracem olim considerat. Sed cum Thracem defuncto Lysimacho urbem eueris-
sent, Antiochus denuo eam condidit, profu-
gos quoscunq; Lysimachiorum ultro reuocans,
ex quibus nonnulli in seruitutē redacti eis pa-
rebant. Emptis alijs, & in unum collectis, la-
ues insuper & pecora, ferrumq; ad agricultu-
ram necessarium illis impartitus, nihil mora
praestitit ad moenia erigenda, cum regionē suā
inclytam, & in vniuersam Thraciam accōmo-
dam. & veluti horreū quoddam opportunum
ad peragenda reliqua quae animo complexa
esset, intueretur. Plures enim ad illum consti-
xerant, & tutelā Urbis timore adducti susce-
perant. Ob id Smyrnaei & Lampfaceni, alijsq;
Antiocho aduersantes, ad Flaminium Roma-
norum imperatorem misere legatos, cuius datus
Philippus Macedo in Thessalia ingenti p-
gna superatus fuerat. Erant quippe Macedo-
num & Graecorum inter se paulatim per tem-
pus & partes inuicem commista omnia. Et à
nobis eo libro in quo de Graecis agitur: perscri-
ptum est, ac nonnulla inter Antiochum &
Flaminium legationes hinc inde missa, et im-
perfectè plura ab his tentata. Iampridē enim
Romani cum Antiocho in suspiciōē mutuam
uenerant. Illi nampe haud tutè quiescere satis
poterant, Antiochū magnitudine principatus

ac

ac felicitate elatum intuentes: nec ille cum Ro-
 manis adeo inualuisse cerneret, Et soli potētia
 adauētum impedire, Et in Europam trāseuntē
 prohibere possent. Caterū cū nulla inter eos
 Et regem manifesta adhuc intercessisset inimi-
 citia, legati ab Ptolemaeo Philopatro Romam
 venerūt, Syriam ac Siciliam ab Antiocho sibi
 rūpi querentes. Qua ex causa Romani princi-
 pio huius belli, quod ipsis opportune afferrī vi-
 debatur, per maxime latenti, legatos ad An-
 tiochū miserunt, qui Verbo quidem Ptolemaū
 Antiocho conciliare Velle dicerent, re autem
 Antiochi impetum reprimerent, illiq; quicquid
 possent obsistere tentarent. Horum autē (nec
 prior Antiochum rogare pergit, Et Ptolemao
 Romanorum socio atq; amico, regni quantum
 pater ei reliquisset, restitueret: Vrbes autem
 quas in Asia Philippus tenuisset, liberas esse
 sineret. Non enim aquū esse, Antiochū eas Vr-
 bes possidere, quas olim Philippo ademissent
 Romani. Omnino nescire se quamobrem exer-
 citum tam ingentē, totq; in armis paratos de-
 super ex Medis adducens in Asiam, qua maris
 adiacet, infirret Europa; Vrbesq; in ea erige-
 ret, Thraciam sibi Vedicaret, nisi hac alterius
 belli essent fundamenta. Cui Antiochus ita
 respondit: Thraciam progenitoribus suis quen-
 dam parentē, Et ex impedimento amissam, se
 cum per otium vacaret, recuperasse: I. ysimā-
 chiam

chiam autem erigere Urbem, ut Seleuco puero habitaculū sit. Quæ verò in Asia Urbes essent, eas liberas esse sinere, si sibi non Romanis gratias sint habituri. Ptolemao & affinis, inquit, sum, & in quantum illi socer non sum, cum vobis gratias habere cupio. Caterum & ipse ad dubito quo iure Romani Asia rebus sese immisceant, cū nulla mihi Italia cura sit. In hac modum infecta re legati discesserunt, minas iam inter se paulatim detegētes. Fama dicta & opinione vulgata Ptolemaum Philopatrum citā cessisse, Antiochus propterea ad eum movit quasi rege destitutam occupaturus Aegyptum. Cui Hānibal Carthaginēsis iuxta Ephe sum occurrit ob amulorum calumnias patria profugus, quæ Romani litis & belli cupidum esse aiebant, nec ullo tempore paci daturū operam. Hac acta sunt cū Carthaginenses Romanis per fœdera parerent. Hānibalem parim pralijs expertum Antiochus latè suscepit, splendideque circa se habuit. Audiens deinde Ptolemaum in Lyciā venisse, deposita Aegypti spe, & Cyprum eius loco se habiturum confidens, in insulam enavigavit. Vi igitur tempestatis iuxta Sarum fluvium in discrimē adductus, multis navibus amissis, ex quibus nōnulla amicis referta erant, in Seleuciā Syria profectus est, ibiq; exercitum labore enectū renouavit. Nuptias præterea Antiochi & Laodice

dicis filiorū suā celebravit. Cum verò bellum à Romanis apertè detegi videret, affinitatibus sibi reges finitimos conciliare studuit, & Ptolemæo quidem in Aegyptum Cleopatram misit Syram cognomine, gratis Syriam inferiorem illi offerens, quam idem Ptolemæo olim ademisset, quò iuvenē demereretur, & in bello contra Romanos constantiorem redderet. Antiochiam autem Ariarathi Cappadocum regi, reliquam Eumeni Pergamo imperāti dare instituit. At is bellum iam cum Romanis affuturum videns, et ad utilitatem simul curā adiunctam esse, uxorem tenuit. Admirantibus autem Attalo & Philetero eius fratribus quòd regis tam eximij, & adeo finitimi, & sibi imperantis, ultro etiā precantis affinitatē recusaret, palam ostendit futurū bellum principio quidē pares habiturū esse euentus, procedente tempore Romanarū res in maius evasuras ob eorū magnitudinem atq; tolerantiam. Ego etenim, inquit, Romanis victoria potitis, firmiorem regni mei adspicere sedem, Antiochō verò bello superante, spēs omnis ad propinquos mihi elapsa est, cum se illi inseruientem demū imperaturū fore speraret. His adductis rationibus, Eumenes nuptias sibi oblatas ultro renuit. Nec multò post Antiochus in Hellespontū descendit, ac Cherronesum classe praeteriectus, magnam Thraciae partem subegit.

euerit q³, Gracis quicūq³, Thracibus parebant,
 libertatem reddidit. Plura quoque Byzantijs
 gratis contulit. Veluti opportuna in ipso aditu
 tenentibus Urbē. Galatas etiā donis & appa-
 ratus splendore pellectos in societate compulsi,
 ob eximiam corporis magnitudinē bello Græcis
 arbitratus. Post hac in Ephesum cōtendit, ac
 legatos Romā misit, Lysiam scilicet & Ege-
 sianactem ac Menippum, qui quidem re Sena-
 tum ut tentarent venisse visi, verbo autē Me-
 nippus sic effatus est, Antiochum Romanū
 beneuolentē studentē, ac propugnatorem cum
 illis esse cupientem, si dignū ducant, Vehemen-
 ter admirari, quod ab Urbibus quæ in Ionia
 sunt, eum abstinere velle dicant, & redditis
 quosdam illi auferre, nonnulla etiam ex Asia
 adimere, cū paci suadeat, Thraciā prater
 dimittere iubeat, qua progenitorū suorū quo-
 dam fuerit. Hac enim nō ut amicis, sed ut
 victores imperare solitos. Senatui ad
 tentandū venisse ratus, in hunc modū respondit.
 Antiochum si Gracos in libertate esse sinat,
 & ab ijs qua in Asia & Europa sunt, Vi-
 cissim se contineat, Romanos si velit amicos
 habiturū esse. Hac solū à Romanis dicta cau-
 sa adhibita responso. At Antiochus quam-
 primum in Graciam descendere, & exinde
 bellum Romanis inferre statuens, Hannibali
 Carthaginensi amicum adiecit, qui ad illū hoc
 Verbis

Verbis & suis dicitur, Graciam quidem ex lōn-
 go conflictatam bello quā facillimum ortus esse
 credere, bella omnia cuiusq; domi esse graui-
 ora ob ingruentē famē foris autem lenius ge-
 ri. Romanos autē, si Gracia inferatur bellum,
 Antiocho nequaquam concessuros, commeatu
 domestico & apparatu abundantes. Suadere
 igitur ut in Italiam quamprimum transeat,
 ibidemq; bellum gerat, ut Romanis et quae do-
 mi fuerint, & quae foris, debiliora aequē fiant.
 Italia inquit, expertus sum, & multa hominū
 millia in tempore illi inferre possum. Cartha-
 ginē praterā amicos euocare, populum ad se-
 ditionem concitare licet continuē inter se dis-
 sidentem, & erga Romanos parum fidē se ha-
 bentem, audacia praterā tumentem ac spe, cū
 me denuo Italia potiturum esse autumet. Hac
 baud ingratē ab Antiocho accepta, & ma-
 gni, ut erat, ad id bellum ducens Carthaginē-
 sium vires, statim illū ad amicos mittere sua-
 det: quod tamen Hannibal facere distulit, non
 enim tutum putabat, scrutantibus omnia Ro-
 manis, nec bella adhuc satis certo, plurimis ad
 Carthaginenses deferentibus nondum Repub.
 firmi quicquam aut stabili habente, ijs ex cau-
 sis quibus denuo Carthago euersa est. Aristo-
 nem autem negotiatorem ē Tyro per occasio-
 nem mercatura ad amicos misit, eosq; adhor-
 tatus est, ut quamprimum ipse in Italiam ve-
 nisset.

nisset, illi in vindictam eorū qua passi essent, excitarent urbem. quod ab Aristone factum est. Inimici vero Hannibalis intellecta Aristonis profectio, tumultuari, & quasi res novas molientem inquirere capere. At is ne huiusmodi calumniam Hannibalis amici in primis paterentur, noctu clam literas ad Senatū destinat, in quibus Hannibal uniuersos Senatores ad patriæ salutē bellumq; cum Antiocho unā capeffendum adhortari videbatur. Hæc peractis inde enauigat. Orta luce, timor qui ex Aristonis profectioe Hannibalis amicos ceperat, subito euaniuit, quasi hæc ipsa ad omnes Senatores relata essent. Verum ciuitas varia trepidatione agitabatur, nam cū Romanis aduersaretur, hæc minimè latere arbitrabatur posse. Romanorū deinde legati alij, inter quos & Scipio ille qui Carthaginensibus principatum ademist, in primis fuit, ad Antiochum missi, quò mentem & apparatus eius explorarēt, quum ad Pisida moratē offendissent, in Epheso venturum opperiebantur regem. Eo loci sæpenumero cum Hannibale in sermonem incidisse fama est, Carthaginensibus cū Romanis adhuc in fœdere manentibus, Antiocho nondum manifestè se hostem proficiente, cum quidam Hannibalem patriâ effugisse querebantur, Romanis nihil in eum aut reliquos ciues delinquentibus. Hæc autem faciebant quò
Hann

Hannibalem continua inter eos conuersatione atque congressu regi suspectum redderent: quod ille, utpote vir militaris, haudquaquam animaduertit. Rex verò cum intelligeret, ad dubitare cepit, Et an Hannibali adhiberet fidem, varie agitabat animo, Zelo quodā ac inuidia cum affari negligens, ne futuram gloriam sibi vendicaret. Aiuunt praterē inter hos sermones nonnunquam astantibus plurimis de re militari contendere solitos Scipionem Et Hannibalem. Cūque ab Hannibale sciscitaretur Scipio, quis praestantior dux in bello sibi fuisset videretur, Alexandrum dixisse Macedonem, Scipionem verò silentem Alexandro concessisse. Interrogasse deinde quem secundū ab Alexandro esse diceret, cum Pyrrhum Epirotarū regem nominasset, quod Virtuti militari audaciam haberet adiunctā. Non enim facile inter reges, virum tanta audacia pradiū posse reperiri. Reiectum deinde non sine liuore Scipionem quasuisse quem tertium esse crederet, cum laudem illam sibi attribui putaret, Hannibalem verò eum locum sibi vendicasse, his verbis. Iuuenis dum essem adhuc, inquit, Iberiam bello cepi, exercitumq; trans Alpes secundus ipse ab Hercule in Italiam duxi, nulloq; ex vobis obstare auso, quadringentas euersti vrbes, nonnunquam circa urbem Romanam certamē extuli, neq; patris mihi pecuniam

pecunias suppeditante, neque exercitus. Cum autem eum iusto amplius se iactantem audiret Scipio subridente dixisse memorat: Quem locum tibi deugeres o Hannibal, si a me non fuisses victus? Tum illum emulatione eius intellecta, ante Alexandrum, respondisse, ne ipsum posuissem. In hunc modum Hannibalem alterius se iactare destitisse, & clon Scipioni concessisse visum, quasi Alexandro potiore superasset ducem. Soluta inter eos colloquio, Hannibal Scipione in contubernium vocavit. Cui Scipio perhumane respondit, obsecraturum se, ni Antiochum minus iam Romanis silentem sciret, eoq; modo inimicitia finem cum bellis uterque imposuit. Quod nequaquam a Flaminiopariter servatum est. Victo nempe in posterum Antiocho, fugientem Hannibalem, & circa Bithyniam demum errantem, cum ad Prusiam alia ex causa missus esset, ob ea qua ab Hannibale prius pertulisset, Romanis minime iubentibus (non enim illis ulterius formidabilis esse poterat densata Carthagine Hannibal) Prusia tamen Veneto confect huiusmodi oraculo fidentem, Libyssa gleba corpus reget Hannibalis, cum in Libya moriturum se speraret. Est autem Libyssa fluvius in Bithynia. & capus subinde ab eo Libyssa dictus. Hac ideo apponere visum, quod Scipionis magnanimitatem a Flaminio punit-

hamini

lenimitate distinguere. Antiochus deinde ex
Pisidiis in Ephesum reuersus, Rhodiorum le-
gatis sententiam huiusmodi protulit. Rhodios
se, Byzantios ac Cyzencos & alios quoscunq;
circa Asiam Gracos liberos esse sinere, si sibi
cum Romanis fides iniretur: Aeoles autē &
Ionios nequaquam esse velle, quasi iampridem
Asia regibus & his quidem barbaris parere
solitos. Romanorū igitur legati Antiocho con-
gressi cum nihil perfecissent, tantū in secula re-
Romā redire. Interim Aetolorū legati ad An-
tiochum Venere, quibus Thoas praesidebat regē
sibi ac ducem Antiochum poscebant, & ut in
Graciam enavigaret, veluti ad rem sibi para-
tam hortabantur. Non enim vtile esse aiebant
morari exercitum ab Asia qua desuper esset ac-
cedentem. Aetolorū quoq; res in maius extol-
lentes, & Lacedamonios sibi & Philippum Ma-
cedonem super Lacedamonios Romanis succem-
sentem auxilio affuturum esse. At ille vane ad-
modum carnatus, filium in Syria nondum de-
cessisse intelligens, concito cursu cum decem mil-
libus duntaxat in Euboiā classe appulit, quā
ex aduentu eius territam, vniuersam sibi ad-
iunxit. Perro Ascithion eius praefectus Roma-
nis circa Delum obuius factus (est enim hic lo-
cus Apollinis sacer) quosdā ex his occidit, non-
nullos cepit. Animander autem Athamano-
rum rex cum Antiocho in societatem belli con-
uenit.

uenit, hac occasione plectus, Et aiunt. Cū quidam ex Macedonibus Alexander in Megalopolitana Urbe innutritus, Et eius politia primarius Vir obseruaretur à multis tāquam ab Alexandro Philippi filio originem duceret, filios ab se genitos, quò sermoni fidē adhiberet, Alterum Philippum, alterum nominauit Alexandrum, filiam porrò Apemiam quam Aminandro connubio adiunxit. Cum asaten filiter eius Philippus sororem ad nuptias euntem comitatus, Aminandrum natura imbecillum omnium rerum inexpertum intueretur, ibi manere instituit, regni eius curam habitum. Hunc igitur Philippum Antiochus in regnū Macedonum quasi iure quodam sibi debitum inferre satagens, Athamanas socios sumpsit ad bellum, Et cum his Thebanos. Ipse Theba profectus, Et palam concionatus, Vanè quidē ad tantam rem Thebanis Et Aminandro Aetolisq; confisus. In Thessaliā quoque disscensurus, Varie agitabat animo, an statim, an transacta potius hyeme exercitum deduceret. In qua re Hannibalem silentem intuens primum sententiam dicere iussit. At ille, Thessalis, inquit, haud difficile sine nūc sine post hyemē cū velis inferre manus gentē illā sāpridē laboribus affectā ad te nunc Et ad Romanos si quid noui accidat facile cessurā puto. Immo quippe sine propria potentia, inquit. Aetolis

quis

qui nos inducant, confidentes, quoniam Lacedæmonij & Philippus nobiscum sentiunt, ex quibus Lacedæmonios nobiscum bellare audis cum Achaïis, Philippum tibi præsentem non intueor in hoc bello maxime potentem in quam velit inclinare partem. Hac autem sententia mea est, exercitum quamprimum ex Asia educere, Aminandro aut Aetolis spem apponere. Cum Verò Italiam depradari dabitur, ac domesticis circumnuenti malis, quæ tua sunt, minus perturbare poterunt. Quinetiam de proprijs Verentes nusquam pedem proferre audebunt. Non idò, ut prædixi, mos à nobis seruandus est. Caterum necesse erit dimidium classis educens maritimam Italia oram populare, residuum ad ea quæ utilia erunt, in promptu habere, Te autem vniuerso peditatu insistentem, ad eam quæ Italia finitima est, Graciâ congressus, famam excitare, & si potis erit bello insurgere, Philippum omni ingenio ad ea inducere, in quam velit partem potentem plurimum. Quod si abneget, Seleucum filium tuum per Thraciam inferre bellum, quò domesticis circumnuentis malis nullius utilitatis hostibus esse possit. Hac ab Hannibale dicta, quibus nil salubrius dici potuit. Ob inuidiam autem existimationis eius ac prudētia non solum reliqui, Verum rex ipse ne militari disciplina eos antecellere videretur Hannibal, nèue futurorum gloria illi me-

rito

vito adscribi posset, in contrariam partem vertere omnia, nisi quod Polyxenides ad exercitum in Asiam missus est. At Romani cum Antiochum in Græciam movisse, & Romanorum in Delo necem captivitatemque sensisset bellum ultro inferre statuerunt. In hunc modum Antiochi & Romanorum bellum ex occasione iampridem ortum tunc primum incipitum est. Quod ab Antiocho superiorum Asiarumque ac maximarum nationum rege, marique præter modicum quid impetrante, & in Europam descendente iam fama & apparatu ingenti formidando, cum multarum militaris præclara opera edidisset, ob quam tam gnus cognominatus esset, Romani geri existimantes diuturnius ipsis atque ingens futurum expectabant. Philippum vero Macedonem prius ab illis superatum suspectum habebant. Cathaginenses quoque neutiquam sibi fœderatos patiebant, Hannibal: cum Antiocho ad bellum conspirante. Castros vicissim iampridem subactos non minus verebantur, ne ob Antiochi aduentum res novas molirentur. Exercitus igitur ad omnes qui eos quietè pacificeque detinerent, ac duces ad exercitus destinant, quos ipsi sex secures vocant cum cōsules xii. securibus totidemque fascibus quemadmodum Prisci reges sterentur: sic his dimidium duntaxat dignitatis, dimidium quoque adesset

appa

apparatus. Quemadmodum autem in maxima trepidatione & pro Italia rebus formidantes, cum nemo ferè illis in Antiochum constans aut fidus videretur esse, ingètem pedestratum Tarentum demisere, qui assistentes contineret: classem præterea qua maritimâ circumiret oram: tantum illis pavoris Antiochus à principio inferre visus. Cum autem ad imperium parati essent omnia, in Antiochum palam mouere incipiunt, ex proprijs militum viginti millia, ex confederatis & socijs bis totidem numero adducentes, ut in Ionium aliquando mouerent arma: hyememq; ferè totam hoc apparatu consumpserunt. At Antiochus in Thessalos deducto exercitu, cum ad locum quem ad canis capita incolæ appellant, accessissent, ibi quondam Macedones à Romanis victos fuisse constat, reliquias casorum inhumatas adhuc splendide sepulcro iussit inferri. Sic enim & Macedones sibi obnoxios, & Philippo aduersos fore suspiratus, cum milites suo ductu atque auspicio interemptos insepultos reliquisset. Hac cum intellexisset Philippus, dubius admodum, & quo se verteret inde cõtemplans animo, eadem Romanis harere instituit. Itaq; Bebiu[m] imperatorem Romanum haud longe ab eo castrametantem ad locum quẽdam & accederet hortatus est, sine fraude se in Antiochum paratum offerens. Bebius his perceptis,

ptis, collaudato eo fidere amplius cepit. Appianum igitur Claudium per Macedoniam cum duobus peditem millibus in Thessalia mittit. Appianus circa Tempe Antiochum cum exercitu conſediſſe videns, ignes ingentes excitari iubet, quò militum ſuorum paucitatem tegeret. Qua ex re Antiochus Bebium ac Philippum aſſeſſe ratus, timore percitus obſidioem iſſet, hyemis occaſionē præſe ferens, & inde in Chalcidem profectus eſt. Hic formoſa virguncula amore correptus quinquageſimū iam excedens annum, cum tanta bellorum mole premeretur, nuptias tamen ſolemni more celebravit, exercitumq; per hyemem in otio & deſidiaſcum habuit. Oriente demum Vere in Acarnaniam profectus, militum ſuorum ignavia perſpecta, cum ad omnia inutiles eos experiretur, & nuptiarum & laſciivia cepit pœnitere. Acarnania Verò parte ſuſcepta, reliquis obſiſſe cum Romanos, in Ionium pertransire ſua eſſet, in Chalcidem denuo reuerſus eſt. Romani ſumma celeritate equitum duobus millibus, peditem Verò viginti millibus in unum comparatis cum nōnullos elephantos prætere habebant, Achinio Manio Glabrione duce ex Brundisio, Apolloniam, & inde in Theſſaliam movere exercitum, Urbēſque obſidione ſtatim liberant. In quibus autem Macedonum præſidia poſita inuenerunt, expulere omnia, ac Megalopolin

tanum illum Philippum captivum abduxerunt
 ad ascedonum regnum suscipere sperantem. cum
 quo ad tria millia militum Antiochi. Sna su-
 scepta. Dum hæc à Manio geruntur, Philip-
 pus in Athamania profectus, omnem sibi
 parere compulsi, Aminandro in Ambra-
 ciam fuga delato. His perceptis, Antiochus
 cognita rei celeritate, etiam vehementius tre-
 pidare capit. Et ut insperato ac subito malo
 circumventus, Hannibalis consilium tum pri-
 mum salubre sentire viscos, alios super alios ex
 Asiam demisit, qui Polyzemidis accelerarent
 aduentum. Ipse copias omnes quacunque pa-
 uerit, in unum contrahit. Coactis autem ex pro-
 prijs pedibus decem millibus, equitibus quin-
 gentis, additis insuper quibusdam sociorum ca-
 pps, Thermopylas occupat. Et dum exercitum
 ex Asia venientem opperitur, loci iniquitate
 præpeditos detineret hostes. Duplex autem sa-
 mita ad Thermopylas ducit, arcta quidem, Et
 in longum producta. Et huic parte ab una ma-
 re asperum Et imparuosum adiacet, alteri pa-
 tus inuisa ac profunda. Cacumina prætere a duo
 inter ipsa montium abrupta, quorum unum Te-
 abrutem, alterum Callidromum appellant. Hæ-
 bet autem locus, ipse aquarum fontes calen-
 tium, qua ex causa Thermopyla dicta sunt.
 Muxum igitur Antiochus duplicem in his
 adificauit, machinasque supra murum statuit.

H

Acto

*Actolos Verò in summitatibus ipsis manere
 iussit, ne quis per semitas lateret accedens, per
 quas olim Xerxes Leonidam Lacedamonens
 praesidentem, cum in custodia forent, aggressus
 est. Actolis igitur mille ex suis in utraque man
 tus castrum positis, cum reliquis Heracleam
 obsidebant urbem. At Marius hostium p
 paratu cognito, signum prima luce ad pugnam
 edidit, ac duos ex tribunis, Marcum scilicet
 Catonem, & Lucium Valerium, quem hab
 bant per noctem montis verticem ascendere, el
 gere imperas, Actolisque qua posset e monte
 deturbare. Ex his Lucius ab Echeontis semi
 ta repulsus est, Actolorum primis adversum
 consistentibus, Cato à Callidromo insultans,
 omnibus iussu hostibus in summam incidit vi
 giliam, ingensque praeliū circa ipsam factum est
 sibus ab summo per aspera & inopia proble
 ctibus ascensum. Et iam Adrianus exercitum
 Antiocho adversum, & in summa rectae
 distributum à fronte deducebat: sic enim pra
 cipue per angustias montis voluebat agmen.
 Rex levis armatura milites ac clypeatos ante
 phalangem pugnare imperat. ipsam Verò ante
 exercitum statuit. In dextera funditores ac fa
 gittarios supra itinera locat, elephantes in su
 mistro. Cateruam Verò qua illum assidue seque
 batur, versus mare considere iubet. Orta dein
 de pugna, primum quidem levis armatura mi
 lite*

lites Undequaque discurrentes. Manium Sebe-
 menter turbare. Caterùm Philippus nunc eos
 opperiens, nunc Ultro cadens, terga Vertere coë-
 git. Macedonum phalanx per medium dismissa
 intra se recepit, & antecedens eos tutata est:
 Sarissas quoque, densas ex ordine proferre cepit.
 At Macedones, maximè qui ex Alexandri
 & Philippi partibus steterè, plurimis ac lon-
 gis annitentes hastis, hostes terruerunt acce-
 dere Verentes. Manifestè autem intuentibus
 Aetolis ex Callidromo fuga & Vociferatio in
 Antiochi exercitu à desiliensibus facta. Et
 primum quidem Et Strisq; ignotatio rei af-
 fuit, ita ex ignoratìa tumultus aderat. Ut Verò
 Cato illos insequens palàm ex clamore factus
 est, & iam Antiochi castris immineret, pro re-
 ge metuentes, cum Romanorum pralium à lon-
 ge presentiscerent, trepidare incipiunt. seipsos
 enim per hyemem delicijs & ignavia labefa-
 ctos norant, & irruentibus Catonis militi-
 bus, cum eos non discernere, ob trepidatio-
 nem multo plures arbitrabantur esse, & iam
 de exercitu summa metuentes, nullo ordine ad
 regem confluebant, quasi ab illo propulsaturi
 hostes. Verum Romani illos insecuti, in ipsum
 regis incidere exercitum. Quo metu alia ab
 Antiocho fuga turpiter fieri coëpta est. Ma-
 nius &que ad Scarphiam eos persecutus, par-
 tim cadens, partim capiens, cum à Scarphia re-

troueretur, exercitum diripuit regis, ac Aetolos Romanorum castris ob eorum absentiam illatos perturbauit. Cecidere ea pugna & insecutione Romanorum propè ducenti, Antiochi Verò cum ijs qui capti sunt, circa decem millia oppressi. Ipse rex cum primum terga vertere cepisset, quingentis stipatus equitibus in Elatiam nulla conuersione facta, & inde in Chalcidem atque Ephesum profectus est, Eubianoua nupta comitante, hoc enim nomine eam appellabat, cum nauibus fuga euasisset, nec his quidem omnibus, quasdam enim ex ipsis comitum ferentes Romanorum classarius aggressus euertit. Romani qui in Urbe aderant, percepta victoria, cum celerrimè commodissimeq; adepta videretur, sacrificijs templa colstrant, ex tremenda Antiochi astimatione primam experti victoriam. Et ut Philippus belli socii pares gratias referrent, filium eius Demetrium obsidem apud eos patri remiserunt. Hactum in Urbe agitabantur. Manius interim Phocenses & Chalcidas, & quoscunq; alios Antiocho fauentes deprecatos veniam exemit. Aetoliam Verò Philippus circumibat, Urbesq; obsidebat. Hic Democritum Aetolorum ducem ac sese occultantem Manius capit, qui castra iuxta Tyberim se aliquando positurum Flaminio fuerat comminatus. Caterum Manius cum per Calliopis montem quem Caruum

appo

appellāt, iter ageret, altissimum admodum, & transitu difficilem potissimum exercitus praeda & spolijs onusto, & cui ex praeiurpatione esset commedum (multi enim ex altissimis rupibus incedentes, cum impedimentis simul & armis praecipites ad ima corruerant) facile ab Aetolis deleri potuisset, nisi quod ab illis non conspectus est, & legatis Romā missis quō pacem impetrarent, nullo in loco exerere agmen. Interea Antiochus summa celeritate à satrapis qui de super incolunt, exercitu ad mare conuocato, naues praeparabat. Classis autē ducem Polyzenidem Rhodium patriā pulsum instituerat iterūque in Cherronesum delatus Vrbes obsidebat, Sestum & Abydum occuparat, per qua ab ab Romanis exercitus in Asiā esset traducendus. Lysimachiam Verò Urbem quasi bellicum horreum quoddam constituerat, arma, frumētī magnā vim in eam cumularat, ratus perditum nauisūq; multitudine opprimere Romanos. Interea Romani Manso qui succederet ad exercitus curam Lucium Scipionem eligentes consulem ea tempestate, Verū rei militaris non admodum gnarum, Publium Scipionē eius fratrem, à quo Carthaginenses superati sunt, & Aphricani cognomen in primis habitum, consilij participem illi statuere. erāt quippe Scipiones ferē omnes eo apparatu. Liuius Verò cui Italia cura commissā fuerat, Atti-

Ij successor ad classem electus est, qui statim
 proprijs navibus in Italiam delatus sumptis à
 Carthagenensibus & socijs alijs quàm pluri-
 mis ad Piræam accessit. Ibi accepto ab Attilio
 exercitu, una et octoginta armatis navibus se-
 quente Eumene cū quinquaginta ex proprijs,
 quarum dimidia pars armata fuerat, ad Pho-
 cidam olim Antiochoparentem, tunc perce-
 pta illius clade Romanis obsequentem, redire
 rebatur. Cū navigationi nonnihil insequen-
 tis lucis addidisset, Pclyzenides regia classis
 prefectus cum ducentis leuibus navibus illi
 occurrit, quæ ex Causa navigationis cursum su-
 bito antecapit, Romanis adhuc ad pugnam im-
 paratis: duas quoque Carthagenensium naves
 precedentes confiscatus, tribus ex suis propter
 emissis ambas sed inanes capit, Carthagenen-
 sibus vi depulsis in mari. Linius interim inco-
 citus primus ad tres illas militari navibus
 cursum. Quæ cū ab hostilibus sola spernere-
 tur, manicas insecere ferreas. Connexu itaque
 unum navibus praeliū & in terra fieri captum.
 Sed cum audacia præcellerent Romani, naves
 ingressi illæ tenuere, ac unica navis duas addu-
 centes ad suos rediere. Et hoc quidem navalis
 pugna præludiū quoddam fuisse visum est. Cum
 autem classis in unum cōuenisset, Romani pro-
 pteritudinem & viribus longe superabant. Verū
 ob navium suarum gravitatem hostes assequi
 nequa

nequaquam poterant, leuibus antefugientes ra-
tibus, quoad Ephesum vsq; fuga peruenierunt.
Romani Verò in Choram delati sunt. Hoc in lo-
co manes Rhodias septē & Viginti numero belli
socii Romanis accesserunt. Antiochus percepta
nauium fuga, Hannibalem praeiussit in Sy-
riam, qui aliam ex Phoenice & Cilicia prae-
pararet classē, quem deinde redeuntem Rhodij
in Pamphylia aggressi, nonnullis nauibus ad-
emptis reliquas ipsi assidentes fuga prohibe-
bant. P. autem Scipio in Aetoliam delatus cum
Lucio consule assumpto Manij exercitu, Er-
binum qua in Aetolia erant, obsidiones nulla fe-
rē opera dissoluit. Deprecantibus demum Ae-
tolis ut legatos Romam mittere liceret, facile
concessus. Deinde ut in Antiochum moueret
prius quam frater ab imperio discederet, per
Macedoniam ac Thraciam in Hellepontum
iter facere instituit; difficile admodum atque
asperum, ni Philippus Macedo iter illi aperi-
ret, venientemque susciperet, & à longe flumi-
nam trāsitus commeatumque pararet. His ex-
robus Scipiones residuo illum tributo liberave-
runt; Senatus insententiam adducto, si Philip-
pum ad agēda promptum inuenissent. Ad Pra-
siam quoque Bithyniorum regem dimisere le-
gatos, qui dicerent omnes quibus imperant
Romani, qui opem illis atq; auxilia attulisset
principatum adauxisse, Philippo nempe Ma-
ced

cedens quem antea bello superassent, regnum concessisse. Filium praterea obsidem apud nos datum ultra absoluiimus, tributi debitum remissimus. Quibus latatus Prusias cum Romanis in Antiochum bellare instituit. Lincius classis praefectus in ipso Scipionum transitu naves collocarat: Pausimachum Rhodium una cum Rhodijs navibus et exercitus sui parte in Actia reliquerat, pluribus ipse in Hellespontum portransuerat, imperatorem illuc Venturum recepturus, et iam Sestum et Retium sibi assignerat. Abydum cunctantem obsidebat. Pausimachus recedente Lincio plurimum suam experimentum meditatus, varias erexit machinas. Vasa praterea ferrea ignem deferentia telis longius annexuit, ut ignem mari gestarent, quo proprias naves tueri, hostibus autem appropinquantibus facile obesse possent. Hac animal uertens Polyxenes regia classis praefectus Rhodiensis patria, cum certis ex causis urbe esset, haud longe castrametatus Antiochi classem in eius potestatem positurum se pollicens est, si de reditu eius curam habiturum se promitteret. Ille hominem insidijs aptissimum et astutum reformidans, diligentiore adhuc custodia uti nitebatur. Recepta deinde Polyxenidia epistola, quam de huiusmodi proditione propria manu sibi scripserat, cum ab Epheso classis solvere, copiasque in Sitologiam deducere

Veli

Velle diceret, Pausimachus profectiorem eius
 intuens, satis arbitratus epistolam propria ma-
 nu scriptam, haud facile eum missurum quasi-
 mutatione Vti Vellet, fide adhibita custodias
 dissoluisset. Et in Sitologiam ipse quoque ex suis
 mittit. Polyzenides fiducia illius animaduer-
 sa subito exercitum contrahit, Et Nicandrum
 piratarum cum paucis in Samum prae-misit, qui
 à tergo Pausimachum innaderet. Ipse noctem
 circa mediam classem mouet. Et matutina Vi-
 gilia adhuc quiescentem occupat. Ille repentino
 ex alto circumuentus, milites derelictis nauibus
 à terra hostes arcere imperat. Insurgente vero
 Nicandro à tergo, ratus terram vicissim ere-
 ptam esse, cum non eos duntaxat quos intueren-
 tur, caeterum multo plures per noctem adesse cre-
 deret, turbatis omnibus iterum ad naues suos
 renocat. priusq; praelium ingressus, primus e-
 gregie pugnando cecidit, caeteri partim capti,
 partim interfecti sunt. E nauibus vero septem
 quae ignem iusserebant, nemine ob periculum pro-
 prias illis adire confidente, in fugam abeunt, re-
 liquas numero. x. x. Polyzenides Vinculis inue-
 ctis in Ephesum adducit. Eius Victoria fama
 Et Phocis iterum, Et Samos Et Cyme ad Ae-
 tiochum rediere. Veritus igitur Livijs pro his
 nauibus quas in Aetolia reliquerat, magna ce-
 leritate ad eam redijt; Undaque cum eo Eumenes,
 Tum Rhodij, illi ad eum viginti naues Roma-

nis praestiterunt, modicoq; inter se cōto spatio magna illos laetitia affecerunt. Itaq; ad Ephesum in pugnam prompti classē adducebant. Occurrente illis nemine, dimidium classis in alto longe in conspectu statuerunt, reliquisq; in hostili terra constitutis, Urbē obsidere pergunt, quā Nicander ē Mediterraneis egressus committum sustulit, nauesq; insequi coepit. Tum illi in Samum denuō reuersi sunt, & nianalis praefutura tempus interim Liniō elapsū est. Ea tempestate Seleucus Antiochi Eumēnis regionem depopulabatur, & Pergamo assidens viros ad Urbem conuocabat. Quā ex causa Eumenes ad Aeliam regni sui caput subito emadit. Iuit & vñ cum eo Lucius Aemilius Regulus, qui Liniō ad curam classis successerat. Venere praeterea & ab Achais Eumēnis auxilii pedites mille, equites centum electi, quorū Diophanes prator, qui cum ē manibus Skenios ludentes & vño madidos intueretur, cōtemptis illis, Pergamēnis imperat, ut vñ cum eo in hostes ruerent. Non audientibus illis, pedites mille quos habuit, & equites centum in armis ponit, & sub ipsis muris intrepide cum illis conficit, hostibus procul eos aspicientibus, & quanquam numero longe inferiores, non tamen manum conferere ausis. Ille verō praudentibus adhuc cum clamore accurrens, perturbatis omnes, custodiasque discedere coegit.

&

Et cum nonnulli ad arma concurrerent, aut fre-
 marent equos, aut fugientes insequerentur, dif-
 ficulterue ascenderent, nec tamen consistere au-
 derent, victoria potius est, Pergamenis desu-
 per è muris proclamantibus, nec tamen egredi
 confisis. Interfectis igitur quoscunque licuit,
 Veluti repentina insecutione captiuos viros e-
 quosque celerrime auferens reuersus est. In se-
 quenti quoque die Achaos ad murum statuit.
 Pergamenus vero iterum exire trepidantibus,
 Seleucus plurimis stipatus equitibus, ac pro-
 prior illi factus in pugnam pronocabat. Verum
 ille ne tum quidem prodire voluit, iuxta murum
 sese continens, ceterum occasionem expectabat.
 Cum autem Seleucus usque in meridiem per-
 stans defessus iam equis reuerti cuperet, Dio-
 phanes postremos eorum aggressus, tumultu ac-
 cade permiscens omnia quoad potuit, iterum
 sub ipsis muris rediit. Et hunc morem continue
 cum pabulatum lignatumque graderentur mi-
 lites, obseruans, hostesque perturbans Et infestans,
 Seleucum tandem à Pergamo coëgit abscede-
 re, Et à reliqua Eumenis regione dimouit. Po-
 lyzenides interim ac Romani apud Myonesium,
 ingenti classe conuenere. Polyzenides navibus
 nonaginta armatis, Lucius vero Romana clas-
 sis praefectus tribus Et octoginta, quarum quin-
 que Et viginti Rhodiorum fuere. Earum pra-
 fectus Eudorus, qui in sinistro cornu locatus,
 cum

cum ex aduersa parte Polyzenidem multum Romanos praesentem intueretur, Veritus ne eos circumueniret, celerrime aduectus, utpote quæ nauibus citis, & remorum vi adactis mari solito iteretur, naues ignem ferentes primū Polyzenidi aduersas statuit Undiq; splendida luce micantes, quas ille ob ignem aggredi non ausus, sed circumquaq; adnauigans declinat, & maris fluctibus aspergere cepit. Ligna quoque proras excedentia percutere, quoad Rhodiana in Sidoniam inuecta, cum vehementiore impetu visa esset, anchora ab Sidonia excussa est, & in Rhodiam infixa, ambaq; inuicem connexa, ita ut insidentes commorantibus veluti in terra ratibus simul depugnarent. Prodeuntibus Verò ab utraque parte quamplurimis qui suis auxilium afferrent, contentio inter utroq; splendida orta est. Hac ex re destitutis Antiochi nauibus, quæ in medio steterant Romanorum naues superueniunt, & homines adhuc periculi ignaros circumdare pergunt: quod cum animaduertissent illi, fugam statim capeffunt. Ex Antiochi classe undetriginta naues deletæ sunt, quarum tres & decem cum viris captæ Romanorum dua duntaxat periere. Polyzenides abducta Rhodia nactus in Ephesum delatus est. Hunc exitum navalis pugna circa Myonesium habuisse dicitur, nondum re ab Antiocho percepta, qui Cherronesum ac Lysimachiam disiecit.

diligētissime munierat, magnum, Et erat, opus
existimans contra Romanos si quando alium
in Thraciam exercitum inferrēt, difficile ip̄sis,
ac pene inscium iter futurum, ni Philippus con-
cessisset. Caterum Antiochus Et erat inter alia
levis admodum, subitusque ad mutationes, cū
cladem apud Myonesium habitam intellexis-
set, collapsus animo, ac ratus quippiam sibi di-
scinum aduersari, idque prater omnem euenire
rationem, Et Romani superiores in mari esset,
in quo se longe praecllere putabat, Hannibale
in Pamphylia obseſſo, Philippo Romanis expe-
ditum iter adhibente, quem equius erat illis
aduersari, in quibus mala plura pertulisset, lon-
ge amplius commotus est quasi fortuna cogita-
tos suos euertere, quemadmodum in occurren-
tibus criminis solet euenire. Itaque nulla impel-
lente ratione Cherronesiam dereliquit antequā
in conspectum venisset hostis, neq, quantū fru-
menti ea in ciuitate cumulauerat, alio transfe-
rens, neque arma, pecunias, machinas. Veligne
saltem absumens, Vexum integra omnia tanti
momenti relinquens hostibus. Eysimachijs sub-
inde veluti ex obsidione fugientibus, ac pueris
tum eiulatu Et gemitu sequentibus, diuersa
haec despiciens sola classe circa Abydum hostes
carcere meditatus, Et reliquam bello spem in
hoc uno duntaxat statuens, neq, navigationis
rationem habens, ob deorum iram ad mediter-
ranea

ranea delatus est, Et hostes praeueniret acce-
rans, cum nullam in nauigando custodiam ad-
hibuisset. Tum vero Scipiones discessu regis in-
tellecto, Iysimachiam cursu capiunt, Et in
Cherroneso thesaurum armisque adepti sunt.
Hellepontum porro custodia vacuum auden-
tes, magna celeritate regem praenenerant, mu-
dum eos in Sardis accessisse cogitantes. Quibus
ex rebus conterritus Antiochus, Et errata o-
mnia in fortunam referens, Heraclidem By-
zantium ad Scipiones misit, qui bellum quoquo
pacto dissolueret. Smyrnam Et Alexandriam
qua supra Granicum est, Romanis linqueret,
Et Lampscum, quarum causa bellum captum
fuerat. Impensarum quoque dimidium eius bel-
li soluturum se promitteret: cui etiam manda-
tum fuerat, si opus foret, Ionias Et Aeolicas ur-
bis quotquot idem bello cepisset, restituere Ro-
manis, vel si quid aliud Scipiones poscerent: hac
in publico Heraclidem effari impositum. Primum
vero P. Scipioni ab Antiocho pecunias Et
oblationes afferebat. Filij praeterea liberati-
nem, quem ex Demetriade in Chalcidem ad-
nauigantem Antiochus in Hellada ceperat,
pollucebatur. Erat is puer Scipio qui deinde
Carthaginem cepit Et euerxit, Et secundus à
Scipione Aphricanus cognominatus est, Pauli
filius, qui Macedoniam Perseo eripuit. Scipio-
nis genere ex filia nepos, adoptione filius Am-
bo

bo igitur Scipiones in hunc modum respondere.
 Si quidem Antiochus pacem cuperet, non so-
 lum Ionia & Aeolia Urbium possessionem, sed
 ab omnibus citra Taurum montem Ultro exce-
 deret. Porro belli impensam ob ipsum factam
 Versuersam solueret. Separatim deinde Publius
 Heraclidi dixit. Nempe si Antiochus Cherro-
 nesium obtinens hac proponeret, perlibenter Ro-
 manos eius preces admissuros crederem, forte
 etiam si Hellespontum classe custodiret. Nunc
 autem cum transferint Romani, & in tuto lo-
 cati sint, & frenum, ut dicitur, imposuerint e-
 quo, ipsum quoque ascenderint, nullum ex hu-
 iusmodi verbis pacem suscepturos puto. Se autē
 gratias regi agere, quod pacem eligat, & maio-
 res reddere, filium Ultro accipiens velle pares
 illi referre, ac consulere, ut qua sibi proponuntur
 admitteret, antequam maiorum subiret on-
 erum difficultates. Hac effatus Publius in Ae-
 liam valetudine correptus abcessit. Consilia-
 rium fratri Cincum Demitium reliquit. An-
 tiochus Sero, quemadmodum & Philippus
 Macedo, satis arbitratus, nihil tributorum
 amplius ex bello sibi auferri posse; in Thiat-
 rum campum haud longe ab hostibus copias e-
 duxit. Filium autem Scipioni in Aeliam mit-
 tit. Ille adducentibus consulere capit, ne qua-
 ad rediret ipse Antiochus, bellum caperet.
 Qua ex re confusus ille circa Syphilum montem
 castr

castra posuit, murum castris circumducens, &
 fluvium Phrygium in obiectum statuens hosti-
 bus, ne inuitus pugnare cogeretur. Domitius
 belli euentum suo auspicio decerni cupiens, flu-
 vium ingenti audacia trajecit, & per viginti
 stadia ab Antiocho distans Vallum iacit. Per
 quatuor igitur dies ex quo quisq; iuxta eorum
 castra exercitum protulerat, nemo bellum atti-
 git. Quinto die Domitius militibus denovo in
 ordinem eductis, ardue progressus est. Non edu-
 cente Antiocho copias, proximior illi castra po-
 nit. Unica quoque die interposita audientibus
 hostibus per praconem annunciat, in sequenti
 se cum Antiocho etiam nolente habiturum bel-
 lum. Qua ex re conturbatus ille consilium im-
 mutat. Cumque sub muris consistere, aut stre-
 nue ab ipsis pugnare posset, quoad P. adesset,
 turpe ducens cum multo pluribus detrudere
 pugnam, acies educit. Eduxere autem ambo
 circa ultimam vigiliam instante adhuc nocte.
 Ordines vero ab utroq; eorum in hunc modum
 distributi sunt. Laevum cornu decem millia ex
 Romanis strenue armatis iuxta fluvium ipsum
 tenuere. Post hos totidem Itali milites in tres
 divisi turmas ab utraque parte inferius. Su-
 pra Italos vero Eumenis exercitus constitu-
 tus, & Achiuorum scutigeri circa tria millia.
 Ita laevum institutum Romanorum cornu, in
 dextro equites erant Romanorum, Italorum
 scilicet

scilicet & Eumenis, nō plures quā tria mil-
lia. Omnibus autē levis armatura milites &
sagittarij plurimi immisti erant. Circa Domi-
tium ipsum equitum cohortes tres. In hunc mo-
dum ad triginta militum millia fuisse cōstat.
Dextro Domitius prasidebat. In medio con-
sules constituit. Sinistrum Eumeni datū. Ele-
phantos verō quos ex Libya susceperat, cum
nullam ex ipsis vtilitatem in bello adesse cre-
deret, ob eorum paucitatē, exilitatemq; corpo-
rum, et Libycorum est natio, quorum minores
maiorum reformidāt intuitum, in vltimis po-
suit. Sic Romani instituere acies. Antiocho
septuaginta militum millia affuisse fama est,
quorum potissima pars phalanx ex Macedo-
nibus sex & decem millibus numero fuit, a
Philippo primum, deinde ab Alexandro in or-
dinem posita. Statuit autem eos in medio divi-
dens, ac supra mille & ducentos in decem par-
tes distribuit, et horū vniuscuiusq; partes ade-
rant in fronte quinquaginta viri, in vltima duo
& triginta, in lateribus ab vtraq; parte duo
& viginti. Erat autē muro a similis phalan-
gis forma, elephantorū ad instar turrium. Eo
modo peditatus ab Antiocho institutus, Equi-
tes ab vtraque parte ab illo dispositi, Galata
loricis splendidis, & Macedonū agmina. Sunt
autem equites electi, & ob hoc agmina appel-
lantur. Hac ab vtraq; phalangis parte ex aquo
1 distrib

distributa. Post eos deinde cornua tenebant, in dextera levis armatura quidem & argenteis clypeis ornati equites, et subsagittarij in equis ducenti. In sinistra Galatarum gens Telesagij, Troceni, & Telesabosigij. Cappadocesq; nonnulli, quos Ariarathes miserat, & aduersi alij noti militabant. Loricati deinde equi super hoc alia ex parte, & ea quam socialem vocant manum leuiter armati. Hac Antiochi exercitus forma fuit. Verum is inequitatu spem magnam apponere Sissu, quem plurimum in fronte locauerat. Phalangem vero densam in arctum contraxit, ut in bello rudis quia potissimum veloci exercitus & si oportuit. Sagittariorum vero, ac funditorum infinita pene multitudo illi aderat. Lanceatorum praerea et scutigerulorum ex Phrygia, & Lycia, item ex Pamphylia & Pisidia Trallenses & Cilices in Cretensium more exercitati. Sagittarij equestres ultra hos alij Daciae, & Misy, & Cymis, & Arabes, quicamelis citis insidentes sagittis eminus stantur, comminus autem gladijs bellat acriter, quas longos & strictiores deferentes falcatis curribus belli principio medio in spatio solent decertare. Hi in fronte dispositi, quibus mandatum fuerat ut post fugam iterum pugnam capefferent. Horum aspectus fere duorum fuit exercituum, vnius pugnare incipientis, alterius in acie & campo consistentis. Vterq; vero ad terrorem admirabili instru-

ctus

Etus multitudine & apparatu. Cōstitit autem
 in dextera cum equitibus Antiochus ipse,
 in altera Selencus eius filius. Phalangi Philip-
 pus elephantorum princeps praesidebat, pro-
 pugnatoribus Mendis & Causis. Luce tene-
 bris & nebulis obducta, affectus omnis appa-
 ratus videri desijt, & sagittarū iactus haud
 aperte emitti poterat, aëre obscuro et humido.
 Quod animaduertens Eumenes, alios quidem
 contempsit omnes. Currū autem impetū in or-
 dinem dispositorū, ne obesset, extimuit. Omnes
 igitur funditores & iaculatores, leuisq; arma-
 tura milites in unum congregans, anteposuit
 curribus, ut adeos discurrentes assessorū loco
 vulnerarent equos. Quippe illis in iugo depu-
 gnantibus reliquū totius currus et inutile sper-
 nitur plurimumq; ex ordine ipso perturbatur,
 ipsis falces suas euitatibus. quod & tunc fieri
 contigit. Vulneratis nempe turmatim equis, et
 currus in equos deferētibus, primi cameli qui
 turribus proximi aderant, trepidare incipiūt.
 & subinde loricati conturbantur equi, qui ex
 armorum pondere haud facile occurrentes fal-
 ces euitabant. Tumultus itaq; immensus exo-
 ritur, multiplexq; turbatio. Qua potissimū ab
 his initium assumens, totius campi mediū in-
 uasit, cum suspicio diligentia omne superaret,
 quēadmodū lōgo intervallo & dēsa multitudi-
 ne, ac multiplici voce, confusoq; pauore, etiam

ijs qui patientibus proximi aderant, industria
 nulla suppeditaret, & maiorum suspicionem
 unusquisq; sibi fingeret. Eumenes cū ad totum
 rem sibi primo impetu successisse vidit, et spatij
 medium quantum cameli currusque tenerent,
 equis destitutum esse, quoscumq; Romanorum
 Italorumq; penes se habuit, aduersus Galatas
 Cappadocesq; deduxit, turmamq; alampre-
 grinorū cum clamore adhortatus est, ut inho-
 mines belli ignaros. & à propugnatoribus in-
 dados armis ruerent: quod ab illis factum est.
 Ex insultu igitur ab his impetuose edicto, non
 solum hi in fugam vertuntur, Verū equites illi
 adiuncti & armati pridem territi à curribus
 cessere loco, & eos potissimum, quos ob gra-
 titate fugere oportuit, cum se vertere nequirent
 consequuntur, & cadunt. Et hac circa locum
 phalangis Macedonum. In dextro Veri An-
 tiochus ubi locatus constitit, Romanorum or-
 dines infringens, diu fugientes infestus est.
 At Macedonum phalanx, utpote cum equi-
 tibus in arcto constituta, & quadrangula, ipsi
 à se dimotis, utraque ex parte leuis armaturæ
 milites qui in fronte eius depugnabāt, seipsam
 diuidens in se recepit, interiusq; conclusit. Do-
 mitio autē plurimis equitibus ac velitisibus fa-
 cillimè illam veluti lapidum congeriem quan-
 dam ex omni parte discurrente, cum nec eni-
 tere tam immensam turbā, nec explicare posset,

difficul

difficulter admodum ferebat onus, ita ut angere-
rentur ipsi, cum nihil amplius experiētia in
hostes ederent: sed ubiq³ hostilibus vulnerebus
obiicerentur. Itaq³ sarissas ex phalangis qua-
drangulo densas exerentes Romanos laceffe-
bant. Et formam quādam exilientium pra se
ferentes, nequaquam prodibāt. Pedites, et po-
te armis onusti, hostes in equis intuentes, ma-
ximè ne robur ordinis exoluerent, acie serua-
bant, nec Romani illis appropinquare, aut ad
manus accedere ausi, virorum in bello experien-
tiam, multitudinem, Et in primis desperatio-
nem formidabant, hastas duntaxat Et sagit-
tas a longè iaciebant, quo nihil damnosius, ve-
luti plurimis in arcto consistentibus. Non enim
quemadmodum tela declinarent, aut occurren-
tibus cederent habebant. Quamobrem cū diu
multumq³ sustinissent, ex necessitate vertun-
tur, Et retrocedentes minis utebātur tam con-
stanti vultu, ut Romani vererentur. Nec enim
propius adhuc illis accedere audebant, sed cir-
cuncurrentes eos vulnerabant, quoad elephan-
tis metu territisi in ipsa phalange, nec assessori-
bus aures praebeantibus, ordo fuga dissipatus,
Et Domitius phalange potitus est: qui mox
exercitum praeueniens. Antiochi custodias de
loco depulit. Antiochus cū Romanos diu
persecutus esset ea ex parte qua aduersus eos
steterat, nullo equite, ac ne pedite quidem au-

*xilium ipsis afferente (non enim accesserat
 Domitius, nihil opus esse existimans, ob flumi-
 nis propinquitatem) & ad Romanorum mis-
 sira pervenit. Occurrente autem illi trum-
 cum electioribus, cui castrorum custodia com-
 missa fuerat, ulterius progredi desijt, & qui
 fugiebant immixti alijs ac ipsum exhortan-
 tes auertebant. Regrediebatur itaque velu-
 ti ex victoria latus & insolens, nihil eorum
 quae alia in parte gesta erant, intelligens. In-
 terim Attalus Eumenis frater plurimus sit-
 patus equitibus regi occurrit. Quibus super-
 be inuectus Antiochus, interfecit mortalitatis
 cursu defertur, assistentibus circumsam, adhuc
 multis, paucis derelictis. Ut Verocladem in-
 spexit, campumq; omnium hominum, equorum
 & elephantorum passim iacentium reser-
 tum cadaveribus, cognita exercitus sui strage,
 irrevocabili fuga delapsus est, circaq; media
 noctem in Sardis pervenit, inde ad Celenam,
 quam Apamiam vocant, pertransiit. Ibi
 filium unum a bello aufugisse intelligit. Sequen-
 ti die ex Celenis in Syriam profiscitur, praefec-
 tos in Celenis linquens, qui fugientes exci-
 perent, in unumque redigerent. Pro inducijs
 vero habendis oratores ad consulem misit. Il-
 le autem domesticos sepeliri iussit, hostes spo-
 lijs exui, captivos praeterea simul unari. Ro-
 manorum itaq; civium equites quatuor et vi-
 ginti*

ginti, pedites trecentos ab Antiocho captos invenerunt, Eumenis equites septem & decem duntaxat cecidisse. Ex Antiochi Verò parte cū captivis circa quinquaginta millia oppressa fuisse, non enim facile ob multitudinem annumerari poterant. Elephantorum porro plurimi interfecti, quinq; & decem capti fuere. Quod cum in tam celebri victoria, & pene ultra rationem omnem partem accidisse putaretur (non enim aequum videbatur pauciores multo pluribus aliena in patria tantū valuisse, potissimū Macedonum phalange depugnante atque assistente, quæ & virtute & robore longe præstaret, & insuperabilis quodāmodo ac tremenda videretur esse) Antiochi familiares atq; amici & proterus illius in Romanos, & à principio inexperientiam stultitiāq; accusabāt, qui Cherronesum ac Lysimachiam tot armis & apparatus munitam è manu proiecisset, ac prius quàm in aciem prodisset hostis, Helleponticā custodiam clero neglexisset, nec adhuc Romanis per eum transire sperantibus. Querebantur præterea novissimam illius insipientiam quòd optimam exercitus sui partem in tam angusto positam, inutilem sibi reddidisset spernq; omnē in multitudine confusa prius posuisset ad bellum, quàm in ijs qui & experientia & tēpore, belli opera callerent, & quorum in tam multis animi audacia ac fiducia præcellerēt. Hac

de Antiocho ab illis ferebantur. Romanis vero animi elati sunt, Et nihil ulterius illis difficile, dijs ac Virtute iuvantibus, Videri posset. Hoc enim vel maximè eos ad felicitatis gloriam erexit, cum adeo numero inferiores, veluti ab incurſu, ac prima pugna exteris in locum tantam regij apparatus multitudinem, cuius mercenariorum militum Virtus, ac Macedonum fama inerat, regis præterea ipsius præ immensum obtinēs imperium, ex quo magnum vocabatur, una die superassent. Plurimum tamen illis in ore Antiochus ille magnus versabatur. Hac igitur Romani inter se referentes gloriabantur. At cōsul ex quo Publius ab Aelia Valetudine liberatus ad eum venit, Antiochi legatis responſum dare instituit. Illi nēpe scire postulabant, quid Antiochus agens, Romanis socius atque amicus esse posset. Quis Publius ita respondit, Causas sibi ipsi ambitionem et cupiditatem attulisse Antiochum ob hac qua in præsentis et prius peregiſſet: qui cum principatū magnum obtineret nihil prohibentibus Romanis, Ptolemao eius affini, Romanorum socio Syriā abstulisset inferiari, et in Europam ad se nihil pertinentem exercitum inducens, Thraciam euerſiſſet, Cherronesum munuiſſet, Lysimachiam præterea erexiſſet urbem. Deinde in Graciam transgreſſus, Gracos in servitutem redegiſſet, prius à Ro-

manis

manis libertatis traditos, quousq; ad Thermopylas pugna superatus esset, neque tamen fuga elapsus a cupiditate hac habendi desuisse, sed mari sapenumero deuictum, Romanis nōdum transgressis Hellepontū, inducias petiisse, deinde ob suspicionē qua sibi proponebantur despectisse, exercitumq; denuo ingētem immenso apparatu induxisse Romanis, ut bello cōtenderet cū melioribus, vires experiri ausus, quoad extrema clade esset superatus. Nobis autem, inquit, auius fortasse foret maiore adhuc illū mulcta cōdemnare, qui nobis toties insurgere conatus est. Sed nec felicitatē nostram deturpabimus, nec aliorū clades adaugebimus. Dabimus quacumq; ante à illi proposuimus, modica quadam adijcētes, qua & nobis vtilia fore existimamus, nec illi ad securitatem in futurum inutilia. Discedere ipsum ab Europa omni & Asia qua citra Taurum montē sunt, & iis qui apponentur terminis tradere quoscumq; habet elephantos, & naues, quas imperabimus: deinceps elephantos non tenere: naues quas illi concedemus solum possidere, tradere insuper viginti obsides quos prator scripserit: pecunias porro ad belli impensam ob ipsum gestā, talenta scilicet Euboica statim quidem quingenta exponere. dum vero hac fœdera Senatūs approbarit, duo millia & quingēta, annua duodecim, subinde sequentibus decē millia.

Et quingenta, qua per partes singulis Romanam
 deferantur annis. Tradere praterea nobis ca-
 ptivos Et transfugas omnes cum Volumis. Eu-
 meni Verò quacunque residua ab Attalo eiu-
 patre per fœdus debet restituere. Hac Antio-
 cho sine fraude exhibenti, pacem amicitiamque
 pollicemur cum senatus iusserit. Huiusmodi à
 Scipione prolata legati admiserunt, Et statim
 quidem pecuniarum partē Et viginti obsides
 exhibuerunt, inter quos Et Antiochus iunior
 fuit Antiochi filius, quem Romanam Scipiones
 cum legatis misere. Senatus his perceptis fœ-
 dera nonnulla addidit, Et perscripsit qua à Sci-
 pione dicta confirmarent, Et pro imperfectis
 quadam addiderunt, brevia alia comprehende-
 runt. Videmus quippe, dixere, Antiochi prin-
 cipatus duo esse promētoria, Calycadimū scilicet
 Et, Sarpidonium: Ultra hos in bello An-
 tiochum navibus Vchi nequaquam Volumus, na-
 ves cataphractas duas Et decem duntaxat à
 principio habere, quibus in subditos bello Vta-
 tur, bellantē Verò pluribus Vti posse, neminem
 ex Romanis apud eum peregrinum esse, neque
 transfugas ex ipsis penes se recipere, obsides
 intra triennium mutare posse, Antiochi filio
 excepto. Hac à senatu conscripta, Et in tabu-
 lis aeneis ad Capitolium affixa sunt, Vbi Et alia
 fœdera apponi solita. Antigraha Verò Ma-
 nio Vlsōni exercitum à Scipione suscepturo
 Senatus

Senatus misit, à quo iusiurandum cum Antiochi legatis circa Apamiam Phrygia præstitum, quod ab Antiocho vicissim Thermodromi tribuno ad ipsum præmittente firmatum est. Hic igitur belli finis cum Antiocho magna Romanis fuit, visumque est ad hac usque processisse ob Scipionis filij gratiam ab Antiocho habitam. Qua ex causa nonnulli Scipionem eam domum redisset, calumnijs aggressi sunt. Inter quos et tribuni duo fuere, qui Scipionem peculatus et proditionis accusarent. Verum ille despecta accusatorum improbitate, cum in iudicium venisset eamet die qua Carthaginem subegerat, sacrificium præmise in Capitolium. Ipse ad iudices profectus gestu venusto, nec, ut obnoxij solent, miserando et abiecto, omnes in stuporem eius benevolentiamque convertit, quasi bonitate confusus, ac virtute, cetera haud multifaceret. Deinde loqui orsus, accusationis verbum nullum fecit, vita autem eius studia et exercitationes omnes retulit, quotiens pro patria bellum gessisset, et quemadmodum bellare solitus, quotiens deinde victoriam adeptus esset, ita ut audientibus succunditas quadam ob magnitudinem gestarum rerum facile occurreret. Cum vero altius progressus esset à primordio belli quod cum Carthaginensibus olim gesserat, sermone in longum producto, et multitudine ad audiendum

diendum intentæ, sic inquit. Quoniam hac ip-
 sæ hac omnia denique, & Carthaginem vobis
 subegi, ciues, prius vobis formidandam, ad Ca-
 pitoliū sacra facturus accedo, quod & a-
 bi pariter quibus patria amor inest, mecu-
 reor esse faciendū. His dictis, nihil iam de ac-
 cusatione sollicitus, versus Capitoliū gressus in-
 nit: quem ingens multitudo plurimūq; iudicum
 votina acclamatione secuti, etiam sacrificat-
 ōnā consenserunt. Accusatores ob hac cap-
 itij inopes, vltius accusationem prosequi ma-
 ausi veluti imperfectam, favorem quæperant
 li verebantur. Vita ipsius modestam accusa-
 tione & calumnijs potiores inuitantes. Scipio
 verò huiusmodi calumniam gestis moribusque
 suis indignam auersatus, Aristide mihi sapien-
 tior visus est fuisse, cum peculatus et ipse res
 diceretur, & Socrate in ijs quæ ab accusator-
 bus obijcebantur nullum in sumis indignis
 faciētes verbū. Vel ea etiam loquentes quæ
 to meminit. Magnificentius & illud Epami-
 nunda dixerim, qui Bæotijs præfectus vna
 Pelopida militariibus functus est officijs. Per-
 miserunt autem eos Thebani, exercitum vtrūq;
 dantes, ut Arcadibus & Misenijs aduersus
 Laonas depugnantibus afferrent opem. Cum
 autem ea quæ mente agitabant, nōdum executi
 essent, in iudicium eos vocauere. Hi verò belli
 curam ne successoribus quidē, ut mos fuit, in-
 tra

tra sextum mensem praestitere, verum tandiu morati sunt, quoad Lacedaemoniorum praesidia expulere ex oppidis, & Arcadium illis imposuerunt, Epaminunda milites ad hac compellente, eosq; ab omni multa qua propterea inferretur, defensurum pollicente. Cum autem in patriam reuersi essent, accusatores vnunquq; prosecuti morti damnauere. Sic enim ex lege praescriptum erat, vt qui vi alterius principatum gereret, morte mularetur. Qua ex causa amici eius in fugam versi, eiulatu multisq; verbis culpam in Epaminundam referentes, eos sic instruxisse vt dicerent, & dicentibus adesse se stem fatebantur. Tum ille morti condemnatus, confiteor, inquit, me inique gessisse principatum & quos absoluisistis, à me coactos esse, nec propterea vitam ob scelus deprecor. Hoc solum à vobis peto, vt pro ijs qua à me gesta sunt, sepulcro velitis inscribere. Hic est, inquit, qui circa Leuctram victoriam adeptus, & patriam hostes non ferentem, ne quis peregrinus Laconicum Pilon habeat, supra Spartam ipsam duxit. hic patria iniquitate ob eius vtilitatem extinctus est. Hac effatus, è tribunali descendit, volentibusq; eum abducere corpus obtulit. Verum iudices sermonis inuidia commoti, cum responsum eius admirarentur, viri quoque auctoritatem erubescerent, sortes assumere non ausi, è iudicio abire. Hac vt cuiq; gratius fuerit

rit iudicare licet. Manius Verò qui Scipioni in imperio successerat, regionem ab Antiocho ereptam praesens ipse suscepit, & Galatas qui cum Antiocho pugnaverant, latrocinij deditos, & ad Mysium Olymum fugientes ipse non sine iugi labore supergressus montem, e fuga revocavit, interfectosque precipitavit eripe, qui tamen ob multitudinem annumerari nequere. Captivorum ad quadraginta millia ab eo habitum, quorum arma combustis igne. Corpora, cum tantam turbam inter bella educere haud quaquam posset ceteris barbaris finitimis vendidit. Ipse inter Tectosagos & Procynos in insidias delapsus deum aufugit. Reversus inde ad eos qui morabantur adhuc, & ob multitudinem immoti consistebant, levis armatus milites adversum misit, & ipse circumspiciens iaculari iussit, neque in unum confertos, neque finitimos hostibus. Nullo autem telo irritum cadente ob hostium turbam, ad octo millia occidit, reliquos usque ad Halym fluvium persecutus est. Ariarathis autem Cappadocum regis, qui propugnatores Antiocho miserat, Verenti admodum, & ut ducenta talenta susciperet oranti, regionem reliquit intactam. Ipse in Hellespontum reversus est, cum ingenti gazae, pecuniarum prope innumerabilibus, praeda gravissima, & exercitu potius onusto. Quae vero haecenant, nulla ratione ab eo facta existimantur. nam astatie

estatis temporibus navigationem dissiulit, et pondus earum quas ferebat rerum, haud multis faciens, neq; sollicitus labore & industria exercitui iter aperire, non ad bellum intento, sed domum cum sfolijs redire properantis per Thraciam profectus est, iter longum & angustum & difficile ad superandum talis tempore, neque in Macedonia ad Philippum mittere curauit, ut illi occurreret, quò tute progredi posset, neq; exercitum in partes multas diuidere, ut facilius succederet, & necessaria paratura haberet, neq; vasa deferentes in ordines rectos ponere, ut se invicem tueri possent, Verum omnem in longitu diuem ammensam exercitum deduxit, & impedimenta in medium statuit, ita ut neq; praecedentes illi opem afferre possent, neq; subsequētes ob longitudinem simul & itineris difficultatem. Qua ex re vndiq; ex transuerso insurgētib; Thracibus, plurima pars prada subtracta est, publicae quoq; pecuniae & ipsius exercitus ab repta ab hostibus, ipse cum ceteris in Macedonia seruatus est. Quo in loco maxime intueri licuit, quantum ad Scipiones praemittens profuerit Philippus; & quantum viciſſim peccarit Aaptiochus, qui Cherronesum reliquisset. Mavis ex Macedonia in Theſſaliam veniens, ex Theſſalia in Epirum, inde ad Brundisium transfessus est, ac reliquum exercitus ad propria dimittens, Romam accessit. Rhodij, & Eumenes Perg

*Pergami rex, quòd bello in Antiochum vna
 consensissent, animis elati Romam legatos suos
 dimisere. Senatus Rhodij Lycios Caresq; con-
 cessit, quos paulò post ab ipsis abstulit, quasi
 Perseopotius regi, quàm ipsis in Perseum de-
 pugnantibus promptos, ac fauentes. Eumene
 quacunq; reliqua ab Antiocho ademant,
 exceptis Gracis, qui in ipsis erant, persistere.
 Horum verò quicumq; Attalo Eumenu pari
 tributa persoluisse, Eumene quoque prae-
 voluere. Qui Antiocho prius penderant, tri-
 buto liberarunt, ac suis legibus vti permiserunt.
 In hunc modum Romani qua bello ceperat, par-
 titi sunt, Magno deinde Antiocho exempto re-
 bus humanis, Seleucus eius filius haeres institu-
 tus est, qui fratrem Antiochum obsidem quòd
 Romanos, tradito eius loco Demetrio sua li-
 beravit. Is cum in patriam reuerteretur, quia
 Athenis propinquus esset, Seleucus ex insidijs
 Heliodori cuiusdam ex suis incaute interfici-
 tur. Heliodorum porro regnum suscipere cona-
 tem Eumenes & Attalus vi pepulere, An-
 tiocho in regem substituto: cui virò blandien-
 tur maxime. Ex nonnullis quippe offensoni-
 bus iam Romanos suspectos habere ceperant.
 In hunc modum Antiochus Antiochi ma-
 gni filius, Syria principatum adeptus est, quod
 nomen apud Syrios iam pridem insigne fuerat,
 quòd arrepto ab externis regno, ipse indigena*

rex habitus est. Firmata itaq; cū Eumene beneuolentia aq; amicitia, Syria, & qua circum incolunt gentibus imperio praeuit, Satrapem in Babylonia Timarchū habens, ad exigendos autem redditus Heraclidem, germanos inuicē qui ambo antea exoleti illius fuerant. Exercitum quoque in Artaxem Armeniorum regem duxit, quo capto excessit è vita, Antiochū nouem iam habētem annos relinquens filium: quem ob patris virtutē Syriū Eupatrū cognominauerūt. Hunc puerū Lysias aluit. Senatus cum Antiochi stirpem ad minimum redactam, & breui interituram videret, latatus est. Demetrium autem Seleuci filium Antiochi illius praclari nepotem filiorum magni Antiochi puero illi consobrino, & Roma obsidem, cum annum tertium supra vigesimum agens in regnum de mitti posceret, quasi vtilius futurum populo Romano, nequaquam concessit, haud vtile arbitratu, iuuenem iam aetate aduultum pueri loco Syria praesse regno. Intelligens deinde elephantorum gregem, & naues plures ijs qua Antiocho ex pace concesserant, in Syria asseruari, legatos misit qui elephantos interfici, naues igne absumi iuberent. Miserandum itaque spectaculum praeuit bestiarum interitus iam manu assuetarum, & qua rara apud omnes erant: tum ignis classi iniectus. Quo spectaculo commotus quidam in Laodicia Vrbe Leptinus,

K

Cncum.

Cneum Octavianum legatorum principem deprehensum intra Gymnasium occidit, quem deinde Lysias sepulcro dedit. Demetrius igitur iterum Senatum ingressus, ex servitute duntaxat liberari postulabat, cum Antiochi loco obses datus esset, Antiochus autem interisset. Cum vero id consequi non posset, clanculum enavigavit, & Syrijs pergrate eum suscipientibus imperio praeiit. Lysiam pariter ac puerum necavit. Heraclidem quoque à Babylone expulit. Timarchum vero illi adversantem tandem peremit, plurima alioquum in Babylonios nequiter agentem. Quibus ex rebus imperantibus Babylonjs Soter ab illis appellatus est. Adeptus igitur imperium Demetrius, decem millium aureorum coronam, quod obses apud Romanos fuisset, gratis illis misit, unaqueque Leptinam destinavit, qui Octavianum interemerat. Illi suscepta corona Leptinum recusarunt, iam inde crimen in Syrios ad tempus observantes. Demetrius ex Cappadocum regno Ariarathae depulso, Olophernem mille talentis eius loco induxit, fratrem Ariarathae habitum: ceterum Romanis Ariarathem & Olophernem beliti fratres inuicem regnum administrare placuit. Decedentibus igitur his, & Ariobarzane haud multo post sub Mithridate ponti rege devicto, Mithridaticum bellum subinde & in alios fieri coeptum, maximū quidem & multiforme

forme, & quod à plurimis nationibus per quadraginta fere annos gestum est, in quibus multi Syrijs principes ex regio genere, Verum tempore per breues existere, multa praterea defectiones, reditus in regna facti sunt. Parthi ab his deficientes in Selencidarum regnum Mesopotamiam sibi vendicarunt, quae Seleucidis parere assueverat. Et rex Armenia Tigranes, quod nationes quasdam finitimas proprijs veteres regibus sibi subegisset, rex regum existimatus est. Selencidas praterea parere recusantes bello denecit. Non aduersante etiam Antiocho Eusebij Tigranes Syria ultra Euphratem potitus est, omniumque Syria nationum usque in Aegyptum tenuit & Ciliciam. Nam & hac Seleucidis olim paruerat, Megadatem quandam per quatuordecim fere annos in vniuersum pratorem statuens. Lucullo deinde imperatore Romano Mithridatem, qui ad Tigranem confugerat, bello persequente, Megadates cum exercitu opem allaturus illi occurrit. Quo tempore Antiochus Eusebij in Syriam delatus, Syrijs sponte obsequentibus regnum cepit: Lucullus deinde cum Tigra- ne primum congressus, & partis per eum prouincijs expollens, patrio tamen regno non priuauit. Pompeius deinde cum Mithridatem Lucullo abstulisset, Tigranis Armeniam habere concessit. Antiochum de Syriorum regno expulit, cum nihilis in Ro-

manos deliquisset, hac re, & arbitror, commo-
 tus, quoniam facile erat exercitum plurimum
 habenti principatum inermem tollere. Verbo
 autem, quod Seleucidas sub Tigrane deuictos
 Syrijs magis praeesse quā Romanos, haud aquū
 arbitratur, qui Tigranem superassent. In
 hunc modum Romani, Cilicia, & Syria quae in
 mediterraneis colitur, & inferior appellatur,
 ac Phœnicis, & Palestina, & omnis prae-
 Syria, quocunque nomine nuncupetur, ab Ea-
 phrate usque in Aegyptum bello praefuere, Gni-
 co Iudaorum genere aduersante. Pompeius cum
 exercitu profectus, regem eorum Aristobo-
 lum Romam misit. Hierosolymam urbem ma-
 gnā, & praeteris sanctiorem apud eos vi-
 cit, quam olim Ptolemæus primus Aegypti
 rex euertit, & Vespasianus iterum restitutam
 diripuit, & Hadrianus aetate mea subuertit:
 qua ex causa Iudæis tributa corporum, reliqua
 eorum substantia grauiora sunt. Est quoque Syrijs
 & Cilicijs anniuersarius cuiuslibet possessionis
 cuiusque impositus. Pompeius vero nationibus
 quae Seleucidis parere assueuerant, nonnullis
 reges proprios imposuit, ac dynastas, quemad-
 modum Galatis in Asia quatuor dynastas
 attribuit, eorumque tetrarchias confirmauit, &
 aduersum Mithridatem auxilio essent: quae nō
 multo post Augusto imperante ad Romanos
 concessere per partes. Syria praeterea Scaurum
 qui

quæ cum eo in prælijs quaesturam gesserat, Pompeius praesidere iussit. Senatus Marcum Philippum pro Scauro, Marcellinum vero Lentulum pro Philippo praetores ambos esse voluit. Ceterum in utroque tempus elapsum est, dum Arabes finitimis aduersos repellunt. Hac de causa praetores subinde creati sunt, qui nomine praeteris in Urbe pollerent, et ex ordine belli exercitusque, quemadmodum consules haberent potestatem. Horum primus Gabinus cum exercitu missus, qui bellum gereret. Mithridates Parthorum rex principatu eiectus ab Herode fratre, ex Arabia ad Parthos se contulerat. Ptolemaeus vero undecimus Aegypti rex et ipse regno pariter expulsus, multis pecunijs hortatus est, et à Parthis in Alexandrinos se conuerteret. Et quidem Ptolemaum Gabinus in regnum restituit illato Alexandrinis bello. Sed is Romanorum consilio damnatus aufugit, quod absque Senatus decreto Aegyptum inuassisset bello apud eos nefasto ex Sibyllinis monitis. Pro Gabinio mihi visus est Syria Crassus praefuisse, quo pugnante ingens clades accepta est. Lucio deinde Bibulo, post Crassum Syriam tenente, Parthi in eum mouere bellum. Saxa porro post Bibulum regnante, usque ad Ioniam Parthi peruenere, Romanis inter se dissidentibus civili bello. Sed de his latius in Parthorum libro referemus. In hoc autem qui

Syrius inscribitur, quemadmodum Syriam adepti sunt Romani, & in hunc in quo nunc est, gradum statuerant, abunde diximus. Non incongruum tamen videtur, cum de Syria scribamus, ad Macedones transire, qui ante Romanos illi praeferre. Alexander nempe Syris supra Persas imperitasse dicitur, & omnium rex, in quantum progressus, extitisse. Alexandro demum intereunte, &que ad sobolem eius indicum quid omnino: qua nondum edita Macedones Philippi desiderio Arideum Alexandri fratrem eorum regem statuere, quamquam haud admodum prudentem habitum, quem Aridei loco Philippum appellarunt. Oppertentibus interim illis Alexandri sobolem, nam uxorem eius gravidam servabant, amici provincias inter se partiti sunt, Perdisca illis si Philippo dividente. Non multo deinde cum necessissent reges, Satrapae eorum loco creati sunt. Syriorum autem primus Satrapes Laumedon Mitylenaeus instituitur, ex Perdisca: & Antipatropast Perdicam: regibus cunctis praesidente, Ptolemaeus Aegypti Satrapes in Laumedontem classe deuectus, multis pollicitationibus ut Syriam sibi traderet hortatus est, quasi ingressum Aegypti quendam ac propugnaculum in Cyprum asserens, quod cum aspernaretur ille, & eum cepit. Laumedon interfecit is a quibus servabatur. Alceam profugit

in Cariam, sicq; aliquandiu Syria Ptolemaus
 praeſuit, & praefidia Urbibus imponens, in Ae-
 gyptum enauigauit. Antigonus vero Phrygia
 & Lycia ac Pamphilia Satrapes, & cuſtos to-
 tius Asia inſtitutus ab Antipatro, cum in Eu-
 ropam transiret, Eumenem Cappadociae
 Satrapem & Macedonum hoſtem à ſe indica-
 tum obſedit. Ille fuga elapſus, Mediam ſibi ven-
 dicauit: demum ab Antigono interceptus, neci
 deditur. Antigonus cum in patriam rediret,
 à Seleuco Babyloniorum ſatrape ſplendide ſu-
 ſceptus eſt. Increpante deinde quendam ex du-
 cibus Seleuco, neque id Antigono praſenti re-
 ferante, iratus rerum ac pecuniarum rationes
 ab eo petijt. Ille cum debilior exiſteret ad Pto-
 lemaum in Aegyptum abiit. Antigonus poſt
 Seleuci fugam, Bſitorā quendam Meſopotamia
 ducem è principatu expulſit, quod Seleu-
 um abeuntem eſſet comitatus. Babyloniam
 vero ac Meſopotamiam aliàsque ex Medis ſu-
 ra Helleſpontum nationes ſibi ſubſidiſt. De-
 cedente autem Antipatro, à ceteris ſatrapis
 reſideri capit, quod tantum regni tantumque
 terra ſolus poſſideret. Seleuco igitur in primis
 cadente, Ptolemaus ac Lyſimachus Thracia
 trapes, & Caſſander Antipatri pro patre a-
 rris, in vnum conuenerunt; promiſſisque ad
 Antigonom legatis, regiones ac pecunias per
 eos habitas Macedonibus qui è regnis deci-

K 4 diſſent

dissent partiri poposcerunt. Irridente eos Anti-
gono, bellum in commune statuerunt. Ille ex ad-
uerso paratis copijs, quaecunque praesidia in Sy-
ria relictæ erant ab Ptolemao, expulit. Phœni-
ciam deinde ac Syriam, qua inferior dicitur,
Ptolemao adhuc parentes sibi ascivit. Profe-
ctus subinde ad Cilicias portas, Demetrium fi-
lium vix annum secundum & vigesimum æ-
gentem, cum exercitu reliquit in Gaza, ubi
suo Ptolemao motus in Aegyptum, quem Pto-
lemaus iuxta Gazam ingenti praelio vicit. De-
metrius ad patrem rediit. Ptolemaus Seleucum
in Babyloniæ et principatum susciperet, emi-
sit: pedites porro mille, equites trecentos illi de-
dit, cum quibus licet paucissimis Seleucus cat-
ris suscipientibus Babyloniæ promptè in-
gressus, & principatum haud multo post in man-
sus extulit. Antigonus interim Ptolemao suc-
censebat, demum navalis pugna circa Cyprum
evicit Demetrio filio vna militante. Qua vi-
ctoria tam illustri adepta, exercitus ambos re-
ges appellavit, Antigonus scilicet ac Dem-
etrium. Intereuntibus interim regibus Arida,
Philippo, & Olympiade cum Alexandri stirpe,
proprii exercitus Ptolemaum regem nomina-
verunt, cum post acceptam cladem haud minus
tamen ijs possideret, qui victores habebantur.
Illis autem econverso eadem opinio aderat,
quos statim reliqui imitati sunt, omnesque i
Satr. 1)

Catrapis reges euaserunt. In hunc modum Seleucus Babylonia præsuit. Mediâ præterea imperauit, Nicatorē inque prælio deuicit, ex ijs qui ab Antigono in Mediâ satrapes relictī fuerant. Plura quoque bella cum Macedonibus gessit ac barbaris, Verū duo in primis maxima cum Macedonibus ipsis egit, Vltimum cum Lyfimacho Thracum rege. Primum Verò cum Antigono iuxta Hipsium Phrygiæ eodem ducente atque pugnante cum octogesimum ætatis annum attigisset. Postremò Antigono in bello conidente, quicumque reges una cum Seleuco in Antigonom conuenerant, eius regna inter se partiti sunt. Ea igitur tempestate Seleucus omnīs circa Euphratem Syria quæ mari immixta, Phrygiæ quoque super mediterranea regnum sortitus est, nationibus quoque finitimis continuè imminens, cum eas ad se suadendo attrahere potens esset, & cogere, Mesopotamia, Armenia, ac Cappadocia, quæ Seleucis appellatur, Persis denique ac Parthis, Bactrianis & Arabum populis præsuit, Epirum insuper, Gordianos, Aracosios, & Hyrcanos sibi subdidit, aliāsque adiacentes &que ad Indum tenuit nationes, quæ olim ab Alexandro victæ fuerant, ita ut Asia fines post Alexandrum hic maximè putetur attigisse. A Phrygiâ quippe &que ad Indum flumiū desuper omnia Seleuco pangebant. Indum præterea transgressus

tum Androcoto Indorum rege tandem pugnavit, quoad ipsum in amicitiam affinitatemque pellexit. Et hac quidem ante Antigoni obitum partim verò post ab illo gesta. Ferunt cum rege militaret adhuc, & in Persiam euntem sequeretur, in Didymea oraculum huiusmodi obtigisse. Cum enim de reditu suo in Macedoniam percontaretur, responsum fuisse,

Europā haud queras, Asia tibi tutior oras.
Et in Macedonia paternum larem, inspiratū nemine, ingentem emisisse flammam, matrem quoque eius per somnum existimatam esse quem annulam ipsa reperisset, Seleuco gestandum tradere. Regnaturum quippe illum usque in locis in quibus decidisset annulus. Postmodum cum ancoram sculptam ferro inuenisset, dedisse suam. Seleucum autem iuxta Euphratem eam amisisse. Dicitur praterea cum in Babyloniam per hac proficisceretur, ad lapidem quendam offredisse, quo euulso, ancoram statim apparuisse multum subinde inter natos orto, quasi detentus indicium id pra se ferret. Ptolemaeum Legatum ad eos mittentem pradixisse, firmitatis ancoram, non detentionis esse indicium. Seleuco vero ob hac cum regno potiretur, ancora sculpturam pro annulo affuisse. Superstite adhuc Alexandro ac intente, aliud Seleuco signum de principatu eius apparuisse memorant. Alexandro quippe ex Sidone in Babyloniam revertente,

Es

Et per ipsas Babylonia paludes, cum Euphras
 s Syriam terram inundaret, navigante, in-
 imbens subito Ventus diadema e capite eius
 abstulit, Volitansq; in arundine non longe à
 eodam vetusti regis tumulo deposuit, quod re-
 e necis signum in primis fuit, nautam verò
 natantem diadema capiti imposuisse ferunt,
 Alexandropurum ab humiditate attulisse,
 us rei primum à rege argenti talentum ac-
 visse. Auguribus autem illum interfici iubent-
 bus, nonnullos Alexandro idem suasse, alios
 lueratos esse. Fuisse etiam qui pratermissis
 is, non nautam, verum Seleucum ad regis dia-
 ma adnatasse diceret, Et capiti imposuisse,
 iopurum afferret: Et hac signa in fine ambo-
 us accidisse. Alexandrum quippe in Babylonia
 finisse vitam, Seleucum Alexandri imperij
 vrimum præter ceteros eius successores tenuis
 Hac de Seleuco ab Auguribus antedicta fuis-
 legimus, Discedente demum Alexandro, dux
 ialis Et equestris agminis instituitur, quod
 Et Ephesion quondam sub Alexandro, Et post
 phesionem Perdicas rexerat. Dehinc Baby-
 na satrapes, Et rex demum pro satrape effe-
 us, cum in prælijs felicissime pugnaret, Nica-
 r cognominatus est. Mihi autem probabilior
 detur Nicatorum interfecisse, vel quod cor-
 re ingenti fuerit ac robusto, siluestremque
 urum in Alexandri sacrificio olim elapsum è
 Vinc

Vinculus sese opponens manibus tenuerit ambabius: quod in statuis conspicitur, quibus corona desuper adiecta sunt. Vrbes autem condidit ad imperij eius magnitudinem sex & decem Antiochias in memoriã paterni nominis. In honorem vero matris quinque Laodicias, novem in sui nominis Seleucias, quatuor in mulierum suarum commemorationem Vrbes, tres Apamias, & Stratonicam unam, quarum aetate nostra illustriores adhuc extant, Seleucia qua in maris littore sita est, & qua supra Tigrim fluvium condita, Laodicia, in Phœnicia & sub Libano monte Antiochia, Syria quoque, Apamia. Alias præterea à Græcia aut Macedonia, aut ab operibus quibusdã suis nominavit, aut ad Alexandri regis laudem nomen indidit. Ob hoc in Syria, & ijs qui supra ipsam innotuit barbaris, multa Græcorum, multa quoque Macedonum oppidorum insunt nomina, Berris, Edeffa, Perinthus, Maronia, Callipolis, Achaia, Bella, Oropus, Amphipolis, Aretusa, Astacus, Tegea, Chalcis, Larissa, Erea, & Apollonia. Inter Parthos autem Sotira, Calliopi, Charu, Hecatomplis, Achaia. In India præterea, Alexandropolis, In Scythia, Alexandrescheti. Et ob Etioriarum suarum famam ac memoriam, Nicophorion in Mesopotamia, & Nicopolis in Armenia, qua Cappadocia maxime cõfinis est. Fama est cum Seleucias Vrbes canderet, eam, quæ

nari imminet, è cælo tactam esse, & ob id ful-
 ur deum incolis ab eo traditum, solitosq; cho-
 ras ducere fulgur hymnis pracinētes. Ad eam
 erò qua supra Tigrim colitur, Magi à Seleuco
 cciti, qui diem & ex die horam qua funda-
 menta Urbis iaceret eligerent, cum illam Vela-
 ingum ipsis imponi formidarent, horam e-
 entiti sunt. Interea Selencus hora intētus, in
 bernaculo considerat. Exercitus ad officiū pa-
 sus, quod rex mandasset expectabat. Sta-
 m Verò incumbente fatali hora, à nullo moni-
 cum præceptum sibi putarent esse, milites Vl-
 vo ad opus aduolant, nec cohibētibus tubarum
 rēptu cesserunt: eoque modo Urbem conditam
 te ferunt. Seleuco Verò id grauiter ferente, &
 Agos denuò de fortuna Urbis consulente, in
 hic modum Veniam deprecatos respondisse.
 etalem quidem sortem o rex siue bonam siue
 alam neque hominis, neq; Urbis fas est per-
 urare. Quadam enim Urbium quemadmodū
 hominum sors est. Hanc diuturniorem fore
 is Visum est, qua ab hac hora qua capta est,
 mpsit initium. Quippe dum Urbem ut propu-
 aculum in nos futuram formidamus, quod
 tale fuit aperuimus: quod ideo felicius haben-
 m est simulantibus Magis, te autem ignoran-
 Diuinitas profecta quadam felicitatem istā
 ilitibus ostendit tuis: quod in teipso hoc modo
 ellige, ne nos simulare amplius credas. Tu
 enim

enim rex cum exercitu tuo quiete degens, ^{oppe}
 riendi ceteris preceptum dederas. At ^{ij} qui
 periculis & laboribus continue mandatus
 parvere, neque expectare, neque ordines ser-
 re potuere, nec turmatim, Verum impetu qu-
 dam exciti, neglectis ducibus mandatum ^{se}
 credidere, & mandatum quidem fuerat, &
 veluti non prohibente deinceps paruerunt. Qu-
 igitur in hominibus rex deo potetior censetur
 est? qui mentis sua compos excitis, & cunctis
 de urbis nostra loco dux ipse affuit, succenset
 nobis, finitimaq; stirpi nostra. Vltimam nostram
 quibunt consistere, fortioresbue ^{fundis} nobis in-
 surgentibus? Hec igitur ciuitas feliciter a te
 condita, in dies adaugebitur, in longumq; me-
 nebit anuum. Nobis autem qui rerum nobis
 charitate ducti erga te deliquimus, propiti-
 mentem firma. Hac deprecantibus Magni
 tus rex, sponte veniam illis tribuit. Huius
 di de Seleucia vrbe percepimus. Seleucum
 Antiochum filium superstes adhuc ^{omnis} ^{est}
 desuper est regionis, eius loco regem esse ^{fundis}
 Et quamquam id magnificum ac regale exciti-
 mari queat, magnificentius tamen ac super-
 tius quiddam, adolescentis amor, & ad ^{am}
 rem eius insignis moderatio videtur attulisse
 Stratonicem quippe Seleuci uxorem, Antioch-
 ipsius nouercam, & iam puertam Seleuco ^{em}
 xam, misere adolescens deperibat, Verum ^{pa-}
 sciam

sionis impudentiam abhorrens, non facinus ag-
 gredi, non palam cuiquam facere audebat, tam-
 tum morbo indulgens, Ulro mortē appetebat,
 neque Erasistratus medicus inter precipuos am-
 le à Seleuco habitus, valetudinis huius cau-
 sam scrutari poterat, quoad corpus eius omni-
 ex parte sincerum intuens, anima profecto agri-
 tudinem illam esse arbitratus est, cuius aman-
 us & infirma passionibus laboraret corpus,
 Tristitiam nempe & indignationem ac cogita-
 tiones alias à prudentibus plerunque simulari,
 amorem verò intus tegi cōsuevisse: nihil horum
 tamen Antiocho sibi proficiente, satis ratus in
 ēcreto deprehendi posse, propius affedit, & cor-
 poris ipsius mutationes, quemadmodū ad quos-
 que ingredientes se haberet, diligentius obser-
 vare cepit. Quòd cum alijs ad eum accedenti-
 bus segne torpidumq; pari modo esse cerneret,
 tratonice. Verò assidente ut eum inuideret,
 nente, ex rubore conscientiaque confusa, vehe-
 mentius turbari, tacitūque persistere, corpus
 raterea quanquam inuito co remuiscere ad-
 modum, ac sinacius effixi, excedente ea conci-
 ere ac debilitari, ad Seleucum profectus, si-
 um eius insanabili morbo correptum esse re-
 lit. Cum trīstari & exclamare cepisset rex,
 asīto hac, inquit Erasistratus, amor est, &
 ulieris quidem amor, verum quam consequi
 uad potis est. Admirante admodum Seleuco

si quem ipse ob adolescentis huiusmodi coniu-
 gium, precibus, pecunia, aut donis, deniq³ totius
 regni sui sollicitatione flectere nequiret, qui
 vniuersa Asia imperitaret, ac superstitute rege,
 qui morbo laboraret, daturū se pro salute eius
 quod quisque vellet, promittere, & solum qua
 mulier hac esset efflagitante, Erasistratus,
 meam, inquit, uxorem deperit. Tum Seleucus,
 Quid ergo, inquit, tu tam bonus, & nobis adeo
 benevolentia affectus & charitate, virtute &
 rō & sapientia paucis cedens, iuuenem floren-
 tem aetate, & regno debitum, amici praterea
 & regis filium, in infelicitate prudentem, &
 morbum adeo celantem, ut mortem libens oppe-
 rat, nobis non seruabis? Verū Antiochum si
 despicias, despicias & inuicem Seleucum. At
 le regi aduersatus, inconuincibilem sermone
 protulit. An tu, inquit, quāquam eius parens,
 si uxorem tuam cuperet Antiochus, illam ultro
 daturus es? Hic Seleucus reges omnes ac deos
 persancte deierans, sponte se ac laetè daturum
 obtulit, boniq³ parentis benevolentia exemptum
 cunctis exhibiturum erga filium adeo pruden-
 tem, continentemque passionis, & huius mali
 prorsus indignum: aliaq³ his similia edisserens,
 tristari ac lamentari, ni illi infelici medicam
 afferret opem. Ille cum regis mentem non simu-
 latus quidē, Verū ad rem prōptam certamq³
 discerneret passionem omnem filij detegit, &
 quemad

quemadmodum id deprehendisset, enūtiat. Seleucus gaudio elatus, vnicum opus sibi superesse arbitratus est, quo pacto id filio persuadendū esset, quo pacto & uxori. Cum voti tandem sui compos esset, coacto in vnum exercitu, qui fortè id præsenserat, quacumq; ab eo gesta essent, edisserit. Deinde de principatu loqui orsus, Alexandri successionem in longum proferre quammaximè opus esse ostendit. Se verò senio confectum, haudquaquam tanto imperio sufficere. Disposui itaq; , inquit, ipsius magnitudinem sine vestra in futuram cura diuidere, & partem charissimis meis tradere. Aequi eritis ad hac peragēda mihi omnes, qui ad tantum principatus ac potentia post Alexandrum regem sub me euecti estis. Amantissimis itaque mihi & regno digni vixi sunt filius iam aetate adultus, & uxor, filij nempe ab his in flore constitutis statim orientur, statim regni nostri aderunt custodes. Coniungam eos adinuicem vobis inspeclantibus, & reges gentium quae desuper incolūt, ambos statuam: nec vobis potius Persarum mores, aliarumve nationum, quam quae omnibus cōmunis est imponam legem, iustū semper id esse vobis quod reges statuent. Sic ille effatus est. Exercitus verò tanquam regem ab Alexandro maximum, & parentem optimum summis laudibus capit conclamare. Seleucus autem hac

L ipsa

ipsa Stratonica & filio imperans, commutatio adiunxit solutosq; a se in regnū dimisit. Opus profecto memorabile, & longè fortius ijs qui in hostes gessit, meditatius. Satrapia quidem sub illo fuerant duæ & septuaginta, tantum ille imperij tenuit, quarum maiorem filio partem tradidit. Ipse à mari duntaxat & sive ad Euphratem regnum sibi statuit. Nouissimo demum bello circa Phrygiam quæ supra Hellespontum est, cum Lysimacho depugnans, Lysimachū acie cadentē vicit. Inde Hellespontum transgressus, & in Lysimachiam ascendens, à Ptolemao Ceraunio cognamine, qui eū sequebatur, occisus est. Fuit autem Ceraunus ex Ptolemao Sotere & Eurydice Antipatri filius genitus, quem Aegypti regno excedentem ob timorem patris, quod iuniori suū regnum dare decreuisset, Seleucus filij in merem ea calamitate susceperat enutrieratque qui se illi interfectorem subornauit. In hunc modum igitur Seleucus perijt, cum tres super septuaginta vixisset annos, duobus & quadraginta regno præsisset. Non iniuria itaque in eum versus ille accommodari visus,

Europā haud queras, Asia tibi tutior ora.
Lysimachia quidem Europa pars est, ac tum primum ab Alexandri exercitu transitus in Europam factus. Ferunt & de eius obitu nūquam referente eo huiusmodi versus per-
uulga

uulgatos esse.

Argos effregiens fatalis in tempore perges.

Argos cum fueris, tunc sortē mortis obibis.
Est enim Argos Peloponnensium, & Argos
Amphilochium. Argos quoque in Horestia,
à qua Argeada Macedones dicti: & qua in
Ionio à Diomede errante putatur condita, &
siqua alibi terra Argos dicta est, ab illo dili-
genter quasita & animaduersa. Ascendente
autem eo in Lysimachiam ab Helleffoto, ara
quadam magna & illustris in conspectu ade-
rat. Dum igitur intelligit aut Argonautas
eam condidisse in Colchum nauigantes, aut
Achivos ad Ilion castra mouentes, & ob id
aram ab incolis corrupto vocabulo Argos
dici, aut propter Atridarum patriam, hac igi-
tur dum intelligit, à Ptolemao à tergo instan-
te occiditur. Corpus eius Philetrus Pergami
præfactus combussit igni, cū illud à Ceraunio
pecunia ingenti redemisset: reliquias Verò An-
tiocho filio misit. Ille in Selencia qua mari im-
minet, sepulcro condidit. Templum prætereà
exadificauit, quod Niceterium deinceps ap-
pellatum est. Seleucum audio, cum Alexan-
dri scutifer adhuc esset, per longū tempus equi-
tanti peditem astitisse. Cumq; ex labore desti-
ceret, apprehensa equi cauda insequi perseue-
rasse. Casu Verò extremā aciem regij teli fron-
tem eius perstrinxisse, statimq; cruore effuso,

L 2 Alex

Alexandrum, cum tania careret, diademate proprio obligasse Vulcanus, diadema ex cruore factum esse. Ob hac Aristandrum Satem inspecto eopradixisse ferunt, regem illum futurum quidem, Verum cum maximo labore regnaturum. Sic ille per quadraginta regnavit annos, computatis his quibus satrapes habitus est, ceterum iugi labore, ut septuagenarius adhuc bellum gereret, & depugnans extimulus sit. Cum Lysimachus interfectus esset, corpus humi stratum canis domesticus plurimum contendens atque decertans, ab auibus fericus, illasum praestitit, quoad Phorax quidam Phasaliscus inuentum humi condidit. Nonnulli tradunt Alexandrum Lysimachi filium qui ad Seleucum olim fugerat patrem Veritus, quid Agathoclem alterum eius filium interemerat, deducente cane iam tabidum corpus offendiisse, ossaq; in Lysimachiam condidisse eorum templo, quod Lysimachium appellabatur. Hunc igitur finem ambo reges sortiti sunt, cum uterq; fortissimo & excellenti corpore esset praeditus, & hic quidem ad septuagesimum vixisset annum, alter Verò tres amplius attigisset, & quisq; eorum in bello manu propria ad extremum usq; pugnasset spiritum. Defuncto deinde Seleuco, qui deinceps ab illo Syria regnum susceperunt, hi ferè habentur. Antiochus primus, qui novem annis fertur dilexisse, & Soteris cognomen

cognomen habuit, Galatas ex Europa in Asia transgressos expulit. Secundus Antiochus alter ex huius, & nouerca coniugio genitus, cui etiam des cognomen affuit, à Milesijs primum inditum, quòd Tismarchum eorù tyrannum expulisset: Verum hunc Exor pharmaco necauit. Duas quippe habuit, Laodicem scilicet, & Berenicē. Ob zelum igitur & nuptias Philadelphi filia à Laodice occiditur, & cum o Bernice ac eius infans: quam ut vlcisceretur Ptolemaus, Laodicē interfecit, & in Syriam deducto exercitu Babyloniam inuasit. & ex ea tempestate Parthi tum primum ab ipsis defecere, veluti iam perturbato Seleucidarum regno. Post Antiochum cognomine leum filius eius Seleucus ex Laodice genitus regnum accepit, Callinicus cognominatus, Seneco autem ipsi filij duo affuere atate adulti, Seleucus scilicet & Antiochus. Seleucus cum valetudine minus prospera vteretur, nec exercitui admodum gratus esset, ab amicis consultò per pharmacum sublatu est, cum duobus tantum regnasset annis. Antiochus verò is est qui magnus dicebatur: de quo principio retulimus cum Romanis bellū gestisse, annisq; XXXVII. tenuisse regnū, de iis etiam filijs abunde scriptū est à nobis, Seneco scilicet & Antiocho, qui ambo reges ceciderunt. Seleucus annis duodecim exiliter

tamen & infirmè regno præfuit ob paternam
 cladem, cum Antiochus non amplius duobus
 regnauisset, in quibus Artaxam Armenio-
 rum regem cepit, & in Aegyptum contra
 Sextum Ptolemaum cum fratre destitutum à
 parentibus arma intulit. Cui circa Alexan-
 driam exercitum habenti, Popilius à Roma-
 nis missus tabellâ attulit, in qua hæc scripta
 inerant, Non pugnare in Ptolemaeos Antio-
 chum. Quam cum legisset ille, & ad consu-
 dum tempus posceret, circulum Popilius Vir-
 ga conscripsit, inquit. Intra hunc consule.
 Quo mandato stupefactus ille, statim abiit, &
 Veneris Elimeæ templum spoliauit, demum
 ex Valetudine tabescens mortem obiit, filium
 nouennem relinquens, Antiochum videlicet
 cognomine Eupatrum, de quo Vicissim in-
 his dictum est. Dictum prætereà de Deme-
 trio, qui post eum fuit, & Romæ obscuram
 duxit, deinde cum clanculum aufugisset, re-
 gnum suscepit, & Soter à Syrijs secundus post
 Seleuci Nicatoris filium cognomen meruit.
 Insurrexit autem illi Alexander quidam
 ex Seleuco se natum euentus, & Ptole-
 maus Aegypti rex ob Demetrii odium Ak-
 xandro fauens. Verum Demetrius ob Ptole-
 maum regno eiectus, statim obiit. Alexan-
 drum porro Demetrius expulsi Demetrii So-
 teris filius: & quia spurium genus superasset,
 Nicato,

Nicator à Syrijs post Seleucum secundus appellatus est, cum & ille in Parthos post Seleucum mouisset arma. inde in captiuitatem lapsus, apud Phraatem regem aliquandiu moratus est, quo tempore Rodogunem eius sororem rex connubio illi adiunxit. Verum ad indignitatem quoque Diodotus regum seruus, Alexandrum puerum ex Alexandro notho & Ptolemai filia genitum regno induxit. Deinde interfecto eo, regnum ipse inuasit, & Triphon sua sponte cognominatus est, quem Antiochus Demetrii illius captiui frater in Rhodo ob captiuitatem persuasus adiit, ac eo interfecto paternum regnum non sine iugi labore recuperauit. Porro in Phraatem bellum mouens, fratrem petere capit. Qua ex re Phraates timore percitus, Demetrium illi tradidit. Sed cum in Parthos denuo mouisset, victus semetipsum sponte occidit. Occisus est & à Cleopatra muliere Demetrius, cum in regnum reuerteretur, ob Rodoguna nuptias zelo commota, cum ea ex causa Antiocho Demetrii fratri prius denuississet. Erant autem illi ex Demetrio filij duo, Seleucus, & Antiochus Grypus cognomine. Ex Antiocho vero Antiochus Cyzicinus appellatus. Ex his quidem Grypum Athenas, Cyzicinum in Cyzicum alendos misit. Seleucum vero post Demetrii patris obitum, diadema sibi vendicantem sa-

gita sustulit, siue dolum verita, quo in parentem eius Esa fuerat, siue furore quodā perosa omnes. Post Seleucum igitur Grypus rex creatus est, qui matrem sibi venenum permiscentem bibere coëgit, pœnasq; parenti suo pendere, haud absimilis profecto à matre Grypau. Insidiabatur & ipse Cyzicino, quanquam ex eadem matre esset genitus. Quod præsentens ille, bellum fratri intulit, regnoq; dismonuit. Ipse in eius locum Syrijs præfuit. At Seleucus Antiochi Grypi filius motis in patriam copijs, regnum illi abstulit. Ipse cum tyrannicus crudelissimusq; haberetur, Cilicia in ara Mopsipœ gymnasium combustus est. Regnum deinceps suscepit Antiochus Cyzicini filius: cui cum insidiaretur Seleucus consobrinus eius, Syrijs pietatem conseruatum putant, & ob id Egebiu nomine appellant: re autem ab amica qua pulchritudinem eius deperibat, seruatus est. Mihi verò ad irrisionem potius hoc nomen à Syrijs videtur inditum. Lunam quippe sibi connubio adiunxisse ferunt, qua & patri eius olim Cyzicino, deinde & Grypo patruo dempserat. Quemadmodum igitur huiusce diuinitatis participem Tigranes è regno depulit, & filium eius ex Luna vicissim genitum, & in Asia innutritum, ob idq; Asiaticum cognominatum, Pôpeius Syria regno priuauit, ut à nobis superius scriptum est, septem scilicet & ducentis

ducentis à Seleuco elapsis annis. Eximo quippe Alexandrum, & Alexandri filium & eorum nothos, & seruum eorum Diodotum cessante adhuc Pompeio per annum duntaxat imperantem. Selencidarum itaque imperium per septuaginta ultra ducentos annos prouectum est. Et si Romanorum tempora ab Alexandro usque contemplabimur, in his septuaginta & ducentis annis, quatuor & decem Tigranibus computabimus. Hac igitur de Macedonibus qui in Syria regnarunt, Veluti in aliena à nobis historia præscripsimus.

✱

Historia conclusio in Pompeium. Et sic historiam omnem Syria intuemur ab Antiocho magno usque ad Romanorum Victoriam, deinde ab Alexandro superius reuertendo usque in Antiochum ipsum, postremo ab Antiocho in Pompeium magnum.

FINIS.

L S APPIA

A P P I A N I
A L E X A N D R I -
N I S O P H I -
S T A E L I -
B E R
P A R T H I C V S.

POST Pompeium, & deinceps
ab eo quos in Syria magistratum
gessisse diximus, Gabinius
prætor qui eam provinciam
regeret, emissus est. Is
cum in Arabes deduceret, Mithridates Parthorum
rex ab Orode fratre imperio eiectus, et
Arabia ad Parthos ire persuasit. Ptolemaeus
autem undecimus Aegypti rex, & ipse non pa-
riter expulsus, multis pecunijs hortatus est, ut
à Parthis in Alexandrinos se converteret. Ptolemaeus
igitur Gabinius in regnum restituit, illatum
Alexandrinis bello. Sed is Romanorum sententiam
dānatus, aufugit, quod absque Senatus decreto
Aegyptum inuasisset, bello apud ipsos nefasto
ex Sibyllinis monitis. Post Gabinium Syria Crassus
præfuit. Quo pugnante in Parthos, ingens
clades accepta est. Lucio deinde Bibulo post
Crassum tenente Syriam, Parthi in eam movere
bellum. Saxa porro post Bibulum regente, & ad
Ioniā

Ioniâ Parthi peruenere, Romanus inter se dis-
 sidentibus civili bello, Et à nobis superius di-
 ctum est: operapretium tamen nihil peregere,
 Et latrocinij potius quàm bello functi videan-
 tur. Sed hac posterius gesta. Crassi autem casus
 ac calamitas, Parthorum animos ad summum
 extulit, qui deinde sub Antonio repressi sunt.
 Quemadmodum Verò id bellum captum sit à
 Crasso, paulò altius videtur repetendum. Ade-
 rat forte comitiarum dies statuto tempore, aspi-
 rabantq; permaximè ad consulatum in vnum
 concordēs Caius Caesar, Pompeius magnus, &
 Crassus prænominē Marcus, qui nonnullos ipsis
 aduersantes, Ciceronem scilicet ac Catonem re-
 pellentes, per vim magistratu potiti sunt, par-
 titiq; inter se prouincias, Caesari in aliud quin-
 quennium Galliam prius habitam ab illo con-
 firmarunt, sibi ipsis porro Pompeius & Cras-
 sus Syriam Iberiamq; sortiuntur, ex quibus
 Syria Crasso, Iberia Pompeio obuēnit: qua sors
 omnibus ferè fuit acceptissima. Multi nempe
 Pompeium haud longe ab Urbe esse cupiebant,
 & ipse uxoris amore diutius in ea moram agi-
 tabat. Crassus accepta sorte ultra modū latus,
 nullam sibi presenti fortunam splendidiorē
 obuēniri posse ratus est, adeo Et vix quietem
 ageret. Cum amicis enim vana quedam ac fe-
 re puerilia prater aetatem ex natura loqui so-
 litus, cum minimè continens & seuerus habe-
 retur,

retur, tunc admodum elatus, & veluti solutus
 omni lege, non Syriam, non Parthos felicitatis
 suae fines apponere contentus, quae Lucullus in
 Tigranem, Pompeius in Artabridatem egisse
 dicerentur, veluti ludum quendam praese-
 rens, ad Bactros &que Indos & maris ter-
 minos inani spe seipsum efferebat. Sed cum ex
 huiusmodi lege bellum in Parthos nullum tra-
 deretur, nemini ambiguum erat Crassum voto
 suo decidisse. Scripsit autem illi Caesar e Gallia
 belli impetum collaudans & exacuens. Itaque
 cum Ateius tribunus ingressu illi obstare co-
 peret, multiq; praeterea in unum conuenerunt,
 succensentes ac querentes quod in homines ni-
 hil mali meritos, fidere etiam coniunctos po-
 pulo Romano, bellum iniretur, Veritus Crassus
 Pompeium rogare capit ut illi adesset, &q;
 auxilium afferret. Erat quippe Pompeius
 populum summa auctoritas. Quamobrem cum
 plures in unum conuenerent, illique obste-
 re paratos vicissim acclamare, in medium pro-
 gressus, hilaritate vultus atque audacia eo-
 rum impetum motumque compescuit. Subsecu-
 to deinde silentio, cum per ipsos progredi ten-
 taret, Ateius aduersum factus primum qui-
 dem voce cohibuit, & ne egrederetur testatus
 est, deinde ad lictores conuersus, ut corpo-
 re apprehensum detineat, edicit. Cateris tribu-
 nis id ipsum prohibentibus, licitor Crassum emi-
 sit.

fit. Tum Verò accurrēs Ateius, sudem igne torrentem anteposuit ianua. Obueniente illi Crasso, delubatis auidè sacris, execrationes diras extulit & horrendas, sena quadam numina & immantia inuocans, atque in eos imprecatus. Has quidem execrationes Romani condì solitas & antiquas, profitentur talem quoque habere potestatem, Et nemini fas sit qui in eas inciderit, effugere, pessime praterea operari his & tentem si non à conuenientibus his, aut à multis excitentur. qua ex causa, Ateium plerique reprehendebant, qui Et Urbem in Crassum irritaret, in execrationes impias & superstitionem tam ingentem eam coniecisset. Crassus Verò cum Brundisium Venisset, nondum quieto & tranquillo mari classem soluit. Pluribus igitur amissis nauius & tempestatibus, reliquis assumptis copijs per Galatiam terrestri itinere profectus est. Ibi cum Deiotarum offendisset regem iam admodum senem nouam condentem Urbem, cauillo in eum & sus, ô rex, inquit, duodecim horarum domum incipis? Cui subridens Deiotarus, sed nec tu imperator, inquit, tempestiue admodum in Parthos bellum moues. Erat enim sexagenarius iam Crassus, aut paulo minus etatis habens, aspectu tamen senior quàm atate. Venientem autem ipsum primum quidè res haud eius spe indigna susceperet. nam & Euphratem

pon

ponte facile coniunxit, & exercitum traduxit incolumem. ac Urbes plures in Mesopotamia Ultro se dedentes accepit. Vnam Verò in qua Apollonius tyrannus præsidebat, cum milites centum in pugna perdidisset, & tandem captam diripuit hostiliter, & rebus ademptis corpora subiecit hasta. Hanc Urbem Zenodotiam Graeci appellant. Qua capta passus se imperatorem dici ab exercitu, haud mediocrem contraxit infamia, Vilis quæ ab omnibus haberi caput, quasi maiora desperaret, qui rem minimam tanti faceret. Impositis deinde præsidijis ijs Urbibus quas ceperat, & sive ad numerum septem millium pedum, equitum mille, cum reliquis copijs Syriam in hyberna concessit. Ibi suscepto filio, quem Caesar de Gallia multis insignibus ornatum, & equitibus mille electis stipatum miserat, in hoc primum errasse in re bellæ visus est, & prioribus longe maius peccatum edidisse, quod cum Babyloniæ ac Seleuciæ suscipere opus esset, Urbes Parthis continuo infensas, tempus hostibus se preparandi visus præstitisse. Quippe in Syriam moram ducens, cum pecuniaria magis quam rei militari nauaret operam, non armorum ordines supplere studens, non milites contentionibus bellicis instruere, sed redditus duntaxat Urbium exegitans, & pecunias per plures dies in Hierapolis laqueis expendens & trutinis popu-
lis

lis præterea ac dynastiis militum rationes per
 epistolas imponens, & afferentibus argentum
 acerbius ac aequum erat verbis insultans, tan-
 dem contempsit & pro nihilo haberi cepit. Si-
 na verò futura cladis huiusmodi fuisse con-
 stat. Primum quidem ab ipsa dea, hanc quis-
 e nonnulli Venerem, alij Iunonem (quidam ori-
 inem ac semina vniuersis ex humiditate tri-
 uentem causam & naturam nominant) cum
 ex eius templo egrederetur, primus in ipso li-
 mine prolapsus est Crassus iunior, deinde supra
 ipsum Crassus pater. Cum ex hybernis copias
 duceret, legati ab Arsace ad eum veniunt,
 reuem quendam sermonem afferentes. Ita-
 nim dixere. Si quidem à Romanis exercitus
 eos mitteretur, bellum contra fœdus esse ac-
 efandum. Sin inuicta patria, ut acceperant, ob-
 opriam vtilitatem arma Parthis inferret,
 gionem occuparet, aqua Arsacem dicere &
 rassi senectutis misereri, derelinquere Roma-
 is viros in custodia magis positos quàm custo-
 dientes. Ad hac obstrepente Crasso, & respon-
 um in Seleucia daturum pollicente, vnus ex
 gatis senior Vagises nomine, volam manus
 tunc proferens, in hac, inquit, crines potius
 scentur o Crasse, quàm tu Seleuciam videas.
 ac autem ita intellexisse visus est, ut Oro-
 ras regem prius debellandum esse diceret. Ex
 libus autem quas in Mesopotamia præsi-
 dijs

dijs Romani munierant, repente nonnulli discedentes, mira quadam & sollicitudine digna referebant. Vltro enim territi multitudine hostium ac bellorum qua pro Urbibus olim pertulissent, & amicis mos est, omnia in manus extollentes, inevitabiles hos esse insequentes fatebantur, insuperabiles verò cum fuga reperentur: sagittas oculorum aciem pennas auertere, ac prius quàm emittentem cedere fas esset, percusso insurgere. Ex ijs qui arma munierentur, partim hostibus occurrere, partim nemini insurgenti cedere. Qua omnia audientes milites ferè conciderant animo, satis persuasi nihil Armenijs & Cappadocibus differre Parthos, quos oppugnans Lucullus & persequens, demum reliquisset. Gravissimam patreæ belli partem, iter longum arbitrati, nunquàm insecutionē nunquàm inter manus venturorum, praelia periculaq; præter spes futura formidabant. Cum autem sacrificia quadam instanter eum facere oportere, iterumq; ex sententia omnia proponere putarent, tacito prædere vates signa continuè pessima, & in sacris condita apparuisse Crasso. Sed neque his mentem addidit, neque alijs quibuscumque nisi festinare suadetibus. Non minus quoq; illum Artabaxes Armeniorum rex ad bellum excitasse creditur. Venit enim in exercitu ad eum equitum sex millia, qui custodes ac præcursores regis fe-

rebant

rebantur, adducens: alios quoq; &sq; ad x. mil-
 lium numerum cataphractorum & tria pedi-
 tum millia domesticorum pollicitus adducere:
 Crassumq; adhortatus est, ut per Armeniam
 in Parthos transferret exercitū: non solum non
 per uberrima loca copias deducturum esse ipso
 assistente, Verum tuto incessurum per montes
 & colles invicem coniunctos, loca admodū dif-
 ficilia adducētib; equos, in quibus omnis Par-
 thorum vis sita esset. Ille promptitudinem eius
 & militum ornatum collaudavit, iter per Me-
 sopotamiam facturum se esse dixit, quo in loco
 multos ac praeipuos Romanorum reliquisset
 cines. Armenius itaque ad eam se convertit.
 Crasso igitur exercitum per pontem traducen-
 ti, multa prae solitum emicuere fulgura, plu-
 rimumq; ex aduerso militibus intonsuit vetus,
 praeterea nebulis coruscationibusq; permixtus
 classes anchoris annexas adeo concussit, ut ple-
 rasque ex ijs denuo submergeret. Duplici quoq;
 ictu fulgurum tactus est e caelo locus in quem
 castra esset habiturus. Equus pratorius quo-
 que & eximie ornatus & distracto auriga ad-
 rivum & ipse immersus subito videri desijt.
 Ferunt & aquilam qua prius sublata esset, à
 casu conuersam decidisse. Ad hac porro eue-
 nire post iter cum necessaria forte militibus
 apponerentur, primum lentes & offas esse
 allatas, quae lugubria Romani existimant, &

in funeralibus apponi solita. Ipsi etiam Crasso ad milites concionanti vox excidit qua haud parum turbaret exercitum. Dixit enim se ideo pontem solvere, Et nemo ex ipsis posset retroverti. Deinde errore cognito, tristitiam Verbi assumere Et explicare ad eos qui in sinistrum id acceperant, et insolentiam neglexit. Postremo cum solito more lastraret exercitum, Et maculatis hostijs augur extra illi prae-
 rexisset, decidere e manibus. Qua in re cum praesentes subtristari cerneret, risu edicto, huiusmodi, inquit, senectus est: sed nec armorum ulla e manibus effugient nostris. Hosque peractis, copias trans flumen movit septem armorum legiones ducens, equitum paulo minus quatuor millia; levis praeterea armatura equisibus parem numerum. Praecursorum igitur nonnulli explorare iussu, ad eum redire, nunciantes viris quidem vacuam esse regionem, plura tamen equorum notasse vestigia veluti conversione retrocedentium. Ob qua Crassus spe elatus est: militibus quoque Parthos despicere contigit, quasi ad manus veritos accedere. Subinde autem Cassius, Et qui cum eo militabant, Crassum hortabantur, Et in aliqua urbiem ex ijs quas munierat, copias reduceret, quousque hostium motus certius audiretur. Sin id recusaret, ad Seleuciam Versum fluminem duclaret exercitum: facilitatem quisp-

pe itineris rei frumentaria præbere copiam, & ad salubritatem exercitus conferre: inuicem custodiam illis, ne circumueniri possent, præstante fluuio, hostibus ex aduerso insuetis conferre manum. Hac igitur Crasso Voluente animo, & adhuc consulente, primarius quidam Arabum nomine Abarus, vir simulator ac perfidus, ad eum venit, qui omnium deinceps calamitatum quas fors fœda illis attulit præcipua causa videtur extitisse. Hunc nonnulli ex his qui cum Pompeio militauerāt, familiarem sibi, & nominis Romani haud inimicum extitisse nouerant, qui tunc Crasso ex sententia quorundam regis præfectorum se subiecerat, & eum longe à fluuio & montium itineribus auersum, inter vasta camporum spatia quoquo pacto adduceret, omnia etenim prius experiri, quam iuxta cum Romanis acie certare parati erant. Is igitur ad Crassum profectus (erat enim eloquio adsuadendum potens) Pompeium ut benefactorem in primis summis laudibus cepit efferre. Crassum Verò tanta potentia præditum, perbeatum appellans, ineptè moram ducere questus est. cunctantem, ac se præparantem, quasi illi armis, ac non potius manibus & pedibus velocissimis opus esset contra homines qui iampridem preciosiora suarum rerum rapientes, ad Scythas & Hyrcanos transferre cuperent, & si pugnaturi

M 2 sint.

sint, inquit, accelerandum est tamen prius
quàm omnem in unum adhortante rege con-
ferant potentiam. Nam nunc quidem Sure-
na ad Sillaces defertur super ipsos aggressorem
suscepturus. Id quippe nemini notum est. Haec
autem conficta erant omnia. In duas etenim
partes potentiam suam diuidens Orodes, ipse
Armeniam ingressus populabatur Artaba-
xum. Surenam verò aduersus Romanos mi-
serat, non ea usus prudentia quam multis prae-
didere: non enim credibile erat Crassum pri-
marius Romanorum virum contemnere
Artabaxo potius insurrexisse, & Armenio-
rum villas belli sorte sibi eligere. Ceterum
hoc mihi verò similis videtur esse, periculo
deterritum se in tuto posuisse, & futuram for-
tem opperientem, Surenam aduersum dele-
gisse hostibus, an aliter eos circumuenire posset,
meditantem: non enim ex plebe Surena fe-
rat, verum genere, diuitijs, & gloria regis se-
cus, fortitudine verò & robore inter Parthe-
atate sua ferè primus. Ad hac magnitudinem
& forma corporis nulli cedens, continuè à se
ipso qui onera deferrent mille camelos solitum
adducere, ducentos praeterea pellicum currus,
equos cataphractos mille, quos plerique leui-
orum precedebant. Summa equorum omnium
clientibus & seruis additis, decem millium
aequabat numerum. Huic à principio ob gene-
rum

*ris nobilitatem id decus additum, Et primus Parthorum regi diadema apponeret. Orodem igitur hic primus in Parthos deducentem iu-
 nit auxilio, Et Seleuciam urbem magnam prior ipse murum supergressus cepit, aduer-
 sante spropria detrudens manu, cum nondum trigessimum ætatis attigisset annum, consilij
 Et ingenij non mediocrem adeptus gloriam. Quibus ex rebus cum Crassum multifaceret
 ob audaciam, Et ingenij specimen, prima-
 rium Romanorum virum ita ex timore Et do-
 lis rerum fortuitarum iam propinquum obser-
 uabat. Abarus igitur cum, Crassum suasioni-
 bus à fluvio auertisset, inter media camporum
 spatia deduxit, nullis consita arboribus, Et
 inaquosa, Et qua circunquaque proficien-
 tibus nullum praberent itineris finem, Et non
 sitim duntaxat, Et itineris difficultatem, Ve-
 rùm gradientium oculis vastitatem Et desola-
 tionem anteferrent, non arborem asprien-
 tibus, non riuum, non montis ascensum, non
 germinantem herbam, sed profunditas qua-
 dam Et terrarum fluxus turpis desertusq; cir-
 cunstaret exercitum. His ex causis dolus iam
 suspectus esse caperat. Postea Verò cum ab Ar-
 tabaxo Armenio nunciij aduenissent, qui re-
 gem ingenti pralio distineri dicerent, Orode
 in illum irruente, auxilium Crasso mittere non
 posse suadere Et ad eum se converteret, Et vna*

cum Armenijs in Orodem bellum gereret. Sin autem id negligeret, proficisci continuè, & castrametari, equis peruia euitantem loca, & colles eligentem. Crassus ob iram nihil scribere dignatus, hoc solum verbis respondit, Armeniam ne nunc quidem quietem agere. Caterùm cum ad eum rediisset, Artabaxam proditi-
nis penas daturum esse. Quibus verbis subra-
tus Crassus, & qui cum illo erant, Crassum in
legatos saeuientem, admonitionibus lenire, pri-
uatim verò Abaro insurgentes dicere. Quate-
fors infelix ad nos detulit mortaliū pessime?
quibus pharmacis, ac beneficijs Crassum impu-
listi in solitudinem tam vastam ac profundam
dispergentem copias. Viam ingrediti Numidis
latronibus potius quàm Romano duci congrui-
tem? Ad qua Abarus vir fallax ac vanus
subijciens, eos hortabatur, suadebatq; pro-
dicum pati, ac tolerare: deinde ad milites de-
currens, ac nonnuquam auxilio assistens, risu
adoriebatur & salibus. Vos per Campaniam
iter facere fortasse creditis, fontes, & flumina
umbrasq; nemorum, necnō balnea & hospitia
assueti petere? non recordamini inter Ara-
bum & Assyriorum fines proficisci? Sic A-
barus Romanos pædagogum in morē corrigebat,
cū ceteris prius quàm eius proditio innotesce-
ret, adequitans, non latuit tamen Crassum. Ca-
terùm hoc illi persuadebat, quod plura faceret.

Ut terrorem incuteret hostibus. Ferunt die illa Crassum non ut Romanis imperatoribus mos fuit, purpurea ornatum veste, sed nigra indutum processisse, eamque cum animaduertisset, immutasse. Ex signis etiam nonnulla veluti infixis, vix magno labore ab efferentibus trahi potuisse. Qua ex causa irridens Crassus agmen properare iussit phalangemque equitatu pariter accedere, quoad nonnulli speculatum missi, alios ab hostibus interfectos esse, se ipsos vix eorum manus effugisse dicerent, aduentare illico eos in pugnam paratos ingenti multitudine audacique confisos. Quo nuncio commoti omnes, ipse etiam Crassus vehementer cepit trepidare. Summa igitur festinatione, nec admodum constanter milites in aciem eduxit. Et primum quidem, ut Cassio visum est, phalangem lenius armatam in medium extendens, ne circumueniri ab hostibus posset, equitibus cornua firmavit, deinde immutato consilio in unum reducens, duplici munimento connexuit, & quadrata profundaque multitudinis stipata in XII. acies disposuit, quae singula latera attingerent: iuxta aciem vero turmam equitum locavit, sic ut nulla earum auxilio equitum careret, sed ab omni latere eodem munimento contacta essent. Ex cornibus alterum Cassio, alterum Crasso iuniori dedit, ipse in medio constitit. Eoque modo exercitum deducens, ad rivum pervenit quae

Balissus dicitur, haudquaquam vberibus fluentem aquis, gratum tamen militibus in tanta soli siccitate & ardore iuxta aliam difficilem aquisq; carentem itinerationem. Praefectorum igitur plurimis eo in loco manendum videbatur sustinendumq; per noctem, & quoad potu esset, hostium ordines multitudinemque discernoscendam, demum cum illucesceret, incusducendum. Interim Crasso iuniori, & quiritibus qui cum illo erant, edictum ut iter agerent, seque ad pugnam prepararent: quae exre elatus ille, in ordine adhuc stantes, si qui indigerent, cibum capere, ac prius quam ab omnibus abunde sumptus esset, aciem progredi iussit, non pedetentim, nec ut ad pugnam quiete mouens, verum citra itineratione continuè deducens, quoad hostes praeter eorum praesentiam apparere, non plurimi quidem, et admodum elati, reliquam enim multitudinem praecedentibus Surena submiserat, & splendorem contegens armorum, vestes & patulamentis illis iusserat adiacere. Cum appropinquassent, & signum a duce datum esset, primum quidem strepitu gravi & horrendo campum circum insonuere omnem. Parthis etenim non cornibus aut tubis pugna signum dare consueverunt, verum lances corio affixo concutias, & clavis extenso arsis simul ab omni parte verberant, quae horrendum & profundum

quasi

quiddam resonantes, fremitu ferino & subito tonitrus mixtam referunt similitudinem, optime considerantes, quoniam ex omnibus sensibus auditus permaxime conturbat animam, & circa eam passiones excitat, & in primis omnium terret intellectum. Turbatis itaque Romanis inopino sonitu, statim quidem operimentis iacentes, galois splendidis & clypeis lucente ferro coruscantibus induti pradiere, equis insidentes ex are ferroque vicissim contectis armis. Præcipuus tamen inter omnes Surena & pulcherrimus aderat, & ipse quidem virtutis fama molliæ decorus haud similis, verum modico instructus apparatu cultum comasque lorica distinxerat, inter Parthos longe insignis atque formidandus. Primum igitur eos qui in fronte constiterant, telis incessere, ac vi propellere conati sunt. At cum acierum firmitatem, armorum connexionem, virorum prætereā constantiam experti essent, retrocessere, & segregari hincinde visi, vnaque acierum ordines dissolvere, circulo quodam quadratam aciem in vnum collegere. Crasso autem velutibus ut excurrerent imperante, non multum quidem illi processere, ceterum sagittarum multitudine oppressi, iterum ad suos reuersi sunt: quæ resurbationis principium & terrorem attulit, sagittarum violentiam & stridorem intuitibus, quæ arma dilacerantes, aque mollia & dura penetra-

M S bant

bant. Parthi Verò eminus distantes sagittas Undequaque emittere cœperunt, non distincte quidem iacentes, cum Romani densitate cunctam tenerent aciem, sic ut etiam Volentes frustra sagittam emittere non possent, crebra Vulnera recto ictu inferentibus telis Si adactis flexura nervorum ab arcubus firmitate magnitudineq; præstantibus. Erat igitur iam clausa aperta Romanorum ordinem quippe servatis, Undique sagittarum sauciabantur incursum: cedentes tantundem à periculo aberant: fugiebant enim simul iacentes Parthi: quod apud Scythas fortissimum habetur: eos namq; sapientissimos iudicant, qui aque auxilio alijs adesse, Et se tutari nouerint, fugaq; turpitudinem hoc consilio adimere. Romani Verò quoad eos effusis sagittis ad prælium accedere, Et manus collaturos credidere, patienter eorum insultum perpeSSI sunt. Cum autem sagittarum ingentem vim à camelis allatam fuisse cognovisset, quibus primi depugnantes denuò Vterentur, animis collapsi, spem omnem abiecere, nec minus Crassus ipse commotus est. Nuncios igitur ad filium pramisit, scrutariq; iussit, si quo pacto hostibus se immiscens, prius quàm ab illis circumveniretur, aduersos propellere posset: nam ipsi potissimum instabant: iam enim cornu eius adequebantur Veluti à tergo inhaesuri. Assumens itaque iuuenis equites mille, ac trecētos

ex,

ex quibus mille à Casare adduxerat, scutigerulorum etiam qui proximi aderant, turmas octo ad impetum misit, quos Parthi nonnunquam evitantes, aliquando telis incessentes, & ut quidam referunt, quò Crassum longe ab exercitu per astum interciperent, nunc retrocedentes, nunc cōuersi sequebantur, quoad exclamans Crassus, nō expectant hi nos Viri, insequi perēuerant, & cum eo Censorinus & Megababius, & hic quidem magnitudine animi & fortitudine longe prior, & Censorinus amplius senatoriam nactus dignitatem, & eloquio potens, ambo Crasso amici, & iusdem ferè atris. Insequentibus deinde duntaxat equitibus promptitudo omnis & hilaritas sperata occasionis ablata est: vicisse etenim se existimantes, & hostes persequi, cum longius progressi essent, se dolo circumuentos cognouere, conuerentibus se ijs quos fugere putabant, & plures alijs insurgentibus. Hoc in loco aliquantulum morati hostes numero inferiores ad manus tandem venturos crediderunt. At illi caphractis aduersum Romanos positis, reliquos quicquid nullo ordine emissos circumfundunt, sed campum omnem quatientes, arenarum cuiusmodi è profundo cruerent, puluerisque in imensum excitarent. Qua clade circumuenti, neue facile prospicere, neque loqui Romani poterant, sed in arctum deuoluti, inter se vicissim corruerunt

corruerant, non tela iacere, aut subita intercipi
 morte, cuiquam fas erat. Caterum spasmo &
 dolore circumsepti, undisque à sagittis carpeban-
 tur, quas cum vi educere tentarent, & mucro-
 nes barbulasque è venis nervisque diuellerent,
 seipsos affligentes, membra undisque traiecia
 lacerabant. In hunc modum intereuntibus plu-
 rimis viuentes quoque nihil agere aut mori
 poterant. Hortante igitur Publio ut cataphra-
 ctos adorirentur, manus clypeis infixas, peti-
 à sagittis humi detentos ostenderunt, neque se
 pralio, neque fuga amplius idoneas esse dic-
 runt. Ipse igitur ad equites adules, audacter
 quidē in hostes deduxit, seque illis immiscuit:
 Verum impar certamen erat, cum aequae ferue
 ac praeuere opus esset: nam cum debilibus qu-
 busdam & paruis telis thoraces corio & ferro
 solidas inuaderent, ex aduerso contis robora
 Gallorum corpora & nuda petebantur, &
 res maxime eos extulit: opera tamen rei
 tarius inclyta edidit: nam cum telis eos sub-
 rasset, inuicem complexi, viros ab equis pe-
 pellebant, armorum gravitate haud facile se
 stinantes. Plurimi praterea eorum equis der-
 lictis hostium subibant equos, eosque infra
 trem vulnerabant. At hi dolore conciti,
 una patientes, eodem momento assensores
 hostes inuicem sanguine madentes oppri-
 mabant. Affluxit autem vel maxime Gallos car-

Et sitis, & trisusque insuetos. Equos porro pluri-
 mi amiserant hostilibus consumptos telis: & i-
 itaque ad armatos reuerti properarunt, Pu-
 blium iam vulneribus confectum intuentes. Cū
 igitur semitam collis proximam viderent, ad eā
 accurrerunt, equisq; in medium reductis cly-
 peis ab extra eos contingentes facile barbaros
 repellere putarunt: quod ex aduerso illis conti-
 git. In ordinibus quippe qui posteriores sunt,
 ab antecedentibus contegi solent. In hoc autem
 alijs supra alios sine ordine locum occupantibus,
 Et continuè eos qui posterius resident detegen-
 tibus, nullus fere modus fuga aderat. Caterum
 vno impetu ad ima pellebātur, tam ingloriam
 Et inertem deplorantes necem. Erant forte cū
 Publio viri duo è Gracis ibidem, qui Carras
 habitabant, Hieronymus Et Nicomachus: hi
 illum adhortari capere, Et vna cum ipsis ad
 Ichnas fugerent urbem Romano populo obse-
 quentem: quibus cum respondisset ille, nullam
 tam acerbam esse mortem qua Publium deter-
 vere posset, Et eos linqueret qui pro se in bello ce-
 didissent, salutem sibi querere adhortatus est,
 complexusque à se dimisit: deinde cum manu
 Et non posset sagitta saucius, scutisferum Et se
 radio conficeret admonuit, Et roque illi latus
 obtulit. Eodem modo Censorinum decessisse me-
 norant. Megabachus seipsum gladio peremit:
 quod genus mortis ab illustrioribus seruatum
 est.

est. Ceteros adhuc superstites Parthi inuadentes telis oppressere: Vixos non amplius quingentis captos fuisse memorant: capita Publii & qui cum illo fuerant, abscissa, statim ad Crassum delata sunt. In hunc enim modum res processerat. Cum filium in Parthos insurgere mandasset, quidam ad eum venit nunciatus ingentem conuersionem, asperamque insecutionem hostes fieri captam. Videns igitur perperam ex ijs qui adesse consueuerant (plurimi quippe effugerant) aliquantulum gaudisus est, suosque in unum congregans exercitum ad opposita loca ire iussit, filium iam inde ab insecutione rediturum autumans. Qui autem à Publico promissi erant ut nunciarent eum in periculo confidere, in hostes delapsi, primi interiere: qui postea vix effugerant, Publicum iam esse affirmabant nisi magno ac repentino auxilio illi assisteret. Crassum igitur plurimi aduersa distinebant. Nihil enim ex ijs quæ acta fuerant, ratione complecti poterat, timore veri ad omnia & filij ductus charitate, utram auxiliium afferret aut non afferret, dubitabat. Tandem potentiam omnem inferre statuit. Inter hac Parthi aduentabant clamore & exultatione longe priore bello formidabiliores, ac plurima denuo tympana Romanis obstrepebant, alterius prælij initium adesse ratus. Illi autem Publii caput afferentes pilo infixum, & pro-

pian

vius instantes, conuictis Crassum genusq; pa-
 rentum infectati sunt: non enim decuit, aie-
 bant, Crassum patrem inuivilem & pessimum,
 filium adeo generosum & splendidum virtu-
 tis spectaculū obijcere Romanis. Super alia au-
 tem dira & horrenda, eorum animos vel ma-
 xime infregit non impetus ad vindictam pro-
 pus, Et par erat, verum terror ac trepidatio,
 assem diffusa in omnes: & quidem Crassum
 hac calamitate se ipso fortiores fama est ex-
 hibuisse. Clamore etenim circumiens acies, Ad-
 ze unum hac clades pertinet, o Romani, aie-
 rat. Caterum maior gloria virtutisq; felicitas
 vobis sita est, si vos incolumes inuictosque
 restabitis: & si mihi fors inuida filium cun-
 torum optimum eripuit, hoc saltem ira ostendi
 in hostes, letitiam illis adimite, crudelitatem
 magna pena vindicate, nec pro ijs qua nobis ene-
 runt, animos velitis abijcere. Neesse est non-
 inquam eos pati, qui magna adoriuntur: nec
 nullus quidem Tigranem sine suorum san-
 guine deuicit, neque Scipio Antiochum: mille-
 tes prisci illi nostri circa Siciliam amise-
 . In Italia imperatores atque duces plures,
 eorum nullus ante victus, ceteros ne victoria
 erentur in hostes, vetuit. Non enim prosperi-
 te Romani, sed patientia & virtute ad asse-
 quaq; tendentes, tantum potestatis & glo-
 riae sibi peperere. Hac cum diceret & adhor-
 taret

taretur Crassus, per paucos aures adhibentes
 animadvertit. quinimo eos exclamare iubens,
 facile totius exercitus maestitiam aperuit, de-
 bilem admodum & inordinatam Vocem emit-
 tentis. Contra barbarorum audacia & exulta-
 tio undique eminebat. Prosequentes igitur in-
 ceptū opus serui quidem & scutigeri ex trans-
 verso sagittas mittebant: qui verò inter pri-
 mos locati erant, contis depugnantes Romanos
 paruo quodam inclusere spatio, nisi si quos ma-
 tem fugientes mira audacia in hostes impulit,
 parua quadam ausos, ac subito sagittarum ma-
 gnitudine acerbitateque consumptos, quæ cum
 telum ferro adicerent, equos nonnunquam in-
 terdum binos homines transuerberabant. Eo
 modo depugnantes, cum nox instaret, intermi-
 sere prælium, noctem unam Crasso elargiri pro-
 fitentes, ut filium deslere liceat. Nihil enim
 melius sperari poterat in re sua consiliente si
 ad Arsacem graderetur, vel ad illum prius
 adduci mallet. Parthi propius castrametantes
 in maxima spe versabantur, nox permolesta
 Romanis aderat, non defunctorum sepulcræ, præ
 sauciorum & pene intereuntium curam me-
 ditantibus, sed singulis se desolentibus: inemita-
 bilis quippe dies videbatur per noctem operan-
 tibus, & inter ausa desertarum camporum spa-
 tia relictis. Vulnerati præterea ingentem desse-
 rationem afferebant, impedimentum non mo-
 discum

icum celeritati præstaturi si ducerentur. Sin-
 guerentur, Voce fugam prodituri, Crassum
 erò quanquā malorum omnium causam &
 riginē esse scirent, alloqui tamen ac videre ma-
 nopere optabant. At ille à ceteris diuisus in
 enebriis latebat, fortuna plurimis, sapientibus
 erò temeritatis & ambitionis futurus exem-
 lar: qui cū primus & maximus inter tot Vi-
 orum millia haberi posset, quoddam duobus dūtax-
 at inferiorem se putaret, omnium egenus sibi
 videbatur, Tū igitur Octavius legatus & Cas-
 sius eum adhortari & excitare conati sunt. Re-
 usante eo, & animo ferè concidente, ipsimet
 lucas ad prætores in vnum conuocant. Cum ex-
 edere visum esset consulentibus, Verū sine tu-
 ba per silentium agmē agere, omnium statim qui
 ē linguā existimabant, ac id præfenserant, tu-
 multus ingens ac confusio fletus mixta exori-
 tur. Clamor quoq; vniuersum tenuit exercitū.
 Qua ex re trepidatio & pavor abeuntes cepit,
 quasi subito eos hostes essent inuasuri. Itaq; ple-
 rumq; in ordines redacti, saucios, qui eos seque-
 bantur, partim susipientes, partim repellentes,
 moram facere coacti, trecentis equitibus exce-
 ptis, qui Gnatius duce circa mediā ferè noctem
 Carras peruenērūt. Allocutus igitur Gnatius
 manū custodes Romano sermone, Coponium
 admonere iubet, ingentem pugnam à Crasso
 cum Parthis gestam esse, nihilq; ulterius elo-
 N cutus,

cutus, nec ipse quis esset referens; equites per pontem intulit, & qui cū eo erant saluos praestitit. Nonnullis igitur conuictis agitata est, quod ducem reliquisset. Nam eius vox ad Coponium delata, Vtilis Crasso fuit. Quippe hoc animo volutans Coponius cum nihil boni annuntiare eum ex subito sermone cōfusoq; perciperet, statim milites arma capessere iussit, et Crassum nondum venire audies, obuiā illi prodijt, eumq; cum exercitu intra Urbem recepit. Parthi igitur ea nocte, quāquam Romanorum motum figamq; sensissent, nouitiquā insecti sunt. Statim vero orta luce, eos qui ab exercitu relictī fiserāt, non plures quatuor millibus, aggreſsi ad unum interficiunt plerosq; etiam per agros palantes, ipsi in equis discurrētes capiūt. Quatuor praeterea cohortes quas nocte Burguntius legatus deducebat, cum à via detraſſet, in arētis deprehensas, & se inuicem tutantes confecerunt x x. dumtaxat hominibus exceptis, qui nudis ensibus per medium eorum transcentes, non sine omnium admiratione ad Carras peruenerunt. Interim ad Surenā falsus rumor delatus est effugisse Crassum, reliquosq; cū eo captiuos: qui autē in Carris resistissent, turbam immixtam, hominesq; haud multifaciendos esse. Arbitratus igitur se totius Viēloria finem perdidisse, & adhuc animo dubius, & an vera essent scire cupiens, ut quae ad urbem

Bem delatus vel Crassum obsideret, vel atcun-
 tem sequeretur, ad Carrinos quendam ex suis
 præmisit interpretem, iabens sub mœnibus
 Romano sermone Crassum poscere, aut Cassiũ,
 ac dicere, libenter Surenam in colloquiũ cum
 illis esse. Hac referente interprete, cum Crasso
 nuntiatum esset, postulationi eius assensus est:
 ac paulò post Venere à Barbaris Arabes qua-
 dam, qui Crassum ac Cassiam optime ab aspe-
 ctu noscerent. in exercitu ante pugna visos. Hi
 Cassium è muro intuentes, Surena fœdus cum
 eis inire velle dicunt, concessurumq, si regi
 amici esse vellent, Et Mesopotamiã relinquere,
 Et salui abire possent. Hac cum Stilia Cassio in
 extrema necessitate visa essent, conditionemq,
 susciperet, locum autem Et tempus diffiniri
 posceret. quibus in vnum conuenirent, id se fa-
 cturos polliciti sunt. Gaius igitur Surena in
 hac eos obsidione detinere posse, ortu luce Par-
 thos impulit, qui multæ aduersum cõminantes
 eos admonerent, si fœdus cũ ipsis inire Roma-
 ni vellent, Crassum traderent, ac Cassium. Ad
 qua, cum se deceptos quereretur, longas Et in-
 utiles Arabum spes Crassum Et emitteret hor-
 tatri, salutemq, sibi fuga quæreretur contendunt.
 Idq, Carrinis nullo pacto dicendum monent.
 Suadebat id omnium infidelissimus Crasso An-
 dromachus, seq, itineris ducem profitebatur:
 quod nemini Parthorum clàm fuit, eodem ad

*singulos cuncta deferente. Cum igitur Parthis
 consuetudo haud adesset belli noctu gerendi,
 Crassius verò eo tempore esset abiturus, ne lon-
 ga insecutione hostes retardaret. militari astu-
 tia eos distinebat, nam alia alijs implicabat
 itinera, tandē verò in sylvam delatus amplissi-
 mam, loca fossis vndiq; impedita qua non sine
 ingi labore hincinde sequētes morarentur, cir-
 cumibat Qua ex re nihil sanum fidum ve mo-
 liri Andromachum plerique intuentes, sequi
 recusarunt, inter quos & Crassius denno ad
 Carras redire instituit. Suadentibus illi Ara-
 bibus, ut maneret quoad luna scorpionem per-
 transisset, ego, inquit, sagittariū magis timeo.
 Profectus itaq; in Syriam quingentis stipatus
 equitibus fido duce ad iter vsus, montana ite-
 nera secutus, qua Sinnaca appellantur, erat
 nondum luce cum quinq; millibus in tūm est
 delatus. Ducebat autē illos vir optimus Octa-
 vius. Crassum verò sub Andromacho per in-
 uia saltusq; palantem illustris dies attigit.
 Erant cum eo scutigerorum cohortes quatuor,
 equites perpauci, lictores numero quinq;, cum
 quibus magno labore vix tandem in semitam
 redactus, incumbētib; iam hostibus, cū non
 longius duodecim stadijs Octavio abesses, ad
 alium collem fuga peruenit, non equitabilem
 adeo, aut munitum, adiacentem verò reliquis
 conuallibus, & longo pendentem iugo, campi
 in*

in medio patentibus. Itaq; ab ijs qui Octavianū secuti erant, facile eius periculum spectari poterat. Primus igitur Octavianus cum paucis deinde sequentibus ceteris in hostes ferebatur, quibus à colle depulsis Crassum in medio eorū recipere. clypeos quippe obijcientes gloriari pergunt, nullas Parthis adesse sagittas quas imperatoris sui corpori obesse possent, ni super illum pugnautes ipsi occumberent. Videns igitur Surena Parthos iam se languidius periculo immiscentes, quasi nocte tenerentur, tumultū praeerea quem Romani occupassent, omni ex parte tutos eos reddere, huiusmodi dolum Crasso annectit. Plurimi nempe ex captiuis demissae fuerant, qui Barbaros in exercitu audisse dicerent inter se colloquentes, regē neutiquam bellum cum Romanis sine fœdere ommissurum, ceterum amicitiam conciliaturū esse Crassi gratia, quo beneuolo uti cuperet. Cessarant enim iam à pugna Barbari. Surena igitur cum optimis strenue ad tumultum profectus, primū quidē ab arcu neruū soluit, deinde dextram protulit, Crassum quoq; in colloquium vocare cepit, inquit, potentia regem ac virtute inuestum, mansuetudinem ac clementiam sponte erga illum ostensurum esse, cum fœdus abeuntibus, & abeundi praestaret facultatem. Hac Surena referente, alij suscipientes ad gratiam quoq; referebant. Crassus nihil nisi infidum ab

his expertus, subitumq³ eorum mutationē ne-
 quaquam rationi innixam arbitratus, haud
 assensus est, verum consilio vniuersa agēda esse
 dictitabat. Militibus verò reclamantibus, ac
 iubentibus, demum maledictis incessantibus,
 quasi eos pugnantes abijceret, cum quibus sine
 armis nec in colloquium venire auderet, prin-
 cipio eos sermonibus lenire, & alloquitentur
 uit quod reliquum lucis inter montes & rupes
 sustinentes facillime noctu essent abituri. Ili
 quoq³ ostendit, hortatusq³ est ne spem salutis
 quae iam propius adesset, ultro abijcerent. Cum
 verò vlscrius eos conquerentes, & arma qua-
 tiētes minis vti cognouisset, pauesfactus statim
 cessit, hac solum conuersus inquiring. Octavi,
 & Petroni, & quicunq³ Romanorum adesse
 duces, vos quidem itineris mei necessitati ar-
 nitis, praesentesq³ cōspicitis quā f. d. & da-
 ra pator: verum ad alios cum salus eritis hac
 solum discite, Crassum perfidia hostium dece-
 ptum interijisse, nō autem a ciuib³ traditum:
 non enim qui circa Octavianum erant, restiti-
 runt, verum à tumultu inferius profecti sunt.
 Solum liētores sequētes Crassus repulit. Primi
 igitur Barbarorum obuiam illi produnt duo-
 semigrati, qui ab equis descendentes, debito eū
 honore susceperunt, & Graco sermone & quos-
 dam ex suis pramitteret hortati sunt, quibus
 se Surenā cum suis inermem adesse ostende-
 ret.

ret. Crassus his respondit. etsi modica viuendi cupiditate teneretur, non tamen se eorum manibus permissurum esse. Itaque Rascos fratres promissit sciscitatu-
 ros, qui quot Ve in Enū conuenissent. quos Surena statim deprehensos inf-
 sit detineri. ipse cum illustrioribus in equo pro-
 cessit: Visoq; Crasso. Et quid hoc, inquit? Ro-
 manorum imperator pedes ambulat, nos in e-
 quis vehimur? Et statim equum insist adduci.
 Crasso autem neque se, neque illum peccasse
 proficiente, cum utriusque patrium sit in Enū
 conuenire: esse ibi inducias ac pacem Orodi
 regi Romanis que Surena inquit: oportere
 autem ad fluvium euntes fœdera conscribere.
 Non enim vos omnino memores promissorum
 estis, o Romani, ait. Et dextram illi obtulit.
 Recusante deinde Crasso equum, nihil necesse,
 inquit: rex quippe illum tibi tradit: Et simul
 equus aderat phaleris auroq; conspicuus, Et
 qui præsto eum suscepturi venerant, circumsi-
 dentes platen insequiebantur, accelerareque
 cogebant. Octavius igitur equum per frena
 arripit, Et post eum unus ex tribunis Petro-
 nius, demum reliqui circūstetere equum occi-
 dere quærentes, Et qui Crassum impellebant,
 ab utraque parte deturbantes. Tumultu ita-
 que Et impulsione fieri captis, cum ad ver-
 bera ventum esset, Octavius exerto ense e-
 quissonem quendam à barbaris occidit, alius

Verò Octavianum à tergo instans vulneravit. Petronius cum armis haud admodum munitus esset, in Thoracem percussus vulneratus abiit. Crassum autem Maxarthes Parthius interfecit: quod quidam negant, alium quendam occisorem asserentes. Crasso deinde iacenti caput dextramque abscissam referunt. Opinantur tamen ista potius quam intelligantur. Qui enim praesentes erant parum circa ipsum pugnantes interfecti sunt, parum fugientes ad tumulum statim redierunt. Aduentibus demum Parthis, & Crassum penas dedisse referentibus, reliquos omnes tum descendere Surena iussit. itaque è tumulo delapsi seipso Parthis credidere: & hi quidem nocte palantes vix paucis exceptis in tumum euasere. Reliquos omnes Arabes aut ensi cepere, aut confecere ferro. Feruntur quippe ad viginti millia hominum interisse, decem millia in potestatem redacta esse. Caput autem dextramque Crassi Orodi regi in Armeniam Surena misit. Ipse in Seleuciam praemissis nuntiis Crassum captivum duci, ridiculam commentus est pompam, per contumeliam triumphum agens. nam captiuorum gratissimus Crasso Caius, Vestem regia mulieris indutus, & pro Crasso iussus respondere, cum imperator vocaretur, equo insidebat: ante ipsum Verò tibicines ac lictores camelis vehabantur

tur

tur, quorum Virgis sacculi pendentes inerant,
iuxta secures nuper abscissa Romanorum ca-
pita, post hos Seleucides incedebant pellices, cā-
toresq, , qui scurrilia plura & risu digna re-
ferentes, mollitiem Crassi & ignaviam eius
decantarent, & hac quidem omnibus conspi-
cua erant. Seleucidarū verò seniores in unum
congregans Aristides, Milesiorum impudi-
cos protulit codices, non quidem ementitus,
in reconditis enim Rustij inuenti referuntur,
qui Surenā contumeliarum materiam in Ro-
manos praestitere, nec nisi bello impliciti hu-
iusmodi rebus scriptis se queunt convenire. Se-
lencidis quippe vir sapiens videtur Aesopus
Surenā intuentibus Milesiarum impudici-
tiarum follem prius appendentem, posterius
verò Parthicā attrahentem pompā inter
tot pellicum currus ijs quae Echidna nomi-
nantur, & Scytala haud adsimilem. Et hac
quidem priori in parte illustria. Terribilia de-
inde telis, arcubus equisq, insequentium, pha-
langis verò caudam in choreas, plausus, psal-
mos, festiuitatesq, impudicas mulserum fini-
nentem. Mendax profecto vir Rustius, impu-
disci Parthi Milesia hac ementiti ludicra: quo-
rum plurimi eorum regno praefuerint è Mile-
siis Ionijsq, pellicibus nati Arsacida. His per-
actis Orodes cum Artabaxe Armeniorum re-
ge in colloquium venit, & sororem eius Pa-

coro filio suo coniugem descendit. Potius, deinde & conuiuia inter utrosque, multaq; alia vicissim praebita. Certamen praeterea è Gracorum institutum vocibus. non enim cantibus Graecis & literis indoctus omnino putabatur Orades. Artabaxes etiam tragedias edidisse, & orationes historiasq; scripsisse dicitur: quarum nonnulla posteritati adhuc permanent. Crassus capite ad fores delatus statim è mensa consurgere omnes. Tragediam deinde minus Iason nomine Trallianus, cum Bacchi orgia ab Euripide in ijs quae de Agaue referuntur, decantaret, essetq; eius vox pergrata omnibus. Silacis attestationem procumbentes, eamq; veneratus, Crassus caput iecit in medium. Plausum autem in immensam cum letitia & clamore extollentibus Parthis, Silacis statuam inclinauere feruente rege. Tum Iason Penthei consilapimata, quidam è psallentibus tradidit. ille Crasso capite assumpto, bacchantis in mare in id se totum extulit. superstitione huiusmodi & suis & cantu, Ferimus ex motis ambitu nuper casam Venationem optimam. Eo cantu gausi omnes, respondētibus deinde reliquis, cum quidam ex ijs quae chorizabant addidisset, Meus meos hic est honor, profiliens Maxarthes, nam & ipse conuiuio inerat, caput è manu abstulit, quasi id ipsum à se conuenientius dicendum putaret. Gausius igitur rex, quod ex patria moribus consuevit fuit,

donum

donum illis tribuit, Iasoni verò talentum contulit. In hanc itaq; cantum Crassi militiam & luti tragediam quādam finivisse scriptum est. p̄nas tamen huiusce crudelitatis Orodes, ac periurij Surenam dedisse meritas. Nam Surenam nō multo post dignitati & gloriae eius inuadens Orodes neci tradidit. Orodes porro cum Pacorum filium à Romanis bello superatus amisisset, & morbo intercute laborare cepisset, à Phraarte filio per insidias aconito aggressus, suscipiente medicinam morbo, ita & longius prorogaretur, attenuareturq; membra alia, breuiori via è vita pulsus est. Tumultuante deinde Parthico exercitu circa Mesopotamiam, Labienum regij milites Parthorum principem sibi statuentes Syriam ingressuri videbantur, vel Viteris prodeuntes in Alexandria secum deducturi. Agentem igitur Parthos, & ab Euphrate & Syria Lydiam &sq; & Ioniam. Assyriam peruastantem omnem Antonius ut reprimeret, eique obsisteret, copias aduersum mouit, quem Uxor Fulvia multis lacrymis & literis ad se reuocans Italia demum redire coëgit, Ibi Casari conciliatus, ac Pōpeo qui Siciliam regebat, Ventidiam praeiussit in Asiam impedimentum quodādam allaturum Parthis. Ipse Ulro sibi indulgens, sacerdos primi Caesaris creatus est, plurāque alia benigne comiterque in pollicis rebus exercuit. Erat forte

forte cum eo magnus quidam Aegyptius ex ijs
 qui hominum genituras sortēsque scrutantur.
 Is siue ut Cleopatra morē gereret, siue Veritati
 inniteretur, erga Antonium dicere ausus est,
 fortunam eius illustrem & insignem sub Casa
 re admodum deficere ac debilitari, & ut lon-
 ge ab eo adolescente se trāsferret, hortatus est.
 Tuus, inquit, demō huius reformidat genum.
 Quibus ex verbis palam subtristari visum est
 Antonius, ita ut Aegypto potius inbarnem
 ex Italia discederet, & qua propria in Gra-
 cia illi fuerant, Caesaris potestati traderet. In
 hybernis igitur circa Athenas cōmoranti, qua
 in Parthos à Ventidio feliciter gesta fuerant,
 referuntur, superatos bello Parthos, Labienum,
 ac Phraartem bellacissimos Orodis duces ac
 interijisse. Quorum causa epulum Gracipra-
 bitum, ludu praecipui Athenis acti, Cum autem
 ad bellum profecturus esset, sertum suu ex oleo
 sacro desumpsit, & à Clepsydra Vas aqua ple-
 num ex praecepto hauriens secum detulit. In-
 ter hac Pacorum regis filium magnas Partho-
 rum copias in Syriam ducentem Ventidius
 circa Cyristum occurrens pepulit, Pacorūque
 inter primos occumbente, magna strage eos
 afflixit, quod opus inter cetera memoratu di-
 gnum, omnes ferè calamitates quas Romani
 sub Crasso pertulissent, vindicta sustulit, Par-
 thosque intra Mediam Mesopotamiāque
 conclusit

cōclusit, tribus prælijs summa & superatos à Romanis. Ventidius igitur Parthos & iterius persequi neglexit, Antonij Veritus inuadiam. De ficientes autem inuadens, ad deditiōem redire compulsi. Antiochum porrò Comagenum in Urbe Samosatis obsedit. Deprecante deinde illo & mille talenta dare pollicente, Antonij quoq; mandatis obsequi, ad Antonium mittere iussit. Iam enim proximus aderat, & Ventidium cum Antiocho inducias agere volentem, eam rem suo nomine & conficeret admonuit. non enim omnia à Ventidio exequenda iudicabat. Obsidione deinde in longum procedente, et ciuibus iam pace desperata ad audaciam conuersis, cum nihil proficeret, rubore & prænitentia compulsus, quinque & trecenta talenta cupide ab Antiocho accipit, & parua quadam in Syria componens, denuo Athenas rediit, Ventidium quibus decuit pecunijs ornatum ad triumphum mittens. Hic enim de Parthis &que ad aetatem nostram solus triumphauit. Vir quidem natione ignobilis, cum in Antonij amicitiam sese insinuasset, illustrium rerū occasiones adeptus est, quibus strenue & satis approbasse creditur, qua de Antonio & Casare dicta sunt, feliciores per alios quàm per seipsos esse in bello duces. Etenim Cassium Antonij ducē in Syria multa fecisse, & Canidium ab eodem in Armenia relictum, his deuictis,

liber

Iberorum quoque & Albancrum subactis re-
gibus, ad Caucasum usque processisse: quibus
ex rebus Antonij potentia gloria inter Barba-
ros potissimum adauctam esse. Nam cum Phra-
artes Orodem patrem interemisset, regnumq;
sibi vendicasset, plurimi subinde Parthorum
aufugere, & Munesis vir clarus et potens ad
Antonium pariter fuga peruenit, fortunam
suam Themistocli assimilans, Antonij vero
facultates ac magnificentiam Persarum regi,
qui tres urbes illi dono dederat, Larissam,
Arethusam, & Hierapolim, quam Callinicum
prius appellabant. Parthorum deinde rege de-
xtram Munesis offerente, perlibenter eum di-
misit. Antocius, Phraartem dolo circumuenire
ratus, quasi pace demum inter eos secuturus
agnum putans, quibus Crassum si audirent
essent Parthi, eas quoque sibi asciscere. Chapatra
itaque in Aegyptum praemissa, ipse per Ara-
biam & Armeniam profectus est. Eo in loci
conuenientibus copiis, auxilia etiam regum con-
trahit. Hi vero per plures fuere, quorum no-
tissimus Armeniorum rex Artabaxes sex mil-
lium equitum, septem peditum exercitum du-
cebat. Erant & cum eo Romanorum peditum
sexaginta millia. Equitatus quoque ex Iberis
& Celtiberis à Romanis institutus ad nume-
rum decem millium. Reliquarum porro nati-
um ad triginta millia cum equitibus & Ce-
litis

libris annumerabantur. Huiusmodi itaq³ ap-
 paratum ac potentiam, quam ultra Bactros
 extimere Iudi, & qua Asiam quoque tenere
 potuisset, inutilem sibi ob Cleopatram extitis-
 se memorant. Cum illa siquidem hybernare cu-
 piens, bellum ante tempus inferre ausus, cum
 nulla ratione vteretur quasi pharmacis quibus-
 dam & incantaminibus addictus esset, ad eā
 solum diuertit oculos, celeriusq³ ad conspectum
 eius regredi, quā hostes bello superare sata-
 gebat. Principio quidem cum in Armenia hy-
 bernare opus esset, & exercitum labore fessum
 reparare octo millium stadiorum itineratione
 confectum, ac prius quā ex hybernis Parthi
 excederent, veris principio Mediam iruadere,
 tempus opperiri haud passus est, Verum ad si-
 nistram deflexis copiis, captā Armenia, Atro-
 patenam depopulatus est regionem. Machinas
 praeterea quas Urbium oppugnandarum gratia
 trecentis Vehiculis adducere solebat, inter quat
 arios octoginta pedum longitudine inerat, licet
 his similes haudquaquam in tempore reperiri
 possent, cum superior regio lignum omne inge-
 nerosum ob exilitatem molitiemque producat,
 celeritati studens, velut itineris impedimentum
 post se reliquit, custodiam quandam & exer-
 citus ducem Vehiculis apponens. Ipse Phraar-
 ta Urbem inclitam, in qua Medorum regis
 filij mulieresque habitabant, obsidere pergit:
 necess

necessitate Verò errorem omnem quem in dimittendis machinis ediderat ipsum arguente, aggerem summo labore contra Urbem erigere compellitur. Inter hac maximis copijs aduentans Phraartes, cum machinas ab Antonio destitutas intelligeret, ingentem equitatum aduersum eum misit, à quo circumuentus Tattianus, interemptus est, & cum eo ad decem millia militum caesa. Capti autem complures, inter quos & Polemō rex fuit. Machinas ita de barbari immisso igne succedunt. Quae omnia animaduertentes Antoniani milites, maxime Vereri capere tam insperato ac repentino aggressi malo. Armenius itaque Artabaxes desperatis iam Romanarum rebus, cum exercitu ad propria reuersus est, cum potissimum huius belli causa extitisset. Splendidè igitur fecerantibus ijs qui obsidione premebantur, & Parthorum fiducia minis contumelijsq; autentibus, nolens Antonius exercitu desidia laborante, huiusmodi calamitatis plagam inualescere, & diutius adaugeri, decem legionibus assumptis, & pratorijs cohortibus armatorum tribus, omnem equitatum frumentatum misit, satis fessus insurgentibus in eum hostibus pugnam ex ordine esse secuturā. Progressus igitur per dies duntaxat iter, Et Parthos circumfusus vidit, & ex itinere praelium inire cupientes, pugna signum castris ponit, disiectisq; tenerijs,

torijs, quasi bellum detreclaret, & abinde deducturus horridum barbarorum declinaret aspectum, equitibus edicit, ut cum primi ex hostibus in arcto constituti effugere non possent, equos ad eos flecterent. Barbaris itaque effusus potior visus est ordo Romanorum, & paribus intervallis transeuntes eos inuadebant sine strepitu & silentio tela quatientes. Cum signum datum esset, sublato clamore, equisq; conuersis aggressi vulnerabant quancquam intra sagittarum spatia deprehensos. Armatis itaq; clamore & armorum strepitu in unum subeuntibus territi Parthorum equi cessere loco, & ipsi prius quam ad manus venire possent, abire fuga. Antonius autem ab insecutione nequaquam destitit magna spe adductus totum ferè bellum, aut certe maiorem eius partem eo praelio confectam esse. Sed cum in castris redisset, pedites per quinquaginta, equites per tot insecutos stadsa, ex hostibus quidem captiuos caesosq; dinumerans, triginta duntaxat captos, ad octoginta in acie cecidisse comperit. Qua ex re stupor ac tristitia omnes ferè milites inuasit, durum arbitantes, si victores adeò paucos interemissent, victi tot viris spoliati essent, quot circa machinas perdidissent. Sequenti die ad bellum instructi, copias in Phraarta deduxere. Occurrentes deinde ex itinere hostibus primum parua manu se inferentibus, subinde ma-

O

iore,

iore postremo omnibus copijs, Veluti inuictis,
 Et nuper ad pugnam provocatibus, Et Undiq;
 insurgentibus, vix magno labore, ac difficulter
 in castris servati sunt. At cum Medis excur-
 sionem quandam ad aggerem fecissent, propu-
 gnatoresq; terruissent, iratus Antonius, ex q;
 qui pauore cessissent, decimum quenque suppli-
 cio affecit, alijs pro tritico hordeum apponi mis-
 sit. Difficile quidem utrisque erat bellum, Et
 euentus belli formidolosior, Antonio famem
 ingruentem formidante, neq; propterea vulne-
 ratorum defunctorūq; copia carente: Et Phra-
 artes Parthos intelligens omnia prius quam
 hyemem in castris sustinere, nec extra habita-
 cula commorari posse, maxime formidabat, ne
 perseverantibus Romanis moramq; ducen-
 tes sus eum derelinquerent, equinoctio autem
 nalis potissimum instante. Tale igitur machina-
 tur dolum. Parthorum quippe primorū cum aut
 frumentatum, aut ad alias excursions mitte-
 rentur, languidius admodum Romanis nana-
 bant operam, nonnulla ab illis auferre negligen-
 tes, ac virtutem eorum verbis extollescentes, bel-
 licosos etenim illos predicabant, eorumq; virtu-
 tem summa admirationi apud regē suum esse.
 Deinde proximiores illis facti, semotis equi
 Antonium increpabant, quod Phraartes cum
 eodem conciliari cupiente, ac talibus totq; vi-
 ris indulgere, ne utiquā praberet aures, Verum

maxi

maximos opperiens hostes, famem scilicet & hyemem, per desidiā quietem ageret, pro quibus opus esset etiam permisos à Parthis fugā capere. Pluribus igitur hac ad Antonium deferentibus, inani spe delusus, non prius Parthis bellum indici iussit, quā à blandientibus barbaris intelligeret, an hac ipsa conscio rege dicerent. Affirmantibus illis, ac suadentibus ne dubitaret, neque diffideret, quendam ex amicis iterū misit, qui signa captiuosque restitui equum diceret, quasi non multi salutem suam faceret, aut de fuga cogitaret. Partho autem hac omitti respondente, abeunti verò pacem securitatēque pollicente, intra paucos dies collectis vasibus cepit iter. Quorum autem studiosissimus semper fuerat populares scilicet blande alloqui, & exercitum ratione ducere, quantumvis alter, tunc ob ruborem mœstitiāque in alloquenda multitudine omisit. Domitium itaque Aenobarbum ei muneri addixit: qua ex re nonnulli excandescere, quasi ab eo despicerentur, & tristari vix. Plura tamen omissa sunt, ut gloria parceret, cuius causa hac ipsa ab imperatore potius suadenda & exoranda milites arbitrabantur. Cum iter ingressurus esset, quod retro per plana arboribusque desertis fœciundum erat, vir quidam genere Mardus, Parthorum moribus inter plura haud dissimilis, & qui in pugna circa machinas olim acta fidem praestitisset

set illasam, ad illum venit. suadetq; Et fugam
à via versus montes arripit, nec exercitum ar-
mis grauem vacuis incursibus & apertis equi-
tatis sagittisq; subiiciat. Phraartē nempe per
beneuolentia simulationem insidias illi strue-
re, se ducem brevioris via polliceri, & quan-
cessariarum rerum copia exuberet. Quam illi
gens Antonius, consulere in medium cepit, nec
aquum esse aiebat, exhibitā per inducias fide,
se Parthis minus credere videri, circumcisa-
nem autem itineris ad oppida, & assuetam se-
mitam collaudans, fidem à Mardo petit, ille
vinciri se iubet quoad in Armenia firmasset
exercitum. Eo modo insectis vinculis, per duas
dies miro modo deduxit agmen. Tertia die An-
tonio nihil iam de Parthis formidante & ex-
pugnantius agente iter, cum plurimum despi-
deret, videns Mardus apertionem quādam ad
egressum fluminis nuper effossam, & plurimā
aqua per iter quā commeādum esset, effusum,
id opera Parthorum effectum esse indicat, quō
difficultatem morāmq; abeuntibus obicerent,
& fluxum veluti impedimentum antepo-
nent. Antonium quoq; hortatus est, Et diligen-
tius inspiceret, animumq; adhiberet. non enim
longius abesse Parthos. Statim igitur milites
in ordine armisq; disponenti, & iaculatoribus
funditoribusq; excursionem preparantibus in
hostes, Parthi in conspectum se dedere, & En-
diq;

ſeq³ ſeſe effundentes, quaſi eos circumituri, Ro-
 manos terruere. Occurrētibus deinde Velitibus
 ſultas ex arcubus conſugebant plagas, mul-
 as & ipſi à fundis telisque patiebantur: de-
 mum terga vertere coacti, non multò poſt re-
 verſi ſunt. quoad Celta equos inferentes, & in
 os cōverſi diſſipare omnes, cum illa die nul-
 lum adhuc exemplar virtutis praſtitiffent. Ex
 his igitur qua agenda erant intelligens An-
 onius, fundatoribus lanceatoribusq³ cū plurimis
 non ſolum terga, verū etiam latera cōfirmans,
 exercitus quadrato agmine incedebat. Equi-
 tibus verò edictum eſt, Vt cum hoſtes aggreſſi
 eſſent, eos auerterent: cū auertiſſent, neutiquā
 longe ſequeretur. Eo modo Parthi per quatuor
 inſecuti dies, cum nihil amplius laderent quàm
 vaterentur, debiliores effecti, & hyemis occa-
 ſionem pratendentes, de reditu tandem cogita-
 re ceperunt. Quinta demum die Flavius qui-
 dā Gallus vir bello expertus, & acer, qui par-
 tem ducebat exercitus, ad Antonium venit,
 plures ex poſtremis Velites, & equites quosdā
 è fronte petit, quaſi magnum quippiam actu-
 rus, hiſque acceptis, multos ex hoſtibus conti-
 nuè inſurgentes opprimis, non Vt prius in eos
 inuectus deinde retrocedens, verū inſtans,
 ſeq³ audacius illis immiſcens. Intuentes au-
 tem cum poſteriores ordinis duces inſequen-
 tem hoſtes, miſſo nuncio reuocare pergunt,

quibus parere renuit. Titium autem quastorem aiunt auferentem signa vertisse retro, Gallum quoque consilijs aggressum esse, quasi multos & optimos viros exitio traderet. Reddenti consilia Gallo, & qui cum eo erant manere suadenti, Titius retrocessit. Gallum deinde in exercitus fronte compulsum, plurimi ex his qui à tergo inierant, accurrentes, protegerunt: oppugnatius undique, opem ab alijs per municijs exquisivit. At illi armatos deducentes, inter quos & Canidius, qui plurimum apud Antonium poterat, fuisse dicitur, non modicum peccasse dicuntur. Nam cum opus esset densam conuerrere phalangem, dum plures in auxilium emittunt, ac his deuictis alios deinde certamini adijciunt, parum abfuit, quin bello superati, uersum fuga repellerent exercitum, nisi quod Antonius cum armis à fronte strenue progressus, per fugientes tertiam immisit legionem, hostesque occurrentes à longe pepulit. Cecidere ea pugna ad tria millia, sauciorum ad quinque millia in castris relata sunt. Inter quos & Gallus fuit iam quatuor laceratus spiculis, sed is è uulneribus non conualuit: reliquos adiens Antonius, ad unum solabatur, illacrymansque hortabatur ad salutem. At illi alacres apprehensa dextra abire eum, & se curare, nec ulterius doli indulgere precabantur, illum imperatorem suum esse, & se saluos, dummodo incolumis is esset,

esset, futebantur. Ommino quidem neque audacia, neque tolerantia, neque corporis viribus atate illa splendidiorē quēpiam fuisse quis dixerit, neque cuiuspiam ex ducibus tantum reuerentia obedientia & cum beneuolentia praestitum esse, idque ab omnibus praeclaris ignotisque, & gratis & honore plus salustis & securitatis omnibus illis priscis imperatoribus sit acceptas. Huius rei causas plures memorat, quae nobis praemissa sunt, nobilitatem scilicet, dicendi vim, simplicitatem, largitionem, magnificentiam, ad iocos denique & urbanitates miram aequalitatem. Tum autem cum ijs qui morbo laborabant, una assisteret & compateretur, necessaria quoque impartiret, nemo facile dignoscere posset, utrum agros an incolumes potius, & saucios obsequentiore sibi redderet. Hostes igitur ferè detrectantes bellum, laboreque confectos, adeo huiusmodi victoria erexit, & contemptis Romanis nocte in castris quietè degerent, & tabernacula ab illis destituta, fugientiumque impedimenta direpturos se esse crederent. Itaque cum illuxisset, multo plures in unum conuenerunt. Feruntur enim ad quadraginta millia fuisse, rege ut ad certam manifestamque victoriam eos praemittente, cum ipse nec unica fortuna usus esset. Antonius milites allocutus, vilem poposcit vestem, & miserabilior apud eos fieret. Dissuadetibus autē amicis, purpurea

Veste in medium processit. Victores igitur Verbis extollens, fugientes convitijs insectatus est. Ex quibus hi Et bene speraret consideretque, suaserunt. Alij si decimare eos mallet, aut alia pœna afficere, promptos se obtulerunt, modo Et à cura Et mœstitia desineret, orabant. Ad hac ille manus ad calum tendens, deos deprecatus dicitur, Et si qua indignatio ob prosperitatem suarum rerum sibi incumberet, eam omnem in se converterent, reliquo exercitu salutem Victoriâque præsarent. Sequenti die diligentius circumseptus copijs ad iter pergit, Et Parthis insurgentibus inopine occurrit. Ad pradam enim ac rapinam, non ad prælium accedere sperabant. Deinde multitudinis telorum obsistentes cum fortiter promptèque depugnarent Romani, statim defecere. Cum vero descendentes ipsis à nonnullis collibus, in declivi eos adorirentur, Et difficulter deducentes conturbarent, conuersi quasi clypeos ferebant, omnes levis armatura in medio clausere, ipsi in genua deflexi, clypeos ante se tenebant. Qui vero posterus steterant, armis superiectionis primos contegebant: eodem modo Et reliqui nisi sunt. Huiusmodi igitur figura parsiformiter declivis, theatricum praebebat aspectum, obsecutio quidem firmissima aduersus lubricos sagittarum ictus. At Parthi inclinationem Romanorum in genua, lassitudinem Et calorem arbit

arbitrati, arcus deposuere, contisque acceptis
 comminus incepere pugnam: quibus Romani
 cum clamore subito aduolant, telisque è mani-
 bus excussis, primos interficiunt, reliquos in fu-
 gam vertant. Persimilia reliquis diebus gesta
 sunt, cum paululum via intermitteret Parthi,
 & fames insequeretur exercitum, modicum
 quid frumenti per pugnam vendicantem, nec
 instrumenta ad molendum apta deferentem:
 plura quippe dereliquerant, cum nonnullis in-
 umenta ad conuectandos currus defecissent, nō-
 nulli saucios agrósque deferrent: modium fru-
 menti Atticum quinquaginta drachmis ve-
 nisse in exercitu satis constat: hordeaceum ad
 aequale argenti pondus. Ea inopia ad olera radi-
 césque conuersi raro notis herbis utebantur. Co-
 acti igitur qua gustui insueta erant experiri,
 primum quidem in herbam incidunt, qua per
 furorem ad interitum adduceret: qui enim co-
 medisset, nihil aliarum reminiscebatur rerum,
 aut intelligebat, nec aliud quàm lapidem con-
 tinuè effodiebat vertebatque, quasi quippiam
 magni operis acturus. Erat igitur huiusmodi
 repletus ager terram ac lapides effodientium,
 inter quos debacchati, demum bilem euomen-
 tes interibant, cum primum quod antidotum
 huic morbo aderat, vinum defecisset. Intereun-
 tibus plurimis, nec propterea Parthis ab inse-
 cutione desinentibus, saepenumero Antonium

exclamasse ferunt, O decem millia: eos qui cum Xenophonte profecti erant, admirantem, cum ex Babylone per longius profecti iter, & multo pluribus depugnantes Parthis salvi euassissent. Parthi igitur cum exercitum desistere, aut ordines infringere non possent, iam pluries superati atque fugientes, iterum quiete amisceque admiscebantur Romanis qui palatum aut frumentatum quoquo pacto uendit. His arcis nervis exutos ostendentes, se retro proficisci velle, & hic finem belli ponere dicebant paucos ex Medis per Vnius aut duorum duntaxat dierum iter secuturos esse, nihil et inferrent mali, caterum ut villas remotiores ad damnis vendicarent. Talibus verbis ac blanditijs denuò fiduciam prastitere Romani, adeo ut hac audiens Antonius per campos potius proficisci cuperet, cum itinera a qua ad montes seherent, in aquosa esse audiret. Dum id facturus esset, vir quidam nomine Mithridates ab hostibus in exercitum ad eum venit, consobrinus Munestri illius qui cum Antonio alia fuerat, & tres vrbes dono acceperat, petem cum aliquo colloqui velle, qui Parthicam aut Syriam didicisset linguam. Et accedente ad eum Alexandro Antiocheno Antonio necessario atque amico, quis esset retulit, & in Munestrem gratiam referens, Vides inquit, à longè colles illos arduos, & in unum coniunctos? Cum

Cum se ille videret diceret, sub illis, inquit, Parthorum copia insidias vobis struunt. Patentes igitur campi collibus illis subiacent, per quos ab ipsis deceptos iter arrepturos esse existimant, viam qua ad montes ducit, relinquentes: in illa quippe sitis laborque duntaxat à vobis sustinenda sunt. Sin alteram tenueritis, sciat Antonius Crassi fortunas sibi esse subeundas. Hac locutus retrocessit. Antonius animo turbatus, amicos ad se convocat, & vna itinerris ducem Mardum accersit similia illi sentientem. Intelligebat enim semitas qua per plana ducerent, difficiles, & erroris plenas, ac vix itinerantibus permeabiles esse: aspera vero & montuosa nihil aliud in se difficultatis habere, nisi quod vnicuique die per inaquosa esset commendum. Ad hac igitur conuersus, nocte proficisci statuit. Aquam in vtribus milites asferre iubet. Cumque vasorum inopia plures detineret, quidam galeas aqua repletas, nonnulli caprinos vtres attulerunt. Iam iter capecebant, cum Parthis nunciatur, & quanquam nocte incedentes prater solitum aggrediuntur. Illucescente die in postremos incidere vigilia laborque confectos. Per ducenta quippe & quadraginta stadia progressi erant, nec hostes tam subito affuturos arbitrabantur: qua res calamitatem permagnam attulit. Sitim praeterea praelium adauxerat, nam pugnantes simul

simul incendebant. Primi igitur ad fluvium
 quendam pervenere, cuius aqua frigida admo-
 dum ac splendida fuit. Verum salsa ac veneno-
 sa, cuius causa adurenti siti praeordia à dolore
 vexabantur. Quod cum à Mardo praedictum
 esset, nihil minus eos qui à potu prohibebant
 auercentes hauriebant aquam. Antonius prae-
 sens ipse per modicum temporis ferre suade-
 bat, non longe abesse fluvium potui & equa-
 tioni accommodum, reliquum itineris adven-
 turo quatabile & asperum, ut hostes reverti cogeren-
 tur. Simul autem pugnantes renocabat, & ut
 equos iungerent, nutu significabat. Cum adven-
 bras ventum esset, fixis iam tabernaculis, &
 Parthis, ut solebant, recedentibus, venit denique
 Mithridates, & Alexandrum allocutus, hor-
 tatur aliquantulum cum silentio exercitum
 movere, & fluvio propius copias adungere,
 Parthos non ulterius transituros, verum ad il-
 lum usque insecuturos esse. Haccum Antonio
 Alexander retulisset, aurea quaedam pocula
 phialasque Mithridati misit afferri: ex qui-
 bus ille quotquot veste celare potuit assumpti,
 ad suos rediit. Iam lucis aliquid supererat, cum
 castra movere incipiunt, hostibus nullo in loco
 prodeuntibus. Ipsi vero inter se noctem difficil-
 limam, & omnium quae secuta est terribilio-
 rem peregere. Eos quippe qui aurum & argen-
 tum deferebant, aggressi spoliabant, & pecu-

nus rapientes è Vehiculis, ad vltimum Antonij impedimenta inuaserant: pocula, ac mensas ingentis pretij concidentem, inter se partiebantur. Tumultu itaque ingenti & errore passim detinente exercitum, incumbentibus Parthis, fugam & confusionem ab illis ortam arbitrabantur. Antonius itaque satellitem vnum ex libertis suis nomine Rhamnum ad se aduocans, sacramento adegisse dicitur, Et cum iussisset ipse, mucrone se transfigeret, caputque reliquo corpori adimeret ita, Et nec viuis ab hostibus capi, neque mortuus dignosci posset. Illacrymantibus amicis, Mardus Antonium exhortatus est iam propius adesse fluvium. Nam aura quadam humida efflare cæperat, & aer frigidior occurrens, incundam præbebat aspirationem, & tempus, inquit, itineris hanc mihi suadet adesse viciniam. Non multum adhuc noctis supererat, cum ab amicis nunciatum est tum multum illum non ex hostium insultu, sed ob militum scelus auaritiâque increbrescere. Multitudinem igitur ex tumultu & confusione in ordinem referre satagens, impedimenta deduci imperat. Iam dies terram illustrabat, cum exercitu in ordinem & silentium educto, Parthorum sagittarij postremis incidere: & Velutibus pugna signum datum est, armatique Et prius se inuicem tutantes, obiectis clypeis insurgentes opperiebantur hostes. Deducentibus

bus igitur primis post modicum fluvius apparuit, & equites supra ipsam statuens Antonius, adversos obiecit hostibus. Premissis itaque debilioribus transire cepit: & iam pugnantis licentia & facilitas bibendi aderat, cum Parthis conspecto fluvio nervos arcibus educunt, & Romanos, virtutem eorum commendantes, tuto transire admonent. Tante itaque transgressi se ipsos colligebant: nullum Parthis fidentes incedebant. Sexto demum in peracto postremo praelio, ad Araxem pervenire fluvium, qui Mediam ab Armenia regione dividit. Visus est autem fluvius ipse & profunditate & celeritate difficilis admodum ad transmeandum, & rumor increbruerat hostes in insidijs paratos, Romanos transentes inuasuros esse. Postremo cum tuto transgressi essent, & in Armeniam venissent, quasi prius terram illam à pelago intuentes, se passim prosternebant, & ad lacrymas complexusque oblatum vertebantur. Incedentes ergo per regionem uberem ac felicem, & omnibus adhibidinem abutentes, hydericos & scelericos incidere morbos. Hoc in loco cum numerum militum recenseret Antonius, viginti millia perditum quatuor equitum millia amisisse comperit, non tamen omnia bello casu, verum supra dimidium morbis valetudineque consumpta. Profectus igitur à Phraata per quinque

Et viginti dierum spatium, prælijs octo Et decem Parthos superarunt, quanquam victoria ipsa neque viribus neque perscuerantia confecta, paruis quibusdam infestationibus Et imperfectis adepta sint. Sed cum in primis conspicua omnium causa perhiberetur Artabaxes Armeniorum rex, qui finem eius belli è manu rapuisset Antony, cum è Media sex Et decem millia equitum adducens, qui Parthorum in morem armati cum eisdem pugnare soliti essent, Et Romanis Parthes insequentibus, facile eos sequi Et debellare potuissent, toties in illos insurgere, Et audacia uti recusasset, certatim ut ab eo pœnas exigeret hortabantur. Verùm ille astutia usus nihil de perfidia questus est, nihil à solito honore aut consuetudine omisit, exercitu imbecillo adhuc, atque egeno rerum omnium. Posterius cum in Armeniam iterum diuerteret, multis suasionibus ac blanditijs ad se alleclum tandem cepit, Et vinculis iniectis, in Alexandriam deductum in triumpho habuit. Quare potissimum Romanos mœstitia affecit, cum optima Et præcipua patria sua monumenta Cleopatra gratia Aegyptijs impartiri cernerent. Verùm hac posterius. Secuta est deinde inter Medorum Parthorumque reges discordia quadam, qua principium, ut aiunt, ex Romanorum spolijs assumens suspensionem amittendi regni.

Et

*Et pauorem Medo attulit. Nuncijs itaque ad
 Antonium missis, in auxilium Vocare cepit,
 cum omnibus copijs suis ad bellum pollicitus
 adesse. Ob qua magnam in spem adductus est
 Antonius, cum hoc unico ad superandos Par-
 thos indigere videretur, equitum Et sagitta-
 riorum destitutus copia, quem ad se gratul-
 tius Et amore, quam precibus inducendum cre-
 deret. Armeniam itaque denuò inuadit. Et
 Medo circa Araxem fluvium congressum, bel-
 lum agere decreuit. Verum Octavia Et Cleo-
 patra necessitudinibus adductus, astatis tem-
 poribus ad Medum proficisci, quanquam Pa-
 thi, ut ferebatur, intestinis agitantur sedi-
 tionibus, statuit. Ad hunc igitur denuò profe-
 ctus, in amicitiam pellexit. Cumque filius
 eius infantem uni ex Cleopatra fi-
 lijs uxorem despondisset, de-
 mum reuersus, ad ci-
 uile bellum con-
 uertit ani-
 mum.*

*

F I N I S.

A P P I A N I

ALEXANDRI-

N I S O P H I -

S T A E L I -

B E R

M I T H R I D A -

T I C V S .

ROMANI igitur Bithynios
 & Cappadoes, & quacunq;
 illis finitima nationes Euxi-
 num pontum incolunt, Mithri-
 dati per duos & quadraginta
 depugnantes annos sibi subegere. Eodem quoq;
 bello Ciliciã minimẽ antea illis parentem, Sy-
 riamq; Phœnicem, & inferiorem, Palestinam
 porrò prouinciã, & mediterranea ad Euphra-
 tem &q; flumiũ, quæ Mithridatis imperio neu-
 tiquam paruerant, impetu quodã eius victo-
 riæ sibi vendicarunt, & tributa quibusdã sta-
 tim, nonnullis denuo imposuerunt. Paphlago-
 niam autẽ & Galatiam. Phrigiãq; & pro-
 pinquã Phrygiã Misiã & super has Lydiam,
 Cariam & Ioniã & quacunq; alia Asia pro-
 uincia circa Pergamũ sunt, veteremq; Gra-
 ciam & Macedoniã, deuictõ Mithridate, sta-
 tim imperio suo subiecere, ac plurimis earum

*nondum quicquā persoluentibus imposuere tri-
 buta. Quāobrē hoc uel ingēs bellū mihi licet ar-
 bitrari, et Victoriā ab illo partā, magnā existi-
 mare. Præsidentē quaq; illi bello ducē Pōpernan
 &sq; in hanc diē meritō appellari magnū, mal-
 itudine gentiū ac populorum quos vel receper-
 ipsi, vel amiserē, & lōgitudine temporis, quā
 per quadraginta & amplius annos gessit.
 Audacia præterea ipsius regis ac tolerantia,
 quā in omnibus potentē experti sunt, cuius im-
 perio naues quadringētā ex proprijs suberant,
 equitū quinquaginta, peditū ducentā & quā-
 quaginta millia, machinarū ac omnis belli
 instrumenti par potētia eius summa. Depugna-
 bant autē cū eo reges Dynastāq; Armenia ac
 Scytharū, qui circa Pontum incolunt, super
 Maotidem paludē, & ab illa ad Thraciā By-
 phorū nauibus vehuntur, cōtra Romanos, eo po-
 tissimū tēpore acri inter se bello dissiantes, &
 Iberiā qui in eos cōcitaret, emiserat. & cū Cel-
 sis fœdus amicitiamq; inierat, ita ut in Ita-
 liam omnia prædatoribus referta ab Cilicia ad
 Herculeas &sq; colūnas maria inquietaretur,
 eaq; separata et impermeabilia ad nauigandū
 fierent, ciuitatibus & famē & plurimū labo-
 ris adijcerent. Omnino nihil homini possibile o-
 misisse visus est vel agēs vel cogitās, ut hic ma-
 ximus verū motus ab oriente in occidentē Uni-
 uersos (ut sic dixerim) molestia afficeret, vel
 bello*

Bello implicitos, Vel auxilia ferentes, Vel latro-
cinjs impendētes operā. Vel bello ipsi finitimos.
Tam ingens hoc bellū fuit, ac tam Variū, et ad
maxima demum finiens extulit Romanos, Et
imperij terminos ab occidente ad fluvij perda-
xerint Euphratē. Dividere Verò hac ipsa per
natiōes haud facile est, quaq; simul gesta sunt,
Et inuicē connexa Quae Verò distinguere nobis
licet, per partes expiscabimur Thraces Graci
eos existimāt, qui cū Rhēso ad Ilion pro Troia
nis castra habuere. Rhēso deinde noctu à Dio-
mede interfecto, quēadmodū ab Homero car-
minibus perscriptū est, fugientes ad Pōti ostia
qua arētiora in Thraciā sunt, quosdam desti-
tutos ratibus in ea tellure consedissee, eāq; par-
tem tenuisse, qua Bebrycia appellabatur. Quos-
dam trāsgressos Eltra Byzantiū, Et Thraces
qui Bithynj dicuntur prope Bithym habitasse
fluvium. Fame deinde compulsos in Bebryciam
rediisse, Et Bithyniam pro Bebrycia à fluvij no-
mine iuxta quem incoluissent, nominasse. Eius
Verò appellationem nulla ratione cum tempore
ab illis immutatam, cum parum admodum Bi-
thynia nomen à Bebrycia Videatur differre,
hoc multi iam existimāt. Alij Verò Bithym Io-
nis Et Thracis filium eorum regem, primum
extitisse, Et utriusque appellatione utriq; ter-
ra nomen inditum. Huiusmodi de Bithynia re-
ferre visum. Quae Verò ad Romanos pertinent

qui eam rexere prouinciā duos & quadragin-
ta deinceps annos, res gestas expediā. Sic enim
mihi maximè recensere opus est eorū facta per
scribenti. Prusias cognomine Cyniguus, cui per
seus Macedonū rex sororem eius uxorē dedi-
rat, cū non multo post Perseus idem Romanis
adinuicem belligeraret, neutram partē secutus
est. Capto demū Perseo, ad Romanorum duces
peruenit, veste amictus Romana quā togam
appellant, & calceamenta gerens Italica, raso
capite pileatus: quo more nō libertati red-
ditos ex decreto incesisse memorāt: cum abas
facie turpis esset, ac corpore perbreuis. Itaq; ad
Romanos delatus, Romanis verbis se eorū li-
bertū professus est. Cū risum exciussset omni-
bus, Romā missus etiam ridiculus multo me-
gis habitus, Vensam tandē impetravit. Sequen-
ti deinde tempore Attalo effectus hostis, eius
qui circa Pergamū Asiam regebat. Asiaticam
ingressus est prouinciā. Quae Romanorū au-
dientis Senatus, ad Prusiam legatos misit, qui
eum monerēt ne in Attalū eorum socium atq;
amicum bellum gereret. His cū minus ille pa-
ruisset, legati ex mādato eū monuere ut Sena-
tus morē gereret, & cum mille duntaxat equi-
tibus ad fines ex federe impositos accederet: il-
lic enim Attalū pari equitum numero illum
expectare. At is spreto Attalo ex suorum p. au-
tate, ratus q̄ ex insidijs facillē eum detinere po-
se.

se, legatos antecedere iussit, quasi cū mīde socuturus. Vniuerso deinde sublato exercitu, Veluti ad pugnam profectus est. Itaq; cū Attalus legatūq; aduētum eius praesensissent, & in fugā vt quisq; potuit abiissent, ille pratermissis ijs qui Romanorū Vasa deferebant, ceteros insecutus est, interceptoq; oppido quod Nicephorium appellatur, funditus euerit: naues porro quae in eo fuerant, incendit. Attalū quoq; in Pergamū delatū obsidere pergit: quoad hac intelligētes Romani, alios denuo misere legatos, qui pro damnis quae Attalo idē intulisset, satis factum ire iuberēt. Tunc Verò pauefactus Prusias, mandatis paruit, copiasq; abinde sustulit, mulctam quoq; legatis statuētib; Attalo persoluit, naues statim viginti cataphractas, argentiq; talenta quinquaginta in tēpore pollicitus. Erat is ob crudelitātē ferē omnib; exosus suis. Nicomedes autem eius filius à Bithynijs summo honore colebatur. Qua ex causa permolestē eius praesentiā ferens Prusias, Romam Vbi Vitā duceret ire iussit. Certior deinde factus filium à Romanis plurimū diligī, & in honore haberi, Senatui supplicare instituit, eum à pecunijs quas Attalo deberet, liberum esse sineret. Minā autem legatū hac de re ad Senatū mittit, cui ita imponit, Vt si quae petit, à Senatu impetret, nihil in filiū eius molietur. Sin Voto decidiisset, Nicomedē intra Urbem co-

uetur occidere. Rates illi ob hoc nonnullas de-
 stinat, milites præterea &sq; ad duum millium
 numerum. Cum multa remissio à Senatu re-
 pudicaretur (nā Andronicus ex aduerso ab
 Attalo submissus, multa à legatis inditā ra-
 pina inferiorem esse prædicabat) Nicomedes per
 rō aggredi instituens, cū omni diligētia mun-
 tum circūspiceret, addubitare cepit. Itaq; una
 nem interficere nō ausus, in Bithyniā ob timo-
 rem redire destitit. Protracta diutius in uite
 mora, tandem cū Nicomede in colloquiū uenit.
 Infidias Prusia cū eo struere aggreditur, An-
 dronicū Attali legatum ad rem conficiendam
 comitem accersit, qui Nicomedem ut in Bithy-
 niam induceret, suaderet Attalo. Illi se inuicē
 in oppido quodā mediterraneo, quod Berme
 appellatur, expectantes, Vespere nauē ingressi,
 qua facere opus esset meditantur, deinde nocte
 nondū peracta discessere. Cum illucferet, Ni-
 comedes purpuram indutus regiā, diademate
 capiti imposito nauem egreditur. Andronicus
 obuiam illi factus, ac regē appellans, cū equi-
 bus quingentis, quos secum habuit, antecedere
 suadet. Minas aduentū Nicomedis tū primum
 sentire simulans, inter duo millia quos age-
 bat, Veluti pauidus ferebatur, & sermone pro-
 lato, duobus, inquit, regibus, Vno in provincia
 existente, adueniente altero, necesse nobis arbi-
 tror consulere cui melius statuendū sit, & qua
 futu

futura sunt vicissim providere, tanquā de salute nostra cogitantibus : cui bene providerimus perscrutantes quis eorū dignius regno præsit. Ille quidē senex est, hic iuuenis. Bithynij illum odere, hunc amplectuntur, quem Romanorum etiam primores charum habent, & Andronichus iā illis favens Attali societate videtur polliceri, magno præsidentis imperio, & Bithynijs finitimi, & qui plurimū cum Prusia bellū gerat. Hac inquit, Prusia crudelitatem vna detegbat, quaq; in omnes superbe impieq; fecisset. Cōmune præter hac Bithyniorū in illum referebat odium, adeo ut Prusia iampridē infensos, & regnum eius detestantes, ad Nicomedē facile traduxerit, & simul dicens, hic rex secundus nobis, cū Andronicho duobus millibus stipatus eū sequebatur. Attalus iuvenem perlibenter accepit, Prusiāq; adhortatus est, ut civitates quasdam ad inhabitandum, regionem præterea ex qua reditum percipere posset, filio traderet. Prusias regnum omne Attali statim dare se dixit, cū causa, ut Nicomedes acquireret, in Asiam venisset. Hac factus, Romano nonnullos ex suis misit, qui Atalum ac Nicomedem accusarent, eosque in iudicium accirent. Qui autem cum Attalo fuere, statim in Bithyniam profecti sunt: quibus venietibus, paulatim Bithynij ad eos defluerunt. Prusias nemini fidēs, Romanos quōq; ab his insidijs libe-

raturus se arbitrat^{us}, Thracem quendam elegit, qui Thraces quingētos in unum congregās, solus corporis sui curam ageret. Ipse in arcem quā in Nicæa est aufugit. Romanorum igitur prator, qui in urbe fuerant, non statim Prusiæ legatos in Senatū duxit, quō Attalo morē gereret. Cum aliquando induxisset, & Senatus pretorē ipsum legatos eligere mādasset qui finē bello imponerent, tres viros elegit, quorū unus lapide caput saucius fœdas præferebat cicatrices, alius podagra laborabat, tertius stultior haberi consueuerat. Quamobrē Catonem legatos contemplatū dixisse ferunt, Senatū legationem emittere, quā ratione, pedibus, capiteq^{ue} careret. Legati igitur in Bithyniam delati, ut bello finem imponerent, & trisq^{ue} mādauere. Nicomede Verò & Attalo parere illis Vellerespōdētibus, Bithyni prater ea perceptare, Prusiæ crudelitatem vlt^{erius} sustinere non posse clamitabant, maximè cum eorū odium ex plurimū querelis iam illi vulgatum esset. Ea ex causa legati, quōd hac Romanis nondum innatescerent, infecta pace ad suos rediere. Prusias desperatis Romanorum rebus, quibus potissimū fiderat, nullius expectata ope, in Nicomediam profectus est: ut urbe intercepta, ijs qui in eā insurrexerant, bellum gereret. At illi rege prodito, portas continuò reſerant. Nicomedes subinde cum exercitu ingreditur. Prusiam Verò Io-

nis ad templum confugere nitentem, nonnulli à Nicomede missi interficiunt. In hunc modum Nicomedes Prusiae loco Bithyniorum regnum adeptus est. Cui deinde functo rebus humanis, Nicomedes eius filius cognomine Philopater, imperio successit, Romanis regnum veluti paternum illi statuētibus. Qua igitur ad Bithynios pertinent, huiusmodi fuisse constat, qua haud inutilia esse arbitror ut sciantur. Alterius autem Nicomedis filius ex testamento regnum Romanis dereliquit. Cappadocia ante Macedones qui imperarint, neutiquā apertè possum dicere, an ipsi proprio potiti sint imperio, an Dario potius paruerint. Alexander quippe dicitur cum in Darium deduceret, principes earū gentium sub tributo reliquisse. Sic Urbē Amisum genus Atticum in Democratia veluti patria ipsi politia statuisse. Hieronymus nec has quidem nationes attigisse cum scribit, Verū supra maritima Paphlāgia & Cilicia progressum aliud in Darium tenuisse iter. Perdicas deinde qui ab Alexandro Macedonibus praefuit, Ariarathem in Cappadociam mouentem, vel ab eo potius deficientem, siue ut illius regnum Macedonibus acquireret, bello cepit, eumq; suspendit, & nationibus illis Eumenum Cardianum praeficit. Eumene deinde interfecto, cum Macedones hostem illum iudicassent, Antipater post Perdicam, regionis qua sub Alexan-

P S dro

droolism fuerat, curā agens, Nicamurē Cappadocia satrapem instituit. Macedonibus non multo post inter se dissidentibus, Antigonus Laomedonte regno pulso, Syria praefuit. Mithridates huic adhaesit, & in genere Persarū regio. Ferox Antigonū per somnū existimasse agrū se offerere. Mithridatē deinde aurū metentē, in tum recessisse. Qua ex causa illū capiens interficere comatus est. Ille cū sex dūtaxat equitibus aufugit; & locum quendam Cappadocia nominans, multis illuc confluentibus, Marcinam incuria Cappadociam finitimasque et Pontum tenuit nationes. Postremū imperium in manus propagatum filiis tradidit: quibus cū ab alio suscepit & sequē aetate a primo Mithridatem, quicum Romanū bellum gessit. Huius itaque generis Cappadocia ac Ponti reges cum extiterint, facile erit exponere quemadmodum eorum regna diuiserint. & qui Ponto, quique Cappadocia praefuerint. Primus igitur ex his Romanis amicitia conueniens, naues quasdam in Carthaginenses ac belli permodicam praestitit societatem re Ponti Mithridates, Euergetas cognomen, qui Cappadociam quasi sibi alienam exciuit. Huic successit filius Mithridates Dionysius, cui Eupater fuit cognomen, quem Romanus excedere Cappadocia iussit. Armurazane ad eas confugiente, & dignare illi

Viso

is qui Cappadocia praesset, siue quod Mi-
 thridatis regno in maius adaucto, nonnihil ve-
 rentur, & in plures clàm diuidere optarent.
 & is quidē successit in regno. Nicomede autē
 Nicomedis Prusia veluti paterno in regno à
 Romanis Bithynia praesidere iussu, Socrates frā
 rem Nicomedis eius qui Christus dicebatur,
 cum exercitu in eū misit, eoq; modo Bithynia-
 um principatū Socrates ad se transtulit. Per
 idem ferē tempus Mithridates & Bagoas con-
 tra Ariobarzanē qui à Romanis regno prae-
 fectus fuerat, in Cappadociā ducentes, Ariara-
 them regē praefecerunt. Romani Nicomedem
 simul & Ariobarzanē in regnum vnā reduci
 statuerunt, & legatos hac de causa ad illos mi-
 serunt, quibus Manius Attilius praerat: assu-
 mereq; ex itinere à Lucio Cassio qui circa Per-
 gamū castra habebat, & exercitū permodicū
 ducebat, & ab Mithridate Eupatro auxilia
 iusserunt. Sed is quidē, quod Cappadociam sibi
 abstulissent Romani, ac Phrygiam, cōquestus,
 quemadmodum Graecis literis perscriptū est,
 nihil fauoris illis praestitit. Cassius autem &
 Manius Cassij copijs plures alias ex Galatis
 Phrygijsq; adijcentes, Nicomedē in Bithynia,
 Ariobarzanem verò in Cappadocia restituere
 regna. Et cum uterq; Mithridati esset finiti-
 mus, vnā cōuenerunt, regionem eius quam pri-
 mum excurrere, eumq; in bellū promovere, satis
 fise

fisi Romanos auxilio illis affuturos esse. Forn-
dabat tamen per se quisque, cū finat omni illi-
sente, tanti belli subire principium, Mithrida-
in præmis veriti potentiā. Instantibus autē
gatis, Nicomedes multas in parandis auxi-
ducibus ac legatis dedisse pecunias, plures et
debere causatus, ampliores prætereā à Rom-
nis qui eum sequebatur, mutuò sumpsisse, et
ti coactus in Mithridatis regionē mouit exi-
tum, et usque ad Amasirē progressus urbē, et
uersam depopulatus est, nemine vel prohibente
illum, vel aduersum occurrente. Quippe Mit-
dates quāquā paratas copias haberet, et ut
serat, plurimas iustasque belli occasiones
preparans. Reuerso deinde multis
Nicomede, Mithridates Pelopidā à Romano-
rum principes ac legatos designat, satis conscius
eos sibi aduersos esse, et huiusmodi insulam
causam ab illis processisse. Dissimulans ad-
igitur, et plures simul et honestas huiusmodi
preferens occasiones, paterna societatis et an-
citra memoriā illis protulit, quarū causa Phry-
giā et Cappadociā sibi ablatas fuisse quereba-
tur, cum altera progenitorum suorum continē
fuiisset, et à parente suo denuo suscepta, Phry-
gia in victoria signum contra Aristonem ab
imperatore Romano præbita, nec comode ad-
idum pecunijs imperatori ipsi traditis: et nunc,
inquit, Nicomedē introitum Pæti sibi interclu-
den

rentem, omnemq³ regionem ad Amastrum Gr
 eem &sq³ populatē, pradamq³ illam abducen-
 tem quamoptime nostis, videre negligitis cum
 ad offerenda auxilia nec debilis rex meus sit,
 nec imparatus, Caterum vos testes earum re-
 rum qua in cōspectu vestro gesta sunt, expectat.
 Ex quo igitur affuistis, & vidistis omnia, hor-
 tatur vos Mithridates amicus & socius, ami-
 cos sibi pariter & socios (sic enim fœdera inter
 vtroq³ icla testantur) Et sibi à Nicomede iniu-
 riā passo, vel opem afferatis, vel ab eo inferri
 prohibeat. Sic ille effatus est. Nicomedis dein-
 de legati ex aduerso illi assistentes, ita fari cœ-
 pere, Mithridatem iampridem Nicomedi insi-
 dias struentem, Socratem cum exercitu in re-
 gnum eius induxisse quiescente illo, et qua ma-
 iorum suorum olim fuerant, iuste possidente: et
 hac à Mithridate in illum gesta esse, quē vos ō
 Romani Bithyniorum regem esse voluistis. Li-
 quet igitur nō magis in nos quā in vos ab il-
 lo tentatum esse. Hic etiā iubentibus vobis ne
 à regibus in Asia existentibus Europa inferre-
 tur bellum, magnā Cherronesi inuasit partem.
 Et hac sunt in vos cōtumelia & temeritatis ac
 diffidentia eius opera. Apparatus verò tam in-
 gentes quasi ad magnum & deliberatum iam
 ab eo bellum instituti propriorum exercituum
 videlicet ac faciorum Thracum Scytharumq³,
 & aliarum sibi finitimarum nationum, et iam

CUM

*cusantibus apud vos, sed reis potius restituere
 minime cōducere aientes Romanorum re
 damna Nicomedi inferri Veluti iniuria affe
 Vos igitur hoc cōmuni Romanorum in Cap
 dociam damno causam prabulistis. Propri
 enim à quib⁹ adeo despecti sumus, cum in
 modum sophistica responsione sperneremur.
 egit Mithridates, & legatos cōtra vos ad
 tum vestrum mittit, in quo vobis respondere
 adesse pollicetur, nec quicquam in perne
 re, neq; principium tanti belli sine cōmuni Ro
 manorum causa suscipere, intelligentibus
 Mithridatē patrio praeesse regno, cuius mag
 tudo viginti stadiorum millia amplectitur, p
 resq; alias finitimas tenere regiones, Colch
 gentem Arimanam, Gracosq; ^{supra Pānionem ha}
 bitantes, & barbaros quicunq; ^{supra illos sunt,}
 amicis praeerea ad mandata parati. Scythi
 Scythi, Tauris, & Bastarnis, Thracibus
 & Sarmatis, & vniuersis circa Tanai
 Histrum & paludem Maeotidem incolentib⁹
 cui Tobanes Armenius socer est, & Ar
 Parthorum rex amicus, navium prae
 multitudo in promptu est, aliasq; de nouo
 struit. Apparatus verò ad hac omnia ab
 adsunt. Minime eumentiti sunt vobis, quan
 calumniantes Bithynij, de ijs qui in Aeg
 & Syria sunt regibus, quos non solum nobis
 pus est si bellum fiat, alijs adiungere, sed etiam
 si*

vobis nuper possessam Asiam, Greciam, Libyā,
multāsq; Italia partes, quæ auaritiā vestrā
ferre nequeunt, indesinenti vobiscum praelio
decertant, huic bello inferere, quod nondum di-
sponere potentes Mithridati insurgitis, Nico-
medes & Ariobarzani per partes auxilia mit-
tentes, & profitemini nobis amici esse & socij.
& ita respondetis, deinde ut hostibus etimini.
Afferte igitur si quid ob commissorum pœniten-
tiam eligitis, vel iniuriam amicis vestris ne à
Nicomede inferri sinite. Sic enim facientibus
vobis, auxilia contra Italos regem nostrum la-
turum pollicemur. Vel apparentem saltē amici-
tiam dissoluite, vel Romam ad iudicium cōten-
damus vna. Sic Pelopidas elocutus est. Hi autē
insolentius illum loqui arbitantes, Mithrida-
tem à Nicomede & Cappadocia abstinere im-
perant se statim Ariobarzanem in eam redu-
cturos esse. Pelopidam insuper ab exercitu cede-
re iubent, nec ulterius ad eos reuerti, nisi in ijs
qua mandata essent, permaneret rex. In hunc
modum igitur tulere sententiam, & discedēti
abinde Pelopida custodiam exhibuere, ne quem
piam in itinere peruerteret. Quibus peractis, cō-
silia tanti belli neutiquam expectantes, aut ut
populo nota fierent, exercitum ex Bithynia &
Cappadocia, necnon ex Paphlagonia & Gala-
tis, qui in Asia sunt, statim mouent. Verum
quia propius ipsis exercitus aderat, quem Lu-

L

cius

cum Cassius Asia proconsul retinebat, et ex
 sociorū vires in vñ conuenerant, dispartiti
 p̄s vnusquisq; castra ponit, Cassius Bithy-
 Æ Galatia in medio, Manius per inferiora
 thynia Mithridatē versus, Appianus præfē-
 alius supra Cappadocia montes copias sistunt
 quites habēs vnusquisq; ac pedites vsq; ad qu-
 draginta millium numerum. Superuenerat
 classis illis quam Minutius Ruffus circa B-
 zantium, Æ Caius Popilius adduxerat, p̄-
 introitū obseruātes. Aderat porro Æ Nicom-
 edes rex peditū quinquaginta, equitū sex milia
 secū ducens. Tanti illis exercitus in vñ o-
 acius affuit. Mithridates verò ex proprijs
 sū ducenda equitū quingenta millia habuit pa-
 rata, naues cataphractas trecentas, totas cē-
 tum, caterarū quoq; ingentē apparatū. Duci
 illi copiarū Neoptolemus Æ Archelæus adu-
 sem fratres fuere, quibus et plurimū ipse ad-
 erat. Auxilia quoq; ducebāt Arcathias Mithri-
 datis filius, ex huius Armenia equitū decem
 millia, Æ Dorilaus in phalangē cōstituta. Cu-
 teruo autem cētum Æ triginta currua habuit.
 Tam maximus vtriusq; apparatus fuit. Fero-
 tur se mutuo tum primū prælio inmiscuisse M-
 thridates ac Romani, olympiade octogesima se-
 pra centesima. Patentibus igitur camporū spa-
 tijs, iuxta Amnē fluuiū se adinuicē intuentes
 Nicomedes ac Mithridates duces instruxere
 aciem.

iem. Nicomedes suos eduxit omnes, Neoptolemus & Archelaus expeditos duntaxat, & uos Arcathias ducebat equos, nonnullos praeerea ex curribus. Et iam phalanx procedere coerat, cum paucos ex suis ad tumultum quendam perosum campi in medio pramittit, ne à Bithynijs numero superioribus circumueniri possent: quos cum è tumultu depulsos intueretur Neoptolemus, Veritus ne eodè periculo circumueniretur subito in auxiliũ aduolat, Arcathiam Ena inuocans. Nicomedes hac contemplatus, ex aduerso occurrit. Fit hoc in loco praelium ingens, ac cedes. Instante itaque Nicomede, Mithridatis milites fugam capeffunt, quoad Archelaus ab dextro cornu progressus persequentes innadit. Illi autem in eum conuersi sunt. At is paulatim retrocessit, Et Neoptolemi milites ex fuga reuocaret. Cum Verò abunde id factum intelligeret, se subito conuertit, ac curruis in Bithynios falces deferens, cum impetu immittit, eosque concidere ac secare capit, nonnullos in duas, alios in plures diuidens partes: quare Nicomedis exercitum vehementissime conterruit, cum homines se laceros, aut in plures dissectos partes, aut falcibus appensos spirantes adhuc intuerentur. Aspectus igitur magis, ac nouitas, quam pugna vis ordines in unum confuderat. Conturbatis illis Archelaus à fronte, Neoptolemus & Arcathias à fuga reuertentes, à tergo instans. Illi

se inuicem tutantes, tandem in Etrosq, rursus
 Caterū cum diutius instarent, Nicomedes &
 cum ceteris in Paphlagoniā fuga abiit. Mithri-
 datis phalāge nōdum progressa ad bellū. Ceterū
 Nicomedes castra, & quacūq, in illis fuerit
 tum captiuorum multitudo abacta: quos omnes
 Mithridates praelata pietate, exhibito etiam
 Viatico, solutos ad propria iussit remeare, huius
 nitatis opinionem praferens hostibus, quod et
 Mithridatici belli primum fuit, & Romanorum
 animos maxime confregit, quasi preterea
 potius quā cōsilio ductis sine omnium cōsensu
 tantum praelij discriminē adiissent. Pauci quidem
 plures superauerant, nō ulla loco felicitate: &
 errore hostium, ceterum virtute impensam,
 & militum probitate &ss. Nicomedes quātū
 cum Manio castra iungit. Mithridatis supra
 montē Scorobā se locauit, qui Bithyniā & P-
 tē q, regionis seruat fines. Interim praefecti
 eius circiter centum ex Sauromatis, octingē-
 tis Nicomedis equitibus obuiam progressi, nō
 nullos capiunt, quos vicissim Mithridates ex-
 hibito Viatico in patriam reuerti iussit. Ma-
 nium verò fugientem, Neoptolemus & Nema-
 nes Armenius circa primum Parthium locum
 hora septima comprehenderunt, & accedenti
 ad Cassium Nicomedem in pugnam compelle-
 runt, equitum quatuor millia, peditum in
 decuplo amplius deducentem: ex quibus circa
 decem

Ecce millia casa sunt, trecenti serè capti quos
 prius ad se ductos Mithridates, quò militū
 iracundiam apud hostes mereretur, liberos esse in-
 se. Manius cum exercitu interceptus est, verū
 fugiens ipse supra Gargarum fluiuium instāte
 nocte ab altera parte transgressus in Pergamū
 transfuit. Cassius & Nicomedes, & qui cum illis
 fuere Romanorum legati, ad Leontum caput
 peruenerunt, quò totius Phrygia munitissimus
 locus est. Militabat & cum ipsis multitudo in-
 gens, qualem non multo ante in ōnū collegerat,
 fabrorum, agricolarum, & priuatorū quos ad
 bellum instruebant. Phryges quoq; illis addide-
 rant. Veriti itaq; Striq; molestiam asferre Si-
 ris bellicosus, eos liberātes retrocedere ceperūt,
 Cassius in Apamiam exercitum adducens, Ni-
 comedes autem in Pergamum. Mancinus sub-
 inde in Rhodum venit. Qua omnia intelligen-
 tes ij qui Ponti ingressum obseruabant, statim
 recessere, ac Ponti claustra, nauesq; quas à Ni-
 comede acceperāt, Mithridati tradidere. Ille cō-
 gressu ōno ōniuersum Nicomedis regnum sibi
 ōdicans, ciuitates circumibat, easq; ad se ad-
 scisciebat. Progressus deinde in Phrygiam, in
 Alexandri hospitio cōmoratus est, felicitati suae
 ascribens, quo in loco diuertisset Alexander, in
 eodem quoq; hospitari Mithridatē. & is quidē
 Phrygia residua, Mysiam quoq; & Asiā, quae
 Romani nuper possederant, inuasit, & ad do-

messicos pramittēs, Lyciā & Paphlāgiam
 cumq; &sq; ad Ioniā sibi subdidit. Laodiceus
 porro circa Lyciū fluvium sibi adversarius
 (nam Romanorū prator Q. Oppius nomi-
 quites nōnullos, ac milites mercede conducti-
 cum habens Urbē tuebatur) tibicinē qui ha-
 ceret, pramisit, regē Mithridatem Laodice-
 Veniam polliceri, si Oppiū sibi traderet. Qua-
 re permoti illi, Oppij milites statim liberant:
 cem autem ipsum ad Mithridatem destinare
 non sine risu lictorem secum deducenē. Mith-
 ridates nihil immoratus, Undequaque solutus
 lum duxit, Romanorum imperatori in capu-
 tate positum ostentans omnibus. Non multo post
 Manium Attiliū qui legationis & lictor-
 iusce potissimū causa fuerat, interciperet: in quo
 etiā vinctum iussit circumferri per ducem
 tibicine qui intuentibus annuntiaret. Hic est
 Manius quoad in Pergamo os eius percussus a
 ro, avaritiā obijciens Romanis. Satrapa
 hac populis imponens, ad Magnesium atque E-
 phesium Mitylenasq; delatus, omnibus lictor-
 eum susipientibus, Ephesijs insuper Roma-
 norum abolentibus imagines, quarum confu-
 sionem non multo post dedere pānas. Cum ex Ionia re-
 uerteretur, Stratoniciam cepit, illatāque Urbis
 custodia, etiam pecunia multavit. Formoson
 praeterea virginem inter mulieres confiscatam,
 secum abstulit. Cum Magnesijs Paphlagoni-
 bus

us Lycijs aduersantibus adhuc per duces
 proprios bellum gessit. Hac igitur à Mithrida-
 te gerebantur. Romani cum primū eius impe-
 um, ingressumq; in Asiam audissent, exercitū
 in eam mittere decernunt, quanquā contentio-
 nibus pene inextricabilibus, & domestico in Gr-
 e vexarentur bello tota, ferè Italia per partes
 ab eis deficiente. Consulibus itaq; provincias
 inter se sortientibus, Asia principatus, bellumq;
 in Mithridatē Cornelio Sylla obuēnit. Cui ob pe-
 cuniarum inopiam cum nihil ad bellum confer-
 re possent, ex decreto statuere, ut quacunq; Na-
 ma Pompilius rex ad decorum sacra olim contu-
 lisset, ea Veni subijcerent. Tantaq; fuit tunc
 omnium inopia, & ad omnia cōtentio honoris,
 ut quædam ex ipsis vendere prauenerint, cum
 quibus librarū auri nouem millia in vnum cō-
 gesta sunt, quod omne in id bellū subinde contu-
 lerant. Interim Sylla varijs contentionibus di-
 stinebatur, quemadmodum à nobis ciuilibus
 in bellis perscriptū est. Mithridates ex quo plu-
 rimas Rhodijs naues imposuerat, satrapis Gr-
 biumq; primoribus secreto perscripsit, ut trigesi-
 mā diem obseruantes omnes pariter Romanos
 qui apud eos esset, & Italos, eorumq; muliere q-
 cū pueris & liberis qui Romani sanguinis esse
 censerentur, interficerent, eosq; insepultos abij-
 cerent: bona autē eorum cum rege diuiderent.
 Panam quoq; per praconē annunciari iussit.

fisi Romanos auxilio illis affuturos esse. Formidabat tamen per se quisque, cū finitimi illi essent, tanti belli subire principium, Mithridates in primis Veriti potentiā. Instantibus autē legatis, Nicomedes multas in parandis auxiliis ducibus ac legatis dedisse pecunias, plures etiam debere causatus, ampliores praterea à Romanis qui eum sequebātur, mutuo sumpsisse. Veriti coactus in Mithridatis regionē mouit exercitum, & usque ad Amastrē progressus urbē, & uersam depopulatus est, nemine vel prohibente illum, vel aduersum occurrente. Quippe Mithridates quāquā paratas copias haberet, citro esset, plurimas iustasque belli occasiones preparans. Reuerso deinde multis Nicomede, Mithridates Pelopidā ad Romanorum principes ac legatos destinat, satis confisus eos sibi aduersos esse, & huiusmodi insultus causam ab illis processisse. Dissimulans aduer, igitur, & plures simul & honestas huiusmodi praeferens occasiones, paterna societatis & amicitiae memoriā illis protulit, quarū causa Phrygiā & Cappadociā sibi ablatas fuisse querebatur, cum altera progenitorum suorum continere fuisset. & à parente suo denuo suscepta, Phrygia in victoria signum contra Aristonicum ad imperatorem Romano praebita, nec cōmodè admodum pecunijs imperatori ipsi traditis: & nunc, inquit, Nicomedē introitum Pōti sibi interclu-

den

entem, omnemq³ regionem ad Amaſtrem ſuam & q³ populatam, pradamq³ illam abducen-
tem quamoptime noſtis, videre negligitis cum
ad offerenda auxilia nec debilis rex meus ſit,
nec imparatus, Caterum vos teſtes earum re-
rum qua in cōſpectu veſtro geſta ſunt, exſpectat.
Ex quo igitur affuiſtis, & vididiſtis omnia, hor-
tatur vos Mithridates amicus & ſocius, ami-
cos ſibi pariter & ſocios (ſic enim fœdera inter
vetroq³ iſta teſtantur) & ſibi à Nicomede iniu-
riā paſſo, ſelopem afferatis, ſel ab eo inferri
prohibeat. Sic ille effatus eſt. Nicomedis dein-
de legati ex aduerſo illi aſſiſtentes, ita ſari cœ-
pere, Mithridatem iampridem Nicomedi inſi-
dias ſtruentem, Socratem cum exercitu in re-
gnum eius induxiſſe quieſcente illo, et qua ma-
iorum ſuorum olim fuerant, iuſtè poſſidente: et
hac à Mithridate in illum geſta eſſe, quē vos ō
Romani Bithyniorum regem eſſe voluiſtis. Li-
quet igitur nō magis in nos quā in vos ab il-
lo tentatum eſſe. Hic etiā iubentibus vobis ne
à regibus in Aſia exiſtentibus Europa inferre-
tur bellum, magnā Cherroneſi inuaſit partem.
Et hac ſunt in vos cōtumelia & temeritatis ac
diffidentia eius opera. Apparatus vero tam in-
gentes quaſi ad magnum & deliberatum iam
ab eo bellum inſtituti propriorum exercituum
videlicet, ac ſociorum Thracum Scytharumq³,
& aliarum ſibi finitimarum nationum, et iam

CUM

cum Armenijs coniugia contraxit, ac in Asiam & Syriam pramittit ex suis, reges amicitiam alliciens ac societate. Naves illas sunt cataphracta numero treceta. tametsi instruit, gubernatores ulterius & naves Phanicia misit & Aegyptum. Quae quidem Nicomedes tot ac tanta sed in vos o Romani litur Mithridates insaniens. nunc quod Tigra subdole largitionibus extorta ab imperio vestro tanquam indebite possessam depopulastis, pergrauiter etiam ferens Cappadaciam vobis Ariobarzani traditam, Veritas successus vestros. & occasione praeposita contra vos peroratus instruens, et aliquid vobis querere. Sapientium quippe est non expulsi quam se vobis profiteatur hostem, sed ad pacem potius quam ad verba adhibere animam, neque sub amicitia figmento latitanti, Veras & probos eos tradere amicos, neque iudicium vestrum nobis regna decreuistis, debilitari sinere ab omni nobis pariter vobisque inimico. Hac Rometis legati retulere. Ingressus deinde in Romanorum conciliam Pelopidas, de iis quae a Nicomede prius gesta sunt, denuo conquestus est. Et iudicium suum promerent, efflagitabat. Haec enim, aiebat, ante oculos vestros gesta sunt o Romani, Mithridatis regimine vastata, interclusa mari, praeda tam ingenti abacta non verborum circumscriptione opus est, neque iudicio, sed vos iterum

-amur, ut vel facta prohibeatis, vel Mithri-
 dæ iniuriâ passio feratis auxilium, vel hoc sal-
 2 timum o Romani, ne se viciſcentē velitis
 habere, sed utriusq; labori cedere. Hac Pelo-
 pidæ longioribus verbis repetente, visum est ut
 rimū Romanorum ducibus auxilia præbere
 comedi: eorū tamē cōtentionibus per dissimu-
 lionē adhibebant aures. Caterum ob ea quæ à
 Pelopida relata sunt, erubescētes, amicitia vici-
 licet cū Mithridate ex fœdere, adhuc perma-
 re, quemadmodum illi responderent, addubi-
 abant. Maturo deinde consilio in hunc modum
 reſpondere. Neque Mithridatem quicquam inde-
 ite perpeti à Nicomede volumus, neque Nico-
 medem ab eo debellari patiemur. Non enim vi-
 ile Romanis arbitramur, Nicomedi damna, in
 erre Mithridatem. Hac effati, Pelopidam re-
 bensionis ambiguitati contradicere volentem,
 misere concilio. Mithridates igitur tanquam
 à Romanis aperte iniuria affectus esset, Aria-
 rathem filium cum magna manu in Cappado-
 cia regnum mittit, quod statim expulso Ario-
 barzane suscepit. Pelopidas ad Romanos ste-
 rum reuersus, in hūc modum effari cœpit. Quæ
 Mithridates à vobis iniuria affectus patien-
 ter tulit, cum Phrygiam ac Cappadociâ illi ab-
 stulissetis, audiuiſtis. Quos vero damna à Nico-
 mede passus sit, intuentes, negligitis amicitiam
 & societatem offerentibus: non tanquam ac-
 cusam.

*casantibus apud vos, sed reus potius respici
 minime cōducere acentes Romanorum re
 damna Nicomedi inferri Veluti iniuria a
 Vos igitur hoc cōmunis Romanorum in Co
 dociam damno causam prabuisistis. Propter
 enim a quib⁹ adeo despecti sumus, cum in
 modum sophistica responsione sperneremus
 egit Mithridates, Et legatos cōtra vos ac
 tum Vestrum mittit, in quo vobis respondere
 adesse pollicetur, nec quicquam in peius ve
 re, neq; principium tanti belli sine cōmuni
 manorum causa suscipere, intelligentibus
 Mithridatē patrio praeesse regno, cuius mag
 tudo viginti stadiorum millia amplectitur, p
 resq; alias finitimas tenere regiones, Caelas
 gentem Arimanam, Gracosq; supra Párisios ha
 bitantes, Et barbaros quicunq; supra illos sunt,
 amicis praterea ad mandata paratis Scythi
 Scythiis, Tauris, Et Bastarnis, Thracibus
 Et Sarmatis, Et vniuersis circa Tanais
 Histrum Et paludem Maeotidem incolentibus
 Tobanes Armenius socer est, Et Arsaces
 Parthorum rex amicus, navium prater
 multitudo in promptu est, aliasq; de non co
 struit. Apparatus Vera ad haec omnia ad
 adsunt. Minime ementesti sunt vobis, quam
 calumniantes Bithynij, de ijs qui in Asia
 Et Syria sunt regibus, quos non solum nobis
 puer est si bellum fiat, alijs adijcere, sed etiam*

vobis nuper possessam Asiam, Greciam, Libyā,
 ultasq; Italia partes, qua auaritiā vestrā
 erre nequeunt, indesinenti vobiscum praelio
 ecertant, huic bello inferere, quod nondum di-
 bonere potentes Mithridati insurgitis. Nico-
 nedi & Ariobarzani per partes auxilia mit-
 entes, & profitemini nobis amici esse & socij.
 & ita respondetis, deinde ut hostibus & timini.
 Afferte igitur si quid ob commissorum pœniten-
 tiam eligitis, vel iniuriam amicis vestris ne à
 Nicomede inferri sinite. Sic enim facientibus
 vobis, auxilia contra Italos regem nostrum la-
 turum pollicemur: vel apparentem saltē amici-
 tiam dissoluite, vel Romam ad iudicium cōten-
 damus vna. Sic Pelopidas elocutus est. Hi autē
 insolentius illum loqui arbitantes, Mithrida-
 tem à Nicomede & Cappadocia abstinere im-
 perant se statim Ariobarzanem in eam redu-
 cturos esse. Pelopidam insuper ab exercitu cede-
 re iubent, nec ulterius ad eos reuerti, nisi in ijs
 qua mandata essent, permaneret rex. In hunc
 modum igitur tulere sententiam, & discedēti
 abinde Pelopida custodiam exhibuere, ne quem-
 piam in itinere peruerteret. Quibus peractis, cō-
 silia tanti belli neutiquam expectantes, aut ut
 populo nota fierent, exercitum ex Bithynia &
 Cappadocia, necnon ex Paphlagonia & Gala-
 tis, qui in Asia sunt, statim mouent. Verum
 quia propius ipsis exercitus aderat, quem Lu-
 cius

Q

cius

cum Cassius Asia proconsul retinebat, et omnes
sociorum vires in unum conuenerant, dispartiti
pijs unusquisque castra ponit, Cassius Bithyniam
et Galatiam in medio, Manius per inferiora E-
thyniam Mithridatē versus, Appianus praefectus
alius supra Cappadociae montes copias sistunt:
equites habēs unusquisque ac pedites usque ad qu-
draginta millium numerum. Superuenerat et
classis illis quam Minutius Ruffus circa Be-
zantium, et Caius Popilius adduxerant, pra-
etorū obsequantes. Aderat porro et Nicome-
des rex peditū quinquaginta, equitū sex milia
fecit ducens. Tantus illis exercitus in unum co-
actus affuit. Mithridates vero ex proprijs
suis ducenta equitū quingenta millia habuit pa-
rata, naues cataphractas trecentas, dromas ce-
sum, caterarū quoque ingentē apparatū. Duces
illis copiarū Neoptolemus et Archelaeus admi-
sem fratres fuere, quibus et plurimū ipse ad-
erat. Auxilia quoque ducebāt Archathias Mithri-
datis filius, ex matre Armenia equitū decem
millia, et Dorilaus in phalangē constitutus. Cra-
terus autem cētum et triginta curuos habuit.
Tam maximus utriusque apparatus fuit. Ferus
tur se mutuo tum primū praelio inmiscuisse Mi-
thridates ac Romani, olympiade octogesima se-
praecentesimā. Patentibus igitur camporū spa-
tijs, iuxta Amnē fluuiū se adinuicē intuentes
Nicomedes ac Mithridates duces instruxere
aciem.

acsem. Nicomedes suos eduxit omnes, Neoptolemus & Archelaus expeditos duntaxat, & quos Arcathias ducebat equos, nonnullos praeterea ex curribus. Et iam phalanx procedere ceperat, cum paucos ex suis ad tumultum quendam petrosam campi in medio pramittunt, ne à Bithyniis numero superioribus circumueniri possent: quos cum è tumultu depulsos intueretur Neoptolemus, Veritus ne eodè periculo circumueniretur subito in auxiliũ aduolat, Arcathiam una inuocans. Nicomedes hac contemplatus, ex aduerso occurrit. Fit hoc in loco praelium ingens, ac cedes. Instante itaque Nicomede, Mithridatis milites fugam capeſſunt, quoad Archelaus ab dextro cornu progressus persequentes inuadit. Illi autem in eum conuersi sunt. At is paulatim retrocessit, Et Neoptolemi milites ex fuga reuocaret. Cum Verò abunde id factum intelligeret, se subito conuertit, ac currus in Bithynios falces deferentes, cum impetu immittit, eosque concidere ac secare capit, nonnullos in duas, alios in plures diuidens partes: quare res Nicomedis exercitum vehementissime conterruit, cum homines se laceros, aut in plures dissectos partes, aut falcibus appensos spirantes adhuc intuerentur. Aspectus igitur magis, ac nouitas, quam pugna vis ordines in unum confuderat. Conturbatis illis Archelaus à fronte, Neoptolemus & Arcathias à fuga reuertentes, à tergo instans. Illi

*se inuicem tutantes, tandem in utroque, cum
 Caterū cum diutius instarent, Nicomedes
 cum ceteris in Paphlagoniā fuga abiit. Mithri-
 datis phalāge nōdum progressa ad bellū. Capta
 Nicomedis castra, & quaecunq; in illis fuerat
 tum captiuorum multitudo abacta: quos omnes
 Mithridates praelata pietate, exhibito etia
 Viatico, solutos ad propria iussit remeare, hu-
 manitatis opinionem praferens hostibus, quod ipsi
 Mithridatici belli primum fuit, & Roman-
 rum animos maxime confregit, quasi proterui
 potius quā cōsilio ductissime omnium cōsensu
 tantum praelij discriminē adiissent. Pauci quidem
 plures superauerant, nō ulla loco felicitate, et
 errore hostium, ceterum Virtute imperatorum,
 & militum probitate &sa. Nicomedes cum
 cum Manio castra iungit. Mithridates supra
 montē Scorobā se locauit, qui Bithyniorum Pā-
 tē q; regionis seruat fines. Interim praefors
 eius circiter centum ex Sauromatis, octingē-
 tis Nicomedis equitibus obuiam progressi, nu-
 nullos capiunt, quos & sicissim Mithridates ex-
 hibito Viatico in patriam reuerti iussit. Ma-
 num Verò fugientem, Neoptolemus & Nema-
 nes Armenius circa primum Parchiam locum
 hora septima comprehenderunt, & accedenti
 ad Cassium Nicomedem in pugnam compul-
 runt, equitum quatuor millia, pedestrum in
 decuplo amplius deducenem: ex quibus circa
 decem*

*fecem millia caesa sunt, trecenti ferè capti quos
 et prius ad se ductos Mithridates, quò militum
 gratiam apud hostes mereretur, liberos esse ius-
 sit. Manius cum exercitu interceptus est, Verum
 fugiens ipse supra Gargarum fluvium instate
 nocte ab altera parte transgressus in Pergamum
 evasit. Cassius & Nicomedes, & qui cum illis
 fuere Romanorum legati, ad Leontum caput
 pervenerunt, qui totius Phrygia munitissimus
 locus est. Militabat & cum ipsis multitudo in-
 gens, qualem non multo ante in eum collegerat,
 fabrorum, agricolarum, & privatorum quos ad
 bellum instruebant. Phryges quoque illis addide-
 rant. Veriti itaque utriusque molestiam afferre vi-
 ris bellicosus, eos liberates retrocedere ceperunt,
 Cassius in Apamiam exercitum adducens, Ni-
 comedes autem in Pergamum. Mancinus sub-
 inde in Rhodum venit. Qua omnia intelligen-
 tes ij qui Ponti ingressum observabant, statim
 recessere, ac Ponti claustra, nauesque quas à Ni-
 comede acceperant, Mithridati tradidere. Ille con-
 gressu uno uniuersum Nicomedis regnum sibi
 vendicans, ciuitates circumibat, easque ad se ad-
 scisciebat. Progressus deinde in Phrygiam, in
 Alexandri hospitio commoratus est, felicitati suae
 ascribens, quo in loco diuertisset Alexander, in
 eodem quoque hospitari Mithridatē. & is quidem
 Phrygiae residua, Mysiam quoque & Asiam, qua
 Romani nuper possederant, inuasit, & ad do-*

messicos pramittēs, Lyciā & Paphlasiā, & quā-
cunq; &sq; ad Ioniā sibi subdidit. Laodiceis
porrō circa Lyciū fluvium sibi adversantibus
(nam Romanorū prator Q. Oppius nomine
quites nōnullos, ac milites mercede conductos
cum habens Urbē tuebatur) tibicinē qui bu-
ceret, pramissit, regē Mithridatem Laodiceis
veniam polliceri, si Oppiū sibi traderēt. Qua-
re permoti illi, Oppij milites statim liberant-
cem autem ipsum ad Mithridatem destinā-
non sine risu lictorem secum deducētē. Mith-
ridates nihil immoratus, Undequaque solutum
lum duxit, Romanorum imperatorē in capen-
tate positum ostentans omnibus. Non multo post
Manium Attilium qui legationis & legat-
iusce potissimū causa fuerat, interciperi, in quo
no etiā vinctum inest circumferri praecedente
tibicine qui insuentibus annuntiaret, Hic est
Manius quoad in Pergamo os eius percussus a
ro, avaritiā obijciens Romanis. Satrapa post
hac populi imponens, ad Magnesiam atque E-
phesum Mitylenasq; delatus, omnibus leti-
eum susipientibus, Ephesijs insuper Roma-
norum abolentibus imagines, quarum causa
non multo post dedere penas. Cum ex Ionia re-
verteretur, Stratoniciam cepit, illatāque Urbis
custodia, etiam pecunia multavit. Formosam
præterea virginem inter mulieres conspicatam,
secum abstulit. Cum Magnesijs Paphlagoni-
bus

is & Lycijs aduersantibus adhuc per duces
oprios bellum gessit. Hæc igitur à Mithrida-
gerebantur. Romani cum primū eius impe-
m, ingressumq; in Asiam audissent, exercitiū
eam mittere decernunt, quanquā contentio-
ibus pene inextricabilibus, & domestico in Ur-
e vexarentur bello tota, ferè Italia per partes
b ois deficiente. Consulibus itaq; provincias
nter se sortientibus, Asia principatus, bellumq;
n Mithridatē Cornelio Sylla obuēnit. Cui ob pe-
cuniarum incipiam cum nihil ad bellum confer-
re possent, ex decreto statuere, ut quacunq; No-
ma Pompilius rex ad decorum sacra olim contu-
lisset, ea Veni subijcerent. Tantaq; fuit tunc
omnium inopia, & ad omnia cōtentio honoris,
& quadam ex ipsis vendere prauenerint, cum
quibus librarū auri nouem millia in vnum cō-
gesta sunt, quod omne in id bellū subinde contu-
lerant. Interim Sylla varijs contentionibus di-
stinebatur, quemadmodum à nobis ciuilibus
in bellis perscriptū est. Mithridates ex quo plu-
rimas Rhodijs naues imposuerat, satrapis Ur-
biumq; primariis secreto perscripsit, ut trigesi-
mā diem obseruantes omnes pariter Romanos
qui apud eos esset, & Italos, eorumq; muliereq;
cū pueris & liberis qui Romani sanguinis esse
censerentur, interficerent, eosq; insepultos abij-
cerent: bona autē eorum cum rege diuiderent.

Panam quoq; per praconē annuñciari iussit.

qui vel eos sepelivissent, aut aliter occulivissent.
 Præmissa vero proposuit qui indicia tulissent, la-
 titantes interficissent, servis quidem super
 dominos libertatē, debitoribus in fœderatū
 dimidium eius quo tenerentur. Et hæc quæ
 secrete omnibus à rege imposita. Cùm ad
 destinata cadi dies, Univerſa per Asiam ca-
 mitatū multiformes viserentur aspectus que
 nonnullas huiusmodi fuisse constat. Epheſi
 qui in Artemisium confugerant, statuas co-
 xos, per vim detrahentes interfecerunt. Per-
 meni illos qui in Aesculapij templum se con-
 lerāt, & abire recusantes, sagittis confecerunt,
 quāquam simulacris deorū inhaerentes imi-
 mitantur si quos è via fugientes deprehendunt,
 innadentes in mare iaciebant, eorumq; im-
 beres unā submergebant. Caurij sub Antiochi
 bello, cum Rhodijs tributarij effecti essent, &
 Romanis pauloante liberati, Italos in templū
 Vesta fugientes è loco rapuerunt, & primum
 quidem infantes in conspectu matrum neca-
 runt, deinde matres super illos, novissime contra
 viros illis addiderunt. Tralliani Theophilum
 quendam ferum & agrestem hominem com-
 xere pretio, qui Univerſos in templo congrega-
 tos cadere odorſus, ijs qui statuas amplexi essent,
 abscidit manus. Talibus igitur qui in Asia fu-
 re Itali ac Romani exagitabātur cladibus, non
 solum viri, sed mulieres & infantes, eorumq;
 liberti,

liberti, seruq³. Et quicunq³ Itali censerentur
 esse. Qua ex re clare intueri licuit Asiam nō tā
 metu Mithridatis, quā odio in Romanos sic
 impie crudeliterq³ desauisse. Sed hi duplices su
 ppenere pœnas, Mithridate non multo post va-
 rias illis inferente iniurias, Et Cornelio Sylla
 bello subinde in eos insurgēte. Mithridates post
 hac in Chorum classe delatus, Choïs pergrate eū
 suscipientibus, Alexandri filium eius qui Ae-
 gypto præsuerat secum duxit, multisq³ cum pe-
 cunijs à Cleopatra auia relictum in Choo regiē
 penes se habuit. Ex Cleopatra autem thesauris
 gazam, plurimum ornatam, preciososq³ lapides,
 ac muliebrē mundum, infinitamq³ vim pecu-
 nia præmisit in Pontum. Interea Rhodij mœ-
 nia Urbis ac portum munire adorsi, machinas
 illis imposuerant, Et quidam cum ipsis ex Tel-
 misijs Lycijsq³ pugnabāt, Et quicunq³ Itali ex
 Asia fugissent, cum illis se consunxerant. Ade-
 rat Et L. Cassius Asia proconsul. Adueniente
 igitur cum classe Mithridate, Rhodij euacuauē
 re suburbia, ne quid vtile relinqueretur hosti-
 bus. Demum ad pugnam conuersi navalē, quas-
 dam à fronte, nonnullas à lateribus opposuere
 rates. Mithridates quinquerei profectus in
 altum suis imperat, Et in mare cornua exten-
 derent, deinde citato remigio hostes numero in-
 feriores omni ex parte inuaderent. Quod ani-
 maduertentes Rhodij, Veriti ne ab illis circun-

venirentur, paucosq; abiere. Inde fuga in per-
 delati, oppositis claustris, è manibus propu-
 bāt hostes. Mithridates diu commoratus, et
 assidue portum ingredi conatus ab incepto fr-
 straretur, pedites ex Asia affuturas opperiri-
 tuit. Interim breues cōtinuq; inter eas por-
 gerebantur, qui ad mania cōstiterant, in qu-
 bus cum Rhodij superiores euassissent, non mo-
 to post audacia repleti, naues quas in praen-
 habebant, captato tempore in hostes mouer-
 Oneraria regis nassi velo iter faciente, Rhod-
 rum dicota in eam incuit, alijsq; hinc inde
 auxilium affluentibus, acie praelium exiit.
 Mithridate autem exandescente. Et xam
 multitudo in eum insurgente, Rhod-
 gandi peritia scaphis circumue Et cōiuncta-
 bant. Demum triremem Viris onerata parti-
 maq; ex nassibus spolia ferentes in portu reli-
 runt. Inter hac quinquercmē ab hostibus cap-
 tū ignorantes, ad inquirendā eam conuertuntur,
 praemissisq; lenioribus adnassigare incipiunt.
 Inter has Damagoras classis praefectus ferretur.
 Mithridates quinq; Et viginti naues
 remittit, quae illi occurrerent, quoad Damag-
 oras circa solis occasum retrocedere capit. Iam
 adueniebat, cum eas quae reuertebantur aggre-
 ssus, duas immergit undis, totidem Verò in Ly-
 oiam conuersas persecutus est: demum nocte se-
 parato pelago ad suos redijt. Et hic finis maris

i belli cū Mithridate Rhodijs fuit. Quod in-
 neratum ob paucitatem Rhodijs, Mithridati
 erò ob multitudinem militū contigit. Hoc pra-
 o adnascigante rege, & suos ad pugna adhor-
 ante, nauis Chia, qua auxilio illi aduenerat, in
 egiam incidit, eaq; ex tumultu confracta est.
 erum rex tum nihil videre simulans, guber-
 atorem postmodū, & qui in prora fuerat, pa-
 a affectit, Chijsq; omnibus succensuit. Iisdē fe-
 è diebus peditatu ad Mithridatem onerarijs
 riremibusq; aduecto, Chaonius incūbens Ven-
 tues naues ferè omnes in Rhodū propulsi, qui-
 bus celeriter inuecti Rhodij, cū à fluctibus con-
 ussa hincinde raperentur, nonnullas capiunt,
 quasdam penitus evertunt, alias verò igne suc-
 endūt: captiuos quoque &que ad quadringen-
 tos in potestātē redigunt. Quibus ex rebus Mi-
 thridates aliā denuò maris pugna, obsidionēq;
 apparabat. Sambucam igitur quoddā machina-
 menti genus ingens duabus nauibus instituit,
 ac transfugis tumultū quendā perfacile ascen-
 su regi ostendentibus, qui Tabyrii Iouis tēplum
 ferebatur. & maceriam super illū corrudentem,
 exercitū noctu nauibus imponit. Scalas porro
 quibusdam attribuit, & ab utraque parte cū
 silentio subsidere iussit, quousque nonnulli ex Ta-
 byrio ignem protulissent. Tum verò confertim
 quāmaximo quisque clamore posset, hos quidā
 portum inuadere, alios mœnia scandere impet-
 rat.

rat. Illi miro silentio propius accedant. Rhodum
 vigilantes id ipsum sentientes, ignem pro-
 ruxit. Mithridatis milites ignem à Tabyru
 missum arbitrati, ex longo silentio una voce
 mare incipiunt. Qui scalas afferebant, reliqui
 exercitus in auxilium aduolūt. Rhodijs ex a-
 uerso illis reclamantibus, & impigre simi-
 mansa ruentibus, hostes nihil ea nocte ma-
 suerunt. Ortū die, ab illis repelluntur. Sancti-
 manibus impacta, ea ex parte ubi Isidis tem-
 plum fuit, timorē maxime intulit. Sagittas enim
 numeras, arietes, telaq; emittebat. Milites su-
 phis plurimis cum scalis accurrebant, quasi
 ea muros ascensuri. Rhodij immoto gressu su-
 mme hostes, quoad machina ex granis ipsi
 elata est, ut Isidis prodigio ignis ab ea caesus vi-
 deretur. Qua ex re Mithridates deserta pu-
 gna, exercitū deduxit à Rhodo. Ad Patavum
 deinde copias agens, sacrum Latona neminem
 conficiendis machinis cōcidere aggressus est. Pe-
 ridam qui cum Lycijs bellum gereret, ducē su-
 tuens, Archelauū pramisit in Graciam, qui su-
 uersa vel gratia vel metu sibi adscisceret. Ipsi
 cum ceteris ducibus temulentos, & vino mu-
 dēs, aut delectus faciebat, aut arma pertrahe-
 bat, & cum Stratonicia oblectabatur muliere
 & in eos qui vel insidias sibi intulisset, an
 noui aliquid maliti esset, aut omnino Roman-

um partibus fauissent, proferebat. In his itaq;
 versabatur rex Gracia vero hac deinceps secuta
 unt. Archelaus magno commeatu & exercitu
 lassum mouens, Delum ab Atheniensibus desi-
 sentem, aliaq; loca vi ac potentia redegit in di-
 sionē, viginti millibus hominū his in locis neci-
 raditis, quorū plurimi Itali fuere. Loca prater
 ea Atheniēsis attribuit, aliaq; huiusmodi ar-
 roganter admodū exercens, & Mithridatē ut
 plurimū extollens, ad amicitiam cōpulit. Pecunias
 verò & sacra per Aristonē Atheniensem,
 ac pecuniarū custodes &sq; ad duū millia num-
 merū pramissit ē Delo, quibus & suus Ariston ty-
 rannidem patriā intulit, ex Atheniensibus hos
 statim interficiens, veluti Romanorum secutos
 partes, alios ad Mithridatem ire iubens. Et hic
 quidē Epicuri edoctus disciplinis. Sed nec profe-
 cto solus iste Atheniēsiū, neque Critias etiam
 ante hunc, & quicunq; cum Critia philosophia
 vna dedere operam, tyranni extiterunt: sed in
 Italia & Pythagoras, & in reliqua Gracia
 qui septē sapientes dicebantur, & qui negotia
 sibi desumpsere, potentia & sūnt & tyrannide
 crudelius plerunq; ignavis literarum, sic ut de
 alijs philosophis dubium sit, ac suspiciosum, an
 propter virtutem, aut paupertatem potius &
 inhabilitatē rerum gerendarū, solamen quod-
 dam sapientiam sibi effecerint, cū plurimi igno-
 rantes nunc & egeni, aut necessitate ad philo-
 sophiam

losophiam delati, diuitibus ac principibus ca-
 nias, acerbe inferant, non ob insolentiam diui-
 riu magis, aut principatus gloriam, quam ob
 diam hac ipsa proferentes. Eos autem mali-
 pientius despiciunt ij quibus calumnia re-
 ruitur. Hac igitur quissiam Aristonis phre-
 phi gratia dicta arbitretur, qui huic serae
 causam praeiuit. Achini deinde ac Lacedae-
 monij cum Archelao conuenere, & Berois om-
 nium exceptis Thessijs duntaxat, quos aggressus ob-
 debat. Ea tempestate Metrophanes alijs cu[m] cap-
 a rege missus, Euboiā ac Demetriade Magna-
 siamq[ue] Mithridatis iussa continentes bello
 stabat. Bryttius ex Macedonia delatus eius
 classe illi obsistebat, & nauigium quoddam
 sexcuple immergens mari, omnes qui in se
 rant, occidit: quod aduertens Metrophanes
 more ductus fugam arripit. Ipsum quidem prope-
 rimo uento usum cum Bryttius assequari non posset.
 Sciathum depradatus est, qui locos barbari
 praeda velut horreum quoddam fuit: & serui
 quosdam eorum suspēdit, liberis uero abscidit ma-
 nus. In Berois postea conuersus, alijs mille equi-
 tibus peditibusq[ue] ex Macedonia illi aduentu
 tibus, circa Cherroniam Aristoni Archelao
 per tres dies congressus est. Cum par labor ac cer-
 tumē uniuersum teneret praelium, Lacedae-
 monijs & Achinis in auxilium Archelao Aristo-
 nisq[ue] proficiscentibus. Bryttius omnibus in uia
 cella

latis se imparē arbitratus, ad Piræum profectus est, quoad Archelaus classe delatus locum
 iuit: Sylla ab Romanis ad bellū Mithridati-
 m electus imperator, legionibus quinque sti-
 tus, ac cohortibus quibusdā turmasq; adun-
 is, ex Italia in Graciam enavigauit. Eo in lo-
 percutias statim à socijs, cōmea'umq; ab Ae-
 is Thessalisq; collegit. Cū Verò abunde pro-
 um videretur, in Atticam contra Archelaū
 officiscitur. Iter agenti Bæotia omnis paucis
 ceptis obuiam illi prodit. Inclyta Thebarū ci-
 tas, reiectis admodū leuiter Romanorū par-
 ius, Mithridati obsequebatur. Sed ea prius
 am ad manus veniret, ab Archelao ad Syl-
 m subito defecit. Ipse in Atticā conuersis si-
 is, parte copiarū ad Urbē pramissū, Aristonē
 sidere cepit, & Vbi Archelaus inerat, ad Pi-
 um peruenit, hostibus intra mœnia conclusis.
 rat autem murorū altitudo cubitis quadra-
 nta amplior, machina omnis ex lapide qua-
 ato, ingentiq; cōpacta, Periclionis opus: cum
 eloponnesiaco bello Atheniensium dux spem
 nnem Victoria in Piræo posuisset, cum locum
 maxime cōtinuit. Sylla perspecta murorū alti-
 tudine, statim scalas iussit apponi. Cūque mul-
 i tentaret, pluraque pateretur, Cappadoci bus
 ehe mentissime pugnantibus, tandem labore
 infectus, in Eleusinam concessit, ac Megaræ
 bi machinas in Piræum strui iubens, aduer-
 sum

sum excogitavit aggerē. Opera enim & appi-
tus omnis, ferrū ac catapultæ, & alia huius-
di ex Thebis afferebantur. Academia tunc
cifo sublimes machinas fabricatas est. Im-
præterea ingētes arborū ramis exatos, liqui-
ligna, magnamq; vim terra ad aggerē cōgi-
Interim duo ex Piræoserui Attici Roman-
nentes, vel sibiipsis siqua fuga incaderet cōse-
tes, bullas quasdam ex plumbo inscriptas, quæ
continue ab hostibus fieret, fundæ ad Roma-
iaciebant. Idq; cum diutius fecisset, ita ut n-
iā essent Romanis, Sylla animū illis adijcien-
hæc scripta cōperit. Sequenti die pedites m-
rarios à fronte cursum emittent, equitesq;
utroq; latere Romanos innadent. Ea p-
pta, exercitū ingentem occultans Sylla, cōtes
cursum deferrentur, idq; repentinum esse credi-
dissent, ipse copias iampridem latitantes
celerius in eos emittit, plurimosq; interfecit.
nonnullos in mare depulit, ita ut ab huiusmodi
insultu deinceps temperarent. Elato iam alio-
dum in sublime aggere, Archelaus turres di-
uersas illi statuit, ac multa super his erexit a-
strumenta. nouas quoque denuo copias ex Chi-
oide caterisq; accersebat insulis, remiges etiam
armis instruebat, quasi periculo omni ex part-
prodeunte. Fuerat maior Sylla exercitus, &
ex his maiorem Archelao adesse contigit. Ne-
esse mediis Archelaus multis luminibus accu-

28, alteram ex testudinibus, omniaq; qua
 per illam machinamenta fuerant incendit.
 Diebus decē Sylla alijs denuo refectis, eodem
 loco quo prius steterant, imponit, quibus Ar-
 chelaus turrē è regione muri opposuit, allatisq;
 eorū classe alijs à Mithridate copijs, quas An-
 tornichetes agebat, omnes in pugnam extulit.
 His sagittarijs funditoribusq; permixtis, sub
 ses mœnibus instruxit aciem, Et mœnium
 quoq; custodes, hostes propulsare possent. Alij
 æterea in portis ignē deferentes, iēpus quo
 mitteretur expectabāt. Cum pugna difficilior
 & trinq; fieret, & traq; pars per vices inclinare
 cepit, & primū quidē barbari, quoad Arche-
 laus eos sustinens reduxit ad pugnā. Ea ex re-
 uerbatī Romani, cū ipsis fugere incipiunt. Sed
 hic Murana obuians denuo cōuertit. Itaq; ru-
 bore conciti pugna vndiq; feruente in Mithri-
 datis aciem fecere impetum, & ex hostibus ad
 duo millia interficiunt, ceteros intra mœnia
 compellunt. Archelaus iterū eos auertens, ac
 ob promptitudinē diutius pugnans, à mœnibus
 exclusus, fune relatus est in arcē. Sylla eos qui
 infamsa notati strenuē tamen bello interfuis-
 sent, pœna liberauit, alios multis accumulauit
 donis. Instante deinde hyeme in Eleusina exer-
 citum constituens, fossam desuper à mari in-
 gentē fodit, ne hostiū equitatus ea ex parte fa-
 cile decurreret; quanquā hac ipsa laborantem

R

nova

nona quotidie praelia lacerarent, nōnunquam
 circa fossam, aliquādo ē manibus egrediē-
 sapenumero hostibus, et lapidibus, sagittis,
 disq; certantibus. Ipse cū classe indigeret, in
 Rhodū misit. Ad habitantibus Rhodijs classem
 mittere Mithridate obsidente maria, Luc-
 virum illustrē & Romanū, & sub se prae-
 eo in bello in Alexandriā & Syriam ad reg-
 cinitatesq; quacūq; classem continerēt, clas-
 ad manigare iussit, navesq; in Rhodū mittere.
 Obfesso Endisq; pelago hostili classe, nihil
 Veritus Lucullus in Zeleti: descendit & u-
 nem ex nave permutās, quō facilius lateret-
 set, in Alexandriā tandē venit. Interea qu-
 muris quacūq; interius fierent, fundas im-
 nos annūtare consueverāt, denuo scro-
 cheiaum nocte insequēti per milites iussu
 Athenas missurū ijs qui fame premantur.
 Sylla dispositis insidijs, milites frumentūq; in-
 prehensit. Eamē die Munatios circa Chel-
 dem Neoptolemū alterum ex Mithridate u-
 cibus vulnere affluxit, & ad mille & quinq-
 tas interfecit. Suscepit & captivos parum.
 Nō multo post in Piraeū vigilibus adhuc mē-
 quiescentibus, Romani ob machinarū prepa-
 ratatē scalas muris afferentes, mēnia ascen-
 dūt, & qui proximiores custodibus fuerāt in-
 terficiūt. Quia ex causa nōnulli barbarorū a Pi-
 ra eo desilire murū veluti ab omni parte int-

¶ *Et relinquentes. Quidā audacia freti, ducē
 Arū qui ascenderant, interemerūt, reliquosq;
 extra detrudūt. Postremo portas egressi, al-
 teram Romanorū incendissent turrē, nisi ab
 exercitu occurrens Sylla, noctem perpetem inse-
 rentēq; diem illis obuians, machinas ab igne
 retutatus. Ac tūc quidē cessere barbari. Ar-
 chelao Verò turrē alteram ingentem supra mu-
 ros aduersam Romanorū turri statuēte, etra-
 ue ex parte inuicē pugnatum est, assiduaq; fre-
 quētia undiq; mittebātur tela, quoad Sylla
 catapultis viginti simul plūbeas emittens
 eas multos occidit. Et Archelai turrem con-
 regit, inatilēq; reliquit, ita ut Archelaus ex
 timore post mansa latere cogeretur. Increbre-
 scēte dietim in Vrbe inedia atq; fame, fundi-
 ores denuo hac plumbo inscripta annuntiant,
 Archelaū sequenti nocte comitatū in Urbem
 misissurū. Archelaus contrā aliquā prodi-
 tionē, aut iudiciū rei frumentaria adesse suspi-
 catus, simulcum emitteret, nonnullos in portis
 ignē in Romanos deluturos collocat, si fortē Syl-
 la frumentū conaretur inuadere: quod etrunq;
 euenit. Sylla quippe frumētū deferētes interce-
 pit, Archelaus Verò quasdā ex machinis cōbul-
 sit igne. Ea tempestate Arcathias Mithridatis
 filius alijs stipatus copijs in Macedoniam de-
 scendens, haud quaquā difficulter prouinciā
 cepit, modica Romanorū manu in ea residētē.*

Satrapas quoq; sibi asciscens in Syllam ven-
bat exercitum, Verum non multo post Gaet-
ne correptus, circa Tydeū extinctus est. Asi-
niensium interea Urbe fame laborante, Sy-
custodijs appositis ne quis egrederetur. Et
multitudine vehementius augetur fami-
summpere curabat. Aggerem autem vers-
Piraeum in arduū adducens machinas imp-
sist. Archelao deinde aggerem suffodiente, Et
terram Et plurimū latenter asportante, ag-
inopinè corruit. Verū occursum antecapto
Romani machinas è loco submonēt, aggerem
denuo implent. Eodemq; modo Et ipsi tota
ad muros fodere incipiunt. Sub terra igitur a
vicem congressi telis ensibusq; è manu
quoad fas erat, in obscuro depugnabāt. Et
inter eos geruntur, Sylla ab aggere multu
Et machinis muros ariete concutit, Et parte
inferius deiecta, turrē qua in proximofuerat,
incēdere festinat. innumera quippe in eū
telaq; torquebantur Audaciores etiā cum su-
lis ad mœnia pramittit. Festinātibus ab Et
parte omnibus, turris igne corripitur, Et
parte delapsa Sylla custodiā imponit. Disiecta
autem muri fundamēta lignis annexa sulfure
pice, stupaq; repleta ab omni parte flammam
fundunt. Alijs itaq; super alios corruentibus,
qui mœnibus insisterant, ad ima deuoluuntur.
Repentinus quippe tumultus Et in latum dis-
fusus

*sus omnes custodias subito exterruit, quasi
 eod sub ipsis steterat, vna laberetur. Ex quo
 l omnia assidue conuersi, mentē ex timore a-
 iserāt. Et leuius hostes instantes repellebāt.
 vlla eo modo labentes strenue aggressus. Et ex
 oprijs defessis commutans, integros alios su-
 r alios lanceatores emittit. Cū scalis prate-
 a clamore Et adhortatione. conuertens, mi-
 is simul suasionibusq, ad bellum excitabat;
 uasi in hoc duntaxat modico de tota esset pu-
 na iudicandū. Archelaus altera ex parte ter-
 itis milites alios opponens, pralsū subinde re-
 ionabat, vniuersos inuocās, Et ad pugna exci-
 ans. in hoc vno salutem illis sitam esse refere-
 bat. Magna itaq, promptitudine ac diligētia
 vtraq, ex parte feruentibus, laboris tolerātia,
 adesq, inter virosq, par similisq, visēbatur,
 donec Sylla exterius progressus, cū vehementer
 laboraret, exercitum tuba iussit reuocari, Et
 militibus eductis eorū virtutē admiratus est.
 Archelaus interim mœnia praliō collapsa no-
 ete reparabat, plurima ex lapide rotundo in-
 terius apponēs. Ob id. Sylla vniuerso cū exerci-
 tu debilia admodum atq, humida, Et qua
 facile deleri possent, expugnare ratus, praliū
 inijt. Verum cū in arcto pugnandū esset, milēs-
 que desuper à frōte per apices Et infirma qua
 que veluti salebrosis in locis niteretur. Piratē
 tandem oppugnationem omisit. Et ad vrbis ob-*

fidionem, ut hostes fame eneētos faciliē appri-
 ret, se cōuertit. Intelligebat enim eas qui in-
 mitate obsidebātur, fame adhuc magis leu-
 ē inuentis omnibus absumptis, coria bursa
 decoquere, excremēta etiā assumere, non
 porro cadaueribus vti humanis. Exercitatur
 ut vrbe circumquaq; vallaret, imponit,
 ne vnicus quidē latēter posset emadere. Huic
 constitutis, scalas adduci, muros perfodi imp-
 rat. Cū fuga ut inter debiles fieri cepisset, vr-
 ingreditur, & statim in vrbe occiso inueni-
 nulla adhibita misericordia exoritur. Nō ex
 ob debilitatē fugere poterant neq; in muer-
 aut infantes pietas vlla visēbatur, Sylla dū
 quosq; ob irā per praconem iubente interfi-
 cum simul ex celeritate & in barbaris
 mutatione immoderata contentione videntur,
 adeo ut plurimi intellectis ijs quae per nūm-
 nuntiabātur, se ipsos interfectoris obiecta.
 Paucorū debilis admodū erat in arcē cūsum.
 Cum quibus & Ariston vnā fugiens ordi-
 strā incendit igne, ne parata lignorū materia
 Sylla facilius arcē expugnaret. At ille vrbe
 vetuit incendi, diripere autē quacūq; exerci-
 tui concessit. Plurimumq; in domibus huius
 corpora in cibos preparata inuēta sunt. Post ha
 Sylla seruos omnes vendidit, liberis autē qu-
 quinq; ingruēte nocte sibiipsis non attulissent mu-
 nas (quorū minimus fuit numerus) libertati
 cla

regiri dixit, & decretum quo in victos uti-
 et, penitus adimere, eadēq; filijs & nepoti-
 s ecrū indulgere. In hunc modū Athenien-
 cladibus finis tandē datus est. Sylla his pe-
 ctis, custodiā arcis apposuit, & Aristonē, reli-
 osq; qui in eā confugerant fame ac siti ma-
 atos, non multo post redegit in potestatem.
 tum quoq; Aristonē, & qui cum illo grassa-
 tur, aut principatū moliri cuperāt, aut quid
 id iniuste egerant cum primū Gracia à Ro-
 anis captā eorum ditioni subiecta est, morte
 ulciscitur, ceteris verò pepercit, legem prater-
 omnibus imposuit, quēadmodū à Romanis
 prius illis fuerat edictum. Elata ex arce
 feruntur auri pondo quadraginta, amplius
 genti sexcenta. Et hac quidem circa arcem
 modico post confecta. Sylla quamprīmū capta
 rbe nihil immoratus Piræū obsidere pergit,
 mulq; arietes & sagittas ac tela torquebat,
 viros porro quāplurimos qui testudinibus oper-
 i muros foderent, ac cohortes quæ muris im-
 minētes iaculis sagittisq; abigerēt, Undiq; con-
 lituit. Lapides insuper humidos adhuc, ac mi-
 nus inter se copulatos, cū nouiter erecti essent,
 facile disiecit. Cedētibus ipsis, cum Archelazos
 per prius alios erigeret, & multos his similes
 interius adificaret muros, insuperabilis, conti-
 nuusq; Sylla obijciebatur labor, cum ex uno in-
 alium desilire opus esset, & impetu assiduuo &

*mutatione militū crebra ſiti. Itaq; diſcurſus ipſe, & ſuos ad opus innocans, quaſi in bo-
 liquo & ſpes. & ſtilitas, & laboris adſeſ-
 nis, praſens hortabatur: milites quoq; re-
 laborum exitū rati adſeſſe, manus egregiū
 illuſtre facinus exiſtimātes huiuſmodi ſe-
 re mania, inter ſe honoris quadā contenti
 permoti, per ſim conabātur ingredi. Horū
 impetu pauefactus Archelaus, cū ſurore
 dā nulla ratione inniti viderētur, muros
 liquit, & ad Pirai firmiſſimā partē, qua-
 ri claudebatur, ſeſe cōtulit. Eo in loco cū
 bus deſtitueretur Sylla, nihil molari potuit.
 Archelaus inde in Theſſaliā per Bactriā
 etus eſt, et ad Thermopylas delatus, ceteras
 ſui reliquias in ſuū cōtraxit. quo factū
 michete accedēte exercitū qui Archelaus
 filiū in Macedoniā ſecutus fuerat, ceteri
 iunxit, inſignē admodū, & multis ſtipendiis
 tibus. Addidit & alios qui à Miſthridate
 tebantur. Nō enim in delegadis copiis ſiſſima
 defecerat. Hos igitur celerrime cōgeſſit. Sylla
 interea Pirei partē, qua ciuitatis potiſſimā
 uerſa erat, igne ſuccendit, nec portubus aut
 naliſus aut alicui inſigni pepercit operi. Inde
 exercitū in Archelaū per Bactrios & ipſe tra-
 miſit. Cum adinuicē propinqui eſſent, illi
 dē ex Thermopylis per prius accedētes in
 quādam Venere, Thraces videlicet, & à Ponto
 ibi*

Cappadoceſ, Bithyni, Galata, atq; Phry-
 ſ, & quicunq; à Miſthridate nouiſſime ſuba-
 fuerāt, vſq; ad centū viginti millia homi-
 nū, quibus duces per partes aderant. Super o-
 mnes autē Archelaus imperabat. Sylla cōtra
 illos ducebat. Gracorū praterea ac Macedonū
 quicunq; prius ab Archelao ad eū venerant,
 ex finitimis, nōnullos, qui omnes ne ad ter-
 ram hoſtium attingere partē. Cum aduerſi in-
 ter ſe ſtetiffent, Archelaus ſuos in aciē diſpo-
 ſit, hoſtes continuo in praliū laceſſens, Sylla cū
 arduū ratus, loca multitudinemq; contēplaba-
 tur hoſtiū. Recedentem deinde in Chalcidē
 Archelaum inſecutus tempus & locum obſer-
 uabat. Cum illum circa Cherroniā inter aſpe-
 ctu quaque caſtrametantem offendiſſet, vbi non
 poſſe Vincentibus reditus illius præſtabatur, cā-
 ram ingentem ac proximū inuadens, ſubito co-
 ſpectus mouit, quaſi nolentē etiam in pugnam co-
 acturus Archelaum. In quo cū ſupinus & aper-
 tus eſſet locus, facile ad inſequendū & rece-
 dendum præſtabat iter. Archelaum verò rupes
 vndiq; cingebāt. Quare ſe ne commune quidem
 opus illa ex parte vtriſq; fecerat, cum propter
 inæqualitatem, quo in loco conſiſterent, non ha-
 berent; & terga vertentibus ob rupes difficilis
 eſſet fuga. His itaq; rationibus ex locorum diſ-
 ficultate permotus Sylla in eum proſciſcitur
 ſatis gnarus multitudinē nihil ſtilitatis. Ar-

R S chelao

chelao asferre posse. Sed ille nec tū pugnare
 no se immiscuit, ocisq; eo in loco moratur
 Insurgente dē mū Sylla, inter ipsas rupes tū
 vixq; praesenserat, quosdā etiam praemisit
 tes qui illi obsisterēt. Conuertentibus se
 illis, & inter rupes decurrentibus, sexag
 emisit currus, & hostiū aciem magno co
 infringeret. Cedētibus Romanis, currus ex
 petu in ultimos delati, cū nullo pacto retror
 ti possent, sed ab illis obsiderētur, raperēt
 confracti sunt. Archelaus quāquā secure ex
 hac ē castris pugnare posset, citōq; inter rupe
 referre exercitiū, cum impetu aciem emittit
 ordinemq; celerrimē tā immensam multitudi
 nem, & periculi sui haud satis gnarū, q
 ter angusta cōstitutus loca subito ex
 iam appropinquantē intuens. Principesque
 equites celeri cursu in hostes concitās Roman
 rum phalangem per mediū secuit, & in
 disisam partes ob paucitatē circundare
 ditur. Illi in omnes conuersi strentē pugnati
 maximē verò laborabant ij qui circa Gallia
 Hortensiumq; versabantur, quibus Archela
 aduersus steterat, barbaris, & in cōfectu
 peratoris, cum promptitudine audaciāq;
 gnātibus, donec Sylla equitatu plurimo
 te, Archelaus militibus ex signis, puluerē
 in altum edito, imperatorem adesse ratus, Gal
 nius Romanos circundare omisit, seq; in ordi

& denuo retulit. Sylla ex equitibus præcipuos
 & q₃ producens duabus cohortibus intransitu
 impetis, continuè eos observabat, & hostibus
 n^o dū in circuitū procedētib^{us}, aut à fronte fir-
 mè permanentibus inuehitur, & magna eorū
 r^ete concisa in fugam vertit. Incipientē ab hac
 r^ete Victoria, Muræna in laeuo constitutus cor-
 ri, neutiquam moratus est: Verū qui sub se fue-
 re increpatis, & hostibus strenuè incūbens, ve-
 mentius insequi capit. Cōuersis iā Archelai
 r^umibus, neq₃ qui in medio erāt persistere, sed
 p^{er}petina inter omnes fuga exoritur. Hoc in lo-
 quacūq₃ Sylla opinatus fuerat, euenire hosti-
 bus. Non enim locum facilē aut amplū quo su-
 erent habentes, à persequentibus inter rupes
 rudebantur, ex quibus nonnulli eo in loco con-
 idebant, quidam sponte ad exercitū redibant.
 Archelaus eos suscipiens, imprudēter tum ma-
 iorē se hostilibus inclusit cladibus. Castrorum
 nim portas occludi, & in hostes redire impe-
 at. At hi ex promptitudine facilē reuerteban-
 tur, Verum neque præsentibus ducibus, à qui-
 bus in ordinem redigerentur, neque suorum si-
 gna satis discernentes, cum inordinata quisq₃
 conuersione raperetur, locumq₃ vel ad fugam
 vel ad pugnam ignorarent, cum angustior ex in-
 secutione illi fieret. Veluti per inertiam passim
 cadebantur: nonnulli in hostes nihil attentatū
 ausi, quidam à seipsis & loci angustia oppressi
 ad

ad portas ferebantur, circaq; illas intercepti
 bantur, eos à quibus exclusi fuerant intercepti
 tes, deos patrios, ac domestica quæque ad
 ipsos precabatur, quasi non ac hostibus magis
 quam ab illis eos despicientibus interficeren-
 tur, quoad tandè Archelaus, sero tamen po-
 tas ex necessitate inisset aperiri, ab nullo orbi-
 excepit fugiētes. Romani his intellectis, se-
 cem in hostes adhortati cursu fugientes in-
 quuntur. Ita in exercitū delati, victoria ad
 ximū potiti sunt. Archelaus cateriq; omnes
 paratim sibi quisq; fuga cōsuluere. Et in Cla-
 cidē profecti ex centū viginti millibus ses-
 cem millia eo ex pralio in unū colligunt. Ex Ro-
 manis quinq; dūtaxat et decē desiderant, sed
 ex quibus duo demū redierunt. Hic ^{quæ} Sylla
 et Archelao Mithridatis duci curia Cicer-
 niā belli finis, Sylla potissimū prudentia, et Ar-
 chelai inscitia, in hunc modū ab utroq; peti-
 Sylla magnum captiuorū armorūq; numerum
 ac prædā nactus ingentē, in uetelia in unū cōgre-
 gās. Ut Romanis mos fuit, adhibito igne ipse
 met Martialibus adoleuit dijs. Modicis deo-
 de satisfacto milite, ad Euripum cum expen-
 tis in Archelaum contendit, qui classe car-
 tibus Romanis intrepidè insulas circumnaviga-
 bat, maritimaq; omnia depopulabatur. Et de
 Eyntho egrediens, cum castrametatus esset, et
 à nonnullis Romanorum insidas illi struenti

impediretur, noctu inopinè euadēs, denuo in
 cacidē delatus est, predatori magis quā bel-
 tori assimilis. Mithridates tã insigni clade ac-
 cisa, subito ſit in re maxima cepit trepidare.
 exercitū in super alium ex omnibus quæ sub eo
 ere nationibus summa celeritate collegit, ar-
 ratus etiā ob eiusmodi cladē nōnullos aut sta-
 m aut cū tēpus affuisset, in eum moturos ar-
 a, suspectos omnes prius quā bellū oriretur
 : Unum cōtraxit, & in primis Galatarū te-
 archas, qui cum eo, ſit amici ſuā militane-
 unt: & quicumque illi non parebāt, cum filijs
 & uxoribus neci tradidit, tribus dūtātaxat fu-
 a ereptis, nōnullis infidias pramittens, quosdā
 a cœnaculo ſunica nocte cōficiēs, ratus nihil tu-
 um ſibi futurum appropinquāte Sylla: & ſub-
 antias eorū ſibi vendicans, cuſtodias intulit
 iſtatibus. Satrapen quoq; ad eas gentes mi-
 t prepotentē, quē ſtatim tetrarcha qui ab eo
 uſugerant, congregato exercitu praſidijs à Ga-
 atis expulſis è regione pepulerūt, ita ſit Mithri-
 lati Galatarum pecunias tantummodo contin-
 reret habere. Chys autē ſuccenſens ex quo na-
 ſis eorum ad regiā delapſa eo praliſio quod apud
 Rhodios geſtum eſt, eā latenter incurrerat, pri-
 mū eorum bona qui ad Syllam transfuge-
 rant, publicauit. Ad hac quæ Romanorum fue-
 rant in Chio, quō inquirerent emiſit. Poſtremo
 cum Zenobius cū exercitu in Graciā proficiſcā
 dice

diceretur, Chiorū mania & quacunq; diu-
nita loca noctū inuasit. Deinde praesidijs q̄-
tis ad portas, hac per praeconē annūciari
sit, peregrinos omnes tutos fore, & illasq; &
autem ad consiliū accedere oportere, cū rex
la ipsis à rege esset relaturus. Cum in vices
mnes convenissent, hac breviter retulit. Quo-
rex de ciuitate illa dubitaret ob eos qui Rex
nis fauerēt, à suspitione cessaturū si arma
lissent, & pueros nobiliores obsides dedisset.
At illi ciuitatē iā captā intuentes, Strabonē
didere, quae omnia à Zenobio ad Erythra-
sa sunt. Post hac Veluti à rege ad Chios per-
bente, huiusmodi epistola prolata est. Breu-
adhuc estis Romanis, cum multis ex vobis
eos diuersentur. & eorum contuberni-
ni, nos utiq; spernētes. In meā prae-
cum apud Rhodum bellum gererem, tunc
Vestram impulsistis, à qua confecta est: qua
omnia patienter ferens, stōtē in gubernatione
los animaduerti, ut salui esse posset, & be-
noli mihi esse atq; amici. Vos autem nūc etia
latenter optimos ex vobis ad Syllam mitti
nemine Vestrum ut à ceteris sibi impositum
stendente, aut quod huiusmodi actorum q̄-
sit annunciante. Hos igitur imperio corporiq;
meo insidiantes amici mei nō iniuria meriti-
demnarūt. Ego autē multa talentorum data
millium vos condemno. Huiusmodi continet
epist.

istola. Cum legatos ad regē mitti poposcissent
 prohibente Zenobio armis spoliati, & filijs quos
 viros habuerant exuti, tam immenso barba-
 rum instante exercitu, lacrymantes quoque
 eorum ornamenta atq; mulierum in supple-
 mentum huius oneris coacti sunt conferre. Qui
 is peractis, Zenobius argenti pondus imper-
 etum causatus est, cives in theatrum conuo-
 ri imperat, & exercitu undique appposito mu-
 nis ensibus, ceterisq; angiportibus obsessis, & q;
 mare eos deduxit, vnumquemque ex theatro
 vocans, ac separatim viros, separatim mulie-
 res filiosq; nauibus imponens, rituq; barbarico
 crudeliter abducēs, ad Mithridatem misit, qui
 omnes ad Euxinum Pontum duci iussit. Hac
 itur in Chios acta. Zenobiū verò Ephesij cum
 exercitu ad eos venientem arma ante portas
 ponere, & cum paucis ingredi iussere. Quod
 cerere pollicitus, transijt ad Philopamē patrē
 Ionimes, quæ à Mithridate diligebatur, pra-
 edem Ephesiorum à Mithridate constitutum,
 & Ephesios per praconem in concilium iussit
 acciri. At illi nihil vtile ab eo exeventurum ex-
 ectantes, insequentem diem distulcrunt, &
 nocte alios excitantes adhortantēsq; Zeno-
 biū in carcerem coniectum necauerunt. Deim
 le interceptis manibus, multitudine ex agris
 undique collecta. ciuitatem in potestatem eo-
 rum redegerunt. Quæ intelligentes Tralliansi,

&

Et Hypapeni, Et Mesopolita, Et alij quibus
 qua Chij pertulissent, eorū casus miserati per
 Ephesys operati sunt. Mithridates ex quo ex-
 citū ad eos qui defecerāt emisit, Et plerumque
 illos quos susceperat, crudeliter operatus est et
 reliquis anceps Et dubius, Gratia civitati-
 bertati reddidit, aris alieni remissionē per
 conē iussit annunciari, et aduenas in quacum-
 earū haberi ciues, seruos liberos esse voluit, et
 cum illos in vnum collegisset qui ferri
 ligabantur, aduenas praterea Et seruos, quos
 eius principatu minus firmē sibi futuros
 Interim Mimiō Et Neoptolemaus. Smyrnae
 bo, Clisthenes Et Asclepiodatus è Lesbos
 regi noti, Asclepiodatus aliās apud cū
 rus ductor ordinis, vicissim in regē cōspirat.
 Ex quibus Asclepiodatus cōiuratum ad
 ad perhibendā fidē sub lecto quod dā latuit, et Mi-
 nionē audiret loquentē. Conspiratoribus itaque
 comprehensis, Et verberare affectis, supplicium
 ipsis sumptū est, Suspicio igitur multos ad fa-
 lia impulit, Et ex Pergamenis eadē mediocris
 bus octoginta capti sunt, Et in alijs civitatibus
 quamplurimis. Inquirens ergo Mithridates
 alias vrbes nonnullos misit. quorum indolenti
 publicatis fontibus, ad mille sexcentis interfici
 sunt, Verū ex accusatoribus ipsis non
 post quidā à Sylla necati, nonnulli seipsos in-
 tēmerūt, alij cū Mithridate in Pontū persequi-
 rantur

nt. His in Asia gestis, exercitū vsq; ad octo-
 ta militū millia à Mithridate congregatū,
 orialis in Graciā ad Archelaum deduxit.
 ex prioribus ad decē millia adhuc in armis
 tinebat. Sylla castris ad Orchomenū positis,
 tra Archelaū cum equitatus multitudinē
 uenientē conspexisset, campum fossis vndiq;
 inuit decē pedū in amplitudinem eductus,
 accedente Archelao, capias aduersum sta-
 it. Debiles autē pugnātib; Romanis ob ci-
 titatus multitudinem, plurimū illos adequi-
 ns hortabatur ad bellum. plerūq; etiam mi-
 is increpabat. Cum neq; illos in hunc modum
 citare posset equo desiliuit, arreptaq; aquila,
 imperum in medio cum scutiferis constitit &
 horrida intonans. Si quis Vos o Romani in-
 roget quo in loco Syllam imperatorē Vestrum
 odidistis, in Orchomeno pignantē dicite. His
 uidistis, copiarū duces ex proprijs ordinibus ad
 um iam periculo proximū accurrunt. Aduolat
 & reliqua multitudo rubore ducta. Conuersio-
 ne itaq; in hostes facta, tandē terga dare cōge-
 runt. Incipiente Victoria, denuo in equum rela-
 tus, suos circūbat, strenueq; ad pugnam incita-
 bat, quo opere finis bello datus est. Hostiū ad vi-
 ginti quinq; millia interiere, quorū maior pars
 equites fuere, cū quibus & Diogenes Mithri-
 datis filius interceptus est. pedites in exercitum
 confugerunt. Veritus igitur Sylla ne Archelaus

Et prius cum ipse nauibus careret, in Chalcidē
 per fugeret, campū ab omni parte noctū in-
 custodiri, per diē nō ultra stadiū ab eo distā-
 ad praliū neutiquā prodiret, capum in circuitu
 vndiq; perfodit. Milites tū vel maxime, si re-
 siduum belli adimplerent adhortatus, hostes
 haud longe distantibus exercitum quoq; ad
 tum deduxit Archelai. Similia apud hostes
 mutatione secuta sunt, ducibus ob necessitate
 hinc inde discurrentibus, et instans periculum
 ostendentibus, increpantibusq; Schemētē,
 a Gallo propulsarent hostes numero: illi infan-
 tes. Impetu igitur & Vociferatione ab utra-
 parte editis, multa inuicem egregia bellica
 gesta sunt. Angulum deniq; castrorum
 etis clypeis inuadentes Romani locum ad
 quos barbari e castris occurrentes, intra valla
 constiterunt, quasi gladijs insurgentibus con-
 tūti hostibus: neq; tamen quissiam ingredit
 ausus. Primus Basilus posterioris ductu
 nis intercepti aditum, & aduersantem oppo-
 hostem. tunc vniuersus post eum secutus est
 exercitus. Fit fuga primum, deinde hostium
 des oritur, nōnullis aduersantibus, quos valla
 propinquā paludē se impellētibus, nec vniuersi
 sustinētibus impetū. & prece barbarica inter-
 flores eorū deprecātibz. Archelao in flag-
 quodā & ipse latuit, et scaphis inuentis deum
 in Chalcidē deuectus est. Eo loci quascunq;
 Mithri

*Mithridatis copias adesse comperit, per partes
ter pedites locatas intra celeritate collegit. Syl-
die sequēti ductorē militū corona donauit, ca-
ris omnibus belli pramia contribuit, & Bao-
am continuē deficientē depradatus, in Thessa-
am ad hyberna se contulit, classē à Lucullo
enturā opperiens. Dubius deinde quo in loco
ucullus moraretur, alias naues denuò contra-
it. Cornelio interim Cinna & Caio Mario Ro-
re Sylla aduersantibus, ac eum hostē decernē-
ibos populi Romani, domū praterea & villas
ius diruentibus, & amicos pariter interficien-
ibus, nihil tamen solita potestatis omisit, exer-
itū promptū nactus ac fidelē. Cinna Flaccum
n consulatū collegā sibi assumens, duabus cū le-
gionibus in Asiā misit, ut Sylla loco hostis iudi-
cati ipse Asiā innaderet, bellūq; Mithridati
nferret. Cū rerum militariū admodum inex-
ertus esset Flaccus, Ultrò è Senatu egressus est
oir bellicis artibus insignis, cui Fimbria nomē
fuit. In Brundusio igitur morā trahētibus, plu-
rima naues si tempestatis absorpta sunt, &
qua prius recessere, exercitus alius à Mithri-
date missus incendit. Superbē igitur ac crude-
liter se habente Flacco in supplicijs pramijsq;
militum, exercitus eum dereliquit, & pars eo-
rum qui in Thessaliā præcesserant, ad Syllā de-
fecerunt. Reliquos autem Fimbria cum Flacco
tractabilior & humanior haberetur, ne desin-*

cerent ab eo continuit. In conductione
 insulam hospitij ortu inter ipsum & quatuor
 iste, Flaccus nihil iudicans, in Fimbria
 re quadam annotavit. Turbatus igitur Fim-
 bria Romam redire velle cominatus est. Flac-
 cum successorē illi statuente qui hac ipsa
 veret, custodiens illum Fimbria in Chalcide
 navigantem, primū quidem Thermy fac-
 priuavit, eius loco prætorem constitutū à Flac-
 cum ut exercitus praturā dederat, ita Flaccus
 paulo post cum ira redeuntē insecutus est. Fla-
 cum in domum quandā fugiens nocte super
 manibus in Chalcidē primū, inde in Aio-
 diā fuga abiit, portasq; obserauit. Eum
 Fimbria, demū in puteo latentē interre-
 manorū cōsulem, belliq; imperatorem
 priuatus duntaxat existeret: & si
 indulgeret, admonenti caput abscidit, man-
 que proiecit, & reliquum deinde inspicere
 cens, seipsum exercitus imperatorem
 uit, & praelia quadam non ignauē cum
 sit Mithridatis, regem in Pergamum
 secutus, & à Pergamo in Pitaneum
 fugientem fossa circumclausit, quoad rex in
 tilenem classe delatus est. Fimbria Asiam
 gressus, omnes qui Cappadocum partes
 fuerant, supplicio affecit, & minus imper-
 suo obsequentium regiones depopulatus
 alienis obsessis ab eo, & ad Syllam con-
 gressus

entibus, Sylla ad illum accedere, & hoc tantum Fimbria dicere suaserat, quod se Sylla desent. Quibus perceptis, Fimbria eos veluti romanorum amicos collaudauit, monuitq; ut etiam Romanorum ciuem existentem intra urbem ciperent, per ironiam fassus Romanos atq; illos inter se cognatione deuinctos esse. Ita urbem ingressus, omnes sibi obuios occidit, urbem incendit, illos qui ad Syllam legati ierant, varie concio, nullis prater ea sacris pepercit, neq; ijs qui ad Palladis templum confugissent, quos cum templo simul igne conflagrauit. Disiecit & urbis nenia, & sequenti die omnia diligenter collustrans oculis, an aliquid ex urbe superesset aduinc, inuestigauit. Hac igitur deteriora ijs quibus Agamemnone olim pertulisset, ab cognatis passa Iliensium ciuitas funditus interijt, ut nullum illis domicilium, nullum templum, ac ne statua quidem esset residua. Palladis quippe sacrorum, quod Palladium vocant, & à Ioue missum putant oraculum, tunc illas inuentum referunt, parietibus supra ipsum delapsis, & vndique operientibus, nisi Diomedes illud & Vlysses bello Troiano, ut aiunt, ex urbe sustulerunt. Hac igitur à Fimbria in Ilienses gesta, tertia & centesima olympiade tunc primum finiente quod nonnulli arbitrantur post Agamemnonem mille & quinquaginta annis huic urbi accidisse. Mithridates ex quo clade ad Orchomenum

acceptam intellexit, animo cōsiderās quantū
 à principio multitudine in Graciam missū
 quāmbē in praesenti esset habiturus. Et in hoc
 si interitum omnium sibi affuturū putauit,
 Archelau misit, ut quoadliceret, honestiores
 li inducias studeret adipisci. Is ergo cum Sylla
 in colloquiū delatus, hac inquit. Amicus
 paternus existens, o Sylla Mithridates rex
 aliorum imperatorū auaritiā coactus est dū
 tate, ob tuam autē virtutem finē huic belli ce
 pit imponere, ob quā iusta illi imperatorū
 se non dubitat. Sylla igitur ob nauis defectū
 ac pecuniarum inopiam quae nulla mittēda
 cum nihil residui ex domo euenturum speraret,
 ab inimicis hostis indicatus, assumptis
 quae in Pythia, Olympia, & Epidauris
 pecunijs pro quibus a quo iure sacris locis
 disum Thebana regionis attribuerat, supple
 re hostibus ob dissensionem deficientibus de
 exercitum incolumem tutumq; quoad loca
 abducere festinans, ad inducias cū hostibus ac
 cessit, hac inquiens. Licuit o Archelae Mithri
 dati iniuriam passo ob ea quae patiebat, lega
 tionem emittere. Sed cum inique agens, tam
 immensas aliorum occuparit regiones, tantum
 virorum occiderit multitudinem, quae cōmuni
 & sacra urbiū fuere, priuata quoq; interficitū
 rū ad se vēdicans, eaq; ex causa in proprios ami
 cos, ut ipse sumus, in fide se exercens, plurimos
 perit

caris, & tetrarchas quos contubernales ha-
 bit, nocte una cum mulieribus & liberis, à qui-
 bus nunquam oppugnatus fuerat, neci dederit, in
 denique naturam magis hostilem & inimicam,
 quam necessitate ullam belli ostenderit, & inuer-
 malorum calamitatibus Italos qui in Asia
 erant, persecutus sit, nec solum viros sed & mu-
 res & filios seruosque quicumque Italici generis
 referetur esse, tantum Italicorum contraxit odium,
 iam nunc nobis paternam simulat amicitiam, & ne-
 sse fuerit tot millia, & recordamini, è vobis
 me coccidere atque debellari: propter quam me-
 to nullam in rebus nostris fiduciam debuit ap-
 plicare. Tui autem gratia intelligo eundem à Ro-
 manis veniam adipisci cupere, si tamen re ipsa
 ipse ignoscere. Sin vero & nunc simulare, an-
 tempus est tibi Archelae hac ipsa perscruta-
 & diligenter animadvertere quemadmodum
 res sentia erga te & illum sese habeant. Scrui-
 ari etiam quibus ille amicis & benivolis & sta-
 ur nobis, Eumene & Masinissa. Hac illi refe-
 re Sylia, experimentum obtulit, & veluti tur-
 atus, traiecit tibi, inquit, imperium non prodi-
 urum te esse existimo, sed conciliaturum se tibi
 si aqua imperaueris. Cum aliquantulum con-
 icisset, Sylia sic effatus est. Si exercitum quem
 habes Archelae, nobis integrum tradet Mithri-
 dates, praetoresque nostros reddet, tum lega-
 tos & captivos, transfugas porro ac mancipia

qua à nobis aufugere, & Chios & Iasos
 quoscunque in Pontum alios misit, custodias
 munitionibus omnibus eduxerit, his exceptis
 ante fœdera ista tenuit. belli præterea
 sam eius causa à nobis gesti integrè per-
 rit, et intra paterni regni fines se reducere
 ramus Romanos non viderimus in eum
 arma. Hac igitur Sylla locutus est. Archelaus
 verò custodias è locis omnibus amouit. Præ-
 teris autem ad regem misit. Sylla interim
 missis vacationem statuens, Eneas & Dor-
 nos, & quascunque Macedonia finitimas
 qua Macedoniam assidue inuaserant, appu-
 latus est, exercitumque in hyberna deduxit, per-
 nias omni ex parte contrahit. Aduenientem
 à Mithridate legati, qui hac dicerent
 luntati eius præterquàm in restituenda
 gonia parere velle, cum multo plura à
 cum eo de pace agere vellet, posset consensu
 oratione perturbatus Sylla, & Fimbriam
 nas daturum esse, & ipsi in Asia existens
 tus patere dixit utrum his pacis conditionibus
 an bello potius indigeret Mithridates. Quam
 dictis, ad Cypsellia per Thracas deduxit, Loc-
 lo ad Abydum præmisso. Iam enim ad illam
 diserat: qui cum pluries à piratis penè foret
 interceptus, classem quandam in unum congregatam
 ex Cypro, Phœnice, Rhodo, & Pamphylia
 plerumque hostes infecutus, Mithridatis etiam

asses mari aggressus oppugnauerat, Sylla igitur ex Cypsellis, & Mithridates è Pergamo, amphi cuiusdā in mediocū paucis in colloquium tenere, exercitibus & traque ex parte spectātis. Fuere autē Mithridatis sermones, amicitia recordationes propria, & societatis paterna cum Romanis. & de legatorum missione, dumq; accusationibus ob insultus in eū nequiter factos, cum Ariobarzanē in Cappadociam lucentes, Phrygiam sibi abstulissent, Nicomedē inique in eum agentē punire neglexissent: & hac, inquit, pecuniariū causa ab illis facta sunt, qua inuicem à me & ab illis receperunt. Quod quispiam fortasse vēstrū ō Romani non inhonestū duceret, quibus lucri inest cupiditas. Ingruēte igitur à ducibus vēstris in primis bello, quacunque operatus sum, necessitate magis fecisse fateor, quā voluntate. Hac effatus Mithridates, loqui desijt. Sylla deinde sermoni eius responsum in hunc modū prauit. Ad alia, inquit, nos aduocas, ō rex, veluti qui prapostita in primis diligis, neq; dubitas de his quam breuissimē verba facere. Ego Ariobarzanem in Cappadociam induxi Cilicia imperans, & hoc Romanis statuētibus, & tu nobis paruisti. Necesse igitur fuit responsum nobis reddere, nō autē admonere nos, neque iā pridē cognitis cōtraria imponere. Phrygiā tibi Manius dedit pecunia corruptus: quod cōmune & trisque delictum

S S

fuit,

fuit. Et tu idē cōfiteris non iuste eam ex huiusmodi ambitu accepisse : Scrum Manius Et alijs quoq; apud nos ob pecuniā gestis reprobatus est, Et omnia à Senatu dissoluta sunt. Eadem ratione Et Phrygiam impie tibi traditam, tributo obnoxia esse voluit sed suis legibus munem degere. Quibus ex causis nos bellum sumētes, minime dignū arbitratur te huiusmodi perare, quacunque ratione eā adeptus sis. Nicomedes quidē te accusat, Et Alexandrū subterfugum corpori eius inferentē à te subornatum ait, Et Socratē quī Christus appellatur, tui auxilio in regnū eius immissum esse. Si tu verum ab illis vexabaris, Romam legatos mittere oportuit, Et respōsiones opperiri. At sciri Nicomedi irascebaris, quoniam pacto Amasone nihil in te molientē regno eiciens, necesse est præsētibz Romanis indidisti. Et cū respōderet? Et inductū prohibēs, hoc bellū inducisti sed cum agnosceres, ac spe cōplectereris, tum demum Universi orbis imperium tibi adesse, cum Romanos superasses, occasiones huius libidinis tui addidisti. Cuius rei argumentum in prōptu est, quod Thraces Et Scythas Et Sauromatas, cū nondū cuiquam inferres bellum, in societatem pellexisti, ad finitimos quoque reges miseris, paucos porro fabricatus sis, gubernatores Et reges in unum congregans. Maxime autem tempus insidias tuas arguit, quod cum Italiam à nobis

*has dissidētempercepisti, occupationes nostras
 & inde observans, Ariobarzani statim & Ni-
 medi Galatiq³ ac Paphlagonibus insurrexi-
 sti. Aggressus es & Asiam ad nos pertinentē.
 Quia omnia cum adeptus fuisses, qualia opera-
 tus es Vel in civitates quibus seruos liberos es-
 soluisti, Vel obnoxios are alieno liberaisti, Vel
 Gracos quorū unica occasione mille & sex-
 centos interemisti, aut in Galatarū tetrarchas
 uos contubernales habens occidisti, aut in Ita-
 lis, quorū genus unica die cū infantibus & ma-
 ribus diuerso mortis genere occidisti submersi-
 liq³, non ad tēpla confugientibus coercens im-
 puras manus, ob qua quantā in te crudelitātē,
 quantā ve impietātē, odiq³ magnitudinē in
 os contraxeris, quis non novit? Ad hoc pecu-
 nias omnes tibi vēdicans, in Europam magnis
 exercitibus transmisisti, nobis prohibentibus ne
 quis Asia rex in Europam penetraret. Classe
 deinde delatus, Macedoniam nobis parentem
 iniuasisti, Gracis quoque libertatem ademisti:
 quorum omnium non prius te cēpit pēnitere,
 aut Archelaum pro his supplicē ad nos misisti,
 quā Macedoniam tibi abstulimus, Graciam
 a violentia tua vindicavimus, centū & sexa-
 ginta millibus ex tuis exercitibus nostrorum
 manu caesis, impedimentis & apparatibus tibi
 ademptis. Itaque maxime te miror nunc ista a
 nobis postulare ex ijs qua per Archelaum exi-
 gis.*

gis, nisi me longe existentem metui, propi-
 dentē ad sumendas p̄mas credis accedē-
 causa pro quibus nunc tēpus perūt sup̄p̄-
 te nobiscū depugnante, nobis vero fortissimē
 bi resistentibus, & in finem usque pugnat.
 Hac Sylla cū ira referente, mēte, collapsus
 Mithridates, Vereri amplius cepit, & cunctatus
 ab Archelao oblatas ultro subiit, naves & ar-
 omnia sibi tradidit. Inde in Pontum & in
 paterni regni limites sese retulit, Et hoc p̄-
 inter Mithridatē & Romanos gestū faciem
 dem suscepit bellū. Sylla deinde à Frimbri-
 duo stadia procul absens, exercitū sibi dari co-
 scebatur, cui prater leges imperaret. At de-
 lo & suis, nec ipsam à lege dicebat imperari.
 la fossam illi circūfodiente, multis p̄-
 occultē fugientibus ab eo, reliquos in
 cōcilium aduocans, ut in obsequio persisterent,
 orabat. Respondentibus illis neutiquā
 vobis pugnare velle, dilacerata veste ad p̄-
 cuiusque supplex se proiecit: cū & illud p̄-
 que auerterēt milites, ac diutim ex suis ad
 lam se transferrent, pratorū tabernacula cepi
 circumire, & ex his quosdā pecunia corrup-
 pens, in concilium vocauit, ac se denū sū-
 mento iussit obligare. Acclamantibus Ence-
 necesse esse vñūquenque nomine ad inuicem
 conuocari, ille quidem per praconē sibi maxime
 p̄noxios acciri imperat, & in primis Noman-

omnibus sibi participē vocat. Detrectante eo
 iurandū, ensē extendens mortē illi cōmina
 s est, donec acclamantibus cūctis pauesactus
 incepto destitit. Seruum deinde pecunijs ac
 libertatis adhortatus transfugam ad Syllā
 misit ut illum interficeret. Sed is Sylla proxi-
 mus, cum ex metu suspiciōē indidisset, cōpre-
 ssus machinati facinoris prodidit iudiciū. Ea
 causa Sylla exercitus ira concitus, Fimbria
 illū magna indignatione circumdedit. Calum-
 niantes quoque eū milites, Atheniōē in clama-
 re occipiunt. Fuerat autem Atheniō qui aliās
 drepanitis deficiētibus in Sicilia exigua cuius-
 cūq; partis regem sese effecerat. Fimbria igitur
 desperatis omnibus ad aggerē profectus, Syllā
 colloquiū vocare cepit. Ille Rutiliū pro se
 misit: quæ res ingenti Fimbriam mærore potis-
 simū affecit, cum se congressu etiam ab hostibus
 cedere solito veluti indignū arceri cognouisset.
 Rogante deinde eo ut sibi ignosceretur si quid
 nouissimè peccasset, Rutilius Syllam vsque ad
 mare eum tutū permissurū ire pollicitus est, si
 ex Asia, cuius Sylla procul esset, vellet enaviga-
 re. Ille verò aliud facilius iter se habiturum de-
 cens, in Pergamū rediit, & ad Aesculapij tem-
 plum profectus, ensē sibi intulit. Cum vulnus
 minus altè impressum esset, iussit seruum qui
 vna aderat, afferre manus. Ita ille dominū in
 primis, deinde seipsum gladio confecit: In hunc
 modum

modum igitur Fimbria cecidit è Vittis, cōm
in Asia contra Mithridatē bellum gerere
quiter egisset. Sylla libertis ut eum sepe
cile concessit seq, haud Cinnā & Marium
tari Velle dixit, qui cūm Roma multorū
causa extitissent, defunctorum cadavera per
ter inhumata iacere neglexissent. Post hoc Fi
bria exercitum ad se venientem perhumani
fecit, ceterisq, copijs eius adiungens Ceter
imperat, ut Nicomedem & Ariobarzanē
Cappadociam deduceret. Senatus autem de
inibus perscripsit, haudquāquā illi successe
quod hostis esset indicatus. Asia deinde re
constitutus, Ilienses, Chios, Lycios, Rhodios
Magnesios, ac quosdā alios qui auxilia pre
tulissent, vel propter promptitudinem
dis affecti essent, ob qua liberos esse
populi Romani amicorū numero perscripsit. Ad
residua verò omnia misit exercitum, & ser
a Mithridate libertati traditos statim per
conem ad dominos iussit reuerti. Multis eni
recusantibus, & ciuitatibus nonnullis defun
tibus ab eo, ingens multitudo eorum qui libe
tatem vendicauerant, ac seruorum varij ac
fionibus interfecta est, mania multarū viri
enersa, & pleraque Asia in seruitutē relata
sunt. Quis Cappadociū partibus adhaerens, &
pleraque ciuitates supplicio affecta. & in
Ephesijs, quod turpi adulatione Romanis

signia aboleruissent. Nam cum per praconem
mandatū esset omnibus Et ad praestitutam diē
ad Syllam accederent in Ephesum, & ipsi una
desse, in hunc modū eos affatus dicitur. Nos
suppe cum exercitu in Asiam quāprimum ve-
nimus, Antiocho Syriorum rege bello vobis in-
urgere expellentes, deinde ipsum, & Halym
uniū. Taurūque montē terminos regni sui
atuentes, nō vos tamen detinimus ex illo in-
itionē nostram iure deditos, sed vestris legibus
vivere cōcessimus, nisi si quos Eumeni & Rho-
dijs qui nobiscum bellum gesserant, non tributo
noxios, sed ad mandata paratos esse dixi-
mus. Cuius rei argumentum est, quod Lycios
nonnulla de Rhodijs conquestos, ab illis solui-
mus. Nos igitur erga vos tales fuimus. Vos au-
tem Attalo Philopatro ex testamento nobis
regnum relinquire, ob Aristonicum contra
nos per quatuor depugnastis annos, quoad Ari-
stonicus captus est, & plurimi ē vobis neces-
sitate ac timore se nobis dedidere. His peractis,
per quatuor & viginti annos, cum ad sum-
mum divitiarum ac primata substantia publi-
cāque pervenissetis, pacis otio ac deliciarum
iniurias nobis denuo intulistis, & occupa-
tiones nostras in Italia obsexuantes, partim Mi-
thridatem induxistis, partim cum eo acceden-
te icistis fœdera, & quod omnium teterrimū
est, cum eodem die una Italos omnes cum filijs

max

matribusq³ neci tradere cōuenistis, nec ad templa confugientibus ob deos Vestros pepercistis, quorū causa Mithridatē nonnulla pœna affecimus, infidū erga nos, & nece ac rapinis replentē omnia. Terrarū quoq³ diuisiones solutionesq³ debitorū perquirentē, & in nōnullis seruorum liberationes machinantē, ac tyrannides, latrocinia prater ea plurima per terras agitantē ac maria, ut subinde nobis inferret bellū, & pares nostris haberet duces. Dedere tamen pleriq³ pœnas ex his qui hac inchoauerant. Sed & vobis cōmunes esse oportet, qui similia edidistis, et operibus Vestris cōdigna pendere. Sed ne Romani occisiones impias, aut onera incōsulta, aut seruorū insurrectiones, aut alia quacūq³ barbarica in animo habuisse dicantur. Gracōq³ nomini ac generi pariter indulgeāt, & gloria, vicissim Asia, & his qui Romano afficiuntur nomini, benignitatis gratia tributa duntaxat annorū quinque in præsentia vos afferre iubeo, & impensam belli quod pertuli residua ad institutū exequetur meum. Diuidā enim hac singulis intra vrbes, & spatium tributis statuā. Instituta autem non seruantibus, ut hostibus indicam bellum. Hac & huiusmodi elocutus. Sylla, mul etiam legatis diuidit, eosq³ pro pecunijs subito emittit. Vrbes igitur egestate & finorum magnitudine oppressa, quadam theatra creditoribus, nonnulla gymnasia aut mania portus &c.

aut

aut quid aliud publicū, non sine instantiū militū contumelia exponere sunt coacta. Pecunia igitur in hunc modū Sylla afferebantur, & finem tandē malorū suscepit Asia. Enaniganit tamen ipsam, & multorū latrocinia exercitiis magis quā latronū conuenticulis similia. Mithridate in primis eā detinent e, intra mare coniecta, cū non multo eam tenuisset, penitus ciecit. Cū ob id plurimum lucri assequeretur, nec in nauigantes solū, sed portubus, regionibus, ciuitatibus aptē inferretur bellū, Samos, Clazomena & Samothracia omnis praesente Sylla in captiuitatē data. Samothracum fana mille talentorum ornamentis spoliata, & quidā putant, Verūm siue delinquentiū panas in aliud tempus differre cuperet, siue Romam seditionem inferre properaret, in Graciam primū, & ex ea in Italiā cum maiore exercitus sui parte nauigauit. Et hac quidē circa Syllā ciuilibus in bellis à nobis perscripta sunt. Sumpsit deinde initiū secundum Romanorum cum Mithridate ab hac causa bellū. Myrana cum duabus legionibus à Sylla relictus & reliqua Asia componeret, quadam belli praeiudicia, veluti ioco ageret, ob triumphi desiderium agitabat. Mithridates ea tempestate in Pontum classe delatus, cum Colchis & Bosporanis ab eo deficientibus depugnabat, ex quibus Colchi filium eius Mithridatem in regem sibi da-

T ri

ri deposcebant, quo sumpto, statim paruerunt.
 Suspensione igitur inter regē & filiū hac de cau-
 sa oborta, quasi regnū affectaret, eum reuocās
 catenis iniecit aureis, nec multò post neci tradi-
 dit, cū in plurimis tamen qua in Asia contra
 Fimbriam gesta erant, non inutile esset exper-
 tus. Deinde in Bosporanos classē preparauit
 ingentēq; instruxit exercitū, itz ut appa-
 tus magnitudo famam subito excitaret, quasi
 non in Bosporanos, sed in Romanos potius pra-
 pararet arma, non enim Ariobarzani Cappado-
 ciā omnē restituerat, sed aliquas adhuc deti-
 nebat partes. Archelaū quippe suspectum habe-
 bat, quòd multa in Grecia praterquā opus es-
 set, in constituendis cū Sylla inducijs illi cōces-
 sisset. Quibus perceptis, Archelaus timore con-
 citus ad Muranā confugerat, & illum in re-
 gem irritans, ut eidem inferret bellū, persua-
 serat. Murana igitur exercitum per Cappado-
 ciā deducens ad Cumas peruenit, maximam
 in Mithridatis regno urbem, qua sacrarium
 quoddā dei opulentissimū habebat, ibiq; non-
 nullos Mithridatis occidit equites, & legatis
 eiusdē sibi fœdera ostendētibz, respondit se fœ-
 dera nequaquā intueri, nō enim à Sylla ea esse
 perscripta, Verūm opere qua dicta fuerāt affir-
 mantē recessisse. Hac fatus Murana subito re-
 gionē inuasit, neq; pecunijs sacris abstinens, in
 Cappadociā ad hyberna se contulit. Mithrida-

tes

res his auditis ad senatū & ad Syllam misit, ea quæ à Murana gerebantur, accusans. Sed ille ultra Halym trāsgressus fluuiū, ingentem admodū, nec transitu perfacilem, cū maximis tunc innundaret imbribus, ad quadringentas Mithridatis villas depopulatus est, rege nullo in loco sibi occurrēte, sed legatos duntaxat venturos expectante. Prædā itaq; ingentem natius in Phrygiam & Galatiā reuersus est. Eo in loco Calidius à Mithridate missus, ob querelam nullum à Roma detulit decretū. Solum inter audientes medius retulit, Senatū iussisse ut regi parceretur, inducias cū eo habenti. Quibus dictis, cū rege solus loqui visus est. His ex causis, Murana nihil soliti omittēs impetum, tum vel maximè regionē inuasit Mithridatis. Ipse à Romanis sã aperte se oppugnari cernēs, Gordium ad Cumas deducere imperat. ac statim Gordius currus quamplurimos, & impedimentorum vehicula, ac priuatos homines militaresq; secum arripit. Cui Murana in medio fluuium assumens ex aduerso castra ponit. pugnam tamen eorum neuter attigit, quoad Mithridates amplioribus cum copijs accessit, & statim circa fluuium atrox prælium exoritur, in quo si prouectus Mithridates fluuium exuperat, cum aliis Murana potentior longe esset, ille ad tumultum munitissimum euadēs, insurgente in eū rege, magna copiarū parte amissa;

per montana nulla semita in Phrygiā aufugit. Cum difficulter iter ageret, Victoria ex itinere ipso parata est, multosq; in Mithridatem incitās amisit. Rex igitur Murana prasidia quæ in Cappadocia fuerāt vniuersa percurrentes oppidis eiecit. Inde more patrio Ioui militari in sublimi montis vertice sacra fecit, ingentē quandā lignorum cōponens struē. Sic enim sacra instituit. Primi quidē reges ligna inferunt, & alteram in circo breuiorē cōstruētes pyrā, lac desuper ac mel perspargunt, oleū præterea, ac vini & omnes odorū species infundunt. In plano verò triticum & puipamentū in prandium assistantibus preparant, quemadmodū in Persargades sacrificij causa mos est Persarū regibus: deinde pyra ignē inferunt. Hac verò ob magnitudinem amplissimas emittens flāmas per mille stadia à longe nauigantibus perspicua est, nec per multos dies, ut aiunt, æstuante mēre appropinquare illi licet. Sic ille sacrificium patrio more peregerat. Sylla cum indignū arbitraretur, Mithridatē fādere Romano populo coniūctum debellari, Aulum Gabinium mittit, qui Murana suaderet, Vere inter eos constitisse, ne Mithridati inferretur bellum, Arbarzanem ac Mithridatem vna conciliaret. Mithridates in hoc congressu filium quadriennem sponforem exhibens Ariobarzani, & iniusmodi occasionem nactus, ut eam quam habebat

bebat Cappadocia retineret partē, & alia vlt-
 terius, epulum cūctis exhibuit, aurū prater ea
 calicibus & ferculis apponēs, in salibus & cā-
 tibus ceterisq³, Et illi mos fuit, liberalitate v-
 sūsus est: quorū nihil attigit Gabinius. Hic igitur
 secundum Mithridati cum Romanis bellū, ter-
 tio maximo sequente, finem cepit, & ocio va-
 cans Mithridates Bosporum redegit in potesta-
 tem. Regem autē ipsis vnum ex filijs Macharē
 nomine praefecit, Deinde cum in Achaos quō
 supra Colchos sunt, bellū intulisset, (videntur
 quippe ex ijs esse qui à Troia postluminis perflu-
 gere) duabus exercitus sui partibus bello, fri-
 gore, insidijsq³ amissis domū rediit, & Romam
 qui haec cōposita annuntiarēt emittit. Misit &
 Ariobarxanes, incertum an sponte, non tamen
 vt moleste ferens, quòd Cappadociā non recepis-
 set, sed qui magnā illius partem Mithridatē
 sibi eripere quereretur. Mithridates igitur in-
 bente Sylla & Cappadociam dimitteret, vltro
 paruit, alterā verò legationem Romā destinat,
 qua fœdera conscriberet. Verū defuncto iā Syl-
 la, cum nemo assensum illi praestitisset, sed ve-
 luti in vacatione rerum omnium ad cōmunia in-
 tenderent, Mithridates ad Tigranē generum
 misit, vt Cappadociam quasi à seipso inuade-
 ret, quod sophisma haudquāquam Romanos la-
 tuit. Armenius verò Cappadocia retia inne-
 tens, ad trecenta millia hominum hincinde

educta in Armenia conglutinavit, & cū alijs certo in loco iussit habitare. Ipse in primis diademate Armenia assumpto, Tigranocertam à seipsa nominavit, quæ Tigranis ciuitas dici potest. Et hac quidē in Asia agitabantur. Sertorius verò in Iberiam deducto exercitu, Iberiā, & quaecunq; finitima loca in Romanos excitavit, & consilium ex ijs qui vna aduenerāt, ad imitationem Romani constituit senatus, ex quibus duo præ ceteris seditiosiores. Lucius scilicet Manius, & lucius Fannius Mithridati suaserunt, et cū Sertorio vna depugnaret, spem illi afferentes, multa ex Asia finitimorūq; populorum in ditionē suā ventura. Quibus persuasus rex ad Sertoriū misit. Ille legatis in Senatum introductis, multa & magnifica elocutus, quod gloriam eius in Pontū cōstitueret, Romanosq; ab oriente ad occidentē usq; obsideret, cum rege fœdus inijt, Asiam, ac Bithyniam, necnon Paphlagoniā, Cappadociam, Galatiā sibi traderet. Ducē porro Martiū Variū, & consiliū participes L. Maniū, & L. Fanniū cū eo destinat, cum quibus Mithridates vna contulit tertium ac vltimū quod cū Romanis gessit exorsus bellum, in quo vniuersum postremo amisit principatū. Sertorio in Iberia occiso, Romanis Imperatores in eum mittentibus ex Urbe primum L. Lucullū qui cum Sylla classem rexe-
rat, deinde Pompeiū sub quo quacunq; Mi-

thri

ores
L. Lucullum
deinde Pompeiū

thridatis fuere, illiq³ finitima &sq³ ad Euphratem fluvium occasione & impetu eius belli, in eorum cessere potestatem. Mithridates igitur cum Romanorum vires saepenumero esset expertus, & hoc potissimum bellum nulla occasione subito inceptum, insperatum fore credidisset, Universum, excogitavit apparatus, quasi de omnibus tum primum bellicudicium esset subiturus. Ita aestatis residuum & hyemem integram in cadendis sylvis, fabricandisq³ navibus absumpsit. Arma praterea, & tritici ducenta millia modiorum supra mare imposuit. Belli coplices & ultra priora subsidia illi accessere Chalybes, Armeni, Scythae, Tauri, Achai, Enyochi, Lencosyri, & quicumq³ circa Thermodoontem fluvium terram incolunt quae Amazonum appellatur. Tum ingentes & ultra primas copia ex Asia adveniant. Transeuntem deinde in Europam, Sauromatarum reges & Iazyges & Coralli, Thracumq³ gens omnis quae & ultra Histrum aut Rhodopem aut Hamum sedes habet, & & ultra hos bastarna ferocissima eorum natio secuta est. Hac potentia in Europam progressus, ex omnibus bellicosissimis pedum centum quadraginta millia secum duxit. Ad hac multitudo ingens vias sternentium, & vasa deferentium mercatorum quoq³ sequebatur. Incipiente vere nauticos expertus apparatus, Iovi militari more patrio sacra fecit. Neptuno vero equum album, cur-

rumq; simul mari consecrās in Paphlagoniam deduxit. Taxillo & Eumocrate ducibus illi astantibus. Eo loci cū applicuisset, orationem de progenitoribus suis superbam admodū, nec minus de se diffusam ac prolixā habuit. quod principatū ex minimo ad summū peruenisset, nec a Romanis quidē praesens Vincere potuisset. In eorū deinde audaciam & insolentiā inuectus, quorum causa, & ut aiebat, non Italiam modō, sed patriam in servitutē redegissent, novissima cum ipsis fœdera recēsuit, qua scribere recusassent, tempus dūtaxat expectantes & illi insurgerent: quā vel precipuam huius belli causam assererat. Omnē deinde exercitū & apparatus palam retulit. Romanorū porro occupationes, qui cum Sertorio in Iberia eo tempore bellum gererent, cum in Italia seditionibus agitentur intestinis, hac ex causa, inquit, maria contemnūt, multis iampridē agitata latrocinij, quibus nullus bellifocius aut amicus adstet, aut qui illis sponte se subijciat. Nū optimos eorū, inquit, cernitis? Varū ostendens, & utrosq; Lucios patriae suae hostes, nobiscum depugnantes. his dictis copias omnes simul movens in Bithyniam peruenit, Nicomede iam vita functo sine filijs, & Regno Romanis derelicto. Cotta igitur Bithynia prator cum ad bellum esset impotens, ad Chalcidem cum omni praesidio, aufugit, qua ex causa Bithynia in Mithradatu statim

statim peruenit potestatem, Romanis omni ex parte in Chalcidem ad Cottā confluentibus. In surgente deinde in Chalcidē rege, Cotta ob impotentiam nequaquā prodijt. Nudus autē classis praefectus, cum parte copiarum qua munitiora cāporum fuerant, inuasit. Caterum inde expulsus per superiora quaq; summa difficultate ad portas perfugit Urbis. Erat autem circā tumultus ingens, omnibus pariter ad eas concurrentibus, ob id nullum insequentium frustra emittebatur telum, sed cū veriti portarū custodes claustra è machinis demississent, Nudū, ac nonnullos è ducibus, intra funes receperūt. Reliqui ad socios manus porrigentes, inter amicos pariter & hostes trucidātur. Mithridates aspirantis fortuna & suus impetu, eadē die classem in portum detulit, & claustra qua catenis aereis firmata erant, subito infringens, quatuor hostiles cōbussit naues, reliquas numero sexaginta in vincula coniecit, nihil vltterius Nudo aut Cottā prohibētibus, sed intra Urbis mœnia conclusis. Persere ex Romanis ad tria milia inter quos & Lucius Manlius Vir Senatorius fuit: ex Mithridatis partibus viginti dūtaxat: ex Bastarnis, qui primi portū ingressi fuerāt, interierūt. Lucius Lucullus ad consulatū pariter ac bellū electus imperator, legione militum à Roma habitā, duas Fimbria & vltra has totidē in vnum congregans, & ad numerum

T 5 pedis

peditem triginta millium, equitum mille &
 sexcentorum, ad Cyrenicum contra Mithridatem
 castra ponit. Qui cum à transfugis quibusdam
 intellexeret, Mithridati usque ad trecenta viro-
 rum millia in exercitu adesse, comitatus par-
 tem à frumentariis, partem à mari subuectam,
 ad astates dixisse fertur, statim sine pugna ho-
 stes debellari posse, & ut huius orationis remi-
 niscerentur, admonuit. Montem deinde peracco-
 modum ad metadum castra contemplantis, ob quem
 & facilitas comitatus sibi adesset, hostibus an-
 tem intercludere liceret, eum prius statuit in-
 nuadere, cum ex ipso victoriam sine periculo spe-
 raret adipisci. Vna igitur duxit at, & ea qui-
 dem angusta semita ad eum deducense, à Mi-
 thridate summa cura observabatur. Cum Ta-
 nillus, ac plerique ducum cum Lucullo forte ad-
 essent, L. Manius qui Sertoriana conspirati-
 onis cum Mithridate causa fuerat, defuncto iam
 Sertorio clam ad Lucillum misit, à quo fide per-
 cepta, Mithridati persuadet, ut Romanis quo-
 cumque prodeuntibus, et castra ubilibet metates hand
 multifaceret. Quae enim Sertorij sub Fimbria
 fuissent copia, vix duas aequare legiones, consu-
 lis ut se transfugam emittat. statim enim ad
 ipsam esse rediturum. Quid enim bello et cadibus
 opus est, inquit, si hostes sine praelio et discrimi-
 ne licet superare? Quibus cum fide inconsulte,
 ac nulla suspitione adhiberet Mithridates, Ro-

manos per angustias sine metu transseantes, & montem excelsum muro munientes facile desperxit: quo adempto, ipsi à tergo impavidi còmeatum deferre poterant. Mithridatè Verò paludibus, fluminibus, & montibus ab omni tellure excluderant, Ut nisi perexilem aliquando nauti sceretur comēatū, cum exitus amplus non ulterius haberet, neq; Lucullum ab itinerū difficultatibus, qua ab eo occupari neglexerat, & propellere ulterius posset. Et iam hyems instabat, cuius causa si quid à mari deferretur comēatus, brevi tamē videbatur defuturū. Qua omnia aduertens Lucullus, iterū amicos & pollicitationis sua reminisceretur. & qua praesentibus olim annunciaisset, admonuit. Mithridates autē cum adhuc potens esset ob multitudinem per medios penetrare hostes, & viam ferro sibi facere, id utiq; neglexit. Ad Cyzicum Vero qua ad obsidionem preparaverat, exponit, sperans in hoc iterū difficultatē simul & còmeatus evitare inopiā, Vtpote qui copiarū multitudine abundans, omnia per facile expugnare posse crederet. Castra autē duplici muro vallavit, residua Urbis fossa circumdedit, aggeres prater ea & machinas plures erexit, turres ultra hac & testudines arietes deferētes intulit, et machinā ad Urbis instar cētū cubitorū, in qua turris alia eminebat, et ab ea catapultas, lapides, sagittas multiformes emittebat. Ad portū porro quin-
 quere

querentes duas cōnexuit, turrem aliam insuper
 statuens, ex qua pōtes, cū machinas maximas
 appelleret, immitteret. Omnibus in hunc modū
 preparatis primū quidē ad tria captivorum mil-
 lia ex Cyzicenis navibus urbi propius adduxit,
 qui ciuibus manus ad mania erigentes, et in
 extremo periculo constitutis subuenirent pre-
 cabantur, quoad Pisistratus Cyzicenorum dux
 ē muro per praconē illis annunciari iussit capti-
 vitatem patienter ferrent. Mithridates hac spe
 deiectus, machinā cū navibus intulit, pontesq;
 ad muros properē immittit, ē quibus quatuor
 in primis viri muro insilunt. Ea ex re veluti
 nova panefacti Cyziceni aliquantum retroces-
 sere, non accurrentibus demum cum impetu re-
 liquis, reassumptis animis quatuor illos ab ex-
 tra detrudunt. Navibus deinde ignē ac picem
 infundentes, ex necessitate, contractis puppibus
 naues cum machina retrocedere compellant.
 Quibus ē portu excussis, Cyziceni eo praelio su-
 periores euaserūt. Tertio illos eadem aggressus
 die omnes simul machinas exeruit. Laboranti-
 bus illis ac discurrentibus ad quod cōtinuē susti-
 terāt, primū quidē ardetes petris repulerunt,
 aut laqueis frugerūt, aut obiectu lana eorū su-
 stulere violentiā. Sagittis verò ignē deferētibus
 aqua & aceto occurrentes, missilū reliquorum
 impetum vestibus & linteis obiectis obtun-
 debant. Cum nihil promptitudinis, quoad ho-

minis

mini potius est, omisissent, illi autem difficilissima
 quaq; perferentes repugnarēt, Vno impetu mu-
 rus igne accensus circa Vesperā ad imū corruit
 nec tamen quisspiā per eū insilire ausus est. Va-
 pore ignis adhuc astuante. Caterū nocte alium
 erexere denno Cyziceni. Isdem diebus cum Eō
 tus Vehementior increbuisse, residua machina-
 rum contriuit regis. Dicitur quippe ea Vrbs do-
 talis esse, et à Ioue Palladi attributa filia, quā
 Cyziceni summo honore pra ceteris Veneran-
 tur dījs. Solennīs itaq; instantibus, in quibus
 bouem nigram sacrificare mos fuit, cum ea ca-
 rerent, ex frumento fecere sacra. Interim bos ni-
 gra è pelago ad eos accurrit, qua claustra adi-
 tus ingressa, Eō in Urbē delata, Vltro in templū
 venit, ibiq; ad altare constitit: quam Cyziceni
 summa spe dea immolarunt. Amici itaq; Mi-
 thridatis Vt ab Urbis oppugnatione desisteret,
 Veluti dea sacra, consulebant. Quibus haud an-
 nuens ille, supra montem Dindymum Urbi ad-
 iacentem castra ponit, Eō aggerem ab eo in Ur-
 bem naclus, turres instituit, cuniculis etiā suf-
 fossa mœnia suspendit. Equos praterea quos ob
 pabuli inopiam, minus vtilis et diutina ex mo-
 ra infirmos habuit, in Bithyniam misit. Qui-
 bus Rhindacū trāscentibus inuectus Lucullus
 multos interfecit, captiuorū ad quindecim mil-
 lia, equorū sex millia, Vasaq; plurima adeptus
 est. Hac igitur ad Cyzicum gerebātur. Eadem
 tempe

tempestate Eumachus Mithridatis dux Phrygiam ingressus, ingentē Romanorū numerum cum Exoribus simul & filijs occidit. In Pysidiā deinde & Isaurios, ac Ciliciam & usque ad tetrarchas Galatarum insurgentē persecutus Desiotarum, multa cade contriuit. Et hæc circa Phrygiam gesta. Appropinquante interea hyeme, quicquid cōmeatus ex mari conuolari poterat, Mithridati sublatum est, ita ut exercitus fame premeretur: multiq; ex inedia perire. Fuisse qui intestinis barbarorū more vescerentur, alij qui pabulū ederent, quæ ex causa perse dietim carpebantur, & cadaveribus in propinquo abiectis, & inhumatis, morbus ex morbo pullulabat. Substitit tamē Mithridates sperans ex turribus Dindymo impositis Græcē obtinere. Sed cū ad illas occurrētes Cyziceni machinis ignē iniecissent (hostiū quippe fame cognita tanquā debilioribus sæpenumero insurg: bā) abire meditatus per noctē fuga se proripuit, et in Pariū classe deuēctus, exercitū terrestri itinere in Lampſacū præmisit. Transuentibus ipsis Eſepū fluuiū, qui tū Gel maxime aquis inūda-
bat, Lucullus accurrēs magnā eorū cōcidit partem. Hoc in loco Cyziceni permaximū regis apparatus subtraxere, cū et ipsi strenuē pugnas-
sent. Ibidemq; fame domiti, sub Lucullo regis monimentum statuentes solennia edidere præludia, quæ in præsentem usq; diem peragentes

Lu

*Lucullus solent Vocitare. Mithridates q̄s qui in
 Lampſacum perſugerant, Lucullo illis inſurgē-
 te, pramittens naues cum Lāſſacenſis Enā ſu-
 ſtulit, & ex electioribus ad viginti miſſia Lu-
 cullus nauibus impoſuit, quos Sertorius ad bel-
 lū miſerat, & Alexandro Paphlagoni, Dionyſio-
 que eunucho dereliquit. Ipſe cū pluribus Nico-
 mediā enauigauit: Verum inſtāte hyeme ma-
 gnū ſtrorūq; amiſit numerū. Lucullus quippe
 ē terra eos fame perurgebat, & naues ex Aſia
 educens præſectis qui ſub eo fuerant, diſtribuit.
 Triarius in Apamiā claſſe delatus, Urbē cepit.
 Multis Verò Apamiorū ad delubra confugienti-
 bus, nefanda caedes inſecuta eſt, Barbas Prūſia
 dem qua ad montes Vergit, & Nicaam cepit
 Urbes, Mithridatis præſidijs ab ſtraq; fugienti-
 bus. Lucullus circa Achaorū portus, tres & de-
 cem hoſtiles intercept naues. Varum deinde &
 Alexandrum, ac Dionyſium circa Lemnum
 in deſtituta naclius inſula obſedit. Hoc in loco
 Philoſtetis ara oſtenditur, & anguis arcus, ar-
 cus præterea, ac thorax, Vittis circumamicta in
 paſſionis incrementum. Direxit autem in eos
 claſſem magno impetu Lucullus. Veluti contem-
 nens. Sed illis conſtanter opperientibus, perſtri-
 ctis remis duas incendit naues, & ad congre-
 diendum impulit. Non monētibus ſe illis, & à
 terra duntaxat ſuis opem afferentibus, inſulā
 alijs circūuectus eſt nauibus, et peccites in eam
 immi*

immittens, hostes naues ingredi coëgit. At illi
 Lucullis exercitū verētes, nec ad pelagi interiora
 progressi sunt, sed circa littus enavigātes, in
 ter terrā aquāq; dubij, telis undiq; petebātur.
 Multis igitur ex his intereūtibus, et subinde alij
 ad naues fugientibus, Varus, Alexander et
 Dionysius eunuchus in spelunca latitantes de-
 prehēduntur, ex quibus Dionysius Venenū quod
 vna attulerat, exhauriens extinctus est. Varum
 interfici iussit Lucullus. Non enim aquam cen-
 suit, Romanum hominē senatoremq; in trium-
 phum duci. Alexander ad pompam reservatus
 est. Quibus ex rebus Lucullus nauem lauro or-
 natam, et in victoria mos est, cum literis Ro-
 mam misit, ipse in Bithyniam descendit. Mi-
 thridati in Pontū naviganti tēpestas insurgēs
 horrida, sexaginta confractis navibus, ad decē
 virorū millia mari obruit, reliquas casus hinc
 inde dispulit. Rex periclitanti naui in qua ve-
 bebantur, quanquā dissuadetibus amicis, in pi-
 raticā desiliuit scapham, cum qua et Synopem
 à piratis servatus est. Eo ex loco ad Amisum
 enavigans, ad Tigranē socerū, ac inde ad Ma-
 charē filiū Bosporanorum regē misit, auxilium
 ab utroq; expetens. Ad Scythas verò Dioclem
 obsides aurumq; iussit afferre: Verū ille ad Lu-
 cullū cū auro donisq; profugit. Lucullus strenuē
 victoria usus, quacunq; propiora aderāt, ferro
 sibi vēdicauit. Milites bello defatigatos, in regio-

nem & berē felicemq; deducens, alacriores ad ca-
 tera peragenda reddidit. Mancipiū nempe qua-
 tuor drachmis, bouem & na dentat Venisse cō-
 stat, capras, oues, Vestem & alia eodem ferē pre-
 cio. Post hac Amisum & Eupatrā, quā Amiso
 finitimam in nominis sui memoriam Mithri-
 dates condidit, & regia illius appellabatur, ob-
 sidere pergit, & altero pariter exercitu Themis-
 syram, qua ab Amazonis cuiusdā nomine ap-
 pellabatur, iuxtaq; Thermoodōtem amnem si-
 ta est, obsedit. Qui ad Themisyrā castra habe-
 bāt, turres & aggeres appulere & rbi, cuniculis
 & lterius tellurem effodere adeo amplius ac pa-
 tentibus, & in ipsis sub terra plures inuicē pro-
 gredi possent. Themisyrā contrā desuper eos fo-
 dsentes, & rso, feras q; alias, necnō apum exami-
 na in operarios mittebant. Qui verò circa A-
 misum fuerant, alio modo laborāt, Amisinis cū
 spsis depugnātibus, & plerunq; ad eos accurren-
 tibus, & in singulare certamen nonnunquam
 prouocantibus. Mithridates interea magnā il-
 lis cōmeatus & im, arma & exercitū ex Cabi-
 ris destinat. Eò loci cum hybernaret, exercitum
 alium interim collegit, in quo peditum quadra-
 ginta, equitum tria millia inerant. Instāte & e-
 re Lucullus per montes in Mithridatem mo-
 nit. Custodia regis quidem aderant, qua Lucul-
 lum ab ingressu prohiberent, & siquid noui oc-
 curreret, igni sublato annuntiarent. Regebat
 V autem

autē custodias huiusmodi à Mithridate vir de
lectus regio è genere, cui Phœnix nomen fuit. Is
cum Lucullum appropinquantem cerneret, ignē
extulit, inde ad Lucullū cum praesidio omni an
fugit. Qua ex causa Lucullus per mōtes intrepide
progressus ad Cabiras accessit. Equestri-
gitur praelio inter ipsum & Mithridatem gesto
victus, denuò ad montes redijt. Pōponius apud
illū magister equitū captus, ad Mithridatē san-
cius adducitur, quē cū interrogaret rex an gra-
tiam sibi, si saluus esset, vellet reddere. Si qui-
dem Lucullo amicus fueris, per dignā inquit: si
hostis, nullam. In hūc modū cum Pōponius elo-
cutus esset, et barbari interficere illū suaderēt,
respondit rex, non despicere aquū esse, virtutē à
felicitate destitutā. Et continuò aciem instrūis
cū Lucullum in pagnā adducere non posset,
circumiens ascensum super illum quæstibat.
Interim non mediocre periculum Lucullus
adijsse visus. Nam vir quidam Scythæ nomine
Olchabas, iam pridē ad illum transfuga, & qui
praelio equestri multos è periculo exemerat, &
ob id à Lucullo non mensa modò, sed consilijs
& secretis particeps adhibebatur, ad taberna-
culum eius circa meridiem accessit, cum quie-
ti indulgeret, ac brevem accinctus gladium in-
gredi canatus est. Prohibitus verò excandescere
cepit, necessitate quadā destinari se professus,
ut imperatorem existeret. Servus autem re-
spondens

spondentibus, nihil salute necessarius esse Lucullo, equū statim ascendit, & ad Mithridatē infecta re peruenit, siue quod insidias illi strueret, & ex eo suspicari licuit siue iracōcitius quasi ab his despiceretur, abierit. Alterum deinde Scythā nomine Sobodacū impulit, & Mithridates consuleret, transfugā se ad Lucullū mitti: Verū Sobodacus interceptus est. Lucullus descensum quendā ad cāpos quas hostilis detinebat equitatus, ingressus, cū reditū nullū adesse cerneret, Virū quendā itinerum edocū per quæ fera agitari solēt, in spelunca reperit, quoduce sine mora ad iter & sus supra caput regi assistit. Per id itaq; delatus, cū cāpos ab equitibus obsessos declinasset, Vallē aquis refertā ab hostili parte metatus, castra posuit. Cōmeatum Verò cū nullum haberet, è Cappadocia accersit, eoq; ex loco in hostes tela emittit. Interim nobilioribus à rege fugientibus, Mithridates eos à Valle increpans, retrocedere coëgit: ac Romanos aggressus adeò conterruit, & per superiora montium arreptā fuga nentiquam retrocedentes sentiret hostes, Verū quoscunq; insequentes, & Unā fugientes eos esse arbitrarētur. Ea Victoria admodum elatus est Mithridates, ita & ad omnes literas emitteret. Ex equitibus porrò magnam partem, & his quidem pugacissimis in insidijs locat, qui cōmeatum è Cappadocia ferentes Lucullo interciperent, satis

*ratus ut quemadmodū ipse apud Cyzicū fame
 victus fuerat, sic Lucullū inedia debellari pos-
 se: quā profectō animaduersione haud cōtemnen-
 da visa est, si Lucullo cōmeatum quē ex sola dū
 taxat Cappadocia habebat, intercluderet. Sed
 cum regij equites praecursoribus eorū qui frumē
 tum deferebant, in angusto occurrissent, deinde
 impetum non sustinentes ad liberiora loca di-
 uertissent, equos ut inutiles in arcto reddere.
 Eo in loco ex itinere praenientēs Romani prius
 quā in aciem prodirent hostes, ex regijs plures
 occiderunt, pedestrum in morem inter angustias
 pugnantes: nonnullos etiam ē primis confecerūt
 alios fugientes precipitauerē rupibus: pauci
 nocte in exercitum delati & se solos euasisse re-
 ferentes: quanquam euentus plerisq; ex se for-
 midolosus esset, multō tamen formidolosiorē
 retulere regi. Mithridates prius quā victō-
 ria Lucullo innotesceret, ratus in tanta equitū
 clade non multo post Lucillum sibi insurrectu-
 rum fugam ex trepidatione meditatur, idq; a-
 micis in tabernaculo subinde refert. Illi prius
 quā annuntiaretur, cum nox adhuc esset, in-
 gressu studio, quā quisque habuit, ē castris educit.
 Turba igitur eorū qui vasa deferebant, ad por-
 tas concurrente, cum ceteri animaduertent,
 & qui ea deferrent, cognoscerent, deteriorā
 arbitrati, & quia nihil ipsis annuntiaretur, cū
 timore & querela decurrentes ad vallum pro-
 per*

perant, disiectisq; omnibus, eo ex loco & quisq; potuit turpiter arripere fugam, nullum a duce aut prefectis mandatum expectantes. Quæ Mithridates nullo ordine, celeriusq; quàm putarat euenisse cernēs, ex tabernaculo profiliuit, ac nonnulla dicere aggressus, nemine adhibente aures, turbatus, & in multitudine fit, in terrā concidit, indeq; in equum relatus, ad montes cum paucis aufugit. Lucullus de hac victoria certior factus, percepta etiam hostium fuga, statim equites plures emittit, qui eos insequerentur. Deferentibus Verò Vasu per exercitū, pedētes iussit occurrere, & ne quid eo tempore arriperent, Verūm nullo respectu & eos interficerēt imponit. At illi Vasa aurea & argentea quam plurima, Vestemq; multi precij intuentes, mandatum neglexere. Ipsum quoq; regem capientes cum mulum auro ornatum, qui sarcinam ferret, confodissent, fluente auro, ad id conuersi, Mithridatem versus Cumas fugientem sequi neglexerunt, quō ex loco cum tribus equitum milibus ad Tigranem peruenit. Ille ad conspectum suum neutiquam admisit, Verūm certis in locis regio more Vinere concessit. Mithridates desperatis rebus, Bacchum eunuchum ad regiam eius ire imperat, & q; sorores suas, mulieres, ac pellices quoquo modo neci traderet imponit. Sic illa partim ensibus, partim Veneno & laqueis finire vitam. Quæ animaduerten-

tes ij qui prasidijs à rege impositi erant, paucis exceptis ad Lucillum perfugerunt. Lucillus deinde in regem conuersus, exercitum confirmat, & quae in Ponto fuere ciuitates classe circumuectus, omnes ferè in potestatem redigit, Amazones videlicet, & Heracleam, aliasq; Synopem. Verò acriter adhuc Romanis resistebat, & naturalis praelio hand ignauè depugnabat. Obsessi à Lucullo ciues, naues quas grauiiores habuere, igne consumunt. Leuiiores deinde ingressi, fugam se proripiunt. Lucillus statim urbem liberam esse pronunciavit, somniopermotus, ut aiunt. Nam Antiochum cum in Amazones cum Hercule belligerasset, vi tempestatis pulsam, & in Synopem delatum, eam urbem sibi vendicasse fama est, ob idq; eius statuam Synopenses maximo in honore fuisse. Itaque cum ciues arrepta fuga statuam vi efferre conaretur, funibus linteaminibusq; obuoluisse. Inscio igitur Lucullo, nec quid tale meditante per quietem apparuisse memorant, se ab Antiocho vocari: & in sequenti die statuam à nonnullis deferri cum offendisset, solui iussisse persimilem ei quàm vidisse existimasset. Lucillus inde ad Amisum supra Synopem castra posuit, & ciuibus similiter per mare fugietibus, cum intellexisset eam urbem ab Atheniensibus, dum mari imperitarent, cōditam fuisse, et diutius populari ciuitate usam,

regre.
Athenensio
subinde Persurum paruisse regibus, denuò
fuisse, et diu
de Persurum

rò ea

rō eadem ciuilitate restitutam ab Alexandro,
 iterū à Ponticis subactam fuisse, Urbis sortē mi-
 seratus, Alexādrī in morem, cuius gloriā amu-
 labatur, & quod genus esset Atticum, suis le-
 gibus viuere concessit, Amisinosq; omnes iussit
 reuocari. In hunc modum Lucullus Synopē atq;
 Amisum deperdatum denuō restituit. Cū Mu-
 chare Verō Mithridatis filio Bosporanorū rege,
 coronam sibi ex auro promittente, fides ami-
 citiamq; firmauit, & ad Mithridatē apud Ti-
 granē inquirēdum proficiscitur. Inde in Asiā
 transgressus Syllanis adhuc oppressam grauā-
 minibus, quartam tributi partē in fructibus,
 reliquas ex domorum possessionibus & manci-
 pijs iussit pendere. Episcia etiam solennia in-
 stituit, Veluti bello rite peractō. His gestis, in Tē-
 granem quod Mithridatē recusasset reddere,
 copias mouit, duas ex electioribus legiones, ac
 quingentos educens equites. Cum his Euphra-
 te superato, pecunias à barbaris exposcens iter
 peragebat. Hi quippe nullis inferebant bellum,
 neque quid pati digne videbantur. Bello inter
 Lucullum & Tigranē ingruente, Tigrani nemo
 Luculli aduentū nunciare ausus: qui enim pri-
 mus id attulerat, in crucem sublatuſ est. Ciuī-
 tatū deinde tumultu quā ab eo infestabantur,
 audito, Métrobarzanem cum duobus millibus
 equitum ire iussit, qui Lucullū ab incurſu pro-
 hiberet, MaZeo autem Tigranocertam custodire

imperat quam urbem. Et à nobis superius dictum est, in honorem sui nominis cōsiderat. Et optimos quosq; in eā conuocat. pœna unicuiq; imposita. Et qua in eam non transferrent, sibi iure vendicaret. Vrbi quippe muros in altitudinem quinquaginta erexit cubitorum, equarum stabula inferius habentes, regias ad hoc & pœmaria in suburbijis perfecit amplissima, ferarū insuper septa ad venandi voluptatem, lacusq; amœnitate refertos. In proximo autem arcem munatissimam cōdidit: qua omnia Mazæo curanda derelinquens, copias omni ex parte cōtrahit. Metrobarzanem quidam Lucullus statim ab congressu primo repulit, deinde conuersum insequi cœpit. Mazæum Sextilius intra Tigranocerta mœnia cōclusit, regiamq; muro minus septem depradatus est. Vrbi vero & arci fossam ab omni parte circumdedit, machinas etiam attulit Vrbi, & cuniculis mœnia suspēdit. In his Sextilius obuersabatur. Tigranes pedestrū ducenta & quinquaginta millia, equitū pariter quinquaginta in unum congregauit, ex quibus ad sex millia in Tigranocertam ire iussit, qui per medias Romanorum acies pellices attrahentes regias profecti sunt. Tigranes cum reliquis copijs in Lucillum mouit. Ferunt tum primum Mitbridatē in conspectum eius venisse, regi quoq; consilium dedisse, ne cum Romanis bellum caperet, sed equestribus duntaxat copijs hincinde

dyse

discurrens vastatis agris, eos quoque fame pracludere tentaret. Eo modo se à Lucullo ad Cysicum obsessum sine praelio exercitum omnè perdisse. Verùm ille Mithridatis militiã irridens, ad pugna paratus accessit. Romanorum quoq; paucitate perspecta, cauallo huiusmodi usus dicitur. Eos quidẽ, si legati accederent, permultos: sin vt pugnarent, perpaucos esse. Lucullus tumultum accomodum post Tigranẽ conspiciat, equites in fronte constituit, qui hostes lacefferent, & ex agmine deductos, ipsi cedentes post se traherent, vt insequentibus barbaris, nullo ordine palantes interciperet. Ipse tumultũ circumnectus, pedites in occulto collocat. Cũ primum igitur hostes veluti in victoria Romanos hincinde dispersos persequi vidit, eorum quoq; vasa passim iacentia conspexit. sublata voce Vicinus, o Viri, inquit: & subito ad eos qui vasa deferiebãt, accurrit. Illi magno tumultu inter pedites feruntur, & equites peditibus occurrunt. Fit fuga undique. Sed cũ in sequendis Romanis longius à suis decurrissent, equitatu insurgente cõuersi trucidantur, & qui vasa ferebant, inuicem collapsi, vt in tumultu sit, seipos collidebãt. Omnibus igitur in tanta multitudine confusis, nec ordinem ullum intuentibus ad quem se referrent, cades immensa editur, nemine hostem spoliante. Sic enim à Lucullo maximis propositis panis edictum fuerat, adeo vt armillas &

torques in transitu exstantes, per centum & vi-
 ginti stadia hostes continuè cadendo persecuti
 sint, quoad nox eos excepit: tunc quidem cōuersi
 spolia inuadebant. Sic enim à Lucullo cōcessum
 erat. Mazenus percepta clade à Tigranocerta
 omnes Græcos quos mercede cōduxerat in urbē,
 armis exuere decreuit. Nam cum deprehensi-
 nem veritos in unum ambulare, & à cunctis
 vi, & scutulis quibusdam ornari concessisset,
 barbaros statim cum armis in eos immittit. Il-
 li vestes clypeorum in morem sinistris adap-
 tes, ad eos se conuertunt, pluribusq; interfec-
 tum assumpsere arma, quibus inuicem discissis, iam
 potentiores civibus extulere faces. & Roma-
 nos ab extra deposcentes in urbem recepere. In
 hunc modum Tigranocerta à Romanis capta,
 ingentesq; thesauri in ea direpti sunt, & ipse
 in ciuitate nuper ad amulationem gloria con-
 dita Tigranes interea ac Mithridates exerci-
 tum alium denno instaurare properabant, cu-
 ius regimen Mithridati attributum erat, cum
 Tigranes cladem illam ob imperitiam rei mi-
 litaris acceptam existimaret. Ad Parthorum
 etiam regem misere legatos, auxilia ab eodem
 expetentes. Sed cum Lucullus ad eum pariter
 suos demississet, rogaretque ut vel sibi afferret
 opem, vel ventri impenderes, rex clam & tristis
 pollicitus, nulli præmittere curauit. Mithrida-
 tes arma interim per singulas desumpsit urbes,

&

16 *Et delectum ferè omnem ex Armenijs cōfecit.*
 21 *Ex electioribus &sq; septuaginta peditum mil-*
 21 *lia, equitum ad dimidium ferè numerum ele-*
 21 *git, reliquos omnes ab exercitu emisit. Hos igitur*
 21 *per turmas cohortesq; dimisit, Italici in mo-*
 21 *dum distinguens ordinis. Ponticis Verò se exer-*
 21 *cere permisit. Aduentante Lucullo, Mithrida-*
 21 *tes peditatum omnem partemq; equitatus in*
 21 *tumulo continuit, reliquos Tigranis equites cū*
 21 *in frumentarios Romanos impulsisset, amisit.*
 21 *Qua ex causa audacius Mithridates appropin-*
 21 *quantes frumenta legebant, & castra iuxta eū*
 21 *metabantur. Interea puluis ad altiora editus,*
 21 *Tigranem aduētare indicat. Hoc enim inter se*
 21 *meditati fuerant, quò Lucillum in medio de-*
 21 *prehenderent. Id animaduertens Lucullus, pra-*
 21 *cipuas equitum legiones ire iubet, qui Tigranem*
 21 *distinerent, nec ex itinere in ordines redire si-*
 21 *nerent. Ipse Mithridatē in pugnam provocans,*
 21 *fossa circumsepsit, nec antè ab incepto destitit,*
 21 *quàm fames incidens amborū dissoluit opera:*
 21 *Et Tigranes ad interiora Armenia se cōsulit,*
 21 *Mithridates Verò in Pötum & ad residua sui*
 21 *peruenit principatus, quatuor millia ex suis*
 21 *adducens, totidē à Tigraue assumptis. Inseque-*
 21 *batur & eum Lucullus. Sed cum ob cōmeatus*
 21 *inopiā reuerteretur, praeueniens illum Mithri-*
 21 *dates Fabiū aggreditur, qui postremus sub Lu-*
 21 *cullo ad bellū ibidem fuerat relictus. Eum itaq;*

*in fugam vertens, ad quingentos occidit. Fabio
 Verò servos qui in exercitu aderant, in liberta-
 tem vendicante, & per diem integram denuò
 depugnante, iterum belli fortuna cepit immu-
 tari, quoad Mithridates genu lapsus saucius,
 & sub oculo transfixus sagitta magnaceleritate
 auctus est: & plurimis diebus hos quidē ti-
 mor regia salutis, illos Verò multitudo vulnērū
 quietos reddidit. Mithridatē Agarici curabant,
 genus Scythicum, qui ad serpentum morsus se-
 lent adhiberi, & ob id regi continuè assidebāt.
 Interim Triarius alter ex Luculli ducibus cū
 exercitu proprio ad Fabium delatus, in eius lo-
 cum successit, nec multò post cū ipse ac Mithri-
 dates ad pugnam convenissent, ventus propere
 exortus, qualem antea nunquā obvenisse memo-
 ria proditū est, amborū tētoria sustulit, currus
 q̃, perfregit, ex militibus nōnullos vi raptos su-
 spendit in aëre: quia ex causa cessere ambo. Sed
 cū Lucullus aduētare diceretur, Triarius vi-
 ctoriā praoccupare studēs, noctu adhuc Mithri-
 datis custodias aggreditur. Cū pugna aliquādiu
 par esset, rex cū parte copiarum quae eum seque-
 bantur, fortiter inuectus, belli victoriā auspi-
 catnr. Dissipatis enim hostibus, pedistatum eo-
 rum in palustri quadā voragine conclusit: qui
 in loco cū subsistere non possent, interimuntur.
 Equites deinde per campos infecutus est impe-
 tu quodam aspirantis fortuna. vsus. Inter ha-*

Romanus quidam turma ductor serui in modum cum rege congressus, magno vulnere per se mur ense traiecit, ratus ob thoracem neutiquam eum à tergo posse cōfigere. Verum illum qui regi proximiores aderant, statim cōfecerunt. Mithridates in castris retro defertur, at amici aridentē eorum cāptis fortunā prosequētes, magno impetu in Romanos feruntur. Pugnatibus ipsis inopinus reuocationis clamor auditur, subijtq; dubitatio, ne aliunde quid infastū illis accidisset, quoad intellecta re, statim in campo magna trepidatione regem circumstetere, nec abinde discessere, donec Timotheus cōpressum sanguinē ex superiore loco retulit, quōadmodū apud Indos ab Alexandri militibus olim trepidatū fuisse memorant, donec ipse se rex ex vulnere curatum suis ostendit. Mithridates cū ad se redisset, eorum qui pugnam reuocassent, ignam conquestus est, Et orta quamprimū luce, duces in Romanorū concitat exercitū. Illi timore perciti, in fugā vertūtur. Cū cadauera spolijs exuerentur, tribunos militū quatuor Et viginti, centuriones centum quinquaginta occubuisse, repertum est. Quorum superiorum sacrum vno in praelio nunquā persimilem Romanis sustinere. Mithridates in Armeniā profectus, quam minorem Romani vocant, quacumq; facile assortari poterant frumenta, collegit: quae Verò difficulter, penitus euertit, Et Lucullum instan

*instantem à se repelleret. Interea Vir quidam è
 Romanis Senatorij ordinis Attilius nomine
 ob multam derelicta patria, ad Mithridatem
 cui antea familiaris fuerat, accessit. Qui cum
 insidias regi pararet, ab eodem interceptus est.
 Rex neutiquam dignū ducēs hominē Romanū
 Senatoriumq; supplicio afficere, eūdem interfecit,
 conspirantes verò cum illo grauius afflixit. Ser
 uos praterea qui Attilio hac in re obsecuti fo
 rent, impunitos esse voluit; utpote qui hero suo
 paruissent. Lucullo interim contra Mithrida
 tem castra habente, quidā Asia praefectus pra
 misso tribicine palam proclamari iussit, Roma
 nos Lucillum incusare, quod ultra praescriptū
 sibi tempus bellum gereret: exercitum ab eo esse
 dimittēdum: quā illi paruissent, eorum bona ex
 decreto fore publicāda. Quibus temerē prolatis,
 exercitus ferē omnis paucis exceptis dissolutus
 est. qui enim tenuiores fuerant, & pānam mi
 nus formidabāt, cum eodem perstitere. Hac ex
 causa Luculli in Mithridatem bellum nullum
 momenti haberi ceptum, nec quod ad optatum
 finem posset attingere. Dissidente quippe Ita
 lia, turbati omnes, mari latrocinij obsesso fiam
 penē enecti, tempus bello accommodum arbitra
 bantur esse prius quā alterum peringens ac
 difficile composuissent bellū. His perceptis, Mi
 thridates in Cappadociam descendit, & ut pro
 prium regnum sibi confirmaret. Et haec quidem
 agen*

agentem Romani videre neglexerunt, quoad maria tutò patebāt. Cum autem vexari capissent, & Pompeius ad ea pacanda in Asiam venisset, bellum Mithrdaticum cōtinuò assumpsere, & id Pompeio exequendū tradidere. Ea ex causa pars quadam Pompeiana seditionis, bellum contra Mithridatē mari gestum mihi visum est, nec ad priuatam ullam expeditionem pertinere, sed ad partes eius esse referendū. & quēadmodum fuerit exponere. Mithridates cū primū Romanos debellasset, Asiamq; inuassisset, Sylla circa Græciam elaborāte, ratus illū nō satis facile in Asiā venturū, cetera omnia, ut pradiimus, depopulatus est: mari quoq; piratas intulit, qui primū pauculis scaphis, nec ijs satis amplis latronum more maria infestabant. Cum verò bellū exarsisset, plures numero effecti nauibus longe amplioribus omnia circū nauigabant, lucri potissimū dulcedine pellecti, adeo ut neq; deuictō rege, neque inducias agente, ac ne retrocedente quidem à mari temperarent. Nam patria extorres deficientē victu ob assiduum bellum ad inopiam maximā delati, vice telluris mari fruebātur, myoparonibus in prœnsis & seculis vsi, dicrotis postmodū ac triremibus separatim enauigantes, latronibus quibusdam maioribus ipsis præsidentibus, imperatorum more, & in vrbes maxime carentes vi delati, aliarum quoque mœnia sternentes aut suffod.

suffodientes, & in captiuitatem vendicantes, palam praeabantur. si quos ditiores offendisset, classi impositos seipsum redimere cogeant. Et huiusmodi rapinas, cum latronum nomen adhorreret, militares mercedes distabant. Artifices praeterea ad opera adhibebant vinculis detentos & lignorum materiem, aris & ferris circumferentes, nullo unquam ab opere cessabant. Elati etiam ob assidua lucra, nec latrocinari adhuc omittentes, regibus iam & tyrannis & exercituum magnorum imperatoribus seipsum comparabant satis fisci cum se in unum contulissent, a nemine superari posse: & ob id naues & arma omnifariam fabricati, maximè in Ciliciam quam asperam appellant, impetum eorum dirigebant, exercitum eo in loco colligebant custodias, & montium summitates, insulasque desertas, & nauium receptacula ibidem nacli, praecipua eorundem refugia circa eam, cum aspera esset & importuosa, & apertibus praedita maximis, constituerant: qua ex causa omnes communi nomine Cilices appellati sunt, initium assumente huiusmodi fortasse clade ab iis qui Ciliciam incolunt asperam. Suscipientibus deinde eos Syrijs, Cyprijs & Pamphylijs Ponticisque, ac ferè omnibus quae ad orientem vergunt nationibus, Mithridatico bello per longum tempus illis incumbente, aliquid potius agere, quam ab alijs pati eligentes, maria telluris antetulerunt, sic ut breui multa homi-

num millia in vnum congregantes, non solum mare quod ad orientē spectat, sed quodcūq; intra Herculeas colūnas situm est, sibi vendicarent. Iam enim nonnullos Romanorum duces, aliosq; & qui Cilicia praeerāt, circa Ciliciam nauali bello superauerāt. nullo in loco navigatio tuta erat, tellus quoque operibus vacua ob mercenariorū indigentia. Romanorum tamen ciuitas praeteris huius mali particeps, ijs qui imperio parebant, vndiq; obseſſis, & ipsi propter multitudinē fame laborante. Id autē opus perdifficile & magnū visum est, tot exercitus virorum nauisq; deprehēdere, qui per omnem circum terram mariaq; diuiderētur, & obleuitatem apparatus facile hinc inde capeſſerēt fugam, nec ad notas terrarum partes receptus debitos & stables haberent, neq; cōmune quicquam aut proprium sed cōtinuē ad occurrentia se conferrent, ita vt belli huius prater cōsiliū omne meditatio nihil firmi, aut quod intelligi posset in se continens, desperationem simul & timorem antefrret. Nam neq; appropinquatio Murana ad eos, neq; Seruiliij Isaurici aduentus post illum quicquā profecerat, sed iam Italia maritimam orā circa Brundisiū et Tyrbeniam audacter inuaſerant, & mulieres nobilium hinc inde tranſeuntes, simul que duos exercitus cum signis interceperant. quarum rerum neque iacturam, neque opprobrium vl

terius tolerantes Romani, Pompeium, qui maxima apud eos autoritatis habebatur, ex lege imperatorem per tres annos statuentes, uniuerso mari quod intra Herculeas columnas sit, est, Et terra omni quae à mari per quadringenta stadia desuper extēditur, regibus, dynastiis, gentibus, tribibusq, uniuersis praesidere solaciū, ipsiq, exercitus in unū congregare, pecuniāq, exigere vicissim concesserūt. Exercitum praeter hac ingentem, nauesq, quas habuere omnes ex ordine miserunt, pecuniarū item usq, sex milia Attica talenta. Sic magnum ac difficile arbitrabantur, tā ingentem superare exercitum, tam immenso mari ac lōginitatibus tā castris latitentē facileq, cedentem, dennoq, incipiente insurgentē, Et nemo illis Pompeio ad hoc ei dederetur dignior, qui cum tanto nauigaret imperio. Fuisse autē illius exercitus statim quidem viginti millia pedum, equitum quatuor millia. Nauos quoq, cum sescuplis septuaginta supra ducentos. Administri porro, quos à Senatu legatos vocant, quique Et viginti sunt secuti, quibus Pompeius naues mariaq, diuisit, equosque singulis attribuit, pedes insuper Et militaria signa addidit. Ipse cunctorum imperator, legionibus omnibus quibus illi per partes praerant, solati rex regum praesidebat, insitq, unum queng, discurrere Et efferri in regionibus quas illi adscripsisset permanētes, neq, Piratas

ratas ultra has insequi, neq₃ regiones alijs tra-
ditas innadere. sed continue ab omni parte Pi-
ratis obuiātes mutuis concursibus eos interfice-
re. Sic omnibus dispositis, Pompeius Tiberium
Neronem & Manliū Torquatum Iberia &
ma³ quod ad Herculeas celinas pertinet, pra-
esse voluit. Ligustico Verò & Celtico Marcum
Pomponium, Libyco deinde & Sardino ac Cor-
sico mari, insulisq₃ finitimis Lentulum Mar-
cellinum, & publicum Attilium. Circa Italiam
autem Lucium Gelliū & Gneum Lentulum
praefecit. Siculum praeterea & Ionium Plocium
& Terentium Varronē &sq₃ in Acarnaniam
custodire iussit. Pelopōnesus Verò Attica. Eu-
boia, Thessalia, Macedonia, atq₃ Boeotia Lucio
Cinna tradita. Insulas autem & Aegeum ma-
re omne, atque Hellepontum Lucius Cullius
assumpsit. Bitbyniam Thraciam assumpsit, ac
Propontidem, & maris fauces Publius Piso.
Lyciam deinde, ac Pamphylia, Cyprū & Phæ-
nicem Metellus nepos. In hunc modum pro-
vincia ducibus distributa sunt, ut inuicem Pi-
ratas aggredērētur, auxilia inter se cōferrent,
custodirentq₃, & vicissim fugientes intercipe-
rent, neq₃ persequendo longius errarent, ne ve-
luti incursu circumferrentur, & in longum ni-
mis produceretur opus. Pompeius ipse ad o-
mnēs enauigabat. Et his quidem duobus &
quadraginta dispositis diebus, Romam redijt,

inde ad Brundisium. Ex Brundisio Verò tam magno intervallo ad ea loca prosectus, omnes navigandi celeritate, apparatus magnitudine, & gloria opinione cõterritus, Et Piratas cū eo congregi putātes, vel non facile superari existimātes, timore percitos statim ex Urbibus quas invaserant expulerit, & ad solitos montis apices portuūq; recessus fugere cõegerit, ita Et Põpeio sine pugna & sanguine maria omnia liberè paterent. Piratæ Verò per partes à duobus suis deprehenderentur. Ipse deinde in Ciliciam diverso exercitu multisq; cum machinis pervenit, ratus omnifariā machinarū copia & expugnationis genere sibi opus fore ad eos qui superiora tenebant: Verū gloria & apparatu eius conterriti latrones, fretiq; si non bello, at saltē misericordia esse tutos, primū inclamare & reclamare occipiunt, qui præsidia editiora habebāt, post hos mōtani Cilices, postremò Universi se in manibus eius concesserūt. Arma ad hæc plurima partim parata, partim infēta illi tradidere, naues præterea nondū compactas alias mari illatas, as quoq; & ferrum ad opera paratū, vela, funesq; materiemq; Versā exposuerunt, multitudinē insuper captivorū quas partim ob redemptionē, partim ad opera agenda deuinxerant. Quibus ex rebus Pompeius materiem primū incendit, naues abstulit, captivos ad proprias domos redire iussit. Ex his plerī

pleriq³ sepulchra à suis sibi erecta veluti defun-
ctis offenderūt. Ex Piratis quoscunq³ non tam
peccandi licentia quàm inopia ob assiduū bellū
ad hac delatos númerat. Mallū, aut Edanam,
aut Epiphaniam, aut aliud desolatū, & inho-
spitum Cilicia asperioris oppidū iussit incolere,
nonnullos etiā eorum ad Dymon in Achaiam
transtulit. Sic Pyratīcū bellum, quod omnium
difficillimū putabatur, esse, facillima quadam
pars Pompeio obuenit, nauesq³ in potestātē re-
degit, partim duobus & septuaginta diebus
captas, partim ab ipsis traditas numero sex
supra trecentas ciuitates, praesidia, receptusq³
omnes eorū diebus ēctum & viginti suscepit.
Ex Pyratīs ad decem millia eo in bello casare
feruntur. His igitur adeò celeriter & prater
cunctorū opinionē gestis, Romani Pompeium
magnum extollentes, dū adhuc circa Ciliciam
castra haberet imperatorem cum eadem pote-
state ad Mithridaticum bellum elegerunt, ita
ut pro libito qua sibi viderentur componeret,
atque pugnaret, amicos que vel hostes populi
Romani iuxta voluntatem suam iudicaret, e-
xercitū omnium extra Italiam princeps es-
set: qua simul omnia nulli alij praterquā Pom-
peio fuisse concessa satis constat: & fortè ob
hac imperatorem ipsum magnum appellarūt.
Verū Mithridaticum bellum à primis duci-
bus iam ferè confectum erat. Pompeius statim

ex Asia copias in unum cōgregans, in Mithridatis montibus castra pōnit. Mithridati in exercitu ex electis per prius aderant peditum triginta millia, equitum tria millia. Et eam regionem quam Lucullus prius insedisset, com meatu destitutam ipse inuaserat, quae ex causa plurimi ab eo transfugerant, quos Mithridates sicubi nactus esset, in crucem tolli, oculos effodi, igne comburi iusserat. Ceterum non tam illum transfugarum cura ob supplicij metum, quam inedia et egestas stimulabat. Legatis igitur ad Pompeium missis, quae belli huiusce conciliatio esse posset, inquit. Tum ille, si transfugas, inquit, reddideris, et te in potestatem nostram dederis. Quibus intellectis, Mithridates hac transfugis aperuit, quos cum timore concitos trepidantesque conspiceret, inreirando sanxit nullam sibi cum Romanis conciliationem unquam affuturam ob eorum auaritiam, neque se illis daturum quenquam, aut facturum quicquam quod non prius illis aperuisset. Sic enim elocutus est. Interim Pompeius equites in insidijs collocās, alios palam emittit, qui custodias regis aggredierentur. His mandatum erat irritare hostes, et subinde fugere. Veluti impotentes usque ad insidiarum loca, deinde se convertere. Et profecto celeriter usque ad exercitum venissent, nisi quod Veritius rex pedites aduxit, illi autem regressi sunt. Sic finis in se-

quendi ac fugiendi Mithridati & Pompeio
 inuicem fuit, & experientia & trinusque exer-
 citus, equitumque concertatio. Vexatus tan-
 dem ob inopiam rex haud sponte discessit. &
 Pompeium in eius locum subire passus est, fi-
 sus eum, & in regione destituta omni commea-
 tu, non sine magno incommodo morari posse.
 Verum ille commeatum adhibitum ex locis
 qua post se fuerant suscipiebat: progressus de-
 inde & q₃ ad Mithridatē, custodias illi & exer-
 citus quamplures per centū quinquaginta sta-
 dia vndiq₃ apponens, fissa circumsepit, ita &
 commeatū haud facile posset consequi. Mithri-
 dates cum à Pōpeio fissa clauderetur, minimè
 in illum insurgere curauit, siue timore ductus,
 siue incertitia, siue omnibus iam illum circumstā-
 tius malis oppressus subinde cōmeatus inopia
 equos ad Vehicula dispositos iussit interfici: sin-
 gulos deinde illis abijciens, vix ad quinquagin-
 ta suffecturos dies nocte miro silentio fugā ar-
 ripit per iter adeò asperū, & orta vix luce per-
 secutus eum Pompeius vitimos aggredērētur.
 Amicis itaq₃ suadentibus & ordines instrue-
 ret, pugnam inire renuit, sed equitibus duntax-
 at appropinquantes repellens hostes & espere
 inter sylvas opacissimas delituit. Sequenti die
 locum irrepit asperum, ad quem vnica solum
 semita patebat aditus. Hunc quatuor ex co-
 hortibus suis custodiendum tradidit. Ex adnor

*ſo autem Romani cuſtodias adhibuere, ne au-
 fugere rex poſſet. Orta die exercitū unusquiſq;
 armis inſtruit. Et primū inter ſe praliū cuſto-
 dia experiri incipiunt. Quidā etiam ex regijs
 equitibus ſeparatim ab alijs nullo iubente cu-
 ſtodijs auxiliū aſſerre properant. Plurimis au-
 tem ex Romanis equitibus ad illos accurrenti-
 bus, regij equites turmatim ad eos aduolant.
 Descendentibus deinde alijs ab equis, & inſu-
 per Romanis qui continue ingruebant, ſe ipſos
 adaequantibus, qui ſuperius ſteterant iā armis
 inſtructi. cū eos curſu & acclamatione hinc in-
 de palantes intuerentur, neq; quid actū foret
 intelligerent, fugam arbitrati, Veluti exercitu
 utraq; ex parte intercepto, depoſitis armis fu-
 gā capeſſunt. Difficultate autē loci in deſcenſu
 prohibente exitū, inuicem conuerſi corruiebant,
 quoad ē rupibus precipitati ſunt. In hunc mo-
 dum Miſthridatis copia ob proteruiā eorum qui
 propugnatoribus ſine mandato auxiliū aſſerre
 properaſſent, ex turbatione diſſipata ſunt ita
 Et reſidū belli faciliſimum Pōpeio fuerit, ho-
 ſtes inermes perſequēti, & inter rupes clauſos
 occidenti. Caſa ſunt ad decē millia hoſtiū. &
 apparatus omnis belli interceptus. Miſthrida-
 tes ſcutiſferis ſolis comitatus, per aſpera quaq;
 cōpulſus & effugiens, nōnullos ex mercenarijs
 equitibus, ex pedſtibus ad tria millia offendiſt
 qui eū ad Sinorega oppidū comitati ſunt. Eo in
 loco*

loco multi ex thesauris suis seruabātur, ex quibus dona ac mercedes annuas ijs qui cū eo aufererāt, impendit. Ipse sex millibus talentorū assumptis, ad Euphratis fluminis ostia peruenit, Et abinde ad Colchos trāsmearet. Indefinēti itaq; cursu pronectus, diebus potissimū quatuor Euphratē superauit, tribus deinde alijs cōstitutis his, Et armis cōmunis qui eum sequebantur, Et continuē accedebāt, ad Cotinā peruenit Armeniā. Eo in loco Cotinos Et Iberos, iter illi prohibentes, fundis Et sagittis repulit, indeq; ad Apsarū peruenit fluuiū. Iberos quippe in Asia quidam ibi genitos esse, alij ab Europeis colonos eum in locum deductos putāt. Sunt qui nominis parilitate conformes solum esse existiment, moribus quidē Et lingua nihil similitudinis inter se habent. Mithridates in Dioscuris hyberna deducens, quā urbē Colchi Castoris Et Pollucis cū Argonautis profectionis monumentū arbitratur esse, nihil vel parū, Et in fuga opus est, differre cogitans, Pontum omnē in circuitu peragrarē, deinde Scythas supra Pontū, postremō ad Maotidē paludem proficisci, Et in Bosporum usq; penetrare concepit animo, Et Macharis filij sui regnū erga se parum grati in potestātē vendicare, de nouo ex aduerso cū Romanis pugnā capere, Et ex Europa in Asiam profectis inferre bellum, Porum in medio cōstituens, quod nonnulli Bo-

X s s Porum

storum ex Io transitu solent appellari, quo
 loco ob zelotypiā bos effecta, Iunonem
 dicitur. Hac igitur prater cunctorū opum
 arbitratus Mithridates simul ad effectū
 ducere festinat, & per Scytharum gētes
 cosas aliasq; partim vi, partim suaserunt
 estus est. In hunc modū quanquam fugies
 victus, Venerabilis adhuc & tremebundus
 sebat. Eniohis igitur illū suscipientibus,
 eos iter agens Achaos in fugam vertit, qui
 Troia redeuntes in Pontū ex tēpestate de-
 ferūt, & multa à barbaris passos, & ipse Gr-
 cos nonnullis in patriā per naves missis Gra-
 nationibus, eos qui sibi adversarētur radicē
 Gracos verò quoscunq; Scytharū adepti
 sibi subdidisse. Primum quidē ob irā
 insurgentes procedente tēpore optima
 duntaxat pramittentes, postremo sortilectū.
 Hac igitur de Achae Scythicis relata ac-
 pimus. Mithridates in Maotidā decessit
 qua dynasta multi inerant, ipsis regē ob ge-
 rum rerū gloriam, ac principatus magnitu-
 nem presentis adhuc suscipientibus. & ex his
 pramittētibus, dona q; plurima deferētibus
 cios sibi assumpsit, maiora meditatū, ex Tra-
 cia videlicet in Macedoniā, ex Macedonia
 rō ad Pannas deducere, indeq; in Italiā per
 pes pertransire. Filiarum quoq; cōnubia af-
 ficietates confirmandas cum potētioribus eum

it. Machares autem filius eius, per tam immensa terrarū spatia tam modico tempore, ac ferocissimas gētes delatū cum audiret, Scy arum quoq; claustra ad prohibendum eius rursū nihil momēti attulisse cernens, quo mi us liberē euaderet, legatos quosdam ad eū mi excusationem praferentes, quod necessitate cētus Romanorum partes secutus esset. Ira ei deinde regis in immēsum ardescēte, ad Cber mesium quae in Pōto est, incēsis nauibus omni us aufugit, ne ipsum insequeretur pater. Cate iam alias praemittente rege, seipsum interfe- it. Mithridates amicos omnes quos illi in re- mū abeunti et socios addiderat, necauit. Filij verò veluti ministros amici proprij illesos esse voluit. Hac igitur circa Mithridatē gesta, Pō- peius regem fugientē etq; in Colchos persecu- tus, etserius insequi desijt. satis ratus neque Pontum a se neq; Maotidam paludem esse cir- cumeundam, neq; magis deinceps rebus inuiti posse, qui regno occidisset, Verū Colchos adiit, et Argonautarū historiam, Iouisq; filiorū et Herculis peregrinationē maximē oculis subijco re cupiēs, hac intelligit. Plures auriferi fontes ex Canaso monte scaturiunt arena penē inui- sibilis, ad quos finitimi pelles apponentes, in- fluxu admodum profundo arenā detentam col- ligunt, quae aurea cuiusdam pellis speciem pra- se ferunt. Pompeio ad cognitionem huius rei

potis

potissimū intento nonnulli amantissimam quæ-
 siones finitima haud longe in armis essen-
 tes quidē Albanorū, & Tocis Iberorum
 cum septuaginta millibus hominū ad flumē
 Cirtū conuenerant, qui duodecim patētibus
 annis elapsus, in Caspium mare diffusidit, p-
 rimis in eum decurrētibus annis, quæ
 omnium maximus habetur Araxes. Huius-
 di cum percepisset Pompeius, pontem flumini
 fuit, et barbaros insecutus, intra sylvas opti-
 simas compulsi. Sed cum illi latitantes subito
 surgeret, exercitu circū sylvas posito, igne in-
 sit, & fugientes insequi cepit, quoad tandem
 omnes munera obsidesq; attulerunt, de quibus
 etiā Roma triumphū egit. Ingens multitudo
 ter obsides & captiuos mulierū deprehen-
 siones, quæ non minora viris vulnera perferre
 distumq; est eas Amazones esse sine quibus
 illis Amazonū natio inhabitet, & ob id
 militiā vocata vnā accesserint, sine pugnæ
 quasdam feminas barbari ipsi Amazones ap-
 pellare soleant. Reuersus inde Pompeius in
 Armenia castra posuit, accusationē Tigrani in-
 ferens, quod cū Mithridate in Romanos gessisset
 bellū, & iam circa Artaxatā eiusdem regis
 signa habebat. Tigrani quippe vltimus bellum
 gerere haud animus fuerat, nati quidem ad-
 uerāt ex Mithridatis filia, ex quibus duo Ti-
 granes ipse occiderat, vnu videlicet bellum-
 17

dentē. alterū in Venatione, cum ex equo pro-
 enti nullā attulisset opē, sed adhuc iacēte eo,
 idema assumpsisset. Tertiū in ipsa Venatione
 iquestum mortē eius corona donauerat. Quis
 ē modicū illū derelinquens, bello patri illato
 etus ad Pbraatem Parthorum regem se con-
 leras. Is nuper ad patris principatū fuerat e-
 tus. Appropinquante demum Pompeio, cum
 braate re communicata, consentiente illo, Et
 in eo amicitiam iureiurando confirmante, iu-
 enis supplex ad Pompeiū profugit, quanquam
 Mithridatis ex filia nepos. Verū magna iusti-
 tia opinio Et fidei apud barbaros quoq; Pōpeio
 uiderat, adeo Et confisus Tigranes pater cadu-
 eatore nullo pramisso ad illū Etro accesserit,
 omnia alia ac seipsum Pompeij fidei aquitatiq;
 omittens, filiumq; in conspectu eius pariter
 accusans, ita Et Pompeio, pratoribus, Et equi-
 tum praefectis imperante Et illi honoris gratia
 ubiā prodirent, ad eum accedentes, cum nul-
 lam fideiussionem itineris praestitam intellige-
 rent, retrocessisse memorentur. Verū rex sub-
 inde applicuit, Et Pompeium veluti dignitate
 longē praestantem, ritu barbarico veneratus est.
 Sunt qui dicant licitoribus a Pompeio pramis-
 sis detentum in conspectum eius Venisse. Quo-
 quo modo Venisse eum satis constat ex ijs qua
 secuta sunt. Nam Pompeio sex millia talenta
 dono dedit, militibus Verò separatim unicuiq;
 drac

drachmas quinquaginta, ducibus audientium
 pratoribusque decem millia. Pompeius
 missorum omnium veniam illi concessit, et
 pueropariter conciliavit: filio quoque regum
 phenes et Gordiena habere concessit, quae
 Armenia minor appellatur: patri reliquam
 Armeniam omnem tradidit. Puerodeinceps
 ditatis sorte principatus ab eo acquisiti partes
 impendere voluit, deditque Syriam quae ab Eu-
 phrate ad mare pertinet. Hanc quippe et Ci-
 cilia partem quandam Tigranes possidebat, An-
 tiochum expellens qui Eusebius vocabatur. An-
 teniorum quicumque Tigranem ad Pompeium
 tem dereliquerant, cum ob id suspitione trahi-
 tur filium eius, qui apud Pompeium abet-
 rat, hortabantur ut patrem interficeret. Vi-
 rum is captus et vinculus, cum interm-
 ethos in Pompeium iritaret, in triumphum
 et subinde interfectus est. Pompeium
 omne iam perfectum arbitratum eo loci quod
 thridatem superauerat, urbem condidit, quae
 ab operis effectu Nicopolis vocitata, in Ar-
 menia quae minor dicitur sita est. Ariobarz-
 nem deinde Cappadocia regem declaravit, et
 Sophenem ac Gordienem illi addidit, quae An-
 thridatis filio antea concesserat, quae ad
 quoque nostram a pratoribus cum Cappadocia
 pariter reguntur. Dedit et Cilicia urbem
 babala nomine, aliasque Ariobarzanes cum

o regionem puero ademptam sibi vendicauit,
 e qua plures mutationes usque ad Casarem se-
 cuta sunt Augustum, sub cuius imperio, et a-
 reliqua, sic hac regio ad pratorum delata
 et tutelam. Pompeius Taurum montem super-
 reffus, eoque cum Antiocho Comageno bellum
 esset, quoad eum ad obsequium et amicitiam
 ellexit. Egit et bellum contra Darium Me-
 orum regem, quem ad fugam tandem compu-
 t, siue cum Antiocho etiam depugnantem, siue
 cum Tigraue primum. Pari modo cum Aretha
 Nabatheorum rege praelio contendit, et Iudeis,
 cum rex eorum Aristobolus à Romano descen-
 disset, sacratissimamque eorum urbem Hieroso-
 lymam euertit. Cilices praterea vicit, tot enim
 regiones Romano subiecit imperio. Syriam in-
 iper aliam quae circa Euphratem sita est, et
 inferior ac Phœnicis et Palestina dicitur. Idu-
 naorum et Ituraorum, et quacunque alia Syrio-
 um nomina progressus Romanis parere com-
 ulit. Cumque nullam in Antiochum Ensebiu-
 ausam haberet praesentem. et pro paterno re-
 no suppliciter orantem, ratus si et illum de-
 ellasset, regionem omnem in Romanorum cessu-
 am potestate, regno expulit. Dum hac à Pöpero
 eruntur, legati à Phraarte et Tigraue qui bel-
 lum inuicem gerebant, aduenere. Tigranes veluti a-
 mico et socio opem sibi à Pompeio impendi re-
 quirebat. Parthus vero amicitiam cum Romanis
 inire

inire postulabat. Pópeius cum haud
 maret Partbos ex Romanorū decretis
 vere, ad Strofq, conciliatores destinat.
 Etenus in hunc modū à Pompeio gesta
 dati interim ambitus ad Ponti Glina
 constat, qui Páticapeio capto Euproc
 ad ingressum Póti delatus Xipharē fūit.
 Porū ipsum interfecit ob matris delictū, qu
 huiusmodi fuisse dicitur. Arx quedā Mithr
 ti erat, in qua subterraneis latebant thes
 mulo aere ac ferro pecunijsq, referti. Strata
 Una ex Mithridatis pellicibus sine exortu
 cui arcis curā, Et motiā abdistans reman
 impenderat, circumveniente adhuc Pontum
 abridate, Pópeio arcē tradidit. Et thesaur
 gnatos illi prodidit, cōditione addita, q
 peius filium eius Xipharē cepisset, s
 vellet. Ille pecunias adeptus Xiphari
 dere, Et qua sua essent secum asportat
 pollicitus est, quibus intellectus Mithridat
 Xipharē occidit supra Porum, matre alio ex
 tore inspectante necē filij, insepultum quq, a
 iecit. Sic ille filium despexit, ut mulierē torq
 res delinquentē. Legatos praterea ad Pópeia
 quem adhuc in Syria versari audierat, de
 ventu eius inscium, subinde mittit, qui pri
 terno regno tributum Romanis pendere o
 le significarent. Pompeio autē Mithridatē
 conspectum eius accedere iubente, Et pro
 apt

recari; quemadmodum Tigranes fecerat, se
 nequaquam polliceri velle, dum Mithrida-
 esset, respondit: missurum vero ex filiis quos-
 m & amicis. Et hac vna dicens summa ce-
 itate parabat exercitum, seruos in libertate
 ndicans. Armorum porro multitudinem ac-
 ritiarum, & machinas in vnum conferebat
 in Syluis cuiuspiam indulgēs, aut bobus ad a-
 tra dispositis, quò neruos assumeret, tributa
 nstibus & sq; ad minimas substāt. as imponēs.
 ministri ad hac ab eo electi, multis rege infcio
 idibria inferebant, cū ipse ex vulnere in fa-
 ie oborto, trium duntaxat eunuchorū curare-
 ur manibus, ab hisq; solum videretur. Cōuale-
 cente deinde eo, exercitus in vñ congregatus
 latim affuit. Electorū cohortes sexaginta, qua
 separatim sexcentos viros continerēt, aliq; in
 finita multitudo, & naues plurima aderāt, op-
 portunitas insuper locorū, qua agrotante eo du-
 ces inuaserant. Pariē itaq; exercitus in Phana-
 goriam transire imperat, alterā in ingressum
 Emporium, & ab vtraq; parte exercitus habe-
 ret liberos, Pōpeso adhuc in Syria existēte. Erat
 Castor quidā Phanagoreus homo nobilis. Is cū
 ab Triphone regio eunucho iniuria affectus esset
 in ipso aditu deprehensum interemit, & ple-
 beios in libertatem conuocare capit. Sed cū
 arx ab Artapherne & alijs Mithridatis filijs
 teneretur, lignorū struem apponētes arci ignem

I int

intulerunt, sic & Artaphernes & Darius
 Xerxes atque Oxatres & Eupatra
 filij ex timore ignis se in eorum potestatem
 concesserint. Erat iam quadragenarius
 phernes reliqui pueri eximia indole, ac
 stultitiae. Sola Eupatra in arce resistit, Mithridatis
 filia, quam pater Mithridates diligens pro-
 pter discretis statim ex arce sustulit. Quae cum
 pro praesidia in proximo facere, per prius a Mithridate
 derelicta, inualefcente Phanagoreorum
 ditone ad illos defecerunt, Cherrusque & Tho-
 dosia, Nypheumque, & quaecumque ab arce
 Pontum accommoda sunt ad bellum, ita Ter-
 tus itaque crebris defectionibus rex, cum
 exercitum quoque suspectum haberet, non
 cito persisteret cum ob militum diffidentiam
 ob tributorum violentiam, & infestam
 qua ut plurimum infortunatos duces statim
 quis, ad Scytharum reges & Dynastarum
 propere emittit, qui filias illis comitibus
 rent subsidia summa celeritate exigeret. Quae
 genti ab exercitu Scytharum filias comitibus
 qui cum a Mithridate discessissent, cunctas
 earum duces interfecerunt, insensum quod glori-
 ab illis Mithridatem detinentibus essent oppo-
 gnati, puellasque ad Pompeium adduxerunt. Mithridates
 tot filijs ac praesidijs, & universum
 dem principatu destitutus, cum nec amplius
 manus ad pugnandum par esset, nec Scytharum

iicitia. Alterius consequi speraret, nihil tamē
 ferū nec abiectū concepit animo, sed ad Cel-
 iam pridē socios & amicos eius proficisci,
 adq; cum illis Italiā ingredi statuit, sperans
 ultas Italiæ partes Romanis aduersas esse.
 Et tior etiā factus Hannibalē id ipsum in Ibe-
 riantē effecisse, & ob hoc Romanis formi-
 biliorē existisse. Intelligebat præterea Italiā
 omne omnē ob eorū odiū ab Romanis desinif-
 ac pro maiori eius parte in illos bellū gerere,
 Spartaco solo in Romanos concitatā viro nul-
 us fama aut claritatis. Hac animo recensens
 Mithridates, ad Celtas properabat. Tū igitur il-
 lustre facinus à rege meditatum exercitus se-
 nus recusauit, potissimū ob audacia magnitudi-
 nem, ad tam longinquam militiam abduci, &
 exterarum regiones formidantes, & in homines
 quibus nihil adesset propriū Mithridatem de-
 speratione rerum omnium ad hac ferri milites
 outabant, malīque eum quippiam agentem et
 regnantem interire, quā per inertiam vitam
 agere: hac intra se voluentes, taciti imperium
 adhuc eius perferebant. Non enim vilis aut con-
 temnendus quanquam in extremis cladibus vi-
 sebatur rex. His ita se habentibus, Pharnaces
 filiorum eius lōge clarior, & iam pridē ad prin-
 cipatū destinatus heres, siue timore imperij &
 exercitus præsentis ductus, et quod à Romanis
 veniam speraret, siue periculum regni sui me-

ditatus si in Italiam trāsiret pater, situationibus & causis moueretur, insidias struit. Deprehēsis conspiratoribus, & a ta deductis, Menophanes quidā Mithri- hortatus est, quasi nō necesse foret enau- noratiorē filium occidere: huiusmodi nam circa bella maximē versari, quibus cessant & hac optimē disponi posse. His persuasus: Veniā filio cōcessit. At ille facinoris membris territus, cum exercitū militiā detrectantē cerneret, noctu ad primos Romanorum trāsfigi prope Mithridatis castra cōmorantes gressum mouit: quā magnum illis imminere discrimē si in Italiā transierint, quanquā clare intelligē- tibus liberioribus adhuc verbis palā fecit. Ita praterea apud se manentibus pollicē- pendere, tandē à patre deficere coegit. Cum in sententiam suam deduxisset, eadem die alia propiora castra statim mittit. Affe- tientibus quoque illis primi ad auroram trās- fuga clamare incipiunt, subinde proximi illis extulere vocem: quod à casis fortasse qu- busdam euenit, cum nec omnes vicissim conspi- rarēt, verum ad res novas proueni, infelicitatem regis intuentes, mutationibus continuē spē ad- diderant. Nonnulli per ignorantiam ab ijs qu- intelligebant incitati, vniuersa perturbata cum soli existentes à pluribus contemni veris, necessitate magis ac timore quā voluntate

cui

clamabant : Mithridates tam ingentis sono-
ritus, nonnullos destinat, qui necessitatem, &
infam huius vocis explorarent: quibus illi ni-
hil occultentes filium dixere iuvenē pro sene pa-
re sumpsisse regnum, quae eunuchis inferuaret,
iacq; plures filios, duces quoq; & amicos concu-
pisset. Hac intelligens Mithridates, ad eos locu-
tus ē tabernaculo egreditur: multitudo ex
castris ad transfugas subito accurrit. His pra-
eceptum erat, ne ad se ulterius accederēt, ni ma-
num quippiam ad promittendū fidem peregis-
sent, Mithridatē simul ostendentes. Illi fugiētis
equū intercipere festinabāt. Pharnacem quoq;
sicut prius detinentes, regem pariter appellant.
Scirpum deinde latiorē cum ē templo attulisset
quispiam pro diademate illi annectunt: quae o-
mnia ab edito contemplatus, rex aliū super aliū
ad Pharnacem ex suis mittit, & ut tutō ei fu-
gere liceat, exposcit. Nemine ex praemissis ad eū
redeunte, Veritus ne Romanis traderetur, cor-
poris sui custodes amicosq; quod in fide perma-
nissent, meritis laudibus attollens, ad novū re-
gem ire iussit: quarum nonnullos accedentes, mi-
lites inopinē aggressi confecerūt. Ipse Venenum
quod in ense assidue gestabat, educens, miscere
cepit. Dua apud regem filia puella adhuc edu-
cabantur, Mithridasia, & Nissa, Aegypti &
Cypri regibus in connubium dicata, quae Venē-
num prius sumere poscētes, & vehementius in-

ditatus si in Italia
tionibus & ca
struit. Depre
ta deduct
hortate
norat
cive

1077

ua in hostes dextera, & qu
a adeptus sum: nihil autē maius in p
ti consequi à te possum, quàm si me pericu
rimas, ad triumphi pompā reservatum, t
modò principatus regē imperatoremq; nec à
neno confici potentem, ob medicamentorum
quibus ad præservandam vim usus sum. Et
nim periculosissimum et domesticum
Venenum regibus. Infelicitatē Gerò ex
liorumq; & amicorum minus caute
deor, qui cetera diligentius in vita cauere.
itaq; permotus Bititius, illacrymansq;
gēti regi opē tulit. Deceßit igitur Mithridates
sextusdecimus à Dario Ultimo Persarū regi,
o Elanus à Mithridate illo qui à Maccabæis
defecit, & Ponti regnū sibi vēdicauit. Vixit an
tem annis octo siue nouē supra sexaginta in qu
bus per septem & quinquaginta regnū tenuit.
Principatus enim ad eum adhuc puerum, &
parentibus orbatum translatus est. Finit
barbarorum populos in potestatem redegit.

thar

arnacem Verò Italiam la-
 liberantem socium po-
 Bospori regnū sibi
 exat exceptis, qui-
 degere concessit.
 gente Mithrida
 aggressus li-
 paterni, duces defe-
 centum & sexaginta Mithridati-
 eidem in bello ademptis. Inter proelio
 pricos prolapsus casus, bellum semper facinus
 e mouit, cum optimis ducibus praelio decer-
 ns. A Sylla quidem, Lucullo & Pompeio Si-
 uos est, saepenumero illis plura superlucratus.
 tam Lucium Cassium & Quintum Oppium &
 Ianium Attilium captiuos sibi deditos palam
 rcūdūxit, quoad illum qui totius belli causa
 erat, occidit: reliquos Sylla tradidit. Vicit
 imbria, ac Muraenā, Cottam quoq; consulatū
 illustrem. Fabium insuper ac Riarium. Fuit illi
 ingenium ad labores cladesq; praecllens. Nō vna
 vtiq; Via Romanos aggressus est: & quanquā
 victus, minime ab incepto destitit. Cum Euani-
 tis & Celtis fœdus inijt, & ad Sertorium in
 Iberiam misit. Plerūque ad hostibus alijsq; per
 insidias ferro impetitus, & saucius, nullo tamē
 ob opere cessauit. Cumq; iam senior esset, nemo
 ex cōspiratoribus eū latuit ad nouissima & que
 eius, Verū vltro hac despicies, ob id ipsum interē-

ptus est. Tanta malitia ingratitude est, ut ve-
nia impenditur. Sanguinolentus ac cruentus
omnes fuit. Nam matrē, fratrem, ac fratre
impuberes, totidemq; filias interfecit. Statim
ingenti fuisse traditur. Et ex armorum for-
qua Delphis allata sunt, licet intueri. Valen-
te prosperrima usus, ad ultimū vita temp-
equitabat, iaculabaturq; . Et per mille stas
dispositis per internalla equis una die discor-
bat, currus sex Et decē equis agitauit, Gra-
imbutus disciplinis, Et ob id sacris Gracis
usus, Musica praterea deditus, sobrietatis ex-
mia in plurimis, laborumq; patietissimus, seu
mulierū deusctus est illecebris. His rebus pro-
tus Mithridates Eupater Et Dionysius regis
è vita. Romani percepta eius morte, festi-
bus solēnijsq; prodidere latitiā, Velutissi-
simo hoste liberati. Pharnaces Pōpeio non per-
tris ad Synopem usq; per triremes amicitia,
Et eos qui Manium ceperant, illi mitti: ob-
des ad hac plurimos, quos è Gracis aut Babi-
ris habuit, simul destinat, Et ut sibi Velpater-
num regnū, Vel Bospori solum cōcederetur, Vel
quod Machares eius frater à Mithridate supe-
pisset, deprecatur. Pōpeius solēnia Mithridati
funeri attribuit, Et ut regio sepulchro infert-
tur. Et in Synope regalibus cōderetur moni-
tis, seruis eius imperauit, magnanimitatis
admiratus, Velut regū omnīū qui cōtra sese
iud.

ut praclarissimi. Pharnacem Verò Italiam la-
 ribus, discriminibusq; liberantem socium po-
 uli Romani esse voluit, & Bospori regnū sibi
 tradidit, Phanagoreis duntaxat exceptis, qui-
 us liberos esse, & suis legibus degere concessit,
 am ob rem quòd primi inualecente Mithrida-
 e, & naves exercitusq; alios & aggressus li-
 eros habente, sese opposuissent, & duces defe-
 ctionis reliquis se prestitissent, ac Mithridati-
 a detentionis fuissent causa. Ipse unico praelio
 viratis superatis, maiore rege deuicto ad reli-
 qua praelia sine Pontico delatus bello, Colchis,
 Albanis, Iberis, Armenijs, Medis, Arapsis, Iu-
 daeis, ceterisq; orientis nationibus regnorū fines
 apposuit, Romanis vsq; in Aegyptum, cum ad
 eam nunquam accessisset, quanquā Aegyptijs
 cum rege dissidentibus, & eū efflagitantibus in
 regem, dona praeterea, aurum & vestes vniuer-
 so exercitui praebeantibus, siue magnitudinis re-
 gni adhuc praepotētis, siue inimicorum terrore
 inuidia, siue oraculorū dissuasione, siue alijs
 permotus rationibus, atq; causis, quas ad Ae-
 gyptios referret. Deuictarū Verò gentium quas-
 dam liberas esse voluit societatis causa in bello,
 quasdam Romanis celeriter subiocit, nonnullas
 in regna distribuit. Nam Tigrani Armeniam,
 Pharnaci Bosporū, Ariobarzani Cappadociā,
 & qua supersus retulimus attribuit. Antio-
 cho Comageno Seleuciam tradidit, & quacūq;

T S

alia

alia Mesopotamia percurrisset loca. Infestis et Gallogræcorum tetrarchas, qui nunc Galatæ cunctur, Cappadocia finitimi, Deiotarus et alios, Paphlagonia Attalum, Colchus Aristarchum Dynastam declarauit, et Cornagenis Chelæum sacerdotem, quæ dignitas regia habetur, et Phanagorem Mastorem amicis populi Romani. Multis præterea alijs regiones pecunias distribuit. Vrbes etiam cōdidit in honori Armenia Nicopolim ob Victoriam, in Ponto Eupateriam, quam ipse Eupater Mithridates tenuit, et à se Eupateriā nominauit. Sed cum postmodum à Romanis capta ac circumfusa esset, Pompeius denuo eam erigens, Magnæpion appellauit. In Cappadocia item Maxacæ restituit urbem bello funditus euersam. Scilicet plerunque detentas, aut incommodis aëribus, in melius reddidit circa Pontum et Iustinam, Syriamque inferiorem, et Ciliciam, in qua potissimum Piratas transtulit, et ibi Palestus urbs fuit, nunc Pompeopolis est. In Talaris quædam ciuitas erat, quæ Mithridates bellicæ horreum apparatus omnis detinebat. In ea ad damilla poculorum ex lapide qui Onychites dicitur, inuenta referuntur auro litæ. Phiala insuper ac Vasa alia varietate præcipua, mense et nique ad luxuriam exculti, equorum et ceterum ferina, pectoralia deinde et tergoralia omnibus cissim lapillis ornata, et auro circumlitæ, quæ

in representatio ob multitudinē vix triginta
 bus explicita est. Ex his alia Darij vltimi
 esse memorantur, alia ex Ptolemai principa-
 , quacumq; Cleopatra apud Choos detulisset,
 Choi Mithridati tradidissent. Erāt pleraq;
 his quae Mithridates ad ornatū collecta pra-
 rauerat pulchritudinis & decoris causa. Fi-
 ente hyeme Pompeius pramta militibus ex-
 buit viritim mille & quingentas drachmas
 et ticas. Ducibus eorum condigna pariter im-
 pendit, quorum summa decies sexagies mille ta-
 nta attigisse creditur. Ipse in Ephesum profe-
 ctus, demum in Italiam enauigauit. Inde Ro-
 mam delatus, in Brundisio exercitum & do-
 restica quaeq; reliquit. Quae res vt de populari
 otissimū viro Romanos in admirationē suā cō-
 ulit, & ipsi aduenienti per partes obuiam pro-
 fessi sunt primū longe inuenes, deinde vnus
 quisque, vt per aetatem licuit vltra hos senatus
 mnis, rerum ab eo gestarū gloriam admirans,
 non enim alius tot hostibus deuictus, tam p̄cten-
 tes simul nationes Romanis subiecit, & eorum
 imperium ad Euphratem vsque propagauit.
 Triumphum autem egit splendididiorē quā
 alius. quiuis ante ipsam gloria, annum quintū
 & trigesimū adhuc aetatis agens, duobus sub-
 inde diebus, ex multis nationibus, Ponticis vi-
 delicet, Armenijs, Cappadocibus, Cilicijs, Syrijs-
 q; omnibus, Albanis, Eniochis, & Achaë, qui

intulerunt, sic & Artaphernes & Darius
 Xerxes atque Oxatres & Eupatra Mithri-
 dis filij ex timore ignis se in eorum potesta-
 tem concesserint. Erat iam quadragenarius A-
 raphernes reliqui pueri eximia indole, ac pul-
 tudine. Sola Eupatra in arce restitit, altera
 Mithridatis filia, quâ pater vnicè diligens, pra-
 sis discrotis statim ex arce sustulit. Quacumq;
 rō praesidia in proximo fuere, per prius à Mithri-
 date derelicta, inualefcente Phanagoreorum,
 ditione ad illos defecerunt, Cherronesus & Tho-
 dosia, Nypheumque, & quaecumque alia circa
 Pontum accommoda sunt ad bellum loca. Terri-
 tus itaque crebris defectionibus rex, cum e-
 exercitum quoque suspectum haberet ne in offi-
 cio persisteret cum ob militia difficultatem, tum
 ob tributorum violentiam, & infidelitatem
 qua & plurimum infortunatos duces sibi infe-
 qui, ad Scytharum reges & Dynastas eximios
 propere emittit, qui filias illis committerent,
 subsidia summa celeritate exigeret. Quia
 genti ab exercitu viri regis filias committantur
 qui cum à Mithridate discessissent, eunuchos
 earum duces interficiunt, infensi quod a se
 ab illis Mithridatem detinentibus essent oppo-
 gnati, puellasq; ad Pompeium adducunt. Mi-
 thridates tot filiis ac praesidijs, & vniuerso
 dem principatu destitutus, cum nec amplius
 manū ad pugnandū par esset, nec Scytharum

amicitiã ulterius consequi speraret, nihil tamẽ miserũ nec abiectũ concepit animo, sed ad Celtas iampridẽ socios & amicos eius proficisci, Vnãq; cum illis Italiã ingredi statuit, sperans multas Italia partes Romanis aduersas esse, certior etiã factus Hannibalẽ id ipsum in Iberia bellantẽ effecisse, & ob hoc Romanis formidabiliorẽ extitisse. Intelligebat praterea Italiã firmẽ omnẽ ob eorũ odiũ ab Romanis desinuisse ac pro maiori eius parte in illos bellũ gerere, à Spartaco solo in Romanos concitatã viro nullius fama aut claritatis. Hac animo recensens Mithridates, ad Celtas properabat. Tã igitur illustre facinus à rege meditatum exercitus sequi recusauit, potissimũ ob audacia magnitudinem, ad tam longinquam militiam abduci, & exterarum regiones formidantes, & in homines quibus nihil adesset propriũ Mithridatem desperatione rerum omnium ad hac ferri milites putabant, malleque eum quippiam agentem et regnantem interire, quàm per inertiam vitam agere: hac intra se volentes, taciti imperium adhuc eius perferebant. Non enim vilis aut contemnendus quanquam in extremis cladibus vissebatur rex. His ita se habentibus, Pharnaces filiorum eius lãge clarior, & iampridẽ ad principatũ destinatus heres, siue timore imperij & exercitus presentis ductus, et quod à Romanis veniam speraret, siue periculum regni sui me-

ditatus si in Italiam trāsiret pater, siue alijs rationibus & causis moueretur, insidias patri instruit. Deprehēsis conspiratoribus, & ad tormenta deductis, Menophanes quidā Mithridatē hortatus est, quasi nō necesse foret enavigātū nōratiorē filium occidere: huiusmodi nouitate circa bella maximē versari, quibus cessantibus & hac optimē dispēsi posse. His persuasus re ueniā filio cōcessit. At ille facinoris memoria terribus, cum exercitū militiā detrectantē cerneret, noctu ad primos Romanorum trās fugas prope Mithridatis castra cōmorantes gressum mouit: quā magnum illis imminet discrimē si in Italiā transierint, quanquā clarē intelligētibz liberioribus adhuc uerbis palā fecit. Mutata prater ea apud se manentibus pollicitū impendere, tandē à patre deficere coegit. Cum hos in sententiam suam deduxisset, eadem nocte ad alia propiora castra statim misit. Assentientibus quoque illis, primi ad auroram trās fuga clamare incipiunt, subinde proximiores illis extulere uocem: quod à casis fortasse quibusdam euenit, cum nec omnes uicissim conspirarēt, uerū ad res nouas proni, infelicitatem regis intuentes, mutationibus continuē spē addiderant. Nonnulli per ignorantiam ab ijs qui intelligebant incitati, vniuersa perturbabatur cum soli existentes à pluribus contemni uerō necessitate magis ac timore quā uoluntate

cōd

conclamabant: Mithridates tam ingenti sono excitus, nonnullos destinat, qui necessitatem, & causam huius vocis explorarent: quibus illi nihil occultentes filium dixere iuvenē pro sene patre sumpsisse regnum, quae eunuchis inseruiret, quique plures filios, duces quoque, & amicos concēdisset. Hac intelligens Mithridates, ad eos locutus ē tabernaculo egreditur: multitudo ex praesidijs ad transfugas subito accurrit. His praedictum erat, ne ad se ulterius accederēt, ni magnum quippiam ad promittendū fidem peregisent, Mithridatē simul ostendentes. Illi fugiētis equū intercipere festinabāt. Pharnacem quoque, sicut prius detinentes, regem pariter appellant. Scirpum deinde latiorē cum ē templo attulisset quisspiam pro diademate illi annectunt: quae omnia ab edito contemplatus, rex aliū super aliū ad Pharnacem ex suis mittit, & ut tutō ei fugere liceat, exposcit. Nemine ex praemissis ad eū redeunte, veritus ne Romanis traderetur, corporis sui custodes amicosque, quod in fide permāsisserent, meritis laudibus attollens, ad novū regem ire iussit: quarum nonnullos accedentes, milites inopinē aggressi confecerūt. Ipse venenum quod in ense assidue gestabat, educens, miscere capit. Dua apud regem filiae puella adhuc educabantur, Mithridatia, & Nissa, Aegypti & Cipri regibus in connubium dicatae, quae venenum prius sumere poscētes, & vehementius in-

stantes regē haurire prohibebāt, quoad illud tā-
 dem assumentes, cū subita Veneni Vis ematti-
 gisset, exanimata ceciderūt. Mithridates cū cē-
 tinuē & facillime ambuleret, hand cōmode ex-
 tingui poterat, potissimū medicamentis affu-
 tus ad Venena prohibēda, quae ad atzē & q. n
 strā Mithridatica appellantur pharmaca. Eo-
 tiū igitur quendā Celtarū ducē intuens, malū
 inquit, ex tua in hostes dextera, & quidē pro-
 clara adeptus sum: nihil autē maius in praesen-
 ti consequi à te possum, quàm si me periculo e-
 ximas, ad triumphī pompā reservatum, tanti-
 modò principatus regē imperatoremq. nec à ve-
 neno confici potentem, ob medicamentorum vim,
 quibus ad praeservandam vim & saas sum. Est
 nimis periculosissimum et domesticum contra
 Venenum regibus. Infelicitatē Verò exercitus
 liorumq. & amicorum minus caute vitare vi-
 deor, qui cetera diligētius in vitam cauerim. His
 itaq. permotus Bititius, illacrymansq., indi-
 gētī regi opē tulit. Decessit igitur Mithridates
 sextusdecimus à Dario Ultimo Persarū rege,
 oclanus à Mithridate illo qui à Macedonibus
 defecit, & Ponti regnū sibi vēdicavit. Vixit an-
 nū oclō suae aetatis supra sexaginta in quibus
 per septem & quinquaginta regnū tenuit.
 Principatus enim ad eum adhuc puerum, &
 parentibus orbatum translatus est. Finitū
 barbarorum populos in potestatem redegit, Scytharū

tharū multos sibi subdidit. Et in Romanos per
quadraginta annos potenter depugnauit, quo
tempore Bithyniam Et Cappadociam plerūque
adeptus est, Asiam, Phrygiam, Paphlagoniam,
Galatiam, ac Macedoniam, cum in Gracia de-
duceret, inuasit. Multa Et praelara egit, ac ma-
ri à Cilicia ad Ionium Etque dominatus est,
quoad Sylla intra paterni regni limites eū ste-
rum inclusit, centum Et sexaginta millibus ho-
minū eidem in bello adeptis. Inter tot tamen
lubricos prolapsus casus, bellum semper facilli-
me mouit, cum optimis ducibus praelio decer-
tans. A Sylla quidem, Lucullo Et Pompeio vi-
ctus est, sapenumero illis plura superlucratus.
Nam Lucium Cassium Et Quintum Oppium Et
Manium Attillum captiuos sibi deditos palam
circūduxit, quoad illum qui totius belli causa
fuerat, occidit: reliquos Sylla tradidit. Vicie
Fimbriam, ac Murenam, Cottam quoque, consulatu
illius rem. Fabium insuper ac Riarium. Fuit illi
ingentū ad labores cladesque, praecllens. Non una
Etque Via Romanos aggressus est: Et quanquā
victus, minime ab incepto destitit. Cum Euani-
tis Et Celtis fœdus inijt, Et ad Sertorium in
Iberiam misit. Plerūque ad hostibus alijsque per
insidias ferro impetitus, Et saucius, nullo tamē
ob opere cessauit. Cumque iam senior esset, nemo
ex cōspiratoribus eū latuit ad nouissima Etque
eius, Verū vltro hac despiciēs, ob id ipsum interē-

ptus est. Tanta malitia ingratitudo est, cui Ge-
 nia impenditur. Sanguinolentus ac crudelis
 omnes fuit. Nam matrē, fratrem, ac filios tres
 impuberes totidemq; filias interfecit. Statua
 ingenti fuisse traditur, Et ex armorum forma
 qua Delphis allata sunt, licet intueri. Valetu-
 ne prosperrima & sus, ad ultimū vita tempus
 equitabat, iaculabaturq; , & per mille stadia
 dispositis per intervalla equis una die discurre-
 bat, currus sex & decē equis agitavit, Gracis
 imbutus disciplinis, & ob id sacris Græcorum
 & sus, Musica præterea deditus, sobrietatis exi-
 mia in plurimis, laborumq; patētissimus, suis
 mulierū densctus est illacebris. His rebus præ-
 tus Mithridates Eupater & Dionysius celsus
 è vita. Romani percepta eius morte, festinan-
 tes solēnijsq; prodidere letitiā, Veluti arctis-
 simo hoste liberati. Pharnaces Pōpeio nūm par-
 tris ad Synopem & q; per triremes annūciat.
 & eos qui Manium ceperant, illi mittit: ob-
 ses ad hac plurimos, quos è Gracis aut Barba-
 ris habuit, simul destinat, & Et sibi Velpater-
 num regnū, Vel Bospori solum cōcederetur, Vel
 quod Machares eius frater à Mithridate susce-
 pisset, deprecatur. Pōpeius solēnia Mithridatis
 funeri attribuit, & Et regio sepulchro infertur.
 & in Synope regalibus cōcedetur moni-
 tis, servis eius imperavit, magnam miratū
 admiratus, Veluti regū omnīū qui cōtra si sus
 fuit.

sent praclarissimi. Pharnacem Verò Italiam laboribus, discriminibusq; liberantem socum populi Romani esse voluit, & Bospori regnū sibi tradidit, Phanagoreis duntaxat exceptis, quibus liberos esse, & suis legibus degere concessit, eam ob rem quòd primi inualecente Mithridate, & naues exercitusq; alios & aggressus liberos habente, sese opposuissent, & duces defectionis reliquis se prastitissent, ac Mithridatica detentionis fuissent causa. Ipse vnicopr alio piratis superatis, maiore rege deuictō ad reliqua praelia sine Pontico delatus bello, Colchis, Albanis, Iberis, Armenijs, Medis, Arapsis, Iudais, ceterisq; orientis nationibus regnorū fines apposuit, Romanis vsq; in Aegyptum, cum ad eum nunquam accessisset, quanquā Aegyptijs cum rege dissidetibus, & eū efflagitantibus in regem, dona praterea, aurum & vestes vniverso exercitui prabentibus, siue magnitudine regni adhuc prapotentis, siue inimicorum terribis inuidia, siue oraculorū dissuasionibus, siue alijs permotus rationibus, atq; causis, quas ad Aegyptios referret. Deuictarū Verò gentium quasdam liberas esse voluit societatis causa in bello, quasdam Romanis celeriter subiocit, nonnullas in regna distribuit. Nam Tigrani Armeniam, Pharnaci Bosporū, Ariobarzani Cappadociā, & qua superius retulimus attribuit. Antiocho Comageno Seleuciam tradidit, & quacūq;

T S

alia

alia Mesopotamia percurrisset loca. Instituit et
 Gallogræcorum tetrarchas, qui nunc Galati
 cunctur, Cappadocia finitimi, Desotarum et
 alios, Paphlagonia Attalum, Colchis Aristar-
 chum Dynastam declarauit, & Comagenis An-
 chelaum sacerdotem, quæ dignitas regia habet-
 tur, & Phanagoreum Mactorem amicumpo-
 lis Romani. Multis præterea alijs regiones &
 pecunias distribuit. Vrbes etiam cōdidit in mi-
 nori Armenia Nicopolim ob Victoriam, in Pon-
 to Eupateriam, quam ipse Eupater Mithrida-
 tes tenuit, & à se Eupateriā nominauit. Sed
 cum postmodum à Romanis captæ ac dirutæ fu-
 set, Pompeius denuò eam erigens, Magnæpolim
 appellauit. In Cappadocia item Maxacam re-
 stituit urbem bello funditus euersam. Sed
 plerumque detentas, aut incommodis affectas,
 in melius reddidit circa Pontum & Paphla-
 goniā, Syriamq; inferiorem, & Ciliciam, in quâ
 potissimum Piratas transtulit, & ubi Palefoli
 Vrbs fuit, nunc Pompeopolis est. In Talaris qua-
 dam ciuitas erat, quâ Mithridates velut hor-
 reum apparatus omnis detinebat. In ea ad duo
 millia poculorum ex lapide qui Onychites dici-
 tur, inuentæ referuntur auro litæ. Phiala insu-
 per ac Vasa alia varietate præcipua, mēsa thro-
 niq; ad luxuriam exculsi, equorum & ceteris ufe-
 na, pectoralia deinde & tergoralia omnia & ci-
 cissim lapillis ornata, & auro circumlitæ, quo-
 rum

in Scythia sunt, in oriente Iberis: intra portum
 vero septingentas naues integras deduxit, et
 triumphali pompa iuga currusq; repletos et
 et alios ornatu varios. Darij Hystaspis ne-
 sam, Eupatris ipsius throni sceptrumq; im-
 nem octo cubitorum a pectore auream protulit.
 Argenti puri decies septuagies millia quin-
 ta et decem talenta. Currus praeterea armis re-
 fertos, quorum infinita fuit multitudo, man-
 rostra, captiuorumq; ingentem numerum, et
 ratarum neminem deoinctum ducens, seruo
 patrio more succinctos ire iubens. Pompeius
 ipsum regum duces omnium cum quibus be-
 gesserat, ex ordine praebant, filij quoque ac pri-
 et nonnulli captiui existentes, alij obsides dati
 numero quatuor et viginti supra trecentos-
 ter hos Tigranes senioris Tigranem filium ad-
 rat, Mithridatis filij quinque, Artabanes,
 Cyrtus, Oxatres, Darius, et Xerxes, filia vero
 Orsabaris et Eupatra. Cum his Athakes da-
 cebatur Colchorum sceptriger, et Iudaeorum
 Aristobolus, ac Cilicum tyranni, Scytharum
 regum uxores, Iberorum duces tres, Albanus
 duo, et equorum praefectus Mithridatis Ni-
 mander Laodiceus. Eorum qui praesentes non fu-
 fuerant, ferebantur imagines Tigranem scilicet
 ac Mithridatis, quemadmodum pugnaissent,
 et victorum fugientiumq; simulacra com-
 ta erant. Mithridatis ad hac obsidio. et postea

inedia coacti Phanagorei, & ad pugnam
 dentes, ab eodē superati sunt: ex quibus ne-
 nem iniuria afficiens, ceterum amicos sibi
 tuens, obsidibus assumptis retrocessit. Nam
 to post Synopē cepit, Amisum capere affectus.
 & Calpurnio duce bellum gessit quo tempo-
 reius & Caesar armis contendebant, quoniam
 Asander priuatus hostis Romanis inter se
 fidentibus ex Asia eum expulsi, cum Cae-
 sare quoque depugnauit, cui victo Pompeio, &
 Aegypto redeunti circa Scirobata montem
 currit, ubi pater quondam eius Romanos qui
 cum Triario pugnant, deuicit. Superatus
 tur mille comitatus equitibus in Synopē ex-
 git. Casare vero ob ocium Viteris eum
 negligente, & Domitium ad eum demittente,
 Synopen Domitio tradens, per induciam
 equitibus euasit, quibus in eum pertinet
 quos interemit, nauibusque peruectus in Ponti
 aufugit, ac Scytharum nonnullos, Sacrum
 rumque in unum congregans, Theodosiam, & Pa-
 ticapeum interceptit. Asandro deinde ob odium
 in eum bellum concitante, equites ob equorum
 defectum pedestri praelio minus affecti super-
 ti sunt. Pharnaces solus egregie pugnavit, tantū
 saucius extinctus est quinquagesimum aeta-
 tens annuum, cum Bospori regnū per quinque
 & decem annos tenuisset. In hunc igitur nunc
 Pharnaces regno decidit, quod Caius Cae-
 sar

